Феодосій Софонович

ХРОНІКА З ЛІТОПИСЦІВ СТАРОДАВНІХ

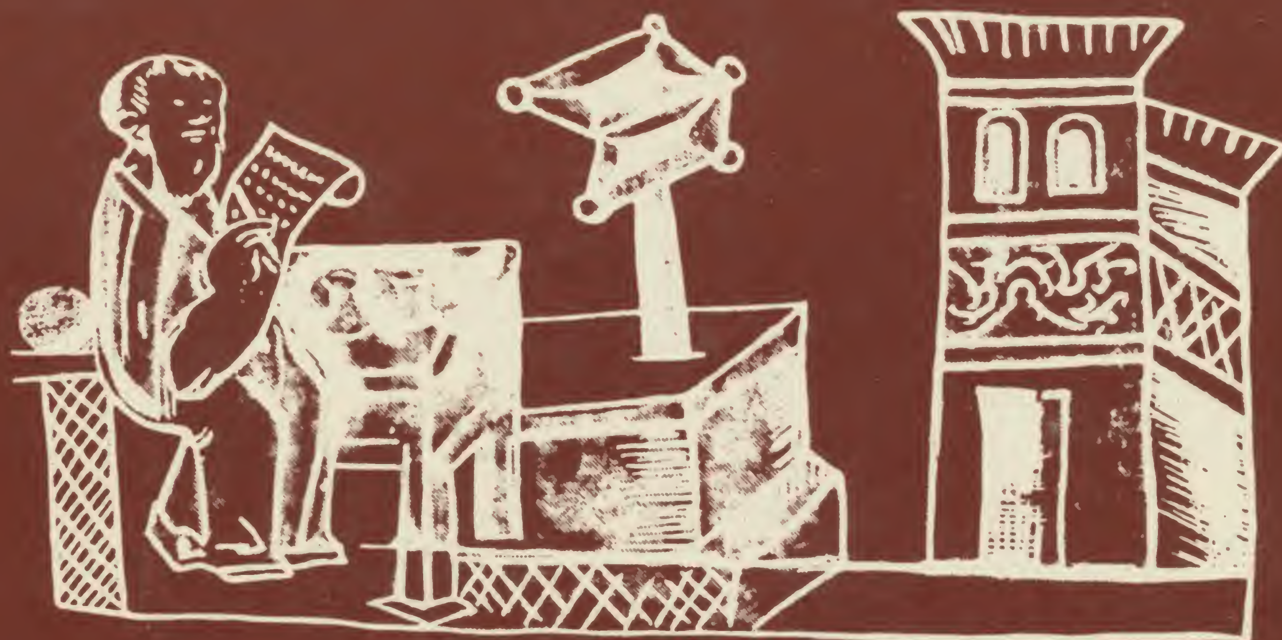

Феодосій Софонович

ХРОНІКА З ЛІТОПИСЦІВ СТАРОДАВНІХ

Branica
Mlyn
Droga
Trzesczenicza
Hnidyn
DESNA
Mlynek
Mlynek
Pieczary
Mikulski Manaster
KIOW
Manaster
Wiszgrod

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Феодосій Софонович

ХРОНІКА З ЛІТОПИСЦІВ СТАРОДАВНІХ

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 1992

ББК 63.3 (2Ук) 4
С68

«Хроніка» визначного культурного діяча України XVII ст. Ф. Софоновича — одна з перших узагальнюючих праць з історії України з найдавніших часів до 1673 р. Вона складається з трьох частин-хронік: про Русь, початок і назву Литви, про землю Польську. У першій частині висвітлюється історія Київської Русі, другій і третій — історія України XIV—XVII ст. на фоні історії Литви та Польщі.

Для істориків, філологів, викладачів та студентів, всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

«Хроника» выдающегося культурного деятеля Украины XVII в. Ф. Софоновича — одна из первых обобщающих работ по истории Украины с древнейших времен до 1673 г. Она состоит из трех частей-хроник: о Руси, начале и названии Литвы, о земле Польской. В первой части освещается история Киевской Руси, второй и третьей — история Украины XIV—XVII вв. на фоне истории Литвы и Польши.

Для историков, филологов, преподавателей и студентов, всех, кто интересуется отечественной историей.

Підготовка тексту
до друку, передмова, коментарі
Ю. А. МИЦИКА, В. М. КРАВЧЕНКА

Затверджено до друку
вченою радою Інституту історії України АН України

Редакція видань історично-культурної спадщини України

Редактори *Н. С. Шафета, Н. О. Черкаська*

С $\frac{0503020902\text{-}031}{М\ 221(04)\text{-}92}$ 62-91

ISBN 5-12-002045-3

ПЕРЕДМОВА

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

«Кройніка» Феодосія Софоновича — одне з визначних джерел та пам'яток української історіографії другої половини XVII ст. Історичні умови, в яких створювався твір, були складні та суперечливі. В ході визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. була ліквідована влада Речі Посполитої на значній частині території України. Проте шляхетська держава намагалася «вогнем і мечем» утвердитися на українських землях. Одночасно загрожувала їм турецько-татарська експансія. У другій половині XVII ст. посилювався гніт царського уряду, який прагнув обмежити автономні права України. Згідно з умовами Андрусівського договору про перемир'я 1667 р. між Росією і Польщею, дещо стабілізувалось становище на Лівобережній Україні, у той час як Правобережжя поверталося під владу Польщі. Тут розгорнулася боротьба окремих угрупувань козацької старшини, пропольської, проросійської чи протурецької орієнтації, які закликали на допомогу війська Речі Посполитої та Кримського ханства, що спричиняло надзвичайне розорення краю.

Бурхливі політичні події не загальмували, проте, розвитку української культури й освіти, чільне місце в піднесенні якої посідав Києво-Могилянський колегіум [1]. Новою тенденцією можна вважати те, що в середовищі діячів української культури другої половини XVII ст. посилювався інтерес до історії, відбувалися позитивні зміни в розвитку історичної думки.

В українській історіографії саме в той час з'явилися нові риси, які відрізняли її не лише від творів XVI, а й першої половини XVII ст. Розширювалася тематика історичних творів, залучалися нові категорії джерел (документи урядових та монастирських архівів, друковані й рукописні зарубіжні хроніки, публіцистичні пам'ятки), посилювався критицизм у ставленні до документів, літописна форма викладу матеріалу витіснялася розгорнутою літературно-історичною розповіддю, яка містила елементи наукового підходу до осмислення історичних подій, прагматичного висвітлення минулого тощо. На Україні стали популярними компіляції з вітчизняних літописів та зарубіжних хронік, насамперед творів польських авторів М. Стрийковського, М. та Й. Бєльських, М. Мєховського, М. Кромера, а також італійця О. Гваньїні та ін. Важливою рисою праць того періоду стала єдність теми на відміну від старих літописних творів, які давали зведення подій у хронологічній послідовності за значні проміжки часу[2].

У зв'язку з ростом національної самосвідомості українського народу виникала потреба в історичних творах з узагальнюючим викладом історії з давніх часів до сучасних авторам подій, як, наприклад, «Синопсис» (1674) чи «Обширний синопсис руський» (1681—1682) Пантелеймона Кохановського. Аналогічна тенденція спостерігалася і в Росії, де в той період створено літописи анонімного історіографа царя Федора Олексійовича, «О начале славенороссийского народа» (1699) — Тимофія Каменевича-Рвовського, «История» — дяка Федора Грибоєдова. Аналогічні твори з'являлися також у Болгарії — «Історія славеноболгарська» (1762) Паїсія Хілендарського, Сербії — «Родослів'я сербське» (1791) Йосипа Троноського, «Історія» (кінець XVIII ст.) Йована Раїча.

Виникнення цієї групи історичних творів свідчило про новий етап у розвитку історіографії, який характеризувався переходом від літописання та накопичення історичних знань до історичної науки. Для кожної країни, відповідно до специфіки економічного, соціально-політичного та культурного розвитку, цей період датувався різним часом: від XVI ст. (Польща) до XVIII ст., (Болгарія, Сербія). В Росії він охоплював понад 150 років, починаючи від другої половини XVI ст., до початку XVIII ст. [3] Приблизно такими ж, на наш погляд, були хронологічні межі даного періоду для української історіографії.

Грунт для появи узагальнюючих творів, розрахованих на масового читача, був підготовлений ще наприкінці XVI — початку XVII ст. визначними працями українських полемістів З. Копистенського («Палінодія»), М. Смотрицького («Тренос»), Христофора Філалета («Апокрисис»), І. Вишенського та ін. Полемізуючи з католицькими та уніатськими богословами й публіцистами, вони обгрунтовували право українського народу на незалежність, звертаючись до його історичного минулого. Показово, що вже тоді з'явилися спроби підготувати не церковно-публіцистичний, а історичний твір, написаний з тих

же патріотичних, антикатолицьких та антиуніатських позицій. Першим відомим нам таким твором був Густинський літопис [4]. Після визвольної війни українського народу на основі традиції полемічної літератури кінця XVI — першої половини XVII ст. створено історичні твори, які містили узагальнюючий виклад історії України.

Українські літописи XVI—XVIII ст. дозволяють певною мірою компенсувати колосальні втрати джерел, які гинули внаслідок майже безперервних війн, а також стихійних явищ, недбалого ставлення до їх збереження. За таких умов питома вага літописів як джерела з історії України значно підвищується, хоч самі літописи дійшли до нашого часу з великими втратами. Слід зазначити, що тривале перебування українських земель під пануванням феодалів Литви, Польщі, Угорщини негативно позначилося на загальному розвитку літописання. Не маючи державної підтримки, як, наприклад, літописання в Росії, де були створені фундаментальні зводи при царському та митрополичому дворах типу Никонівського, українське літописання проводилося в значно меншому обсязі й нерідко становило приватну справу окремих освічених осіб. Внаслідок цих та інших обставин до нас дійшли не комплекси пам'яток, а їх окремі ланки, котрі все ж дають змогу пізнати характер українського літописання, шляхи його розвитку, визначити загальне й особливе при порівнянні з історіографічними джерелами сусідніх народів.

Вивчення українських літописів важливе не лише з фактографічного боку, а й тому, що вони дозволяють повніше висвітлити ідеологію епохи. Так, визвольна війна 1648—1654 рр., наступні антифеодальні та визвольні рухи другої половини XVII—XVIII ст. мали надзвичайно великий вплив на кристалізацію національної самосвідомості українського народу, розвиток суспільно-політичної думки. Представники різних класів та соціальних груп (духівництво, шляхта, козацька старшина, міщани, рядове козацтво) взялися за перо, щоб передати нащадкам історію недавнього минулого, зафіксувати події, учасниками яких вони були, визначити своє ставлення до них. Те, що традиції офіційного літописання на Україні не було, а також той факт, що творці пам'яток історичної думки були досить незалежними від уряду, визначало своєрідність українських літописів, більш повну фіксацію на їх сторінках різноманітних поглядів на минуле й сучасне. Українські літописці середини XVII—XVIII ст. намагалися насамперед висвітлити визвольну війну та наступні події, козацько-селянські повстання кінця XVI — першої половини XVII ст., боротьбу українського народу проти іноземних загарбників. При цьому зростав інтерес до історії Київської Русі, до пошуків коріння українського народу й взагалі слов'ян, запорозького козацтва тощо.

Слід підкреслити, що розквіт літописання на Україні в середині XVII—XVIII ст. не можна розглядати як анахронізм. Досить зазначити, що методи пізнання історичного минулого в українській історіографії не були застиглими, а під терміном «літопис», «хроніка» нерідко приховувався історичний твір нового типу. Традиційний термін «літописець», або «хроніст» насправді не вповні підходить для визначення представників української історичної думки середини XVII—XVIII ст., наприклад Ф. Софоновича, С. Величка, П. Симоновського, не кажучи вже про анонімного автора «Історії русів».

Значення українських літописів як історичного джерела було добре усвідомлене ще дворянськими істориками кінця XVIII — початку XIX ст., які часто використовували їхні свідчення (М. М. Бантиш-Каменський, Г. Ф. Міллер, Д. М. Бантиш-Каменський, М. І. Маркевич). Приблизно тоді ж ці літописи поступово ставали об'єктом дослідження та публікацій. Значний внесок у цю справу зроблений М. А. Максимовичем, О. М. Бодянським, М. І. Костомаровим, П. О. Кулішем, Г. Ф. Карповим, В. М. Білозерським й особливо О. І. Левицьким, котрий здійснив перше спеціальне джерелознавче дослідження одного з українських літописів (Самовидця). Пізніше до вивчення літописів зверталися І. Я. Франко, М. С. Грушевський, В. С. Іконников, С. Т. Голубєв та ін.

У радянські часи українські літописи досліджували Д. І. Багалій, С. І. Маслов, Т. І. Сушицький, М. Н. Петровський, М. І. Марченко, І. П. Крип'якевич, О. М. Апанович, Я. І. Дзира, Ф. П. Шевченко, але міцні й безперервні традиції у розробці даної проблематики не склалися, в чому виявилися негативні наслідки періоду культу особи Сталіна та застійних років. Так, і нині відсутнє академічне видання навіть найважливіших пам'яток українського літописання, ряд літописів охарактеризований вченими лише побіжно. Майже не досліджувалася й «Кройніка» Феодосія Софоновича, хоч згадки про неї, до речі дуже неповні та неточні, вміщувалися на сторінках багатьох навчальних посібників з джерелознавства та історіографії.

Одним з перших істориків зацікавився «Кройнікою» Є. О. Болховітінов (митрополит Євгеній). Хоч ще не були виявлені всі списки й навіть частини твору, дослідник встановив зв'язок «Кройніки о Русі», тобто першої частини літопису, з київським «Синопсисом»: одним з головних її джерел був Іпатіївський (Хлебниківський) літопис. Він же висловив припущення, що Ф. Софонович створив і ті статті рукописного збірника «Толстовський № 157» («Обширний синопсис руський»), котрі були написані українською мовою. У той же час у працях Є. О. Болховітінова ігнорувалися впливи польської історіографії XVI—XVII ст. на «Кройніку» та переоцінювався її вплив на «Синопсис» [5]. Висновки Є. О. Болховітінова лягли в основу більшості висловлювань дореволюційних істориків про твір

Ф. Софоновича [6], хоч у деяких працях (І. Г. Шредер, І. Данилович, В. М. Берх) наводилися окремі важливі дані про списки різних частин «Кройніки», було надруковано невеликий фрагмент з «Кройніки о землі Полской» [7].

Невдалою виявилася перша спроба вчителя історії та географії І Київської гімназії О. М. Рогозинського створити джерелознавче дослідження «Кройніки» Ф. Софоновича. Оскільки стаття О. М. Рогозинського є, по суті, єдиним спеціальним дослідженням у дореволюційній історіографії, присвяченим «Кройніці», то її положення слід розглядати докладніше.

14 травня 1909 р. на історичну секцію «Українського наукового товариства» О. М. Рогозинський підготував реферат «Про літопис Софоновича» [8]. Цей реферат став основою доповіді, виголошеної 2 травня 1910 р. в історичному товаристві імені Нестора-літописця [9], а пізніше (за допомогою О. О. Шахматова) надрукованої [10]. До дослідження «Кройніки» О. М. Рогозинський вніс три нових моменти: 1) встановлені справжні назви рукописних збірників «Толстовський № 145» (далі — Т. 145) і «Толстовський № 157» (далі — Т. 157), а також ім'я їх упорядника — П. Кохановський; 2) зроблено висновок, що Т. 157 не може розглядатися як перехідний ступінь від «Кройніки о Русі» до «Синопсису», оскільки Т. 157 створений пізніше; 3) вказано на деякі вставки до тексту «Кройніки о Русі» (до Т. 157), зроблені П. Кохановським.

Разом з тим стаття О. М. Рогозинського містила численні помилки, які зумовлювалися неправильною методикою дослідження літописів. Так, він механічно переніс неправильне визначення І. Даниловичем та О. І. Старчевським хронологічних рамок польської та литовської частин «Кройніки» [11]. Не розібравшись у визначенні джерел «Кройніки» О. І. Старчевським та Є. О. Болховітіновим, Рогозинський приписував останньому думку, якої той ніколи не висловлював, а саме: Ф. Софонович лише переклав українською мовою та «переробив Стрийковського». Згідно з тезами О. М. Рогозинського, Ф. Софонович помер до 1674 р., хоч насправді роком смерті вважається 1677. Помилявся дослідник і тоді, коли вказував на близьку спорідненість між Густинським літописом та «Кройнікою о Русі», а також коли писав про «незграбне» сполучення історичного матеріалу у всіх трьох частинах «Кройніки» й безпідставно протиставляв Ф. Софоновичу «сміливу» та «самостійну» працю над джерелами І. Гізеля (якого О. М. Рогозинський вважав автором «Синопсису»). Розглядаючи складні питання взаємовпливів «Кройніки» Ф. Софоновича та близьких до неї історичних творів, О. Рогозинський керувався помилковими уявленнями про зв'язки між літописцями: якщо між двома літописами є спорідненість, то це необхідно пояснювати лише тим, що вони мають спільні джерела (як правило, ті, що не збереглися). Отже, створення двох споріднених творів, за Рогозинським, відбувалося лише незалежно один від одного й паралельно один одному. Захист даної тези став джерелом його суперечливих, а подекуди парадоксальних висновків. Так, відзначаючи близькість творів Ф. Софоновича та М. Стрийковського, О. Рогозинський без жодних аргументів відкидав безпосередні запозичення матеріалів Ф. Софоновичем з «Кройніки польської, жмудської і всієї Русі» а вважав, що обидва автора користувалися спільними джерелами, які не дійшли до того часу, і вказував на якісь міфічні «Кам'янецьку, Брацлавську» та інші «дрібні міські хроніки». Проте не підлягає сумніву той факт, що Ф. Софонович, як і автор Густинського літопису, користувався одним з найпопулярніших тоді у Речі Посполитій історичним твором, виданим у 1582 р.,— хронікою М. Стрийковського.

Аналогічно заплутавшись у надуманих схемах, О. Рогозинський вирішував питання про взаємозв'язки між «Кройнікою» Ф. Софоновича, «Синопсисом», збірниками Т. 145 («Хронограф» П. Кохановського) та Т. 157 («Обширний синопсис руський» П. Кохановського). З одного боку, він вказував на те, що П. Кохановський долучив «Кройніку о Русі» до складу Т. 157, «відкинувши» лише ім'я Софоновича із заголовку (і це було насправді так), а з іншого — запевняв, що П. Кохановський, створюючи «Обширний синопсис руський» (Т. 157) «користався статтями з тих джерел, котрі лягли в основу «Кройніки» Ф. Софоновича, а також із джерел «Синопсису» та Густинського літопису. Без найменших підстав О. Рогозинський навіть поставив під сумнів авторство Ф. Софоновича, називаючи його «списателем», «збирачем» «Кройніки».

Відкидаючи спорідненість між «Кройнікою» та «Синопсисом», О. Рогозинський знаходив її між «Синопсисом» та творами П. Кохановського, а також між цими останніми та «Кройнікою», не помічаючи, що звідси походить і спорідненість між твором Ф. Софоновича та «Синопсисом». О. Рогозинський наполягав на ізольованості «Кройніки» від «Синопсиса», мотивуючи, що «вони не виявляють безпосередньо спільних для себе джерел», хоч у тогочасній історіографії не було жодних сумнівів у тому, що головними джерелами обох творів були хроніка М. Стрийковського та давньоруський літопис типу Іпатіївського або Хлєбниківського.

На жаль, деякі положення статті О. М. Рогозинського були сприйняті окремими радянськими істориками [12], і це ще більше заплутало питання про джерельну основу «Кройніки» Ф. Софоновича.

Одночасно з О. М. Рогозинським над «Кройнікою», готуючи її до друку, наполегливо працював С. Т. Голубєв. Як повідомлялося [13], цей твір разом із «Синопсисом» та Густинським літописом повинен був побачити світ у 1910 р. в одному з томів «Архива Юго-Западной России». Проте підготовка «Кройніки» до друку затяглася, бо спалахнула перша світова війна. У 1920 р. помер С. Т. Голубєв, котрий

готував передмову до віддрукованого тому. Тираж довго лежав у друкарні І. Чоколова, чекаючи на передмову, аж доки у 1922 р. його не пустили на макулатуру. Вціліло лише три примірники [14]. Один з них знаходився у Державній публічній бібліотеці АН України (ЦНБ) у Києві, але через чиюсь некомпетентність був списаний на макулатуру у 1945 р. Другий (дефектний), що містить у собі лише твір Софоновича, зберігається нині у Пушкінському Домі, у зібранні В. Адріанової-Перетц. Доля третього примірника не відома.

С. Т. Голубєв видав лише дві статті про твір Ф. Софоновича. Він досконально проаналізував повідомлення «Кройніки о землі Полской» про висвячення київським митрополитом С. Косовим у 1650 р. чотирьох православних єпископів [15] та повідомлення «Кройніки о Русі» про походження назви «Видубичі» [16].

В. С. Іконніков, зазначаючи вплив «Кройніки о Русі» на «Синопсис», покликався на усну інформацію С. Т. Голубєва з цього питання: правильно вказувалося, що перша частина «Кройніки» впливала лише на третє видання «Синопсиса» [17].

У 40-і роки увагу зарубіжних лінгвістів та дослідників привертав Вестероський список «Кройніки о Русі», який зберігається у Швеції. У 1944 р. шведською дослідницею Цецилією Бореліус була написана праця «Хроніка Софоновича та кодекс Спарвенфельда», котра лишилася неопублікованою [18]. У 1952 р. вона захистила докторську дисертацію, предметом дослідження якої була мова «Кройніки о Русі» (на основі Вестероського списку). У тому ж році вийшла з друку книга Ц. Бореліус «Хроніка Софоновича у складі кодексу АД 10 Вестероської гімназіальної бібліотеки. Мовознавче дослідження» [19]. Вона дослідила «Кройніку о Русі» як пам'ятку української мови, довела значний вплив на неї праці М. Стрийковського, встановила, що головним вітчизняним джерелом її був давньоруський літопис, який стояв ближче до Хлебниківського, ніж до Іпатіївського літопису. Певне значення мало видання Ц. Бореліус чотирьох розділів «Кройніки о Русі» за Вестероським списком, проте без коментарів та порівнянь з іншими списками. До того ж текст друкувався за недосконалими правилами, що призводило до його спотворення. Так, надрядкові знаки подібні до «'», що в більшості випадків означали звук *ї*, передавалися як *й*. Це зумовило утворення немислимих форм, наприклад: «тый князи» (називний відмінок множини).

Праця Ц. Бореліус була піддана гострій критиці у рецензії славіста із США Юрія Шевельова [20]. На його думку, «Кройніка о Русі» написана білоруською мовою, звідки робився висновок про білоруське походження Ф. Софоновича. Проте у знайденому нами листі київського митрополита Гедеона Четвертинського та архімандрита Києво-Печерської лаври Варлаама Ясинського до московського патріарха від 25 березня 1689 р. зазначалося, що хроніст був «родом з самого ...града Киева» [21]. Висновок про білоруську мову «Кройніки о Русі» Ю. Шевельов зробив на основі аналізу лише її Вестероського списку, який найменше підходить для лінгвістичного дослідження, бо зазнав як мінімум подвійної мовної редакції російських переписувачів. Останні внесли, наприклад, до мови пам'ятки невластиве їй «акання» та інші риси, характерні для російської мови і сприйняті Ю. Шевельовим за білорусизми. Рецензент вважав за білорусизми і такі явища у мові «Кройніки», як контамінацію закінчень іменників чоловічого та середнього роду у давальному відмінку однини *-ові* на -у, часте опущення кінцевого *-й* у прикметниках чоловічого роду в називному відмінку однини; заміну *я* на *а* після *р*, наприклад, *баграний* тощо. Проте все це типові риси північних діалектів української мови (до якої належить і Київ), спільних з білоруською [22].

Одночасно з Ц. Бореліус «Кройніку о Русі» у збірнику (кодексі) АД 10 вивчав С. Даль [23]. У його праці міститься згадка про зниклий список «Кройніки» Ліндберга. С. Даль описав палеографічні особливості кодексу АД 10, філіграні, що дозволило уточнити походження й час написання даного збірника. Дещо пізніше згадки про кодекс АД 10 та Вестероський список «Кройніки о Русі» з'явилися в радянській літературі [24].

До V Міжнародного з'їзду славістів вийшла праця О. Н. Робінсона [25], в котрій автор показав велике значення слов'янської історіографії XVII—XVIII ст. як пам'ятки ідеології свого часу. Крім того, у книзі детально була розглянута популярна за доби барокко теорія «Мосох — Москва», перенесена з хроніки М. Стрийковського до «Кройніки о Русі», визначені спільні риси у творах слов'янських літописців XVII—XVIII ст.

Цінні думки, що стосуються «Кройніки», висловив радянський дослідник О. І. Рогов, котрий вивчав твір М. Стрийковського [26]. Особливо це стосується другої частини праці Ф. Софоновича — «Кройніки о початку і назвиску Литви». Дослідник вказав на значне довір'я Ф. Софоновича до М. Стрийковського (інколи всупереч вітчизняним авторам), вперше відмітив використання істориком літопису Великого князівства Литовського, а також твору О. Гваньїні, підкреслив деякі характерні особливості роботи Ф. Софоновича з джерелами (зародження критицизму, переробка структури запозичених з джерел звісток тощо). Проте О. І. Рогов недооцінював впливу твору М. Стрийковського на «Кройніку о Русі», безпідставно зараховуючи до джерел останньої Новгородський І літопис. У цілому ж його праця стала важливим внеском у розв'язання складних проблем дослідження твору Ф. Софоновича.

У першій половині 70-х років «Кройніка» Ф. Софоновича стала об'єктом дослідження автора цих рядків. Ним була написана кандидатська дисертація й цикл праць, посилання на які подаються ниж-

че, а також опубліковані окремі уривки з пам'ятки [27].

Завершуючи історіографічний огляд [28], зазначимо, що нині «Кройніка» Феодосія Софоновича все частіше привертає увагу дослідників, авторів підручників з джерелознавства та історіографії історії СРСР та України, історії української літератури, викликає інтерес широкої громадськості.

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ «КРОЙНІКИ» ФЕОДОСІЯ СОФОНОВИЧА

Рік народження Феодосія Софоновича невідомий. Очевидно він народився на початку XVII ст. Лазар Баранович, видатний український церковний та культурний діяч XVII ст., товариш Ф. Софоновича по навчанню у Київському колегіумі, писав йому в 1675 р.: «...З вами я ріс, з вами й померти бажаю» [29]. Сам Баранович народився у 1620 р., хоч в деяких працях подається й інша дата — 1593 р. [30] Так як майбутній історик навчався разом з Л. Барановичем, можна зробити висновок, що різниця у віці між ними була невеликою.

Про місце народження Ф. Софоновича свідчить згаданий вище лист київського митрополита Четвертинського та архімандрита Києво-Печерської лаври В. Ясинського до московського патріарха Йоакима від 25 березня 1689 р.: «Родом з самого... града Киева».

До «Пом'яника» Золотоверхого Михайлівського монастиря у Києві, започаткованого у 1667 р. самим хроністом, був внесений весь рід Ф. Софоновича (160 імен). Зазначимо, що прізвище хроніста тут, як і в інших джерелах XVII—XVIII ст., подане через літеру *о* у першому складі, тобто С*о*фонович. Проте в літературі частіше трапляється невірне написання прізвища через *а* у першому складі (С*а*фонович), від якого, на нашу думку, слід відмовлятися [31]. Останні 12 імен, подані у «Пом'янику», виписані дещо окремо. Вони, очевидно, належали найближчій рідні хроніста. Процитуємо даний запис:

«Пом'яни Г͠ди д͠шу усопшаго раба Софония, млад[енца] Кирилла, инокиню Марию, млад. Андрѣя, иерея Тимофѣя, Агафии, млад. Стефана, Романа, Марии, Иоанна, Елену» [32]. Згаданий тут Софоній та Марія були, очевидно, батьками хроніста. Від імені Софонія походить і прізвище майбутнього автора книги, що свідчить про його міщанське походження. Це ж стверджує той факт, що молодший брат хроніста Іван був київським райцею. Власне, вже в «Пом'янику», котрий продовжувався і в наступні роки, напроти імені Івана зазначено іншою рукою: «Софонович, бурмистр киевский». Ф. Софонович згадував про свого брата у творі «Повість о преславних чудах святої великомучениці Варвари» (1669 або 1670 рр.): «Иоанъ Софонович, мѣщани*н* и ра*и*ца» [33].

Ім'я брата хроніста знаходимо серед підписів верхівки київської міської громади під свідченнями у справі про зраду єпископа Мефодія (Максима) Филимоновича, датованими 21 вересня 1668 р.: «Іван Софонович, райця сегорочный» [34]. Як київський бурмистр, Іван Софонович згадувався під 1679 та під 1682 р. [35] Зокрема, в останньому випадку його підпис стояв під актом обрання після смерті І. Гізеля нового архімандрита Києво-Печерської лаври В. Ясинського 20.I.1682 р. поряд з прізвищами ще двох київських бурмистрів (Яна Биковича і Демида Мамоновича), київського війта Ж. Тадрини і старшого райці З. Тадрини, а також відомих церковних та культурних діячів А. Радивиловського, П. Кохановського, Ф. Углицького та ін.

Про ранній період життя Ф. Софоновича згадки відсутні. Лише з листа Л. Барановича до М. Дзика, датованого 1677 р., дізнаємося, що хроніст вчився разом з автором листа у Київській братській школі (з 1631 р.— Києво-Могилянському колегіумі), де вони навіть грали разом у трагедії: «Я (тобто Л. Баранович.— *Авт.*) роль Йосипа, а в Бозі почивший (тобто Ф. Софонович.— *Авт.*) — роль Веніаміна» [36]. Л. Баранович мав на увазі трагедію про біблійного Йосипа Прекрасного, котру М. І. Петров вважав першою шкільною драмою, поставленою у Києві (30-і роки XVII ст.). Про цю драму відомо лише, що діючими особами в ній виступали патріарх Йосип та його брат Веніамін і що вона, очевидно, була наслідуванням якогось польського зразка [37]. З того часу й до самої смерті хроніста з'єднувала з Л. Барановичем міцна дружба. У листах Л. Баранович писав Ф. Софоновичу, як «старовинному та наймилішому другу моєму й найщирішому братові» [38], просив дати оцінку його літературним творам тощо.

Деякі дослідники (І. Яхонтов, К. Я. Здравомислов) [39] вважали, що Ф. Софонович навчався за кордоном, але це не підтверджується відомими нам джерелами.

Закінчивши Києво-Могилянський колегіум, Ф. Софонович одержав міцні знання латинської, грецької, польської та церковнослов'янської мов. Про це свідчить, зокрема, й заголовок його твору «Виклад о церкві святій» [40]. Із вищезгаданого листа Г. Четвертинського та В. Ясинського дізнаємося, що Ф. Софонович був «свѣдый добре не токмо латинский язык, но и греческий» [41]. Знав хроніст російську книжну мову, про що свідчить, наприклад, його звернення до царя Олексія Михайловича [42].

Після закінчення Києво-Могилянського колегіуму Ф. Софонович викладав в його стінах «слово божие» (40-і — початок 50-х років XVII ст.). У той час колегіум досяг свого розквіту. Разом з Ф. Софоновичем тут працювали такі вчені, як І. Гізель, І. Галятовський, В. Ясинський та ін. То був час, коли зміцнювалися російсько-українські культурні

зв'язки. Не випадково царська грамота від 24 травня 1649 р., адресована київському митрополитові Сильвестру Косову, містила прохання направити до Москви для перекладу Біблії з грецької мови Арсенія Сатановського та Дамаскина Птицького [43]. 8 червня 1649 р. ігумен Братського монастиря І. Гізель з «братією» та «київський старець Феодосій» відправили царю Олексію Михайловичу листа, у котрому просили допомоги для Києво-Могилянського колегіуму. Вони повідомляли, що до Москви направлять «учителей от нас избравше, священноинока Епифания (Славинецького.— *Авт.*) и Арсения (Сатановського.— *Авт.*), с ними же и священноинока Феодосия, учителя и проповедника слова Божия» [44]. Про це йшлося і в листі С. Косова до царя від 20 липня 1649 р.[45] Зазначимо, що у друкованих джерелах, які висвітлюють хід відомої місії А. Сатановського та Є. Славинецького, не вказувалося прізвище «старця Феодосія». Тому дослідники вважали, що «старець Феодосій» — це Феодосій Василевич-Баєвський [46]. Проте у недрукованому джерелі вдалося знайти відомості, котрі засвідчують, що саме Ф. Софонович, а не Василевич-Баєвський, супроводжував до Москви двох вчених й очолював цю важливу місію.

Зазначимо, що й досі не видано повністю документи про приїзд до Москви Ф. Софоновича, А. Сатановського та Є. Славинецького, які зберігаються у ЦДАДА СРСР [47]. У них детально розповідається про паломництво київських вчених до Троїцько-Сергіївської лаври, про отримання Ф. Софоновичем матеріальної допомоги для Києво-Могилянського колегіуму. Документи (в основному відписки та пам'ятки) визначають норми провіанту й напоїв для вчених та їхніх слуг, корму для коней тощо. Тут міститься відома промова Ф. Софоновича, виголошена у серпні 1649 р. під час аудієнції у царя Олексія Михайловича [48]. Її текст написаний рукою Ф. Софоновича українським скорописом. Збереглася також копія царської грамоти до С. Косова, в котрій повідомлялося про те, що «старцы» Арсеній, Єпифаній і Феодосій прибули до Москви і що останнього відпущено до Києва з «милостыней» для Братського монастыря [49].

Згаданий лист Г. Четвертинського та В. Ясинського засвідчує, що «Феодосій Софонович... знаемый и на Москве; он бо там на желание... царя... Алексея Михайловича... двоих иеромонахов, учтлей киевских Епифания и Арсения от ... митрополита киевского... Сивестра Косова отвезл, *яко началник тем сый* (підкреслено нами.— *Авт.*) и многажды в царствующем граде слово Бжие проповедал» [50].

Після повернення до Києва Ф. Софонович продовжив викладацьку діяльність у колегіумі. У 1653—1655 рр. він був намісником, тобто виконував функції ректора [51]. Саме про цю посаду Ф. Софоновича згадують російські воєводи, князі Куракін та Волконський [52]. У листі до царя від 1 квітня 1654 р. вони писали про те, що у березні того ж року Ф. Софонович сповістив їх про напад польсько-шляхетських військ на містечко Бородянку — маєтність Золотоверхого монастиря [53].

Після Переяславської ради до царя зверталися представники вищої церковної православної ієрархії, добиваючись жалуваних грамот, які б надавали їхнім церквам та монастирям маєтності чи права або ж підтверджували попередні. Серед них був і Ф. Софонович. 3 липня 1654 р. він звертався до царя Олексія Михайловича з проханням про підтвердження прав Братського монастиря й передачу йому маєтностей боржників: покійного Адама Киселя (м. Мена) і шляхтича Воронича (маєтності у м. Ржищеві). У тому ж листі він згадував і про своє друге перебування у Москві на початку 1654 р., якраз під час Переяславської ради, позитивно відгукувався про об'єднання України з Росією: «Егда во царствующем граде сый сея зимы... видех своими очима тамо, яко... под крыле царския своея печати, орла глаголю, нашу Малую Русь в защищение свое приемши и крепкую десницу от гонения подаеши, зело радовахся и благодарих Бога» [54]. Ф. Софонович листа писав, попередньо узгодивши свої дії з гетьманом Б. Хмельницьким та генеральним писарем І. Виговським. Останні, з свого боку, також звернулися до царя з проханням задовольнити ченців Братського монастиря, бо «то место святое» (Б. Хмельницький) і є відомим центром науки та просвіти (І. Виговський) [55]. Наприкінці липня 1654 р. Ф. Софонович звернувся до царя з новим листом, в котр му просив задовольнити прохання, висловлені раніше, а також надати монастирю ряд маєтностей [56].

Навесні 1655 р. ченці Золотоверхого монастиря обрали ігуменом Ф. Софоновича. Його обранню сприяла також недвозначна підтримка митрополита С. Косова. Гетьман Б. Хмельницький 2 червня 1655 р. видав універсал про затвердження Ф Софоновича ігуменом, в якому зазначалося: «Ко орого то велебного отца Феодосия от розных людей ми слишачи і сами оного добре знаючи, ведлуг побожного его житя і добрих поступков на такий уряд бити годного, до елекції капитули прихиляючисе, аби того монастиря святого архистратига Михайла Золотоверхого Киевского ігуменом зоставал і капитулою того монастиря рядил, позволилисмо єму і тоє ігуменство конфирмовали, і аби всі маєтности і доходи монастирские в своєм завідованю міл, ними ведлуг звичаю старожитного диспоновал» [57]. Невдовзі Б. Хмельницький видав новий універсал «велебному в Бозі... отцу Феодосію Софоновичу», згідно з яким Золотоверхому монастирю передавався у володіння Федаківський млин під Трипіллям [58].

Ставши ігуменом, Ф. Софонович проявив себе як енергійний адміністратор. Спираючись на підтримку гетьманської адміністрації, вищої церковної ієрархії, він намагався посилити роль монастиря як культурного центру. Про це свідчить, наприклад, згадуваний «Пом'яник», в якому, зокрема, зазнача-

лося: «Род Богдана Хмельницкого, гетмана Войска Запорозского, покрившаго мідю и позлатившаго верх церкви с[вя]таго архистратига Михаіла року 1655»[59] (цей запис увійшов навіть до літопису)[60]. У рукописному збірнику «Ізмарагд», який належав монастирю, за часів ігуменства Ф. Софоновича зроблено такий запис: «Ясневелебный от[е]ц наш Феодосий Софонічь (!) Золотоверхую церков желізом покрил року 1655 и 1656. Раб Божий економ Семеон»[61]. Докладно описав Золотоверхий монастир того часу відомий арабський мемуарист Павло Халебський (Алепський), котрий супроводжував антіохійського патріарха Макарія в його подорожі по Україні. Слід зауважити, що Павло Халебський був у Києві двічі, і під час перших відвідин монастиря (3.VII.1654 р.) бачився не з Ф. Софоновичем, а з його попередником — Ф. Василевичем-Баєвським. Але під час другого перебування у Києві (1655) мандрівник зустрічався вже з Ф. Софоновичем[62]. Про ту зустріч з батьком Павла — патріархом Макарієм — сам хроніст згадував у «Повісті о преславних чудах св. великомучениці Варвари»: «...Прийми, читателю, второе сведецтво св̃тагo Макария, патриарха Антиохийского, который за моего игуменства бывши у Києві и приехавши в монастыр наш Михайловский, кланяючися з вірою мощем св̃тыя Варвары, з слезами мовил нам так, иж Елиополь місто, где св̃тая Варвара замучена была, в моей епархии, недалеко от Антиохии, и кгды пыталемся о мощех св̃тыя Варвары, нигде на востоце не слыхать; повідают, же мают быти (в Руси). Так, мовит, ваша земля у нас не забывается и вірую, же то власнії, же суть мощи св̃тыя Варвары и так треба вірити. И просил нас усилне патриарх, абысмо часть от мощей святой ему дали. И за благословением тогдашняго отца митрополита нашего Селивестра Косова, далисмо часть мощей святой Варвары святійшому патриарсі, которую з великою радостию и з благодарением принял, за найболший скарб почитаючи»[63]. Слід зазначити, що «Повість...» — цінна історично-літературна пам'ятка. Тут описуються зустрічі Ф. Софоновича з антіохійським патріархом Макарієм, київським воєводою Петром Васильовичем Шереметєвим, стрілецькими головами Іваном Олексійовичем Мещеріновим та Афанасієм Олексійовичем Ушаковим, коронним канцлером Речі Посполитої Є. Оссолінським, Лазарем Барановичем, бесіди автора з ченцями, насамперед з Золотоверхого монастиря, та богомольцями (ієромонахом Йосифом, ченцем Гавриїлом, ієродияконом Києво-Печерської лаври Афанасієм, слюсарем Григорієм, якимось Іваном Колцеданом та ін.) Ф. Софонович переповідав тут про обрання його ігуменом Золотоверхого монастиря, прихід до Києво-Печерської лаври на день св. Феодосія Печерського 3 травня 1659 р., вмістив спогади очевидця про захоплення Києва військами Януша Радзивілла у 1651 р. тощо.

19 лютого 1657 р. митрополит С. Косов надав одному зі своїх слуг Михайлу Шархавському привілей на прижиттєве володіння фільварком Лазаровщиною. Цей документ підписали також члени кафедральної капітули, серед яких і Ф. Софонович. Полономовний оригінал привілея, за свідченням дослідника Є. І. Болховітінова (митрополит Євгеній), на початку XIX ст. зберігався у ризниці Києво-Софійського собору[64].

У копіарії середини XVIII ст. серед документів, наданих у різний час Золотоверхому монастирю, міститься рішення київського наказного Василя Дворецького у справі про спірну маєтність Вигурівщину. Це село його колишній власник козак Вигура заповідав Золотоверхому монастирю, що й було стверджено Б. Хмельницьким. Проте після смерті Вигури претензії на село заявили священик Воскресенської церкви Кирило Муха й «служилий чоловік» Биримович. Конфлікт розрісся, й сторони, за словами В. Дворецького, «кгрунт Викгуровский на части хотячи розервати, не могли помиритися». За рішенням київського полковника, Вигурівщина, як і слід було чекати, закріплювалася за Золотоверхим монастирем[65].

27 липня 1657 р. помер Б. Хмельницький. В Чигирин на похорон славного гетьмана почали з'їжджатися люди з усіх куточків України. Серед них був і Ф. Софонович. Як один з представників вищої православної ієрархії, він, очевидно, не стояв осторонь боротьби довкола обрання нового гетьмана і, звичайно, ще одного гострого питання політичного життя України — виборів нового київського митрополита (С. Косов помер 3 травня 1657 р.). 23 серпня 1657 р. Ф. Софонович разом з представником Л. Барановича, архімандритом Овруцького монастиря, прибув до царського посла в Чигирині, стольника Василя Кікіна, і просив підтримки царя та патріарха Никона для їхнього кандидата — архімандрита Києво-Печерської лаври Інокентія Гізеля. Щоправда, Ф. Софонович попередив посла: «Да тог не ведаем, как похотят войском его ли... или кого де иного изберут, о том де у нас духовных будет рада с гетманом и с началными людми вскоре»[66]. Проте, як відомо, наступником С. Косова було обрано Діонісія Балабана.

18 жовтня 1658 р. новий гетьман І. Виговський підтвердив своїм універсалом право Золотоверхого монастиря на володіння Федаківським млином, яке надав раніше Б. Хмельницький[67]. 31 грудня 1659 р. цар Олексій Михайлович дав Ф. Софоновичу грамоту, котра стверджувала право монастиря на володіння маєтностями Бородянка, Нова Гребля, Загальці, Мосани й Краснопілля[68]. Гетьман Ю. Хмельницький, можливо, пам'ятаючи своє навчання у Києво-Могилянському колегіумі, де був певний час викладачем і ректором Ф. Софонович, видав три універсали-привілеї на користь Золотоверхого монастиря. Останньому стверджувалися

надані раніше права на володіння с. Блиставицею (8.ІІ. 1660 р.), Федаківським млином (22.ІІ. 1660 р.) та маєтностями, зазначеними у згаданій царській грамоті [69].

По смерті Б. Хмельницького політична ситуація на Україні надзвичайно ускладнилася. Після спроби Ю. Хмельницького розірвати російсько-український союз загострилися суперечності між різними угрупуваннями козацької старшини. Нестабільною лишалася ситуація в церковному житті. Київський митрополит Д. Балабан, прибічник І. Виговського, після поразки останнього перебував у Чигирині. Спираючись на підтримку царського уряду, митрополію прагнув здобути мстиславський, оршанський та канівський єпископ Мефодій (Максим) Филимонович. Занепокоєні цим київські ігумени, в тому числі й Ф. Софонович, направили своїх представників до наказного гетьмана Лівобережної України Якима Сомка зі скаргою на Мефодія, котрого не хотіли бачити місцеблюстителем митрополії до нових виборів. 10 травня 1663 р. Д. Балабан помер. Зразу ж київські ігумени звернулися з проханням до чернігівського архієпископа Л. Барановича стати місцеблюстителем митрополії, висловлюючи своє негативне ставлення до Мефодія. Пізніше у Корсуні відбулися вибори нового митрополита. Єпископи домагалися обрання Антонія Вінницького, єпископа перемишльського. Але частина духовенства й козацької старшини виступала за обрання Йосипа Нелюбовича-Тукальського, єпископа білоруського. Конфлікт затягся, і хоч нарешті було обрано митрополитом Й. Тукальського, на Лівобережній Україні він фактично влади не мав. 27—28 червня 1663 р. відбулася відома «Чорна рада», на якій гетьманом Лівобережної України було проголошено І. Брюховецького. Демагогія нового гетьмана, його загравання з народними масами, безоглядна підтримка царського уряду не могли не призвести до конфлікту із значною частиною православної ієрархії, яка раніше виступала за кандидатури Я. Сомка або В. Золотаренка, страчених за наказом Брюховецького. Крім того, гетьман підтримав Мефодія Филимоновича, котрий став місцеблюстителем київської митрополії, і цим ще більше погіршив свої стосунки з київськими ігуменами та іншими представниками православної ієрархії. Хоч Брюховецький і видавав часом універсали на користь останніх, в тому числі й стверджувальний універсал Золотоверхому монастирю на містечко Бородянку (7 лютого 1665 р.) [70], проте його ставлення до київських ієрархів точніше відбивають доноси, котрі гетьман регулярно направляв до Москви. Так, 28 березня 1666 р. до Приказу тайних справ прибув із заслання в Кирило-Білозерському монастирі чернець Варфоломій і звинуватив у зраді царю деяких київських ігуменів. В основу свідчень Варфоломея була покладена інформація, отримана ним від засланого в той же монастир колишнього ієромонаха Києво-Межигірського монастиря Анатолія. Згідно з доносом, Ф. Софонович, зокрема, звинувачувався у тому, що у 1660 р. він нібито переховував у монастирі польського шпигуна шляхтича Чаплинського, який втік з-під арешту. Потім ігумен нібито поголив Чаплинському вуса та бороду, переодягнув черницею і вранці, коли черниці сусіднього монастиря виганяли корів на пасовисько, дав змогу шпигуну вийти за міські стіни [71]. Переконавшись, що звинувачення Варфоломія в точності повторюють наклеп Анатолія, зроблений ще в червні 1665 р., як виявилося, за вказівкою Брюховецького, царський уряд не надавав їм значення.

Характерно, що Анатолій, повернувшись із заслання до Києва, написав у січні 1669 р. новий донос на київських ієрархів, де назвав Ф. Софоновича «першим зрадником». Він поставив йому у провину те, що у 1658 р. Ф. Софонович разом з Д. Балабаном підтримував І. Виговського, а під час боїв у Києві «викрав з міста» мощі великомучениці Варвари і привіз до Києво-Печерського монастиря [72].

У 1665—1666 рр. відносини між І. Брюховецьким та київськими ігуменами ще більше погіршилися. Намагаючись зміцнити свої позиції, гетьман погодився на дальше обмеження автономії Лівобережної України і був навіть не проти підкорення київської митрополії московській патріархії. Це викликало незадоволення серед українського православного духовенства. Вищі ієрархи, в тому числі й Ф. Софонович, прибули до київського воєводи П. В. Шереметева й стали добиватися дозволу відправити своє посольство до царя з проханням зберегти права вільного обрання митрополита. Як зазначив воєвода, вони говорили йому «з великою люттю», що нехай цар «звелить нас стратити, ніж відбере право обрання митрополита». Якщо ж митрополита не буде обрано, а поставлено московським патріархом, вони «запрутся в монастырях, и разве де их из монастырей за шею и ноги поволокут» [73]. На цей раз київські ієрархи перемогли. 9 березня 1666 р. до царя було відправлено Мелетія Дзика. Ігумен Троїцького Кирилівського монастиря повіз до Москви листа, підписаного І. Гізелем, Ф. Софоновичем, Ф. Углицьким, О. Туром, В. Ясинським і М. Дзиком. У листі київські ігумени просили царя надати грамоту про дозвіл українському духовенству самому обирати митрополита, як і раніше, і щоб на цих виборах заради об'єктивності й полегшення відповідної апробації були присутні також гетьман та царські воєводи, які перебували у Києві [74]. Київські ієрархи відстояли тоді свої права.

Ім'я Ф. Софоновича часто трапляється у документах 1668 р. Це не випадково. Він фактично очолював опозицію вищого православного духовенства проти І. Брюховецького, невдоволення правлінням якого швидко зростало серед українського народу, а також проти М. Филимоновича. На початку 1668 р. Мефодій послав Ф. Софоновичу листа, в якому просив захистити його перед київським

воєводою П. В. Шереметевим [75], але безрезультатно.

Після падіння І. Брюховецького гетьманом Лівобережної України став Дем'ян Многогрішний. Царський уряд розпочав розслідування справ прибічників Брюховецького, в тому числі й Мефодія. Останній, звинувачуючи їх у зносинах з гетьманом Правобережної України Петром Дорошенком, написав донос на київських ігуменів. Це було, безперечно, наклепом. Як відомо, київські ієрархи протидіяли зближенню П. Дорошенка з Османською імперією і тому легко спростували звинувачення М. Филимоновича. Ф. Софонович писав до Москви з цього приводу: «Дорошенку писал я однова, с ведома боярина и воеводы киевского и наместника смоленского Петра Васильевича Шереметева с товарыщи, в то время как он учинился на обеих сторонах (Дніпра.— *Авт.*) гетманом, чтоб он в разоренной маетности нашей хлеб наш монастырской сжать нам позволил и казакам возбронил жать, грабить не велел, а не о иных каких деех» [76]. Докази, наведені Ф. Софоновичем, як і іншими київськими ігуменами, були настільки переконливими, що цар повернув їм нарешті гроші, взяті в борг воєводами ще на початку російсько-польської війни у 1654—1655 рр.[77] Новим місцеблюстителем київської митрополії став чернігівський архієпископ Л. Баранович, котрий зайняв цю посаду на прохання Ф. Софоновича. Але Л. Баранович вирішив залишитися у Чернігові й передовірив свої функції місцеблюстителя Ф. Софоновичу, що зайвий раз доводить неабиякі авторитет і роль останнього у церковному житті України у 50—70-х роках XVII ст. Київський митрополит Й. Нелюбович-Тукальський скаржився в своєму листі (1670) до гетьмана Лівобережної України Д. Многогрішного, що «духовному чину, за Дніпром будучому» жорстоко наказано ні в чому до нього митрополита, не озиваючися, отцю Софоновичу в усьому бути слухняними» [78].

На кінець 60 — початок 70-х років XVII ст. припав кульмінаційний момент у політичній, релігійній та культурній діяльності Ф. Софоновича. Фактично керуючи справами української православної церкви на Лівобережжі та Києві, він створював одночасно історичні та богословські праці, докладав чимало зусиль для поліпшення матеріального становища Золотоверхого монастиря. Тут варто навести лише перелік універсалів, отриманих ним в той час для монастиря. 25 квітня 1670 р. польський король Михайло Вишневецький видав привілей, яким стверджував право Золотоверхого монастиря на володіння корчмою, що знаходилася на землях Правобережжя [79]. 16 травня 1670 р цей привілей було внесено до Луцької гродської книги з оригіналу, принесеного Гнатом Сакевичем, ченцем Києво-Печерської лаври [80]. 30 жовтня 1671 р. король видав Ф. Софоновичу новий привілей, котрим стверджував права монастиря на володіння рядом маєтностей на Правобережжі (Глеваха, Юріївка, Борщівка, Рудня, Молочки та ін.). У цьому документі Ф. Софонович характеризувався як людина «великої цноти, статечності, побожності... непохитної віри та старанності» [81]. 4 липня 1671 р. Ф. Софонович одержав універсал від гетьмана Лівобережної України Д. Многогрішного, за яким Золотоверхому монастирю надавалося право користування прибутками з млинів на річці Остер [82]. 13 липня 1672 р. новий гетьман Лівобережної України Іван Самойлович підтвердив це право [83].

Зростання авторитету Ф. Софоновича засвідчують й інші факти. 23 червня 1669 р. до нього звертався з листом колишній гетьман Правобережної України Павло Тетеря. Він просив поховати його по смерті в Києво-Печерській лаврі. Тетеря називав Ф. Софоновича «вельми милостивим паном і братом» і просив поклопотатися про його справу перед І. Гізелем («заради цього покірно прошу милість твою, пана мого, зволь з отцем архімандритом печерським та з отцями братією поговорити про цю справу») [84]. У 1670 р. Ф. Софонович на чолі групи вищого київського духовенства порушив перед царем клопотання про звільнення з Соловків колишнього ігумена Лубенського Мгарського монастиря Віктора Загоровського, засланого за доносом Брюховецького. Софоновича не злякало те, що Загоровського було звинувачено у підтримці І. Виговського, Ю. Хмельницького та П. Тетері. Виступав Ф. Софонович і проти сваволі царських воєвод у Києві. Так, у 1671 р. у Братському монастирі спалахнула пожежа. Дерево, привезене для відновлення монастиря, в якому знаходився Києво-Могилянський колегіум, було забране воєводою Борятинським. Негайно до Москви була відряджена делегація духовенства, яка повезла царю листа за підписами Ф. Софоновича, І. Гізеля та ін. У цьому документі стверджувалося, що Борятинський самовільно конфіскував дерево, і містилося прохання справедливо вирішити цю справу [85].

2 квітня 1672 р. представники київської міської верхівки написали листа до Л. Барановича, в якому повідомляли, що після розорення Києва польським полковником Пивом їм довелося відбудовувати церкву Різдва Христового «за відомим магістрату київського та за повним дозволом превелебного отця Феодосія Софоновича, ігумена михайлівського» [86].

У серпні 1672 р. Османська імперія розпочала війну проти Речі Посполитої. У ході воєнних дій на території Правобережної України турецькі війська захопили Кам'янець-Подільський, який досі вважався неприступною фортецею. Загроза турецького поневолення нависла над всією Україною. У той час Ф. Софонович та І. Гізель зміцнювали контакти з урядом Росії, активно виступали проти союзу гетьмана Правобережної України П. Дорошенка з турецьким султаном Мухаммедом IV. Так, 26 жовтня 1672 р. вони повідомляли стрілецькому голові Матвію Сипягіну, котрий прибув з Москви до Києва, про негативний вплив політики Доро-

шенка на Україні [87]. Дещо пізніше вони відправили до царя листа, в якому просили про зміцнення російських гарнізонів на Україні, передчуваючи небезпеку турецької навали [88].

З 1673 р. Ф. Софонович відходить від активної політичної діяльності, що, очевидно, було пов'язано з погіршенням стану його здоров'я [89]. Майже єдиним джерелом до біографії Ф. Софоновича останніх років життя є листи його друга Л. Барановича. Перше відоме послання Л. Барановича до Ф. Софоновича датується 1667 р. У ньому автор просив поклопотатися про прискорення друку чергового після «Меча духовного» (1666) твору, тобто «Żywoty świętych», пояснює точку зору «святійших патріархів» щодо деяких питань церковної обрядності [90]. У 1669 р. Л. Баранович просив хроніста дати оцінку своєму «Аполону», тобто книзі «Apołło chrzesciański...», і навіть виправити те, що здається невдалим. Тут же містилося прохання «пришпорювати отця ректора» (В. Ясинського), щоб він швидше надрукував цю книгу [91]. У вересні того ж року Л. Баранович доручив Ф. Софоновичу опіку двох дияконів Івана та Лаврентія, інформував про освячення гетьманських регалій Д. Многогрішного, сумував з приводу «поділу України на дві частини після Андрусівського перемир'я» [92]. Чергові два листи датовані 1670—1671 рр. Л. Баранович скаржився там, що його книги «Труби словес» та «Lutnia Apollonowa» «ніяк не видрукують», закликав до боротьби проти католицьких полемістів, звертався до Софоновича з такими словами: «Ти більше інших заохочуєш мене: знаю, що і ти сам не тільки не загасиш у собі духа, але й зволиш в інших місцях його запалювати» [93]. В іншому листі автор втішав хворого Ф. Софоновича й додав: «Була б лиш охота у твоєї працездатності писати, а у мене (завжди) є охота читати, бо твої листи сповнені виразом давньої приязні твоєї до мене» [94].

У листі від 16 липня 1672 р. Л. Баранович відповідав другу на питання, що стосувалися окремих аспектів церковної обрядності, бажав успіхів у діяльності як місцеблюстителя київської митрополії [95]. У листі, написаному після падіння Кам'янця-Подільського, він висловлював надію на швидку перемогу над турками [96]. Останні два листи (1675) сповнені скаргами на поганий стан здоров'я, на «ковтун», який мучив обох письменників. Л. Баранович навів тут цікаву інформацію про діяльність друкарень у Чернігові, Новгороді-Сіверському тощо, але з цих листів вже виразно віяло передчуттям смерті. Засуджуючи митрополита Гази Паісія Лігаріда за двоєжонство, Л. Баранович додав: «Нам, старим, краще думати про гроб».

Всупереч думкам деяких дослідників [97], Ф. Софонович лишався ігуменом Золотоверхого монастиря та місцеблюстителем київської митрополії і в 1676 р., і навіть 1677 р. Про це свідчить орендна умова 1676 р. київського бурмистра Яна Биковича з Ф. Софоновичем, а «Городового архива книга на 1677 р.» називає його і в тому році місцеблюстителем митрополії [98]. Але в тому ж 1677 р. у листі до М. Дзика Л. Баранович писав про Ф. Софоновича як про покійного [99]. Д. Туптало у «Діаріуші» (1681—1706) зазначав, що 28 грудня 1677 р. він отримав листа від М. Дзика, який називав себе ігуменом Михайлівського Золотоверхого монастиря [100].

Ім'я Ф. Софоновича, його богословські погляди використовувались під час гострої полеміки щодо таїнства євхаристії, яка проходила наприкінці XVII ст. у Москві. На його авторитетні свідчення покликалися автори книг, які друкувалися у Києво-Печерській лаврі («Акафист св. великомученице Варваре» (1698), «Сказание о св. Иулиании» (1701) [101]).

Важко сказати щось про нащадків рідні Ф. Софоновича. Не виключено, що протоієрей Григорій Софонович, священик церкви Успіння Богородиці на Подолі, «на ринку», котрий скаржився 1703 р. гетьману Івану Мазепі на свавілля київського війта та членів магістрату, був його племінником [102]. Ріднею хроністу міг бути диякон, згодом ієромонах, тобто монах-священик, Мефодій Софонович, котрий у 1741 р. перейшов з Києва вчителем до Новгородської семінарської корпорації [103], священик Успенської церкви у Києві Олексій Софонович (1766) [104].

Ф. Софонович відомий не лише як хроніст, а й як автор богословських та церковно-історичних творів, а також житій. У 1667 р. у типографії Києво-Печерської лаври була надрукована його книга «Выклад о церкви» [105]. Щоправда, і в цьому, і в наступних виданнях не зазначено імені автора, проте авторство Ф. Софоновича засвідчують лист Л. Барановича до московського патріарха Йоакима 4 лютого 1689 р.[106], згадуваний вище лист Г. Четвертинського та В. Ясинського [107], відповідь Йоакима [108]. У «Викладі» пояснюється церковна термінологія, порядок богослужіння. За всіма ознаками книга становить передрук більш раннього видання. Зокрема, її титульний аркуш виглядає так: «*Ново* в с[вя]той... лавре Печерской *выданый* року от Рождества Христова 1667, месяца июля 18 дня» [109]. Доповнене, очевидно, видання «Викладу» 1668 р. [110] До частин його тиражу було додано житіє князя Володимира [111], яке мало чим відрізнялося від його українських переробок XVII ст. Редактором житія був, очевидно, сам Ф. Софонович. У 1670 р. «Виклад» у дещо зміненому вигляді було надруковано з дозволу архімандрита Варлаама Шептицького у друкарні Унівського монастиря. Наприкінці книги вміщено вірш на честь князя Володимира та невелику післямову, котра засвідчувала, що це видання повторив із лаврського примірника друкар Симеон Ставровецький [112].

Існують дані про унівське видання «Викладу» 1674 р.[113], проте знайти його у зібраннях стародруків Москви, Петербурга, Києва, Львова та інших наукових центрів не вдалося. Не виключено, що

бібліографи, які наводили інформацію про це видання, сплутали його з попереднім, 1670 р.

Крім друкованих примірників «Викладу», відомі його рукописні копії. Так, існує копія видання 1667 р., скопійована у 1695 р. у м. Каргополі «в бытность тамо воеводства столника Григория Михайловича Петрова» [114]. До примірника книги Іоаникія Галятовського «Боги поганские...» (Чернігів, 1686), який належав бібліотеці Києво-Софійського собору, доданий рукописний текст «Викладу» 1667 або 1668 рр. видання [115]. Є дані й про існування російських перекладів книги [116]. Один з них, здійснений з видання «Викладу» 1668 р., зберігається нині у відділі письмових джерел ДІМ [117].

Слід зазначити, що «Виклад» після смерті автора спричинився до відомої полеміки у Москві між прихильниками орієнтації на західноєвропейську освіту (Сильвестр Медведєв та його прибічники) і ревнителями греко-візантійських традицій (Іоаникій та Софоній Ліхуди) [118]. «Виклад» користувався тоді у Москві популярністю, що викликало невдоволення братів Ліхудів, котрі знайшли у творі нібито «латинські думки» відносно таїнства євхаристії (причастя). На захист «Викладу» виступив С. Медведєв, який видав свою «Манну» («Книгу о Манне хлеба животного»), в котрій поділяв погляди автора «Викладу». Тоді Ліхуди надрукували свій «Акос», в якому назвали «Виклад» «єретицьким» [119]. Полеміка набула гострого характеру, коли Ліхудів підтримав московський патріарх Йоаким. Вона торкалася й українського православного духовенства, оскільки воно займало ідентичні позиції з С. Медведєвим. Йоаким звернувся до вищих ієрархів української православної церкви, вимагаючи визнати точку зору його й Ліхудів [120]. Майже одночасно у своїх творах Йоаким засудив «Виклад». Не допомогло й заступництво Л. Барановича [121], Г. Четвертинського та В. Ясинського [122], які доводили бездоганну репутацію Ф. Софоновича, переконуючи, що його трактування євхаристії повністю збігається з викладеним в українських богословських творах XVII ст. Церковний собор 1690 р. у Москві засудив твори П. Могили, С. Косова, І. Гізеля, Ф. Софоновича, І. Галятовського та інших, а також С. Медведева, С. Полоцького та їх прихильників. Чимало творів було спалено. С. Медведєва, який до того ж підтримував царівну Софію, було звинувачено у змові Л. Ф. Шакловитого, арештовано і в 1691 р. страчено. Слов'яно-греко-латинській академії, очолюваній Ліхудами, надавалися широкі права щодо цензури в галузі освіти. Так, заборонялося тримати вдома вчителів іноземних мов, латинські, польські та німецькі книги. Академія «повинна була наглядати за чистотою православної віри у країні й судила за звинуваченням в образі релігії» [123]. Це негативно позначилося на культурному житті Росії наприкінці XVII — початку XVIII ст., тобто перед петровськими реформами.

У 1667 р. було створено новий «Пом'яник» Золотоверхого монастиря, переписаний «с ветхаго ново повелением и благословением всечестного отца иеромонаха Феодосия Софоновича, тояжде святыя обители игумена» [124]. Порівняння його з «ветхим» так званим «Поминаніем» (початок XVII ст.— 1667 р.) свідчить, що Ф. Софонович редагував «Пом'яник», доповнив і по-новому згрупував матеріал в ньому. Він же, очевидно, написав і передмову. Тут, зокрема, містяться відомості про рід Ф. Софоновича, рід його слуги Йосипа Боци та інше, чого не було у «Поминанії». Слід зазначити, що дехто з істориків вважає автором «Пом'яника» Ю. Хмельницького. Для цього, проте, немає жодних підстав, хоч Ю. Хмельницький і міг передати Ф. Софоновичу дані про свій рід для внесення в поминальну книгу.

Через кілька років Ф. Софонович створив «Мучение святой великомученицы Варвары» і «Повість о преславних чудах» покровительки Золотоверхого монастиря. У тексті останньої міститься вказівка про те, що вона була створена у 1669 р. Проте Й. Кроковський, відомий церковний та культурний діяч кінця XVII — початку XVIII ст., у творі «Акафіст», посилаючись на Ф. Софоновича, називав 1670 р.

«Мучение» — це список популярного житія Варвари і нині все ще залишається у рукописі. «Повість» — оригінальний твір Ф. Софоновича, основу якого становлять спогади, свідчення очевидців, у тому числі відомих політичних діячів XVII ст., давні монастирські перекази тощо. Книга споріднена з деякими популярними на Україні XVII ст. творами, насамперед «Ключем розуміння» (1659) та «Небом новим» (1665) І. Галятовського. Описи деяких чудес у творах Ф. Софоновича та Галятовського інколи разюче подібні, наприклад чудо 78 «Ключа». Зазначимо, що «Повість» була використана Д. Туптало при написанні відомих «Четьї Мінеї» й особливо Й. Кроковським при написанні «Акафіста».

П. М. Строєв вважав, що перу Ф. Софоновича належить «Нравоучение перед царем... Феодосия, игумена монастыря... Межигорского». Проте Ц. Бореліус правильно зазначала, що Ф. Софонович ніколи не був ігуменом цього монастиря, а «Нравоучение» написав Феодосій Васьковський [125].

Таким чином, стислий огляд творів Ф. Софоновича переконливо засвідчує широкий діапазон його творчих пошуків, вказує на яскравий талант історика, письменника, теолога.

АРХЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД СПИСКІВ ТА РЕДАКЦІЙ ЧАСТИН «КРОЙНІКИ»

Списки та редакції «Кройніки о Русі»

1. *Погодінський список* [126] знаходився в «Древнехранилище» відомого історика М. П. Погодіна, яке у липні 1852 р. перейшло до Імператорської Публічної бібліотеки (нині Державна Публічна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедріна у Санкт-Петербурзі [127]. До М. П. Погодіна рукопис потрапив від археографа П. М. Строєва, про що свідчить напис на зворотному боці обкладинки: «П. М. Строева, № 14».

Погодінський список (далі — П.)— рукопис в 4°, розміром 19 × 15,5 см, на 335 аркушах. Обкладинка картонна XIX ст. Папір цупкий, білий з жовтуватим відтінком, з філігранями. Найчастіше трапляється філігрань, яку І. Каманін та О. Вітвіцька датували 1680—1688 рр.[128] Інші водяні знаки погано збереглися, можна розрізнити лише їхні фрагменти. Один з них нагадує філігрань «Поштар» (1655) [129], другий — філігрань «Лілея» (1665) [130]. Аналогій фрагменту четвертої філіграні встановити не вдалося. Рукопис в цілому зберігся, проте аркуші 1—2 пошкоджені, окремі слова неможливо відчитати. У правому верхньому ріжку проставлена літеральна пагінація, сучасна тексту. З аркуша 41 — пагінація арабськими цифрами, проставлена бібліотекарями. Після кожного розділу чорнилом намальовані примітивні кінцівки, а кожна книга «Кройніки о Русі» закінчується складнішими.

Текст написано коричневим чорнилом, трьома почерками, російським скорописом останньої третини XVII ст. Першим «А» — прямим та каліграфічним написана більша частина рукопису (арк. 1 — 237 зв., 239—303, 328—335 зв.). Другим «В» — малорозбірливим та розгонистим написані аркуші 237 зв.— 239. Третім «С» — подібним до «А», написані аркуші 303—327 зв. Рукопис створювався писцями почергово, бо нові почерки розпочинаються з середини сторінки. Автори почерків «В» та «С» ігнорували надрядкові знаки, що вказували на йотацію голосних й означали звуки *і* та *є*. Автор почерку «В» майже не позначав звук *й* і лише в окремих випадках проставив на його місце відповідний надрядковий знак. Тільки автор почерку «А» був непогано знайомий з українською мовою й прагнув, хоч нерідко й безладно, перенести до тексту надрядкові знаки українського протографа «Кройніки о Русі». Очевидно, його інтерес до української історії не був випадковим. Автором почерка «В» було створено список литовської та польської частин «Кройніки», котрий зберігається в ЦДАДА. Почерком «А» списано також уривок з київського «Синопсису» (1680) й видання «Книги о побоїщі Мамая». Другий список «Книги» вміщений П. Кохановським в «Обширному синопсисі руському» [131].

Зазначимо, що на аркушах 21 зв.— 43 зв. українські слова або полонізми, незрозумілі для російського читача, були перекладені російською мовою. Перекладач, виправляючи ці слова, писав переклад їх: *жебы — чтобы, жолніре — солдаты.* Інколи він припускався помилок: *мусили — мыслили, замість — должны были.* Переклад зроблено приблизно у першій чверті XVIII ст., що підтверджується особливостями почерку. Крім того, перекладач використовував слова, які увійшли до російської мови за Петра І: *битва — баталия, з леж — з квартир* та ін.

2. *Вестероський список* знаходиться у рукописному збірнику АД 10 бібліотеки гімназії м. Вестерос у Швеції (зібрання Й. Г. Спарвенфельда). Й. Г. Спарвенфельд — шведський вчений, у 1684—1687 рр. перебував у складі шведського посольства в Росії. Підтримуючи тісні зв'язки з Посольським приказом та впливовими особами при царському дворі (А. А. Матвеєв та ін.), він придбав колекцію рукописів і стародруків [132]. Вся колекція, найбільшу цінність якої становлять рукописні збірники АД 9—12, була привезена ним до Швеції у травні 1687 р.[133] й зберігалась у його маєтності Обілунд. У 1774 р. онук вченого, майор Якоб Спарвенфельд, подарував 69 книг та рукописів, у тому числі збірники АД 9—12, бібліотеці гімназії Вестероса [134].

Детальний опис рукопису подав свого часу шведський славіст С. Даль [135]. Тому зазначимо лише ті особливості рукопису АД 10, котрі суттєво прояснюють його походження. Він складається з 939 аркушів. «Кройніка о Русі» вміщена на аркушах 129—439. Текст написано російським скорописом другої половини XVII ст., п'ятьма почерками. Більшість статей АД 10, в тому числі й «Кройніка о Русі», написані рукою професійного писця. С. Даль умовно назвав його почерком «А». Цим же почерком списана більша частина збірника АД 12, на титульному аркуші якого містився запис: ««Списано на Москве лета от создания мира 7194 г[о]да, а от воплощения Б[о]га слова 1685 г[о]ду» [136]. До того ж останньою за часом статтею збірника АД 10 є «Переписная книга Воскресенского монастыря», написана у липні 1687 р. Отже, збірник АД 10 було створено у другій половині 1685 — першій половині 1687 р. При підготовці видання «Кройніки» було використано мікрофільм даного списку.

3. *Толстовський список* входить до складу збірника, який знаходився у зібранні графа Ф. А. Толстого під номером 236 (далі — Т. 236) [137]. Раніше він зберігався у бібліотеці князя Д. М. Голіцина у с. Архангельському, про що свідчить запис на аркуші рукопису: «Ex bibliotheka Arcangelina».

Збірник Т. 236 — це рукопис в 1°, розміром 37 × × 19,5 см, доброї збереженності. «Кройніка о Русі»

є другою з 27 статей збірника [138] і вміщена на аркушах 30—126. Обкладинка картонна XIX ст., папір цупкий, жовтуватого кольору. Філіграні: 1) герб м. Амстердама (1710) [139]; 2) герб м. Амстердама, вензель під гербом «ІВ» [140]; 3) ідентична 2-й філіграні, але має вензель під гербом «К». Останню філігрань не вдалося знайти у відповідних довідниках.

У верхньому правому ріжку відповідних аркушів Т. 236, які містять початок якої-небудь статті, проставлена пагінація арабськими цифрами, очевидно, бібліотекарями. Лише «Кройніка о Русі» має власну поаркушеву пагінацію. Рукопис позбавлений будь-яких прикрас. Текст написано чорним чорнилом, двома почерками, чітким російським скорописом першої половини XVIII ст., причому другим написана переважна більшість статей, у тому числі «Кройніка о Русі». Збірник Т. 236 не міг бути створений раніше 1712 р., оскільки останньою за часом статтею є та, де йдеться про вінчання «римського кесаря» у Франкфурті-на-Майні (22 грудня 1711 р.). На основі датування за філігранями рукопис Т. 236 можна віднести до 30-х років XVIII ст.

4. *Києво-Софійський список,* котрий зберігався у бібліотеці однойменного собору, а нині знаходиться в ЦНБ [141], становить собою копію кодексу АД 10, створену на початку XIX ст. для графа М. П. Рум'янцева, яка потім перейшла у власність до митрополита Євгенія.

5. *Список О. М. Рогозинського,* скопійований істориком з попереднього на початку XX ст., зберігався в Інституті історії України АН України [142].

6. *Список Ліндберга* — це переклад шведською мовою деяких розділів Вестероського списку «Кройніки о Русі». Переклад здійснив у першій половині XVIII ст. вчитель Ліндберг за розпорядженням єпископа Вестероса Бенцельштерна. Потім список було передано канцелярському раднику І. фон Енгельштрему, який після відповідного дослідження хотів зробити доповідь про «Кройніку о Русі» в Королівській академії красного письменства, історії та старожитностей. Подальша доля списку залишається невідомою [143].

7. *Список,* що належав вологодському поміщику *П. М. Зубову* [144]. Про цей список нічого невідомо, очевидно, він не зберігся.

8. *Редакція* «Кройніки о Русі» *П. Кохановського* зберігається у складі «Обширного синопсису руського» [145]. Раніше рукописний збірник знаходився у зібранні Ф. А. Толстого й відомий ще під назвою «Толстовський № 157» (Т. 157). До Ф. А. Толстого він потрапив з бібліотеки Д. М. Голіцина. Про це свідчить напис російським скорописом першої половини XVIII ст. на чистому аркуші перед «Кройнікою о Русі»: «Летопись Голицынская». На аркушах 1—3 знизу міститься запис, зроблений тим же почерком: «Дмитрея Михайловича Голицына».

Д. М. Голіцин був у 1707—1718 рр. воєводою, а згодом губернатором Києва. За той час він придбав чимало цінних рукописів із зібрань київських монастирів [146]. Очевидно, тоді ж до нього потрапив збірник П. Кохановського, пізніше відомий як Т. 157. На чистому аркуші перед «Кройнікою о Русі» містився запис українським скорописом кінця XVII — початку XVIII ст.: «Книга кройника з лѣтописцов № 115», що, очевидно, вказувало на порядковий номер рукопису у бібліотеці одного з київських монастирів, вірогідно Києво-Печерської лаври, де створювався кодекс. О. М. Рогозинському вдалося прочитати відбиток титульного аркушу, котрий не зберігся, встановити ім'я творця компіляції — економа Києво-Печерської лаври П. Кохановського й назву збірника — «Обширний синопсис руський» [147]. Нині на відбитку можна прочитати лише окремі слова. Експертиза, проведена за допомогою технічних засобів, дала можливість підтвердити правильність прочитання тексту О. М. Рогозинським.

Збірник Т. 157 — це рукопис у 1°, розміром 31 × 19,5 см, на 708 аркушах, з яких 32 — чисті. Рукопис оправлено деревом, обтягненим коричневою шкірою, дещо витертою. На шкірі відтиснуті орнаментовані зображення. На обкладинці витіснено великий ромб, в середині якого зображено розп'ятого Христа і чотирьох євангелістів, які стоять біля нього. Корінець обкладинки шкіряний. Збереглися рештки двох бронзових застібок. Папір тонкий, жовтуватий. Філіграні: 1) вінок з листя, в центрі якого знаходиться міфологічна тварина [148]; 2) двоголовий орел, який тримає в кігтях ключі [149]; 3) ALMODPAPIER [150]; 4) двоголовий орел, подібний до зображеного в альбомі Е. Лауцявічуса [151].

Обкладинка рукопису пошкоджена, деякі аркуші випадають. Пагінація літеральна, сучасна текстові (окремі аркуші не пагіновані). Текст списаний чорним чорнилом, але великі літери, заголовки та підзаголовки на полях, дати, заставки, малюнки перед деякими статтями виконані кіновар'ю. Ці малюнки, серед яких є світські, тісно пов'язані з народним мистецтвом, на що вказував Я. П. Запаско [152]. Майже весь рукопис написаний каліграфічним українським півуставом другої половини XVII ст. Нами виявлено листа ченців Києво-Печерської лаври до Федора Олексійовича, в якому повідомлялося про смерть архімандрита І. Гізеля (18 листопада 1683 р.). Цей лист писано тією ж рукою, що й збірники Т. 145 та 157 [153]. Підзаголовки на полях Т. 157 виконані інколи українським скорописом останньої третини XVII ст. Отже, існують вагомі підстави вважати, що рукопис Т. 157 було створено й написано у Києво-Печерській лаврі й він, очевидно, є оригіналом «Обширного синопсису руського». Зазначимо, що пізніше до збірника додана на двох аркушах «Копия з грамоты... царя Алексея Михайловича..., какова прислана во Стретение моще митрополита Филиппа» [154]. Почерк — російський скоропис кінця XVII ст., близький до півуставу.

Списки та редакції «Кройніки о початку і назвиску Литви» та «Кройніки о землі Полской»

1. *Список,* що зберігається в *ЦДАДА СРСР* [155]. Тут знаходяться польська (арк. 1—109 зв.) та литовська (арк. 110—171 зв.) частини «Кройніки». Раніше він зберігався в архіві міністерства закордонних справ Росії, котрому його подарував 1 вересня 1803 р. колезький асесор Михайло Шульц. Про це свідчить відповідний запис. Список становить рукопис у 4°, розміром 19 × 15,5 см на 171 аркуші. Обкладинка картонна XIX ст. Текст написаний на цупкому білому папері жовтуватого відтінку. Водяні знаки чотирьох типів, два з яких співпадають з філігранями Погодінського списку «Кройніки о Русі». Фрагмент 3-ї філіграні не встановлено, а 4-ї — співпадає з водяним знаком в альбомі І. Каманіна та О. Вітвицької [156].

У верхньому правому ріжку рукопису є пагінація арабськими цифрами, не сучасна тексту. Рукопис прикрашено заставками, аналогічними Погодінському списку «Кройніки о Русі». Текст списаний темно-коричневим чорнилом, двома почерками, ідентичними «А» та «В» у Погодінському списку. Почерком «А» списані аркуші 1—7 зв., 22—47, 50 зв.— 65 зв., 70—102, 104 зв.— 106, 108—122, 139—152, 160—161 зв., 167 зв.— 171 зв.; почерком «В» — всі інші. Як і Погодінський список «Кройніки о Русі», цей рукопис створювався писцями почергово. За всіма ознаками обидва рукописи готувалися одними й тими ж писцями й вірогідно колись становили єдине ціле.

2. *Редакції «Кройніки о початку й назвиску Литви»* та *«Кройніки о землі Полской» П. Кохановського,* включені до «Обширного синопсису руського» останнього. Польська частина займає в Т. 157 аркуші 299—361 зв., литовська — 365—388.

3. *Редакція цих же частин «Кройніки», включена П. Кохановським до складу його іншої компіляції — «Хронограф» (1681)* [157]. Збірник, який містить «Хронограф», також знаходився у зібранні Ф. А. Толстого й відомий ще під назвою «Толстовський № 145» (Т. 145). Рукопис, безперечно, має таке ж саме походження, як і Т. 157. Відомо, проте, що до придбання Д. М. Голіциним рукопис знаходився у піддячого О. Боркова, про що свідчить запис російським скорописом кінця XVII ст. на одному з останніх аркушів (519 зв.): «Сия книга подячего Болшой казны Осипа Боркова». На аркуші 1 міститься ще один запис російським скорописом кінця XVII — початку XVIII ст.: «Летописец выписано из книг Ивана Короткова». Цей запис зроблено, безперечно, не тією особою, яка писала українським півуставом текст Т. 145 (деякі підзаголовки на його берегах зроблено українським скорописом другої половини XVII ст.). Очевидно, запис вказує на одного з власників рукопису, і зробила його та особа, до якої він потрапив на певний час. Крім того, на аркуші 519 написано ряд літер із закінченням їх цифрового відповідника (до сотні). На аркуші, наклеєному на палітурку, зроблено запис українським скорописом кінця XVII ст.: «Йоасафа и Овраама».

Збірник Т. 145 — це рукопис в 1°, такого ж розміру, що й Т. 157, містить 519 аркушів, у тому числі 19 чистих. Рукопис оправлено в дерево, обтягнене чорною шкірою, прикрашеною відбитками орнаментованих квадратів та ромбів. Є дві бронзові застібки. Рукопис зберігся краще Т. 157. Папір тонкий, жовтуватий. Водяні знаки двох типів: 1) співпадає з першою філіграннню Т. 157; 2) двохголовий орел, подібний до зображення, відзначеного І. Каманіним та О. Вітвіцькою [158].

У верхньому правому ріжку рукопису, на аркушах, котрі становлять початок якої-небудь статті, є пагінація арабськими цифрами, зроблена, очевидно, бібліотекарями. Заставки ідентичні тим, які містяться в Т. 157, малюнків немає. Збірник Т. 145 є за всіма ознаками оригіналом «Хронографу» П. Кохановського, на що вказує відбиток запису на першому аркуші, прочитаний за допомогою технічних засобів, як і в Т. 157.

4. *Редакція «Кройніки о землі Полской» з ЦНБ* [159]. Рукопис належав голові Київської комісії для розгляду давніх актів М. Судієнко, а до нього потрапив із зібрання В. Полетики. Рукопис в 4°, розмір 19 × 15 см, на 20 аркушах. Обкладинка картонна XIX ст. Папір цупкий, жовтуватий. Філіграні: 1) двоголовий орел під короною з хрестом, подібний до орла, який зафіксований в альбомі І. Каманіна та О. Вітвіцької [160]; 2) фрагмент другої філіграні зберігся погано, й аналогій йому не вдалося відшукати. Рукопис писаний чорним чорнилом, але заголовки, великі літери й дати, як правило, виконані кіновар'ю. Єдина заставка також виконана кіновар'ю, нагадує зразки народних вишиванок. Окрім бібліотечної пагінації арабськими цифрами, існує літеральна пагінація, сучасна тексту. Згідно з цією пагінацією «Кройніка о землі Полской» була вміщена на арк. 190 (помилково написано 180) — 217.

Текст писано двома почерками, українським скорописом кінця XVII — початку XVIII ст., типовим для Лівобережної України [161]. Заголовок твору, який має дещо змінену назву («Літописець албо Кройніка о землі Полской»), та деякі літери написані півуставом. Рукопис створений не раніше 1690 р., бо виклад подій у даній редакції продовжено невідомим упорядником до 1691 р. Повідомлення за 1674—1690 рр. занотовані ним по пам'яті, про що свідчать деякі помилки. Так, зазначаючи про відправку царських грамот до П. Дорошенка, невідомий редактор відносить цю подію до 1675 р., хоч насправді це було в 1676 р. Смерть польського короля Михайла Вишневецького помилково датує 1674, а не 1673 р. Якби запис відбувався одночасно з подіями, такі помилки не були б допущені. Не

виключено, що дана редакція створена саме у 1690 р., бо після розповіді про події 1679 р. була пропущена сторінка, а потім занотована звістка про сарану в 1690 р. Варто також зауважити й те, що слова «и всі его ласкаве приняли в подданство» (при розповіді про події 1675 і 1676 рр.) редактор поставив не на місце і потім закреслив. Така помилка могла бути викликана гаплографією. Якщо ця помилка перейшла до редакції не з власних записів автора, тоді він використав готову переробку «Кройніки о землі Полской», доведеної до 1680 р. Принаймні, таку можливість не можна відкидати. Оскільки дана редакція вміщена на аркушах 190—217 рукопису, можна припустити, що їй передували «Кройніка о Русі» та «Кройніка о початку і назвиску Литви», скорочені таким же чином. Відсутність обкладинки також може бути свідченням зазначеного.

Слід підкреслити, що «Літописець» у порівнянні з «Кройнікою о землі Полской» значно скорочений, особливо в тих місцях, де йдеться про події польської історії. Якщо у «Кройніці о землі Полской» їм присвячена половина твору, то в «Літописці» вони займають лише одну третину його. Редактор «Літописця» досягає цього, скорочуючи дані Ф. Софоновича не лише про окремі події, а й цілі періоди історії Польщі. Так, завершуючи оповідання про Болеслава II, редактор пропустив повідомлення Ф. Софоновича про часи нащадків Болеслава II — Владислава Германа, Болеслава III, Владислава II, Болеслава IV й одразу переходить до Мечислава III. Цього короля редактор називав братом Болеслава з тим, щоб якось замаскувати такий великий пропуск у тексті. Не знаходимо у «Літописці» також даних Ф. Софоновича про панування Лешка V, події з кінця XIII ст. до кінця XIV ст.; з 1447 до 1494 рр., з 1583 до 1587 рр. і т. ін. У той же час у другій частині «Кройніки о землі Полской», де головна увага приділяється подіям суто української історії, не знаходимо таких великих прогалин. Текст тут скорочувався за рахунок другорядних подій, дат, посилань Ф. Софоновича на польських хроністів тощо. Все це слід пояснювати зміною зацікавлень читача України. Якщо у «Кройніці о землі Полской» Ф. Софонович відвів під 1673 р. половину змісту, то це пояснювалося тим, що історія держави, з-під влади якої значна частина українських земель визволилася за пам'яті автора, ще викликала значний інтерес. Але наприкінці XVII ст., коли авторитет Речі Посполитої на міжнародній арені підупав, коли зросла національна самосвідомість українського народу, зміцніли російсько-українські зв'язки, історія Польщі втрачала для жителів Гетьманщини те значення, яке вона мала для Ф. Софоновича та його сучасників. Невідомий редактор прагнув головну увагу приділити визвольній війні, об'єднанню України з Росією, подіям наступних років. Інколи він вводив до «Літописця» яскраві оригінальні подробиці (звістки за 1582 та 1662 р.), доповнював повідомлення про боротьбу російського та українського народів проти турецько-татарських загарбників у 70-х роках XVII ст.

5. *Редакція «Кройніки о землі Полской» Г. Покаса* [162]. Її було виявлено нами у відділі рукописів ДПБ. Дана редакція становить копію попередньої, здійснену військовим канцеляристом Григорієм Покасом і включену до його компіляції «Дві гісторії о козацком малороссийском народі» (1751) [163].

Розглянемо, які списки та редакції частин «Кройніки» Ф. Софоновича найбільш точно передають текст оригіналу. Звернемося насамперед до «Кройніки о Русі». Безперечно, що списки «Кройніки о Русі» — копії XVIII—XIX ст. з Вестероського не мають практично ніякої цінності, бо зберігся сам Вестероський список. При вивченні інших списків та редакції П. Кохановського виявляється, що Вестероський та Толстовський 236 споріднені між собою і містять чимало помилок, явно невірних прочитань тощо. Так, замість «*Олегового*», як у Погодінському, або в Т. 157, вони подають помилкове «*Огегового*», замість «*мед розсытивши*» — «*мед розслышавши*» [164]. Якщо у Погодінському і Т. 157 знаходимо: «*казала, а потом деревлян их же медом частовала моцно, а своим не сказала пити*», то у Вестероському і Толстовському 236 — лише «*казала пити*», тобто допущено гаплографію. В іншому випадку Погодінський список і Т. 157 подають: «Забил *его* року от Сотворения Світа 6484 и *его* княжение опановал», то в інших списках — «забил его княжение» [165]. Досить часто Толстовський 236 подає читання невірні навіть у порівнянні з Вестероським списком: «строгого» — «срогого» — «рогового» [166]. Ці та інші приклади свідчать про те, що найточніше текст оригіналу «Кройніки о Русі», який не зберігся, передає Погодінський список, хоч він і не позбавлений окремих помилок. Інколи їх можна встановити лише за допомогою редакції П. Кохановського: «Олгу дал деревлян *з законом* их Коростенем», у Т. 157 знаходимо правильне прочитання: «замком их Коростенем», а в хроніці М. Стрийковського — джерелі даної звістки: «Z zamkiem ich Korostenіem» [167]. Текст «Кройніки о Русі» у Т. 157 дуже точно передає оригінал, особливості його української мови. Проте цей текст не можна вважати списком і взяти за основу наукової публікації, оскільки П. Кохановський здійснив принципові й свідомі переробки (зняв ім'я Ф. Софоновича в заголовку твору, доповнив «Кройніку о Русі» кількома оповіданнями, що стосувалися історії Києво-Печерської лаври) [168].

Список у складі Т. 236 не міг бути копією Вестероського, бо той одразу ж після його створення було вивезено до Швеції. Отже, обидва списки мають спільний протограф [169], котрий поки ще не виявлено. Можна навіть зазначити, що цей протограф знаходився у збірнику історично-географічного змісту, який став основою Т. 236 та АД 10. Справа в тому, що ці збірники також близькі між собою.

В АД 10 знаходиться 50 статей, а у Т. 236—27, з котрих 21 повністю збігаються з відповідними статтями АД 10. До того ж основна маса статей знаходиться у першій половині збірників. З 21 статті, спільних для обох збірників, 8 безпосередньо стосуються України (лист турецького султана до запорожців і їх славнозвісна відповідь, «Алкоран Махметов» І. Галятовського та ін.), ще 8 статей стосуються дипломатичних відносин Росії з Туреччиною та Кримським ханством (статейні списки тощо), інші торкаються окремих питань історії та географії Росії: «Книга Большой Чертеж», чолобитна, подана повсталими московськими стрільцями у 1682 р. і т. ін.

Зазначимо, що у збірнику АД 11 міститься запис, який прояснює обставини його придбання Спарвенфельдом: «Сия книга Иоанна Спарвенфелта шляхты свейского, жалование Андрее Артемовича [Матвеева] ко мне в царствующем граде Москве лета от воплощения Бога слова 1686...»[170]. Безперечно, що й АД 10 було також отримано від А. А. Матвеєва, батько якого — Артамон Сергійович був обізнаний з подіями на Україні, бо з 1669 р. очолював Малоросійський приказ і був учасником важливих подій (наприклад, учасником Глухівської ради 1669 р. при обранні гетьманом Лівобережної України Д. Многогрішного).

Отже, не випадково знаходимо в АД 10 та Т. 236 «Глухівські статті», чолобитні київських та ніжинських людей, які обговорювалися на раді. З 1671 р. А. С. Матвеєв керував одночасно Посольським приказом, виступив ініціатором видання «Титулярника» — довідника з дипломатичного листування. Ось чому цілком закономірною була поява у складі протографа збірників АД 10 та Т. 236 матеріалів, що стосувалися зовнішньої політики Росії. До тексту були внесені матеріали А. А. Матвеєва, ледве не забитого повсталими стрільцями 15 травня 1682 р., і який потім склав «Описание стрелецкого бунта». Отже, протограф АД 10 та Т. 236 складено з матеріалів батька й сина Матвеєвих, й тому його можна назвати «Збірником А. С. та А. А. Матвеєвих». Оскільки дві статті, спільні для АД 10 і Т. 236, які стосуються історії Воскресенського монастиря, відносяться до другої половини 1685 р., то збірник-протограф, очевидно, створено між другою половиною 1685 — початком 1687 р., а копія з нього, доповнена рядом інших статей, була подарована А. А. Матвеєвим І. Спарвенфельду.

Певна спорідненість спостерігається між Вестероським, Толстовським списками «Кройніки о Русі» і Погодінським. Деякі помилки, подібні до вищевказаних («закон» замість «замок» і т. ін.), що знаходяться у цих трьох списках, можуть свідчити про наявність спільного архетипа. А ось П. Кохановський, редагуючи «Кройніку о Русі», використовував якщо не сам оригінал, то, принаймні, досить близький до нього список.

Реконструювати текст оригіналу литовської і особливо польської частин «Кройніки» складніше. Насамперед слід зазначити таку обставину. Незважаючи на те, що «Кройніка о початку и назвиску Литвы» зберігається разом з «Кройнікою о землі Полской» і вміщена після останньої в оригіналі, який не зберігся, вона, безперечно, передувала польській частині. На це вказує сам хроніст. Описуючи зайняття Ягайлом польського трону, Ф. Софонович додавав: «О том ширей начитаеш в кройниці о кролех полских»[171], тобто в «Кройніці о землі Полской». Пізніше творці списків та редакцій цих частин «Кройніки» поміняли їх місцями, очевидно, під впливом популярної на Україні хроніки Олександра Гваньїні. Італійський хроніст вмістив у своєму творі польську частину перед литовською. Не виключено, що така перестановка була здійснена під впливом українського хронографа другої редакції, невідомий автор якого активно використовував хроніку О. Гваньїні.

Текст «Кройніки о початку и назвиску Литви» за списком з ЦДАДА СРСР майже не відрізняється від тексту, відредагованого П. Кохановським. Останній, проте, здійснив важливі й принципові зміни в тексті: зняв вказівку на ім'я Ф. Софоновича як автора цієї частини «Кройніки», а також дату створення останньої; наприкінці твору вніс звістку про місце поховання князя Костянтина Івановича Острозького в Успенському соборі Києво-Печерської лаври і змінив дату смерті князя: 1526 замість 1533 р.[172]

Грунтовніше переробив П. Кохановський «Кройніку о землі Полской» у складі Т 145 й особливо Т. 157. Насамперед були зняті вказівки на авторство Ф. Софоновича та на справжній час створення третьої частини «Кройніки». Ця частина була продовжена викладом подій за 1674—1679 рр., запозиченим із «Скарбниці» І. Галятовського (повідомлення про загарбання турками Умані та Ладижина у 1674 р.) і третього видання «Синопсиса» (розповідь про Чигиринські походи 1677—1679 рр.). «Кройніка о землі Полской» була заново звірена з «Хронікою Сарматії Європейської» О. Гваньїні у польському перекладі й виданні М. Пашковського (Краків, 1611), значно доповнена матеріалами твору О. Гваньїні. П. Кохановський знав твір О. Гваньїні. Ряд статей збірника Т. 157 є перекладом на українську мову фрагментів праці польського хроніста. Не випадково, що в редакціях «Кройніки о землі Полской» виявляємо значні доповнення, що дослівно співпадають з «Хронікою Сарматії Європейської»[173]. Ф. Софонович же, знаючи твір Гваньїні, віддавав перевагу хроніці М. Стрийковського. Інколи свідчення редакції П. Кохановського, які співпадають з твором О. Гваньїні, навіть суперечать даним «Кройніки о землі Полской», за списком з ЦДАДА СРСР чи редакції з ЦНБ АН України. У розповіді про Вячеслава (Вацлава II), короля Чехії та Польщі (1300—1305), заснованій на «Хроніці Польщі» М. та Й. Бєльських, Ф. Софонович датував

початок правління князя 1300 р. У редакціях же П. Кохановського трапляється інша дата — 1297 р., що співпадає з хронікою О. Гваньїні [174]. У іншому випадку список з ЦДАДА та редакція з ЦНБ АН України вказують на те, що у Казимира I було чотири сина та дочка, й це збігається з твором Бєльських. Але редакції П. Кохановського й О. Гваньїні подають, що у Казимира I було три сина, не згадуючи про четвертого — Оттона [175].

Очевидно, П. Кохановський змінив також послідовність деяких звісток за 1658—1659 рр. Так, у списку з ЦДАДА СРСР звістка про кінець гетьманату Д. Многогрішного (1672) міститься одразу після даних про його обрання (1669), а потім йде виклад подій 1670—1671 рр. П. Кохановський, щоб не порушувати хронологічної послідовності, вмістив дані про повалення Многогрішного одразу після опису подій 1670—1671 рр. Необхідно вказати й деякі дрібні поправки П. Кохановського, які мають принципове значення. Так, слово — «цар» — він інколи замінює на урочисте: «его царское пресвітлое величество» [176].

На жаль, список з ЦДАДА СРСР не є ідеальним, часто передає текст оригіналу гірше, ніж редакції «Кройніки о землі Полской». Так, у повідомленні про захоплення Кракова Казимиром Справедливим і розгром ним прибічників Мечислава, яке подає список з ЦДАДА СРСР, знаходимо: «сына своего поймал был Казимер». В редакціях П. Кохановського ця звістка передана без даної помилки: «сына его», тобто сина Мечислава. Цей фрагмент було запозичено з хроніки М. та Й. Бєльських [177], і тому не можна сказати, що П. Кохановський відредагував тут «Кройніку о землі Полской» за працею О. Гваньїні. Можна навести інші приклади, але обмежимося вказівкою на втрату в списку з ЦДАДА СРСР одного аркуша, де розповідалось про події 1663—1664 рр.

Список з ЦДАДА СРСР, редакція з ЦНБ АН України незалежні від редакцій П. Кохановського. Безпосередній зв'язок між ними виключений, адже в них не відбилися грунтовні зміни П. Кохановського, внесені до тексту «Кройніки о землі Полской». Щодо зв'язку між списком з ЦДАДА і редакцією з ЦНБ АН України, то певна близькість може пояснюватися наявністю спільного протографа. У деяких випадках список з ЦДАДА СРСР містить явно помилкові читання, тоді як в редакції з ЦНБ АН України вони відсутні. Так, якщо у списку з ЦДАДА СРСР Сигизмунд III помилково названий «Четвертим», то в редакціях знаходимо: «Жигмунт Третий». За списком з ЦДАДА СРСР, Брестську унію «панове римські..., духовні римські не приняли», а в усіх трьох редакціях містяться правильні дані: «панове рускиі... духовны рускиі...» [178]. Нарешті, у списковві з ЦДАДА СРСР лише констатується, що у 1651 р. М. Калиновський підійшов з військами Речі Посполитої до Білої Церкви, але «не добывал...» Так як далі йдеться без всякого зв'язку з попереднім текстом: «от Киева окопалися...», то всі три редакції заповняють цю прогалину: «бо уже три полки козацькі от Богу пришли и на предмістю в Білой Церкви...» [179].

Зрозуміло, що при відсутності зв'язку між редакцією з ЦНБ АН України та редакціями Кохановського подібну обставину можна пояснити лише тим, що писець, який створив список з ЦДАДА СРСР, неуважно переписував текст свого протографа. Внаслідок цього, текст з ЦДАДА СРСР, передаючи в цілому найточніше текст оригіналу «Кройніки о землі Полской», у ряді випадків подає невірні читання на відміну від редакцій П. Кохановського, а інколи й редакції з ЦНБ. Текст списку з ЦДАДА СРСР зазнав важливих змін з точки зору мови внаслідок переписки його російськими писцями і тому українську мову оригіналу краще передають редакції П. Кохановського. До того ж у редакціях П. Кохановського чітко розрізняються м'який та твердий знаки, «г» від «кг» або «ґ» тощо. Але оскільки нинішнє видання «Кройніки» адресоване насамперед історикам, а не лінгвістам, то в основу покладені ті тексти пам'ятки, які точніше відбивають її зміст, а не мовні особливості.

Отже, в основу публікації першої частини «Кройніки» покладено Погодінський список, а другої і третьої — список з ЦДАДА СРСР. Різночитання інших списків фіксуються в примітках у тому випадку, коли вони мають суттєве значення. Передача тексту пам'ятки здійснена за правилами транслітерації.

«КРОЙНІКА» Ф. СОФОНОВИЧА ЯК ІСТОРИЧНИЙ ТВІР

Джерела «Кройніки» Ф. Софоновича

Найбільшою за обсягом частиною «Кройніки» є «Кройніка о Русі», на яку припадає приблизно 70 % загального обсягу пам'ятки. «Кройніка о Русі» грунтується, як зазначали вже перші дослідники, на «Несторі» та «Хроніці польській, литовській, жмудській та всієї Русі» (Кенігсберг, 1582 р.) М. Стрийковського. Звичайно, «Нестор» був головним джерелом. При спробах чіткіше окреслити літопис Нестора, дослідники звичайно вказували на Південноруський звід кінця XIII ст. (далі ПЗ), представлений Іпатіївським літописом. Як показало проведене нами дослідження, під «Нестором» треба розуміти давньоруський літопис, близький до Хлєбниківського, але не тотожний йому. Іпатіївський та Хлєбниківський літописи дуже близькі між собою і являють собою два варіанти ПЗ, причому Хлєбни-

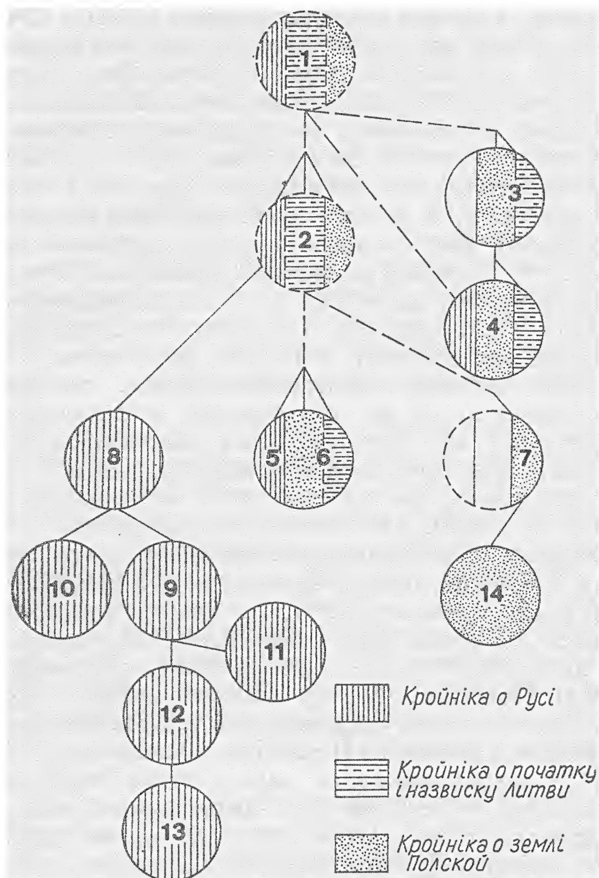

Схема списків і редакцій «Кройніки»: I — Кройніка о Русі; II — Кройніка о початку і назвиску Литви; III — Кройніка о землі Полской.

1 — оригінал «Кройніки» Ф. Софоновича, який не дійшов до нашого часу; *2* — список «Кройніки», який не зберігся. Він, можливо, містив «Кройніку о Русі», котра стала архетипом для Погодінського, Толстовського і Вестероського її списків: «Кройніку о початку і назвиску Литви» і «Кройніку о землі Полской», які стали протографом для їх списку з ЦДАДА та редакції з ЦНБ; *3* — польська та литовська частини «Кройніки», включені П. Кохановським до складу своєї компіляції «Хронограф» (1681); *4* — всі три частини «Кройніки» включені П. Кохановським до складу «Обширного синопсиса руського» (1681—1682); *5* — Погодінський список «Кройніки» (остання третина XVII ст.), який, вірогідно, становив єдине ціле з списком польської та литовської частин «Кройніки» з ЦДАДА, позначених цифрою *«6»;* 7 — редакція «Кройніки о землі Полской» з ЦНБ (1690—1701). Не виключено, що між нею та її протографом (спільним з списком «Кройніки о землі Полской» з ЦДАДА) розміщувалася редакція, складена в 1679 або 1680 рр.; *8* — протограф Вестероського та Толстовського списків «Кройніки о Русі», який входив до «Сборника А. С. и А. А. Матвеевых» (1685—1687), котрий не зберігся; *9* — Вестероський список «Кройніки о Русі» в складі кодексу АД 10 (1685—1687); *10* — Толстовський список «Кройніки с Русі», який входив до збірника «Толстовський» № 236 (1712—30-і роки XVIII ст.); *11* — неповна копія Вестероського списку «Кройніки о Русі» Ліндберга (XVIII ст.); *12* — копія кодексу АД 10, в якому містився список «Кройніки о Русі», так званий Києво-Софійський (копія 10-х років XIX ст.); *13* — копія з першої книги «Кройніки о Русі», здійснена з Києво-Софійського списку «Кройніки о Русі» О. М. Рогозинським; *14* — копія редакції «Кройніки о землі Полской» з ЦНБ, знята Г. Покасом та включена до його компіляцій «Дві гисторії о козацком народі».

ківський представляє більш давній, який точніше передає текст оригіналу, хоч зберігся у списку пізнішого часу [180].

При співставленні «Кройніки о Русі» з вищезгаданими літописами, а також Єрмолаївським, який близький до Хлєбниківського, відразу ж помітна майже повна відсутність дат при викладі Ф. Софоновичем подій XIII ст. Аналогічне характерне для Хлєбниківського літопису, на відміну від Іпатіївського. Лише одна ця обставина є безперечним свідченням того, що редакція Південноруського зводу кінця XIII ст., якою користувався Ф. Софонович, була давнішою, ніж Іпатіївська. М. С. Грушевський встановив, що Галицько-Волинський літопис, який входить до Південноруського зводу кінця XIII ст., був продатований лише у XIV — на початку XV ст.[181] Хлєбниківський літопис, хоч і був списаний на 100 років пізніше Іпатіївського, ближче стоїть до архетипу, бо не має хронологічної мережі в цій частині й тих змін, які пробив хронологізатор, вставляючи дати з грубими помилками.

Крім того, чимало місць «Кройніки о Русі», які співпадають з Хлєбниківським літописом, в Іпатіївському відсутні зовсім, або передані в іншому вигляді. Так, Ф. Софонович писав про те, що київський князь Ярополк у 1140 р. (за Хлєбниківським та Іпатіївським літописом — 1139 р.) зібрав «великое войско киян, суздалцов, ростовцов, полочан, смолян, *переяславцов* и *Василко Володимерович прислав галичан,* а крол венгерский венгров на помоч и берендичов и инших много» (підкреслено нами.— *Авт.*). В Іпатіївському літописі про це повідомлялося так: «Ярополк же съзвася з братєю своею и с сыновци своими събрася и с Суждалци, и Ростовчи, с Полочан, и Смолняны, а король Угры посла помощь Беренчичев 30 тысящь и Туровци». В Хлєбниківському літописі повідомлення про підготовку Ярополка до походу передане приблизно у тому вигляді, що й у Ф. Софоновича: «Ярополк же съзвася с братею своею и с[ы]новци своими събрася, и с суждалци, и ростовци, ис полочане и *кіаны и переяславцы и Василковичи и Володаревичь присла помоч галичаны* (підкреслено нами.— *Авт.*) и король Угры присла в помоч Берендичев 30 тысяч и Туровци» [182].

У «Кройніці о Русі» знаходимо звістку про те, що Роман Мстиславич, князь галицько-волинський, поїхав «до Венгер, взял венгров на помоч, з которыми пришовши, выгнал з Галича Володимера». В Іпатіївському літописі говориться лише про те, що Роман «еха в Угры», а в Хлєбниківському до слів «еха в Угры» додано «і поем Угры» [183]. Смерть смоленського князя Давида Ростиславича Ф. Софонович, як і Хлєбниківський літопис, датував 23 квітнем 1197 р. За Іпатіївським літописом цей князь помер 24 квітня 1197 р.[184]

Всього нами було проаналізовано близько 400 різночитань між «Кройнікою о Русі» та Іпатіївським літописом, з одного боку, та Хлєбниківським,— з іншого. Приклади найбільш типових розходжень наводяться у таблиці:

«Кройніка о Русі»	*Іпатіївський літопис*	*Хлєбниківський літопис*
Погодінський список, арк.	ПСРЛ, т. 2, стор., рядок	ПСРЛ, т. 2
73 избу	283, 4 истьбу	избоу
86 Василкович	308, 18 Василкович	василковичи

Продовження

«Кройніка о Русі»	*Іпатіївський літопис*	*Хлебниківський літопис*
Погодінський список, арк.	ПСРЛ, т. 2, стор., рядок	ПСРЛ, т. 2
90 Вячеслава	310, 6 Вячьслава	Вячеслава
93 головою	341, 18 славою	главою
177 сребла	666, 21 себра	сребра
197 Буга	720, 17 Боуба	Боуга
200 крѣпко	725, 1 лют	крѣпко
203 Василко	723, 20 Василко	Романоу
216 через Буг	750, 1 к братоу	к Бугоу
217 и заперлися лучане	751, 13 и затворишася Лоучане	и лоучане
223 Белза	766, 9 Бозкоу	Белза
239 зв. безчисленыі сребреные и золотыі	782, 1 бещисленыя златыя	бечисленые серебреные и златыа
240 Днепра	782, 13 Днѣстра	Днѣпра
251 зв. злочестивого	795, 13 б[ог]онечтивому	благочестивом
253 зв. сорок	799, 16	М [40.— *Авт.*]
284 стены	842, 12 во станы	в страны
290 и Хому толмача	851, 14 и к тому толмача	и Хомоу толмача
304 Ягурчина	872, 2 Ягоурчина	Ягоураина
395 зв. Ногай	876, 15 Ногаи	поганы
318 шестьнадцат тысяч	896, 4—5 шьстидесят тысячь	16 тысяч

Виявилося, що у переважній більшості випадків (понад 72 %) текст «Кройніки о Русі» ближчий до Хлебниківського, ніж до Іпатіївського літопису. В усіх інших, за винятком кількох, які співпадають з Єрмолаївським літописом, текст «Кройніки о Русі» має більше спільного з Іпатіївським.

Отже, давньоруський літопис — головне вітчизняне джерело «Кройніки о Русі» — не міг сходити до жодної з відомих редакцій Південноруського зводу кінця XIIIст. і становить його особливу редакцію, що сходить до спільного протографа Хлебниківського та Іпатіївського літописів, або ж до оригіналу Південноруського зводу кінця XIII ст. Оскільки цей літопис — джерело «Кройніки о Русі» не можна співвіднести з жодним із відомих літописів, умовно назвемо його «Золотоверхим», бо він вірогідно зберігався у бібліотеці Золотоверхого монастиря. В усякому випадку ця умовна назва дає змогу уникнути громіздкого словосполучення: «особлива редакція Південноруського зводу кінця XIII ст.» Зазначимо, що Золотоверхий літопис не співвідноситься вповні з тими редакціями, які були знайдені нещодавно (літопис Марка Бундура, списаний у Києві у 1655 р.), або ж фрагментами «Нестора», які увійшли до складу українських історично-літературних пам'яток XVII ст. В останньому випадку йдеться про літопис, використаний П. Кохановським при підготовці «Хронографа», та літопис, використаний Й. Тризною при написанні Києво-Печерського патерика на рубежі 40—50-х років XVII ст. П. Кохановський використав безпосередньо Хлебниківський літопис, а Й. Тризна — до нього редакцію [185].

Зазначимо, що не всі повідомлення «Кройніки о Русі» співпадають з даними відомих редакцій ПЗ, тобто Хлебниківської, Іпатіївської та Єрмолаївської. Аналогії їм інколи містяться в інших літописах. Так, в Ф. Софоновича повідомлялося про те, що князь Володимир «всім людем на Почайню ріку» для хрещення «казал зыйтися, где тепер црк͠в С͠втых мученик Бориса и Гліба». Вказівка на те, що на Почайні знаходилась саме церква Бориса та Гліба, є лише в Мазуринському літописі [186].

Розповідав Ф. Софонович про втечу у 1153 р. до Вишгорода київського князя Ізяслава Давидовича «з сыновцем свом Святославом Владимеровичем». Всі літописи згадують разом з Святославом також і Володимира Мстиславича, за винятком Воскресенського, котрий передає це повідомлення так само, як «Кройніка о Русі»: «и поем сыновца своего Святослава Владимеровича, и побегоша на Вышгород» [187]. Таких прикладів відмінностей від відомих редакцій ПЗ, котрі співпадали б з іншими літописами, можна назвати багато. Тільки на Патріарший (Никонівський) літопис припадає 12 подібних випадків, Московський літописний звід кінця XV ст.— 9, на Лаврентіївський літопис — 7. Далі йдуть звід 1497 р., Воскресенський літопис — 3, скорочений звід 1493 р., Густинський літопис та Мазуринський літописець — 2; Ніканорівська, Новгородська — 1, Новгородська — 4, Софійський — 1, Тверський літопис та Володимирський літописець — по 1. Зазначимо, що враховано й ті повідомлення, які повторюються в кількох літописах. Так, за Ф. Софоновичем княгиня Ольга (Єфросинія), сестра Всеволода Велике Гніздо, по смерті була похована у «церкви Пресвятые Богородицы Золотоверхой в Володимери». Вказівку на те, що церква Богородиці знаходилася у Володимирі, містить не лише Лаврентіївський, а й Патріарший літопис.

Деякі звістки знаходять аналогії лише у «Истории Российской» В. М. Татіщева [188].

Вірогідність того, що Ф. Софонович користався матеріалами ряду інших літописів для поповнення свого твору порівняно незначними деталями, практично нульова. Це пояснюється тим, що у розпорядженні Ф. Софоновича була особлива редакція ПЗ, повідомлення якої були оригінальними або ж розходилися з Іпатіївським чи Хлебниківським літописами. Ця особлива редакція (Золотоверхий літопис) інколи краще зберігала текст Південноруського зводу кінця XIII ст., ніж Хлебниківська, Іпатіївська чи Єрмолаївська.

Іншим важливим джерелом «Кройніки о Русі» була хроніка М. Стрийковського. Нею Ф. Софонович користувався насамперед при викладі подій до середини XII ст. (розділи 2—3, 10—21 першої книги «Кройніки о Русі»). Але починаючи з другої половини XII ст., виклад подій історії Київської Русі у М. Стрийковського став побіжним, головну увагу польського хроніста привертала історія Литви й Польщі, й це також змусило Ф. Софоновича

користуватися насамперед матеріалами з «Нестора». Та принагідно Ф. Софонович звертався до М. Стрийковського, коли той вводив до свого твору великі оповідання з давньоруської історії: битва під Завихвостом (1205), вбивство литовського князя Войшелка та ін.[189]

Безперечно, хроніка М. Стрийковського привертала увагу Ф. Софоновича як одна з кращих і популярних історично-літературних пам'яток XVI—XVII ст., і саме тому український хроніст ставив її поряд з авторитетним давньоруським літописом. Крім «Нестора» та хроніки М. Стрийковського Ф. Софонович використовував інші джерела. Спроби їх встановити вже робилися дослідниками. Так, О. І. Рогов писав про використання Ф. Софоновичем Густинського та Новгородського I літопису, вказуючи на повідомлення про битву новгородців із суздальцями у 1170 р., про страту жерців Перуна, якщо з їх недбалості вгасав жертовний вогонь, та про першого митрополита Русі — Михайла [190].

Проте про битву новгородців із суздальцями Ф. Софонович не згадував, а переказував скорочено оповідання Південноруського зводу кінця XIII ст. (яке є і в Хлєбниківському літопису) про похід київського князя Мстислава Ізяславича на половців та взяття Києва Мстиславом Андрійовичем [191]. Повідомлення про страту жерців Перуна знаходимо в хроніці М. Стрийковського [192].

Складніше з іменем першого митрополита на Русі. Справа в тому, що Нестор не називав його, а М. Стрийковський подав інше ім'я — Фацій. Проте погляд на Михайла як на першого руського митрополита панував беззастережно в українській літературі XVI—XVII ст., і згадки про нього з'явилися до появи Густинського літопису. Ім'я Михайла — першого руського митрополита — згадують житіє князя Володимира, редактором якого був Ф. Софонович, автори «Інцидіума» (1638), Києво-Печерського патерика, складеного після 1657 р. на основі «Патерика» І. Гізеля,упорядник «Выписки з літописцов о митрополитах российских» (друга половина XVII ст.) [193], найбільші авторитети української православної церкви XVI—XVII ст. З. Копистенський («Палінодія», 1621—1622), С. Косов («Paterikon», 1635), І. Гізель («Патерик».— К., 1661), уніат Лев Кревза («Оборона унії», 1617) [194]. Співставлення текстів «Кройніки» з Густинським та Новгородським I літописом не дає підстав зарахувати останні до її джерел.

При висвітленні подій, котрі стосувалися безпосередньо історії Києво-Печерської лаври (оповідання про її засновників Антонія та Феодосія, про святих Бориса й Гліба), Ф. Софонович використав авторитетне у даному випадку джерело — Києво-Печерський патерик [195]. Крім рукописних, на той час вже існувало дві друковані редакції патерика: «Paterikon» С. Косова та «Патерик» І. Гізеля. Деякі фрагменти з «Кройніки о Русі» дозволяють твердити, що її автор користувався творами С. Косова. Так, розповідаючи про вбивство Святополком Окаянним своїх братів Бориса і Гліба, Ф. Софонович додавав: «Святый Антоний Печерский, омерзивши себі братоубийство Святополково, знову пошол ис Киева...». У творі І. Гізеля не так відчутно засудження вчинку Святополка Антонієм («Преподобный же Антоний, видя таково кровопролитие, отиде паки»), як у С. Косова («obrzydziwszy sobie tego bratoubijce»), до варіанту якого схилився Ф. Софонович. До речі, С. Косов виявив неабиякий талант хроніста, його твір читається як історично-літературний твір, що не могло не вплинути на Ф. Софоновича.

Використовував Ф. Софонович й усні джерела, на які сам і посилався («повість теж есть старых тая...»). Це стосувалося зафіксованої у «Кройниці о Русі» легенди про походження назв київських урочищ (Видубичі, Чортове Беремище), заснування Золотоверхого монастиря. Деякі деталі цих переказів співпадають з розповіддю «Повісті временних літ» та житія князя Володимира про хрещення киян [196].

Значне місце в цих легендах відводилося св. архістратигу Михаїлу, що вважався покровителем Золотоверхого монастиря. Саме Михаїл, за повідомленням Ф. Софоновича, вчинив чудо в Хонех і допоміг потопити «чорта» — ідола Перуна у водах Дніпра. С. Т. Голубєв вважав, що джерелом цієї звістки були «Четьї-Мінеї» [197], що стверджує, наприклад, і знайдене нами «Слово св. архангела Христова Михайла» (XVII ст.), засноване на «Четьї-Мінеях» [198]. І все ж легенда в цілому, як вірно відзначав М. Сичов, є відлунням стародавнього місцевого переказу, котрий бажав «поєднати момент збудування церкви (Золотоверхого монастиря.— *Авт.*) з східними легендами про боротьбу архангела Михаїла з темними силами» [199]. Виникнення цього переказу М. Сичов відносив до середини XI ст. Ф. Софонович не випадково звернувся до цієї легенди. Вона піднімала авторитет Золотоверхого Михайлівського монастиря, ігуменом якого був хроніст, робила його давнішим від Києво-Печерської лаври. Заснування монастиря пов'язувалося з діяльністю архангела Михаїла, а також Михаїла — першого митрополита на Русі. Церква ж Золотоверхого монастиря, за словами хроніста, була поставлена «еще при князі Владимері... за старанем первого митрополита Михаіла на имя его» [200]. Слід зауважити, що розповідь про легендарні подвиги слов'ян в античні часи нагадує не лише хроніку М. Стрийковського, а й «Палінодію» З. Копистенського [201].

Характерно, що деякі джерела, вказані у посиланнях Ф. Софоновича в «Кройніці о Русі», насправді не були ним використані. Це стосується посилань на польських хроністів Я. Длугоша, Б. Ваповського, інформацію, отриману від татар. Насправді ж ці посилання разом з відповідними фрагментами тексту були перенесені у твір Ф. Софоновича з хроніки М. Стрийковського [202].

Отже, є можливість досить точно вказати коло джерел, використаних Ф. Софоновичем при напи-

санні кожного з розділів «Кройніки о Русі». Зазначимо, що в одних випадках він дослівно переносив до твору текст використаних джерел, в інших — у скороченому, інколи дуже скороченому вигляді, роблячи часом свої зауваження або ампліфікуючи (поширюючи) текст джерела. Крім того, до тексту хроніки М. Стрийковського вводилася хронологічна мережа давньоруського літопису, якому Ф. Софонович довіряв більше, ніж іноземному авторові. Результати співставлення текстів пам'яток дало змогу скласти таблицю, в якій вказуються головні джерела щодо кожного з розділів «Кройніки о Русі».

«Кройніка о Русі»	*Хроніка М. Стрийковського* *	*ПЗ* **	*Інші джерела*
Глава	том, стор.	стор.	
1	I, 9—15, 93, 110—113		
2	111—115		
3	116—117		
4	118—121		
5	121—123		
6	123—125		
7	125—128		
8	128—129		Житіє князя Володимира
9	129—132		
10	132—134, 151—152	110	Житіє князя Володимира, Четьї-Мінеї, легенди, Києво-Печерський патерик
11	152—153	106	
12	153—155, 158		
13	155—156, 158		
14	158—163		С. Косова (с. 19)
15	163—164, 169		
16	164—166	164	
17	167, 170	189—191	
18	171—173	197	
19	1, 173—174	216	
20	175—180	217, 249—250	
21	180—182	258—260, 264, 268, 275	
22	182, 185—186	276	
23	186—188		
24	187—189	286	
25	189, 191—197	297, 301	
26	197	303—311, 315—321	
27		322—337, 339—341	
28		342—345, 347—349, 351—352, 354, 356—364, 366, 367	
	Книга 2		
1		368—384	
2	I, 198	386—393, 396—402, 408	
3		409, 414—423, 430—444	
4	199	444—446, 406, 450, 454, 457—458	
5	200		
6	201		
7	201	493—501	
8		504—515	
9		516—522	
10		523—532	
11		533—544	
12	202	545—553	
13		555—567	
14	202	568—578	
15	202	578—594	
16		595—603	
17		603—606	
18		607—613	
19		613—621	
20		621—628	
21	208	628—638, 641—642, 646—648, 650—655, 660—662	
23		662—668	
24		668—681	
25		681—690, 694	
26		690—694, 698—709, 711—712	
27	209—215	718, 715—717	
28		717—723	
29		724—729	
30		729—731	
31		731—734, 736—740	
	Книга 3		
1	I, 229—231	740—741, 743—745	
2		745—750	
3		751—753	
4		753—758	
5		759—761	
6		762—766	
7		766, 770—772	
8		772—778	
9		778—783	
10		782—786	
11		786—787	
12		787—795	
13		795—805	
14		805—813	
15	286—287	813—820	
16		820—826	
17	291	826—827	
18		827—836	
19		836—842	
20		842—855	
21	296—299	855—860	
22	299—303, 305—306	863—868	
23	306, 327—330	868—878	
24	321—322	879—887	
25		888—897	
26		897—901, 903—914, 916, 919—921, 927—928	
27		928—933	
28		934—938	

* Посилання на хроніку М. Стрийковського подано за останнім виданням: *Stryjkowski M.* Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi.— Warszawa, 1846.— T. I—II.

** Посилання на ПЗ (Південноруський звід кінця XIII ст.) подається за його редакціями у ПСРЛ (М., 1962).

Дещо іншим було коло джерел, використаних Ф. Софоновичем при написанні другої частини «Кройніки» — «Кройніки о початку и назвиску Литви». Вона була заснована насамперед, як зазначав О. І. Рогов, на хроніці М. Стрийковського [203]. Водночас досить активно використовувалась, як нами виявлено, хроніка О. Гваньїні. Особливо це помітно при викладі подій Ф. Софоновичем від князя Палемона до Міндовга. Для наочності наведемо відповідну таблицю:

«Кройніка о початку и назвиску Литви»	*Хроніка М. Стрийковського*	*Хроніка О. Гваньїні* *
арк	том, стор.	стор.
110—113 зв.	I, 16, 28—32, 35—36, 80—81, 251	48—53
113 зв.—118	235, 239—244, 247—248	52—55
118—119 зв.	248, 250—252	55—56
119 зв.—120	287, 288, 297	57
120 зв.—121	298—299	
121—121 зв.	299—306	
122—123 зв.	306—309, 311—312	59
123 зв.—125 зв.	312, 315—318, 320, 322—323	59—60
125 зв.—127 зв. (Тройден)	324, 327—329, 330	
127 зв.—128 зв. (Вітень)	331—333, 335, 337, 352—353	63—64
128 зв.—135 зв. (Гедимін)	353—354, 357—358, 363—367, 369—372, 378, 381—383, 386; II, 2—3	65—68, 70
135 зв.—139 (Ольгерд)	4—8, 14, 57—59	72—73
139 зв.—143 (Ягайло)	61—68, 74—75	73—74
143—144 (Скиргайло)	82—93	80—81
144—149 зв. (Вітовт)	97, 100—110, 112—113, 116, 118, 122—123, 75—76	83—88, 90
150—153 зв. (Свидригайло)	178—185	90—91
153 зв.—159 (Сигізмунд)	185, 187, 189—190, 196, 202—206	91, 94
159—161 (Казимир)	206, 208—210, 212, 223, 226, 233, 248, 282—283	
161—165 зв. (Олександр)	293, 295—296, 308—310, 314, 318, 323, 326—327, 330—332, 336—338	
166—171 зв.	340, 341, 345—348, 343, 348—351, 355—357, 365—371, 374—376, 378—379, 383—385, 395—396	

* Для зручності посилаємося тут на останнє видання хроніки О. Гваньїні: *Gwagwin A.* Z kroniki Sarmacyej Europskiej.— Kraków, 1860.

Складніше вирішується питання про вплив на литовську частину «Кройніки» літописів Великого князівства Литовського. А. І. Рогов знаходив сліди впливу цих літописів на звістку твору Ф. Софоновича про побудування Борисом, князем полоцьким, кількох церков і монастиря у своїй столиці [204]. Можна додати ще деякі деталі, які також можуть бути доказом використання літописів Великого князівства Литовського Ф. Софоновичем як джерела. Водночас, варто підкреслити, що цей вплив був незначним.

Певний вплив на «Кройніку о початку і назвиску Литви» в плані вибору сюжетів з історії України, їх трактування виявила, на наш погляд, «Палінодія» З. Копистенського. Це стосується, зокрема, особливої уваги хроніста до походження князів Острозьких (від галицького князя Данила до Костянтина І Івановича Острозького, становища православної церкви за часів панування литовських князів на Україні).

Слід зауважити, що посилання Ф. Софоновича на твори Б. Ваповського, М. Кромера, а також анонімні типу «иншиі историкове повидают» були запозичені з хронік М. Стрийковського та О. Гваньїні.

При написанні «Кройніки о землі Полской» головним джерелом для Ф. Софоновича були хроніка О. Гваньїні й «Хроніка Польщі» Марціана та Йоахіма Бєльських, причому на першій з них майже виключно був заснований початок третьої частини його твору (по 1194 р.). Для наочності варто навести відповідну таблицю, яка ілюструє вплив творів О. Гваньїні й М. та Й. Бєльських на «Кройніку о землі Полской».

«Кройніка о землі Полской»	*Хроніка О. Гваньїні* *	*Хроніка М. та Й. Бєльських* **
	стор.	том I, стор.
Лех	5, 15—16	
Вишемир	17	
Дванадцять воєвод	19	
Крак	19—20	
Крак і Лех	20	
Ванда	21	
Дванадцять воєвод	22	
Премислав	22	
Лешко II	23—24	
Лешко III	24	
Попель I	24—25	
Попель II	25—26	
Пяст	26—27	
Семовит	27	
Лешко IV	28	
Семомислав	28—29	
Мешко	29—31	
Болеслав I	31—32	
Мешко II	34	
Інтеррегнум	34	99, 101, 103—105
Казимир I	34—36	109
Болеслав II	36—37	122, 128
Владислав Герман	38—40	144
Болеслав III	40—46	179
Владислав II	46—47	
Болеслав IV	47—48	204
Мешко III	48—49	
Лешко Білий	50	231—235
Болеслав V	51, 53, 55	266, 317—318
Лешко Чорний	55—57	337—340
Генрік Пробус	57—58	340—342
Премислав II	56, 59	348—349, 352—355
Владислав Локеток	60—62	357, 365, 369
Казимир III Великий	63—64	392, 393, 395, 397—398, 405, 417

Продовження

«Кройніка о землі Полской»	*Хроніка О. Гваньїні* *	*Хроніка М, та Й. Бєльських* **
	стор.	том. I, стор.
Людовік Угорський	66—70	417, 445, 446, 472
Владислав Ягайло	70—74, 77—78	563—564, 496, 488, 585
Владислав V	79—82	681—682
Казимир IV	82—89, 100, 258	888
Ян-Ольбрахт	100, 264, 101, 117	892, 897—899, 907—912
Олександр		915, 916, 920, 925—926, 930—934
Сигізмунд I	104—107, 291	935—939, 952—954, 963—964, 971, 976, 1046, 1052, 1062, 1068, 1070, 1077, 1079, 1094
Сигізмунд Август	108, 133	1134—1135, 1145—1146, 1165—1167, 1208—1209, 1220—1221
Генрік	133	1341—1343, 1363
Стефан Баторій		1388, 1398, 1425—1430, 1456, 1460—1461, 1485—1503, 1507, 1512, 1520, 1531—1533
Сигізмунд III		1602

* Посилання за друкованим польськомовним виданням хроніки О. Гваньїні (Краків, 1611), яке зберігається у відділі книгознавства ЦНБ (ін.— 545)

** Ф. Софонович користувався друкованим оригіналом хроніки (Краків, 1597) або її списком, чи перекладом. У даному випадку посилання зроблені за останнім виданням даної хроніки: *Bielski M.* Kronika Polski.— Sanok, 1856 — T. I—III.

Зрідка Ф. Софонович звертався й до хроніки М. Стрийковського, за винятком опису Кам'янця-Подільського наприкінці твору, який майже дослівно запозичено з його хроніки [205]. Оскільки твори О. Гваньїні, М. та Й. Бєльських, М. Стрийковського завершувалися кінцем XVI ст., Ф. Софоновичу довелося використати інші джерела, серед яких була очевидно й латиномовна хроніка Павла Пясецького (1645). З неї автор запозичив опис битви польських та шведських військ під Ригою у 1605 р.[206]

Зазначимо, що подекуди Ф. Софонович редагував відомості польських хронік, враховуючи вітчизняну літописну традицію й інформацію Золотоверхого літопису. Так, спираючись на хроніку О. Гваньїні, Ф. Софонович подавав матеріал про одруження Болеслава III на Збиславі, дочці київського князя Михайла-Святополка, і додав, грунтуючись на даних давньоруського літопису, використаних вже в «Кройніці о Русі»: «Михайла-Святополка, который церков Святого Михайла Золотоверхого в Києві змуровал» [207]. Це ж стосується деяких згадок про похід Данила в Чехію під Опаву [208].

Складніше виявити коло джерел «Кройніки о землі Полской» при висвітленні сучасних Ф. Софоновичеві подій з кінця XVI до 1673 р. Тут, безперечно, були використані власні спостереження та свідчення очевидців. Це стосується насамперед повідомлення про пошесть на Україні в 1630 та 1652 р., про смерть короля Сигізмунда III та обрання королем Владислава IV (1632 і 1633), загарбання Києва шляхетськими польсько-литовськими військами князя Януша Радзивілла у 1651 р., смерть київського воєводи Адама Киселя у 1653 р., Переяславську раду 1654 р., татарський напад на Київ у 1662 р., поїздку до Москви гетьмана І. Брюховецького у 1665 р. та ін. Це ж стосується й окремих церковно-історичних повідомлень щодо подій, про які Ф. Софонович як представник вищої православної ієрархії не міг не знати: приїзд до Києва єрусалимського патріарха Феофана у 1621 р. та відновлення ним вищої православної ієрархії на Україні, смерть київського митрополита Іова Борецького й висвячення на митрополію Петра Могили (1630 та 1633), смерть останнього (1647), приїзд до Києва єрусалимського патріарха Паїсія у 1649 р., про поставлення С. Косовим чотирьох православних єпископів [209] і про смерть С. Косова у 1657 р., обрання новим митрополитом Д. Балабана у 1658 р. тощо. Проте слід підкреслити, що Ф. Софонович, знаючи політичні події на Україні, підтримуючи особисті контакти з російським царем Олексієм Михайловичем, багатьма гетьманами та полковниками, вищими ієрархами православної церкви, представниками урядових кіл Речі Посполитої і маючи інформацію від паломників, котрі стікалися до Золотоверхого монастиря з усіх куточків України, Білорусії та інших країн, слабо використовував це багатюще джерело. Пояснюється вказане, на наш погляд, надзвичайно стислими строками, в які була створена «Кройніка», а також прагненням користуватися вже готовими писемними джерелами.

Насамперед, слід вказати на групу звісток, де розповідалося про події воєнно-політичного характеру кінця XVI — першої половини XVII ст.: реформа календаря 1582 р., обрання на престол Сигізмунда III у 1587 р., Брестський собор 1596 р., селянсько-козацькі повстання, Цецорська битва 1620 р., Хотинська війна 1621 р., взяття Смоленська Владиславом IV в 1634 р., відновлення фортеці Кодак у 1639 р. Майже всі вони містяться у багатьох українських літописах XVII—XVIII ст. Вчені, зокрема І. Я. Франко, О. І. Левицький, К. Заклинський [210], небезпідставно вважали, що у XVI — першій половині XVII ст. існував стислий літопис, присвячений козацькій історії, який широко використовувався авторами історичних творів більш пізнього часу. Цей літопис, котрий не зберігся, можна умовно назвати «Традиційним», враховуючи його широку популярність. Можна допустити, що саме він був використаний Ф. Софоновичем при висвітленні подій кінця XVI — першої половини XVII ст.

Інша, менша, група звісток про події того часу не потрапляла до літописів, похідних від «Традиційного». Це повідомлення про походи Сигізмунда III до Швеції у 1599 р., Яна Замойського — проти молдавського господаря Михая Хороброго у 1600 р., розповідь про Лжедмитрія I та польсько-шляхетсь-

ку інтервенцію в Росію на початку XVII ст. Деякі з цих сюжетів могли бути висвітлені на основі згадуваної вище хроніки П. Пясецького, хоч в останній вони викладені дуже детально. На наш погляд, ця група звісток увійшла до твору Ф. Софоновича внаслідок використання переробок короткої Галицько-Волинської хроніки, котра охоплювала події XVI — початку XVII ст. і відбилася у Київському, Львівському літописах, творі Я. Бінвільського та Острозькому літописі [211].

При описі подій визвольної війни українського народу 1648—1654 рр. і наступних років Ф. Софонович, на наш погляд, використовував також літописне джерело, яке не дійшло у первісному вигляді до нашого часу. Досить звернути увагу на особливий інтерес автора до подій, які відбувалися на Правобережній Україні, хоч Київ після Андрусівського договору про перемир'я був підпорядкований гетьману Лівобережної України, котра входила до складу Росії. При цьому головну увагу Ф. Софоновича привертали події, що відбувалися в Умані. Про це місто згадується навіть частіше, ніж про Чигирин — гетьманську резиденцію на Правобережжі (12 разів проти 8), не кажучи вже про лівобережні столиці (Глухів, Батурин). Саме тут «Кройніка о землі Полской» частіше зберігає оригінальну інформацію, невідому з інших джерел. Помітне також певне перебільшення ролі уманського полку, який, до речі, згадується частіше, ніж інші,— 4 рази. Так, напередодні Батозької битви 1652 р. командуючий польсько-шляхетськими військами М. Калиновський «послал до полку уманского, яко до своих подданых, абы к нему обіцали прийти». Уманці дали про це знати Б. Хмельницькому, і той зі своїм військом рушив під місто: «Полк уманский готовы с собою взял и, несподіване напавши на войско полское, все розбил» [212]. Часто згадуються у «Кройніці о землі Полской» не лише міста, які знаходяться порівняно близько від Умані, як, наприклад, Біла Церква (7 разів), Брацлав (7), а й ріки Південний Буг (4) і навіть Тікич, хоч і без уточнення Горний чи Гнилий. Очевидно, невипадково у «Кройніці о землі Полской» зазначалося, що Б. Хмельницький, з великими труднощами відбившись від польсько-татарських військ на Дрижиполі (1655), вступив до м. Буки і «знашол свої козаков заднепрьских пят полков, на которых полковников барзо гнівался, иж до него не пробивалися» [213]. Таке негативне трактування дій лівобережних полковників навряд чи могло бути зроблено уроженцем Лівобережжя.

Все вищезгадане дає підстави твердити, що Ф. Софонович при висвітленні подій воєнно-політичної історії України 1648—1672 рр. використовував літопис, автор якого жив в Умані, або ж на території Уманського полку. Даний літопис умовно назвемо Уманським.

Варто зауважити, що у «Кройніці о землі Полской» можна часом помітити «шви», які визначають межі між власне авторським текстом Ф. Софоновича та запозиченим з Уманського літопису. Так, Ф. Софонович не дуже вправно розірвав оповідання свого джерела про дії польсько-шляхетських військ під Білою Церквою у 1651 р., ввівши текст про загарбання Києва Радзивіллом і вчинені ним пожежі, в тому числі у Братському монастирі: «*Гетман Калиновский з войском полским до Білой Церкви натягнул.* Тим часом княз Радивл... (далі йде оповідання про дії Радзвивілла.— *Авт.*). *Тых часов Калиновский, гетман коронный, з войском под Білую Церков притяг*» [214] (підкреслено нами.— *Авт.*). Доповнюючи текст Уманського літопису своїми спогадами, Ф. Софонович інколи порушував хронологічну послідовність у викладі подій. Так, згадавши про смерть Б. Хмельницького, котра сталася, за його словами, «мсца июля» 1657 р. та про поховання гетьмана 22 серпня, Ф. Софонович писав про смерть 27 квітня 1657 р. митрополита С. Косова, а потім додав: «По смерти Богдана Хмелницкого зараз обрали сына его молодшого на гетманство Юрия Хмелницкого» [215]. Порушення хронологічної послідовності тут безперечне, а слова «по смерти Богдана Хмелницкого» свідчать про те, що звістка про обрання Ю Хмельницького містилася після повідомлення про смерть його батька. Повідомлення про зустріч Б. Хмельницького з Паїсієм, яка відбулася у грудні 1648 р., Ф. Софонович вмістив між звістками про події другої половини 1649 р.: Зборівською угодою та прибуттям на Київське воєводство А. Киселя [216].

Слід підкреслити, що текст «Кройніки о землі Полской» виявляє певну близькість до відомого літопису Самовидця (див. повідомлення за 1648—1649, 1651, 1661—1662, 1665, 1668—1669 рр.). Часто текст обох пам'яток містить спільні помилки. Так, стверджується, що С. Потоцького, якого було поранено у битві під Жовтими Водами, відвезли як полоненого на Запорожжя, де він і помер. Але, як відомо, син великого гетьмана коронного помер від ран у козацькому таборі [217].

За думкою, висловленою ще О. І. Левицьким, історична частина літопису Самовидця завершується 1672 р., а наступні записи (до 1703 р.) нотувалися автором «сучасно подіям» [218]. Неважко помітити, що Уманський літопис охоплював той же період (1648—1672), що й історична частина літопису Самовидця. Не можна не відзначити також, що з багатьох питань думки Ф. Софоновича та Самовидця збігалися.

Оскільки «Кройніка о землі Полской» була створена раніше літопису Самовидця, останній не міг бути джерелом для Ф. Софоновича. Але й твір Ф. Софоновича не був використаний Самовидцем, бо звістки обох пам'яток про події церковної історії (наприклад, про смерть Д. Балабана та обрання новим київським митрополитом Й. Нелюбовича-Тукальського) не співпадають. Отже, близькість ряду звісток обох літописів можна пояснити існуванням спіль-

ного джерела, а саме Уманського літопису. Зазначимо, що Ф. Софонович на відміну від Самовидця досить помітно скорочував повідомлення Уманського літопису.

Ф. Софонович не вів щоденникових записів, що також збільшує вірогідність використання ним Уманського літопису. Так, у звістці про взяття в полон татарами під час Корсунської битви 1648 р. польських гетьманів М. Потоцького та М. Калиновського вказується: «которы потом з неволи татарской повыкуповывалися», а це, як відомо, сталося лише 1650 р. Під 1664 р. говориться про ув'язнення в Мальборку Й. Нелюбовича-Тукальського, Ю. Хмельницького та Г. Гуляницького, яких, за словами хроніста, «потом выпущено» з неволі, а це сталося у 1667 р. Під 1670 р. міститься звістка про те, що посли М. Ханенка до польського короля «бавившеся чрез все літо в Варшаві, привезли восени» Ханенкові гетьманські клейноди, а далі йшлося, що у 1671 р. війська М. Ханенка «літовали й зимовали в воеводстві Браславском» [219]. Такі зауваження могли бути також не тільки слідами переробки Ф. Софоновичем Уманського літопису. Хроніст міг їх перенести безпосередньо з свого джерела. Цікаво, що у літописі Самовидця, автор якого теж використовував Уманський літопис, в аналогічній звістці про ув'язнення в Мальборку Ю. Хмельницького та інших, є подібне зауваження «где роков два сиділи у вязенню» [220]. Якщо Ф. Софонович та Самовидець перенесли ці зауваження з Уманського літопису, то останній було створено у 1672 р. Не виключено, що Ф. Софонович не лише скорочував Уманський літопис, а й змінював послідовність деяких повідомлень.

Все вищесказане дозволяє зробити висновок про те, що Ф. Софонович при написанні «Кройніки» використав широке коло джерел. Найбільш цінним серед них була редакція ПЗ, а також деякі інші літописні джерела, які не дійшли до нашого часу. Завдяки їм, а також спогадам Ф. Софоновича, свідченням очевидців «Кройніка» донесла до наших часів важливий комплекс оригінальних даних, які стосуються різних етапів історії України.

ІСТОРИЧНІ ПОГЛЯДИ Ф. СОФОНОВИЧА

У передмові до твору Ф. Софонович чітко вказав головну мету його написання: «За слушную реч почиталем, абы відал сам и иншим руским сыном сказал: откол Русь почалася и як панство руское з початку ставши, до сего часу идет. Кождому бовім потребная есть реч о своей отчизні знати и иншим пытаючим сказати, бо свого роду незначучих людей за глупых почитают» [221]. У зв'язку з цією ідеологічною настановою хроніст підбирав відповідні матеріали для свого твору і зводив їх у єдине ціле.

«Кройніка» є одним з перших узагальнюючих творів з історії України, якщо говорити про історіографію перехідної доби. Раніше неї було створено лише Густинський літопис. Зазначимо, що у «Кройніці» велику увагу приділено історії Литви та Польщі, тобто тих держав, до складу яких входила більшість українських земель протягом тривалого часу. Ця особливість зближує «Кройніку» з українським хронографом 2-ї редакції, де більшу частину займала «Кройніка славеноруська» з її поділом на 3 книги: «Короткоє собранє кройніки руської», «Вивод і початок о Великом князстві Литовском і Жомоітськом», «Короткоє собранє кройніки Полской, ведлуг власності й наступованя одного по другом всіх княжат и кролев народу полского» [222]. Але якщо автор хронографа намагався перш за все висвітлити всесвітню історію, то у Ф. Софоновича на першому плані постійно знаходилася історія рідної землі.

При написанні твору Ф. Софонович спирався на власну оригінальну концепцію історії України, згідно з якою будувалася композиція «Кройніки», оцінювалися конкретні факти. Ф. Софонович визначав такі етапи в історії батьківщини: Київське князівство; Галицько-Волинське князівство; українські землі у складі Великого князівства Литовського; українські землі під владою Речі Посполитої; період боротьби українського народу проти Речі Посполитої. Отже, в основу цієї періодизації було покладено типове для феодальної історіографії уявлення, яким пояснюється підвищений інтерес Ф. Софоновича до воєнно-політичної та церковної історії Русі, а потім України.

Насамперед, Ф. Софонович намагався відшукати коріння свого народу і виводив його, як слов'ян взагалі, від часів вавілонського стовпотворіння, від біблійного Яфета, сина Ноя. У першому ж розділі Ф. Софонович стисло характеризував прихід слов'ян до Східної Європи, їх розселення по берегах найбільших рік, описував також їхніх сусідів (половців, литовців та ін.).

Оскільки слов'яни відносно пізно з'явилися на історичній арені, Ф. Софонович, як інші українські хроністи, приділяв мало уваги історії Давнього Сходу, античних Греції та Рима. Проте все, що автор знаходив у джерелах про географічні діяння слов'ян або русів тієї доби, він нотував у «Кройніці». Так, спираючись на повідомлення легендарного характеру М. Стрийковського, він з сатисфакцією розповідав про героїзм, волелюбство та войовничість слов'ян, яким навіть Олександр Македонський нібито дав «привілей на пергамені золотом писаний... за їх славных ділности и працы, котры з ним и з его отцем Филиппом показывали», котрих побоювався сам імператор Август. Посилаючись на Я. Длугоша і М. Стрийковського, Ф. Софонович твердив, що Руська держава доходила аж до Риму,

що «Одонацер (тобто Одоакр.— *Авт.*), княз руский, Рыму добыл и держал его тринатцать літ» [223], поставивши тим самим крапку в історії Риму і античного світу взагалі.

Відсутність більш повної і конкретної інформації про давніх русів у пізньоантичні та ранньосередньовічні часи пояснювалося, за Ф. Софоновичем, зворотними наслідками їх героїзму та войовничості, бо «рус шаблею, а не пером, бавячися и писат не знаючи по папіру, толко по головах албо хрибтах. И где прилучилося, шаблями пишучи, не описали своих старовічних княжат имен» [224]. Лише після оволодіння ними «писма словенского» вони згадують про своїх князів — легендарних Руса, Кия, Щека, Хорива, Рюрика, Синеуса й Трувора.

Головна увага Ф. Софоновича, як і авторів більшості інших українських узагальнюючих творів епохи бароко, була присвячена Київській Русі (понад 70 % обсягу «Кройніки»). Це не було випадковим для українських інтелектуалів XVI—XVII ст., котрі репрезентували український народ, який боровся проти гнобителів. Образ могутньої незалежної східнослов'янської держави, яка наводила страх на ворогів, тягнув до себе, кликав на боротьбу проти загарбників за відтворення колишньої сили й міці. Характерно, що Ф. Софонович, інші українські автори того часу, насамперед письменники-полемісти, ревниво ставилися до давньоруської історії, оберігали її від очорнення, інколи впадаючи у надмірну, але зрозумілу підозрілість. Вони пропускали чи довільно коментували в дусі критицизму того часу події, які могли б принизити авторитет Київської Русі й тим самим вразити патріотичні почуття співвітчизників Ф. Софоновича. Взагалі, «Кройніка» дає багатий матеріал для характеристики ставлення Ф. Софоновича до вітчизняних та зарубіжних авторів. Останніх він високо цінував за літературну вправність, їхні твори не віддаляла така часова дистанція від Ф. Софоновича та його сучасників, як давньоруські літописи. Але все-таки авторитет «Нестора» та деяких інших вітчизняних джерел був для автора набагато вищим. Більше того, активно використовуючи іноземні джерела, він постійно коригував їх ідейну спрямованість відповідно з «Нестором» або ж православними письменниками-полемістами. Так, натрапляючи подекуди на очорнення давньоруських князів у хроніці М. Стрийковського, він застосовував свого роду «критичне вичитування», пропускаючи все те, що, на його думку, кидало тінь на героїчне минуле слов'ян. Типовим є приклад з оповіданням про Петра Влостовича, агента польського короля Болеслава III. Ф. Софонович так скоротив свідчення М. Стрийковського, що останнє слово залишилося за давньоруським князем Ярополком. Опустив Ф. Софонович також повідомлення, за яким замість подяки Ярополк стратив свого агента «Угрина» [225].

Текст Золотоверхого літопису Ф. Софонович переніс до «Кройніки» з великими скороченнями, майже повністю поминувши дані, які не стосувалися історії Київського, Галицько-Волинського та інших південноруських князівств. Виняток складав лише розділи 27—28 книги 1, розділи 1—6 книги 2 «Кройніки о Русі», де йдеться про боротьбу за Київ Ізяслава Мстиславича з Юрієм Долгоруким, а також оповідання про монголо-татарську навалу на північно-східні князівства Русі (розділ 19 книги 3). Крім того, можна назвати ряд звісток, іноді великих, розкиданих по всьому твору. Скорочував Ф. Софонович, до речі, й занадто великі тексти релігійного змісту, «похвали» князям тощо.

Хоч Ф. Софонович з повагою ставився до легендарного оповідання про закликання варягів, яке було зафіксоване у давньоруських літописах, він, проте, віддав перевагу легенді про Кия, Щека, Хорива та їхню сестру Либідь, котрих розглядав як перших київських князів, а отже, і всієї Русі. Як відомо, легенда про Кия, Щека й Хорива нітрохи не гірша легенди про Рюрика, Синеуса й Трувора, проте вона відсунута на задній план, київська літописна традиція закрита новгородською, причому відчувається спроба дискредитувати Кия, зобразивши його простим човнярем [226]. Відчувши тут приниження Києва, Ф. Софонович пропустив звістку про Кия-човняра і, навпаки, возвеличив Кия та його братів, поставив дані про них першими у розділі: «О перших князях руских». Відкинув Ф. Софонович і версію «Повісті временних літ», згідно з якою Аскольд та Дір були «боярами» Рюрика. У творі Ф. Софоновича Аскольд та Дір виступають далекими нащадками Кия, «великими князями київськими», в часи правління яких, а не раніше відбулося закликання варягів на Русь.

Кульмінаційним моментом в історії Київської Русі було, за Ф. Софоновичем, введення християнства. Ця подія змальовувалася хроністом з надзвичайною докладністю і пієтетом. Тут збережено літописну традицію, що позитивно оцінювала діяльність Володимира Святославича у цьому напрямку, але Ф. Софонович вніс деякі корективи. Він дуже стисло описав введення християнства за межами Києва й розширив оповідання про київські події, про заснування Золотоверхого монастиря, ігуменом якого був Ф. Софонович під час написання «Кройніки».

Оцінюючи роль православ'я, а також католицизму та унії в історії Русі, а потім України, Ф. Софонович повністю поділяв погляди щодо цього письменників-полемістів, найавторитетніших ідеологів православ'я XVI—XVII ст. З. Копистенського, П. Могили, С. Косова та ін. Характерним є доданий Ф. Софоновичем фрагмент до літописної розповіді про вибір князем Володимиром форми релігії. Тут хроніст з задоволенням зазначав, що Володимир не прийняв віру «мерскую и нечистую папезскую и царей латинских и князей немецких, же не барзо набожныі церемонии и костелы внутрь неоздобленыі» [227].

Пишучи про нащадків Володимира та Ярослава, Ф. Софонович відповідно до літописної традиції нікого не вирізняв аж до Володимира Мономаха [228]. Якщо в давньоруських літописах головними позитивними якостями Мономаха вважалося його «христолюбие», «благоверность», а потім вже боротьба проти половців, то Ф. Софонович ставив на перший план інші заслуги князя: «Той Владимер Мономах Русь, утравленую и незгодами и войнами междусобными сынов Владимеровых разорваную, своїм разумом и мужеством въедино злучил и в монархию албо самодержство по-старому привел» [229]. Як бачимо, на перший план тут поставлено успіхи князя у боротьбі з усобицями, зміцнення ним держави.

Увага Ф. Софоновича до історії південноруських князівств не завадила йому об'єктивно викласти у першій частині «Кройніки» епізоди, що стосувалися північноруських князівств. Хроніст намагався зберегти точнісінько таке ставлення до цих давньоруських князів, як автори ПЗ. За Ф. Софоновичем, всі нащадки Володимира Святославича чи Володимира Мономаха, у якій би частині Давньої Русі вони не панували, були рівнодостойними. Хроніст не віддає переваги ні Ізяславу Мстиславичу, ні Юрію Долгорукому, пишучи про котрого, хроніст нагадував, що він був сином Володимира Мономаха. Симпатизував. Ф. Софонович великому князю суздальському Андрію Боголюбському, «внуку Владимира Мономаха», який був для хроніста уособленням сильної великокнязівської влади на Північно-Східній Русі. Зберігши літописну похвалу Андрію, Ф. Софонович додавав від себе одну деталь, котра повинна була краще виділити благочестя князя: «В церкви всегды з очий его, молячогося слезы текли» [230]. Ось чому у змові Кучковичів Ф. Софонович вбачав загрозу великокнязівській владі, відновлення феодальних усобиць, що послаблювали Русь перед зовнішніми ворогами. Свій ідеал Ф. Софонович бачив в сильній монархічній владі. Він з недовірою ставився до ду- та триумвіратів на великокнязівському столі. Внаслідок цього хроніст інколи «підправляв» дані Золотоверхого літопису. Якщо за відомими редакціями ПЗ у 1151 р. білгородці відмовилися впустити Юрія Долгорукого до міста, мотивуючи це тим, що «князь нашь Вячеслав, Изяслав и Ростислав», то Ф. Софонович говорить лише про Ізяслава Мстиславича («наш князь Изяслав») [231]. Взагалі за життя цього князя хроніст не називав в числі київських князів ні Вячеслава, ні Ростислава. Навіть там, де літопис ясно свідчив про передачу великокнязівського престолу Ізяславом Вячеславу (1151), Ф. Софонович пропустив це досить велике оповідання, залишивши кілька рядків: Ізяслав вирушив у похід проти Володимира Галицького, «оставивши в Киеве на столицы стрия своего Вячеслава», тобто як намісника. В іншому випадку, він, звичайно, визначив би князювання Вячеслава у назві розділу 2 книги 2.

Слід підкреслити, що Ф. Софонович сприйняв теорію «Галич — другий Київ», яка відбилася у Галицько-Волинському літописі — складовій частині Південноруського зводу кінця XIII ст. Виходячи з неї, Ф. Софонович розглядав галицько-волинських князів як нащадків великих князів київських і описав їх з особливою любов'ю. Він надзвичайно повно навів у «Кройніці» текст Галицько-Волинського літопису, додавши деякі оповідання, запозичені з М. Стрийковського. Інколи він робив короткі власні зауваження, котрі дуже точно характеризують ставлення хроніста до галицько-волинських князів. Ф. Софонович підкреслював, що Роман Великий «не толко руских князей себі покорил, але и половецкую землю, и лядскую, и литовскую з их пострахом повоевал як самодержец всея Русі» и «самодержавство царское в Галичі себі учинил» [232]. Коронацію посланцями римського папи Данила Романовича, рівного в «потузі» Роману, Ф. Софонович вважав кульмінацією в історії Галицько-Волинського князівства. Легко зауважити, що Ф. Софонович часто називав Данила Романовича королем, хоч у давньоруському літописі такі визначення відсутні. Очевидно, підкресленням факту коронації Данила Ф. Софонович намагався піднести авторитет давньоруських князівств, дати важливий аргумент співвітчизникам у гострій боротьбі проти феодально-католицької реакції, ідеологи якої намагалися принизити історичне минуле українців та білорусів. Не випадково, гадаємо, він присвятив Данилу розгорнуту «похвалу». Посли римського папи принесли «князю Даниілу, потомку князей Острозских,— писав він,— корону королевскую и скипетр за его славныі діла рыцерскиі и за звитязства над многими панствами значныі, особливе над поляками, над венгерами, над чехами, над литвою и над ятвігами, которых часто наізжаючи, бил и пустошил кріпко и руских князей себі в послушенство привел» [233].

Фрагментарні свідчення польських хронік про останніх галицьких князів Ф. Софонович ігнорував. Він переходить до наступного етапу в історії батьківщини — часів її поневолення великими князями литовськими й польськими королями. Ф. Софонович чимало уваги приділяв історії Литви при висвітленні подій давньоруської історії, детально розповідаючи про вдалі походи київських та галицько-волинських князів на Литву. У другій частині «Кройніки» Ф. Софонович викладав історію України на фоні історії Литви та Польщі. Підкорення українських та білоруських земель Великим князівством Литовським хроніст пояснює наслідками монголо-татарського нашестя.

У «Кройніці о початку и назвиску Литви» виразно відбилися не лише антикатолицькі, а й антиуніатські погляди Ф. Софоновича. Будучи представником верхівки української православної церкви, він, як і З. Копистенський, вказував читачеві на могутність православ'я у давні часи: «Знай теж о том, иж Гедиминовичи всі, кроме единого Кейстута,

окрестилися в рускую віру. И сам Ольгерд... окрестился в рускую віру», а також шість синів його «в рускую віру покрестилися». А Костянтин Коріатович навіть відмовився стати спадкоємцем польського короля Казимира, щоб не хреститися в віру «лядцкую з руской». Цікаво порівняти це висловлювання з поглядами З. Копистенського, який говорячи про панування перших Гедиміновичів писав: «В тѣх лѣтѣх вѣра грѣцкая; жаден не был в унии»[234].

Зазначимо, що у розповіді про митрополита Ісидора, який прийняв унію на Флорентійському соборі 1434 р., Ф. Софонович пропустив слова М. Стрийковського, котрий характеризував Ісидора як «мужа стійкого та вченого», а також згадку польського хроніста про допомогу Ісидора візантійському імператорові при облозі Констянтинополя турками у 1453 р.[235]

Хроніст підкреслював, що великі литовські князі часто одружувалися з представницями українських князівських родів, а їхні нащадки були родоначальниками династій українських магнатів. Так, родоначальником князів Збаразьких та Вишневецьких Ф. Софонович вважав сина великого князя Ольгерда (Альгірдаса) Дмитра-Корибута; князів Сіверських — внука Ольгерда — Олелька[236] і т. ін. Зазначимо, що серед князівських династій часів литовського панування Ф. Софонович на перше місце ставив рід князів Острозьких. Ще в «Кройніці о Русі» він писав про їх походження від Данила Галицького, «короля руського», а у «Кройніку о початку и назвиску Литви» ретельно переніс свідчення польських хронік про найславетнішого з Острозьких — князя Костянтина І Івановича і двічі дав йому блискучу характеристику[237]. Нагадаємо, що розгорнуту характеристику в другій частині «Кройніки» Ф. Софонович дав (по разу) великому князю московському Івану III та великому князю литовському Вітовту (Вітаутасу). У цьому, безперечно, прослідковується глибокий смисл.

Ф. Софонович бачив можливість князювання на престолі Великого князівства Литовського у XIV—XVI ст. князів Острозьких, або іншого православного роду. Такий князь повинен був, на думку хроніста, підтримувати православну церкву, проводити політику проти дискримінації східнослов'янського населення Великого князівства Литовського, активно боротися проти турецько-татарської агресії. Не випадково, характеризуючи Костянтина І Острозького, Ф. Софонович підкреслював, що цей гетьман великий литовський був «великой побожности и мужества, славный звитяжца... жил в православії, оборонца великий віры православної, многократне татаров побивал и з кождым неприятелем мужественно потыкаючися, славнії одерживал звитязства»[238]. Доказом цієї тези була підвищена увага хроніста до роду Острозьких. Він, наприклад, підкреслював ту обставину, що перші великі князі литовські, які охрестилися, були православними. Характерне у цьому контексті оповідання про князя Свидригайла. На відміну від М. Стрийковського та О. Гваньїні, Ф. Софонович дав йому принципово іншу характеристику. Так, польські хроністи звинувачували Свидригайла у пияцтві та інших пороках, писали про те, що після втечі з Литви він сім років пас вівці. Всі ці відомості відсутні в творі Ф. Софоновича[239]. Одночасно він зазначав, що Свидригайло був одружений на дочці тверського православного князя і вів боротьбу проти католика Ягайла, спирався на білоруських та українських православних князів, в тому числі Федора Острозького «в ділах рыцерских біглого» та на «войско руское». Ось чому до слів, запозичених з М. Стрийковського, «затым полотчане и киевляне и Русь вся приняла его (Свидригайла.— *Авт.*) за князя», Ф. Софонович додав від себе: «бо их добростью своею себі прихилял и руской віры держался»[240].

Аналогічне ставлення щодо князів українського, білоруського і навіть литовського походження, коли вони були православними і «спиралися на Русь», він зберігає у другій частині твору. В той же час хроніст негативно трактує діяльність князя Ягайла, котрий «*окрестился в полскую віру* и зостал кролем полским»[241]. Автор безперечно знав політику Ягайла, який сприяв посиленню експансії Польщі на Україну, покатоличенню та полонізації українців і білорусів. Ось чому Ф. Софонович не лише пропустив панегірик Ягайлу у працях хроністів, а й навіть назвав його спілку з хрестоносцями «хиторою змовою» проти князів Кейстута та Вітовта[242]. Варто зазначити, що такі погляди Ф. Софоновича були певною мірою типовими для українських авторів XVI—XVII ст. Свідченням цього являються, наприклад, записки П. Могили. Дуже подібні думки висловив невідомий волинець, автор записів на полях «Сказания вкратце сущим от Адама до нынешняго времени», яке належало П. Могилі. Він, зокрема, писав: «Ягайло, здрайца, принял віру латиньзкую над литовским панством и жуньці Ядвизі, дочки Казимеровы. В той час все злое стало»[243].

Позитивна характеристика Івана III засвідчує глибоке розуміння хроністом визначної історичної ролі великого князя московського, за часів правління якого було остаточно повалено монголо-татарське іго та в основному завершено об'єднання російських земель навколо Москви.

Висвітлення подій у другій частині «Кройніки» завершувалося звісткою про смерть князя Костянтина І Івановича Острозького (1533), а в третій після розгорнутого викладу сюжетів польської історії перше повідомлення, що стосувалося України, знаходимо під 1538 р. (напад молдавського господаря на Поділля). Систематичний виклад подій з історії України починається з опису дій Івана Підкови у 70-х роках XVI ст.

Якщо Івана Підкову Ф. Софонович розглядав як предтечу періоду селянсько-козацьких повстань кінця XVI — першої половини XVII ст., то саме цей період, на його думку, відкривало повстання

під проводом С. Наливайка. Ф. Софонович позитивно трактував повстання українського народу проти соціального, національного та релігійного гніту магнатсько-шляхетської Речі Посполитої. Проте їхні причини, характер та мету хроніст не розкривав. Однак його акцент на ту обставину, що С. Наливайко піднявся на боротьбу «унії не любячи», дає можливість вважати, що успішне завершення повстання хроніст пов'язував з ліквідацією релігійного гноблення. Варто зазначити, що Ф. Софонович давав негативну оцінку Брестському собору та унії, хоч головним борцем проти останньої невірно вважав всю українську шляхту і, звичайно, православне духовенство. Однобічний висновок автора обумовлений становою обмеженістю Ф. Софоновича, який належав до вищих кіл української православної ієрархії.

Як завершальну ланку у низці повстань кінця XVI — першої половини XVII ст. Ф. Софонович розглядав визвольну війну українського народу 1648—1654 рр., яка завершилася об'єднанням України з Росією. Цей історичний акт Ф. Софонович оцінював позитивно, про що свідчить його лист до царя від 3 липня 1654 р. Зазначимо, що оцінюючи акт об'єднання як ряд інших політичних подій, Ф. Софонович насамперед акцентував увагу на їх наслідках для становища української православної церкви. Не випадково, згадуючи про царя Олексія Михайловича, Ф. Софонович не забував додавати до слова «цар» епітет «православний» [244]. Цей підхід, що виявився також при оцінці Зборівського миру 1649 р. та ще деяких політичних подій, є свідченням певної соціальної обмеженості хроніста, однак, не применшує його внеску в історію української суспільно-політичної та історичної думки.

Варто зупинитися також на оцінці Ф. Софоновичем діяльності Б. Хмельницького. Зазначимо, що у даному випадку погляди хроніста майже аналогічні поглядам Самовидця. Обидва автори на відміну від більшості українських літописців дещо недооцінювали заслуги Б. Хмельницького і, як правило, воліли не давати розгорнутої характеристики дій гетьмана. Якщо Самовидець засуджував Б. Хмельницького за союз з кримським ханом, то у Ф. Софоновича несприйняття цього союзу завуальоване. Обурюючись насильствами ординців, він не забув зазначити в іншому місці «Кройніки о землі Полской», що цей союз укладав саме Б. Хмельницький: «из татарским мурзою Тогай-беем присягся против поляков» [245]. У працях обох авторів міститься негативна оцінка розорення українських міст військами кримського хана, які поверталися додому з-під Зборова. Тут також можна вловити опосередковане осудження гетьмана за його союз з Кримом [246]. Водночас помітна певна ідеалізація як Ф. Софоновичем, так і Самовидцем королів Речі Посполитої Владислава IV та Яна Казимира. За «Кройнікою о землі Полской» Б. Хмельницький, дізнавшись про смерть Владислава IV, «ревне плакал з иншими своіми, жалуючи такого монарха, бо крол Владислав барзо был добротливый Руси и зычливый». У розповіді про Зборівську битву і укладення мирної угоди, зазначається, що Б. Хмельницький «покорне пришол до короля (Яна Казимира.— *Авт.*), поклон отдал». Не відповідає дійсності твердження Ф. Софоновича про те, що після поразки повстанців під Берестечком Ян Казимир міг «козаков в болотах натопити и побити, але лаской своею здержал жолніров, не казал за козаками гонити» [247]. Причиною певної ідеалізації польських монархів виступала станова обмеженість Ф. Софоновича й Самовидця, які надто великого значення надавали деяким моментам у внутрішній політиці згаданих монархів, зокрема щодо певних пільг українській православній церкві та козацькій старшині. Не виключено також, що обидва автори потрапили під вплив поглядів творця Уманського літопису. Певна близькість поглядів Ф. Софоновича й Самовидця помітна і в їх оцінці царя Олексія Михайловича, гетьманів І. Виговського, Я. Сомка, І. Брюховецького, П. Суховія, київського воєводи А. Киселя.

Проте не варто перебільшувати ідеалізацію Ф. Софоновичем Владислава IV та Яна Казимира, тим більше що вона була характерна навіть для ряду представників гетьманської адміністрації. Симпатії Ф. Софоновича, безперечно, на боці повсталого українського народу. Він гостро засуджував польсько-шляхетську воячину, котра чинила «мордерства... не толко людем простым, але и козаком», грабувала київські монастирі у 1651 р. тощо [248].

У «Кройніці о землі Полской» при оцінці сучасних йому подій Ф. Софонович виступав як прихильник російсько-української єдності. Тому хроніст негативно оцінював діяльність гетьманів України, що хотіли її розірвати. Так, І. Виговського та його брата, полковника Д. Виговського, Ф. Софонович засуджував за те, що вони послухали польського дипломата К. Беневського, який умовив їх відступити від «православного царя» і жити «під королем», а вони «поднесли... руку на царя» [249]. Цими діями гетьмана було викликано повстання проти нього лівобережних полків, що не хотіли «з Выговским поляком поддаватися, але под царем московским хотячи жити яко под православным» [250].

Ф. Софонович негативно ставився до Ю. Хмельницького. Хроніст засуджував гетьмана за те, що на Правобережній Україні внаслідок його переходу під королівську руку почалася реставрація колишніх порядків, а гетьман не застерігав загарбників, які «чинили мордерство» українцям. Звичайно, Ф. Софонович не схвалював союзу Ю. Хмельницького з татарами, про що свідчить оповідання, у якому йдеться про дії татар у Вишгороді, коли вони розібрали церкву й використали дерево, а також ікони для переправи [251].

Як зазначалося, у Ф. Софоновича були складні стосунки з І. Брюховецьким, проте конкретно про це в «Кройніці о землі Полской» нічого не повідом-

ляється (не виключено, що це пояснюється причинами цензурного характеру). Щоправда, хроніст засудив спробу розірвати російсько-український союз. Негативна оцінка Брюховецького прослідковується і в співчутті, висловленому хроністом до його політичних противників Я. Сомка, В. Золотаренка та інших, яких стратили «невинними»[252]. Автор не схвалює його політичної орієнтації та дій, внаслідок яких він збагатив «татар полоном и корыстью з людей невинных»[253].

Щодо інших гетьманів Ф. Софонович виявляв особливу стриманість та обережність і через це неможливо простежити його оцінки та характеристики П. Тетері, М. Ханенка, С. Опари, Д. Многогрішного та І. Самойловича. Зазначимо, що хроніст по суті ухилявся від опису правління І. Самойловича, на час гетьманства якого припадало створення «Кройніки». Головну увагу Ф. Софонович приділив подіям на Правобережній Україні, пов'язаним з гетьманом П. Дорошенком. Вражає, що хроніст не виявляв тут свого ставлення до цього гетьмана, хоч у реальному житті виступав активним противником його союзу з Османською імперією. Дуже мало уваги приділяв Ф. Софонович Запорозькій Січі, жодного разу не згадуючи про її визначного керівника — кошового отамана І. Сірка. Не виключено, що і в цьому випадку хроніст некритично використав Уманський літопис.

Завершуючи характеристику історичних поглядів Ф. Софоновича, не можна не зазначити його оцінку складних явищ та подій антифеодальної та визвольної боротьби на Україні. Ф. Софонович був типовим представником вищого православного духовенства України і, звичайно, з особливою чутливістю реагував на всі події, що так чи інакше стосувалися православної церкви.

Не випадково козацько-селянські повстання на Україні кінця XVI — першої половини XVII ст. і саму визвольну війну українського народу 1648—1654 рр. Ф. Софонович розглядав насамперед як релігійний рух, що для нього — послідовного противника унії та католицизму, було цілком природним. Свій політичний ідеал він вбачав у сильній самодержавній владі, що також позначилося на його концепції. Зазначимо також, що Ф. Софонович був глибоко віруючою людиною і тому в його творі помітний вплив провіденціалізму. Проте в цілому переважала концепція прагматика, згідно з якою причини історичного розвитку автор вбачав у діяльності людей, як правило, представників верхівки суспільства: королів, князів, гетьманів тощо. На жаль, Ф. Софонович часто уникав розгорнутих оцінок історичного минулого волів обмежуватися сухим та лаконічним викладом подій, що значно утруднює аналіз його соціальної та суспільної позиції.

Проте безперечним є те, що Ф. Софонович повністю підтримував визвольну боротьбу українського народу проти магнатсько-шляхетської Речі Посполитої, агресії Османської імперії та Кримського ханства, російсько-український політичний союз і об'єднання України з Росією. Дуже важливим є і той факт, що на сторінках «Кройніки» Ф. Софонович не засуджував також антифеодальну боротьбу трудящих мас України[254], співчував простим людям, які страждали від страхіть війни. Нарешті, Ф. Софоновича вигідно відрізняє від літописців попередньої доби те, що його «Кройніка» призначалася не вузькому колу привілейованих станів, а широким читацьким масам.

ВПЛИВ «КРОЙНІКИ» НА УКРАЇНСЬКУ ТА РОСІЙСЬКУ ІСТОРІОГРАФІЮ XVII—XVIII СТ.

«Кройніка» Ф. Софоновича була популярним у свій час твором, про що свідчить порівняно велика кількість її списків та редакцій, текстуальні запозичення з яких характерні для багатьох авторів історичних праць XVII—XVIII ст.

Першим з таких творів був «Літописець» Дворецьких, створений приблизно у 1673—1675 рр. Цей твір, що входить до збірника Дворецьких, написаний з ініціативи Василя Дворецького, київського полковника (1659—1668), та його сина Івана, київського судді. Очевидно, батько й син Дворецькі можуть розглядатися як автори «Літописця», хоч не можна виключати авторство духовної особи, яка стояла близько до Дворецьких. «Літописець» висвітлював головним чином події з історії України 1340—1673 рр. Найбільшу увагу автора привертала визвольна війна 1648—1654 рр. і так звана «Руїна».

В. Дворецький та Ф. Софонович були, безперечно, добре знайомі й тому використання матеріалів «Кройніки о землі Полской» автором «Літописця», не повинно викликати подиву. Особливо яскраво вплив твору Ф. Софоновича на «Літописця» виявляється при описі подій 1631, 1643, 1654 рр. В інших випадках невідомий автор, звичайно, скорочував звістки «Кройніки о землі Полской», рідше розширював їх. Так, майже повністю були пропущені свідоцтва твору Ф. Софоновича від початку до 1597 р., дані церковної історії. Натомість головна увага зосереджена на історії визвольної боротьби українського народу, що, до речі, характерне для В. Дворецького — палкого прихильника російсько-українського союзу. У «Літописці» простежується також намагання піднести роль В. Дворецького у подіях, які описувались. Отже, «Кройніку о землі Полской» Ф. Софоновича можна розглядати як важ-

ливе джерело «Літописця» Дворецьких — цінної пам'ятки історичної думки України XVII ст.

Дещо пізніше «Кройніка» була використана при створенні «Синопсиса» — іншої пам'ятки, надрукованої у Києві. То був перший значний історичний твір у вітчизняній історіографії, що й забезпечило йому велику популярність. Зазначимо, що питання про вплив «Кройніки» на «Синопсис» є заплутаним, оскільки дослідники, за окремими винятками, не зверталися безпосередньо до тексту твору Ф. Софоновича. На сьогодні існує три точки зору з цього приводу. Згідно з першою, котрої дотримується більшість авторів, «Синопсис» є лише скороченням «Кройніки» [255], другою — «Кройніка» не мала жодного відношення до «Синопсису» [256]. Решта дослідників (С. Т. Голубєв, Ф. Сушицький, С. Л. Пештич) вважали, що «Кройніка» мала незначний вплив на «Синопсис» [257]. Варто зауважити, що існують три авторські видання тексту «Синопсиса» (1674, 1678, 1680). Третє з них відоме в трьох варіантах («А», «В», «С») з незначними розходженнями.

Порівняльний аналіз текстів обох пам'яток з їх спільним джерелом — хронікою М. Стрийковського виявив такі особливості: 1) можна говорити про вплив на «Синопсис» лише першої частини «Кройніки» — «Кройніки о Русі»; 2) перше видання «Синопсиса» (1674) позбавлене будь-яких слідів впливу «Кройніки о Русі». Близькість текстів при викладі подій до 1241 р. пояснюється наявністю спільного джерела — хроніки М. Стрийковського; 3) при підготовці до друку другого видання «Синопсиса» (1678), дещо розширеного порівняно з першим, його автор вже мав перед собою «Кройніку о Русі» і запозичив з неї невелике уточнення про місце хрещення киян на Почайні за Володимира Святославича: «идеже при брезе ныне церков святых мученик Бориса и Глеба». Це уточнення увійшло також і до третього видання «Синопсиса» (1680) [258]; 4) значно ширше використовував «Кройніку о Русі» автор «Синопсиса» при підготовці до друку третього видання пам'ятки. До нього перейшли оповідання «Кройніки о Русі» про походження назви «Видубичі», початковий етап існування Золотоверхого та Видубецького монастирів [259], розділ «О свободе или волности словенской» [260], деякі деталі з розповіді про заснування князем Михайлом-Святополком у 1108 р. церкви Золотоверхого монастиря. Можливо, внаслідок того, що у «Кройніці о Русі» велика увага приділялася оповіданню про Петра Влостовича, воно було значно доповнене за рахунок запозичень з хроніки М. Стрийковського [261].

Найбільшого впливу «Кройніки» зазнали компіляції П. Кохановського — «Хронограф» (1681) та «Обширний синопсис руський» (1681—1682). У першій з них були вміщені редакції «Кройніки о початку и назвиску Литви» і «Кройніки о землі Полской», другій — всі три частини твору Ф. Софоновича. Проте П. Кохановський при підготовці свого твору керувався іншою історичною концепцією, для якої характерні такі три риси: 1) будучи економом Києво-Печерської лаври, П. Кохановський велику увагу приділив історії саме цього монастиря, який він вважав найавторитетнішим у Києві. Сам Київ П. Кохановський розглядав як релігійний центр Східної Європи. Дуже помітна залежність П. Кохановського від ідей провіденціалізму, виразним було його тяжіння до церковної історії. Так, розповіді на біблійні сюжети охоплюють понад третину «Обширного синопсиса руського»; 2) в компіляціях П. Кохановського яскраво відбився інтерес до історії Північно-Східної Русі, Російської держави, що було безпосереднім наслідком об'єднання України з Росією та змін у політичному становищі українських земель; 3) більше, ніж Ф. Софоновича, П. Кохановського привертала історія мусульманського світу, насамперед історія Туреччини. Ця обставина досить зрозуміла, якщо згадати, що у 70-х роках XVII ст. Росія та Україна вели тяжку спільну боротьбу проти турецько-татарської експансії.

При написанні творів П. Кохановський широко використовував такі джерела, як «Кройніку» Ф. Софоновича, Тверський збірник, у якому знаходився Тверський літопис, «Синопсис» (1680), «Хроніку Сарматії Європейської» (1611) О. Гваньїні, «Книгу о побоіщі Мамая», Києво-Печерський патерик, житія святих. Рідше він звертався до «Скарбниці» (1676) І. Галятовського, деяких документів, насамперед грамоти-фальсифіката, наданої нібито Києво-Печерській лаврі Андрієм Боголюбським [262], листа єрусалимського патріарха Досифея до українського народу (1679). Ряд статей «Обширного синопсиса руського» були механічно перенесені П. Кохановським з свого ж «Хронографа» (друга й третя частини «Кройніки», статті, запозичені з хроніки О. Гваньїні «Описанє, отколь Москва взяла своє назвиско», «Єнеалогія турецька», статті з історії Києво-Печерської лаври та ін.).

У творчій переробці джерел П. Кохановський був найменш оригінальним і самостійним з українських хроністів XVII ст., авторів узагальнюючих творів. «Обширний синопсис руський» і «Хронограф» становлять щось середнє між збірником історико-релігійного змісту та самостійним історичним твором. Це пояснюється стислими строками написання «Хронографа» та «Обширного синопсиса руського» (2 роки). П. Кохановський обмежився зведенням різноманітних матеріалів, без глибокої творчої обробки останніх. Він не піднявся до рівня критичного осмислення джерел Ф. Софоновича.

Оскільки ім'я П. Кохановського залишається маловідомим, ряд дореволюційних та радянських істориків вважали не його, а Ф. Софоновича автором «Хронографа» і «Обширного синопсиса руського», або принаймні деяких статей останніх (крім «Кройніки») [263]. Зазначимо, що слово «автор» ми вживаємо у даному випадку умовно, бо при переробці використаних матеріалів П. Кохановський по суті не

виходив за межі праці перекладача або редактора. Ф. Софонович не міг бути редактором переважної більшості статей «Хронографа» і «Обширного синопсиса руського», бо ряд з них було створено вже після смерті хроніста. Крім того, історична концепція цих творів не збігається з концепцією Ф. Софоновича. Так, тут не відзначено особливої уваги до історії Золотоверхого монастиря. Натомість ряд статей присвячено Києво-Печерській лаврі.

Результати вивчення «Кройніки» Ф. Софоновича поряд з компіляціями П. Кохановського дають змогу, на наш погляд, встановити ім'я автора «Синопсиса». Останній створений у стінах Києво-Печерської лаври і має мало спільного з «Кройнікою». Ф. Софонович не міг бути автором «Синопсиса» також тому, що історичні концепції «Кройніки» та «Синопсиса» істотно відрізняються одна від одної.

Не могли бути авторами «Синопсиса» й І. Гізель та І. Армашенко, про що переконливо свідчать накопичені в літературі факти [264]. На нашу думку, як потенційного автора «Синопсиса» можна розглядати П. Кохановського. Про це, зокрема, свідчить разюча подібність історичної концепції цієї праці, «Хронографа» й «Обширного синопсиса руського». У згаданих творах чітко простежується значна зацікавленість історією Києво-Печерської лаври, намагання підняти авторитет монастиря, яскраво виражені симпатії до Російської держави. Якщо в «Синопсисі» 1680 р. знаходилася третя редакція «Сказанія о Мамаевом побоище», то в «Обширному синопсисі руському» — «Книга о побоїщі Мамая», яка походить від третьої редакції «Сказания» [265]. Тут же вміщено велике за обсягом «Описание, откол Москва взяла свое назвиско». «Хронограф» же майже повністю присвячено історії Північно-Східної Русі та Московського князівства. «Синопсис» та компіляції П. Кохановського пройняті монархічною ідеологією і для них однаково характерне улесливе ставлення до царів Олексія Михайловича та Федора Олексійовича. В книгах називаються численні джерела, використані при написанні, але жодного разу не згадується Ф. Софонович. Нарешті, на наш погляд, невипадковою є близькість назв: «Синопсис» та «Обширний синопсис руський». Нагадуємо, що «Синопсис» 1674 р. доповнювався у 1678 та 1680 рр. Називаючи так свою працю, П. Кохановський, безперечно, хотів підкреслити її тісний зв'язок з попереднім твором.

Отже, наведені факти дозволяють зробити висновок, що саме П. Кохановський був автором «Синопсиса».

Певний вплив «Кройніка» справила на Чернігівський літопис, який вірніше було б назвати зводом [266]. Він охоплює події історії України з давніх часів до 1765 р. (у найповнішій редакції Івана Янушкевича). В інших редакціях виклад уривається 1725 та 1750 рр. Записи від 1704 до 1725 р. велися якоюсь духовною особою, близькою до кола Феодосія Углицького, ігумена київського Видубицького монастиря (1668—1691) та чернігівського архієпископа з 1692 р. Феодосій Углицький, безперечно, не міг не бути знайомий з Ф. Софоновичем.

Основу Чернігівського літопису становить пам'ятка, створена між 1699—1703 рр., очевидно, у Києві. Її основним джерелом при викладі подій з 1597 по 1672 р. є «Кройніка о землі Полской» Ф. Софоновича. Особливо близькість обох пам'яток простежується у висвітленні подій 1651, 1654—1657, 1663—1664 рр. Можна зазначити і про сприйняття автором Чернігівського літопису певною мірою історичних поглядів Ф. Софоновича.

«Кройніка о землі Полской» Ф. Софоновича стала одним з джерел твору Г. Граб'янки «Действия о презельной и от начала поляков крвавшой небывалой брани Богдана Хмельницкого» (1710). Про це, зокрема, свідчить фрагмент розповіді про похід російсько-українських військ проти Речі Посполитої, визволення ними Галичини та взяття Любліна (1655), чого немає у головному джерелі Г. Граб'янки — літопису Самовидця. Твір Ф. Софоновича Г. Граб'янка використав також при висвітленні взяття повстанцями Тульчина (Нестервара) у 1648 р., невдалого бою під Уманню наказного полковника Томиленка (1654), запозичив окремі деталі про битву під Батогом, похід Антона Ждановича на допомогу трансільванському князю Юрію II Ракоці у 1656—1657 рр. та ін. [267] При висвітленні подій, починаючи з 1661 р., і особливо 1664 р., Г. Граб'янка не звертався до «Кройніки о землі Полской», запозичуючи відомості з літопису Самовидця.

«Кройніка о Русі» справила певний вплив на «Ядро российской истории» (1715) О. І. Манкієва. Це питання досить повно було висвітлено С. Л. Пештичем та О. І. Роговим [268]. Останній вірно зазначив, що С. Л. Пештич перебільшив вплив твору Ф. Софоновича на «Ядро российской истории». Лише в одному випадку (звістка про причини відсутності письмових свідоцтв щодо імен перших слов'янських князів) можна говорити, як вважав О. І. Рогов, про безпосередній зв'язок між «Кройнікою о Русі» та «Ядром». Водночас певний вплив «Кройніки о Русі» на твір О. Манкієва відчувається і в повідомленнях «Ядра» про Михайла — першого руського митрополита, а також про вбивство князів Бориса та Гліба [269].

Повідомлення Ф. Софоновича, запозичені авторами вищезгаданих творів, в свою чергу активно використовувалися російськими та українськими істориками XVIII — початку XIX ст. Так, розповідь про події 1655 р., запозичена Г. Граб'янкою у Ф. Софоновича, відбилася також у створеному на основі «Действий о презельной брани» «Короткому описі Малоросії», а через його посередництво — в інших літописах та історичних працях.

ОРИГІНАЛЬНІ ЗВІСТКИ «КРОЙНІКИ» ФЕОДОСІЯ СОФОНОВИЧА

Поняття «оригінальні звістки» щодо «Кройніки»— це повідомлення, аналогій яких в інших джерелах немає, або лише частково зберігаються. Такі повідомлення мають джерельну вартість, допомагають розширити уявлення про події далекого минулого. Звичайно, трапляються дрібні різночитання, викликані помилками Ф. Софоновича, невірним прочитанням джерел, а також авторськими ампліфікаціями.

Отже, розглянемо найважливіші оригінальні звістки «Кройніки» в хронологічній послідовності. Найранішим є повідомлення «Кройніки о Русі», згідно з яким князь Володимир Святославич ходив з військом проти хорватів і «повоевал их знов города. Которое княжение дал Ярославу». Редакція «Кройніки о Русі» П. Кохановського дає інше читання: «повоевал іх з Новагорода»[270]. Жоден з цих варіантів не має аналогій в решті джерел.

Наприклад, у літописі Нестора повідомляється, що Ярослав був спочатку князем у Ростові, а після смерті брата Вишеслава став князем у Новгороді. Зазначимо також, що Ф. Софонович слідом за повідомленнями про панування Ярослава над хорватами викладає відоме оповідання про непослух Ярослава своєму батькові Володимиру (1014). Через неуважність Ф. Софоновича складається враження, що Ярослав був тоді хорватським, а не новгородським князем.

У достовірності другого варіанту змушує засумніватися та обставина, що Володимир вирушив у похід не з Києва, як звичайно, або міста, що знаходилося ближче до західних кордонів Київської Русі, а з далекого Новгорода.

Проте зовсім відкидати ці варіанти не слід, бо, можливо, читання, подане Ф. Софоновичем, було у такому вигляді в Золотоверхому літопису, який в окремих випадках краще зберіг текст оригіналу ПЗ, ніж відомі на сьогодні його редакції (Іпатіївська, Хлєбниківська, Єрмолаївська).

Чергове повідомлення «Кройніки о Русі» проливає світло на обставини втечі Ростислава Володимировича із новгородцем Пореєм та киянином Вишатою до Тмутаракані й оволодіння цим князівством у 1064 р. Ще С. М. Соловйов ставив питання: «Що спонукало Порея та Вишату тікати разом з Ростиславом?»[271]. Радянський історик В. В. Мавродін на основі аналізу джерел зробив висновок, що Вишата і Порей були представниками певної течії у новгородській політиці, пов'язаної з боротьбою Новгорода за незалежність від Києва. Вигнання Вишати й Порея з Новгорода «могло означати зміцнення влади київського князя»[272]. Це припущення В. В. Мавродіна підтверджується звісткою «Кройніки о Русі», це йдеться про те, що Ростислава було вигнано внаслідок воєнної акції Святослава — сина великого князя київського Ярослава: «Зачалися затым в Русь междусобные брани. С[вя]тослав, брат[273] Ярославов, пошол на Великий Новгород, в котором Ростислав, с[ы]н Володимеров, княжил. И воевал Св[я]тослав Новъгород так, ажъ кн[я]зь Ростислава мусил з Новгорода утечи и пришол к Тмутараканю»[274]. Далі Ф. Софонович наводив відому звістку про переслідування Святославом Ростислава у Тмутаракані (1065). Дані «Кройніки о Русі» проливають світло на цю важливу подію в історії Київської Русі. Зазначимо, що вони спростовують висновки дослідників, які вважали, що Ростислав втік до Тмутаракані з Волині (В. М. Татіщев, С. М. Соловйов) або з Червенських міст (М. С. Грушевський)[275].

Цікавою є згадка Ф. Софоновича про те, що у 1077 р. після третього вокняжіння у Києві Ізяслава Ярославича Михайло-Святополк став княжити у Новгороді та Полоцьку[276]. Проте літописи свідчать, що Святополк був полоцьким князем з 1069 по 1071 р., а новгородським — з 1078 р. І все ж є певні підстави вважати, що ці дані з'явилися у «Кройніці о Русі» не внаслідок помилки Ф. Софоновича. У хроніці М. Кромера міститься звістка, згідно з якою в 1069 р. Ізяслав після другого вокняжіння у Києві звелів панувати «синам своїм, *Святополку у Полоцьку та Новгороді* (підкреслено нами.— *Авт.*), Володимиру — Смоленську, а Ярополку — Вишгороді»[277]. У такому повідомленні, яке наводиться у давньоруських літописах під 1078 р., Полоцьк не згадувався: «Седящу в него место *Святополку в Новгороде* (підкреслено нами.— *Авт.*)..., Ярополку седящу в Вышегороде, а Володимеру седящу в Смоленску»[278]. Оскільки Ф. Софонович не користувався хронікою М. Кромера, а при підготовці «Кройніки о Русі» працею М. та Й. Бєльських, то можна твердити, що джерело М. Кромера й Золотоверхий літопис містили дані про княжіння з 1077 або 1078 р. Михайла-Святополка одночасно у Новгороді та Полоцьку.

Для того, щоб легенда про заснування Золотоверхого монастиря у 988 р. не суперечила літописам, які відносили початковий етап цього монастиря до 1108 р., Ф. Софонович зауважив: «Року 6616 заложил церков каменную С҃втого Михаила Золотоверхую великий кн҃зь киевский Михаіл Св҃тополк, весь верх церкви позолотил и вшелякою оздобою церковною украсил, бо перед тым была старая, уже и непозалоченая, еще при кн҃зі Владимері поставленая за старанем первого митрополита Михаіла на имя его»[279]. Літописи не говорять про заснування Золотоверхого монастиря за часів Володимира. Відсутні також дані про прикрашення ним церкви, про її кам'яну кладку тощо. Лише у «Пом'янику» Золотоверхого монастиря частково відбилися мо-

настирські перекази, які були використані Ф. Софоновичем. Михайло-Святополк, зазначено у документі, «церков сию Золотоверхую... на свое имя каменную созда, иконописанием всю, муссиею же и иным благолепным камением предивно украси и всякою утварию другою церковною обогати»[280].

Відомості про заснування Золотоверхого монастиря за Володимира М. К. Каргер вважав такими, що не мають під собою грунту й основуються на «дуже пізніх легендах». Проте ця точка зору є занадто категоричною, бо археологічні дослідження не повні у зв'язку з варварським знищенням монастиря у 1934 р. і швидкою забудовою місця, де він стояв. Але й вони дають можливість твердити про існування тут кам'яного храму ще в 60-х роках XI ст.[281] Оскільки ця територія була заселена ще наприкінці X — початку XI ст.[282], можна гадати, що коли Володимир прийняв християнство і звелів киянам «рубити церкви и поставляти по местом, идеже стояше кумиры»[283], на місці майбутнього Золотоверхого монастиря була зведена дерев'яна церква. В усякому випадку легенда, що лягла в основу даного повідомлення «Кройніки о Русі», могла відбити реальні події.

Інтерес викликає розповідь у творі Ф. Софоновича про події 1140 р., котрі інші літописи датують 1139 р. Так, київський князь Ярополк помер, згідно з відомостями Ф. Софоновича, 10 лютого 1140 р. Інші літописи називають 18 лютого 1139 р., 18 лютого 1138 р., 18 квітня 1139 р., осінь 1138 р. Лише М. Стрийковський датує смерть Ярополка 1140 р., не вказуючи дня й місяця[284]. Аналіз наступного тексту «Кройніки о Русі» дає підстави твердити, що у цьому місці її джерела — Золотоверхого літопису були переплутані аркуші й оповіданню про події 1141 р. передувало оповідання про 1142 р. Внаслідок цього Ф. Софонович сповіщав про те, що Всеволод Ольгович у Ізяслава Мстиславича «хотіл Володимер взяти и инших іх (тобто Ізяслава, а також Андрія, сина Володимира Мономаха.— *Авт.*) княжения, а ім давал *Берестье, Дорогочин, Черторийск и Клецк*». Підкреслені нами міста Всеволод хотів віддати своїм братам Святославу та Ігорю[285]. У зв'язку з помилкою Золотоверхого літопису в Ф. Софоновича в цьому місці «Кройніки о Русі» виникло ще кілька неточностей. Розповідаючи про перший похід Всеволода на Переяслав (1140), він описував події, що відбулися під час другого походу (1142) і навпаки. Відомо, що Ізяслав приходив на допомогу своєму стрию проти Всеволода у 1142 р., а не 1140 р., як твердить «Кройніка о Русі» («поіхал теды Всеволод войною на Андрія под Переясловль, *Изяслав, сыновец Андріев, з своім войском прибігши под Переясловль, помог стрию Андрію* и розбили войска Всеволодовы»[286] (підкреслено нами.— *Авт.*). Оскільки у Золотоверхому літопису за всіма ознаками ім'я стрия не називалося, як в інших редакціях Південноруського зводу кінця XIII ст., Ф. Софонович вирішив, що з ним був Андрій Володимирович. Проте останній помер у 1141 р. й Ізяслав подавав допомогу його брату Вячеславу.

Ф. Софонович сплутав «стрыев» Ізяслава ще раз, коли писав про тридобову облогу Переяслава військами Ігоря Ольговича. Хоч у літописах ім'я переяславського князя не зазначалося, Ф. Софонович, поширюючи інформацію джерела, знов назвав його Андрієм, а не Вячеславом[287]. Потім, розповідаючи про другий похід Всеволода під Переяслав, він викладав історію першого походу: «Всеволод, князь киевский, *другий раз* (підкреслено нами.— *Авт.*) послал брата своего Святослава з войском до Переясловля»[288]. Значення слів «другий раз» стає зрозумілим, коли врахувати, що Ф. Софонович сплутав події різних років. Слід зазначити ще одну деталь цього заплутаного повідомлення «Кройніки о Русі». Розповідаючи про похід Ростислава Мстиславича, смоленського князя, на Ольговичів, він писав, що той «зышолся с Изяславом» (Мстиславичем.— *Авт.*) і вони «волости Олговичев... пустошили около Чернигова»[289]. У літописах, зокрема Хлєбниківському та Іпатіївському, нічого не говорилося про спільні дії братів (можливо, таке повідомлення містилося у Золотоверхому літописі). Не виключена переробка даних джерела Ф. Софоновичем. Прочитавши про те, що Ростислав Мстиславич «взя около Гомия волость» Ольговичів, а одночасно з ним Ізяслав Мстиславич воював «около Чернигова»[290], Ф. Софонович міг зробити висновок про спільні дії братів, бо Гомель знаходиться порівняно недалеко від Чернігова і входив тоді до складу Чернігівського князівства[291].

Наступна оригінальна звістка «Кройніки о Русі» датована 1150 р. Розповідаючи про раптове взяття Ізяславом Мстиславичем Білгорода під час походу на Київ, Ф. Софонович писав: «Гды пришол, білгородцы з радостию приняли Изяслава як своего князя и з ним пошли на Гургия до Киева»[292]. Незважаючи на те, що ці дані відсутні у літописах, сумніватися в їх достовірності немає підстав. Безперечно, що білгородці позитивно ставилися до Ізяслава, а для зустрічі його брата Володимира, який ішов в авангарді, вони «потекоша противу к мосту, кланяющеся и рекуще: княже поед, Борис (син Юрія Долгорукого, суперника Ізяслава та Володимира.— *Авт.*) ти побежал»[293]. Про це ж свідчить і той факт, що у 1151 р. білгородці відмовилися відкрити ворота Юрію Долгорукому[294]. Це повідомлення «Кройніки о Русі» повне симпатії до Ізяслава, що наводить на думку про те, що Золотоверхий літопис в деяких випадках краще зберіг текст літопису Петра Борисовича (вичерпний аналіз праці дав Б. О. Рибаков[295]).

Далі «Кройніка о Русі» сповіщала про те, що чернігівський князь Святослав Ольгович помер 5 лютого 1164 р. і «поховал его Олг, сын его, в Чернигові»[296]. Даних про поховання Святослава Ольговича не знаходимо у літописах. У Хлєбників-

ській редакції, наприклад, зазначалося лише про те, що чернігівський князь помер 15 лютого 1164 р. и «17 вложен быс в гроб а понеделник», а також про те, що син Святослава — Олег прибув до Чернігова на третій день після смерті батька [297]. І все ж текст літописів свідчить, що Олег зумів випередити свого суперника — Святослава Всеволодовича, князя новгород-сіверського, і деякий час побути на чернігівському престолі. Отже, логічно припустити, що саме в період перебування Олега у Чернігові ним був похований батько — Святослав Ольгович.

Необхідно зазначити, що у «Кройніці о Русі» злиті воєдино звістки про події 1165 та 1166 рр. Ось чому, очевидно, замість двох літописних повідомлень (про одруження Олега Святославича, який став князем новгород-сіверським, з Агафією, дочкою Ростислава Мстиславича, у 1165 та одруження Ярослава Ізяславича, князя бузького, з дочкою Святослава Ольговича, у 1166 р.), у «Кройніці о Русі» знаходимо лише одне, яке невірно передає хід подій: «Дочку теж свою Агафию отдал (Ростислав.— *Авт.*) за Ярополка Изяславича» [298]. Цією ж причиною можна пояснити й помилкову дату смерті Ярослава, сина Юрія Долгорукого (12 березня 1165 р.), хоч майже всі літописи вказані події відносять до 1166 р. [299]

Особливу цінність має оповідання «Кройніки о Русі» про події 1177 р. у Північно-Східній Русі. Заключна частина цього оповідання Хлебниківського, Іпатіївського та Єрмолаївського літописів майже дослівно співпадає з Лаврентіївським літописом. Проте його початок відсутній у відомих редакціях Південноруського зводу кінця XIII ст. Цей пропуск свідчить про дефект у протографі Хлебниківського та Іпатіївського літописів [300]. Оскільки Ф. Софонович запозичив згадане оповідання із Золотоверхого літопису, можна реконструювати у найбільш загальних рисах втрачений фрагмент Південноруського зводу кінця XIII ст., бо і в «Кройніці о Русі» його передано в скороченому вигляді з деякими помилками. У Лаврентіївському літописі це оповідання вміщено на кількох сторінках й, очевидно, такого ж обсягу воно було і в Золотоверхому літописі, але Ф. Софонович передав його суть у кількох реченнях: «Умер потом Михалко, который на Володимерское княжение хоры был наіхал. И взял его княжение брат его Всеволод. А Мьстислав, князь ростовский, за поводом Гліба, князя резанского, хотіл выгнати Всеволода з Володимера. Собравше войско резанское и половцов на помоч, пошол на Всеволода. Але Всеволод з своім войском, давши поле, звитяжил Мъстислава и зараз пошол на Глѣба. А Глѣб з своіми войсками и половцами пошол на Володимер» [301].

Вказівку на хворобу Михалка Ф. Софонович міг запозичити з попередньої статті 1176 р. Золотоверхого літопису (вона є і в Хлебниківському та Іпатіївському літописах) [302]. Розповідаючи про похід Мстислава на Всеволода, хроніст змішав повідомлення про різні події: похід Мстислава на Всеволода одразу ж після повідомлення про вокняжіння останнього, який завершився Липецькою битвою, а також перемогу Всеволода над Глібом, рязанським князем, та його прибічниками. Безсумнівно, що лише Гліб міг взяти у похід «войско резанское и половцов». Щодо Мстислава Ростиславича, то князь ростовський вирушив у похід проти Всеволода, «совокупив ростовци и боляре, гридьбу и пасынкы, и всю дружину» [303]. Ф. Софонович, сплутавши різні події, допустив помилку, назвавши ініціатором виступу проти Всеволода Гліба рязанського. Насправді Мстислава підштовхували до цього ростовські бояри [304]. Та й сам Мстислав, як пише Лаврентіївський літопис, після Липецької битви «подъмолвил Глеба, резаньского князя, зятя своего» [305].

Значний інтерес викликає повідомлення, вміщене у «Кройніці о Русі» під 1180 р. Після двотижневих сутичок на р. Влені між військом Святослава Всеволодовича, який тимчасово втратив київський престол і на кілька місяців став чернігівським князем [306], з одного боку, й військом Всеволода Велике Гніздо, володимирського князя, з іншого, Святослав послав «попа своего з иншими» к Всеволоду, «просячи, абы з ним могл зыйтися на розмову, и жебы сына его Гліба вернул» [307]. Гліб Святославич дещо раніше потрапив у полон до володимирського князя. Але це суперечить Хлебниківському та Іпатіївському літописам, згідно з якими посли Святослава вимагали від Всеволода дати їм можливість переправитися через річку, щоб вирішити суперечку під час генеральної битви [308]. У цих літописах підкреслювалося зверхнє ставлення Святослава, який розглядав Всеволода як свого васала [309], відзначалася мужність Святослава. Повідомлення «Кройніки о Русі» принижувало політичне реноме чернігівського князя. Ф. Софонович також повідомляв, що Всеволод захопив послів Святослава й останній, «обачивши такий гнів Всеволодов на себе... пошол скорій назад» [310]. При цьому володимирський князь «не казал гнатися» за ним, нібито «з молосердия своего» [311]. Такого образливого для Святослава викладу подій не знаходимо навіть в літописах Володимирсько-Суздальської Русі. Так, у Лаврентіївському літописі повідомлялося, що Святополк пішов від р. Влени «убояся разводья» [312], а не зі страху перед Всеволодом.

Ця звістка «Кройніки о Русі», запозичена з Золотоверхого літопису, переконливо свідчить про симпатії її автора до Всеволода Велике Гніздо та ворожість до Святослава Всеволодовича. Цим автором, безперечно, не міг бути Кузьмище Киянин, котрий вів літопис чернігівського князя й котрому, зокрема, належить опис подій 1180 р. на р. Влені. На наш погляд, опрацювати під таким кутом оповідання Кузьмища Киянина, висловивши критичне ставлення до дій Святослава, міг лише літописець київського князя Рюрика Ростиславича. Ця переробка текста Кузьмища була, очевидно, здійснена

у 1188—1193 рр., в умовах союзу Рюрика та Всеволода Велике Гніздо, й коли Рюрик та Святослав ворогували між собою. Відомо, що наприкінці 1189—1190 рр. при дворі Рюрика Ростиславича було створено літописний звід, одним з джерел якого став Чернігівський літопис Святослава Всеволодовича [313]. Очевидно, тоді ж літописець Рюрика Ростиславича зробив деякі поправки з метою принизити чернігівського князя. У Золотоверхому літописі замітки літописця Рюрика Ростиславича були представлені дещо повніше, ніж в інших редакціях ПЗ. Так, під 1174 р. Ф. Софонович згадував про те, що Чернігівський князь Святослав Всеволодович «лакомством опанованый, пришовши з войском, облегл в Києві Ярослава. Звопивши, Ярослав побігл до Луцка», а Святослав захопив київський престол [314]. Звістка про облогу в Києві Ярослава суперечить відомим редакціям ПЗ кінця XIII ст., згідно з якими Святослав «поеха изьездом к Киеву. Ярослав... *не сме затворитися в Киеве один* (підкреслено нами.— *Авт.*), но бежа к Луцку». Але у Лаврентіївському літопису говориться про те, що Святослав «въеха в Киев, дружину его (Ярослава.— *Авт.*) изьима, а князь Ярослав утече» [315], тобто Ярослав втік не до оволодіння Києвом його суперником, а після того. Отже, дана пам'ятка опосередковано підтверджує свідчення «Кройніки о Русі» про облогу Києва Святославом.

Зазначимо, що настільки гострого засудження Святослава («лакомством опанованый») не знаходимо у жодному джерелі. Тому повідомлення такого змісту не могло вийти з-під пера літописця Святослава Всеволодовича. До речі, дії Ярослава Ізяславича, луцького князя, не знаходять також підтримки в автора літописної звістки. Трохи нижче у «Кройніці о Русі» детально розповідається про жорстокі засоби, за допомогою яких Ярослав забирав гроші у киян для викупа жінки та сина, захоплених у полон Святославом. Тут же вміщене оригінальне повідомлення, за яким Ярослав, зібравши гроші, «потом пошол з войском под Чернигов на Святослава з Ростиславичами и там, облегши Святослава, учинил з ним примирье» (далі йдеться про дії Святослава проти Олега Святославича, князя сіверського) [316]. За відомими редакціями ПЗ Святослав «умирився» з Ярославом під час боротьби проти Олега. У Лаврентіївському літописі зазначалося, що Ярослав «поиде Чернигову», а далі розповідалося про війну Святослава з Олегом та про перемир'я Святослава з Ярославом, як у відомих редакціях ПЗ кінця XIII ст. [317]

Не випадково у Золотоверхому літописі відзначалася роль Ростиславичів у вдалому поході проти Святослава, бо цей похід відповідав їхнім інтересам (насамперед Рюрика Ростиславича). Про підштовхування Ростиславичами Ярослава до конфлікту з Святославом натякає звістка Радзивіллівського списку Лаврентіївського літопису: Ярослав «поваблен Ростиславичи, приеха опять Кыеву». Зазначимо, що інші списки Лаврентіївського літопису передають цю звістку в помилковому вигляді: «Ярослав же слышав, яко стоит Киев безо князя, *пограблен Ростиславичи* (підкреслено нами.— *Авт.*), приеха опять Кыеву», а у відомих редакціях ПЗ кінця XIII ст. збереглося точніше читання: «Кыев... пограблен Олговичи» [318].

Таким чином, можна зробити висновок, що автором розглянутих оригінальних звісток про події 1174 р. є той же літописець Рюрика Ростиславича, котрий, як зазначалося в літературі, «мав у розпорядженні свої власні записи за 1170-ті роки» [319].

Оповідання про знаменитий похід Ігоря на половців 1185 р. подане Ф. Софоновичем у значно скороченому вигляді порівняно з Хлєбниківським чи Іпатіївським літописами. Проте у ньому містяться окремі дані, які не мають аналогій у відомих редакціях ПЗ. Так, повідомивши про збір Ігорем війська, хроніст писав: «Хотіл также (Ігор.— *Авт.*), як и Святослав, достати славы и пошол на половцы». Подібний мотив і в Лаврентіївському літописі: князі — учасники походу говорили: «Мы есмы не князи, же (поидем) такыже собе хвалы добудем» [320]. Проте текст «Кройніки о Русі» цілком співпадає лише з повідомленням, вміщеним у «Истории Российской» В. М. Татіщева: «*Игорь,* князь северский, *завидуя чести, полученной Святославом...*, собрал войска» [321] (підкреслено нами.— *Авт.*). Це співпадіння викликане тим, що джерело В. М. Татіщева («літопис, близький до Іпатіївського, але не тотожний йому» [322]) та Золотоверхий літопис в окремих випадках краще зберегли сліди давньоруського літописання, ніж Хлєбниківський та Іпатіївський літописи.

Вище зазначалося, що у першій частині «Кройніки» містилося вісім повідомлень, які відсутні у редакціях ПЗ кінця XIII ст., але збереглися у Лаврентіївському літопису. Два з них вміщені в оповіданні про похід Ігоря на половців. Одразу ж після цитованих вище слів «Кройніки о Русі», де йдеться про прагнення сіверського князя зрівнятися славою з Святославом Всеволодовичем, хроніст писав: «И пошол на половцы, переправился через Дон-реку, мыслячи іх з грунту вывернути» [323]. Порівняймо з Лаврентіївським літописом: «Поидем по них за Дон и до конца избьем их» [324]. Кінець даної фрази Ф. Софонович передав своїми словами, але зміст залишився тим же, що і в Лаврентіївському літопису.

Друга звістка «Кройніки о Русі» викладена так: «А половцы взяли город Римов *и иншиі гроды над Сулою попустошивши,* з великим полоном в свою землю вернулися». Підкреслені нами слова відсутні у відомих редакціях ПЗ кінця XIII ст., але містяться у Лаврентіївському літопису [325].

Деякі оригінальні звістки «Кройніки о Русі» доповнюють свідчення відомих редакцій ПЗ з історії Галицько-Волинського князівства. Так, розповідаючи про поразку Шварна Даниловича і Володимира Васильковича, якої вони зазнали від краків-

ського князя Болеслава Встидливого [326], Ф. Софонович наводить звістку, невідому з інших джерел: «А Шварно з малою дружиною прибіг до Василка (після поразки.— *Авт.*). Зганил ему Василко, же его не послухал и так людей потратил» [327]. У літературі зазначалося, що оповідання про поразку Шварна, яке міститься у Хлєбниківському та Іпатіївському літописах, належить перу любомльського літописця, автора зводу 1280 р., який увійшов до Галицько-Волинського літопису. Цей автор послідовно виступав за незалежність Володимиро-Волинського князівства від Галичини, підносив Василька Романовича і в той же час з неприязню писав про всіх представників старшої лінії Романовичів, що яскраво відбилося у розповіді про кампанію 1266 р. Саме тому в приниженні Шварна, зафіксованому в даній звістці, слід вбачати редакторське втручання любомльського літописця, що збереглося у Золотоверхому літопису, а не результат переробок Ф. Софоновича, який, до речі, з пієтетом ставився до короля Данила. Особливої уваги вимагають ті звістки «Кройніки о Русі», що мають аналогії лише в «Истории Российской» В. М. Татіщева.

При викладі подій 1162 р. (тоді на допомогу Ростиславу, сину Мстислава Великого, обложеному в Білгороді Ізяславом Давидовичем, рушили Мстислав Ізяславич та інші князі), згідно з повідомленням «Кройніки о Русі», «чорныі клобуцы от Изяслава пущеныі, побѣгши вперед, смотрѣти войска Мьстиславового. Постерегши войска новыі великиі, сказали Изяславу. И зараз Изяслав, устрашившися, побѣг от Белагорода и *половцы побігли*» (підкреслено нами.— *Авт.*) [328]. Зазначимо, що Ф. Софонович не вповні розібрався у даній звістці використаного ним джерела. Чорні клобуки виступали союзниками Мстислава і йшли у нього в авангарді. А сповістили Ізяслава Давидовича про наближення ворожих військ «дици половцы» [329], послані князем у розвідку. Але не це було головним у тому випадку. Звідки Ф. Софонович міг взяти твердження про втечу половців, якщо вище у «Кройніці о Русі» про них не згадувалося взагалі? Зрозуміти це можна, звернувшись до «Истории Российской», де є детальний опис даних подій. За словами В. М. Татіщева, «дикие половцы» Ізяслава принесли звістку про наближення військ Мстислава. «Изяслав же... вельми убояся. *А половцы,* видя его в страхе, не дожидаясь Мстислава, *побежали.* Потом, недолго мешкав, и Изяслав пошол назад» [330].

Цікаве повідомлення «Кройніки о Русі» датується 1140 р. Виступаючи у похід проти Ізяслава Мстиславича, Юрій Долгорукий послав за допомогою до братів Володимира та Ізяслава Давидовичів, князів чернігівських. Але вони відмовили йому, мотивуючи це тим, «иж ты нам присяглес был помагати, а гды Изяслав наши волости пустоушил, не далес нам помочи..., а звлаща, же присяглисмо Изяславу з ним быти» [331]. Літопис детально передає відповідь Давидовичів Юрію, проте виділені нами слова там відсутні. Цю деталь знаходимо в «Истории Российской» В. М. Татіщева: «Ты же не слуша прозьбы нашея и не поможе намо» [332].

Подібна звістка міститься в обох творах під 1183 р. Якщо в літописах вона висловлена у такій формі: Роман «пришол з ляхы... и не вспев ему ничто же иде к Рюрикови», то в «Кройніці о Русі» дана звістка більш деталізована: «не могучи ничего ему учинити, отпустил ляхов, а сам пошол знову до Рурика» [333]. Характерно, що «История Российская» знову містить дані, які співпадають з «Кройнікою о Русі»: Роман після невдачі під Володимиром «отпустил поляк» [334].

Розповідаючи про боротьбу Рюрика, київського князя, з Ярославом чернігівським у 1195 р., Ф. Софонович привів промову Рюрика, який звинувачує Ярослава у порушенні угоди і в тому, що не дочекавшись повернення послів, «послал и сына моего [335] поймал и держиш». Слово «послал», яке випадає з контексту «Кройніки о Русі», при співставленні твору Ф. Софоновича з «Историей Российской» наводить на думку про гаплографію, припущену хроністом при виписуванні цього місця з Золотоверхого літопису. Там, очевидно, повинен був бути текст, аналогічний тому, який мало джерело «Истории Российской»: «Сыновца своего к Витебску *послал,* а он идущи, воевал Смоленскую волость. Давыд же слыша рать, *посла* (підкреслено нами.— *Авт.*) сыновца своего Мстислава» [336]. В іншій редакції «Истории Российской» міститься доповнення, яке збігається з «Кройнікою о Русі»: «которого Ярослав взяв, держит яко пленника» [337].

У праці В. М. Татіщева існують аналогії з деякими іншими деталями «Кройніки о Русі». Так, в обох творах названа точна дата вокняжіння Романа Ростиславича у Києві: 1 липня 1174 р., яку не зберегли джерела [338]. Точніше, ніж інші літописи, «Кройніка о Русі» та «История Российская» датують смерть київського князя Святослава Всеволодовича. Якщо літописи датували цю подію липнем 1194 р., то «Кройніка о Русі» — до кінця липня 1194 р., а «История Российская» — до 27 липня 1194 р. [339]

Під 1145—1146 рр. у «Кройніці о Русі» повідомлялося про смерть Івана Юр'євича й про те, що «два брата его» приехали «на Дон... и поховали (його.— *Авт.*)». Даного уточнення немає в жодному літописі й лише у праці В. М. Татіщева знаходимо відповідну деталь: «к Дону» [340]. Показово, що дані Ф. Софоновича та В. М. Татіщева навіть дещо суперечать інформації інших джерел і вирішити, які з них відповідають дійсності, а які ні — практично неможливо. Так, у Хлєбниківському та Іпатіївському літописах під 1146 р. сказано, що брати покійного «сьпрятавше тело его, *идоша с ним* (підкреслено нами.— *Авт.*) к Суждалю» [341]. Але у В. М. Татіщева, як і у Ф. Софоновича, стверджується, що брати, «погребши тело его, возвратились в Суздаль» [342], тобто не везли тіло Івана Юр'євича до батька, Юрія Долгорукого.

Як пояснити близькість деяких повідомлень «Кройніки о Русі» до твору В. М. Татіщева? Слід зазначити, що «Кройніка о Русі» не використовувалася В. М. Татіщевим при написанні «Истории Российской». По-перше, В. М. Татіщев ніде не згадував про те, що в його розпорядженні була праця Ф. Софоновича. По-друге, в «Истории Российской» відсутні дуже важливі оригінальні звістки «Кройніки о Русі» про події 1064, 1180 та інших років, хоч автор ретельно переносив до свого твору свідчення своїх джерел. По-третє, споріднені звістки в «Истории Российской», звичайно, передані більш розгорнуто, як, наприклад, повідомлення про події 1162 р. Отже, близькість ряду звісток «Кройніки о Русі» та «Истории Российской» слід пояснити іншою причиною, а саме: використанням одних і тих же літописних джерел. Як відомо, В. М. Татіщев при написанні твору широко використав не тільки добре відомі нині літописи, а й такі, що не збереглися до нашого часу, наприклад, Розкольничий, Голіцинський, Єропкінський, Хрущовський. Вони краще зберегли сліди давньоруського літописання, ніж відомі на сьогодні літописні зводи [343], так само як і Золотоверхий літопис — головне джерело «Кройніки» Ф. Софоновича. Цей факт є ще одним аргументом на користь того, що В. М. Татіщев користувався при написанні свого твору реально існуючими джерелами.

На відміну від «Кройніки о Русі» друга частина — «Кройніка о початку і назвиску Литви» — створена Ф. Софоновичем на основі добре відомих і вже видрукованих наприкінці XVI — на початку XVII ст. творів М. Стрийковського та О. Гваньїні. Внаслідок цього в ній обмаль оригінальних звісток.

Так, Ф. Софонович дотримувався версії, згідно з якою великий князь литовський Вітень знайшов майбутнього жерця Ліздейка ще немовлям «у лісі». Пізніше хроніст передавав варіанти цієї легенди, зафіксовані в польських історичних творах і літописах Великого князівства Литовського: «А инъшие повѣдают в орловому гнѣзде, а иншие правят в колисце» [344]. Очевидно, тут Ф. Софонович використав додаткове джерело — одну з редакцій літопису Великого князівства Литовського, або якийсь оригінальний запис у друкованих хроніках М. Стрийковського чи О. Гваньїні.

Те саме можна сказати про оригінальну послідовність великих князів литовських, зафіксовану в Ф. Софоновича: «Повідают инший историкове, иж после Гермонта зостал князем литовским Гилигин, а по нем сын его Билигин, по Билигине — Ромунт Билигинович, а по нем — Трабос» [345]. Зазначимо, що у М. Стрийковського спадкоємці Гермунта названі у такій послідовності: Гилигин — Ромунт — Трабос. Кого мав на увазі Ф. Софонович під «иншими историками» сказати важко, бо генеалогія литовських князів у такому вигляді вміщена лише у «Кройніці о початку и назвиску Литви».

Варто відзначити згадувану вище звістку про будівничу діяльність полоцького князя Бориса, зокрема про те, що він «инших много церквей и монастырей поставил». Ця оригінальна деталь підтверджується археологічними дослідженнями [346].

Поява дрібних різночитань у «Кройніці о землі Полской» пояснюється неуважністю Ф. Софоновича, помилками творців рукописних копій або перекладів польських хронік. Насамперед, звернемося до опису у творі Ф. Софоновича Хотинської війни. Тут особливо цінним є свідчення про те, що під час відомої вилазки запорожців до турецького табору (в ніч на 7 вересня 1621 р.): «Козаки... тихо пробилися аж до самого цесаря турецкого намету. Цесар, перестрашенный, з намету утекл» [347]. Не позбавлені оригінальності дані «Кройніки о землі Полской» про сильний голод у турецькому таборі, коли «шмат хліба куповано по червоному золотому, бо где пошли на здобыч хліба, их войска полскиі и козацкиі громили и забивали» [348]. Наприкінці оповідання про Хотинську війну Ф. Софонович навів звістку, відсутню в українських літописах, згідно з якою «панове турецкиі цесаря Османа тятивою удавили, а стрия его (Мустафу.— *Авт.*) посадили на царстві. Так, шукаючи чужого, Осман свое з душею згубил навеки». Осман II справді був задушений яничарами під час двірцевого перевороту 20 травня 1622 р., але в жодному джерелі не зазначається, що це було здійснено за допомогою тятиви. Щодо сентенції, то вона є перефразованою приказкою, котру навів М. Стрийковський у своїй хроніці, розповідаючи про загибель київського князя Святослава. Печенізький хан Куря нібито наказав написати на чаші, зробленій з черепа Святослава, ці слова. З хроніки М. Стрийковського дана приказка перейшла до «Кройніки о Русі», а потім Ф. Софонович її процитував вже з іншого приводу [349].

Варто згадати, що в «Кройніці о землі Полской» наводиться дуже значна цифра, коли йдеться про чисельність турецько-татарського війська під Хотином (900 тис.) [350]. Як відомо, насправді турецько-татарські війська налічували 250—300 тис. і лише фольклорні джерела називають дуже високі цифри (700 тис.) [351]. Не виключено, що Ф. Софонович справді використовував тут якісь перекази, народні пісні, думи тощо. Про це може свідчити типовий для фольклорних джерел зворот, вжитий Ф. Софоновичем, коли він розповідав про перехід війська Османа II через Дунай — «сорок дней и сорок ночей» [352].

Не відповідає дійсності твердження Ф. Софоновича, за яким Осман II підійшов до своєї армії після штурму польсько-українського табору, здійсненого будинським пашею Каракашем. Не Осман II, а Каракаш-паша підійшов до Хотина 14 вересня 1621 р., через деякий час після початку боїв і вже наступного дня повів війська на штурм. Хроніст вірно пов'язував початок особливо активних воєнних дій турецької армії з іменем будинського паші, бо саме тоді туркам вдалося увірватися до табору,

але чомусь він не згадував про загибель тоді Каракаша-паші.

Завершуючи оповідання про повстання Тараса Трясила (Федоровича), Ф. Софонович зазначав: «После тоей войны, того ж року восени, мор барзо великий был по всей Украіні, почался місяца июля, а кончался на концу місяца декаврия» [353]. Про пошесть, яка охопила тоді всю територію тодішньої Речі Посполитої, писав П. Пясецький. За його словами, епідемія була настільки охоплюючою, що прийшлося перенести з жовтня 1630 р. на початок 1631 р. вальний сейм. З початком великих морозів пошесть припинилася [354]. Однак Пясецький нічого не говорив у своїй праці про поширення пошесті на Україні. У цій частині твору Ф. Софонович спирався, очевидно, на власні спостереження.

Найбільше уваги у «Кройніці о землі Полской» було приділено подіям першого року визвольної війни 1648—1654 рр. Проте автор у цьому випадку також виявився не оригінальним. Майже все оповідання «Кройніки о землі Полской» про початок визвольної війни у значно повнішому вигляді викладене в літописі Самовидця. Відзначимо лише ті особливості, які не знаходять аналогій у літописі Самовидця. Так, Ф. Софонович допускав помилку, коли писав про те, що коронні гетьмани Потоцький та Калиновський послали проти повстанців «комисара Шемберка з козаками реєстровыми, а з частю полского войска Потоцкого каштеляна». По-перше, сина М. Потоцького Стефана помилково названо каштеляном, а не каштеляничем краківським. По-друге, нічого не повідомлялося про загін реєстровців, який очолював І. Барабаш та І. Караїмович [355].

Далі в «Кройніці о землі Полской» сповіщалося про те, що обидва гетьмани «Чигирин выпаливши, уступили под Корсунь». У літописі Самовидця цих даних немає і навіть зазначається, що гетьмани рушили на Корсунь, «не йдучи под Чигирин». Але ближче до істини був Ф. Софонович, що підтверджують деякі документи, наприклад, відписка сіверських воевод З. Леонтьєва та І. Кобильського царю [356]. Потім Ф. Софонович зазначив, що польсько-шляхетське військо під Корсунем стало «против Стеблева за рекою Росью». Тут же «от Стеблева в мили» Б. Хмельницький розгромив каральну армію. У такому вигляді дана звістка є лише у Г. Граб'янки, який використовував твір Ф. Софоновича. Але тут правий Самовидець. Хоч Стеблів і знаходився на невеликій відстані від Корсуня, проте битва проходила ближче до останнього, в районі с. Виграїва [357].

Можна вказати також на повідомлення про відступ карателів князя Яреми Вишневецького з Лівобережної України на Волинь і про бої під Прилукою, яка знаходилася у Брацлавському полку. Як відомо, 7 червня 1648 р. Вишневецький справді був під Прилукою, але лише Ф. Софонович розповідав про невдалий бій у цій місцевості козаків Уманського полку [358]. Характерно, що і в наступних повідомленнях автор торкався дій Уманського полку, що, на нашу думку, є важливим аргументом на користь використання Ф. Софоновичем Уманського літопису.

Розповідь про взяття М. Кривоносом Полонного, а Ганжою та Остапом (Іванським) Тульчина (Нестервара) відсутня у літописі Самовидця, але співпадає з повідомленнями Г. Граб'янки та С. Величка [359]. Якщо Г. Граб'янка використовував твір Ф. Софоновича, то С. Величко користувався іншим літописним джерелом, близьким до джерел Ф. Софоновича. Ці ж події також висвітлювалися, але в інший спосіб, Павлом Халебським, рядом польсько-шляхетських авторів. Підкреслимо, що Ф. Софонович визначав чисельність військ М. Кривоноса — 40 тис.: тоді як Величко називав 8 тис. Важко сказати, хто був ближчий до істини, враховуючи, що чисельність військ М. Кривоноса під час походу невпинно зростала. За інформацією А. Киселя, Б. Хмельницький вислав на Правобережжя Кривоноса з 10 тис. козаків і наказав йому зібрати ще таку ж кількість [360], що, як відомо, й було виконано. Очевидно, С. Величко назвав первісну кількість військ Кривоноса, а А. Софонович мав на увазі більш пізній період. Не зовсім точно вказувалося в «Кройніці о землі Полской» місце смерті короля Владислава IV, який помер нібито «в місте литовском, в Вилню». Точніше повідомляв Самовидець: «Владислав... померл, выехавши з Вилня в Меречу». Точно місце смерті короля називав лише С. Величко — Мереч [361].

Має свої особливості оповідання «Кройніки о землі Полской» про події 1649 р. Так, якщо Самовидець вважав керівником польсько-шляхетської армії у 1649 р. Я. Вишневецького, то Ф. Софонович іншу особу — «гетмана коронного». Тут він, безперечно, мав на увазі А. Фірлея, котрий хоч і не був гетьманом, зате формально очолював як гетьман польсько-шляхетське військо під час Збаразької кампанії. Серед обложених у Збаражі магнатів Ф. Софонович правильно називав князя Домініка (Владислава-Домініка Острозького-Заславського), тоді як Самовидець це замовчував [362]. Проте Ф. Софонович допустив помилку, перебільшуючи роль загонів кримського хана Іслам-Гірея III у перемозі над королівськими військами під Зборовом. Умови Зборівського миру, підписаного 18 серпня 1649 р., хроніст подавав дуже поверхово і з 11 пунктів угоди він писав лише про два, які були йому особливо дорогі як представнику вищої православної ієрархії: 1) передача церков від уніатів православним на території трьох українських воєводств, контрольованих повстанцями; 2) звільнення цих земель від постоїв польсько-шляхетських військ. Щоправда, привернула його увагу також маловідома угода між Яном Казимиром і Іслам-Гіреєм III [363].

Повідомлення «Кройніки о землі Полской» про події 1651 р. значно розходяться з даними інших літописів, але підтверджуються документальними джерелами. Так, розповідаючи про облогу Монасти-

рищ М. Калиновським, хроніст повідомляв про направлення «Богунові на ратунок Демка, асаула, з войском. Для того гетман коронный Калиновский, мост на Богу запаливши, отишол до Бару, а оттол далей в Полшу». У джерелах відсутні лише дані про спалення М. Калиновським мосту [364].

У «Кройніці о земли Полской» своєрідно трактувалися причини зради кримського хана під Берестечком. Згідно з версією Ф. Софоновича, він «з татарми Хмелницкого и козаков отступил для того, их поляки на татар барзій напирали, ниж на козаков. Оттол татаре розуміли, же поляки суть на змові з козаками» [365]. Звичайно, таке пояснення є далеко не повним, але варто зауважити, що ця точка зору не викликала заперечень в учасника битви — В. Дворецького. Останній навіть розвинув її у своєму «Літописці», звинувативши І. Виговського в підготовці провокаційних листів, спрямованих на розкол союзу між повстанцями та кримчанами в період битви під Берестечком [366]. Посол Б. Хмельницького до Росії Семен Савич засвідчував у Посольському приказі 21 вересня 1651 р.: «Крымцы между собою говорили..., а притчею де король с козаки помирится, то де станет их король с казаки сопча бить» [367], що підтверджує певною мірою достовірність даних Ф. Софоновича. Далі хроніст подав на основі власних спогадів відомості про загарбання карателями Я. Радзивілла Києва, спалення ними Подолу та Братського монастиря, «толко школы и церкви цілы зостали» [368].

У джерелах взагалі слабо відбилися події весни 1653 р., коли повстанці боронили свої землі від чергового наступу карателів, очолюваних Стефаном Чарнецьким. «Кройніка о земли Полской» подає оповідання про оборону повстанцями м. Монастирищ, де загинув уманський наказний полковник Грозенко [369]. В інших джерелах ці події згадуються лише побіжно.

Надзвичайно цінним є повідомлення Ф. Софоновича про Переяславську раду 1654 р., оскільки воно містить свідчення активного учасника політичного життя України XVII ст. Проте слід відзначити його стислість і навіть неточність. По-перше, у Переяславі присягала на вірність царю не «вся старшина», оскільки ряд полковників з військом обороняли кордони. На раді не були також представники від Запорожжя. По-друге, присяга складалася не 5 січня, а 18 січня 1654 р.[370]

Важливі дані твір Ф. Софоновича містить в описі російсько-українського походу проти Речі Посполитої 1654—1655 рр. (вони вже досить добре відомі внаслідок використання їх Г. Граб'янкою). Зазначимо також, що Ф. Софонович, як і Самовидець, вважав Дрожипільську битву переможною для повстанців. Раніше це розглядалося як помилкове твердження (при аналізі даних Самовидця), проте в світлі нововиявлених джерел підтверджується правота обох авторів [371].

Стисло, але дуже точно твір Ф. Софоновича інформує про події 1656—1657 рр., які відбувалися у Польщі. Ці дані, починаючи від звістки про оточення військ Юрія II Ракоці під Меджибожем (12 липня 1657 р.) до повідомлення про смерть Б. Хмельницького, підтверджуються реляцією шведського посла в Чигирині Г. Ліліенкрони Карлу X Густаву від 28 липня 1657 р.[372] Оскільки реляція шведського посла базувалася на інформації, одержаній від найближчого оточення гетьмана Б. Хмельницького, можна гадати, що вона з джерелом «Кройніки о земли Полской» має спільну основу.

Серед відомостей про події 1658—1661 рр. виявляються лише деякі оригінальні деталі, бо документальні та літописні джерела, в тому числі й твір Самовидця, дають змогу реконструювати минуле. Розповідь Ф. Софоновича є досить точною, причому він вказував на місце, де стояв табір Данила Виговського, який хотів зайняти Київ («на Николской горі»). Хроніст писав про спалення Києва під час боїв, втечу через Дніпро брата колишнього гетьмана «в одной сукни» тощо [373]. «Кройніка земли Полской», хоч і поступається своєю повнотою літопису Самовидця при викладі подій 60 — початку 70-х років XVII ст., але наводить інколи більш точні дані. Так, за Самовидцем, Г. Гуляницький, прибічник І. Виговського, опинився в облозі у Варві разом з чернігівським та прилуцьким полками. Насправді, крім цих полків у Варві було обложено також козаків Ніжинського полку, на що вказується у «Кройніці о земли Полской» [374].

Описуючи перемогу військ Г. Г. Ромодановського та Я. Сомка над Ю. Хмельницьким у липні 1662 р., Ф. Софонович подав точніші дані про втечу Ю. Хмельницького з своєю старшиною після поразки на правий берег Дніпра, про набір ними татарських військ у Чорному лісі й контрнаступ на Лівобережжі. Тут же Ф. Софонович навів важливе повідомлення, за яким «ляхов (з війська Ю. Хмельницького.— *Авт.*) в Каневі и инде своих козаки немало позабивали». Це повідомлення дозволяє краще зрозуміти суть звістки Самовидця: «А иншиі козаки, которіе переплили Дніпр, нагіе до домов ишли, *а з жолніров у Дніпра были* (підкреслено нами.— *Авт.*), а который переплив, то и с тих мало хто увойшол». Очевидно, цю звістку Самовидця слід читати: «а жолніров у Дніпра были», тобто вбивали [375].

При описі подій 1662—1663 рр. Ф. Софонович широко використовував свої спогади. Очевидно, саме вони стали джерелом достовірних даних про спалення татарами Кирилівського монастиря, ікону Вишгородської Богоматері, пострижения у ченці Ю. Хмельницького, смерть Д. Балабана та вибори нового київського митрополита [376].

Ф. Софонович, на відміну від інших літописців, назвав імена прихильників Я. Сомка, страчених з наказу І. Брюховецького у Борзні 18 вересня 1663 р. Ті ж прізвища навів В. Дворецький у листі від 21 вересня 1663 р. до Л. Барановича. Ф. Софо-

нович добре знав В. Дворецького та Л. Барановича, тому міг одержати від них ці дані, які увійшли до його «Кройніки о землі Полской». Щоправда, у творі Ф. Софоновича не названо прізвища А. Шуровського, але наводиться ім'я «Ананки» (Семененка), «хорунжого полку Лубенського», який справді був у числі страчених, не названих Дворецьким.

Оповідання про події 1664—1665 рр. повне дрібних помилок, але в загальному вигляді вони змальовані достовірно. Повідомлення про події 1666 р. мають більшу цінність. Зокрема, вони дають змогу уточнити маршрут військ гетьмана Правобережної України П. Дорошенка, який вирушив проти польського воєначальника Маховського. Названо місце, де П. Дорошенко з'єднався з татарами. Виклад наступних подій у «Кройніці о землі Полской» носить ще більш загальний характер. Хоч в цілому в праці хід подій викладено достовірно, але тут не знаходимо важливих оригінальних звісток.

Таким чином, використання Ф. Софоновичем джерел, які не дійшли до нашого часу, власних спогадів і свідчень очевидців зумовили появу у «Кройніці о землі Полской» певної кількості оригінальних повідомлень, котрі проливають світло на невідомі раніше сторінки історії Київської Русі та України XVII ст.

[1] *Ісаєвич Я. Д.* Братства та їх роль в розвитку української культури в XVI—XVIII ст.— К., 1966; *Його ж.* З історії викладання філософії на Україні (XVI—XVIII ст.) // Від Вишенського до Сковороди.— К., 1972; *Хижняк З. І.* Києво-Могилянська Академія.— К., 1979.

[2] *Очерки* истории исторической науки в СССР.— М., 1955.— Т. 1.— С. 89—113; *Черепнин Л. В.* Русская историография до XIX века.— М., 1957.— С. 118—120; *Историография* истории СССР.— М., 1971.— С. 49.

[3] *Пештич С. Л.* Русская историография XVIII в.— Л., 1961.— Ч. 1.— С. 44.

[4] Часом створення Густинського літопису називають 1670 р. у зв'язку з тим, що найбільш відомий список був переписаний і, очевидно, доповнений передмовою Михайлом Лосицьким. Аргументованішою видається нам точка зору А. Єршова, згідно з якою Густинський літопис створено у 1623—1627 рр. З. Копистенським (*Єршов А.* Хто й коли написав Густинський літопис? // ЗНТШ.— Львів, 1924.— Т. 50.— С. 211).

[5] *Переписка* митрополита киевского Евгения с государственным канцлером Н. П. Румянцевым и с некоторыми другими современниками с 1813 по 1825 год включительно.— Воронеж, 1868.— Вып. 1.— С. 33—37; [*Митрополит Евгений*]. Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви.— Спб., 1827.— Т. 2.— С. 286.

[6] *Переписка* государственного канцлера графа Н. П. Румянцева с московскими учеными // ЧОИДР.— 1882.— Кн. 1.— С. 163; *Макарий* [*Булгаков*]. История Киевской Академии.— Спб., 1843.— С. 32; *Аскоченский В. И.* Киев с древнейшим училищем его Академиею.— Киев, 1856.— Т. 1.— С. 165; *Коялович М. О.* История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям.— Спб., 1884.— С. 94—95; *Первольф И.* Славяне. Их взаимные отношения и связи.— Варшава, 1888.— Т. 2.— С. 442—446; *Милюков П. Н.* Главные течения русской исторической мысли.— М., 1898.— Т. 1.— С. 8—12; *Лаппо-Данилевский А. С.* Очерк развития русской историографии // Рус. ист. журн.— 1920.— № 6.— С. 16.

[7] *Шредер И. Г.* О некоторых славянских рукописях, находящихся в книгохранилище королевской Вестер-Осской гимназии в Швеции // Вест. Европы.— 1819.— Ч. 105.— С. 121—129; [*Берх В.*] Царствование царя Алексея Михайловича.— Спб., 1831.— Ч. 2.— С. 152—171; *Данилович И.* О литовских летописях // ЖМНП.— 1840.— Ч. 28 (стаття була передрукована польською мовою як передмова до книги: *Stryjkowski M.* Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi.— Warszawa, 1846.— Т. 1).

[8] *Хроніка* «Українського наукового товариства в Києві» за 1908 р.// Зап. УНТ.— 1909.— Кн. 4.— С. 157.

[9] *ЧИОНЛ*.— 1911.— Кн. 22.— С. 93.

[10] *Рогозинский А. М.* «Кройника» Феодосия Сафоновича и ее отношение к «Киевскому синопсису» Иннокентия Гизеля // ИОРЯС.— 1910.— Т. 15, кн. 4.— С. 270—286.

[11] *Рогозинский А. М.* Указ. соч.— С. 271; *Данилович И.* О литовских летописях.— С. 112; *Старчевский А. И.* Очерк литературы русской истории до Карамзина.— Спб., 1845.— С. 79—80.

[12] *Рубинштейн Н. Л.* Русская историография.— М., 1941.— С. 44; *Бевзо О. А.* Феодосій Сафонович та його «Кройніка» // УІЖ.— 1968.— № 8.— С. 101—104.

[13] *Иконников В. С.* Опыт русской историографии.— Киев, 1908.— Т. 2, кн. 2.— С. 1954.

[14] *Маслов С. І.* Етюди із історії стародруків. XI—XII.— К., 1928.— С. 22.

[15] *Голубев С. Т.* Дополнение к одному из «Объяснительных параграфов по истории западнорусской церкви» // Тр. КДА.— 1910.— № 7/8.— С. 567—571.

[16] *Голубев С. Т.* Киево-Выдубицкий монастырь (домонгольское время) // Тр. КДА.— 1913.— № 10.— С. 221—224, 243—244, 524.

[17] *Иконников В. С.* Опыт...— С. 154.

[18] *Dahl S.* Codex AD 10 der Västeraser Gymnasialbibliotek.— Uppsala, 1949.— S. 22.

[19] *Borelius C.* Safonovičs Chronik im Codex AD 10 der Västeraser Gymnasialbibliotek. Eine sprachliche Untersuchung.— Uppsala, 1952.

[20] *Slavic* Word.— New-York, 1953.— Т. 9, N 4.— S. 409—412.

[21] ДІМ.— Відділ письм. джерел. Синод. зібр. Шифр: І, № 1195 (II—991).— Арк. 377 зв. Див. також неповну копію цього листа кінця XVII ст.: *ЦНБ АН України*.— ВР, № 488, П/345 С.— Арк. 85—86 зв.

[22] *Жилко Ф. Т.* Нариси з діалектології української мови.— К., 1966.— С. 138, 143—145.

[23] *Dahl S.* Codex...

[24] *Вайнштейн О. Л.* Документы по истории СССР в архивах Швеции // Вест. Акад. наук СССР.— 1957.— № 1.— С. 83—92; *Черепнин Л. В., Шумилов В. Н., Александрова М. И.* Документы по истории СССР и русско-шведских отношений в архивах Швеции // Ист. арх.— 1959.— № 6.— С. 125; *Черепнин Л. В.* Материалы по истории русской культуры и русско-шведских культурных связей XVII в. в архивах Швеции // ТОДРЛ.— 1961.— Т. 17.— С. 59.

[25] *Робинсон А. Н.* Историография славянского Возрождения и Паисий Хилендарский.— М., 1963.

[26] *Рогов А. И.* Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения.— М., 1966; *Рогов А. И.* Стрыйковский и русская историография первой половины XVIII в.// Источники и историография славянского средневековья.— М., 1967.— С. 146—148; *Rogow A.* Maciej Stryjkowski i historiografia ukraińska XVII wieku // Slavia Orientalis.— 1965.— № 1.— S. 320—325.

[27] *Мыцык Ю. А.* «Кройника» Феодосия Софоновича как исторический источник и памятник украинской историографии XVII века.— Автореф. дисс... канд. ист. наук.— Днепропетровск, 1975; *Методические* указания к практическим занятиям по курсу историографии истории СССР с древнейших времен до XVIII века.— Днепропетровск, 1984.— С. 43—55; *Методические* указания к изучению курса «Источниковедение истории СССР».— Днепропетровск, 1984.— С. 61—64; *Мицик Ю. А.* «Кройніка о землі Полской» Ф. Софоновича про визвольну війну українського народу 1648—1654 рр. і воз-

з'єднання України з Росією // УІЖ.— 1979.— № 6.— С. 116—123.

[28] *Мицик Ю. А.* «Кройніка» Феодосія Софоновича в історичній літературі // Історіогр. дослід. в УРСР.— 1973.— Вип. 6.— С. 127—141; *Мыцык Ю. А.* Вопросы изучения «Кройники» Феодосия Софоновича в историографии // Вопросы отечественной историографии и источниковедения.— Днепропетровск, 1975.— С. 76—92.

[29] *Письма* преосвященного Лазаря Барановича.— 2-е изд.— Чернигов, 1865.— С. 204.

[30] *Сумцов Н. Ф.* К истории южнорусской литературы XVII столетия.— Харьков, 1885.— Вып. 1 (Лазарь Баранович).— С. 6; *Прадомский А.* Лазарь Баранович, епископ черниговский и новгородский // ЖМНП.— 1852.— Ч. 25.— С. 6.

[31] Лише в одному списку другої та третьої частин «Кройніки», що зберігається в ЦДАДА, прізвище автора твору подане через *а* у першому складі. Це сталося, на нашу думку, через недогляд переписувача.

[32] *ЦНБ.*— ВР, П. 538/1744.— Арк. 29—29 зв.

[33] *П[етров] Н.* Мучение св. великомученицы Варвары и повесть о преславных чудесах ее Феодосия Софоновича // Тр. КДА.— 1894.— № 12.— С. 598—614. Оригінал даного твору Ф. Софоновича зберігається у відділі рукописів ЦНБ П. 546 (1748). Про те, що Іван був молодшим братом хроніста, свідчив Дмитрій Туптало (Ростовський) у «Руні орошенном» Чернігів, 1689. (*ДБЛ.*— ВРК, 4°.— Арк. 45 зв.).

[34] *ЦНБ.*— ВР, № 429/690.— Арк. 158 зв.

[35] *Панашенко В. В.* Палеографія українського скоропису другої половини XVII століття.— К., 1974.— С. 104; *Востоков А.* Акт избрания Варлаама Ясинского архимандритом Киево-Печерского монастыря // КС.— 1887.— Июнь.— С. 573—576.

[36] Письма...— С. 211.

[37] *Петров Н. И.* Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII вв.— К., 1911.— С. 73—74.

[38] *Письма...*— С. 102. У цьому ж виданні надруковано вісім листів Л. Барановича до Ф. Софоновича. Зазначимо, що видавцями не було використано іншу збірку листів Л. Барановичу, котра містила списки листів (*ДПБ.*— ВР.— № 0.34.1920).

[39] *Яхонтов И.* Иеродиакон Дамаскин, полемист семнадцатого века.— Спб., 1883; *Русский* биографический словарь.— Спб., 1913.— Т. 25.— С. 341.

[40] *ДБЛ.*— ВРК, 4° (Выклад...).— К., 1667.— Арк. 1.

[41] *ДІМ.*— ВПД, Синод. зібр.— № I. 1195 (П.— 991).— Арк. 377 зв.

[42] *Бантыш-Каменский Д. Н.* История Малой России.— М., 1830.— Ч. 2.— С. 49—53.

[43] *Воссоединение* Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т.— М., 1953.— Т. 2.— № 80.

[44] *Акты* ЮЗР.— Спб., 1861.— Т. 3.— С. 324.

[45] Воссоединение...— Т. 2.— № 99.

[46] *Петров Н. И.* Киевская Академия во второй половине XVII века.— Киев, 1895.— С. 23; *Харлампович К. В.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь.— Казань, 1914.— Т. 1.— С. 120; *Марченко М. І.* Українська історіографія з давніх часів до середини XIX ст.— К., 1959.— С. 57. Лише Д. М. Бантиш-Каменський та Макарій [Булгаков] вважали, що до Москви їздив Ф. Софонович, не посилаючись, однак, на джерела (*Бантыш-Каменский Д. Н.* Указ. соч.— Ч. 2.— С. 212; *Макарий* [*Булгаков*]. История Киевской Академии.— Спб., 1843.— С. 32—33).

[47] *ЦДАДА.*— Ф. 124, 1649 р., оп. 1.— Спр. 4.

[48] *Там же.*— Арк. 45. Цей текст промови надрукував свого часу Д. М. Бантиш-Каменський (*Бантыш-Каменский Д. Н.* Указ. соч.— Ч. 2.— С. 49—53).

[49] *ЦДАДА.*— Ф. 124, 1649 р., оп. 1.— Спр. 4.— Арк. 59.

[50] ДІМ.— ВПД, № 1, 1195 (П. 991).— Арк. 377 зв.

[51] *Петров Н. И.* Киевская Академия...— С. 26.

[52] *Акты* ЮЗР.— Спб., 1878.— Т. 10.— С. 386.

[53] *Там же.*— С. 397.

[54] *Там же.*— С. 729.

[55] *Там же.*— С. 733—734.

[56] *Там же.*— С. 743.

[57] *Документи* Богдана Хмельницького. 1648—1657 рр.— К., 1961.— С. 432. У деяких працях наводиться помилкова дата обрання Ф. Софоновича ігуменом Золотоверхого монастиря — 1655 р. (*Письма...*— С. 99; *Филарет (Гумилевский)*. Обзор русской духовной литературы: 2-е изд.— Спб., 1884.— С. 202; *Маховецъ Л. Є.* Українські письменники. Біобібліогр. словник.— К., 1960.— Т. 1.— С. 515).

[58] *Документи...*— С. 433.

[59] *ЦНБ.*— ВР, П. 538/1744.— Арк. 100 зв.

[60] *Южнорусские* летописи, изданные Н. Белозерским.— Киев, 1856.— С. 113.

[61] *ЦНБ.*— ВР, П. 489/1657; *Петров Н. И.* Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве.— М., 1894.— С. 182.

[62] *Путешествие* Антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII в., описанное его сыном архидиаконом Павлом Алеппским.— М., 1897.— Вып. 2.— С. 72; 1898.— Вып. 4.— С. 187. Ц. Бореліус помилково вважала, що Павло Халебський, пишучи про зустріч у 1654 р. з ігуменом «киром Феодосієм», мав на увазі Ф. Софоновича (*Borelius C.* Safonovičs...— С. 25).

[63] *П[етров] Н.* Мучение...— С. 605.

[64] *Болховитинов Е. А.* Описание Киево-Софийского собора и киевской иерархии.— Киев, 1825.— С. 251.

[65] *ЦНБ.*— ВР, П. 535/1763.— Арк. 131 зв.— 133.

[66] *Акты* ЮЗР.— Спб., 1879.— Т. 11.— С. 802—803.

[67] *Архів* ЛВІІ.— Ф. 68, оп. 1.— Спр. II — 32.

[68] *Там же.*— Спр. I—56.

[69] *Там же.*— Спр. II—41; *ЦНБ.*— ВР, П. 535/1763.— Арк. 53 зв.— 54 зв. Згадки про ці універсали та грамоти, а також привілеї інших гетьманів та монархів Золотоверхому монастирю містяться у відповідних збірниках копій актів, складених у 1701, 1736 і 1786 рр. ченцями даного монастиря (*ЦНБ.*— ВР, № 411/327 С; *ЦДІА* України у м. Києві.— Ф. 169, оп. 6.— Спр. 6).

[70] ЦДІА України.— Ф. 221, оп. 1.— Спр. 96.

[71] *Эйнгорн В.* Очерки из истории Малороссии в XVII в.— М., 1899.— С. 345—346; *Соловьев С. М.* История России с древнейших времен.— М., 1961.— Кн. 6, т. 11.— С. 91; *Карпов Г. Ф.* Киевская митрополия и московское правительство во время соединения Малороссии с Великою Россией.— М., 1876.— Ч. 3.— С. 141—145. Зазначимо, що і С. М. Соловйов, і Г. Ф. Карпов не вказували, або ж неправильно вказували, місцезнаходження свідчень Варфоломея. Останні нам вдалося виявити в ЦДАДА (ф. 27.—1666 р.— № 541).

[72] *Акты* ЮЗР.— Спб., 1875.— Т. 8.— С. 15, 19.

[73] *Соловьев С. М.* Указ. соч.

[74] *Эйнгорн В.* Указ. соч.— С. 330.

[75] *Там же.*— С. 473—476; *Соловьев С. М.* Указ. соч.— Т. 11.— С. 377—378.

[76] *Акты* ЮЗР.— Спб., 1872.— Т. 7.— С. 72. Текст документа подано за російським перекладом XVII ст.

[77] *Там же.*— С. 68—74.

[78] *Эйнгорн В.* Указ. соч.— С. 693.

[79] *Архів* ЛВІІ.— Ф. 68, оп. 1.— Спр. I—62.

[80] *ЦНБ.*— ВР, П. 535/1763.— Арк. 238—239 зв.

[81] *ЦДІА* України.— Ф. 220, оп. 1.— Спр. 187. Третина цього документа згоріла, але повністю його текст можна відновити за копією XVIII ст. (*ЦНБ.*— ВР, П. 535/1763.— Арк. 44—45 зв.).

[82] *Архів* ЛВІІ.— Ф. 68, оп. 1.— Спр. II—66.

[83] *ЦНБ.*— ВР, П. 535/1763.— Арк. 56.

[84] *Акты* ЮЗР.— Спб., 1875.— Т. 8.— С. 264.

[85] *Эйнгорн В.* Указ. соч.— С. 781.

[86] *Письма...*— С. 183.

[87] *Акты* ЮЗР.— Спб., 1879.— С. 8.

[88] *Там же.*— С. 81.

[89] Відомо, наприклад, що в 1675 р. Ф. Софонович захворів на «ковтун». Відзначимо, що чимало дослідників помилково датують смерть Софоновича 1673 р. (*Болховитинов Е. А.* Описание Киево-Печерской лавры: 2-е изд.— Киев, 1831.— С. 117; *Краткое* описание Киево-Златоверхо-Михайловского первоклассного мужского монастыря.— Киев, 1835.— С. 26;

Аскоченский В. И. Киев с древнейшим училищем его Академиею.— Киев, 1856.— Ч. 1.— С. 211; Хроника Киево-Михайловского монастыря // Киев. епарх. ведом.— 1861.— № 14.— С. 434; *Закревский Н.* Описание Киева.— М., 1868.— Т. 1.— С. 528; *Лебединцев П. Г.* Киево-Михайловский монастырь в его прошедшем и настоящем состоянии.— Киев, 1885.— С. 31; *Рогозинский А. М.* Указ. соч.— С. 271; *Бевзо О. А.* Феодосій Софонович та його «Кройніка» // УІЖ.— 1968.— № 8.— С. 102; УРЕ.— Т. 12.— С. 546.

[90] *Письма...*— С. 31—32. Зазначимо, що всі листи Л. Барановича до Ф. Софоновича писані польською мовою.

[91] *Там же.*— С. 76—77; *ДПБ.*— ВР, F. 34, 1920, НСРК.— Арк. 34 зв.

[92] *Письма...*— С. 99—100; *ДПБ.*— ВР, F. 34, 1920, НСРК.— Арк. 57.

[93] *Письма...*— С. 104.

[94] *Там же.*— С. 150.

[95] *Там же.*— С. 203—205.

[96] *Там же.*— С. 205—206.

[97] *Петров Н. И.* Киевская академия...— С. 26; *Лебединцев П. Г.* Киево-Золотоверхо-Михайловский монастырь.— Киев, 1889.— С. 133; *Смирнов Я. И.* Рисунки Киева 1651 г. по копиям их конца XVIII века // Тр. XIII археол. съезда.— М., 1908.— С. 475; *История* исторической науки в СССР (дооктябр. период): Библ.— М., 1965.— С. 74; *Jabłonowski A.* Akademia Kijowsko-Mohilańska na tle rozwoju cywilizacji zachodniej.— Kraków, 1899—1900.— S. 144. Щоправда часом називали роком смерті чомусь 1679 і навіть 1680 рр. (Письма...— С. 99); *Encyklopedja* powszechna S. Orgelbrandta.— Warszawa, 1866.— T. 22.— S. 787.

[98] *ЦНБ.*— ВР, П. 535/1763.— Арк. 163; *Берлинський М.* Історія міста Києва // Київ. старовина.— 1972.— С. 152.

[99] *Письма...*— С. 212.

[100] *Летопись...* Дмитрия, митрополита Ростовского.—2-е изд.— М., 1800.— Ч. 1.— С. 361.

[101] *ДБЛ.*— ВРК. 4⁰. «Акафіст» витримав у XVIII ст. 19 видань.

[102] *Андреевский М. А.* Предложение гетмана Мазепы киевскому войту и магистрату 1703 г.// КС.— 1884.— Сент.— С. 132—136.

[103] *Харлампович К. В.* Указ. соч.— Т. 2.— С. 689.

[104] *А. А.* Преследование киевским магистратом неапробованных в медицине людей // КС.— 1893.— Февраль.—С. 379.

[105] Єдиний примірник даного видання зберігається в ДБЛ.— ВРК. 4⁰. У XIX ст. бібліографам був відомий інший примірник, місцезнаходження котрого нині невідоме (*Родосский А.* Описание старопечатных церковнославянских книг, хранящихся в библиотеке С. Петербургской духовной академии.— Спб. 1891.— Вып. 1 (1491—1700).— № 298).

[106] *Письма...*— С. 237.

[107] *ДІМ.*— ВПД. Синод. зібр. І, 1195 (П.— 991).— Арк. 377 зв.

[108] *Там же.*— № 346.— Арк. 137—139, 173 зв.

[109] *ДБЛ.*— ВРК. 4⁰.— Арк. 1.

[110] *Там же*; ДПБ.— ВС. IV.8.3^a.

[111] *ДІМ.*— ВПД. Зібр. О. П. Щапова.— № 206.

[112] *ДБЛ.*— ВРК. 4⁰; ДПБ. ВС. IV.8.II. Це житіє досліджене й надруковане В. М. Перетцем (Исследования и материалы по истории украинской литературы XVI—XVIII веков.— М.; Л., 1962.— С. 8—116).

[113] *Сопиков В.* Опыт российской библиографии.— Спб., 1813.— Ч. 1.— № 205; *Ундольский В. М.* Каталог славяно-русских книг церковной печати библиотеки Л. Н. Кастерина // ЧОИДР.— 1848.— Кн. 9.— С. 97.— № 686; *Сахаров И.* Обозрение славяно-русской библиографии.— Спб., 1849.— Т. 1.— С. 78.

[114] *ДБЛ.*— ВР, ф. 37.— № 114; *Георгиевский Г. П.* Рукописи Т. Ф. Большакова.— Пг., 1915.— С. 92.

[115] *ЦНБ.*— ВС, Кир.— 797.

[116] *Шляпкин И. А.* Св. Дмитрий Ростовский и его время (1651—1709).— Спб., 1891.— С. 134; *Харлампович К. В.* Указ. соч.— Т. 1.— С. 438.

[117] *ДІМ.*— ВПД, Синод. зібр. № 649. Зазначимо, що в одному з рукописних збірників житій вміщено друковане житіє князя Володимира, котре дещо відрізняється від друкованих житій «Викладу» 1668 та 1670 рр. Очевидно, воно становить собою житіє, вміщене у «Викладі» 1666 чи 1667 р. видання, або ж інший варіант житія 1668 р. (*ДІМ.*— ВПД, Синод. зібр. № 882 (П.— 973).— Арк. 267—268 зв.).

[118] *Любимов С.* Борьба между представителями великороссийского и малороссийского направления в Великороссии в конце XVII и нач. XVIII веков // ЖМНП.— 1875.— Август.— Ч. 180.— С. 146; *История* СССР: В 12 т.— М., 1967.— Т. 3.— С. 165.

[119] *ДІМ.*— ВРК. Синод. зібр. № 346.— Арк. 371—372; *ДПБ.*— ВР. F. IV, 186.— Арк. 27. Ліхуди згадували про «Виклад» і в іншій книзі — «Изъявление...» (*ЦНБ.*— ВР. 463/597 С.— Арк. 120 зв.).

[120] *Соловьев С. М.* Указ. соч.— Кн. 7, т. 14.— С. 434.

[121] *Письма...*— С. 235—237.

[122] *ДІМ.*— ВПД, Синод. зібр. № 1, 1195 (П.—991).— Арк. 377—384.

[123] *История* СССР: В 12 т.— М., 1967.— Т. 3.— С. 165; *Любимов С.* Борьба между представителями великороссийского и малороссийского направления в Великороссии в конце XVII и нач. XVIII веков // ЖМНП.— 1875.— Август.— Ч. 180.— С. 146.

[124] *ЦНБ.*— ВР, П. 538/1744.

[125] *Строев П. М.* Библиографический словарь и черновые к нему материалы.— Спб., 1882.— С. 305; *Borelius C.* Sofonovičs...— S. 31.

[126] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна.— № 1476.

[127] *Отчет* ИПБ за 1852 г.— Спб., 1853.— С. 21.

[128] *Каманін І., Вітвицька О.* Водяні знаки на папері українських документів XVI—XVII вв. (1566—1651).— К., 1923.— № 549.

[129] *Гераклитов А. А.* Филиграни XVII века на бумаге рукописных и печатных документов.— М., 1963.— № 1091.

[130] *Каманін І., Вітвицька О.* Вказ. праця.— № 634.

[131] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1.— № 93/122; *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, № 1569.— Арк. 33—130; F. IV. 215.— Арк. 234—252 зв.

[132] Кириличні стародруки колекції Й. Г. Спарвенфельда описані шведським славістом Е. Гавришем (*Gawrys E.* Katalog over slaviska handskriffer och tryck fran 1500, 1600-och 1700-talen.— Vasteras, 1960).

[133] *Черепнин Л. В.* Материалы...— С. 471.

[134] *Шредер И. Г.* О некоторых славянских рукописях, находящихся в книгохранилище королевской Вестер-Осской гимназии в Швеции // Вест. Европы.— Спб., 1819.— Ч. 105.— С. 121—122.

[135] *Dahl S.* Codex...

[136] *Ibid.*— S. 11—14.

[137] *ДПБ.*— ВР. F. XVII, 19. Збірник потрапив до ДПБ з рукописного зібрання Ф. А. Толстого у 1830 р. (Краткий отчет рукописного отдела ГПБ за 1914—1938 гг.— Л., 1940.— С. 11).

[138] Опис збірника і перелік статей, що входять до його складу дано в кн.: *Калайдович К. Ф., Строев П. М.* Обстоятельное описание славянороссийских рукописей, хранящихся в Москве в библиотеке графа Ф. А. Толстого.— М., 1825.— С. 150.

[139] *Heewood E.* Watermarks mainly of the 17-th and 18-th centuries.— Hilversum, 1950.— N 410.

[140] *Ibid.*— № 353; *Клепиков С. А.* Бумага с филигранью «Герб города Амстердама» // Зап. отд. рукописей ГБЛ.— 1958.— Вып. 20.— № 116, 1736 р.

[141] *ЦНБ.*— ВР. П. 310/525 С.

[142] *Бевзо А. А.* Феодосій Софонович...— С. 104.

[143] *Dahl S.* Codex...— S. 20—21.

[144] *Строев П. М.* Указ. соч.— С. 305.

[145] *ДПБ.*— ВР. F. IV. 215.— Арк. 1—207 зв. Зазначимо, що критерії списку й редакції були визначені В. М. Істріним, уточнені Д. С. Ліхачовим. Їх суть визначають слова В. М. Істріна: переробки текста, «якщо вони проводилися свідомо, з певною метою й будуть складати те, що прийнято називати

«редакцією» пам'ятки» (*Лихачев Д. С.* Текстология.— М., 1962.— С. 117; *Его же.* Основные принципы текстологических исследований памятников древнерусской литературы // Текстология славянских литератур.— Л., 1973.— С. 255). Проте ми не вважаємо доцільним визначати редакцію в тих випадках, коли переробка торкається лише мови пам'ятки, бо вона в такому разі має принципове значення лише для лінгвіста.

[146] *Кучкин В. А.* К спорам о В. Н. Татищеве // Проблемы истории общественного движения и историографии.— М., 1971.— С. 261.

[147] *Рогозинский А. М.* Указ. соч.— С. 279.

[148] *Каманін І., Вітвицька О.* Вказ. праця.— № 544 (1677—1678 р.).

[149] *Там же.*— № 697 (1682—1683 рр.).

[150] *Laucevicius C.* Popierius Lietuvoje XV—XVIII v.— Vilnius, 1967.

[151] *Каманін І., Вітвицька О.* Вказ. праця.— № 426 (1673 р.).

[152] *Запаско Я. П.* Орнаментальне оформлення української книги.— К., 1960.— С. 154.

[153] *ЦДАДА.*— Ф. 229, оп. 4 (1684—1685 рр.), спр. 89.— Арк. 411.

[154] *ДЦБ.*— ВР, F IV, 215.— Арк. 679—680.

[155] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1.— Спр. 93/122.

[156] *Каманін І., Вітвицька О.* Вказ. праця.— № 549 (1680—1688 рр.).

[157] *ДПБ.*— ВР, F IV, 214.

[158] *Каманін І., Вітвицька О.* Вказ. праця.— № 720 (1671 р.).

[159] *ЦНБ.*— ВР, № 107 М/57; *Маслов С. И.* Обзор рукописей библиотеки императорского университета св. Владимира.— К., 1910.— С. 23.

[160] *Каманін І., Вітвицька О.* Вказ. праця.— № 683 (1699 р.).

[161] *Каманин И.* Палеографический изборник: Материалы по истории южнорус. письма в XV—XVII вв.— Киев, 1899.— Вып. 1. Один почерк близький до зразка № 58 (1682 р.), другий — до № 62 (1693 р.) та № 66 (1700 р.). Зазначимо, що деякі особливості мови, якою написано продовження «Кройніки о землі Полской» (за 1674—1690 рр.) дають змогу припустити, що дана редакція твору була списана на півночі Лівобережної України.

[162] *ДПБ.*— ВР F. IV, 812.— Арк. 72—81.

[163] Отчет Императорской Публичной библиотеки за 1899 год.— Спб., 1903.— С. 162—163. Детально твір Г. Покаса проаналізовано у кн.: *Апанович Е. М.* Рукописная светская книга XVIII в. на Украине. Ист. сб.— Киев, 1983.

[164] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, № 1476.— Арк. 12, 23; F IV, 215.— Арк. 6 зв., 11; F XVII, 19.— Арк. 3 зв., 6 зв.; АД 10.— Арк. 133 зв., 137 зв.

[165] *Там же.*— Арк. 14, 19; F IV, 215.— Арк. 7 зв., 9 зв.; F XVII, 19.— Арк. 4, 5 зв.; АД 10.— Арк. 134 зв., 136 зв.

[166] *Там же.*— Арк. 25; F XVII, 19.— Арк. 6 зв.; АД 10.— Арк. 138.

[167] *Там же.*— Арк. 18; F IV, 215.— Арк. 9; F XVII, 19.— Арк. 5; АД 10.— Арк. 136; *Stryjkowski M.* Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi.— Warszawa, 1846.— T. 1.— S. 211.

[168] *Рогозинский А. М.* Указ. соч.— С. 277. Ще значніші редакційні переробки здійснив П. Кохановський у другій та третій частинах «Кройніки».

[169] Тут і далі у вживанні термінів «протограф» та «архетип» автор дотримується точки зору Д. С. Ліхачова. Зазначимо, зокрема, що «архетип» відрізняється від «протографа» тим, що «може відстояти від своїх списків досить далеко за текстом, протограф же є близьким за текстом до списку» (*Лихачев Д. С.* Текстология...— С. 131).

[170] *Черепнин Л. В., Шумилов В. Н., Александрова М. И.* Документы по истории СССР и русско-шведских отношений в архивах Швеции // ИА.— 1959.— № 6.— С. 125.

[171] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1, 93/122.— Арк. 143.

[172] *Там же.*— Арк. 171 зв.; *ДПБ.*— ВР, F IV, 215.— Арк. 388.

[173] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. I, спр. 93/122.— Арк. 9 зв., 20 зв., 25, 25 зв.; *ДПБ.*— ВР, F IV, 214.— Арк. 450, 453 зв.— 454, 455 зв.— 456; F IV, 215.— Арк. 302 зв., 306, 308—308 зв.; *ЦНБ.*— ВК, ін. 545.— С. 21, 24, 34, 37, 38—39.

[174] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 37 зв.; *ДПБ.*— ВР, F IV, 214.— Арк. 462; F IV, 215.— Арк. 314 зв.; ЦНБ.— ВК, ін. 545.— С. 60; *Bielski M.* Kronika Polska.— Sanok, 1856.— T. 1.— S. 352

[175] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1, № 93/122.— Арк. 23 зв.; *Bielski M.* Kronika Polska.— T. 1.— S. 111; *ДПБ.*— ВР, F IV, 214.— Арк. 454 зв.; F IV, 215.— Арк. 307 зв.; *ЦНБ.*— ВР, VIII, 107 М/57.— Арк. 193 зв.; *ЦНБ.*— ВК, ін. 545.— С. 36.

[176] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 95; *ДПБ.*— ВР, F 214.— Арк. 486; F IV. 215.— Арк. 338, 348 зв.— 349; *ЦНБ.*— ВР, VIII, 107 М/57.— Арк. 210.

[177] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 31 зв.; *ДПБ.*— ВР, F IV, 214.— Арк. 459; F IV, 215.— Арк. 311 зв.; *Bielski M.* Kronika Polska.— T. 1.— S. 217.

[178] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 70—70 зв.; *ДПБ.*— ВР, F IV, 214.— Арк. 474 зв.; F IV, 215.— Арк. 329; *ЦНБ.*— ВР, VIII, 107 М/57.— Арк. 199.

[179] *ЦДАДА.*— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 86 зв.; *ДПБ.*— ВР, F IV, 214.— Арк 482; F. IV, 215.— Арк. 437; *ЦНБ.*—ВР, VIII, 107, М/57.— Арк. 206.

[180] *Насонов А. Н.* История русского летописания (XI — начало XVIII в.).— М., 1969.— С. 227; *Лихачев Д. С.* Археографический обзор списков «Повести временных лет» // Повесть временных лет.— М.; Л., 1950.— Ч. 2.— С. 159. Ми тут не беремо до уваги копії Хлебниківського списку, Погодінський та Краківський літописи.

[181] *Грушевський М. С.* Хронологія подій Галицько-Волинського літопису // ЗНТШ.— 1901.— Т. 41.— С. 1 — 72; *Шахматов А. А.* Предисловие // Полное собрание русских летописей.— М., 1962.— Т. 2.— С. V—VI.

[182] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 82 зв.; *ПСРЛ.*— Т. 2.— С. 301.

[183] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 197; *ПСРЛ.*— Т. 2.— С. 720.

[184] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 188; *ПСРЛ.*— Т. 2.— С. 702.

[185] *Кучкин В. А.* К спорам о В. Н. Татищеве...— С. 250; *Его же.* Фрагменты Ипатьевской летописи в Киево-Печерском патерике Иосифа Тризны // ТОДРЛ.— Л., 1969.— Т. 24.— С. 196—198.

[186] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 31; *ПСРЛ.*— М., 1968.— Т. 31.— С. 46.

[187] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 123; *ПСРЛ.*— Спб., 1856.— Т. 7.— С. 69.

[188] *Мыцык Ю. А.* К вопросу о достоверности «Истории Российской» В. Н. Татищева // Некоторые вопросы отечественной историографии и источниковедения.— Днепропетровск, 1976.— С. 31—37.

[189] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 192—194, 297—298 зв.; *Stryjkowski M.* Kronika...— T. 1.— S. 212—216, 299—302, 305—306.

[190] *Rogow A.* Maciej Stryjkowski...— S. 321.

[191] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 137—140; *Новгородская I* летопись старшего и младшего изводов.— М.; Л., 1950.— С. 33, 221.

[192] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 21; *Stryjkowski M.* Kronika...— T. 1.— S. 126, 138.

[193] *Перетц В. Н.* Указ. соч.— С. 96, 102; *АЮЗР.*— Киев, 1914.— Ч. I, т. 8.— С. 782; 1865.— Ч. I, т. 5.— С. 90; *Архів ЛВІІ.*— Ф. 115, № 587.— Арк. 17 зв.

[194] *Памятники* полемической литературы Западной Руси.— Спб., 1878.— Кн. 1.— С. 227, 771, 1001, 1007, 1013; *ДПБ.*— «Россіка», № 13. 8. 5. 63.— Арк. 15; *ДПБ.*— ВС, № IV. 1. 62.— Арк. 12 зв.

[195] *ДПБ.*— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 36; ВС.— № IV 1. 6.— Арк. 5; «*Россіка*», № 13. 8. 5. 63.— С. 18.

[196] *ПСРЛ.*— Т. 2.— С. 102; *Перетц В. Н.* Указ. соч.— С. 88, 95, 102, 103, 107, 113.

[197] *Голубев С. Т.* Киево-Выдубицкий монастырь // Тр. КДА.— 1913.— Октябрь.— С. 244; *Памятники* славяно-русской письменности. Великие Минеи-Четьи, собранные всероссийским митрополитом Макарием.— Спб., 1868.— Вып. 1.— С. 283, 299, 306, 317.
[198] *ДБЛ*.— Ф. 37, оп. 1, № 23.— Арк. 98—100 зв.
[199] *Сычев Н.* На заре бытия Киево-Печерской обители // Статьи по славянской филологии и русской словесности в честь акад. А. И. Соболевского.— Л., 1928.— С. 291.
[200] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 67.
[201] *Там же*.— Арк. 4, 66, 210 зв.; *Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 1.— S. 111, 181, 230; *Рогов А. И.* Русско-польские культурные связи в эпоху Возрождения.— М., 1966.— С. 298.
[202] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 4—4 зв.; *Памятники* полемической литературы Западной Руси.— Кн. 1.— С. 1103.
[203] *Рогов А. И.* Русско-польские...— С. 299.
[204] *Там же.*
[205] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 108 зв.— 109; *Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 2.— S. 8.
[206] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, № 93/122.— Арк. 72 зв.— 73 зв.
[207] *Там же.*
[208] *Там же*.— Арк. 34; *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 268 зв.— 269 зв.; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 821—822.
[209] Звістка про висвячення С. Косовим чотирьох єпископів була ретельно розглянута С. Т. Голубєвим (Дополнения к одному из «Объяснительных параграфов по истории западнорусской церкви» // Тр. КДА.— 1910.— № 7/8.— С. 567—571.
[210] *Левицкий О.* Предисловие // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам.— К., 1878.— С. XVI.
[211] *Ковальский Н. П., Мыцык Ю. А.* Украинские летописи // ВИ.— 1985.— № 10.— С. 85.
[212] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 87—87 зв.
[213] *Там же*.— Арк. 91.
[214] *Там же*.— Арк. 86—86 зв.
[215] *Там же*.— Арк. 94—94 зв.
[216] *Там же*.— Арк. 84.
[217] *Там же*.— Арк. 80; *Літопис* Самовидця.— К., 1972.— С. 50; *Петровський М. Н.* Нариси історії України XVII — початку XVIII століття (досліди над літописом Самовидця).— Харків, 1930.— С. 193.
[218] *Левицкий О. И.* Опыт исследования о летописи Самовидца // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам.— Киев, 1878.— С. 31. М. Н. Петровський вважав, що історичний виклад у літописі Самовидця завершується 1677 р.
[219] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 91 зв., 102, 106 зв.— 107.
[220] *Літопис* Самовидця.— С. 96.
[221] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 1.
[222] *ЦНБ*.— ВР.— № I, 171.
[223] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 3 зв.— 4 зв.
[224] *Там же*.— Арк. 7 зв.— 8.
[225] *Там же*.— Арк. 80 зв.— 81 зв.; *Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 1.— S. 193—194.
[226] *Алпатов М. А.* Русская историческая мысль и Западная Европа XII—XVII вв.— М., 1973.— С. 41.
[227] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 25—25 зв. Пор.: *Stryjkowski M* Kronika...— Т. 1.— S. 128.
[228] Щоправда, говорячи про князя Святополка, Ф. Софонович відзначав його піклування про Золотоверхий монастир.
[229] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 75 зв.
[230] *Там же*.— Арк. 155 зв.; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 583.
[231] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 108 зв.; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 433.
[232] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 259, 192.
[233] *Там же*.— Арк. 274—274 зв.
[234] *Памятники* полемической литературы...— Кн. 1.— С. 1028.
[235] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, № 93/122.— Арк. 158 зв.— 159; *Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 2.— S. 205, 235.
[236] У іншому місці через плутанину, допущену М. Стрийковським, Ф. Софонович називав предком князів Слуцьких литовського князя Довмонта (*ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 126 зв.).
[237] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 166 зв., 171 зв., 163—164, 149 зв.
[238] *Там же.*
[239] *Там же*.— Арк. 154—154 зв.; *Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 1.— S. 197—198; *Gwagwin A.* Z Kroniki...— S. 90.
[240] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 154; *Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 2.— S. 185.
[241] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 143.
[242] *Там же*.— Арк. 140.
[243] *Там же*.— Спр. 365.— Арк. 170, 174.
[244] *Там же*.— Спр. 93/122.— Арк. 88, 89, 95. 96 зв., 103 зв.
[245] *Там же*.— Арк. 79 зв.
[246] *Там же*.— Арк. 84.
[247] *Там же*.— Арк. 81 зв., 83 зв., 85 зв.
[248] *Там же*.— Арк. 86 зв., 99.
[249] *Там же*.— Арк. 95, 96.
[250] *Там же*.— Арк. 96 зв.
[251] *Там же*.— Арк. 100 зв., 99.
[252] *Там же*.— Арк. 103 зв.
[253] *Там же*.— Арк. 104 зв.
[254] Слід зазначити, що Ф. Софонович переніс з праці М. Стрийковського негативні оцінки антифеодальних повстань 945, 1068, 1113 рр. Інформація М. Стрийковського змальовувала ці повстання як феодальну усобицю (1068), або повстання дружинників (1113) (*Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 1.— S. 163, 182).
[255] *Болховитинов Е. А.* Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви.— 2-е изд.— Спб., 1827.— Т. 2.— С. 290; *Болховитинов Е. А.* Введение // Киевский синопсис.— Киев, 1836.— С. 11; *Сумцов Н. Ф.* К истории южнорусской литературы XVII в. (Иннокентий Гизель).— Киев, 1884.— С. 37; *Коялович М. О.* История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям.— Спб., 1884.— С. 94—95; *Милюков П. Н.* Главные течения русской исторической мысли.— 3-е изд.— М., 1898.— Т. 1.— С. 10—12, 14; *Шамбинаго С. К.* Повести о Мамаевом побоище.— Спб., 1906.— С. 372; *Лаппо-Данилевский А. С.* Очерк развития русской историографии // Русский ист. журн.— 1920.— № 6.— С. 18; *Астахов В. И.* Курс лекций по русской историографии.— Харьков, 1959.— Т. 1.— С. 68; *Марченко М. І.* Вказ. праця.— С. 59; Історія української літератури.— К., 1967.— Т. 1.— С. 404; РЕІУ.— К., 1972 — Т. 4.— С. 55.
[256] *Переписка* митрополита киевского Евгения с государственным канцлером графом Н. П. Румянцевым и с некоторыми другими современниками (с 1813 по 1825 включительно).— Воронеж, 1868.— Вып. 1.— С. 35, 36; *Рогозинский О. М.* Указ. соч.— С. 270—286; *Возняк М. С.* Історія української літератури.— Львів, 1921.— Т. 2, ч. 1.— С. 310; *Клепацький П. Г.* Огляд джерел до історії України.— Кам'янець-Подільський, 1920.— С. 113.
[257] *Иконников В. С.* Опыт русской историографии.— К., 1908.— Т. 2, кн. 2.— С. 1547; *Сушицкий Ф.* Оповідання про Михайлика й Золоті ворота та про Батия // Зап. іст.-філол. відділу АН.— К., 1919.— Кн. 1.— С. 92; *Пештич С. Л.* «Синопсис» как историческое произведение // ТОДРЛ.— 1958.— Т. 15.— С. 284.
[258] *Синопсис*.— Киев, 1678.— С. 64; 1680.— С. 69; 1674.— С. 64, М. А. Максимович вважав, що ця «прибавка» зроблена за пізніми «прологами», не пояснюючи, про які саме списки йдеться (*Максимович М. А.* О киевском Синопсисе и о некоторых урочищах древнего Киева, упоминаемых в описании Киева Закревского // Собрание сочинений.— Киев, 1877.— Т. 2.— С. 88).

[259] У деяких працях невірно стверджується, що це оповідання вперше з'явилося саме в «Синопсисі» (*Максимович М. А.* Указ. соч.— Т. 2.— С. 257; *Толочко П. П.* Древний Киев.— К., 1970.— С. 28).

[260] І. П. Єрьомін помилково вважав, що ця звістка запозичена безпосередньо з «Палінодії» З. Копистенського (*Еремин И. П.* К истории общественной мысли на Украине второй половины XVII в.// ТОДРЛ.— 1954.— Т. 10.— С. 217).

[261] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна.— Арк. 30—31, 4—4 зв., 67, 80—81; Синопсис.— К., 1680.— С. 74—75, 93, 99—105.

[262] Цією грамотою Києво-Печерському монастирю надавалися маєтності, а також право ставропігії, тобто незалежність від київського митрополита (ДПБ.— ВР, F. IV, 215.— Арк. 87; *Макарий*. История русской церкви.— 3-е изд.— Спб., 1888.— Т. 3.— С. 41).

[263] *Болховитинов Е. А.* Словарь исторический...— Т. 2.— С. 290; *Коялович М. О.* Указ. соч.— С. 94—95; *Соболевский А. И.* Переводная литература Московской Руси XIV—XVII веков.— Спб., 1903.— С. 83. А. Н. Робінсон вважав Ф. Софоновича автором «Описаня, откол Москва взяла свое назвиско», однак ця стаття є перекладом українською мовою фрагмента хроніки О. Гваньїні. (*Робинсон А. Н.* Указ. соч.— С. 109).

[264] *Чистякова Е. В.* Синопсис // ВИ.— 1974.— № 1.— С. 216—217.

[265] *Шамбинаго С. К.* Вказ. праця.— С. 349, 368—372.

[266] Редакція І. Янушкевича даного твору зберігається у відділі рукописів ЦНБ № 147 М 56 (*Мыцык Ю. А.* Украинские летописи XVII века.— Днепропетровск, 1978.— С. 69—72).

[267] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80 зв.— 81; 90—92, 89 зв.— 90, 87 зв., 92 зв.; *Летопись* Григория Грабянки.— Киев, 1854.— С. 133—136, 51, 133, 111, 146.

[268] *Пештич С. Л.* Указ. соч.— Ч. 1.— С. 107; *Рогов А. И.* Стрыйковский и русская историография первой половины XVIII в.// Источники и историография славянского Возрождения.— М., 1967.— С. 146—147.

[269] *Манкиев А. И.* Ядро российской истории.— М., 1770.— С. 58, 67, 68; F. 1, 132, 153, 154; *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 30 зв., 34 зв.— 35 зв.

[270] *ДПБ*.— ВР, F. XVII, 19.— Арк. 9 зв.; F. IV, 215.— Арк. 17; Зібр. М. П. Погодіна.— Арк. 33 зв.; АД 10.— Арк. 440. Погодінський список передає даний текст таким чином, що його можна читати у двох варіантах.

[271] *Соловьев С. М.* Указ. соч.— Кн. 1, т. 2.— С. 694 (примітка).

[272] *Мавродин В. В.* Очерки по истории Левобережной Украины.— Л., 1940.— С. 161—162.

[273] Тут Ф. Софонович допустив описку. Безперечно, має бути «син Ярославов», або, що менш вірогідно, «брат Ізяславов».

[274] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 44.

[275] *Повесть* временных лет.— М. ; Л., 1950.— Ч. 2.— С. 393.

[276] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 48 зв.

[277] *Kromer M.* Kronika.— Sanok, 1857.— S. 179; *Belski M.* Kronika...— T. 1.— S. 123.

[278] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 191.

[279] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 67; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 259.

[280] *ЦНБ*.— ВР, П. 538/1744.— Арк. 9 зв.

[281] *Каргер М. К.* Древний Киев.— М. ; Л., 1961.— Т. 2.— С. 274, 262, 282, 489.

[282] *Толочко П. П.* Історична топографія стародавнього Києва.— К., 1972.— С. 106.

[283] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 103.

[284] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 83; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 23, 302; Т. 20, ч. 1.— Спб., 1910.— С. 106; Т. 1.— С. 306; Т. 7.— С. 31, 32; Т. 15.— М., 1965.— С. 201; Т. 23.— Спб., 1910.— С. 31; Т. 25.— М., 1949.— С. 34; Т. 30.— М., 1965.— С. 61; Т. 2 (додаток).— С. 23.

[285] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84—84 зв.; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 304, 310.

[286] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84 зв.; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 311, 310.

[287] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84 зв.; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 312.

[288] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 85; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 312.

[289] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 84 зв.

[290] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 311.

[291] *Соловьев С. М.* Указ. соч.— Кн. 1, т. 2.— С. 433, 709.

[292] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 106 зв.

[293] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 415.

[294] *Там же*.— С. 433.

[295] *Рыбаков Б. А.* Русские летописцы и автор «Слова о полку Игореве».— М., 1972.

[296] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 132 зв.

[297] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 524, 522.

[298] *Там же*.— С. 524, 525; *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 133.

[299] До 1165 р. відносять смерть Ярослава Львівський та Типографський літописи (*ПСРЛ*.— Т. 20.— С. 123; Т. 21.— Пг., 1921.— С. 80). Більшість літописів датує цю подію 12.IV. 1166 р. (ПСРЛ.— Т. 1.— С. 353; Т. 2.— С. 525; Т. 9.— С. 233; Т. 28.— М. ; Л., 1963.— С. 36, 192; Т. 30.— С. 70). В. М. Татіщев датує смерть Ярослава 11 і 12.IV. 1166 р. (*Татищев В. Н.* История Российская.— М. ; Л., 1964.— Т. 4.— С. 269), Густинський літопис — 12.VIII. 1166 р. (ПСРЛ.— Т. 2.— Спб., 1848.— С. 308), Воскресенський, Тверський, Єрмолинський літописи та Московський літописний звід кінця XV ст. датують цю подію кінцем 1166 р. (*ПСРЛ*.— Т. 7.— С. 78; Т. 15.— С. 237; Т. 23.— С. 46; Т. 25.— С. 73).

[300] *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 385—386; *Рыбаков Б. А.* Указ. соч.— С. 117; *Бережков Н. Г.* Хронология русского летописания.— М., 1963.— С. 194, 338.

[301] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 159 зв.— 160.

[302] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 601.

[303] *Там же*.— Т. 1.— С. 380.

[304] *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 3.— С. 115.

[305] *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 382.

[306] *Рыбаков Б. А.* Указ. соч.— С. 120.

[307] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 164 зв.— 165.

[308] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 619.

[309] *Рыбаков Б. А.* Указ. соч.— С. 121.

[310] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 165.

[311] *Там же*.

[312] *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 389.

[313] *Рыбаков Б. А.* Указ. соч.— С. 120—121, 128, 176—182.

[314] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 152 зв.

[315] *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 366; Т. 2.— С. 578.

[316] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 153.

[317] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 579; Т. 1.— С. 367. У Московському літописному зводі кінця XV ст. до слів «поиде к Чернигову» додано «на Святослава» (*ПСРЛ*.— Т. 15.— С. 83; *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 4.— С. 284).

[318] *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 366; *Приселков М. Д.* Троицкая летопись.— М. ; Л., 1950.— С. 252.

[319] *Рыбаков Б. А.* Указ. соч.— С. 181.

[320] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 170; *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 397.

[321] *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 3.— С. 134; Т. 4.— С. 302.

[322] *Тихомиров М. Н.* Русская литература X—XVIII вв.— М., 1968.— С. 60; *Рыбаков Б. А.* Указ. соч.— С. 263.

[323] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 170 зв.

[324] *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 397. У Хлебниківському та Іпатіївському літописах про р. Дон навіть не згадується, йдеться про Донець.
[325] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 171; *ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 399; Т. 2.— С. 646—648.
[326] Ця битва відбулася 19.IV. 1266 р. (*Пашуто В. Т.* Очерки по истории Галицко-Волынской Руси.— М., 1950.— С. 190).
[327] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 300; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 866—867.
[328] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 129 зв.
[329] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 517.
[330] *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 3.— С. 75.
[331] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 100 зв.— 101.
[332] *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 4.— С. 218; Т. 2.— С. 190.
[333] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 174 зв.— 175; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 662.
[334] *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 3.— С. 147; Т. 4.— С. 311.
[335] Тут, як і в деяких інших випадках, Ф. Софонович помилявся і замість Мстислава Ростиславича, «сыновца» (племінника) Рюрика, мав на увазі Мстислава Рюриковича, сина київського князя (*ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 184 зв.— 187).
[336] *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 4.— С. 321—322.
[337] *Там же*.— Т. 3.— С. 161.
[338] *Там же*.— С. 99; Т. 4.— С. 281; *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 148. В інших літописах зазначається, що це було «месяца июля» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 568).
[339] Лаврентіївський літопис датує цю подію 1195 р., без вказівки на місяць і число (*ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 412; Т. 2.— С. 680; *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 181; *Татищев* В. *Н*. Указ. соч.— Т. 3.— С. 56; Т. 4.— С. 317).
[340] *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 92 зв.; *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 2.— С. 170.
[341] *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 339.
[342] *Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 2.— С. 170.
[343] *Рыбаков Б. А.* Указ. соч.— С. 184—192; *Тихомиров М. Н.* О русских источниках «Истории Российской» // *Татищев В. Н.* История Российская с древнейших времен.— М.; Л., 1962.— С. 39—53; *Корецкий В. И.* История Иосифа о разделении русском — летописный источник В. Н. Татищева // Вспомогательные исторические дисциплины.— Л., 1973.— Т. 5.— С. 251—285.
[344] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 133; *Stryjkowski M.* Kronika...— T. 1.— S. 370—371; *ПСРЛ*.— Т. 17.— С. 261, 314, 375, 440; *Хроника* Быховца.— М., 1966.— С. 53; *ЦНБ*.— ВР, № 1, 171.— Арк. 533 зв.; *ЦДАДА*.— Ф. 196, оп. 1, спр. 1638.— Арк. 357 зв.; Ф. 181, оп. 1, спр. 76.— Арк. 469 зв.
[345] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 123 зв.— 124.
[346] *Рогов А. И.* Русско-польские...— С. 138.
[347] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 76.
[348] *Там же*.— Арк. 76 зв. Ціна хліба в турецькому таборі виросла у 60 разів (*Підгородецький Л., Рашба Н. С.* Розгром турецько-татарських полчищ (1621 р.) // УІЖ.— 1971.— № 9.— С. 136).
[349] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 76 зв.; *ДПБ*.— ВР, Зібр. М. П. Погодіна, 1476.— Арк. 18 зв.; *Лехаци С.* Путевые заметки.— М., 1965.— С. 261.
[350] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 75 зв.— 76. Значно перебільшена у «Кройніці о землі Полской» кількість турок, які загинули під Хотином.
[351] *Алекберли М. А.* Борьба украинского народа против турецко-татарской агрессии во второй половине XVI — первой половине XVII вв.— Саратов, 1961.— С. 178; *Возняк М. С.* Козацтво під Хотином 1621 р. в сучасній поезії // ЗНТШ.— Львів, 1928.— Т. 149.— С. 143, 146.
[352] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 75 зв.
[353] *Там же*.— Арк. 77—77 зв.
[354] *Пясецький П.* Вказ. праця.— С. 349.
[355] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 79 зв.; *Воссоединение*...— Т. 2.— С. 23; *Петровський М. Н.* Нариси з історії України.— К., 1940.— Вип. 4.— С. 45.
[356] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, оп. 93/122.— Арк. 80; *Літопис Самовидця*.— С. 50; *Воссоединение*...— Т. 2.— С. 22.
[357] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80; *Летопись* Григория Грабянки.— С. 47; *Петровський М. Н.* Нариси...— С. 40.
[358] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80 зв.; *АЮЗР*.— К., 1914.— Ч. 3, т. 4.— С. 20, 932.
[359] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 80 зв.; *Летопись* Григория Грабянки.— С. 51, *Величко С.* Летопись событий в Юго-Западной России.— Киев, 1848.— Т. 1.— С. 94. *Ганновер Н.* Четыре года войны поляков с русскими и татарами (1648—1652 гг.).— Киев, 1868.— С. 19—23.
[360] *Воссоединение*...— Т. 2.— С. 28.
[361] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 81 зв.; Літопис Самовидця.— С. 54; *Величко С.* Указ. соч.— Т. 1.— С. 32; *Воссоединение*...— Т. 2.— С. 61; *Акты* ЮЗР.— Спб., 1861.— Т. 3.— С. 281.
[362] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 83; *Літопис* Самовидця.— С. 58; АЮЗР.— Ч. 3, т. 6.— С. 59; *Воссоединение*...— Т. 2.— С. 158, 250, 281, 311.
[363] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 83—83 зв.; *Воссоединение*...— Т. 2.— С. 301—302; *Документы* об освободительной войне украинского народа 1648—1654 гг.— Киев, 1965.— С. 274—275, 301—304; *Акты* ЮЗР.— Т. 3.—С. 415.
[364] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 85; *Воссоединение*...— Т. 3.— С. 487; Памятники...— Т. 3.— С. 57, 62, 65—66, 79; *Документы* об освободительной войне...— С. 401.
[365] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 85 зв. *Каманин И.* Битва казаков с поляками под м. Берестечком в июле 1651 г.— Киев, 1910.— С. 16—17; *Свєшніков І. К.* Берестечко // Жовтень.— 1985.— № 7.— С. 98.
[366] *Мыцык Ю. А.* «Літописець» Дворецких...— С. 228.
[367] *Воссоединение*...— Т. 3.— С. 134.
[368] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 86 зв.; *Воссоединение*...— Т. 3.— С. 130; *Сборник* материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей.— Киев, 1874.— С. 42, 43; *Тр. КДА*.— 1904.— № 1.— С. 571.
[369] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 88—88 зв.; *Воссоединение*...— Т. 3.— С. 306; *ПКК*.— Т. 3.— С. 174—178.
[370] *Петровський М. Н.* Нариси...— Харків, 1930.— С. 222.
[371] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 90 зв.— 91; *Літопис* Самовидця.— С. 70; *Петровський М. Н.* Нариси...— С. 229; *Мальцев А. Н.* Россия и Белоруссия в середине XVII века.— М., 1974.— С. 62.
[372] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 92 зв.— 93; АЮЗР.— Ч. 3, т. 6.— С. 320—321.
[373] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 95; *Акты ЮЗР*.— Т. 7.— С. 251, 253—255; Т. 11.— С. 250—294.
[374] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 100; *Літопис* Самовидця.— С. 79; *ДПБ*.— ВР, F. IV, 214.— Арк. 487; F. IV, 215.— Арк. 342; *Петровський М. Н.* Українські діячі XVII віку.— К., 1929.— Вип. 1.— С. 6.
[375] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 193/122.— Арк. 100; *Літопис* Самовидця.— С. 86.
[376] *ЦДАДА*.— Ф. 181, оп. 1, спр. 93/122.— Арк. 100—101 зв. Повідомлення про ікону розглянуто в працях: *Смирнов Я. И.* Указ. соч.— С. 278—279; *Мухин М.* Указ. соч.— С. 285—286.

ВІД УПОРЯДНИКІВ

«Кройніка» підготовлена до публікації на основі сучасних методичних рекомендацій щодо передачі текстів документів XVI—XVIII ст. В основі публікації — Погодінський список (ДПБ. — ВР, Зібр. Погодіна № 1476, «Хроника о Руси»), «Кройніка о початку і назвиску Литви», «Кройніка о землі Полской», за текстом списку з ЦДАДА СРСР (ф. 181, оп. 1, спр. 93/122). Оскільки оригінал не зберігся, а існуючі списки (див. стему с. 22), порушили послідовність частин, в даній публікації відновлюється послідовність оригіналу: I — «Кройніка о Русі»; II — «Кройніка о початку і назвиску Литви»; III — «Кройніка о землі Полской».

Тексти літопису та додатків транслітерувалися за допомогою нинішнього українського шрифту з додаванням відсутніх у ньому літер: ε, ω, ъ, ѣ, ѧ, ѯ. Надрядкові знаки та лігатури на позначення буквосполучень *ст*, *го* внесені в рядок і набрані курсивом; титла збережені й не розкриваються. Їх пояснення здійснене у «Переліку слів під титлами». Паєрки на позначення звуків *і* та *й* передані за допомогою курсивного *и*. Паєрки з однією та двома крапками зверху передані курсивними *і* та *ї*. Літерні позначення чисел, дат розшифровуються арабськими цифрами. В підрядках подаються дати, переведені з літочислення від «Створення Світу» на літочислення від «Різдва Христового».

Літери латинського алфавіту g, n, v, y, z (у тексті додатка № 1) зберігаються. Пунктуаційні знаки, великі, малі літери проставлені з наближенням до вимог сучасного правопису. Абзацом виділяються самостійні смислові періоди. Пагінація аркушів оригіналу подана на полях в одному рядку зі знаком закінчення сторінки. Купони або кустодії не зберігалися.

Тексти оригіналу публікації повністю зберігаються. Всі пізніші виправлення, закреслення, некваліфіковані спроби перекладу окремих слів або речень на російську мову («Кройніка о Русі», арк. 21 зв.— 29 зв., 35—43) відмічені в тексті малими курсивними літерами (окреме слово однією літерою після слова вище рядка; кілька слів або речення — двома, перед початком і в кінці) й винесені у підрядок, набрані петітом прямим. Редакційні пояснення від упорядників щодо приміток передані курсивом. Виправлення тексту, зроблені писцями у процесі укладання текстів, зберігаються у бажаному для них варіанті, а попередній виноситься у підрядок. Всі примітки, що стосуються виключно тексту публікації, позначені у підрядках курсивною літерою *П* перед приміткою.

Звірка тексту всіх трьох частин «Кройніки» на предмет виявлення різночитань здійснена за текстом списку Т. 157 у зв'язку з тим, що редактор і укладач «Обширного синопсису руського» П. Кохановський користувався якщо не оригіналом, то досить близьким списком «Кройніки о Русі». Текст другої частини видання — «Кройніки о початку і назвиску Литви» за списком ЦДАДА СРСР майже не відрізняється від редагованого П. Кохановським тексту, а редакція третьої частини — «Кройніки о землі Полской» — передає текст оригіналу краще, ніж текст, що публікується. Різночитання окремих слів, уривків речень або цілих речень в тексті, виявлені за списком Т. 157, подаються у підрядках корпусом, але помічаються номером аркуша за списком Т. 157 перед приміткою. У зв'язку з тим, що на одному аркуші трапляється кілька різночитань, номер аркуша ставиться тільки перед першою приміткою і стосується всієї групи різночитань. Двома курсивними літерами між словами (*а—а*) відмічені окремі слова, уривки речень або цілі речення, відсутні в тексті публікації. Вони також подані у підрядках. Особливо великі за обсягом уривки тексту, тобто розділи з опублікованих видань, які були цілком введені до твору автором хроніки, у підрядках не подаються. Замість них пропонується відсилання до таблиці використаних Ф. Софоновичем джерел у передмові.

Всі пошкодження тексту реконструюються в квадратних дужках у найбільш вірогідному варіанті, пояснюються у підрядках. До цих же приміток додаються й варіанти відповідних слів із списку Т. 157. Одні й ті ж слова в тексті публікації і в списку Т. 157, правильність передачі яких викликає сумнів в упорядників видання, також відмічаються у тексті, а в підрядках пропонуються варіанти слів від упорядників із знаком ? після

них. Цей знак використовується в подібних випадках також у текстах додатків. Всі сумнівні щодо прочитання чи тлумачення місця у додатках акцентовані знаком *!* в квадратних дужках.

Реальні примітки (коментарі) виділяються у тексті арабськими цифрами. Якщо коментар охоплює фрагмент тексту з кількох слів чи речень, то його порядковий номер ставиться перед першим і після останнього слова цього фрагмента вище рядка ($^{l-l}$).

До тексту літопису додаються: передмова і вступ від упорядників, коментарі, додатки, географічний та іменний покажчики, перелік слів під титлами, скорочення, вживані у текстах.

У додатках наводиться текст скороченої редакції «Хроніки о землі Полской» Феодосія Софоновича — «Літописець албо кройніка о земли Полской» (кінець XVII ст.), який засвідчує поширеність твору в українському культурному середовищі і являє собою важливу історико-культурну пам'ятку. Рукопис зберігається у відділі рукописів ЦНБ АН України (ф. VIII, № 107 м/57). Крім того, подаються тексти двох оригінальних історико-теологічних творів Ф. Софоновича — «Повесть о преславных чюдах святой великомученицы Варвары» (1669); рукопис також зберігається у відділі рукописів ЦНБ АН України (П 546/1748, арк. 200 зв.— 216 зв.) та «Виклад о церкві святой» (видання друкарні Унівського монастиря 1670 р.). Ці тексти разом з основним твором Ф. Софоновича дають практично повне уявлення про творчу спадщину хроніста. Доцільність їх публікації обумовлюється й їхнім значенням як історичного джерела та впливом на розвиток суспільно-історичної думки на Україні та в Росії кінця XVII — початку XVIII ст.

В іменному та географічному покажчиках подаються всі варіанти власних імен, а також, у випадку помітного спотворення їх писцями, додається виділений курсивом сучасний варіант, що утвердився в історіографії.

У підготовці видання брали участь Ю. А. Мицик (передмова, коментарі, підготовка текстів); В. М. Кравченко (вступ від упорядників, підготовка текстів, іменний та географічний покажчики, переліки слів під титлами та скорочень). Стему склала Н. В. Пасюк.

Упорядники висловлюють щиру подяку працівникам ЦДІА України у м. Києві Л. Я. Демченко, Н. О. Білоус, мистецтвознавцю В. С. Александровичу та співробітникам Інституту української археографії Академії наук України О. Д. Васильюк, М. Ю. Мухіній, І. Б. Гиричу, О. В. Ємець за допомогу в підготовці до друку цієї праці.

КРОЙНІКА О РУСІ

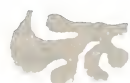

КРОИНИКА З ЛѢТОПИСЦОВ СТАРОДАВНИХ, З СВЯТОГО НЕСТОРА ПЕЧЕРСКОГО КИЕВСКОГО[а], А ТАКЖЕ ЗЪ КРОИНИК ПОЛСКИХЪ Ѡ РУСИІ, ѠТКОЛЪ РУСЪ ПОЧАЛАСЯ, И О ПЕРВЫХ К͠НЗЕХЪ РУСКИХ, И ПО НИХЪ ДАЛШИХЪ НАСТУПУЮЧИХЬ КНЯЗЕХ, И Ѡ ИХ ДЕЛАХ, СОБРАНАЯ [б]—ПРАЦОЮ ИЕРОМОНАХА ФЕОДОСИЯ СОФОНОВИЧА, ИГУМЕНА МОНАСТЫРЯ МИХАИЛОВСКОГО ЗОЛОТОВЕРХОГО КИЕВСКОГО, //
1 зв. РОКУ ѠТ СОТВОРЕНЯ СВѢТА 1780, А ОТ РОЖДЕСТВА ХРСТВА 1672—[б]

ПРЕДОСЛОВИЕ

В Руси я уродившися в вѣре православнои, за слушную рєчъ почиталєм, абым вѣдал самъ и иншимъ руским сномъ сказал, ѡтколь Русъ почалася и якъ панство Рускоє, за початку ставши, до сєго часу идетъ. Кождому бовѣмъ потрєбная єстъ рєчъ о своєи отчизнѣ знати и иншимъ пытаючимъ сказати, бо своєго
2 роду нє знаючих // людеи за глупыхъ почитаютъ. Що тєды из розныхъ лѣтописцов руских и кроиникъ полскихъ вычиталєм, тоє пишу.

Глава 1

Ѡт ПОЧАТКУ СЛОВЕНЬ И РУСИ

Рускиї народ ѡт Ияфета, с͠на Нѡєва, ведєтъ своє поколѣние и ѡт єго с͠на Мосоха, ѡт которого пєрвєи мосохами албо мосхами называлися, бо по потопѣ, гды роздєлил Г͠сдь Б͠гъ языки во столпотворєнії, розышлися по всємъ свѣтє с͠новъ Ноєвых потомки Симовы, особно Хамовы, особно сѣли Иафєтовы по-
2 зв. томки. Тым // Бгъ дал языкомъ славєсным[в] мовити. Пошли ѡсобно и шероко, розсѣялися на полнѡчных краях, на всходнихъ, на полудєнных і к заходу засѣли почавши ѡт [1]—Каппадоцких краинъ—[1] и ц͠рствъ Колхинскихъ[г], ѡколо Чєрногѡ моря и около рѣкъ Дунаю, Аки[д], Волги, Хамы, Днепра, Богу, Дєсны, Днестря, Дуная ажъ до Двины и Нємна, всѣ бєрєги и краины осѣли. На остаток ажъ до Лєдоватого и Балтиіского моря, котороє Варажскимъ Рус называєт. Силу і владзу словєского языка розширили за б͠лгословєниємъ Ноєвым, имя с͠на єго Иафєта в том разширєнию своєм выражаючи, бо Иафєтъ толкуєтъся «розширєниє, розпространєнє». Для // того потомъ россиянами и зємля ихъ Россия ѡт широкого ихъ по свѣту розсияния назвалися. Словєными зас назвалися, повѣдают, ѡт Словєнного моря албо от славы и от славныхь своихь во звитязтвах дѣлъ рицєрскихъ, которыми по всємъ свѣтѣ славными были и нє так во скарбахъ, якъ во славѣ кахалися. Для того князємъ своимъ и ихъ потомкомъ, особливє руссиї, славянє, и имяна, злучєныї зь славою, давали: С͠втослав, Всєслав, Вышєслав, Станислав, Ярослав, Дьброслав, Изяслав, Прємыслав, Вячєслав, Мєчислав, Мъстислав, Судиславъ, Владислав, Болєслав и проч[е]. Такжє и княгинямъ своимъ давали: Збыслава, Прєдислава // и проч. Воєвали значнє и славнє против грєцких ц͠рєи и против рымскихь кєсаровъ и звитязство славноє ѡдєржевали славным[е]. Воєвали прєд пришєствиєм Х͠рстовым з Митродатом [2], славнымъ ц͠рємъ, за сто и осмъдєсятъ лѣтъ. 3 3 зв.

Црь єщє вєликиї [3]—Алєѯандєрь Макидонскиї—[3] далъ славєномъ привилєї на паргамѣнѣ, золотом писаныи. вь Алєѯандриї, ихь имъ волности и зємлю подтвєржаючи за их славных дѣлности и працы, котьрыє з нимъ и з єго ѡтцємъ Филиппомъ показывали в посѣданню свѣта прєд Рождєством Хрстовым року 310. Завшє были волныї и нєусмирєнныї, // и вь покою нє сидячиї словянє. Для того, гды [4]—кєсару Августу—[4], [ж]—в которого ц͠рствѡ Х͠рстос Гсдь народился—[ж], радили воину поднєсти против славєномъ албо сарматомъ, [ж]—бо и сарматами от Сармата славєнє зьвалися—[ж], такъ на тоє цєсар Августъ отповѣдал: «Нє пристоитъ мнѣ золотою удкою рыбы ловити», якобы рєклъ: «Нє хочю я болєи тратитї, нижь зыскати». И писал, Августъ, 4

цєсар, до Лєнтуля, гєтмана своєго, абы нє важился дражнити воиною сарматом[з] албо словєнов, которыи и покою нє знають, і в потужности рыцєрскои можныи сут. Длугошъ и Стриковскии, кроиникари полскии,
4 зв. въспоминають, ижь панство Рускоє // ажь до Рыму заходило. Одонацєрь[5], княз рускії, Рыму добылъ и дєржалъ єго тринатцатъ лѣтъ.

Розсѣявшихъ[и] словянє и осѣвши розныі краи, от рѣк, от краинъ и от князєи розных розно назвалися: волгарє або[і] болгарє от

Апостол Андрій ставить хрест на київських горах. Малюнок XIII (XV) ст.

Волги рєки, і волгинцы албо волынцы от тоєиж рєки, полотчанє от Полочи, моравє от Морявы и проч., рус от руских князєи пєрших варазскихь, чєхи ωт Чєха, лєхи от Лєха и проч. Повѣдають нѣкоторії, якобы русъ от Руса мѣли назватися, мовячи, ижь три братиє[і] были: Рус, Чєхъ и Лєхъ. Ωт Руса князя славєнскиі народы, над которыми
5 // ωнъ пановал, русъ назвалися, от Чєха чєхи, от Лєха лєхи. Алє лѣпєи наши лѣтописцы повѣдаю[й], жє наши славянє до Вєликого Новгорода и до иншихъ своихъ панствъ для нєзгоды своих старших затягнули сєбѣ з-за моря Балтиискаго албо Варяжского ωт того ж моря называючихся варєгов, князєи трєх, Рурика, Синєуса и Трубода[к], и от тых кнзєи назвалися рус, бо того краю вараги, з которого сих кнзєи взято, русь называлися. Алє откулъ колвєкъ тыї народы славєнскиї имєна мают болгарскиї, рускиї, полскиї, готскиї, вандалскиї, чєскиї, сєрбъскии и прочии, всѣ словєнского языка //
5 зв. заживають, толко змєшавшися з ыншими языками, свои словєнскиї языкъ помєшали. А жє рознє народовє рускиї называлися, и ихь нєприятєли розныі бывали, а иншиї им помагали, тых тут впєрєд объявити єсть рєчь слушная.

Рус, которії к полудню засѣли, розно назвалися: єдины назвалися полянє, котрыі в полях сѣли, гдѣ тєпєр Киωвъ сидит, другиї назвалися дрєвлянами, котрыі сѣли межи лѣсными

дєрєвлями[л], што мы Полѣсємъ называємъ. Другиї сѣли мєжи Припєтю и Двиною, и тыи назвалися роговичи[м], // и иншиї сѣли по Дєс- 6
нѣ, по Сєимъ и по Сулє рєкахъ, и назвалися сѣвєрѣ, инні над Богомъ рєкою, и назвалися вятичѣ, и город свои назвали Вятичи. Другиі сѣли тамъ, гдє Днєпръ і Волга починаются, и назвалися кривѣчи, город ихъ головныи Смолєнскъ. И иншиї народы рускиї сѣли к

Будівництво Новгорода Великого. Малюнок XIII (XV) ст.

полночи широко над озєромъ Илмєрєм, и назвалися илмєри. Тыи над Волгою рєкою збудовали вєликиї город и назвали єго Новгород. Варяги называлися народы, которыї за морєм Балтицким, по-руску Варяжнымъ названнымъ, были[н], и мѣсто ихъ славноє, Варагиєю названоє, з которых пєрвыи кнзи до Новгорода Вєликого взяты сутъ, // и от нихъ Рус назва- 6 зв.
лася. А прєд тымъ над Русью пановали и данъ брали на полянах и на сѣвєрахъ, и на вятичахъ козарє по бѣлои бѣлцє, и на кривичах, и на иншихь, имъ прилєглых, брали данъ вараги приєзжаючи. Потом нє въсхотѣли имъ давати, отгнали ихъ пєчєниги и половцы.

Был тои[о] народ битныи и рыцєрскиї, з народу готского и цѣмъбриискоrо, з которых литва и ятвєжи пошли. Ωсады свои мѣли, з полночи кь восходу нахилившися, над [6—]ωзєромъ, Мєотисъ[—6] названнымъ, и над Чорнымъ морєм. Такжє ωколо Дунаю і Волги рѣкъ, в поляхь і [7—]в Таврицє[—7], которую тєпєр Пєрєкопскою Ордою называють, свои кочовиска мѣли. // И побудовали значныи мѣста: 7

арк. 1 [а]и иншихъ [б—б]Року ωт Створєнїѧ Свѣта 7190 а ωт Ржства Хсва 1681, мсца октоврїѧ 27 днѧ *арк. 1 зв.* [в]славєнскимъ [г]колхїйскихъ [д]Оки *арк. 2* [е] прочаѧ [є]славѧнє *арк. 2 зв.* [ж—ж] *в квадратних дужках* [з]сарматовъ [и]А розсѣѧвшисѧ [і]албо [і]браты *арк. 3* [й]повѣдаютъ [к]Трубора [л]дєрєвами [м]дроговичи *арк. 3 зв.* [н]жили [о]то

Малкопъ[п] [8], Киркєлъ[9], Кримъ, Агофъ[10], Кафу[11], [12]—Монкастръ албо Бѣлагород—[12], Килию[13], Тарговицу[14]. Прозвали ихъ рус половцами от поля, жє в поляхъ болєи жили и от полєваня звѣрєи, котрымъ бавилися, албо барзѣи от полову людєи, жє драпѣзтвомъ и половом людєи и добытковь ихъ бавилися. А языкъ мѣли з рускимъ, з волоскимъ и з литовскимъ помѣшанныи.

Князь Рюрик. Малюнок XVII ст.

Ятъвєжи были єдного народу з литвою и з половцами, и з прусами старыми, з готтов пошли, которых столєчноє мѣсто было Дрогиїчинъ, а Подляшъє всє аж до Прус, з Волыня
7 зв. почавши, осѣли были, Новгородок // Литовскиї и околичниї волости дєржали. Валєчныи былъ, смєрти нє дбаючи народъ. Которых Владимєрь С҃втославичъ, самωдєржєцъ рускиї, силою былъ сєбѣ зголдовалъ.

Глава 2

Ѡ пєршихь кн҃зєх рускихъ

Далшихъ кн҃зєи нє ωписують гисториї рускиї, бо рус, шаблєю, а нє пєромъ бавячися и писат нє знаючи по папѣру, толко по головахъ албо по хрибтахъ, и, гдѣ прилучилося, шаблями пишучи, нє описали своих старовѣчных княжатъ имєнъ. Гдыжъ писмо, славєн- 8
ским // языкомъ з грєцкимъ учєнєноє, ωт [15]—цєсара грєцкого Михаила Куропалата—[15] славєном пєршии раз єсть прослано҄є, азбука року 6406[р]. Ты[с] ажъ князи ужє рускиї вь гисторияхъ написаны: три браты Кїи[16], Щик и Корєва[т] и с҃єстра ихъ Либєда[у], потомки Иафєтовы и с҃на єго Мосоха, внука Ноєва. Киї заложил замок и мѣсто Києвъ [ф]—над [Д]нєпромъ—[ф], Щик збудовал замокъ на горѣ Щикавицы, от єго имєни названои, [х]—Корєв будовал Корєвицє—[х] двѣ мили от Києва и мѣсто, котороє потом Вышгородомъ названо, а Либєда, трєх тых братов сєстра, над рєкою Лыбєдю, и от єи имєни названою, замокъ на горѣ высокои збудовала. // Котриї то три бра- 8 зв.
тия, кн҃зи рускии, многих иншихъ кн҃зєи под своєю владзою мѣли. А гды потом тыи три братия, кн҃зи києвскиї, Киї, Щик и Корєва, помєрли, ихъ с҃ны и потомки по них на Києвѣ на удѣлахъ своих спокоинє пановали, по которых долгомъ пановаṅю брали дан козарє по вовѣрцє[ц] на полянах тутъ, гдѣ Києвъ сидитъ.

Року 6370[ч]. Потомъ два кн҃зи на Києвскоє пановане, Ѡсколдь[17] и Дирь[18], наступили. В тои час в Вєликом Новгородє такъ страшныи потугою своєю и рыцєрствомъ людє мєшкали, жє присловє ω нємъ такоє было уросло: «Кто можєт против // Б҃га и против Вєликого 9
Новгорода». Алє жє под часъ пановаṅя в Києвє Осколдова и Дирова в тых полночных краєх, в Вєликомъ [ш]—Новгородъ, своємъ—[ш] княжєниї, в Пъсковскомъ, в Бѣлоозєрскомъ и индє згоды нє было, а за панство мєжи собою вадилися. За порадою єдногω в Вєликомъ Новѣгородѣ мудраго и знацного мужа на имя Гостомисєла послали послов до вараговъ и трох братиі, кн҃зи[щ] варазжских, рицєрством славных, Рурика[19], Синєуса и Трубора, на панство сєбє упросили. Котърыї три кн҃зи, приѣхавши до Руси и за кн҃зєи вдячнє и згоднє приняты, натроє сєбѣ панство роздєлили. Рурикъ взял сєбѣ // княжєниє Вєликого Но- 9 зв.
вогорода, Синєусь на Бѣломъ Озєрє княжєниє взял, Трубор Вєликоє Пъсковскоє опановал княжєниє. А тыи три кн҃зи варазскиї от цєсаров рымских поколѣня род свои проводили, от которых и н҃нєшниє цари православныи московскиї своє поколєня проводятъ. Алє два братия, кн҃зи Синєусь и Трубор, мало барзо пановавши, помєрли. Рурик, старшиї

братъ, кнзъ Великого Новгорода, ихъ княжения под свою властъ побрал и широко свое княжение и пановане розводил. В тои час над Русию, на полуднє лежачею, в Києвѣ пануючи,
10 Осколдь и Диръ, зобравши // великиє воиска рускиї, пошли морем Чорным воевати Констянтинополя. Которое мѣсто гды рускиї воиска ѡблегли и моцъна штурмовали, греки в Костянтинополю, иншѡи надѣи не маючи, кромѣ Гсда Бга, ризу Пречистои Бдци взявши, образы и кресты, гды по моряхю молячися ходили и ризу Пречистои в мори умочилъ патриархъ, море закипѣло и потопило рускиї човны з воискомъ такъ, иж кнзи Осколдъ и Диръ ледве з малою дружиною до Руси до Києва пришли.

Глава 3

Ѡ ЗАБИТЪЮ КНЗЕИ КИЕВСКИХЪ ДИРА И ОСКОЛДА И Ѡ КНЯЖЕНИЇ РУРИКОВОМЪ

10 зв.

Затымъ умерлъ Рурикь, кнзъ Великого Новгорода и пъсковскиї, и бѣлаозерскиї. Заставил по собѣ сна кнзя Игора, которогѡ зо всѣмъ княжениемъ поручил въ опеку Олегови[20], крѣпкому[я] своему. Которыи Олегъ, послышавши, ижь великиї кнзи киевскиї Осколдъ и Дыръ утратили армату и людеи много под Костянтинополемъ, взявши з собою кнзя [21]—Игора Рурикович—[21], водою притягнулъ [ь—ь] до Києва з людом [22—а]—якобы в вотчину—[а—22] і вызвал зъ Києва якобы на розмову кнзеи Осколда и Дира, которыи, ничего неприятелского не исподѣваючися от
11 своихъ, вышли з малою // дружиною. А Олежъ[б], указавши имъ кнзя Игора Руриковича, мовил: «Сеи естъ наслѣдник всѣхь княжениї рускихъ». А тое мовивши, кнзеи киевскихъ Ѡсколда и Дира казал заразъ[а] пред собою позабивати року 6390-г[в].

Ѡлегъ Киѡвъ і всѣ рускиї до его належачиї княжения ѡпановал и много иншихъ краинъ прилеглых силою и штуками под свою моцъ поподбивалъ. И стался Игоръ Рурикович всея Русиї, широко на всход, на полночъ и на полуднє ростягаючеися, монархою албо единѡвладцемъ. Бралъ Олегъ дань на деревлянах по куницы, а на радымичах по шелягу. Потом
11 зв. Олегъ, гды в Києве тѣшился, и коня // своего любимого казав привести; вѣщковъ ѡ томъ коню, що бы разумѣли, пыталъ. Отповѣдали, же смертъ ему от того коня будетъ. Для того казалъ того коня от себя отвести и особно ховати. Потомъ пошол под Костянтинополъ воевати и моцно воевал, ажъ от цря костянтинополского там дарами поедныиї, гды при

Приїзд князів Аскольда та Діра до Києва. Малюнок XIII (XV) ст.

Вбивство Аскольда та Діра. Малюнок XIII (XV) ст.

Похід князя Олега на Царгород (Константинополь) Малюнок XIII (XV) ст.

[п]Манкопъ [р]*П 898 арк. 4. зв.* [с]Тыи [т]Коревъ [у]Либед [ф—ф]над Днепромъ [х—х]недалеко ѡт Кїева. Корева збудовалъ замокъ на горѣ Кореврмъ ѡт его имени названой *П вписано над рядком* [ц]виверци [ч]П 862 *арк. 5* [ш—ш] Новгородскомъ [щ]кнѦзей *арк. 5 зв.*[ю] мурахъ [я]кревному [ь—ь]*дописано на полі* якобы в гостину [а—а]*відсутнє* [б]Олег [в]*П 882-г*

ѣхал до Киева з воины, сказано ему, же кон его любимыї, от которогѡ ему смертъ пророкована, здохлъ. Пришовши до трупи конского, ударил ногою в лобъ конскиї, мовячи: «Лживым бы практиком такая смертъ, що мнѣ практиковалї». А гды ударил, з конского
12 льба выскочила // змия ядовитая и угризнула Ѡлега в ногу, ѡт которого змиева угризения зараз умерлъ.

Князь Ігор. Малюнок XVII ст.

А Игорь Рюриковичъ, еще за живота Ѡлегового понявши себѣ за жену Олгу[23], правнуку Гостомеселову, ѡ котором вышеи въспомянулося, по смерти Олегъ[г] цѣлымъ монархою киевским і всея Русиі стал и, собравши воїска, воевал Грецкую землю. А црь грецкии, дары ему давши, учинил з нимъ примире. Потомъ Игорь на деревляны, которых за Олегомъ под свою моцъ подбилъ, вложил дан великую.

И гды з Киева з малою дружиною поѣхал кь деревляном ѡ отдаване дани, деревляне, тяжко себѣ тую дан почитаючи, збунтовали-
12 зв. ся // и, видячи Игора з малою дружиною, убили, и погребли его року от Сотворения Свѣта 6453[д].

Ѡ княжениї Ѡлги в Киевѣ, Ѡ помстѣ над древляны и Ѡ крещениї еи

По смерти кнзя киевского і всеа Русиї Игора Рюриковича жена Игорова, княгиня Олга з сыном своим единым Свтославом, Киевское, Великого Новгорода і всея[е] Росиї[е] княжение ѡсѣла и не якъ жена, але якъ по-

Похід Ігоря на деревлян. Збір данини. Малюнок XIII (XV) ст.

Вбивство Ігоря деревлянами. Малюнок XIII (XV) ст.

тужныи монарха справовала, и над деревлями[ж] // мужа своего, великого кнзя Игора 13
Рюриковича, ѡт нихъ забитого, смерти значне помьстилася. Бо деревляне, забивши великого кнзя Игора, мало важачи киѡвлянь, послали дватцатъ зацных з-межи себе людеи дѡ великои княгини Олгѣ, намовляючи еи и грозячи, абы за ихъ кнзя деревлянскогѡ, которыи еи мужа, князя Игора, з ними забил, ѡна пошла замужъ. Которых пословъ деревлянскихъ всѣхъ дватцати из[з] Ѡлга, казавши яму выкопати, в тую вкинула и землею живых за-

сыпала, и послала своего к деревляномъ посла,
ѡбѣцуючи за ихъ князя поити и потребуючи
13 зв. тогѡ, // абы зацнѣишихъ и болеи людеи по
еѣ прислалъ. Деревляне рады, бояръ и сенаторов
пятдесятъ по нее послали. А гды тыи
до Киева приѣхали, казала лазню вытопити
и просила ихь, абы перши в лазни змылися
по дорозѣ, тож бы по лазни до неи пришли
деревлянскиї бояре. Послы рады в лазню
пошли, а кгиня Ѡлга казала лазню соломою
и хворостомъ ѡбволочи и запалити. И такъ всѣ
з лазнею и з слугами изгорѣли. Зараз послала
до деревлян, ѡзнаимуючи ѡ себѣ, же уже
ѣдетъ до нихъ за их кнзя в малженство, толко
абы медов несытилии[и], жебы вперед до них
приѣхавши, мужу своему, кнзю Игору, тамъ
14 забитому // и похованому, поминки учинила.
Деревляне, меду много насытивши, выехали
противъ Ѡлзѣ, зацне убравшися, и спотkали.
А гды спытали Ѡлги, где бы их послы першиї
и другиі были, отповѣдала, же зь скарбами
моими назадѣ помалу ѣдутъ. Ѡлга теды, вь
ихъ столечное мѣсто Коростин вьѣхавши, гдѣ
муж еѣ Игоръ кнзъ забить и похован был,
над мужемъ плакала и могилу великую высыпати
казала. А потомъ деревлянъ ихъ же медом
частовала моцно, а своимъ не казала пити.
А гды деревляне без памяти попилися, казала
своимъ богатыремъ и рицером деревлянъ //
14 зв. сѣчи и забивати. И забито ихъ тогды пять
тысячеи. И такъ жалосную свадбу деревляномъ
зоставивши, вернулася до Киева року
6454[і].

Потомъ княгиня Олга, собравши воиско в
Киеве великое, на другое лѣто пошла над
древляны воевати зь сыномъ своимъ Свтославомъ,
абы и онъ отца своего Игора мъстился
смерти. А поразивши воиска деревлянскиї, гонила
до замку ихъ головного Коростина, где
гды множество деревлянъ заперлося, цѣлыи
рокъ ихь облеженемъ морила. А видячи замокъ
твердыи и недобытыи, штуки такои зажила,
15 // послала до деревлянъ, мовячи: «Уже
я помстилася над вами своего мужа смерти,
не отступлю еднакъ от вас, ажь мнѣ хотя и
малую дан дасте. Даите тепер по три голубы
и по три вороби зъ кождои избы». Деревляне
з радостъю тую малую данъ дали. А Олга тым
голубомъ і воробемъ казала къ хвостом попривязывати
кноты з сѣркою запаленыї и пустити,
и такъ кождыи голуб і воробеи, полѣтѣвши
до своихъ гнѣздъ, запалили замок деревлянскиї
и мѣсто. А Олга ударила под тои час
штурмомъ и много за того запалу утекаючихъ
деревлян побитѡ, и инши погорѣли, а иных
15 зв. много в неволю // до Киева заведено. Такъ
Ѡлга помъстилася своего мужа смерти, и
иншихъ всѣхъ замковъ деревлянскихъ добывши,
зъ сыномъ своимъ Свтославомъ вернулася до Киева
року от Сотворения Свѣта 6463[ї].

Потомъ княгиня Олга поѣхала великимъ коштом кораблями из Киева до Цригорода и, пришовши до цря костянтинополского Иѡанна Земиски, дары ему богатыи дала. Которыи

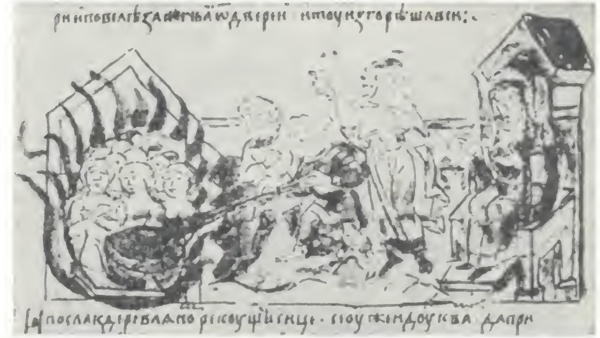

Спалення деревлянських послів.
Малюнок XIII (XV) ст.

Перемога війська княгині Ольги над деревлянами.
Малюнок XIII (XV) ст.

Хрещення Ольги у Царгороді.
Малюнок XIII (XV) ст.

арк. 6 зв. [г]Ѡлега [д]*П 945* [е]всеи [є]Руси [ж]древлАнами
арк. 7 [з]*відсутнє* [и]насытили [і]*П 946* [ї]*П 955*

еи великимъ достаткомъ по-црску частовал, а лица еи красотою и славою еи звитязствъ ѡбияты, намовлялъ еи себѣ за жену, бо был вдовецъ. Княгиня Ѡлга рекла: «Естемъ //
16 поганка, приѣхала тутъ вашеи вѣры хрстиянскои научитися. Окрести мене, если хочешь за жену мѣти». З радостию тое учинил цръ, призвалъ патриарху Костянтинополского

Князь Святослав. Малюнок XVII ст.

своего, которыи еи научивши вѣры хрстиянскои, ѡкрестилъ, и иных також рускихь бояръ многихъ, которыи з нею пришли. И дал княгинѣ Ѡлзѣ вь светом крещениї имя Елена, а самъ цръ был еи отцемъ крещенымъ. И благословилъ еи патриархъ, мовячи: «Блжена ты межи женами рускими. Будут бо всѣ тебе блжити снове рускиї ѡт рода в род». Гды теды ѡкрестилася княгиня Ѡлга, цръ воспомянул // еи обѣтницу, що обецала за
16 зв. него поити. Отповѣдала Ѡлга: «Ты мнѣ теперъ ѡтцемъ стался. Не годится отцу брати дочку за жену». Реклъ цръ: «Воистенну мудрая жена! Перехитрила мене!» И давши еи дары великиї и коштовныи, выпровадилъ чесно. А ѡна, взявши еще благословение от патриархи, ѡтѣхала до Киева и первая рускую землю свтымъ крещениемъ просветила. Але сна своего зъ его людомъ до познанья правдивого Бга не могла привести. Еднакъ Киовъ і Велики Новгород, і всю Рускую землю ему зуполную державу поручила. //

Перемога війська Святослава над хозарами. Малюнок XIII (XV) ст.

Похід Святослава на болгар. Малюнок XIII (XV) ст.

Глава 5 17

Ѡ КНЯЖЕНИЇ СВТОСЛАВА ИГОРОВИЧА В КИЕВЕ

Року 6470й [24]—Святославъ Игоровичь—[24], внукъ Руриков, застал монархою, то есть единовладцею, самодержец всеа Росиї. И был валечныи, все рыцерством [к—к] бавился [л—л] и людомъ в поли мешкал, до вареня ѣсти жадного не возил начиня, мясо вялое з хлѣбом сухимъ в полю ѣлъ з своими рицареми, намету, сукон, постелѣ не мѣлъ. Вмѣсто намету опончю мѣлъ, на землѣ легал, седло под голову подложивши. Для того ж роскошных греков потужне би-

вал и панство их посѣдал. Потом воєвал козаров, которыї з моци его выбивалися, и под моцъ свою ихъ подбилъ, и дан на них вложил.
17 зв. // Потомъ, зобравши свои великиї воиска, воєвал болгаровъ, значных военниковъ, и килкакратъ ихъ значнє поразивши, взялъ осмъдесятъ замков болгарскихъ, своими русаками осадилъ і вернулся до Руси, гдѣ знову печениговъ побил и разгромил. Затымъ матка Святославова, бл҃женная Ѡлга, княгиня, вь

Перемога Святослава над греками. Малюнок XIII (XV) ст.

Напад печенігів на Святослава. Малюнок XIII (XV) ст.

ст҃омъ кр҃щениї нареченная Елена, прєставися[м] року 6477[н] и погребена в Києве. Которои в Росиї памятъ празнують 11 июля.

Мѣль Святославъ трех с҃новъ, Ярополка, Ѡлга и Владимера, которымъ по смерти матки своеи розделилъ княжения рускиї: Ярополку
18 далъ Киевъ, // Ѡлгу дал деревлянъ з закономъ ихъ, Коростенемъ и з Переясловлемъ, а Владимеру Великиі Новгород. Потом знову С҃втославъ, зобравши воиска, воєвал болгаров и мѣсто ихъ болгарскоє за Дунаємъ, Переяслов, взял. И пошол воиною против ц҃ремъград-цкимъ[о] Василъю и Костянтину року от Рождества Хр҃ства 972, и поплюндровалъ, и попустошил барзо землю Грецкую, і великиї побрал корысти, и, ублаганы от цесаров грецких дарами, вернулся знову до Руси з корыстми и з великими скарбами. На дорозѣ отягченному скарбами заступили печениговє в тѣсных мстцах, з которыми любо смѣло подкавших[п] бился С҃втослав, але же // мѣстце ему 18 зв.
тѣсноє до битвы было, поимавши тамъ его, кн҃зъ печенѣжскиі голову ему отялъ року 6479[р], а из черепа головы С҃втославовы учинити собѣ казал чашу и золотомъ оправити, и тоє написатї на тои чаше: «Шукаючи чюжого, своє стратилъ». И завше из тоеи чашки, веселячися, пивал, оказуючи свою славу, же такъ великого и славного звитяжил монарху.

Глава 6

Ѡ СПОЛНОМЪ ЗАБИВАНИЮ С҃НОВЪ К҃НЗЯ СВЯТОСЛАВА

По смерти С҃втослава с҃ны его три, которых С҃втославъ за живота своего княжениями //
поделил, не згодилися зъ собою, бо за порадою 19
единого пана радного С҃втославового Ярополкъ, кн҃зь киевскии, старши с҃нъ Святославов, наѣхавши з воискомъ на брата своего Олега, кн҃зя деревлянского, забилъ его року от Сотворения Свѣта 6484[с] и его княжение опановал. Що послышавши, Владимеръ з Великого Новгорода побѣглъ до вараговъ, а Ярополкъ, пришовши з воискомъ до Великого Новагорода, опановал столицу брата своего меншого Владимера и тамъ своего намѣсника ѡставивши, а самъ единовладцею самодержцемъ руским назвавшися, отѣхал до Киева. Владимеръ зас, взявши себѣ на помочъ варагов[т],
пришовши // на своє княжство до Великого 19 зв.
Новгорода, намѣсника Ярополкового з Новагорода выгналъ и своего посадил, а самъ, воиско руское зобравши великоє и з варазскимъ злучивши, Пськова добылъ и Рехволда, князя пъсковского, з двома с҃нами его забилъ, же за него Рохмиды, сестры своеи, не хотѣлъ дати, и силою еѣ себѣ Владимер взял за жену. А взявши еще изо Пъскова воиска, пришол до Киева на Ярополка, брата своего, и пославши таємне до Киева своего посланца

[й]*П 962 арк. 8. зв.* [к—к]дивнымъ [л—л]завше з своимъ рицерствомъ *арк. 9* [м]прєставилася [н]*П 969* [о]цремъ грецкимъ *арк. 9зв.* [п]поткавшися [р]*П 971* [с]*П 976 арк. 10* [т] вараговъ *П виправлено з* варагом

до Блуда, вѣрного сєнаторя, пана радного Ярополкового, о҃тцємъ єго зовутчи, просилъ,
20 абы єму порадил, якъ бы могъ // брата своєго Ярополка забити, обѣцуючи єму за тоє вєликиє дары и чести. Которымї обѣтницами Блуд звєдєны лакоме, зле своєму кн҃зю Ярополку радив и єго зрадил, порадивши Ярополку, абы ишол до Владимера, яко нє могучи

Князь Володимир Святославович.
Малюнок XVII ст.

противъ єго вєликимъ воискомъ стати, просити ѡ покои. И такъ Ярополкъ, послухавши Блуда, гды з башты [ч]—своєи своєи—[ч] ишол до Владимера, тамжє в баштѣ забитыї зосталъ.

Глава 7

Ѡ КНЯЖЕНИЇ ВЛАДИМЕРА СВ҃ТОСЛАВИЧА, САМОДЕРЖЦА, И Ѡ ЕГО ДѢЛАХЪ РЫЦЕРСКИХЪ

20 зв. Року 6488[ф] // [25]—Владимеръ Св҃тославичъ—[25], внук Игоров, а правнукъ Руриковъ, по двох братахъ своихъ родныхъ, Ѡлгу і Ярополку, опановавши всѣ ихъ княжєния, вєликим кн҃земъ и самодержцємъ зостал всея Росиї и въ Києвѣ учинилъ свою столицу. За дш҃и братиї побитыхъ наставлялъу Києвѣ много балвохвалницъ и балвановъ, набожныи къ бг҃омъ своимъ будучи. Особливе балвана наипреднѣишего учинилъ барзо высокого, которого тулуб былъ з дєрєва мѣстєрнє рѣзаныї, голову мѣлъ сєрєбряную, уши золотыї, ноги жєлѣзныє, а в рукахъ держалъ каменъ // на кшталтъ Перуна 21
палаючого, рубинами и карбункуломъ осажєної и светячися. І того балвана Перуномъ назвавши, то єстъ бг҃омъ громовъ и блискавицъ, особливе над иншихъ чтилъ, яко бг҃а. Которому на честъ дубовыи огонъ, которыи вѣчнымъ звано, свещенники палили, сторожа того пилновала, а если бы мѣлъ згаснути, того сторожа горломъ карано. Збудовал межи Волгою и Окою реками за Москвою мѣсто Володимер великоє на свое имя и тамъ мєшкал [х—х] в Володимери, столицы кн҃зеи московских. Стала от вєликого Владимєра, кн҃зя, ажъ до Івана Вєликого, кн҃зя Даниловича, // ко- 21 зв.
торыи зъ Владимєра до Москвы мѣста перєнєслъ столицу свою, и от єго Москва мѣсто почало быти столицою вєликих кн҃зєи рускихъ.

Потомъ вєсь вѣкъ воинами и дѣлами рыцерскими бавилсяч[ч] Владимеръ, воєвал на кн҃зя полского Мечислава і взял под нимъ Перемышлъ и иншиї замки под свою владу[ч]. Жон много імѣлъ и подложницъ, єдныхъ на Бєрєстовѣ, а других в Вышгородѣ держалъ. Забравши знову[ш] вєликиє воиска рускиї и перєправившися за Дунаї, опановал[щ] зємлю Болгарскую, Сєрбьскую, Карватскую, Сємигродскую, [26]—Виятицкую, Ятвѣзскую, Дубєлскую[ю]—[26] // и тыи краи, гдє тєперъ волохи, 22
мултєнє и татарє бобрускиї живутъ, и дан на всѣх ихъ сєбѣ вложил, которую пєрвѣи грецкимъ цр҃емъ давали. Когда Владимер тыи зємли воєвалъ, [27]—печєниги тѣмъ часомъ пришли [я]— (з воискомъ и стали под Бѣлагородомъ—[27] и, нє могучи замку добыти, долго лєжали, хотячи рус голодомъ выморити [вымо)рити]—[я]. И такъ, зморєны голодом, рус во облєжєню застаючи, хотѣли здатися печєнєгомъ, аж [28]—єдин старыи чл҃вкь порадил—[28], жєбы[ь] нє здавалися. И зобравши между людми мєду и муки, казал[а] колодєз выкопат, а мєд розсытивши и муку, вкинути. И призвавши печєниговъ, і своих имъ в заклад значных людєи // давши, показали имъ кисѣл, уроблєны[б] 22 зв.
в калодѣзє, и дали имъ єсти. А през них и до ихъ табору послали, мовячи, ижъ намъ бг҃и із зємли даютъ сами таки кормъ, николи насъ голодомъ нє выморитє, сами вперед зьгинєтє.

Печениги, видячи, же ихъ голодом нє выморятъ и достати штурмомъ труднω, отступили от Руси и пошли додому. Вєрнулсѧ[в] тымъ часомъ и Владимєръ з воины до Києва.

Потомъ снову пєчениги, з болшимъ зобравшися воискомъ, ишли до Києва. Владимєръ, услышавши о них, зь своимъ воискомъ пошол против ихъ. И стали печениги з єднои стороны
23 реки Трубєжа, а Владимер // зъ другои стороны. Видячи пєчениги готовостъ Владимєрову против ихъ, послали к нєму, мовячи: «Нє траттмо людеи, поставмо з обоих сторон борцовъ дужих[г]. Если вашъ русинъ нашєго поборєтъ, то мы вамъ будємъ служити, а єсли нашъ вашєго поборєтъ, то вы намъ будєтє служити». [д]—И обѣцал—[д] Владимєрь такъ учинити, [е]—алє фрасовался барзо—[е], не знаючи ω такомъ у себє борцѣ, абы[є] нє доставил[ж] встыду, послал шукати[з] мєжъ своими борца. Когда[и] долго нє нашли, до [фрасовливого][і] Владимера пришол муж старыи, переясловєцъ з Пєрєяславля, мѣста старого, которое єстъ
23 зв. за Москвою, и рєклъ: «Великиї // княжє Владимеру! Естъ у мєнє сн҃ъ, которого никто нє поможєтъ[ї], может тои збороти пєчєнига, [й]—бо я гды—[й] раз єго ударил, ωн, разгнѣвавшися, шкуру[к] воловую надвоє руками розорвалъ». К҃нзь Владимер, обрадовавшися[л], казал[м] того пєрєясловцового с҃на до себє привести, рєклъ єму: «Можєш ли пєчєнига побороті?». А ωн смѣло ωтповѣдалъ: «Могу. Кажи[н] мнѣ, княжє, привєсти сурового[о] вола». Когды[п] привєдено вєликого сурового[о] вола и роздражнєнно жєлѣзомъ роспалєнымъ, волъ срожачися кинулся всєю силою на пєрєясловца, против єго стоячого, а пєрєясловєцъ, боронячися от вола,
24 порвалъ[р] за бокъ // и шкуру з мясомъ із нєго вырвалъ. Тогды[с] Владимєръ послалъ єго против пєчєнигов борца. Пєчєнигъ вєликъ, якъ Голиадъ[29], боротися вышовши, смѣялся з пєрєяславца, іжє мал был возростомъ пєрєясловєцъ, называл єго жолвию[т][30]. Єднак жє, гды[у] пєрєяславєцъ смѣло оказуючи, зышолся з пєчєнигомъ вєликимъ, взяли боротися и битися кулаками. Пєрєясловєцъ, розогнувшися[ф], ударилъ лбомъ своимъ пєчєнига в товстоє чрєво, ажь пєчєнигь упалъ. Кинувшися з зємли пєчєнигь, кинувся зъ гнѣвомъ на пєрєясловца и кулакомъ ударил мощно[х], а пєрєясловєцъ малыї, [ц]—гды ωт замаха ухилился—[ц], повалился пєчєнигь на зємлю. Пєрєясловєцъ
24 зв. [засъ][ч], // на нєго въскочивши, почал бити пєчєнига и душити, взявши за горло, ажь єго на смєртъ удушил. [ш]—Що обачивши—[ш], Врадимєръ[щ] крикнулъ зъ своими на пєчєниговъ, а пєчєниги, смєртъю своєго борца зтривожаны[ю], почали утѣкати. Рускиї зас воиска ихъ жєнучи сѣкли, кололи, в Трубєжи топили и инших имали, и, корысти много набравши, звитязцами зосталї прєз єдного малого пєрєясловца. И на памятку того Владимєръ тут жє, над Трубєжю, гдє пєрєясловєць убилъ пєчєнига, заложил мѣсто Пєрєясловлъ, двєнатцатъ милъ от Києва. А того пєрєясловца, звитяжцу, и о҃тца єго ударовавъши значнє, вєликими при сєбѣ людми учинилъ. //

Приїзд Володимира до Києва.
Малюнок XIII (XV) ст.

Глава 8 25

Ѡ ПОСЛАХЪ З РОЗНЫХЪ ЗЕМЛЪ, НАМОВЛЯЮЧИХ НА ВѢРУ ВЛАДИМЕРА

Гды такъ Владимєръ, самодєржєцъ всєа Русиї, вєликими звитязтвами по всємъ свѣтє розславился, а в поганствѣ бєз закону жилъ, розмаитыи ц҃ри и к҃нзи розних зємєлъ вѣры махомєтинскои, папєжскои, нємєцкои, єрєтицкои и жидовскои присылали пословъ до Владимєра, намовляючи єго на свою вѣру и

[у]—[у]своєй [ф]*П 980 арк. 10 зв.* [х]—[х]и [ц]*П на полі російський переклад* пробавился *арк. 11* [ч]владзу *П на полі переклад* власть [ш]*П на полі переклад* вновь [щ]*П на полі переклад* завладѣл [ю]Дулєбскую [я]—[я]*П дужки в тексті* [ђ]*П на полі переклад* чтобы [а]*П на полі переклад* повєлѣ [б]*П на полі переклад* здѣланы [в]*П на полі переклад* обратися [г]*П на полі переклад* силных *арк. 11 зв.* [д]—[д]приωбѣцал *П виправлено з* приобѣцал [е]—[е]*П на полі переклад* і усумнѣвался зѣло [є]*П на полі переклад* чтобы [ж]зосталъ [з]*П на полі переклад* іскати [и]а гды [і]*без дужок П дужки в тексті, на полі переклад* усумнѣлаго [ї]подужуєтъ [й]—[й]*П на полі переклад* когда я [к]скуру *П на полі переклад* кожу [л]оурадовавшисѧ [м]*П на полі переклад* повѣлє [н]*П на полі переклад* вєля *арк. 12* [о]срогого [п]а гды [р]*П на полі переклад* ухватил [с]тєды [т]*П на полі переклад* чєрєпахою [у]*П на полі переклад* єдиножды [ф]розогнавшисѧ [х]моцно [ц]—[ц]*П на полі переклад* тогда от удара уклонися [ч]зас *П дужки в тексті* [ш]—[ш]*П на полі переклад* что увидѣвши [щ]Владимир [ю]*П на полі переклад* смущєнъ

показуючи єму кождыи з нихь законы свои. Нє принял ихь вѣры жадной: мохамєтанскую обєрзилъ[я] себѣ, яко мєрскую и нєчистую, па-
25 зв. пєзскую и црєи латинскихъ, // нємєцкихъ кнзєи нє принялъ вѣры, [ь]—жє нє барзо—[ь] набожниї ихь цремониї и костєлы внутрѣ нє оздоблєныї, бо ωн самъ балвохвалницы свои ωздоблялъ и барзо был к нимъ набожныи,

Служба у Софійському соборі у Царгороді. Малюнок XIII (XV) ст.

жидовскои также нє принялъ, ібо єму закон Моисєовъ о ωбрѣзаниї и о иных здался быти тяжокъ. И отпустилъ всѣхь такъ послов, отказавши. А самъ, намыслившися, послал своих послов в розныє панства[а], абы вивѣдалися всѣхъ вѣръ закона и цєрємониї. Которыї послы Владимєровы, ѣздивши по всѣхь панствах[б] и розныхъ вѣръ и порядку присмотрившися, приѣхали до Цригорода. О чомъ довѣдавши-
26 ся, // црь[в] блгочєстивыи на том час цриградцкиї [31]—Костянтинъ и Василиї—[31] з радостъю оных послов приняли [г]—и, казавши—[г] патриарсѣ і[д] собором якъ наизначнѣи служити, привєли къ церкви послов, и указали имъ всє свое набожєнство, и о вѣрє сказавши, гоннє[є] ударивши[є], отпустили до Києва. З ними жь послали от сєбє учоного барзо[ж] грєка Кирилла Философа, которыи, гды[з] до Владимєра приѣхалъ з послами, послы пєрви[и] сказали Владимєру, їжє[і] нѣгдє мєжи всѣми вѣрами нє нашли над вѣру грєцкую приємънѣишую и лѣпшую в законѣ, в набожєнствѣ и цєрємониях, [і]—і в оздобѣ—[і] црквєи. Прижали и тоє, ижь єгды при отправованю службы Бжєи //
26 зв. в Цриградѣ в цєркви грєцкои стояли, розумѣли, жє то в нєбѣ, а нє на зємли стояли. Затым Кирил Философъ, от своих црєи грєцкихъ привитавши[й] Владимєра, далъ єму от них подарок, запону золотую, на которои страшныи остатни суд Бжиї былъ мистєрнє выгафтованъ[к]. Присмотруючися пилно[л] Владимєр тому образу, іспытав[м] Философа, що[н] то за судя и кто сут [о]—по правици и по лєвицы—[о] стоячи. Философъ, іспытаню[п] Владимєрову досить чинячи[р], всє єму порядне от Сотворєня Свѣта до потопа, а от потопа до Аврама, до Моисєя и ажъ до воплощения Хрстова, і всє о Хрстовомъ пожитиї во плоти, ω распятиї за нас, ω воскрєсєниї, ω вознєсєниї // на нєбо и о втор△м страшномъ на суд пришєствии, и о воскрєсєниі людєи из мєртвыхъ сказал. На котором судѣ тыи станутъ, воскрєснувши, [с]—по правици—[с] судиї, котриї вѣруютъ вь Гсда Исуса Хрста и добрыї дѣла дѣлаютъ, и поидутъ до црства нєбєсного жити вовѣки. А нєвѣрныи, поганє и єрєтики з жидами, и злоє дѣлаючи станутъ [т]—на лєвицы—[т] и поидутъ з дияволами во огнь вѣчныи мучитися вовѣки. Владимєр то всє выслушавши, пилно[у] вьздохнулъ и рєклъ: «Блгословєниї тыи, которыи станутъ [с]—по правицы—[с], алє бєда тым, которыи [т]—на лєвицы—[т] станутъ». Отповѣдалъ Философ: «И ты, єсли вѣру нашу приимєшъ // и окрєсти- 27 зв.
шся, [с]—на правицы—[с] станєшъ і вѣчноє црство по смєрти ωдєржишъ. А єсли нє окрєстисся, [т]—на лєвицы—[т] твоє будєтъ мѣсто[ф], из твоими всѣми во муку вѣчную поидєшъ». Вдячнє[х] тую всю науку Философову Владимєр принявши, з вєликими дарами Философа отпустилъ, жєлаючи крєщєния, і всѣмъ своимъ старшим совѣтникомъ тую отповидалъ науку, алє нє мѣлъ помочника, кто бы тогда[ч] єму до того доброго моглъ[ч], для того Владимєр пєрєстал ω томъ мыслити.

Глава 9 28

Ѡ ВЗЯТЪЮ КОРСУНЯ ОТ ВЛАДИМЕРА И Ѡ КРЕЩЕНИЇ ЕГѠ //

По часѣ зобравши воиско рускоє вєликоє, Владимєръ выправился до Таврики албо[ш] Пєрєкопу и взял славноє под грєками мѣсто Кафу. Ѡтколъ пошовши, ωблєглъ Корсунъ[32] над Чорнымъ морємъ, мѣсто грєцких црєи любимоє и богатоє. А гды, дєржачи рокъ[щ] вь ωблєжєню, мѣста нє могь добыти, грозил далшимъ облєжєнємъ морити, єсли бы нє здалися, грєкомъ. Єднакъ[ю] любо и докучило ωблєжєнє, нє здавалися Владимєру, алє потужнє боронилися. Ажъ здрадою корсунскиї протопопъ Анастасиї, написавши до Владимєра на картѣ, ижъ нє можєтъ мѣста и замку иначєи добыти, хиба воду отимєт, руры подзємнымъ[я] кь вьсходу слнца, которыми вода //

28 зв. солодкая идетъ в мѣсто, перекопавши, [б]—тоє написанє—[б] до стрелы причепивши, выстрелил з мѣста до намєту Володимерового. Которое Владимєр прочитавши, перєкопал руры, отнял воду и такъ корсяняне, бєзводємъ стиснєны, мусили[а] Владимеру со всѣмъ скарбомъ црскимъ здатися. А Владимєръ, взявши Корсун, всю Таврику латво зъ страхом всеи Греціи̂ в моцъ свою взялъ и з Корсуня послал до цреи грецкихъ, абы єму сестру свою Анну

єдиного. И дано єму имя въ свтомъ крещении̂ Василии̂. И иншихъ многии̂ при нємъ рускиє бояре крестилися, чюдом оным уѣрившися. Тамъ же і вь стан малженскии̂, зь Анною, царєвною царигородцкого[є], звєчаныи̂, вьступил [ж]—і вернулъ—[ж] цремъ грецким Корсунъ, Кафу і всю Таврику, в Корсуни црковъ Свтго Василия збудовал[з], [и]—[и] приѣхал до Киева. //

Похід Володимира на Корсунь.
Малюнок XIII (XV) ст.

Хрещення Володимира.
Малюнок XIII (XV) ст.

за жєну дали, обѣцуючи[б] тоєжъ Цриграду учинити, што и Корсуню, єсли нє отдадутъ за нєго сестры свои. Отказали црве: «Намъ, хрстияномъ, нє годится отдавати сестры за
29 тебє, поганина, а єсли от балванов // до Хрста пристанєшъ и ѡкрестишся, то отдадимъ». Владимєръ, припомянувши себѣ науку Философа и послов своих о грецкои вѣрє повѣстъ, послалъ до цреи, мовячи: «Я зрозумѣлєм з пословъ своихъ, до васъ от мене посланных, ѡ довѣдался вѣры, ижъ ваша вѣра правдивая, прето пришлѣте до мене єпископа своєгѡ, іжєбы[в] мене ѡкрестил». З радостию теды црвє послали сестру свою з дворомъ и єпископа зь свещенниками до Владимера, которыи̂ свого до Корсуня приѣхали. Владимєр заразъ ослѣпъ зъ смотрения Бжиєго [г]—и почал—[г] вонтпити ѡ крещении̂, разумѣючи, ижъ то боги єго скарали, ажъ црвна Анна до єго
29 зв. наказала, мовячи: // «Єсли нє окрестишся, нє збудєшъ слепотъ». И так Владимєръ, в мысли маючи тоє: «Єсли збуду слепоты прєз крещениє, теды грецкая правдивая вѣра». Зараз окрестился року[д] от Сотворєня Свѣта 6496, а ѡт Рождества Хрства 990. Кагды крестился, чюдовнє в водѣ зь очеи єго [є]—[є] и увѣрилъ статєчне въ Хрста, и хвалилъ Бга

Глава 10 30

Ѡ ЗНИЩЕНЪЮ БОЖНИЦЪ В КИЕВЕ ѠТ ВЛАДИМЕРА, Ѡ КРЯЩЕНИИ̂ РУСКОМЪ, Ѡ ПОСТАНОВЛЕНИЮ ЦРКВЕИ̂, Ѡ ПОБОЖНОСТИ И О ВОИНАХЪ

В Києвѣ Владимєрь казалъ[і] балваны ламати и бити и божницы розкидати. А нѣкоторыи̂ глупыи̂ балвохвалцы плакали своих боговъ

арк. 12 зв. [я]омерзилъ [ь—ь]*П на полі переклад* нє зѣло [а]*П виправлено на* царства [б]*П виправлено на* царствах *арк. 13* [в]цри [г—г]*П на полі переклад* і повєлѣша [д]*відсутнє* [є]гойнє [є]оударовавши [ж]*П на полі переклад* зѣло [з]*П на полі переклад* єгда [и]перше [і]же [і—і]*П на полі переклад* і во украшеніи [й]*П на полі переклад* учествовавши [к]*П на полі переклад* ізображен [л]*П на полі переклад* прилѣжно *арк. 13 зв.* [м]спыталъ [н]*П виправлено на* что [о—о]*П на полі переклад* одесную і ошуюю [п]пытаню [р]*П на полі переклад* сказуючи [с—с]*П на полі переклад* одесную [т—т]*П на полі переклад* ошуюю [у]*П на полі переклад* прилѣжно [ф]мѣстце [х]*П на полі переклад* внявъ *арк. 14* [ц]тогды [ч]помоглъ [ш]*П на полі переклад* ї [щ]*П на полі переклад* год [ю]*відсутнє* [я]подземныи [ь—ь]и тоє писанє [а]*П на полі переклад* мыслили [б]*П на полі переклад* обѣщая *арк. 14 зв.* [в]жебы [г—г]*П вписано над рядком* [д]*П на полі переклад* лѣта *арк. 14 зв.— 15* [є—є]якъ луска зпала, и прозрѣлъ и видѣти ясно почалъ [є]царіградскою [ж—ж]*П на полі переклад* и паки отдал [з]*П на полі переклад* сотворил [и—и]на памАт своего крещенїА,

знищеня. Повѣстъ тєж єстъ старых тая, же гды єдного балвана волокли з горы утопити в Нєпръ и били по череву, бѣсь в нем кричал, ляментуючи. Ѿтол тую з горы дорогу нижшє монастыря Михаиловского назвали здавна Чортово Бєрємищє, то єсть тяжкость чорту, бо слово славенскоє «бремя» значит «тяжкость». И гды того балвана утопили, плынул вниз,
30 зв. а невѣрныи, // идучи берєгомъ, плакали и звали, мовячи: «Выдыбаи, нашъ Гсдрю Бже, выдыбаи», то єсть выплыви. А тои балванъ выдыбал албо выплылъ был ажь тамъ на берєгь, где тепер монастыръ Выдубецкии, и названо тоє мѣстьцє тым урочищемъ от выдыбаня Выдабичи[і] албо Выдубичи. Алє и тамъ, гды невѣрныи взяти хотѣли того болвана, вѣрныи, пробивши и камен привязавши, утопили. И для того, повѣдають, первыї при Владимерє митрополитъ Михаїлъ, посадивши чернцовъ на горѣ недалеко от того Беремища Чортова, на своє имя црквъ Свтго Михаила збудовал, ижь якъ з неба свтыи Михаилъ чорта
31 зкинулъ, такъ тут ѡн же помоглъ // з горы чорта в болванѣ збивати. А в Видубичахъ црквъ Чуда свтго Михаила збудовано также при Владимере для того, ижь якъ в Хонех свтыи Михаилъ чудо учинилъ, рѣки невѣрных погрузивши[й], такъ тутъ выдибалого албо выплыненого в болванѣ чорта помоглъ в водах потопити. А свтыи Владимер своих сновъ двенатцатъ казал покрестити. Имена ихъ: Вышеслав, Изяслав, Свтополкъ, Ярославъ, Всеволод, Свтослав, Мъстислав, Борис, Глѣбъ, Станислав, Посвиздъ, Судислав. І всѣмъ людемъ на Почаиню рѣку казал заитися, 33—гдѣ тепер црквъ Свтых мученикъ Бориса и Глѣба—33, и крестити. Перуна балвана, къ хвосту конскому привязавши, казал у Днепръ волочи и утопити,
31 зв. а там црквъ // Свтго Спаса каменную поставил. Наипервѣи вь свое имя казал црквъ Свтго Василия поставити в Киеве на горѣ, и по всѣхъ мѣстахъ руских своихъ розослалъ єпископов и свещенниковъ, абы людеи крестили і вѣры научали, и црквi ставили в Киеве. Тєжь монастыри и црквi ставити росказал, до чого єго Михаилъ, митрополитъ, приводил и помагал, єпископов и священниковъ становячи и игуменов монастыромъ подаючи, и помноженю хвалы Бжеи пилно стараючися. И такъ от окрещения през Владимера Руси всѣ народы рускиї на всходе, на полуночи, на полуднє под послушенством патриархи цригородцкого, от которого крещениє приняли, // статечнє до сего часу триваютъ. Такъ 32
Владимеръ, самодержецъ всея Росиї, доскональымъ хрестияниномъ заставши і всѣхъ крестившихъся ѡбачивши, 34—хвалилъ Бга і хвалу єго розширялъ во всємъ своємъ панствѣ—34.

Забравши тєжь великоє воиско, воєвал на кнзя полского Мечислава и много єго замковъ под свою владзу подбил и непоєднокротъ тоє полскои земли чинил. Потомъ печениги великимъ воискомъ вышли в землю Рускую и облегли Василєвъ, мѣсто пять мил от Киева, против печениговъ. Гды Владимер з малою дружиною вышол, розгромленъ от печенигов, ледве сам под мостъ скрился и тамъ от нихъ выседѣлся, ѡбецуючи црквъ Свтго Спаса там
же, // в Василевѣ мѣстѣ, поставити, бо тоє 32 зв.
єгѡ поражене на празникъ Спасово Преображения стало. И якъ ѡбецалъ, такъ учинил, поставити казал црквъ у Василевѣ Преображения Спасова. Гды печениги, набравши, вернулися вь свою землю, постановил тежъ Владимеръ 35—црквъ великую каменную Пресвтои Бдцы в Киеве—35 і вшелякую єи озъдобу достатнюю далъ. Анастасию, корсунскому протопопѣ, црквъ тую поручилъ и надал тої црквi десятину от всєго своєго добытку, и ѡт своихъ мѣстъ; набудовал много шпиталев для убогихъ и надал шпиталем великиє достатки и приходячимъ всѣмъ убогимъ //
вь єво[к] княжои[л] дворъ казал, не броначи, 33
живностъ вшелякую давати, и з двора своего особливє хоримъ, не могучимъ ходити, посылал. Барзо былъ к духовнымъ и къ убогимъ млстивъ.

При семъ князѣ Владимере пришол до Киева свтыі Антониї Печерскиї зъ Свтои горы и, походивши по монастырех киевскихъ и не схотѣвъши в них жити, почалъ в печери, от вараговъ выкопанои, м—над [Д]непромъ—м жити.

Глава 11 33 зв.

Ѡ РАЗДѢЛЕНИЮ РУСКИХ КНЯЖЕНИЇ ѠТ ВЛАДИМЕРА СНОМЪ И Ѡ СМЕРТИ ЕГѠ //

Гды уже зъстарѣлся Владимер, постерегаючи, абы снове єго за панство по смерти єго не вадилися, Вышеславу дал Великиї Новгород, Изославу — Полоцкъ, Свтополку — Туровъ, Ярославу — Ростовъ. А гды рыхло Вышеслав умерлъ, Ярославу ж дал Великиї Новгород,

а Борису — Ростовъ, Глебу — Муромъ, Свтославу — Деревляны, Всеволоду — Владимеръ, Мъстиславу — Тмуторокан, Станиславу — Смоленескъ, Судиславу — Пъсков, Посвизду — Волынъ. Потомъ ходил з воискомъ Володимер на Харваты и повоевалъ ихъ з Новъгорода, которое княжение дал Ярославу[36]. Давано Владимеру дани на кождыи
34 рокъ по двѣ тысячи гривен. Потомъ // Ярославъ не хотѣл отцу своему тоеи дани дати. Розгнѣвавшися Владимеръ на Ярослава, почалъ воиско збирати, а Ярослав затягнулъ себѣ на помочъ противъ ѡтца печенигов. И дано знати Владимеру, ижъ печениги в землю его Рускую идутъ пустошити. Владимеръ самъ, захорѣвши барзо, послал сна своего Бориса, котороиⁿ при немъ жилъ, з воискомъ против печениговъ. И самъ рыхло Владимер живоъ свои побжныи скончалъ року от Сотворения Свѣта 6525[о] [37], умерлъ въ своемъ замку на Берестовомъ и похован от своих з плачемъ всего люду в црkви Пресвятои Бдцы Десятилнои[п], которую самъ поставил, въ гробѣ мармуровом, и за свтго почитанъ. //

34 зв.

Глава 12

Ѡ ОБНЯТЪЮ ѠТ СВТОПОЛКА КИЕВА, Ѡ ЗАБИТЮ ѠТ НЕГО БОРИСА И ГЛѢБА И Ѡ ВЫГНАНЮ ЕГО ПРЕЗЪ ЯРОСЛАВА

Свтополкъ, увѣдавши ѡ смерти ѡтца своего Владимера, прибѣгъ до Киева и сѣлъ на столицы его в Киеве. Умыслил позабивати братъю свою[р] з лакомства, самодержцемъ рускихъ паствъ[с] хотячи зостати. Борисъ, за печенигами уганяючися, сталъ на Алтѣ рецѣ под Переяслоалемъ, а Свтополкъ вышегородцевъ [38]—Путшу, Телца, Еловича и Ласка—[38] намовил, абы убили брата его Бориса. И[т] они, послу- //
35 хавши, побѣгли з людми и з слугами Свтополковыми и, заставши молячогося[у] Бориса з плачемъ по утрени въ недѣлю пред ѡбразомъ Хрстовымъ, там же его в руцы Бжиї отдаючагося, копиями проболи і, взявши тѣло [ф]—[ф] мученика Бориса, отвезли до Вышгорода [х]—и похoвали—[х] в црkви Свтого Василия. [39]—Црковъ свтая убиение свтго Бориса празнуетъ мсца июля 24-г дня—[39]. Возрадовавшися безбожныи[ц] Свтополкъ [ч]—зъ убиения—[ч] брата своего Бориса, захотѣл и брата другого Глѣба убити и послалъ с хитростию слугъ своихъ до Глѣба, до Муромля[ш], мовячи[щ]: «Ѡтцъ нашъ Владимеръ [ю]—барзо хорыи—[ю], потребуетъ[я] тебе. Ѣдь[ь] до Киева [ъ]—якь наїрыхлѣи!»—[ъ]. // Глѣб, увѣривши тымъ[а] словамъ, 35 зв.
заразъ[б] поѣхал до Киева. [в]—А гды на Смядинѣ—[в] недалеко ѡт Смоленска стал опочивати, тамъ же молячогося посланники Свтополковы забили[г], а его власныи[д] кухар пана[е] своего Глѣба ножем зарѣзал[є]. И покинувши тамъ же тѣло мученика Глѣба, двема колодами завалили, але Гсдь Бгь [д]—смоленщаном чюдовне—[д] открилъ его тѣло, бо мимо ходячимъ людемъ свѣтлостъ великая являлася и ангели тамъ спевали. И такъ взявши тѣло свтго Глѣба, чесно поховали[ж]. Црковъ убиение [з]—[з] празнуетъ посполу[и] зъ свтымъ Борисомъ. А Свтополкъ, побивши братию, сѣлъ на столицы отцевскои безпечне в Киевѣ и княжения братиї // побитых Ростов- 36
ское и Муромское ѡпановалъ[і]. В тои часъ свтыи Антониї Печерскиї, ѡмерзивши себѣ братоубивство Свтополково, знову пошол ис Киева до Свтои горы. Тогды ж зараз пришла

и пожегнавши црей своихъ швагров, з радостю взял з собою митрополита Михаила и протопопу Анастасіѧ, и свщениковъ, чернцовъ, спѣваковъ и ремесников мнѡго, также и мощи стго Климентіѧ и з тыми [і] *П на полі переклад* повелѣ *арк. 15 зв* [ї]Выдыбичи [й]*П виправлено з* погрузившихъ *арк. 16 зв.* [к]егѡ [л]кнѧжїй [м—м]над Днепромъ *арк. 17* [н]кѡтрїй [о]*П 1017* [п]Десѧтинной [р]*П вписано над рядком іншим чорнилом арк. 17 зв.* [с]панствъ [т]*відсутнє* [у]*П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад* молящаго [ф—ф]ст [х—х]*П закреслено, над ними вписано російський переклад* и погребли [ц]незбожный *П закреслено, над ним вписано російський переклад* безбожны [ч—ч]*П закреслено, над ними вписано російський переклад* о убиенй [ш]*П після слова на полі вписано* города [щ]*П закреслено, над ним вписано російський переклад* сказати ему [ю—ю]*П закреслено, на полі російський переклад* очен болен [я]*П виправлено на* ї требуетъ [ь]*П закреслено* [а]*П взято в квадратні дужки, над ним вписано російський переклад* темъ [б]*П взято в квадратні дужки, над ним вписано російський переклад* скоро [в—в]*П взято в квадратні дужки і закреслено* [г]*П взято в квадратні дужки, над ним російський переклад* убили [д]*П взято в квадратні дужки* [е]*П взято в квадратні дужки, на полі російський переклад* господина *арк.18* [є]дорѣзалъ *П виправлено з* дорѣзал [ж]*П закреслено, над ним російський переклад* погреблїй [з—з]егѡ *П після слова над рядком пізніше вписано* его [и]*П взято в квадратні дужки, на полі російський переклад* вмѣстѣ [і]*П взято в квадратні дужки, над ним російський переклад* завоевалъ

вѣдомость з Киева от Предыславы, сестры, къ Ярославу до Новгорода о смерти о҃тца и о побитию братиї ѡт С҃втополка. Зафросованыи Ярославъ затягнул[і] вараговъ и з своими воисками пошол воиною кь Киеву на братоубиицу С҃втополка. А С҃втополкъ, услышавши тоє, затягнул[й] на помоч печениговъ и, свои воиска

Борис і Гліб.
З книги «Тератургема» 1638 р.

зобравши, пошол з Киева против Ярослава, [к]—и зышлися—[к] [л]—над [Д]непром—[л] под Любчемъ. Там же гетман С҃втополков, [м]—Вовчиї Хвостъ назван—[м], ї[н] насмѣвался [о]—зъ Ярослава и з его—[о] воиска[п], а С҃втополкъ // всю ночъ пил[р]. Блуд, гетман Ярославов, переправившися через Днепръ з воискомъ, ударилъ на С҃втополка и приперли его воиско къ озерам, межи[с] которыми стояли[т] в замороз. А С҃втополкъ [у]—почал утекати—[у], за нимъ и печениги, і воиско его кинулося на ѡзера. [ф]—А иж—[ф] тонокъ был ледъ, еще[х] много ихъ потонуло, иных побито, другиї поутекали[ч]. Самъ С҃втополкъ утеклъ[ч] до Ляхов. Ярослав ѡпановал[ш] Киевъ и сѣль на столице о҃тцевскои.

Глава 13

Ѡ томъ, якъ Болеславъ, к҃нзъ полскиї, выгнал з Киева Ярослава и посадил С҃втополка, [щ]—и якъ—[щ] знову Ярослав звитяжил[ю] С҃втополка //

С҃втополкъ Болеслава, к҃нзя лядского, упросил себѣ на помочь противъ Ярослава. Болеславъ [я]—з охотою—[я] з воискомъ великимъ на Рус пошолъ зъ С҃втополкомъ, мѣстечка и села рускиї пустошачи[ь]. Услышавши тое, Ярослав зобрал[а] воиско, затягнувши[б] на помочъ печениговъ и вораговъ, [в]—и сподкалъ—[в] Болеслава на Волыню над Бугомъ[г], где Блуд[д], // гетман Ерославов, [е]—гды почал з короля полского—[е] насмѣватися, корол, не терпячи соромоты[е], кинулся з воїскомъ знагла на Ярослава и збилъ его воиско, а Ярослав побѣгь з малым почтомъ[ж] ажь[з] до Новагорода. Болеславъ зъ С҃втополкомъ въѣхал в Киевъ, [з]—бо ему мусили для голоду ѡблежениї здатися—[з], и посадил С҃втополка // на его столицы, а себѣ скарбы всѣ Володимеровы побралъ и[и] на зиму остал в Киеве, и воиска по мѣстах и селахь положилъ. А[и] новгородцы додавали смѣлости Ярославу, абы ишол битися з Болеславомъ, скарбы свои и самих себе отдажаючи[і] ему на помочъ. И собраль Ерославь великое воиско знову против Болеслава. А[і] тым часом, [й]—гды докучили—[й] жолнѣре[к] Болеславовы людем рускимъ [л]—на лежи—[л], почали[м] ляховъ [н]—на лежах таемне—[н] первѣи, а потом [о]—и явне забивати за позволениемъ, повѣдають—[о], С҃втополка. Болеслав того довѣдавшися, созвалъ [п]—з лежь—[п] своихь жолнѣров всѣхь и, побравши скарбы з Киева, и бояръ многих, и двѣ сестры С҃втополковы, дочки Володимеровы, взявши, пошол до Полщи, // а С҃втополкъ по его отходѣ почал в Киевѣ княжити.

Ярославъ з воисками своими пошол против С҃втополка кь Киеву [р]—и звитяживъ—[р] С҃втополка. И[і] побѣгь С҃втополкъ до печенигов, и[і] взял ихь себѣ на помочъ. З многимъ воискомъ пошол противъ Ярослава и сталъ на Алтѣ рецѣ[с]. А Ярославъ з своимъ великим воискомъ вышол против ихь и стал на Алтѣ рецѣ[с] на том мѣсте, где С҃втополкъ убил светого Бориса. [т]—И поднесши руки—[т] и очи на небо, рекль[у]:

«Кров брата моего к тебѣ вопиетъ, Г҃ди Б҃же! Отмъсти братоубоицы сему кров праведного! А ты, брате мои, невинно убиенныи, помолися ѡ мнѣ!». Тое рекши, [ф]—сточили воину—[ф] и билися крѣпко до вечера, и къ вечеру Ярославь

38 зв. звитяжил[х] С͠втополка и братоубиїцу.// И побѣгь С͠втополкъ до Берестя. Напал на него бѣсь[ч], никому его уже гонящу кричаль бѣгучи: «[ч—]Утекаимо, женутъ[—ч] нас!». И пробѣгь Полскую землю, [ш—]и забѣгши межи Чехи и Ляхи[—ш], гнѣвомъ Б͠жиимъ гонимъ, докончалъ тамъ [щ—]незбожного своего живота. И естъ тамъ пропастъ[—щ] и до сего часу, [ю—]гдѣ ѡн запался[—ю].

Глава 14

Ѡ КНЯЖЕНИЇ ЯРОСЛАВА, Ѡ ВОИНАХЪ ЕГО И О УКРАШЕНИЇ Ц͠РКВАМИ КОШТОВНЫМИ И ЗАМКОМ КИЕВА ѠТ НЕГО, И О СМЕРТИ ЕГО

Ярославъ, звитяживши[я] С͠втополка, сѣлъ на Киевѣ княжити[ь] и родился ему с͠нъ Владимер //
39 року 6528[а]. Послав Ярослав до Смоленска по мощи с͠втго [б—б] Глѣба, и гды ему привезено, положил в Вышгородѣ честно[в] подле с͠втого Бориса, брата, в ц͠ркви. Потомъ против Ярослава повсталъ[г] [д—]с͠новець его[—д] Бретиславъ, с͠нъ[е] Изяслава, князя полоцкого, і взялъ Новгородъ, але[д] Ярославъ, поспешившися з воискомъ з Киева, отнялъ у его Новгород, а Братиславлъ утеклъ[є]. При семъ к͠нзѣ Ярославѣ пришол с͠вты и Феодосиї къ с͠втому Антонию в печеру. В тои часъ к͠нзь тмутороканскии Мъстиславъ пошол з воискомъ на Косичѣ против Редедѣ. [ж—ж] Редеда з воискомъ вышал[з] против его и, не хотячи людеи губити, сами собою вызвалися бити. [и—и] Убилъ Мъстислав Редеду і взял его жену // и дѣти, 39 зв.
и скарбы, и данъ на косичов вложилъ[і]. Потомъ Мъстиславъ воину поднеслъ[ї] на Ярослава, брата, о неровныи подѣлъ панства. Ярославъ затягнулъ[й] Якуна варажского з воискомъ и, своих зобравши, пошол против Мъстислава. [к—]И гды сточили[—к] воину и великая битва[л] бы-

[ї] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним російський переклад* призвавъ [й] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним російський переклад* призвал [к—к] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними російський переклад* и сошлися [л—л] над Днепромъ [м—м] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано* Овечьим Хвостом назван [н] *П вписано пізніше іншим чорнилом* [о—о] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано* Ярославу і его [п] *П виправлено на* воиску [р] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано* делалъ [с] *П взято в квадратні дужки і закреслено, на полі вписано російський переклад* мѣжду *арк. 18 зв.* [т] стоѦло [у—у] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано російський переклад* началъ убегатъ [ф—ф] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано* на которых [х] *відсутнє* [ц] *П взято в квадратні дужки і закреслено, на полі вписано російський переклад* ушли [ч] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад* ушелъ [ш] *П взято в квадратні дужки і закреслено, на полі вписано російський переклад* і завоевал [щ—щ] *П взято в квадратні дужки, над ними російський переклад* и какъ [ю] *П взято в квадратні дужки, над ним вписано російський переклад* завоевалъ [я—я] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано російський переклад* с охотою [ь] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад* опустошил [а] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад* собрал [б] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад* призвалъ [в—в] *П взято в квадратні дужки, над ними вписано переклад* ї стретилъ [г] *П після слова над рядком іншим почерком вписано* рекою [д] *П закреслено* [е—е] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними переклад* начал королю полскому [є] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* посмеяния [ж] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад* числом воиска [з] *П взято в квадратні дужки і закреслено арк. 19* [и] *відсутнє* [і] ѡтважаючи [ї] *відсутнє* [й—й] *П взято в квадратні дужки, над ними вписано російський переклад* досаждали [к] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ним вписано російський переклад* салдаты [л—л] *П взято в квадратні дужки, над ними вписано* начали [м] *П взято в квадратні дужки і закреслено* [н—н] *П закреслено, над ними вписано* раззоратъ тайно [о—о] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* і явно убивати по позволению [п—п] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* с квартир [р—р] *П закреслено, над ними вписано* і выгнавъ [с] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* реке [т—т] *П взято в квадратні дужки і закреслено, над ними вписано російський переклад* і поднявши руки [у] *П закреслено, на полі вписано російський переклад* говорил [ф—ф] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* начали войну [х] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* събилъ [ц] *П закреслено, на полі вписано* страхъ [ч—ч] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* убегаи, побиютъ скоро [ш—ш] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* і забежалъ промежъ Чехов і Ляхов [щ—щ] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* бѣзбознои свой животъ ї тамъ пропалъ [ю—ю] *П закреслено, після них вписано російський переклад* ї где онъ не извесно [я] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* победивши [ь] *П взято в квадратні дужки і закреслено* [а] *П* 1020 *арк. 19 зв.* [б—б] мчника [в] *П після слова над рядком вписано* оныя [г] *П закреслено, на полі вписано* послал [д—д] *П закреслено* [е] *П закреслено, над ним вписано* сына [є] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* ушелъ *арк. 20* [ж—ж] А [з] вышол [и—и] И [і] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* положил [ї] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* повелъ [й] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* призвалъ [к—к] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* ї зачали тутъ [л] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* баталия

ла, звитяжилъ[м] Мъстислав Ярослава. И побѣгь Ярославъ[н] к Новгороду, а Якун вь свою землю, і воиска ихь розбиты. А Мъстислав сѣлъ в Киеве. Потом Мъстислав, [о]—ужалившися брата своєгω—[о], послал къ Ярославу, мовячи[п]: «Иди ты, брате старши, [р]—сєди на—[р] столицє[с] отцєвскои в Киеве, а мнѣ нєхаи[н] будет Сѣвєр». И такъ поєдналися[т] на том подѣлє[у], и сѣлъ зпову Ярославъ в Киеве.

Князь Ярослав Володимирович.
Малюнок XVII ст.

40 В лѣта 6532[ф] // родился Ярославу снъ другиї Изаслав, а 35-г року родился третиї снъ Ярославу, Свтослав; року[х] 38-г родился четвєртыи Ярославу снъ, Всєволодь. Сєго року[х] Ярославъ взялъ Бєлзъ и звитяжилъ[ч] Чюды. Сєго ж року[х] умєрлъ Болєславъ, кнзъ полскиї, [ч]—и сталася замешанина—[ч] великая межи[ш] ляхами [щ]—и забоиство—[щ]. Тогды Ярославъ и Мъстислав, собравши великиї рускиї воиска, пошли на ляхов і взяли Пєрємышлъ, Чєрвєную и инши многи мѣста, и замки побрали, и своими рускими людми ωсадили. А набравши много ляховъ, з корыстми вєрнулися, и по Руси ихъ розсадили, и отголъ плодилися ляхи по Руси.

Року[х] 6542-г[ю] умєрь Мъстиславъ, // брат 40 зв. Ярославовъ, [я]—и похованъ—[я] в цркви Свтго Спаса, которую [ь]—самъ будовалъ в Чєрнѣговѣ—[ь].

Взял єго княжениє Ярослав и стал єдиновладцємъ, и посадил сна своєго Владимєра в Новѣгородѣ.

В тои часъ пришла єму вѣдомость до Новъгорода, жє пєчєниги пришли под Києвъ. Тєды[а] Ярослав, собравши свои воиска, пошов противъ пєчєниговъ и учинили битву[б] великую на томъ мѣсцє[в], гдѣ тєпєръ црквъ Свтои Софиї, митрополиї києвскои столицы[г], [д]—бо то былω полє пустоє за мѣстомъ. От поранку—[д] до вєчера билися [е]—моцно и звитяжил—[е] Ярослав[е] пєчєниговъ[ж], побил ихь много, а инштї поутєкали[з].

Перемога Ярослава над Святополком.
Малюнок XIII (XV) ст.

Року[и] 6545-г[і] Ярославъ // црковъ Свтои 41 Софиї великимъ коштомъ[ї] великую камєнную[й] постановил на [к]—томъ поли, гдє пєчєнигов побилъ, и вєжи при цркви золотыми бляхами побилъ, кєлєхами и иншими начинями цръковными—[к] золотыми[л] и срєбрєными, и ризами дорогими, книгами [м]—і вшєлякими оздобами—[м] убогатилъ тую црковъ, и доходы вєликии надал. [н]—Башту тєжъ—[н] нєдалєко от Свтои Софиї [о]—коштовную поставилъ—[о], а на нєи и црковъ Блговѣщєния Прєсвятои Бдцы змуровавши[п], золотыми покрыл бляхами, отколъ Золотая [р]—Башта албо—[р] Золотыє Ворота названо. Такжє нєдалєко ωт Свтои Софиї црковъ Свтго вєликомучєника Гєоргия вь имя сєбѣ, вь свтомъ крєщєниї нарєчєно[с] Гєоргиї, постановил, // и монастыр учинил. 41 зв. До того Свтои Ирины црковъ и иныє поставилъ цркви и монастыри в Руси, любил иноков и свєщєнниковъ барзо[о] [т]—и надавалъ—[т] имъ зь

своего скарбу[у], [ф]—и казал—[ф] учити людеи вѣры, [х]—абы розширилося—[х] православие [о]—и росло—[о], и книги на словенскиї языкъ [ц]—абы переводили—[ц], старался ѡ учоных людеи і в писмѣ бѣглых[о].

Потомъ, гды Мечислав, Болеславов, снъ, кнзъ лядскиі, умерлъ, а ляхи без князя ѡстали[ч], Ярослав з воискомъ своимъ ходилъ до Лядскои земли и много мѣстъ и замков лядскихь огнемъ и мечемъ звоевавши[ш], и под

Перемога Ярослава над печенігами. Малюнок XIII (XV) ст.

свою владзу[щ] взявши, своими русаками осадил. Також Подляшье и Мазовешу, а потом и Литву [ю]—повоевал моцно—[ю] и сѣлъ на своеи столицы в Киевѣ. //

Року[я] 6551-г[ь] Ярославъ послал сна своего Владимера з великимъ воискомъ на грецких цреи воевати судами водными. [а]—А гды—[а] приѣхали [б]—под Цригород—[б] моремъ, збурившися[в] от вѣтров море, много судовъ [г]—и армать—[г] руских потопило, ледве[д] прибилися[е] до берега. Що[є] видячи[ж], грецкии воиска смѣло почали[з] на Рус натирати[и], а Рус, также осмѣлившися, кинулися на грековъ и поразили ихь, и разогнали, і вернулися до Киева зь княземъ своимъ Володимеромъ. 42

Потомъ Владимеръ в Великомъ Новѣгородѣ заложилъ црковъ Свтои Софиї. Року[і] 6558-г[і] поставил Ярославъ Илариона митрополитомъ всея Руси у Свтои Софиї, собравши епископовъ. Тогды ж пришол другим // разомъ свтыи Антониї зъ Свтои горы, тамъ постриженiї, [й]—и почал мешкати—[й] на Берестовѣ в печерѣ, котрую был себѣ выкопалъ Ила- 42 зв.

[м]П закреслено, над ним вписано російський переклад і обратилъ [н]П закреслено [о—о]П закреслено, над ними вписано російський переклад сожалевши по брата своего [п]П закреслено, над ним вписано російський переклад ї просил его [р—р]П закреслено, на полі вписано російський переклад владеи [с]П виправлено на столицею [т]П закреслено, над ним вписано помѣнялисъ [у]П закреслено, над ним вписано російський переклад разделъ [ф]П 1024 [х]П закреслено, над ним вписано російський переклад году [ц]П закреслено, над ним вписано російський переклад ї обратилъ [ч—ч]П закреслено, над ним вписано російський переклад і началася замешетелства [ш]П виправлено на межу [щ—щ]П закреслено, над ними вписано російський переклад и убойства [ю]П 1034-г [я—я]П закреслено, над ними вписано російський переклад і погребенъ [ь—ь]П закреслено, над ними вписано російський переклад сам состроилъ въ Черниговѣ [а]П закреслено, на полі вписано російський переклад тогда [б]П закреслено, над ним вписано російський переклад баталию арк. 20 зв. [в]мѣстцу П закреслено, на полі вписано російський переклад мѣсте [г]столица [д—д]П закреслено, над ними вписано російський переклад где было тутъ поле запустелое от утра [е—е]П закреслено, над ними вписано російський переклад силно і обратил [є]П після слова на полі вписано назад [ж]П після слова вписано ї [з]П закреслено, після нього вписано російський переклад разбежалис [и]П закреслено, над ним вписано російський переклад году [і]П 1037-г після дати вписано ї [і]П після слова вписано і [й]П після слова над рядком вписано церьковъ [к—к]П закреслено, над ними вписано російський переклад убралъ кадыла ї лампады ї протчия церковьныя уборы зделал [л]П виправлено на золотымя [м—м]П закреслено, над ними вписано російський переклад и всякими уборами [н—н]П закреслено, над ними вписано російський переклад также и башню поставилъ [о—о]П закреслено [п]П закреслено, над ними вписано російський переклад состроивши ї [р—р]П закреслено, над ними вписано російський переклад башня їли арк. 21 [с]нареченное [т—т]П закреслено, над ними вписано російський переклад и жаловалъ [у]П закреслено, над ним вписано російський переклад жаловане [ф—ф]П закреслено, над ними вписано російський переклад й приказал [х—х]П закреслено, над ними вписано російський переклад чтоб умножитъ [ц—ц]П закреслено, над ними вписано російський переклад бы переводитъ ї [ч]П виправлено на ѡсталися [ш]П закреслено, над ним вписано російський переклад завоевавши [щ]П закреслено, над ним вписано російський переклад власть [ю—ю]П закреслено, над ними вписано російський переклад ї воевал храбро [я]П закреслено, над ним вписано російський переклад году [ь]П 1043-г [а—а]П закреслено, над ними вписано російський переклад а какъ [б—б]П закреслено, над ним вписано под Царьградъ [в]П закреслено, над ним вписано російський переклад і зволновавши [г—г]П закреслено, над ними вписано російський переклад і оружия [д]П закреслено, на полі вписано російський переклад едва могли [е]П виправлено на прибитися [є]П закреслено, над ним вписано російський переклад что [ж]П виправлено на увидячи [з]П закреслено, над ним вписано пошли [и]П закреслено, над ним вписано російський переклад наступати [і]П закреслено, над ним вписано російський переклад году [і]П 1050-г [й—й]П закреслено, над ними вписано російський переклад и сталъ житъ

рион, на митрополию взятыи, гды еще былъ свѣцкимъ свещеньникомъ[к]. [л]—Ѡ томъ широко[м] в Патерику Печерскомъ описано—[л].

Року[і] 6560-г[н] умεрь Владимεръ, снъ Ярославовъ, в Новгородѣ, тамжε в Новгородѣ в црkви Свтои Софиї, от εгω[о] змурованои[п], положεнъ. [р—р] Року[і] 61-г[с] родился у Всεволода снъ Владимεръ от црвныї грецкои[т], нарεченныї потомъ Маномахъ. Казимεр, снъ Мεчиславов, на королεвство Лядское ωбранныи[у], утвεрдилъ себѣ за Ярославомъ [ф]—моцныи покои—[ф], упросивши себѣ за жεну сεстру Ярославу родную, и црков у Краковѣ рускую [х]—для нεи—[х] поставил.//

43 Потомъ, состарѣвшися, Ярословъ сномъ своимъ науку [ч]—до панованя и згоды—[ч] самых з собою добрую подавши[ч], роздεлилъ, имъ княжεниε: Изяславови, старшому, далъ Киεвъ, Свтославови — Чεрнигов, Всεволоду — Пεрεясловлъ, Игору — Смолεнεскъ и Володимεр, Вячеславу — Пъсковъ. И такъ подεливши сновъ своихъ, прεставился року[ш] 6562-г[щ], [ю]—и поховалї εго—[ю] в Киεвѣ в црkви у Свтои Софиї, котрую ωнъ самъ змуровалъ[я], в гробѣ мармуровомъ[ь]. Тогды сны Ярославовы выпустили з поруба стрия своεго Судислава, которого ωтцъ ихь Ярославъ [а]—былъ усадилъ—[а] и долго дεржалъ [б]—в порубѣ—[б].

43 зв.

Глава 15

Ѡ КНЯЖЕНИЇ ИЗЯСЛАВОМЪ, Ѡ МЕЖДОСОБНОИ БРАНИ // РУСКИХЪ КНЗЕИ И Ѡ ВЫГНАНЮ З КИЕВА ИЗЯСЛАВА

Изяславъ, снъ Ярославов, сѣлъ на киεвскои столицы, и другиї братиї εго — кождыи на своεм удѣлномъ княжεниї. В пятоε зас лѣто по смεрти Ярославовои умεрлъ снъ εго Вячεслав, кнзъ, и взялъ εго княжεниε братъ Игоръ. Которії то Игоръ, мало живши по братѣ Вячεславѣ, трεтиεго року умεрлъ.

Потомъ половцы пεршиї раз пришли на Русъ и, повоεвавши і Всεволода збивши, з користъю вεликою и з полономъ вь свою зεмлю вεрнулися. Зачалися затымъ в Руси мεж-
44 дусобныя брани. Свтославъ, // братъ Ерославовъ, пошолъ на Вεликиї Новъгород, в которомъ Ростиславъ, снъ Володимεровъ, [в—в] княжил, і воεвал Свтослав [г—г] Новъгородъ такъ, ажъ кнзь Ростислав мусилъ з Новгорода утεчи, и пришолъ къ Тмутороканю, выгналъ з Тмутораканя Глѣба, сна Свтославового, а самъ сѣлъ тамъ. Тεды Свтослав пошол знову на Ростислава къ Тмутароканю, а Ростиславъ, нε боячися Свтослава, алε яко стрия своεго шануючи, вышол з Тмутороканя доброволнε. Свтославъ зас знову Глѣба, сна своεго, посадилъ княжити вь Тмуторокани и отишолъ додому. Ростислав знову выгналъ Глѣба, а самъ сѣлъ в Тмутаракани, // алε нεмного си- 44 зв.
дѣлъ, бо εдинь грεкъ, Котопана названныи, далъ Ростиславу трутизну в напою, ωт которого Ростиславъ осмого дня умεр. За що Котопана корсунцы убили.

Потом снъ Брачεславов Всεслав взялъ под сεбε Новгород, за що розгнѣвавшися три Ярославичи, Изяславъ, кнзъ киεвскиї, Свтославъ і Всεволодъ, воину поднεсли на Всεслава и, присягши при томъ εму на покои, взяли εго и посадили въ порубѣ, то εсть вь вязаню в Киεвѣ, зь εго двома снами. Тогды родился Всεволоду снь Ростиславъ, потомъ другиї снь Владимεр. Изяславъ збудовал монастыр Свтго вεликомученика Димитрия.

Затымъ пришли // половцы на Рускую 45
землю, против которыхъ гды з воисками Изяславъ, Свтославъ і Всεволод вышли, половцы ихъ звитяжили и спустошили зεмлю Рускую. И гды Изяслав вεрнулъся до Киεва зъ Всεволодомъ, просили бояре киεвскиї, абы выпущено з поруба Всεслава. Алε гды Изяслав нε хотѣлъ выпустити, збунтовавшися и отбивши поруб, выпустили Всεслава и почали розграбляти скарбы вь дворѣ кнзя Изяслава. Видячи тыи бунты, Изяславъ, всε покинувши, побѣгь в Лядскую зεмлю з снами своими Мъстиславом и Свтополкомъ, а Свтославъ, от Половцовъ к Чεрнѣгову прибѣгши и своих три тысячи забравши, гды половцы под Чεр-
ниговомъ пустошили, // выскочивь з Чεрни- 45 зв.
гова и ударил на половцов, которых двεнатцатъ тысячεи было, звитяжил ихъ, побилъ и кнзя ихъ поимал Сεкела, і вεрнулся до Чεрнѣгова. А Всεслав сѣлъ в Киεвѣ на столицы.

Глава 16

Ѡ ПРИВЕРНЕНЪЮ КИЕВСКОИ СТОЛИЦЫ ЗЯСЛАВУ ПРЕЗ БОЛЕСЛАВА, Ѡ ПРЕНЕСЕНИЇ МОЩЕИ СВТЫХ МУЧЕНИКЪ БОРИСА И ГЛѢБА

Року 6577-г[д]. Болεславъ Смѣлыи, кнзь полскиї, упрошεнныї от Изяслава на помочь з воисками полскими, взявши с собою Изя-

46 слава и сновъ его, пошелъ на Всеслава до Киева. Тое послышавши, Всеслав // вышол противъ ихъ к Бѣлагороду, гдѣ устрашившися, вночи побѣгь зь Бѣлагорода без воїска кь Полоцку, а воиска назавтрее, обачивши, же кнзъ побѣгь, и сами до Киева вернулися. И послали дѡ кнзеи Всеволода и Свтослава, абы к нимъ на ѡборону от ляховъ пришли, мовячи, же: «Боимося Изяславу здаватися, а если не придѣте, то Киевъ спалимъ и сами до Грециї поїдемъ». Всеволод зас и Свтославъ потѣшилї ихь словамї и послали до Изяслава, абы ляхомъ не казал пустошити Рускои земли, а жебы взял Киевъ, спокоине подданючися, поневаж Всеслав, кнзь ихъ, утеклъ. Тое Изяслав услышавши, учинил такъ. Пошол з Болеславомъ спокоине до Киева и, приходячи близко, //
46 зв. послалъ вперед сна своего Мъстислава в Киевъ. Которого гды кияне приняли, ѡн приводцовъ до бунтовъ поимал, иншихъ постиналъ, а другихь послепил. А гды дал ѡ томъ ѡтцу своему Изяславу знати, Изяславъ з Болеславомъ вишол в Киевъ. И посла Изяславъ к Полоцку против Всеслава. Отолъ выгнаныї, Всеслав побѣгь до Варагов, а Изяславъ посадилъ на Полоцку сна своего Мъстислава, которыи гды рыхло умерлъ, посадилъ в Полоцку другого сна своего Свтополька Михаила. Крол тежь полскиї Болеславъ, посадивши на столицы киевскои Изяслава и самъ немалыи часъ в Киевѣ з воиском поживши, //
47 уконтентованы от Изяслава, вь землю Лядскую свою отишолъ.

Року 6578-г[е] родился Всеславу снь Ростиславъ. Сего ж року заложена бысть црковъ Свтого Михаила в манастыре на Выдубечи.

[40]—Року 6579-г[є] половцы воевали у Ростова—[40] и выгнáвъ Всеславъ Свтополка з Полоцка, а потом Ерополкъ звитяживъ Всеслава под Готычскомъ.

Року 6580-г[ж] Изяслав, Свтославъ и Всеволод, кнзи, перенесли на своих раменахъ мощи свтыхъ мученикъ Бориса и Глѣба в Вышъгородѣ зъ старои црквн в новую, от Изяслава змораванною. При перенесениї мощеи были
47 зв. митрополитъ Геѡргиї, // епископъ переяслoвскиї Петръ, епископъ юрьевскиї Михаилъ, свтыи Феодосиї, игуменъ печерскиї, Софрониї, игуменъ Свтго Михаила Золотоверховогo, Герман, игумен Стго Спаса, Николаї, игумен переясловскии и иншие игумены всѣ.

Глава 17

Ѡ ВТОРОМЪ ВЫГНАНЪЮ ИЗЯСЛАВА З КИЕВА ПРЕЗ БРАТИЇ И ОПАНОВАНЮ ЗНОВУ КИЕВА, И О СМЕРТИ ЕГО

Року 6581-г[з] сны Ярославовы два, не памятаючи на упоминанье отцевское, Свтослав і Всеволод, выгнали зь столицы киевъскої Изяслава. Которыї, выгнаныи, побѣгъ знову до Ляхов и мешкал в Лядскои земли четыре лѣта, а Свтослав сѣлъ // на столицы киевъс- 48
кои. При семъ кнзѣ Свтославѣ [и—и] [і]—року 6583[ї] почата бысть црковъ чюдная Пресветои Бдцы Печерская и скончалася третяго году[й]—[і].

Року 6584[к] преставися Свтослав Ярославовичъ и положенъ естъ в црквн Свтого Спаса в Черниговѣ, а в Киевѣ на столицы сѣл Всеволод, братъ его, и [41]—родился у сна Всеволодова Владимера снъ Мъстиславов[л]—[41].

Року 6585-г[м] Изяслав, кнзъ, пошол зъ кнзем Болеславомъ Смѣлымъ на свое княжение до Киева. Против его вышол Всеволод з воїскомъ на Волын и учинивъ тамъ зь Изясловомъ мирь. И пришовши, Изяслав сѣлъ

П[к] *склад* — щень *вписано над рядком арк. 21 зв.* [л—л] *відсутнє* [м] *П закреслено, на полі вписано російський переклад* ясьно [н] *П 1052*-г [о] *П після слова на полі вписано* влади [п] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* построеньнои [р—р] *див. Вступ, таблицю на с.* 25 [с][10]53-г [т] *П закреслено, на полі вписано російський переклад* греческои [у] *П закреслено, на полі вписано російський переклад* выбран [ф—ф] *П закреслено, на полі вписано російський переклад* вечьны миръ [х—х] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* для нея [ц—ц] *П закреслено, над ними вписано* военьную и выгоды [ч] *П закреслено, на полі вписано* уставил [ш] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* году [щ] *П 1054*-г [ю—ю] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* і погребен [я] *П закреслено, над ним вписано російський переклад* строилъ [ь] *П після слова над рядком вписано* положон [а—а] *П закреслено, над ними вписано російський переклад* посадилъ заточение [б—б] *П закреслено арк. 28 зв.* [в—в]Володимера Ярославича [г—г]на [д] *П 1069*-г [е] *П 1070*-г [є] *П 1071*-г [ж] *П 1072*-г [з] *П 1073*-г [и—и] *див. Вступ, таблицю на с.* 25 [і—і] *відсутнє* [ї] *П 1075* [й] *П закреслено* [к] *П 1076 арк. 45* [л]Мстиславъ [м] *П 1077*-г

на своєи столицы в Києве, а Всєволод в Чєр-
48 зв. нѣговѣ, ѡт которогѡ // Ѡлєгъ Свтославичъ утєкь кь Тмутороканю. Михаилъ Свтополкъ, снъ Изяславовъ, сѣль княжити на Новгородѣ и Полоцку. Владимєръ Всєволодовичъ сѣлъ вь Смолєнску, Ярополкь Изяславичъ — в Вышъгородѣ.

Князь Всеволод Ярославович.
Малюнок XVII ст.

Року 6586-г[н] тыхь часовъ Глѣбъ, снъ Святославовъ, князя чєрниговского, от своихь подданых в Заволочъ[о] и[п] былъ забитыи, и положєнъ в Чєрнѣговѣ у Свтго Спаса, а Борисъ и Ѡлєгъ Свтославичи, князи, розгнѣвавшися на Всєволода за своєго отца столицу чєрниговскую, затягнувши половцовъ, почали пустошити зємлю Рускую. Противъ которымъ кнзъ Всєволод чєрниговскии з воискомъ, гды
49 вышол на урочищу Зичцє, // бившися, звитяжєнъ былъ и побѣгь до Києва з сномъ своимъ Владимєромъ, до брата своєго Изяслава. Которого Изяславъ мило принявши, утѣшилъ єго, сєбѣ на приклад подаючи, жє два разы былъ выганяныї зь князства и розграблєныи [р]—зь княжства и розграблєныї—[р], а знову своє отшукал. И, зобравъши воиска, князъ Изяславъ з сномъ своимъ Ярополкомъ и зь Всєволодомъ, и зь єго сномъ Владимєромъ пошол до Чєрнигова. Ѡлєгь в Чєрниговѣ радилъ Борису о покої просити Изяслава и з нимъ кнзєи. [с—с] Нє хотѣл, гордо отказалъ: «Смотри готового». Уфал вь множєствѣ половцовъ. И такь, гды зышлися воиска, билися моцно под Чєрниговомъ. Там жє зараз забито Бориса. // В тои воинѣ забито и князя Изяслава 49 зв.
и положил дшу свою за брата своєго Всєволода.

Року 6586-г[т] и Олєгь побѣгь къ Тмутороканю, и розбиты половцы побѣгли. Изяславово зас взявши тѣло, привєзли до Києва и положили вь цркви Прєсвятої Бдцы вь гробѣ мармуровомъ.

Глава 18

Ѡ КНЯЖЕНИЇ ВСЕВОЛОДА

Всєволод, за помощию[у] брата своєго Изяслава ѡтискавши Чєрниговъ, посадиль в Чєрнѣговѣ сна своєго Владимєра Маномаха, другого сна Ярополкова в Туровѣ, а самъ сѣлъ в Києвѣ княжати[ф]. Року 6587-г[х] Роман, кнзь, снъ Свтославов, нанявши // половцовъ 50
противъ Всєволода[ц] и пришовши з ними, сталъ у Пєрєясловлю. Тамъжє пришовши і[ч] Всєволод, помирився з Романомъ, и гды ворочался назад Роман, убили єго за тоє половцы. Тогды ж князя Ѡлга поимавши козарє, завєзли до Грєкъ, до Цригорода. Которыи чєтвєртого року з Грєкъ вышовши, пришол къ Тмутораканю, поималъ князєи Давыда і Володимєра[ш] Ростиславовичов[щ], а самъ, сѣвши въ Тмутораконю, позабивалъ козаров, которыї єго до Грєк загнали, а кнзєи отпустилъ. Которыї, гды Ярополкъ къ Всєволоду поѣхалъ до Києва на Вєликъдєнъ, прибѣгши, сѣли в Володимєрє на Ярополковомъ княжєниї, алє Всєволод, пославши Владимєра, выгналъ ихь и знову посадил в Володимєри на Волыни Ярополка.

Року 6593-г[ю] // Ярополкь Изяславовичъ 50 зв.
повсталъ на Всєволода, жє столицу отца єго Києвъ взялъ, послухавши злых порады. Тоє увѣдавши, Всєволод послал против єгѡ сна своєго Владимєра, которыи пришол на Волын. Ярополкъ, в Луцку оставивши всє, звєдєныї от злых рады, побѣгъ до Ляховъ, а Владимєръ ѡпановалъ Луцкъ и посадилъ князя Давыда в Володимєрє вмѣсто Ярополка, матку засъ и жону Ярополкову, и скарбы єго привєзлъ до Києва.

Року 6594[я] заложивъ Всеволод цркӧвъ Свтого Андрѣя и монастыр при цръкви девичеї, в котором постригалася его дочка Янка и тамъ мешкала з черницами.

Року 6595-г[ь] пришол Ярополкъ от Ляховъ з воискомъ и учинилъ покои з Владиме-
51 ромъ, и пошол Владимер // знову къ Чернигову, а Ярополкъ сѣлъ в Володимере. И по малом часѣ, гды поѣхал до Звинагорода, от своего милого дворянина Нерадца проколотыї и забитыї зосталъ. И привезли его до Киева, и спо*т*кали тѣло его кнзъ Всеволод з боярами и митрополит Ішань зъ свещенниками и иноками, и положили его в монастыре Свтго Димитрия, в цркви Свтго Петра, от него початои муроватися. І всѣ по немъ свѣтскиї, а барзѣя духовныи плакали барзо, бо тои кнзь Ярополкъ былъ тихиї, покорныї, нищих любил, а наїбарзѣи иноковь, которымъ давалъ десятины збожя, з товару, зъ стад и з всего добытку своего. Набожныи, всегды просилъ Гсда Бга, абы такою ж смертию умерлъ, якою Борисъ и Глѣбъ свтыи были помордованы, и тую упросилъ смертъ. //

51 зв. Року 6596-г[а] ѡсвещенна бысть цркӧвъ Свтго Михаила в монастырѣ Всеволодовомъ Выдубецкомъ през Івана, митрополита, и епископов Луку и Исаию, за игумена Лазоря. Того ж року перешолъ з Новгорода [б]—к Турову—[б] князь Михаилъ Свтополкъ Изяславичь.

Потомъ кнзи рускиї, Владимер новгородскиї, Давыд и Олегь переяслoвскиї, Володоръ перемышлъскиї[в], Ярославъ Ярополчичъ, луцкиї и владимерскиї, зобравшися зъ своими воисками, пошли на Лядскую землю и, невымовны шкоды огнемъ и мечемъ в Лядскои земли починивши, з великими добытками и корыстми до своих домов вернулися.

Року 6597-г[г] освещенна бысть цркӧвъ Пресвятои Бдцы Печерская Иоанномъ, мит-
52 рополитом, // и Лукою, епископомъ бѣлогородскимъ, Исакиемъ, епископомъ ростовскимъ, Иоаномъ, черниговским епископомъ, при блговѣрномъ кнзе Всеволоде, за игумена Иоанна. Того ж року преставился Иоанъ, митрополитъ киевскиї, побожныї и учоны, а Янка, дочка Всеволодова, поѣхавши в Грецию, привезла митрополита, еинуха, до Киева.

Року 6598-г[д] Ефремъ, епископъ переясловскиї, змуровавши цркӧв великую Свтго Михаила в Переясловли, осветилъ. Заложилъ тежь, и цркӧвъ Свтго Феодора на воротахъ, и Свтго Андрѣя, и украсивши цркӧв Свтго Михаила сосудами і всякою красотою цркӧвною, и Переясловлъ, вес град, сеи епископъ цркӧвными мурами и городомъ барзо приоздобилъ.[е—е] //

[є]—Року 6599-г[ж] перенесены мощи свтго Фе- 52 зв.
одосия Печерского з печери в цркӧвь великую Пресвятои Бдцы—[є].

Року 6600-г[з] воевали барзо половцы рускую землю и взяли три городы. Того ж року Василко Ростиславичь, кнзъ перемыслъскии, зобравши воиско руское и половцовъ затягнувши, попустошилъ многиї замки, мѣста и села лядскиї и з великою корыстью вернулъся додому. Того ж року умерлъ Рурикъ Ростиславич. Потомъ моръ былъ великиї в Рускои земли, которымъ зараженыи и кнзь киевскиї Всеволод умерлъ року 6601-г[и], и похован в цркви Свтои Софиї в Киеве подле отца своего. Былъ справедливыи и, Бга боячися, убогихь любилъ и давал имъ, духовных барзо шановал,
а наибарзѣї // иноковъ любилъ и давалъ имъ, 53
што потребовали, за що еще отцъ его Ярославъ любилъ над инших и обецал ему, же мѣл быти положенъ по смерти подле его, що и сталося. Зоставилъ по себѣ Всеволод двох сыновъ, Владимера Маномаха и Ростислава. Владимерь по смерти отца своего думал, же если бы сѣлъ в Киеве самъ на столицы отца своего, то бы от Свтополка не мѣлъ покою, бо его отца Изяслава Киевъ столица дѣдичная естъ. И такъ послал по Свтополка, кнзя новгородцкого, к Турову.

Глава 19

Ѡ КНЯЖЕНИЇ МИХАИЛА СВТОПОЛКА ИЗЯСЛАВОВИЧА И О ПОРАЖЕНИЮ ЕГО ѠТ ПОЛОВЦОВЪ //

Пришолъ Михаилъ Свтополкъ Изаславо- 53 зв.
вичъ до Киева после Воскресения Хрства в Недѣлю Проводную року 6601-г[і], и сподка-

[н] *П 1078*-г *арк. 45* [о]Заволочи [п]*відсутнє арк. 45 зв.* [о—р] *відсутнє П закреслено* [с—с] Борисъ [т]*П 1078*-г [у]помочю [ф]княжити [х]*П 1079*-г [ц]Всеволоду *арк. 46* [ч]*відсутнє* [ш]ВолодарА [щ]Ростиславичовъ [ю]*П 1085*-г [я]*П 1086 арк. 46 зв.* [ь]*П 1087*-г [а]*П 1088*-г [б—б]*відсутнє арк. 47* [в]перемыскїй [г]*П 1089*-г [д]*П 1090*-г *арк. 47—50 зв.*[е—е] див. Вступ, таблицю на с. 25 [є—є]*відсутнє* [ж]*П 1091*-г [з]*П 1092*-г [и]*П 1093*-г [і]*П 1093*-г

ныи, і вдячне от києвъских жителеи приняты[і], сѣлъ на столицы ѡтца своего Изяслава Ярославича. А Владимеръ Всеволодичъ сълѣ на Черниговѣ, братъ зас єгѡ Ростиславъ на Переясловлѣ. Послышавши половцы, же Свтополкъ сѣлъ в Києве княжати, прислали пословъ своихъ къ Свтополку, абы з ними учинилъ примире, якь єго отць чинил, и далъ имъ, що належитъ. Свтополкъ тых послов всадилъ до вязенъя. Што послышавши, половъцы зараз вбѣгли в Рускую землю и почали ѡгнемъ и мечемъ пустошити. Видячи Свтополкъ, же
54 // неслушне учинилъ, выпустилъ послов половецких и ѡтослалъ до половцовъ, просячи у них примире, але половцы, розгнѣвавшися, не хотѣли примиря з нимъ чинити, пустошили Рускую землю. Послал теды Свтополкъ до Владимера чернѣговского и до Ростислава переясловского, кнзеи, просячи ихъ к себѣ на помочь. Которыї, собравши свои воиска, пришли до Києва, сварилися на Свтополка, ижь неслушне противъ праву послов половецких сажал до вязеня, а потомъ, у Свтго Михаила поеднавшися, пошли всѣ три з воисками къ Стугни рецѣ и тамъ думали и радили два кнзи Свтополку не воєватися с половцами, але послати ѡ примире, лечъ києвскиї воиска крикнули на Свтополка, абы воєвал и ишол за Стуг-
54 зв. ну. И такъ // пошли всѣ три кнзи противъ половцовъ и, скоро минули Триполъє[й], зараз сподкали ихъ половцы и битву моцную учинили. Свтополкъ наипервѣи от стрелцовъ половецкихъ зъ битвы убѣгъ до Триполъя і вночи приѣхал до Києва. Потомъ половцы ударили на Владимера и Ростислава и розгромили ихъ воиска[к]. И такъ гды утекали, Ростиславъ кнзъ утонулъ в рецѣ Стугнѣ, бо была в тои час широко[л], а Владимеръ, з малою дружиною перебывши реку, вытягнулъ тѣло брата своего Ростислава и плакал над нимъ барзо. И привезши до Києва, поховали єго в цркви Свтои Софиї в гробѣ отцевскомъ. А половцы, роздѣливши воиско на двое, єднымъ ѡблегли замок Торческъ, а другимъ пошли до
55 Києва. Противъ // которых выехавши Свтополкъ, гды сточил на Жилянах битву, засталъ от половъцов барзо пораженыи такъ, ижь самотретъ толко до Києва утеклъ[м]. Половцы з великою добычъю и звитязствомъ всѣ пошли под Торчькъ къ своимъ. Русь, в оближенью в Торческу зостаючи, боронилися крѣпко, а гды облеженемъ зморены, помочи от Свтополка не могли одержати и не сподевалися, половцомъ здалися. Половцы, запаливши замокъ и людеи в полон побравши, из бесчисленною корыстью вь свою землю запровадили. Сего жь року преставился Ростиславъ, снь Мъстиславовъ, внукь Изяславовъ, и похован в церкви Пресвятые Бдцы Десятинноï.

Року 6602-г[н] Свтополкъ по такои шкодѣ великои учинилъ // примире с половцами и 55 зв.
для моцнѣишеи приязни понялъ себѣ за жену дочку Тоготкана[о], кнзя половецкого. Але и такъ не стал досканалыи покои в Руси, бо кнзъ Ѡлегь, упросивши половцов на помочь, пошов против Владимера доставатъ кнежения Черниговского и пустошилъ под Черниговомъ волости, мѣстечка, церкви и монастыри такъ долго, ажъ Владимеръ, поеднавшися зь Олгомъ, мусилъ єму уступитъ Чернигова, а самъ поѣхал до Переяславля на княжение. Ѡлегь сѣлъ на столицы отца своего в Чернѣговѣ, єднакь же половцы єще, пустошачи около Чернигова, набравши много корыстеи и полону, завезли вь свою землю. Сего ж року саранча, прилетѣвьши в Рускую землю, поѣла все збоже и траву. //

Глава 20

Ѡ СПУСТОШЕНЮ ѠТ ПОЛОВЦОВЪ ЗЕМЛИ РУСКОИ И О ЗВЫТЯЗСТВАХЪ, И Ѡ МЕЖДОСОБНОИ ВОИНѢ КНЗЕИ РУСКИХ, И ОСЛЕПЛЕНИЮ ВАСИЛКА 56

Року 6603-г[п] Катан[р] и Итлярь[с], князи половецкиї, з воискомъ пришли против Владимера кнзя под Переясловлъ. Владимер з ними [т—т] примирье под неслушною кондыциєю, сна своего Свтослава давши имъ в закладѣ. Потомъ за порадою своих и Славеты, посла Свтополкового, вперед сна своего Святослава у половцовъ вывевши потаємне, Итляра, которыи былъ в мѣсте, за[у] єго всѣми позабивалъ. Потомъ, Китана запросивши на слово до себе, не вѣдаючого ничого ѡ Итлярѣ, // зь єго дру- 56 зв.
жиною позабивалъ. И зараз кнзъ Свтополкъ, з своимъ воискомъ зъ Києва пришовши, з Володимеромъ ударили на половцов несподѣване, барзо ихъ побили, погромили и на кочовисках их стада и челяд побрали в полонъ, и з тымъ всѣмъ до домов звитяжцы приѣхали. Того ж року знову половцы, воискомъ пришовши, Туровъ[ф], замокъ Свтополков, облегли и цѣлое лѣто лежали, ажъ Свтополкь ихъ

поєдналъ, и ѡтишли. Потомъ пришол Бонякъ Шолудивыї, кнзь половецкиї, к[х] Києву з воїскомъ и повоєвал округъ Києва, и дворъ княжиї на Берестовомъ спалилъ. Тогды ж Тогорткан, тесть Свтополковь, з сынами пришол под Переясловль. Против ихъ Свтополкъ
57 і Владимерь // з воискомъ пришли и десятого дня июля зышовшися з половцами над Трубешъю рекою, побили наголову половцовъ. Тамѣ же Торткана[ц] зь сынами забито.

Року 6604-г[ч] другиї разь Бонякъ пришол под Києвъ и мало не убѣгъ у город, и попалил ѡкола города, и пожеглъ монастыр Стефановъ. Отголъ пришли к монастырю Печерскому и мы, мовитъ Нестор, черныцы, побѣгли з монастыря на берегъ, а инші на полаты. Вырубали ворота монастырскиї половцы и двери келиї разбивали, и брали, што нашли, запалили монастыр и двери церковныї збоку, и брали, што было з црквы, и образы палили, и насмѣвалися, мовятчи: «Где есть Бгъ ихъ, да помо-
57 зв. жеть имъ». Тогды и дворъ // Красныи, ѡт Всеволода на холму на Выдобичи поставлены, спалили.

Того ж року приъхали кнзи рускиї до Києва, хотячи промыслити, яким бы способомъ забъгти такимъ частымъ половецкимъ поганскимъ набѣгомъ, и послали до Ѡлга, кнзя, просячи, абы к нимъ на раду тую приѣхаль. А Олегъ, насмѣваючися, отповѣдилъ: «Не поїду я и не хочю радитися в Києве зъ владыками и з ченцами, и с подданными». Такою гордою ѡтповѣдью розгнѣваниї, кнзи Свтополкъ і Владимерь Мономах пошли з воискомъ противъ Олга и облегли его вь Стародубе на замку, и штурмовали до его крѣпко тридцат и три дни. Потомъ Олегь, боронившися крѣпко, з людми знемогь и упросил от тых кнзеи //
58 покои, под присягою обѣцавши к нимъ до Києва приѣхати, але не учинилъ ведлугь крестного целованя, лечь з воїскомъ пошол к Мурому. А Изяслав, снь Володимера Мономаха, зь Мурома зточилъ з нимъ битву, и в тои воинѣ забито Изяслава. І взялъ Олегь Муромскоє и Ростовскоє княжениє.

Потомь Мъстиславъ, братъ Изяславовъ, кнзь новгородскиї, послалъ до Ѡлєга, ѡбѣцуючи его ѡ зъ отцемъ своимъ Владимеромъ поєднати, хотяи и брата его забилъ. И послал впередъ на провѣдки брата своего Ярослава. Але Олегь, лакомствомъ княжения Новгородского знятыи, собрал воиско[ш—ш] и с нимъ Добрыню Ругаиловича з сторожею, которыхъ
58 зв. гды Мъстиславъ поималъ, Ѡлєгь, // устрашившися, пошолъ к Ростову, а Мъстислав за нимъ гонился, и поєднался з нимъ Ѡлєгь. Але гды, поєднавшися, Мъстиславъ роспустилъ воиско, Ѡлєгь, зламавши примирє, знову пошолъ з воискомъ несподѣване на Мъстислава. А Мъстиславъ скоро собралъ, сколко могъ, воиска, приспѣлъ тежь к нему и Вячеслав, братъ его, от отца з воїском присланы, и ударилися моцно зъ Олегомъ, и звитяжили, его, ажь Ѡлєгь утеклъ до Мурома, а отголъ до Резани. Где догонивши его Мъстиславъ, послал к нему, лагодне намовляючи, абы не бѣгалъ по чюжои земли, але жебы, примирившися, вернулся до ѡтчизны своеи.

Року 6605-г[щ] собравшися кнзи рускиї в Любечю, учинили межи собою примире //
под присягою, жебы на половцовъ воєвали, а не свою землю междособною воиною пусто- 59
шили, лечъ рыхло зламали тоє примире Бо Свтополку Давыд Игоровичъ сказал, в Києвъ приѣхавши, на Василка Ростиславича, кнзя перемыслъского, же ѡн твоего брата Ярополка забилъ и тепер мыслитъ тебѣ и мене згубити, намовившися з Володимером, инши[ю] княжения побрати, промышляи ѡ немъ. Не хотѣлъ Свтополкъ Давыду в томъ вѣрити, але Давыд под присягою такъ быти сказалъ и намовлялъ Свтополка на Василка. Гды теды до Києва, перевезшися на Выдубечи, приѣхалъ Василко, Свтополкъ, запросивши его к себѣ, намовившися з Давыдомъ, казали кнзю Василку //
ѡчи вылупити. Тоє послышавши, Владимеръ 59 зв.
Маномахъ, Ѡлєгь и Давыд Свтославичи плакали по Василку, же ослепленъ, собрали воиско и мысли поити противъ Свтополка за такъ неслыханоє над братомъ Василкомъ окрутенство. Свтополкъ, послышавши тоє, хотѣл побѣгьти до Половцов, але кияне его задержали. Митрополитъ києвскиї Никола и панове києвскиї переєднали Владимера и других кнзеи кь Свтополку, прекладаючи тоє, же гды межи собою будете битися, половцы, урадовавшися, попустошатъ землю Рускую. И такъ кнзи усмирилися межи собою.

арк. 51 зв. [і]принѧтый *арк. 52* [й]Трипол [к]войско [л]широка [м]убѣглъ [н]*П 1094*-г *арк. 52 зв.* [о]Тогорткана [п]*П 1095*-г *арк. 53* [р]Катанъ [с]Інтлѧръ [т—т]оучинилъ [у]з [ф]Гурговъ [х]ко *арк. 53 зв.* [ц]Тогорткана [ч]*П 1096*-г *арк. 54* [ш—ш] на Мстислава и послалъ вперєдъ на провѣдки брата своєгѡ Ярослава *П після слова над рядком вписано* на *Мстислава* [щ]*П 1097*-г [ю]*П виправлено на* наши *арк. 55* [я—я] Василка

А Давыд Игоровичъ, хотячи княжение [я—я] ослѣпленого Перемыслское себѣ отняти, гды пошол з воискомъ, самъ от Володаря, //
60 брата Василкова, в Бузку былъ облежен. Тамъ же Володаръ, пославши, строфовал Давыда ѡ окрутенство над Василкомъ. Давыд не себе, лечь С҃втополка в томъ винным чинячи, примире зъедналъ на тои часъ у Володаря. На початку весны кнзи Василко Ослепленыї і Володоръ, братъ его, з воискомъ пошли противъ Давыда Игоровича на Волынъ и, добывши Всеволода, мѣста запалили и людеи в немъ помордовали. Потомъ пришли к Володимеру, где Давыд заперлся былъ, и мусилъ Давыд з Володимера выдати двох, которых Василко и Володар потребовали, Василия и Лазаря, которых яко причинцов ослѣпления Василкового казали высоко на деревах //
60 зв. повѣшати и стрелами насмертъ пострелялї. С҃втополкъ тежъ, хотячи помъститися на Давыдѣ Игоровиче, же он на С҃втополка складалъ вину ослепления Василкового, поѣхал до Брестя, от Ляховъ помочи на Давыда просячи. А Давыд также побѣгъ до Владислава Гирмана, кнзя лядского, на С҃втополка просячи помочи. Обѣцал обоимъ кнзь полскиї, побравши от обоих подарки великиї, и пришовши ляхи над Бугъ, хотѣли С҃втополка з Давыдомъ погодити, але гды не могли, ни едному не помагаючи ѡтишли. Пришол теды С҃втополкъ з воискомъ своимъ и облегъ Давыда в Володимери, и стоял такъ седмъ недѣлъ, ажъ Давыд
61 утеклъ знову до Ляхов, а С҃втополкъ // Володимерь город опановалъ. Ѡтолъ С҃втополкъ пошолъ з воискомъ на Василка и на Володаря, кнзеи премыслъских, а Василко і Володаръ зь своим воискомъ пошли противъ С҃втополка и, бившися моцно, звитяжили С҃втополка.

Пошол теды С҃втополкъ знову до мѣста Володимера и посадилъ тамъ сна своего Мъстислава, а Ярослава, сна другого, послалъ до Венгерь, просячи ѡ помочь на Василка и на Володаря. Самъ пошол до Киева и збиралъ воиско. Коломань, кроль венгерскиї, з воискомъ своимъ пришолъ, и два епископы з нимъ. И положившися ѡбозомъ меже реками Вяром и Саномъ, облегль Перемышлъ, где Володар былъ заперлъся. А Давыд, ижь не мѣлъ //
61 зв. от ляховъ помочи, пошол до Половцов. С҃втополкъ[b] в дорозѣ Боняка, кнзя половецкого, затягь его против венгеров, и положивши Боняк свое воиско недалеко от Перемышля, вночи самъ пошол в лѣсъ и завыл голосомъ волчиимъ. Волки на его голосъ также завыли, и с тоеи ворожки надѣю звитязства взявши, казал воиску своему быти готовому на воину.

А такъ другогѡ дня, розделивши воиско натрое, двѣ части на засадцѣ поставил, з третею самъ ударилъ на венгеры, а нарокомъ зараз от венгеровъ почалъ утекати. Венгеровѣ, разумѣючи, же от правды Бонякъ утекаетъ, за ним несправне гонили, а Бонякь з засажеными двомя частми // з-заду почалъ венгѣровъ сѣчи 62
и латво ихь побилъ, и погромилъ, и двохь ихъ епископовъ там же забито. Самъ крол ихъ венгерскиї з остаткомъ воиска ледве утеклъ, а Ярославъ побѣгъ к ляхомъ в Берестъе.

Давыд засъ Игоровичъ, звитязствомъ тымъ поднесшися, пошолъ и облегь Володимер. И гды штурмовалъ Давыд до мѣста, там же в мѣсте пострелен о[а] штурмуючихь застал Мъстислав, снь С҃втополковь и умерлъ з тою вѣдомостью. Гды володимерцы прислали до С҃втополка же не могутъ далеи отблеженья терпѣти, С҃втополкъ з Киева з людми послал на отсѣчь воеводу своего Путяту, которыи приѣхавши тихо к мѣсту Володимеру, // ударил зненацка 62 зв.
на Давыда и поразилъ его такь, ижь мусилъ утечи от ѡблежения, а Путята, поставивши Василя старостою в Володимери, самъ до Киева отѣхалъ. Кнзъ Давыд Игоровичъ, поражены от Путяты, знову побѣгъ до Половцов и, затягнувши другиї раз Боняка з половцами, пошол под Луцкъ на кнзя луцкого С҃втошу для того, ижь Светоша под присягою обѣцал был Давыду дати знатъ, гды бы на него С҃втополково воиско ишло, аже[в] не перестерегль. Гды Путята ишол з тоеи причины Давыд Луцка добывал. А Светоша, поеднавши Давыда Игоровича, уступил ему Луцка, самъ пошол до Чернигова кь своему ѡтцу, Давыду С҃втославичю. Давыд // тежь Игоровичъ, взявши 63
Луцкъ, пришолъ з воискомъ къ Владимеру мѣсту, з которогѡ зараз Васил, от Путяты зоставлени, утеклъ, а Давыд опановал мѣсто[в] Володимер.

Року 6606-г[г] знову на весну С҃втополкъ, зобравши воиско, пошол противъ Давыда Игоровича до Володимера на Волынъ, з которого Давыд з жоною и зо всѣмъ утеклъ до Лядскои земли. А С҃втополкъ, взявши Володимеръ [д—д] Маномахъ сего року заложил црковъ Пресвятыя Бцы в Переясловлю на княжомъ дворѣ. Того жь року заложилъ Владимер и город на Ѡстрѣ.

Року 6607-г[е] зъѣхалися кнзи рускиї Свтополкъ, Владимерь, Олегь и Давыд Свтославичъ и, учинивши у Вѣтичахъ межи собою
63 зв. покої, призвали // до себе з Лядскои земли Давыда Игоровича выгнанного през пословъ, и сказали ему, иж Володимерского ему княжения не дадутъ для того, же часто краи Рускиї ѡттолъ пустошил, еднак, жебы не волочился по чюжих земляхъ на смѣхъ людскиї, поступили ему тое: Свтополкъ далъ ему Острогъ, Дубно, Заславъе и Чорториискъ, придалъ к тому и Дорогобуж, а Владимерь и Давыд Свтославичь зъ Олгомъ по двѣсте гривенъ давати ему жь поступили. Давыд Игоровичъ тое все принял, але, недолго в Дорогобужи мешкавши, умерлъ.

Року 6609-г[е] преставился Всеслав, княз полотскиї, апрѣля 14. Того ж року кнзи рускиї Святополкъ, Владимеръ, Давыд и Олегь
64 учинили покої с половцами // і дали себѣ заклад добрыи, зъ обоихь сторон людеи зацныхъ. Сего жъ року заложилъ Владимеръ црковъ Пресвятые Бдцы, епископи въ Смоленску.

Року 6610-г[ж] хотѣл посадити Свтополкъ сна своего, кнземъ в Новгородѣ, бо Свтополкъ самъ первѣи тамъ княжил, а Мъстислава, сна Владимерового, посадити в Володимери на Волыни, але новгородцы не схотѣли Свтополковича, взяли знову себѣ Мъстислава. Сего жь року преставился Ярославъ Ярополковичъ, августа 11. Сего ж року дочку свою Збыславу отдалъ Свтополкъ за кнзя лядского Болеслава. Того ж року родился у Володимера снъ Андрѣи. //

64 зв. *Глава 21*

Ѡ ЗНАЧНОМЪ НАД ПОЛОВЦАМИ КНЗЕИ РУСКИХЪ ПО КИЛКА РАЗ ЗВИТЯЗСТВѢ, О ВПИСАНЮ МЕЖИ СВТЫМИ СВТГО ФЕОДОСИЯ ПЕЧЕРСКОГО, О СМЕРТИ СВТОПОЛКА И О РОЗРУХУ В КИЕВЕ ПО ЕГО СМЕРТИ

Року 6611-г[з] половцы, не додержавши примиря, часто в Рускую землю вбѣгаючи, полоны брали. Для того Свтополкъ, кнзъ киевскиї, і Володимер, з ыншими кнзями надумавшися, поднесли воину на половцов. Свтополкъ, Владимер, Давыд Свтославичъ, Давыд Всеславичъ, Мъстиславъ, внук кнзя Игоровича Вячеслав Прополчичъ и Ераполкъ Владимеровичъ, зобравши вои-
65 ска великиї, // послали до Давыда и Олга, кнзеи черниговскихъ и сѣверскихь, абы ишли з ними на столних неприятелеи. Ѡлегь хоробою вымовившися, а Давыд [и—и] своим воискомъ пришол. Пошли всѣ князи и пришли под Сутинъ, город половецкиї. Услышавши тое, половцы собралися в великомъ множствѣ, з гордостью хрестиянъ хотячи поглотити. Але на половцовъ самъ Гсдъ Бгь

Похід руських князів на половців.
Малюнок XIII (XV) ст.

страх великиї напустил, ижь и сами, и кони ихъ дрижали, а русь, молячися Гсду Бгу і уфаючи млсти его, весело ишли и кони ихъ ржали. Половцы, ѡбачивши рускиї воиска, страхомъ Бжиимъ поражены, утекли зараз, а рус, скочивши за ними, били ихъ, сѣкли, топили такъ, иж полны поля и реки труповъ половецких были, и кнзеи // ихъ дватцатехь 65 зв.
русь забила. И много корысти, и скарбовъ, и полону набравши, до Рускои земли вернулися. Того ж лѣта саранча была великая.

Року 6612[і] Владимеръ отдалъ свою дочку за царевича грецкого Алеѯѣевича царигородского. Того ж року Свтополкъ, кнзь киевскии, отдалъ свою дочку Предиславу за кролевича венгерского. Того ж [і—і] родился Свтополку снь Брячиславъ. Того ж року митрополит Микифорь[й] на митрополитанскои столицы посаженъ. Того жь року преставился Вячислав Ерополчичъ. Того ж року послалъ Свтополкъ Путяту з воискомъ и Володимеръ сна своего Ярополка, а Ѡлегъ самъ пошол до Минска на

арк. 56 [ь]Споткалъ арк. 56 зв. [а]ѡт [б]ажъ [в]П виправлено на мѣста [г]П 1098-г арк. 57 [д—д] посадилъ в немъ сына своегѡ Ярослава. Владимеръ [е]П 1099-г [є]П 1101-г [ж]П 1102-г [з]П 1103-г арк. 58 [и—и] з [і]П 1104 [і—і]року [й]Никифоръ

Глѣба, взявши и Двда Всєславича, алє нє одолѣвши, вєрнулся назад.

66 Року 6613[к] // митрополитъ поставилъ єпископовъ Амьфилохия в Володимєри, Лазаря в Пєрєясловлю, Мину в Полоцку.

Року 6614-г[л] половцы пришли на Рус къ Зарѣчъю. Противъ ихъ послалъ Свтополкъ Иванка Захарчича и козарина з воискомъ своимъ. Которыї половцовъ догонивши, подлє Дуная побилї и полонъ вєсь ѡтняли.

Року 6615-г[м] Бонякъ и Шаруканъ, и инши многиї кнзи половєцкии з воїсками пришли и стали около [42]—Лубєнки рєки—[42]. А кнзи Свтополкъ, Владимєръ, Ѡлєгь, Свтослав, Мьстислав, Вячєславъ и Ярополкъ пошли противъ ихъ и, пєрєправившися чєрєз Сулу рѣку, крикнувши, ударили знагла на половцовъ. Половцы зъ страху нє могучи до

66 зв. справы прийти, єдны конми, // другиї пѣши[н] розбѣглися. А рус ихъ бьючи, сѣкучи и имаючи, от Лубєнь гонили аж до Хорола. Там жє забить Таша, Боняков родныи братъ. Пишєт Ваповиї, жє там жє Бонякъ и Шараканъ, кнзи, забитыи застали, а кнзи рускиї з вєликимъ добытком, з корыстми и з полономъ вєрнулися до своихъ домовъ, а Свтополкъ, пришєдши до Пєчєрского монастыря [о]—и, поклонившися—[о] Прєсвєтои Бдцы и гробу свтго Фєодосия, дякуючи за звитязство над поганами, мѣл бовѣмъ звычаи Свтополкъ завждыи, идучи на воину, приходити до Пєчєрского монастыря, и, [43]—поклонившися Прєсвєтои Бдцы и гробу прєподобного Фєодосия—[43], и блгословившися у игумєна, ити на воїну. Того ж року прєставилася княгиня Свтополкова мати. //

67 Року 6616[п] заложилъ цркговъ камєнную Свтого Михаила Золотовєрхую вєликиї кнзь києвскиї Михаилъ Свтополкъ, вєсь вєрхъ цркви позолотил и вшєлякою ѡздобою црковною украсил, бо пєрєд тымъ была старая ужє и нє позалачєная, єщє при кнзѣ Владимєрѣ поставлєная за старанємъ пєрвого митрополита Михаила на имя єго. Того жъ року и трапєзу пєчєрскую скончали при игумєнѣ Фєѡктистѣ, которыи то Фєоктистъ радилъ Свтополку, абы прєподобного Фєодосия мєжи свтыми вписано и поминано. Свтополкъ самъ, знаючи свтоє житиє свтго Фєодосия, митрополиту казалъ єпископов собрати. А гды собралися єпископы, самъ Свтополкъ всѣмъ // житиє прє- 67 зв.
подобного Фєодосия сказал чюдноє. И такъ всѣ свєтитєли з радостию вписали мєжи свтых свтго Фєодосия, и поминают до сєго дня. Того ж року црковъ Прєсвятыє Бдцы Влахєрна на Кловѣ докончєна. [44]—Тогды ж Єупраксия—[44], точка Всєволодова, прєставилася и положєна в Пєчєрскомъ монастырѣ.

Року 6617-г[р] посылалъ Володимєръ на Половцы Дмитра Игоровича, которыї вєжи ихъ побралъ и с корыстъю вєрнулъся.

Року 6618-г[с] половцы, убѣгши в Рускую зємлю, у Тучина полон побрали.

Року 6619-г[т] рускиї кнзи Свтополкъ, Володимєръ и иншиї, нарадившися, абы половцовъ знєсли, з снами своими и з воисками навєснѣ, // в вєликиї постъ второи нєдѣли, 68
пошли на половцовъ. И пєрєшовши Сулу, справилися порядно. Потомъ пєрєшли Голтву і Ворсклъ, пришли к Дону. Чєрєз Донъ пєрєшовши, пришли до мѣста Шураканя. Ѡттолъ вынєсєными имъ ѣдѣнємъ и виномъ покрѣпившися и молячися, пришли до замку половєцкого Сувовора и запалили мѣсто и замокъ, а половцовъ готовых до битвы пришло много. Тамжє кнзи рускиї, присягшися лѣпшє умєрти, ниж утєкати, на Бга уповаючи, ударили разомъ на воиска половєцкиї и розбили ихъ, роспорошили и навтрєє[у], в суботу Лазарєву, такжє і в нєдѣлю Вєрбную отпочинули, хвалячи Бга. В понєдѣлокъ Страшнои[ф] нєдѣли знову єщє // болшоє множство половцовъ 68 зв.
собралося, і гды зышлися, и почали зъ князями рускими битися, князи рускиї тоєю жъ помочию Бжиєю половцовъ побили, и прєз чтыри дни утєкаючихъ гонячи, сѣкли, а забравши жоны ихъ, дѣти, таборы, стада і всѣ скарбы и полонъ, з звитязствомъ и з радостию до зємли Рускои своєи вєрнулися. И сами половцы — нєволники признавали, ижь видєли над воисками рускими ѣздячихъ ангєловь вь свѣтлых зброяхъ и помагаючих руси сѣчи половцовъ. И гды приѣхали кнзи рускиї в Рускую зємлю, въсюды ихъ єпископы і всѣ духовныи з крстми и свѣцкиї з радостью спотыкали, хвалячи Бга за звитязство над половцами. И были бєзпєчныї // Рускиї краи ѡт 69
половцовъ. Слава того звитязства до Грєциї и до Рыму ажь дошла. Того жь року прєставилася княгиня Всєволодова, похована вь цркви Свтго Андрѣя. Умєрль тєж Иѡанъ, єпископ чєрниговскиї.

Року 6620-г[х] Ярославъ, сын Свтополковъ, ходилъ противъ Ятвѣговъ и звитяжил ихъ, а вернувшися к Новгороду, послав і взявъ дочку Мъстиславову, Володимерову внуку, себѣ за жену. Того жь року Евфимию, княжну Володимеровну, венгерскиї корол взял себѣ за жену. Того жъ року Феоктистъ, игуменъ печерскиї, епископомъ черниговскимъ поставлен бысть, а на его мѣсце поставлен был Прохор, попинъ, игуменомъ печерскимъ.

69 зв. Року 6621-г[ц] // преставился блговѣрныи великиі кнзъ киевскии Михаилъ Свтополкъ Изяславичъ, тестъ короля Болеслава, в Вышгородѣ, мсца апрѣля 16 дня. И привезли ево до Киева, и плакали над нимъ бояре і вся его дружина, и положили его в цркви Золотоверхои свтго Михаила, которую самъ змуровалъ, на правои сторонѣ в притворѣ, в каменномъ гробѣ. А княгиня, жена Свтополкова, такъ великую млстиню за дшу мужа своего монастыромъ, свещенникомъ и убогимь роздала, же всѣ дивовалися, гдыж никто такои пред тымъ великои не учинилъ млстыни.

По смерти Свтополка стался розрухъ: жолнѣре и иншиї при них в Киеве розграбили двор Путяты и жидовскиї дворы, и скарбы
70 побрали, а кияне // што наирѣхлѣи послали з тоею вѣстъю до Владимера, просячи его на княжение Киевское. Тое услышавши, Владимеръ плакалъ смерти Свтополковы.

Глава 22

Ѡ КНЯЖЕНИЇ ВЛАДИМЕРА МОНОМАХА И Ѡ ВТОРОМ ПРЕНЕСЕНИЇ МОЩЕИ СВТЫХ МУЧЕНИКЪ БОРИСА И ГЛѢБА

Кнзь Владимеръ Мономахь приѣхал до Киева, усмирилъ тыи бунты и сѣль самъ на столицы отца своего Всеволода в Киеве, а [45]–Ярополъкъ сѣлъ в Володимери на Волыню–[45]. Послышавши половцы о смерти Свто-
70 зв. полка, вбѣгли были // в Рускую землю. Володимеръ о них услышавши, зъ Олгомъ посполу, из сынми и з сыновцами своими пошовши, прогнав половцов, з земли Рускои. Потомъ кнзъ киевскиї Владимерь Мономах, подзоръ маючи ѡ сынѣ Свтополковомъ Ярославѣ, кнзѣ владимерскомъ, жебы его з княжения Киевъского не выгналъ, змовившися и зшовшися с князями перемышскими Василкомъ[ч], [ш]–[ш]Ростиславомъ Володимеровичомъ[щ], пошовши з воискомъ, облегли в Володимери Ярослава Свтополковича, а Ярославъ, не чиючи себе і въ чомъ быти виннымъ, з мѣста без обороны вышол, а[ю] Владимера лагодными словами переедналъ, просячи, абы клеветниковъ не слухал и похлѣбцов. // И такъ поедданыи Влади- 71
меръ отишолъ до Киева. Знову не за долгиї часъ ѡклеветали Владимеру Ярослава, якобы хотѣлъ Владимера з киевскои столицы выгнати албо забити. Владимерь послалъ до Ярослава, жебы к нему до Киева приѣхал. Але Ярославъ, остереженныи от жолнѣров, иж небезпечно здоровя ѣхати до Киева, покинувши свою столицу Владимеръ своему рыцерству, з женою, з детми и со всѣмъ своимъ скарбомъ отѣхалъ до кнзя Болеслава Кривоустого, швагра своего, ѡт которого былъ вдячне принятыї. А кнзъ Владимерь вмѣсто[я] Владимера[ь] опоновалъ и посадилъ тамъ сна своего

Князь Володимир Мономах.
Малюнок XVII ст.

[к]*П 1105* [л]*П 1106*-г [м]*П 1107*-г *арк. 58 зв.* [н]пѣшо [о]–[о]поклонилсѦ [п]*П 1108* [р]*П 1109*-г [с]*П 1110*-г [т]*П 1111*-г *арк. 59 зв.* [у]назавтрее [ф]Страстнои [х]*П 1112*-г [ц]*П 1113*-г *арк. 61* [ч]Василкомъ [ш]–[ш]и [щ]Володоровичом [ю]и *арк. 61 зв.* [я]мѣсто [ь]Владимиръ

Романа. Сновъ тежъ своихъ Свтослава в Переясловли, а Вячеслава // вь Смоленску посадилъ. 71 зв.
Сну своему Роману понялъ за жену Володимеровну[а]. Того ж року Мъстислав заложив црковъ каменную Свтго Николы на княжомъ дворѣ у торговища в Новгородѣ. Того ж року Владимеръ посадиль сна своего Ярополка в Переясловли.

Року 6622-г[б] преставился Свтославь, снъ Владимеровъ, и положенъ в церкви Свтго Михаила в Переясловли, а Мъстислав Новгородъ болше первого роспространивъ.

Року 6623-г[в] Владимеръ Мономахъ, змуровавъши в Вышгородѣ црквъ камен. во имя Свтых мучениќъ Бориса и Глѣба, з братъею своею, сь Давыдомъ Свтославичомъ и Олгомъ, братомъ его, перенесли мощи свтых мученик
72 Бориса и Глѣба // в тую црковъ. При томъ пренесениї былъ митрополитъ Никифорь и Феоктистъ, епископъ чернѣговскиї, Лазарь переясловскиї, Никита бєлогороцкии, Даниилъ гурговскиї, игумены Прохор печерскиї, Селивестръ Свтого Михаила, Сава Свтго Спаса, Григориї Свтго Андрея, Петръ кловскиї и инши игумены. И перше освятили црковъ новую каменную, потом перенесли мощи свтых мученикъ в тую новую, на ихъ имя змурованную, а гды не могли за множствомъ людеї в церковъ внести, сребро казалъ Владимерь метати[г]. Которое хвотаючи, люди роступилися от части, и такъ ледве внесли в церковъ и поставили на правои сторонѣ //
72 зв. в церкви. А Владимеръ труны свтых оковал сребромъ и позолотилъ. Также и мѣстце тое, гдѣ ихь поставлено, приоздобилъ. Того ж року преставился кнзъ чернѣговскиї Олегь Свтославичъ и похованъ у Свтго Спаса в Чернѣговѣ подле отца своего. В тои же рокъ Владимер учинил мостъ через Днепръ.

Глава 23

Ѡ ДАЛШОМЪ КНЯЖЕНИЇ ВЛАДИМЕРА МОНОМАХА И Ѡ ЗВИТЯЗСТВАХЪ ТАКЪ ЕГО, ЯКО И ИНШИХЪ КНЗЕИ, Ѡ СМЕРТИ ВЛАДИМЕРОВОИ, И ПОХВАЛА ЕГО ВЕЛИКАЯ

Року 6624-г[д] кнзь Владимеръ з снами своими и з Давыдом // Свтославичомъ, и зъ Олго-
73 выми сынами ходил на Глѣба, кнзя, къ Смоленску за тоє, же Глѣбъ повоевалъ Друговичи и Случескъ запалил, и укаряв Владимера. Тогды взялъ Вячеславъ Оршу, а Давыд зъ Ярополкомъ Дрогоитеекъ. Владимер самъ пошолъ къ Смоленску. Князъ зас Глѣбъ заперлъся въ Смоленску. И гды Владимер против Смоленску почалъ ставити избу, устрашился его Глѣбъ, послалъ до Владимера, просячи ѡ покоі. Владимерь, зжаливъшися кровопролития, ѡбѣцал покои. И такъ Глѣбъ, вышовши з мѣста, поклонился Владимеру, ѳбѣцуючи ему послушным быти. А Владимер, давши Глѣбу покої, дал ему Минскъ и отишолъ до Киева. Ярополкь тых же // часовъ збудовал город 73 зв.
Желды другоїчаномъ, которых былъ пополонилъ.

Мъстиславъ Володимеровичъ з новгодцами[е] и с пековцами[е] ходил на Чюд і взялъ ихъ город именемъ Медвежая Голова и погость, а набравши много корысти, з полоном великимъ вернулся додому. Того ж року Леѡн, царевичь, зять Володимеров, ходив на куръж і взялъ с килка городов дунаискихъ, тамъ же ѡт двухъ сарацениновъ лестию забив[з]. А Владимеръ послал Иоанна Воїтишича и посажал старосты свои над Дунаемъ. Сына зас своегѡ Ярополка зъ Всеволодомъ Давыдовичомъ послал на Дон, где взяли три городы половецкиї, Сугровъ, Шарукан и Балинъ. Отголъ Ярополкъ // привелъ себѣ жону, полонивши яска- 74
го кнзя дочку. Вячеславъ тежь з Фомою Ратиборичемъ ходилъ къ Днестру Того ж року преставился Романъ Всеславичь и Мъстиславъ, внук Игоровъ. А Володимер отдалъ дочку свою Агафию за Всеволода.

Року 6625-г[и] Владимер привелъ сна Мъстислава з Новгорода и далъ ему Бѣлъгород, а внука своего, сна Мъстиславового, посадилъ в Новгородѣ. Ярослав, сынь Свтополковъ, кнзъ володимерскиї і волынскиї, мешкалъ у кнзя полского Болеслава. '—' На помощъ и Коломана, брата короля венгерского Стефана, такъже князеи Володаря и Василка перемышлъскихь и Володимера Володоровича, взявши // от них воиска часть, зараз 74 зв.
на Волыню свои мѣста Володимерь, Балзь и иншиї ѡтобралъ. Потом з Болеславом и з ыншими пошол под Киевъ. Владимеръ Мономахъ ѡтишолъ тогды на Бѣлую Рус, и гды Ярославъ поишолъ под Киевъ, зъ Киева Владимерово рыцерство моцно было на Ярослава. И любо его ляхи и венгеры оборонили, еднакъ, в килкахъ[і] мѣстъцах пораненыи, Ярослав рыхло умерлъ, а Болиславъ з ляхами и з венгерами, за порадою и причиною Володоря и Василка покої давши Кафу[й], отишли домовъ. Того ж року понялъ Владимеръ Ту-

гортъканову внуку за жену Андрѣю, сну своє-
му, и Глѣба вывєлъ з Смолєнска. Црковъ тєж
75 заложил на Алтѣ рєцѣ // Свтых мученикъ Бо-
риса и Глѣба на томъ мѣстцу, гдє забито свтго
Бориса.

Року 6626-г[к] прєставился Роман Володимє-
ровичъ, кнзъ владимєрский. На єго мѣстцє
Владимєрь послал другого сна своєго, Андрѣя,
да[л] Володимера.

Року 6627-г[м] Владимєрь взялъ кнзя Глѣба
з Минска и привєз єго до Києва, гдє того ж
року и умєрль Глѣб Всєславичь.

Року 6628-г[н] Георгиї Владимєровичъ хо-
дилъ по Волзѣ на Болгары и повоєвали ихь,
вєрнулся с корыстъю и з полономъ многимъ.
Также Андрєи Владимєровичъ ходил на Ляхи
и повоєвал ихъ и, много корысти и полону
набравши, вєрнулъся. Того ж року прєста-
вился Ростислав Давыдовичъ.

Року 6629-г[о] Владимєръ прогналъ з Руси //
75 зв. берєндичєовъ и тораковъ[п], и пєчєнигов. То-
го жъ часу Володорь, кнзь пєрємышлъский,
сна своєго Владимера з воискомъ послал на
Ляхи и, много лядскихъ волостєи збуривши,
зъ скарбомъ вєликимъ и з полоном [р—]вєрнул-
ся вєрнулся [—р] до ѡтца кь Пєрємышлю[с].

Року 6630-г[т] Владимєрь Мономахъ Всєво-
лодовичь, кнзъ києвскии, прєставился и по-
хован в цєркви Свтої Софиї в Києвѣ при ѡт-
цєвскомъ гробѣ. Тои Владимєр Маномахь Рус,
утравлєную и нєзгодами, і воинами мєжду-
собными сынов Владимєровых розорваную,
своимъ разумомъ и мужєствомъ вь єдино
злучил і в монархию албо самодєрчство по-
старому привєл, смиривши нєзгодных кнзєи;
всѣмъ нєприятєлємъ был моцныї и страшныї,
76 половцов значнє бивал, // гєнвєнсовъ и волохов
в Таврицѣ, гдѣ тєпєрь Пєрєкопъ, бивал и
Кафу, мѣсто славноє столєчноє, под ними
взялъ. Тої жє Владимєрь, гды над морємъ
з вєнгєрами[у] мѣлъ потыкатися, гєтмана ихъ,
старосту кафского, вызвалъ самъ-на-сам,
и гды ѡбодва[ф] до сєбє скочили, Владимєрь
того гєтмана копиєю з коня выпъхнул и, пои-
мавши, звязал, и до своєго воиска узброєн-
ного за всѣмъ привєл, знялъ с нєго ланцугъ
золотыи из[х] пєрлами и з[х] камєнми дорогими
сажєныи, которыи бармои называют, да и
поясъ золотыи з пєрлами, и зоставил тыи клєи-
ноты потомкомъ своимъ, вєликимъ кнзємъ.
Также и шапку кнжую з бляхами золотыми,
76 зв. пєрлами и иншими дорогими камєнми // кош-
товнє сажєную, зоставил на посвѣщениє вє-
ликих кнзєи и для маєстату албо прєстола вє-
личєствия. И до сєго дня, повѣдають, ижъ
тыи клєиноты в скарбѣ црєї блгочєстивыхъ
московских сутъ, и уживаютъ ихь при посѣ-
щєнию на црство, ѡт того Владимєра Мано-
маха род свои проводятъ и самодєржцами албо
монархами называются. Владимєр тои для
того Мономахомъ названныи, ижъ самъ-на-
самъ нєприятєлєи вызвалъ и з ними, самъ по-
тыкаючися, звитяжал, [46—]бо «мономахъ» —
грєцкоє слово, значитъ: «самоборєць», «самъ-
на-сам биючися»[—46].

Глава 24

Ѡ КНЯЖЕНИЇ МЪСТИСЛАВА, СНА ВЛАДИМЕРОВОГО, Ѡ ПОИМАНЮ КНЗЯ ПЕРЕМЫШЛЬСКОГО ВОЛОДОРЯ И О СМЕРТИ МЬСТИСЛАВА //

По смєрти Владимєра Мономаха сѣлъ на
столицѣ києвъскои снъ єго старшиї Мъсти- 77
славъ, а Ярополкъ, другиї сын, сѣлъ в Пєрєяс-
ловли. Того ж року и митрополитъ києвскиї
Никифор прєставился. Довѣдавшися рыхло о
смєрти Владимєровоі, половцы пришли под
Пєрєясловлъ, которых Ярополкъ, кнзь пєрєяс-
ловскиї, зь своимъ воискомъ поразил, звитя-
жилъ и утѣкаючихь в рѣкахь много натопил.

Року 6635-г[ц] умєрла княгиня, Мъстисла-
вова жєна, а дочка єго за грєцкого цря отдана,
и Никита, митрополитъ, пришол з Грєкъ до
Києва. Того ж року ляхи поимали князя пє-
рємышлъского[ч] Володора, которого братъ
Василко дорого выкупил. Потомъ кнзъ Вола-
дарь[ш] умєрлъ и похован // в Пєрємышлю, в
цркви Свтго Иоанна. Зоставил по собѣ двухь 77 зв.
сыновъ, Владимєра названыї городѣ[щ] и Рос-
тислава на княжєниї Пєрємышлъском, кото-
рыї также по смєрти ѡтца своєго Володоря
за княжєниє зь собою билися. Потом палочанє
выгнали Давыда зь сынами, своєго кнзя, і
взявши Говъголодалода[ю], просили Мъстисла-
ва, абы єго имъ далъ за князѧ. Учинил по
воли ихъ Мъстиславъ, и посадили Ровголода в

[а]Володарєвну [б]*П 1114*-г [в]*П 1115*-г *арк. 62* [г]кида-
ти [д]*П 1116*-г *арк. 62 зв.* [е]новгородцами [є]псков-
цами [ж]*П виправлено з* рєку [з]забить [и]*П 1117*-г
арк. 63 [і—і] швагра своєго чтыри лѣта. Потомъ
оупросивши Болєслава [і]килка [й]Кїєву [к]*П 1118*-г
[л]до [м]*П 1119*-г [н]*П 1120*-г [о]*П 1121*-г *арк. 63 зв.* [п]торковъ
[р—р]вєрнулсѧ [с]*П правлено* [т]*П 1122*-г [у]гєнвєнами *арк.
64* [ф]ѡбадва [х]*відсутнє* [ц]*П 1127*-г *арк. 64 зв.* [ч] прємылско-
го [ш]Володаръ *П виправлено з* Владимєрь [щ]Звиниго-
родѣ [ю]Ровголода *П виправлено на* Рогъволода

Полоцку. Того ж року прєставился кнзъ Изяслав Свтополчич, дєкабрия тринатцатого дня.

Року 6637-г[я] прєставился кнзъ полотскиї Борисъ. Того ж року заложилъ Мъстиславъ црковъ камєнную Свтго Феодора в Києвѣ.

78 Року 6638-г[ь] прєставился // Михаилъ Вячеславъ, внукъ Владимєровъ, а Мъстиславъ,

кнзъ полотскиї, з женами и з детми на заточение въ Грецию послал, же приступили присягу и не слухали его. Того ж року Георгиї Шимоновичь ωковалъ сребромъ гроб свтго Феодосия Печерского при игуменѣ Тимофѣи.

Року 6639-г[а] послал Мъстиславъ сновъ своих Всеволода, Изяслава и Ростислава на Чюд и взяли их, и наложили на них данъ. Того ж року пришол митрополит Михаилъ.

Року 6640-г[б] родился у Мъстислава снъ Владимеръ, а Мъстиславъ самъ з сынами своими и зь Олговичами, и з Всеволодом городеским ходили против литвы и пожгли много, але литва имъ дала отпорь.

78 зв. Року 6641-г[в] // преставился кнзъ киевскиї Мъстиславъ Володимеровичъ апрѣля 15 дня и положенъ в церкви Свтго Феодора, которую самъ змуровалъ.

Глава 25

Ѡ княжениї в Киевѣ Ярополка, Ѡ звитязствѣ его значномъ над Болеславомъ, кнзем полскимъ, о воїнахъ зь Олговичами и о смерти его

Ярополкъ, братъ Мъстиславовь, сѣлъ на княжениї Киевскомъ. Для того другиї кнзи природныї киевскиї облегли Киевъ з воїсками и Ярополка добывали. Теды Ярополкъ //

Князь Мстислав Володимирович. Малюнок XVII ст.

Чудь сплачує данину. Малюнок XIII (XV) ст.

учинилъ з ними покои и далъ Андрѣеви, брату 79
своему, Переясловлъ, а Изяславу Мъстиславичю Володимеръ. Потомъ Олговичи, кнзи черниговскиї, потребовали у Ярополка, абы имъ дал тое держати, що ихь отць держалъ при его ωтцѣ. Ярополкъ имъ того не далъ.

[47]—Року 6644-г[е] Всеволод з братиею своею, взявши на помочь половцовъ, пошли з Чернигова—[47] под Переясловлъ и над Сулою мѣстечка и села пустошили мечемъ и огнемъ. А гды пришли на Супонскиї[д] волости, пришол на них Ярополкъ зъ сынами Владимера, брата своего, и бившися з ними, поразил воиско Олговичовъ и половецкиї такъ, ижъ мусили утекати. Потом обернувшися Ѡлговичи, //
з половцами исправившися, погнали ихь, 79 зв.
женучих, и много побрали бояръ киевскихь и сыновца Ярополкового, кнзя Василка. А Ярополкъ отишол до Киева з братиею и зобралъ великиї воиска. Ѡлговичи зась з половцами повоевали Триполъе, Василевъ, Бѣлагород, Вышгородъ и облегли Ерополка в Киевѣ. А Ярополкъ, хотяї и тѣль чѣмъ ихь прогнати, великое барзо воиско маючи, еднакъ яко барзо добротливыї, не хотячи кровопролития хрестиянского и суда Бжиего боячи-

ся, не выходил противъ ихъ, але волѣл на собѣ [е—]до собѣ[—е] досаду понести, послал до Олговичов и учинил покои з ними, пустивши имъ
80 тыи волости, которыї // отцъ ихъ держалъ. И такъ кождыи до своего отѣхалъ княжения.

Року 6645-г[є] епископъ Маноелъ першиї в Смоленску поставлен. Того ж року суздалцы новгородцовь побили, и кнзь Юриі пошолъ к Ростову, а Всеволод отдал дочку свою в Лядскую землю Верхуславу.

Року 6646-г[ж] выгнали новгородцы от себе Всеволода Мъстиславича, а Свтослава Олговича себѣ кнзя взяли, и далъ Ерополкъ Всеволоду Вышъгород, але оттол плесковичи Всеволода себѣ за кнзя взяли. Тамъже ѡнъ преставился и положенъ в церкви Свтои Троицы, которую ѡн[з] самъ збудовал. Потом кнзь Ерополкъ, созвавши инших князеи до Киева,
80 зв. урадил // з ними воину на Ляховъ поднести. Тое звѣдавши, кнзъ полскиї Болеславъ Кривоустыї радился з своими сенаторами на кнзеи руских. Там же нѣякиї панъ Петръ Влостовичъ поднялъся Болеславу Ярополка поимати и привести яко началника и порадцу воины на поляковь. Измысливши себе от Болеслава выгнанымъ, приѣхалъ до Ярополка, радячи ему воїну на ляховъ. Ярополкь, увѣривши, принялъ вдячне Влостовича и ему своеї думы ѡ тои же воинѣ звѣрился. А гды едного часу выѣхал Ярополкъ на футоръ з малою дружиною, Влостовичъ з ним же выѣхалъ и, прибравшися з кревными[и] товарыщами, порвалъ
81 Ярополка // несподѣване и занесь до Белеслава, где гды седѣлъ за сторожею, выкуплен от Василка, кнзя премышлъского, и от иншихъ, приѣхал до Киева.

А взаимъ свое хотячи ѡтдати, Ярополкь направил венгрина своего, которыї учинился выгнанымъ ѡт венгерского короля, пришол до Беласлава полского, повѣдаючи себе выгнанымъ за тое, же радил, абы Болеславового внука венгерскимъ королемъ учиненно. Болеслав его принялъ и до рады сенаторскои припустил, давши ему старопство вь славномъ і великомъ на тотъ часъ мѣстѣ Вислицы и ѡборонномъ, от Кракова милъ девятъ. А гды Болеслав з многими сенаторами ѡтѣхалъ до Барберку[і], немецкого мѣста, на розмову з
81 зв. цесаромъ, венгринъ пустил вѣстъ, же // кнзи рускиї идутъ на Ляховъ, и казал околечнои шляхтѣ и людемъ зо всѣмъ везтися до Вислицы, яко до оборонного мѣста. Где гды полно мѣсто людеи с скарбами навезлося, венгерынъ далъ знатъ Ярополку, а Ярополкъ, увѣдомаеныи[ї], поспешилъся з воискомъ, и отворилъ ему венгерын, [й—]дал знатъ[—й] Вислицу.

Там же вьишовши, Ярополкъ и иншихъ казал забивати, не смотрячи на възростъ, и инных з великими скарбами з собою позабирал, и мѣсто запаливши, и иншиї волости попустошевъ[к], вернулся до Киева.

Потомъ другиї раз Ярополкъ отдал за свое Болеславови. Выгнали кнзи з Галича Ярослава, кнзя галицкого, которыи выгнаны просилъ

Князь Ярополк Володимирович.
Малюнок XVII ст.

о помочъ Болеслава, абы его на княжение //
Галицкое впровадил. А Ярополкь намовил 82
галичан, абы Болеслава просили, жебы имъ кнзя ихъ привернул. Нанялъ тежь Ярополкъ себѣ на помочь венгеровь, абы и тыі посили[л] Болеслава о привернеңье Ярослава на Галицкое отчиское княжение. Болеслав, послухавши, поправадилъ з воискомъ своимъ до Галича Ярослава. И гды до Галича приближался, подкали его венгеры и, поклонившися, стали за Болеславомъ вь справѣ, потомъ галичане

[я]*П 1129*-г [ь]*П 1130*-г [а]*П 1131*-г [б]*П 1132*-г [в]*П 1133*-г [г]*П 1136*-г *ӑрк. 65 зв.* [д]Супойскіи [е—е]*відсутнє П закреслено* [є]*П 1137*-г [ж]*П 1138*-г *арк. 66* [з]*відсутнє* [и]криемыми *арк. 66 зв.* [і]Бамберку [ї]оувѣдомленыи [й—й]*відсутнє* [к]попустошивъши *арк. 67* [л]просили

так же учинили. Затымъ зараз Ярополкъ, з воискомъ своимъ пришовши[м], ударилъ на Болеслава зпєрєду, а вєнгєры з галичанами ззаду. И такъ ляховъ латво розгромили, побили в полон побрали и под самымъ Болеславомъ коня забили, лєдвє єго єдинъ жолнѣръ,
82 зв. на своєго коня узсадивши, унєслъ. // Такъ два разы Ярополкъ значную помсту над Болеславомъ и звитязство взявши, з великими скар-

Князь Всеволод Ольгович.
Малюнок XVII ст.

бами и з полономъ вєрнулся до Києва, а Болєслав, прибѣгши до Лядскои зємли своєи, зафросовавшися тоєю своєю вєликою поражкою и соромомъ, умєръ.

Року 6647-г[н] выгнали новгородцы С҃втослава Олговича, а Ростислава Гургиєвича посадили у сєбє. С҃втослава засъ смоляне приняли к сєбѣ.

Року 6648-г[о] Всєволод Олговичъ, знову затягнувши половцовъ, взялъ Прилуку и иншиї городы понад Сулою. Ярополкъ тєжь з братиєю своєю и з сыновцами собрал барзо вєликоє воиско киянъ, суздалцовъ, ростовцов, полочан, смолянъ, пєрєясловцовъ. И Василко Володаровичъ[п] прислав галичан, а кролъ //
83 вєнгєрскиї вєнгровъ[р] на помочь, и бєрєндичєвъ, и иншихъ много.И пошолъ к Чєрнѣгову на Олговича. Всєволод Олговичъ, почювши воиско зъ Ярополкомъ вєликоє, хотѣлъ з Чєрнигова утєчи в Половєцкую зємлю, алє чєрнѣговцы єму радили, абы, нє губячи своєи зємли половцами, просилъ у Ярополка, яко у мл҃срдаго к҃нзя, покою. Учинилъ такъ Всєволодъ, просилъ. А Ярополкъ добротливыї, кровопролития нє хотячи, учинил зъ Всєволодомъ примирє и, роспустивши воиска, пошол до Києва. Того жъ року Ярополкъ, к҃нзъ києвскиї, прєставился [48]—февраля 10-г д҃ня—[48], и положенъ в манастырѣ С҃втго Андрѣя в Києве. //

Глава 26 83 зв.

ВЯЧЕСЛАВЪ, БРАТЪ ЯРОПОЛКОВЪ, ВСЕВОЛОДУ КНЯЖЕНИЕ КИЕВСКОГО УСТУПУЄТЪ, Ѡ КНЯЖЕНИЇ ВСЕВОЛОДОВОМ И ВОИНѢ ЕГО ТУТЪ, О ВЛАДИМЕРИ, К҃НЗѢ ГАЛИЦКОМЪ, И Ѡ СМЕРТИ ВСЕВОЛОДОВОЇ

Вячєслав, братъ Єрополковъ родныи, сѣлъ на столицы києвскои, о чомъ довѣдавшися Всєволодь Олговичъ, собравъ воиско, з братомъ своимъ С҃втославомъ и з Володимєромъ Давыдовичом пришол под Києвъ. А Вячєславъ, нє хотячи кровопролития для княжєния, выслалъ къ Всєволоду митрополита, которыї ихъ помирилъ, ижъ Вячєславъ поступил Всєволоду Києвъ, а самъ взял сєбѣ княжєние // на Туровѣ. 84
Сѣлъ на столицы києвскои Всєволод Олговичь, з вєликою чєстию принятыи, марта вь дєн 5. Обєцал тєжь был Всєволод дати Игору по сєбѣ Чєрнигов и нє далъ, алє далъ Владимєру Давыдовичю и звадивъ тымъ братию. Тогды ж вышли з Грєкъ засланы от Мъстислава, к҃нзя києвского, на заточєниє к҃нзи. Потомъ Всєволод, хотячи и иншиї княжения посєсти и самодєржцємъ быти, повстал на братовъ и на сыновцовъ Ярополка, умєрлого князя києвского, на Андрѣя и Вячєслава Володимєровичовъ и на Изяслава, и Ростислава Мъстиславовичовъ[с], и на иншихъ. У Андрѣя хотѣл взяти Пєрєясловлъ, [49]—а єму Курскъ давал—[49], у Изяслава хотѣлъ Володимєр взяти и у иншихъ ихъ княжения,
// [50]—а имь давал Бєрєстьє, Дорогочин, Чор- 84 зв.
торѣйскъ и Клєцкъ—[50], а они нє хотѣли. [51]—Поѣхал тєды Всєволод воиною на Андрѣя до Пєрєясловля. Изяслав, с҃новєцъ Андрѣєвъ, з своимъ воискомъ прибѣгши под Пєрєясловлъ, помогъ стрию Андрѣю—[51], и розбили воиска Всєволодовы [52]—Ростислав з полками смолєнскими идучи и знявшися зъ Изясловомъ, братомъ своимъ, волости Олговичовъ, братиї Всє-

володовыхъ, попустошили—[52] около Черигова за тоє, же на ихъ стриєвъ, Андрѣя и Вячеслава, воєвали. Игоръ Олговичъ з братиєю, хотячи своєго на Мъстиславичах, Ростиславѣ и Изяславѣ, помъститися, пошол да[т] Переясловля на Андрѣя, стрия ихъ, и, три дни тамъ
85 стоявши и ничегω // нє учинивши, ωтишолъ. Потомъ Всєволод, кнзъ києвъский, другиї раз послалъ брата своєго Свтослава з воискомъ до Пєрєясловля, алє Андрѣєви Бгь помогь, прогнали Свтослава ажъ до Караны. И оттолъ Всєволод учинилъ покои зь Андрѣємъ, на што обоє сєбѣ присягли, также и зъ Вячєславом, братомъ єго, и зь Изяславомъ Мьстиславичємъ, сновцом єго, учинил покои.

Того ж року родився у Всєволода сын Ярославъ. Тогды ж новгородцы выгнали от сєбє Ростислава Гургєвича і, выпросивши у Всєволода брата Свтослава, посадили в Новъгородѣ. Потом повстали и на Свтослава, брата Всєволодового, такъ, же аж мусил з Новгорода з женою и з детми утечи, а новгородцы
85 зв. // у Всєволода просили сна єго сєбѣ, и далъ имъ сна Свтослава. Потомъ новгородцы рекли Всєволоду: «Нє хочемъ твоєго племяни сєбѣ князя, алє хочемъ Владимєрового племяни». Всєволод нє хотѣл Владимєровому племяни Новгорода пустити, взял к сєбѣ значнѣйшихь новгородцовъ и єпископа и никого к нимъ нє послал. Тєды новгородцы послали к Гургиєви и упросили у нєго Ростислава Гургиєвича, и посадили в Новгородѣ [у]—Сѣвєрскомъ—[у]. Потом перєшол в Курскъ. Потомъ дал єму братъ Всєволодъ Бѣлъгород.

Року 6649-г[ф] прєставился кнзь пєрєяслoвский Андрєи Владимєровичъ и положенъ в церкви Свтго Михаила в Пєрєяславли. И сталося знамение на нєбѣ: три солнъцы
86 // и три столпы свѣтлыї от земли до нєба, и мсцъ. И стояли потолъ, покол погрєбли князя Андрѣя. Того ж року[х] в Галичи прєставился Іван Василковичъ и принялъ єго волость Владимєрь Володарєвичь, и сѣлъ на обоихь княжєниях: на своємъ Пєрємышлъскомъ і на Галицкомъ. Всєволод городєнский тогды ж прєставился.

Року 6650-г[ц] послалъ Всєволод, князъ києвский, Свтополка, швагра, шурина своєго, къ Новгороду з тыми новгородцами, которых был у сєбє задєржалъ. И посадили Свтополка в Новгородѣ, а Гургєвича, стрѣичича своєго, пустилъ къ ωтцу єго в Суздалъ. Послалъ тєжь Всєволод до Вячєслава, брата Андрѣєва, мо-
86 зв. вячи: «Иди в Пєрєясловлъ // на свою ωтчину, а сынцу[ч] своєму Изяславу даи Владимєр, а Свтославу, сну своєму, даи Туровъ». И такь учинил, алє братиї Всєволодовои, Свтославу, Игору, тоє тяжко стало. [53]—Потомъ Игорь и Свтославъ—[53], Владимєр Давыдичъ, Вячеславъ Владимєровичъ, Мъстиславичов два, Изяславъ и Ростиславъ, и Всєволодичовъ два, Борисъ и Глѣбъ, и Ростиславъ Глѣбовичъ,

Князь Ігор Ольгович.
Малюнок XVII ст.

і Владиславъ, кнзь лядский, пошли з воискомъ на Владимєра Володарєвича к Галичю, примушаючи єго, жєбы Всєволоду поклонился. А Владимєръ нє хотѣлъ поклонитися Всєволоду, алє собралъ своє воиско и, вєнгєръ на помочъ затягнувши, стали над Бѣлкою рєкою. Притягнул тут же и Всєволод и казал // гати 87
чинити. А Владимєръ, видячи болшую силу Всєволодову, до того и за порадою галичан,

[м]прибывши [н]*П 1139*-г [о]*П 1140*-г *арк. 67 зв.* [п]Володарєвичъ *П виправлено з* Володимєровичъ [р]*П правлено арк. 68* [с]СвАтославичовъ [т]до *арк. 69* [у—у] на столицы своєго ωтца, а братъ Всєволодовъ СвАтославъ выбѣгши з Новгорода сѣлъ в Нѡвгородѣ Сѣвєрскомъ. [ф]*П 1141*-г [х]року *П виправлено на* году [ц]*П 1142*-г *арк. 69 зв.* [ч]сыновцу

послалъ до Игора, брата Всеволодового, просячи, абы его зъ Всеволодомъ поедналъ, обѣцуючи ему в потребахъ его помогати. Игор, послухавши прозбы Владимеровы, поедналъ его зъ Всеволодомъ и, выехав кь Всеволоду, Владимер поклонился Всеволоду и далъ Всеволоду 1400[ш] гривенъ сребра. И, цѣловавши Всеволод Владимера и сребро взявши, реклъ ему: «Болшеи не согрѣшаї». Ѡтдалъ ему его[щ] городы и пошол до Киева.

Тоеи же зимы, гды Владимерь Володаревичъ выѣхал з Галича на ловы, галичане князя Івана Ростиславича з Звенигорода привели
87 зв. себѣ // в город Галичъ за князя. Тое услышавши, Владимеръ собралъ дружину свою з воиском, пришолъ к Галичу и билися моцно з княземъ Іваномъ и з галичаны, и побивали галичанъ, и заступили в поли от города князю Івану, а ѡн, видячи, же не можна в город вернутися, побѣгь кь Дунаю, а ѡтголъ Полемъ Киеву. Галичане, еще весь тыжденъ бившися з Володимеромъ и звитяжены, мусили его в город пустити. Где вышовши Владимер, многихъ постинал, и сѣлъ на своемъ княжениї. Того жъ року заложилъ Всеволод црковъ в Каневѣ[ю] Свтго Георгия.

[54]—Року 6651-г[я]—[54] призвавъ Всеволод к себѣ братиї своихь Игора и Свтослава, і Володимера Давыдовича, Изяслава Свтославича
88 и реклъ имъ: «По // смерти моеи Игору, брату моему, даю киевскую столицу. Цѣлуите на томъ крестъ, желаете[ь] Игора слухати, а ты, Игоре, маешъ в любви с ними жити!». И целовавши на томъ всѣ кресть князи, любо Изяславъ не был до того охочи. Потом Игоръ з братомъ своимъ Свтославомъ и Владимеромъ, затягнены от Владислава полского, противъ братовь Владиславовых ходили и, воевавши, змирили братиї Владиславовых з нимъ и з корыстъю вернулися додому.

Тоеи ж зимы умерь Святославь, сын Ярославов, у Муромѣ. Брать его Ростиславъ сѣлъ у Муромѣ [а]—у Моромѣ—[а], а Ростиславича Глѣба меншого посадили к Резани. Тогды ж
88 зв. Владислав ослепил // Петрука своего, ляха, и языкъ ему урѣзал, і выгналь его з Лядскои земли. Которыи Петрукъ поимал был лестию Володаря, князя руского, и безчестиль, и имѣние побравши, завезлъ в Лядскую землю, якь выше реклося.

[55]—Року 6652-г[б]—[55] Всеволод зь Игоромъ, братомъ своимъ, и з Давыдавичами, и з Вячеславомъ Владимеровичомъ, Иззяславомъ[в] Свтославичомъ, и з своим сномъ Свтославомъ, и з Владиславомъ, лядским княземъ, з зятемъ сьоимъ, ходиль к Галичю на Володимера и, змиривши, дал Игореви Городецъ, Гургеви Роячевъ[г], а Свтославу Клецкъ и Чорторѣискъ. И розышлися тогды ж Вячеславъ, ѡтдавши сновцу своему Переяслъ, самъ пошол до Турова, а Всеволод сну // своему Свтославу ѡтдалъ 89
Володимер. Того ж року посылалъ Всеволод сна своего Свтослава зь Володимеромъ галицкимъ на помочъ Владиславу лядскому, зятю своему, противъ братомъ его меншимъ Болеславичом, и ѡтголъ вернулїся з корыстью. Знову Всеволодь з воискомъ ходилъ на Владимера к Галичу, же Володимеръ з нимъ вадился за сна егѡ, ижь посадилъ в Володимерѣ. Але Владимер з галичанами далъ ѡтпоръ Всеволоду и, вернувшися Всеволод до Киева, захорѣлъ и кияном посадилъ[д] брата своего Игора. Кияне егѡ приняли, але нещире.

[56]—Року 6653-г[е]—[56] преставился кнзь киевский Всеволод Ѡлговичъ августа 1-г дня, и положили его в цркви Свтых мученикъ. //

Глава 27 89 зв.

Ѡ ПОИМАННЮ ИГОРА ОТ ИЗЯСЛАВА, Ѡ КНЯЖЕНИЇ ИЗЯСЛАВОВОМЪ В КИЕВЕ, Ѡ ВОИНѢ ЕГО З СВТОСЛАВОМЪ, БРАТОМЪ ИГОРЕВЫМЪ, І Ѡ ПОСТРЕЖЕНЮ ИГОРА

По смерти Всеволода Олговича Игоръ, братъ его, сѣль на киевскои столицы, але кияне его любо приняли, еднакъ, не улюбивши его, послали до [57]—Изяслава Мъстиславича, внука Маномахова—[57], до Переясловля, просячи его, абы ѣхалъ на княжение Киевское, мовячи: [58]—«Тебе хочемъ, ты природныї кнзъ киевскиї, а Игорь черниговскихъ кнзеи»—[58]. Изяслав, приняевши поселство, з воискомъ ишол до Киева. Игоръ, почювши Изяслава, з братом своимъ Свтославомъ и зь сыновцом своимъ // Свтославомъ собрался, и по Давыдичов, Владимера и Изяслава, посладъ, затягаючи на помочъ. Гды пришолъ Изяславъ под Киев, выехалъ Игоръ противъ его и билися моцно, але кияне и бѣлогородцы, і василяне зрадили Игора, прислали до Изяслава, що ѡбачивши, Игоръ устрашился, и побѣгли. Свтослав, братъ Игоровь, побѣгъ за Днепръ, а Свтославъ Всеволодовичъ у Киевъ. Игорь засъ, утекаючи, угряз в болото з конемъ. Изяславъ Мъстиславичъ вьѣхал в Киевъ и сѣль на столицы отца своего и дѣдов своихъ, а по

90

четырех днях, поимавши Игора в болотѣ, привели до Киева до Изяслава. И послалъ его Изяслав в монастыр на Выдубечи, а тамъ, ѡкававши, повезли до Переясловля
90 зв. // і всадили в порубъ, в монастырѣ Светогѡ Иѡанна. И разграбили кияне Изяславовы[є] домыї и села дружины Игоровы і Всеволодовы.

Свтославъ[ж] тежь Всеволодовича Изяслав, сестричича своего, водивши немало при себѣ, далъ ему Бузкъ и Межибожь и иншихъ пять городовъ. А Вячеславъ, стриї Изяславав, побрал свои городы, которыи от него взял былъ Всеволод, и Владимеръ занял и посадил в немъ Андрѣевича. За що розгнѣвавшися, Изяслав послал Ростислава, брата своего, и Свтослава Всеволодича на стрия своего Вячеслава, и отнялъ ѡ[з] него Туров. Посадилъ в Туровѣ сна своего Ярослава. [59]—Свтослав зас,
91 брат Игоров, утекши // за Днепръ, прибѣгь до Чернигова и упевненъ от Давыдовичовъ, Владимера, Изяслава, уповаючи[и] на ихъ присягу, сподѣвался от нихъ помочи. Але ѡныи ему противное мыслили, жебы его поимали и его волость взяли. З Чернѣгова Свтославъ поѣхалъ кь Курску, з Курска до Новъгорода Сѣверского, людеи к себѣ горнючи на Изяслава, князя киевского, затягнулъ тежь триста половцов себѣ[і] на помочь. А Давыдичи пристали до Изяслава Мъстиславича. Теды Изяславъ послалъ сына своего Мъстислава з Давыдовичами и з переясловцами, и з берендѣями на Свтослава, Игорова брата—[59], кь
91 зв. Новгородку Сѣверскому, // самъ за ними ѡбѣцуючи поїти. И пришовши под Новъгород, добывали Новгорода и билися моцно, и по селамъ попалили жита и дворы, и разграбили стада Игоровы и Свтополковови, клячъ стадныхъ три тысячи и конеи тысячю, и иншое все. Свтославъ теж послал к Гургеви, на помочъ его просячи. Пошол был Гургиі, але же за прозбою Изяслава Ростиславъ Ярославичъ з Резани ему перешкодилъ, его волости плюндруючи, послалъ сна своего Івана Свтославу на помочъ, а самъ вернулъся.

[60]—Изяславъ затымъ самъ з своимъ воискомъ поѣхалъ под Новъгород кь сну своему и к Давидичемъ і взялъ Путивлъ—[60], путивлъцы бовѣмъ сну и Давидичю не здавалися. А гдыжь пришолъ Изяславъ, самому здалися
92 // и присягли. І вишовши, Изяславъ казал все, що было скарбу тамъ вь дворѣ Свтославовамъ, побрати и розделити. Що услышавши Свтославъ, порадившися зъ Іваномъ Гургевичомъ и з половцами, же корму мало мѣли, а жита попалены, з Новгорода пошол за всѣми своими на Сѣвскъ до Карачева, за которым пошолъ Изяславъ Давыдовичъ, обѣцавши поимати Изяславу Свтослава. Але Свтослав, довѣдавшися ѡ его приходѣ, выбегши з своими, прогналъ Изяслава Давыдовича. Затым самъ Изяславъ з сыномъ своимъ и зъ Владимером Давыдовичемъ притягнулъ под Карачев. Што услышавши, Свтославъ бился з Карачева много, але не змогши, побѣгь до Вятичъ, а [61]—Изяслав Свтославич, // Давыдичемъ давши 92 зв.
Новгород Сѣверскиї и всю волость Свтославу[ї], самъ пошол до Киева—[61].

Тогѡ часу захорѣвши барзо Игоръ в вязеню в Переясловли, прислал до Киева, просячи Изяслава, абы позволил ему постричися у черницы. Изяславъ, ѡжалившися, позволилъ ему постричися и казал его з поруба выпустити. И привезли его до Киева, и постригъся у черницы в монастыри Свтго Феѡдора. Тогды жъ [62]—преставился Иванъ Гуревичь, помочникъ Свтославов, и приѣхали два браты его на Дон—[62] и, плакавши, поховали его, и пошли къ отцу своему къ Суздалю. А Свтославь пошол в верхъ Ѡки реки [й]—и, пришовши—[й] и пришовши, стал фрасовливыї на устью реки.

Року 6655-г[к] послалъ кь Свтославу Гургиі, жебы до его приѣхалъ, и поѣхалъ Свтослав кь Гургию // з малою дружиною и зь сномъ 93
своимъ Ѡлгомъ, и з Владимеромъ Свтославичемъ. И приѣхавши, любезно привиталися з Гургиемъ, поцыловавшися, на похвалу Пресвятои Бдцы в постъ частовал ихъ Гургиї достаткомъ великимъ и, давши дары великиї Свтославу и сну его Олгу, и Володимеру, отпустилъ, давши тежь сна своего з воискомъ Свтославу на помочъ.

Того ж часу Изяслав вывел з порубу Клима Смолятича, черинорисца и скимника, и казал поставити митрополитомъ в Киевѣ. И зъѣхавшися епископы мовили, же патриарху, а не намъ годится поставляти митрополита. А по-

[ш]тисѧщу и чтыриста [щ]*П вписано над рядком арк. 70* [ю]Каневѣ *П виправлено з* Киевѣ [я]*П 1143*-г [ь]же маете *П правлено арк. 70 зв.* [а—а] *відсутнє П закреслено* [б]*П 1144*-г [в]из ІзѧславомЪ [г]Рогачевъ *арк. 71* [д]подал кнѧзѧ [е]*П 1145*-г *арк. 71 зв.* [є]з Ізѧславовыми [ж]Светослава [з]ѡт [и]оуфаючи [і]*П вписано над рядком арк. 72 зв.* [ї]Стославу [й—й]*П закреслено* [к]*П 1147*-г

том, же не могли послати до патриархи цригородского, [63]—головою свтго Климента, папы рымского, котрую быль привезлъ Владимеръ
93 зв. // зъ Корсуня—[63], посветили митрополита.

Глава 28

Ѡ ЗМОВѢ ДАВЫДОВИЧОВЪ І ВСЕВОЛОДОВИЧА [64]—НА ИЗЯСЛАВА, КНЗЯ КИЕВСКОГО—[64], Ѡ ЗАБИТЮ ИГОРА, О ВОИНѢ ИЗЯСЛАВОВОИ З ДАВЫДОВИЧАМИ И О ПРИМИРЮ З НИМИ

Свтославъ, ѡтишовши от Гургия[л] з сыномъ Гургиевымъ Глѣбомъ, взявши и половцовъ на помочъ, пошол на Давыдичовъ, побралъ ихъ волости и ишолъ на Изяслава Давыдича къ Крому. Затымъ Владимеръ Давыдовичъ и Свтославь Всеволодичъ прислали къ
94 Светославу, просячи, // абы ѡн простил, что на его воевали [м]—[м]Изяславом, обѣцуючи под присягою ему на Изяслава помагати албо поиматї, албо убити Изяслава, и присягли на том Свтославу обадва Давыдовичи і Всеволод, и ѡтдали Свтославу, що его было взяли. Зараз тежъ [65]—послали Давыдовичи з Чернигова—[65] до Изяслава в Киевъ, зовучи его, [66]—жебы ишолъ на Свтослава за тое, же ихъ Вятичи заѣхал, и на Гургия вь Суздалъ, же Свтославу, ихь ворогу, дает помочь—[66]. Изяславъ, увѣривши тому, думав з ними и зь Всеволодичомъ поити на Свтослава и на стрыя своего Гургия. Всеволодичь[н67], держачи от Изяслава Бузкь, Межибож, Котелницу и инщихъ десятъ городов, упросился у Изяслава наперед к Давыдичомъ в Чернѣговь. Изяслав его отпустивши, собралъ киевлянъ и ознаимил имъ свою //
94 зв. думу, же хочетъ ити на Гургия, стрия, и на Свтослава з Давыдовичами и з Всеволодовичем, и з братом своим Ростиславомъ, которои придетъ з воискомъ. Киевляне мовили: «Не иди на стрия, не вѣруи Давыдовичомъ и' присязи ихь, ѡшукаютъ тебе. Не поидемъ на племя Володимерово, а на Олговичов, то естъ на Давыдичов, из детми готовы». Изяслав, не слухаючи ихь, пошолъ и стал у Ростина, и през у Глѣба взял з Чернигова вѣдомостъ, же его Давыдичи, змовившися с Свтославомъ Олговичемъ, хотятъ ошукати и поимати албо убити за Игора Олговича, же [68]—его, въ чернъцы постригши, не отпускал з Киева—[68]. Изяслав теды послалъ к брату своему Ростиславу, кнзю смоленскому, ѡзнаимуючи тую зраду Давыдовичов, // и приказал, абы к нему ишол 95
Ростислав з воискомъ сопротив[о] Гургию, смолян и новгородцов абы заставил, жебы его не пропускали.

Послал теж Изяслав и до Киева, до брата своего Владимера, которого был на своемъ мѣсцу оставил, и до митрополита, абы собравши киевълян на дворъ Свтои Софиї, ѡзнаимили зраду Давидовичов на его и жебы ишли на Олговичов, якъ обѣцали. Киевляне тое учювши, з радостию за своим кнземъ Изяславомъ обѣцали на Олговъ род ити, а же Игоръ постриженныи в Киеве у Свтго Феодора в монастырѣ был роду Олгового, надумали его перше убити, потомъ ити до Чернѣгова на Давыдичев роду Олгового. И [69]—пошовши купою великою—[69], з монастыря, з цркви Свтго Феодора похвати[п]—ли // Игора молящогося—[п]. 95 зв.
Владимер, прибѣгши, вырвалъ был Игора от нихъ и умъчав в домъ матки своеи, але киевляне мало и Владимера боронячого не убили и, митрополита не слухаючи, выбивши ворота в княжомъ дворѣ, похватили Игора и, на торгъ выволокши, ѡкрутне забили сентября 19 дня, и рекли: «Не мы его забили, але Давыдичи и Олговичи, на кнзя нашего зраду учинивши». За росказанемъ Владимера взяли тѣло Игорово нагое з торгу и положили [70]—в церкви Свтго Михаила Золотоверхого—[70]. И сталося чюдо в церкви Свтгѡ Михаила, сами свѣчи загорѣлися, а митрополитъ, пославши Ананию, игумена манастыря Феодоровского, погребсти тѣло казалъ. Которыї взявши честно
// тѣло Игорово, поховал в монастырѣ Свтго 96
Семиона на концу мѣста, которыи манастыр был прадѣда его Свтослава. Услышавши тое Игорово забитъе, Изяславъ плакал и реклъ: «Гды бымъ тое зналъ, казал бымъ стеречи моцно ѡт забоиства Игора. Скажутъ, же я его велѣлъ убити». Рекли ему дружина: «Убили его братия его Давыдовичи и Олговичи, которыї под тобою зраду чинили. Не фрасуися о томъ».

Владимер тежъ и Изяславъ Давыдовичи, вѣстъ взявши и[р]о забитъї Игора, брата своего, барзо плакали и, знявшися з Глѣбомъ Гургиевичомъ и з Свтославом Олговичом, пошли на Свтослава, сна Изяславова, до Курска. Не уфаючи курсчаномъ, Изяславичъ поѣхалъ до Изяслава, ѡтца своего, а Давыдичи и Гургиевич, // знявшися с половцами, побрали мѣста 96 зв.
Изяслава, кнзя киевского, чимъ розгнѣванныи Изяславъ, кнзъ киевскиї, собравши воиско великое, маючи помоч от Вячеслава, стрия

своего, и призвавши брата своего Ростислава, з великимъ воискомъ пошол на Давыдичов и на Олговича. Але оны, услышавши ѡ потузѣ Изяслава, кнзя киевского, пошли к Чернѣгову и немногѡ половцовъ з ними, и иншиї половцы розышлися, а Изяславъ з Ростиславомъ за ними пошолъ под Чернѣговъ і взялъ мѣсто Всеволож, и иншиї городы три, а другие з городковь повыбегали в Черниговъ. И попаливши и попустошивши Чернѣговские волости, пошол до Киева, а Ростислава, брата, отпустил до Смоленска.

97 Потом Глѣб Гургиевичъ // заняв Городецъ Изяславов и пошол до Переясловля, але его от Переясловля Свтослав Изяславичъ прогнал и дружину его поималъ. Самъ Гургевичъ в [с]—Остръ убѣглъ в Городецъ—[с]. За що розгнѣвавшися Изяслав, пошол на Гургиевича і в Городцы его облеглъ. Гуревичъ[т] послал до Давидичов, просячи помочи, которои гды не одержал, вышал[у] з мѣста до Изяслава, поклонился Изяславу и упросил от него себѣ покои. Изяслав, давши ему покои, вернулся до Киева, а Гургиевичь знову послал до Давыдичовъ, ѡзнаїмуючи, ижъ з ними хочетъ быти, а Изяславу присягъ.

Року 6656-г[ф] Изяслав ходил под Черниговъ знову и села черниговскиї пожог и попустошил. Давыдичи зъ Олговичомъ Свтославомъ и з
97 зв. сыновцами его не смѣли противъ // Изяслава выити, а Изяславъ пошол къ Любчю, абы и тамъ скарбы Давыдовычов побралъ. Тамъ же с Чернигова пришли за Изяславом Давыдовичи и Свтославъ Олговичь з сыновцомъ и с половцами, з которыми Изяслав хотѣлъ бытися, але черев Днѣпръ к нимъ нѣлзя было, же роспускался, и такъ вернулся до Киева. А Давыдовичи з Свтославомъ Олговичомъ послали кь Гурьгию, просячи его о помочь на Изяслава, же ихъ волости попустошил Черниговскиї, а не одержавши от Гургия помочи, послали до Киева къ Изяславу, просячи ѡ покои, ѡбѣцуючи, же[х] за едно з нимъ быти. Изяславъ, упоминаючи ихъ, призволил на тое, абы болеи сами своеѣ земли междусобною воиною не
губили, // а Давыдичи Изяславу на томъ при- 98
сягнули. Того ж часу пришолъ до Изяслава братъ его стрѣечныї Ростиславъ Гуревичъ, погнѣвавшися зъ отцемъ своимъ, же ему волости в Суздали не дал, и скаржился о тое Изяславу, мовячи, же при тобѣ хочю жити. Изяслав его ласкаве приналъ, повѣдаючи, же ѡтць твои з нами не умѣетъ жити, и дал Ростиславу Гургевичю Изяслав Бузкъ, Межибожь, Котелницу и еще два городы. //

арк. 73 [л]Геѡргїѧ *арк. 73 зв.* [м—м] з [н]Всеволодъ *арк. 74* [о]а противъ [п—п]*дописано в кінці аркуша арк. 74 зв.* [р] *відсутнє арк. 75*[с—с] Городецъ Остръ вбѣглъ [т]Гургевичъ [у]вышолъ [ф]*П 1148*-г *арк. 75 зв.* [х]*відсутнє*

КНИГА 2-я

98 зв. *Глава 1-я*

Ѡ воинѣ кнзя киевского Изяслава з кнземъ суздалскимъ Гургиемъ албо Георгиемъ, сномъ Владимера Мономаха, и о звитяженъю Изяслава от Гургия, и о княжениї Гургиевомъ на Киевѣ

Изяславъ, призвавши Давыдовичов, ознаимил имъ, же хочє ити на Гургия, стрия своєго, за свою кривду, и имъ казал, абы вєдлугь присяги своєи за нимъ ишли и знялися з нимъ
99 на Волзѣ. // Они обѣцали ити. Тєды Изяслав, зоставивши в Києве брата своєго Владимєра, а сына своєго Мъстислава в Пєрєясловли, пошол к брату своєму Ростиславу в Смолєнскъ и, тамъ зышовшися, вєсєлилися и дары сєбѣ подавали. З Смолєнска пошол Изяславъ до Вєликого Новгорода, а брату своєму Ростиславу казал с полками ити по Волзѣ и зыитися з нимъ на устью Медвєдицы. И гды пришол Изяслав до Новгородка[ч], сын єго Ярославъ, кнзь новгородскиї, и новгородцы с вєликою радостию сподкали. И частовал Ярослав вєликим достаткомъ отца своєго Изяслава и при нємъ будучих, и новгородцы своих. Назавтрєє, собравши новгородцов и плєсковичов, рєклъ имъ Изяслав: «Присылалъ ко мнѣ сын мои Ярослав і вы всѣ, скаржачися, же мої
99 зв. // стриї Гургиї чинит вамъ вєликиє ѡбиды. Для того я, оставивши своє княжєниє, пришол к вамъ и хочю поити на Гургия». Новгородцы всѣ рєкли: «Ты нашъ кнзъ, всѣ з тобою ради на нєго поидємъ!» И такъ пошли зъ Изяславомъ всѣ новгородцы зо всѣми силами, и плєсковичи, и корєли.

И, пришовши Изяслав на Волгу, стал на устью Медвєдицы и тут дождалъ брата Ростислава. А Давыдичи нє пришли, але стоячи[ч] у своих Вятичах, ждучи, [ш]—што учинится—[ш] мєжи Изяславомъ и мєжи Гургиємъ. А Изяслав, за тоє на них жалосныи, дожидался пословъ своихъ, которых был єще з Смолєнска къ Гургию послалъ, а нє дождавшися, пошли к Гургиєвы городы і волости єго попустошили, и много корысти и полону набрали. // Алє жє 100
рѣки ѡт Вєрбнои нєдѣли почали ужє рушатися, надумавшися Изяславъ з братомъ Ростиславом, розышлися. Ростислав пошолъ до Смолєнска зъ своими, а Изяславъ до Новгорода Вєликого.

Року 6657-г[щ] Изяславъ з Новгорода пришол до Києва и сказали єму, жє Ростислав Гургиєвичъ твои ворогь, бєз тєбє намовил был на тєбє киянъ и бєрєндичъ. Если бы Бгь ѡтцу єго помогь, мѣлъ поимати твоєго брата и жону твою, и сна твоєго, и послати ихъ къ своєму ѡтцу. Изяслав послал Ростислава, а самъ стоял тогды противь Свтго Михаила у Вудубичи вь ѡстровѣ. Гды до нєго тамъ Ростислава привєзли. Хотяї Ростиславъ того запирался, яко нєвдячника єго бєзчестно, с четырма слугами толко, послалъ єго [ю]—къ ѡтцу єго—[ю] Гурьгию, // а єго дружину и то- 100 зв.
варъ казал сєбѣ побрати. Увидѣвши сына своєго Ростислава Гурьгиї выгнанного ѡт Изяслава, жалосныи, собрал воиско вєликоє и пошол на Изяслава к Вятичємъ. Ѡ чомъ довѣдавшися Изяслав от Володимера Давыдовича, почалъ воиско збирати и послал кь Владимеру и къ Изяславу Давыдовичємъ, жєбы вєдлугь своєи присяги ишли з нимъ на Гургия, а они обѣцали поити. Послал тєжь и къ Свтославу Олговичю, жєбы вєдлугь своєи присяги ишол з нимъ, алє ѡнь нє пошол и[ю] послал послы свои до Гургия, и самъ пошовши, з Гургиємъ зышолся. Гургиї тєж послал до Давыдовичовь, абы з нимъ ишли на Изяслава, которыє єму отказали, ижь:
«Ты намъ присяглєсь // былъ помагати, а гды 101
Изяслав наши волости пустошилъ, нє далєсь намъ помочи, для того и мы к тєбѣ нє идємъ, а звлаща жє присяглисмо, Изяславу з нимъ быти».

Затымъ Гуръгиї пошол к Бѣливєжамъ, гдє нє дождавшися никого ѡт Изяслава, знявшися тутъ з множєствомъ половцовъ, пошол под Пєрєясловлъ. Изяславь зас послалъ по брата

своєго Ростислава, кнзя смоленского, и самъ з києвлянами и з воискомъ пошол против Гургия, и сталъ у Витичєва, и тот знялься зъ Изяславомъ[я] Давыдовичємъ и з братомъ своимъ Ростиславомъ. Тут же перешли Днєпрь, а в Пєрєясловли был тогды Владимєрь, братъ Изяславовь, и Ярополкъ Мъстиславичь,
101 зв. // на которых вперед половцы з Гургиєвыми полками прибѣгши, били до Пєрєясловля. Изяславъ з своими поспешил до Пєрєясловля и, пустивши своихъ, отбили половцов и полки Гургиєвы от Пєрєясловля. А самъ Изяславъ з своими стал над Трубєжомъ. Гургиї тєжъ от Стракова рано пришол и сталъ над другои старонѣ Трубєжа з своимъ воискомъ, і послал до Изяслава, мовячи: «Попустошилєс моє панство, даи моєму сну за то Пєрєясловлъ, а болєи крови хрстиянъскоє нє проливаи». Алє Изяславъ нє хотѣлъ тогѡ учинити, хотяи єму єпископъ и иншиї радили, абы примирє з Гургиємъ учинил. Нє слухаючи рады лѣпшєи, Изяславъ пєрєѣхал за Трубєшъ. Там же //
102 справивши воиска зь обѣихь сторон, Изяславовы и Гургиєвы билися крѣпко, долго, ажь пєрєясловцы, зрадивши Изяслава, Гургия за кнзя сєбѣ нарєкши, побѣгли. Тымъ вьзвопивши[ь], Изяславовы полки почали отступати, а Гургиєвы на них з половцами наступати и ихь забивати, и хватати. Што видячи, Изяславъ самь побѣгь на Канєвь и самотрєтъ прибѣгь до Києва. А изь Києва, взявши жону, дѣти и скарбы, побѣгь на Волынъ до мѣста Володимєра.

Назавтрєє [71]—Гургиі, сынъ Владимєра Маномаха—[71], вьишол в Пєрєясловлъ. Тамъ три дни пєрєбывши, пошол и пришол до Києва, и, з радостию приняты, сѣлъ в Києвѣ на столицы
102 зв. отца своєго, и Давыдичи єму // поклонилися. И посажал Гургиї сыновъ своихь: старшого Ростислава в Пєрєясловли, Андрѣя в Вышгородѣ, Бориса в Бѣлагородѣ, Глѣба в Канєвѣ, [72]—Василка в Суздалѣ—[72].

Глава 2

Ѡ ДРУГОИ И Ѡ ТРЕТЕИ ВОИНѢ ИЗЯСЛАВА С ГУРГИЕМЪ И Ѡ ВЫГНАНЮ З КИЕВА ГУРГИЯ, И О СѢДѢНЮ ВТОРОМЪ ИЗЯСЛАВА НА СТОЛИЦЫ КИЕВСКОИ, И О ВЗАЕМНОМЪ ДРУГОМЪ ВЫГНАНЮ З КИЕВА ИЗЯСЛАВА, И Ѡ КНЯЖЕНИЇ ВТОРОМЪ ГУРГИЯ В КИЕВѢ

Изяславъ з Володимєра, збираючи воискѡ, послал до кнзя полского Болєслава и брата
103 єгѡ Гєнрика // подарки вєликиї и просил ихь сєбѣ на помочь, такжє и Владислава, чєского кроля албо вєнгєрского, на Гургия. Которыи всѣ, з воисками вєликими до Изяслава притягнули, и стали под Чємєрином. Ѡ томъ взявши вѣдомостъ Гургиї ѡт Вячєслава, з своими воисками и з половцами пошол з Києва напротив ихъ и пришол к Вячєславу [73]—в Пєрєсопницу на Волынъ—[73]. Изяславъ з Володимєра пошол к Луцку, гдє три дни прєбывши, пришол до Чємєрина и сталъ вкупѣ з лєхами и з

Князь Юрій Володимирович.
Малюнок XVII ст.

вєнгєрами. Затым пришла вѣдомостъ до Болєслава и до Гєнрика, жє прусы на Лядскую зємлю идутъ. Для того Болєслав з Гєнрикомъ хотѣли помирити Изяслава з Гургиємъ и з Вячєславомъ, послали к ним, радячи, // абы 103 зв.
яко хрстияне и єдного роду будучи нє проливали болшє крови, алє абы помирилися, кожды на своємъ зостаючи, обѣцуючи Гургию, жє Изяслав будєтъ мѣстами Володимєромъ и Луцкомъ контєнтоватися. Ѡбѣцали Гургиї и Вячєславъ з своимъ сыновцом Изяславомъ помиритися и бєз ихь. И такъ ляхи и вєнгєры

арк. 76 [ч]Новгорода *арк. 76 зв.* [ч]стоАли [ш—ш]што сА оучинитъ [щ]*П 1149*-г *арк. 77* [ю—ю]*відсутнє* *арк. 77 зв.* [я]ІзАславомъ *арк. 78* [ь]звонпивши

до своихь отишли, а Изяславъ пошол до Володимера.

Алє Гургиї, гды [74]—отишли ляхи и вєнгеры, и чехи—[74], нє позволивши того, чого Изяславъ от него потрєбовалъ и хотячи єго мѣста побрати, пошол со всѣми силами под Луцкъ и облєглъ Луцкъ зъ Вячєславомъ, братом своимъ, вкупѣ и з сынами своими Ростиславом и Андрѣемъ, и моцно штурмовалъ
104 до Луцка, где // был Владимеръ, братъ Изяславов. Затымъ Изяславъ з Володимера з своимъ воискомъ пошол на Гургия и на Вячєслава, стриєвъ своихъ, а кнзь галицкии Владимєр, сватъ Гургиєвь, пєрєнялъ єго, хотячи з любви своєи Изяслава з Гургиєм и з Вячєславомъ поєднати. Изяслав тєж и просил Владимєра, абы ихь поєдналъ. И так [75]—Владимєр из сынами Гургиєвыми упросил—[75] Гургия, жє з Изяславомъ учинилъ примирє. А [76]—Изяслав присягь Гургиєви, ижъ от того часу нє мѣл быти противным—[76]. Затымъ Гургиї отишол до Києва.

[77]—Потомъ Изяславъ, з жалости забывши присяги—[77], собрал воиска свои и чорных клабучцовъ, пошол знову з потугою на Гургия
104 зв. к Києву и, пришовши, бился // моцно з Гургиємъ такъ, ижь Гургиї утєклъ за Днѣпръ в Острьскиї Городокъ, а Изяславъ звитязствомъ в Києвъ вьѣхал, от києвлєнъ чєстно принятыї. И поєднавшися з Вячєславомъ, стриємъ своимъ, сѣль на столицы києвскои, якъ отца єго шануючи, и пошол Вячєслав до Вышгорода, а Изяслав сна своєго послалъ добывати Пєрєясловля. Тымъ часомъ Гургиї послалъ до Давыдовичов и къ Свтославу Олговичю, и къ Свтославу Всєволодичю, и затягнул ихъ на помочь себѣ. А зь Галича Владимєр тому жъ Гургиєви пошол на помочъ. Изяслав, призвавши сна своєго Мьстислава, з бєрєндичами, з нимъ и з братомъ своимъ Владимєромъ пошол пєр-
105 вѣи // противъ Володимера галицкого къ Звєнигороду, зоставивши в Києвѣ на столицы стрия своєго Вячєслава. Тут жє пришли кь Изяславу и чорные клабуки. А гды зближился Владимєр галицкии, обачивши Изяславовы полки, жє болшєє воиско галицкого Владимєра, мало бившися з ними, за Стугною вєрхъ Олшаницы уступати почали и розбѣгатися. Для того и самъ Изяславъ побѣгь до Києва. Тогды жъ и Гургиї з Давыдовичами и зъ Олговичомъ, и з Всєволодичомъ на[а] Днєпрь пришол. А Владимєр галицкии з сєї стороны наступал.

Всѣхь тых устрашившися Изяславъ, з
105 Києва [б—б] поѣхал на Волын до Володимера
зв. мѣста и, розгнєванныи, послал брата // своєго Владимєра до зятя своєго, до короля вєнгєрского, о помочъ просячи на Владимера галицкого. [78]—Крол вєнгєрскиї Стєфан самь з вєликим воискомъ пошол до Галича. Гдє вышовши Владимєрь, бился з вєнгєрами, алє нє змогши, побѣгь до Пєрємышля. А крол вєнгєрскиї и там єго барзо притиснул такъ, ажъ мусил примиря просити. Изяславъ нє призволялъ на примирє—[78], алє крол, вєликими подарками пєрєдорованныи, за прозбою своих духовныхъ Изяслава з Владимєромъ помирил, а самъ отишол до Вєнгєръ.

Того ж часу Свтослав Олговичь пєрєнєс брата своєго Игора от Свтго Сємиона з Києва и положилъ в Чєрнѣговѣ в цркви Свтго Спаса. //

Глава 3 106

О ДАЛШОИ ВОИНѢ КНЗЯ ИЗЯСЛАВА МЪСТИСЛАВИЧА З ГУРГИЕМЪ, О ВЫГНАНЪЮ ВТОРОМЪ З КИЕВА ГУРГИЯ И О ТРЕТЕМЪ СѢДѢНЇ ИЗЯСЛАВА НА СТОЛИЦЬ[в] КИЕВЪСКОИ И О ЗНАЧНОМЪ ЗВИТЯЗСТВѢ ИЗЯСЛАВОМЪ НАД ГУРГИЕМЪ

Знову Изяславь послал брата своєго Владимєра до короля вєнгєрского, просячи о помочь на Гурьгия. И гды привєл вєнгєрскоє воиско Владимєр до Изяслава, зараз [79]—Изяслав з братомъ своимъ, з вєнгєрами и з воискомъ рускимъ пошол до Києва—[79]. Што услышавши, Владимєрь галицкиї пошол за Изяславомъ з своим воискомъ на помочь Гургиєви, алє Изяслав, днємъ и ночью поспєшаючи,
приєхал нєсподѣванє под Бєла // город. На- 106 зв.
пєрєд Владимєрь, братъ Изяславовъ, прибѣгь к Бѣлугороду, а кнзъ Борис, снь Гургиєвъ, подпиваль з своими в Бѣлєгородѣ. И почювши воиско Изяславово, выбєгъ з Бѣлагорода до Києва, даючи знати отцу своєму о Изяславѣ, а Владимєръ Изяславу далъ знати, жєбы поспѣшал в Бѣлъгород. Гдє гды пришол, бѣлагородцы з радостию приняли Изяслава якь своєго кнзя и з нимъ пошли на Гургия до Києва. [80]—Гуръгиї, услышавши о томъ нєсподєванє, ничого нє могучи порадити, нє готовъ будучи, утєклъ за Днѣпрь до Городка Остръского—[80]. А киянє вышли на сподканє Изяслава и з вєликою радостью єго приняли.

[81]—Року 6659-г[е] сѣлъ знову Изяслав на
столицы—[81] // отца своєго и дѣда. Услышавши 107
Владимєрь галицкиї, которыи за Изяславом ишол Гургиєви на помочъ, жє Гургиї з Києва выбєгь, а Изяслав в Києвє сѣль, вєрнулся до Галича.

Того же року преставился Ростиславь Гургиевичь в Переясловлю, и положили его вь цркви Свтого Михаила в Переясловли.

Изяславъ с Вячеславомъ, стриемь своимъ, сѣвши в Киевѣ, достатне венгеровъ ушановалъ и, ударивши, отпустили до Венгерь. А за ними послал Изяславъ до короля венгерского сна своего Мъстислава з великими подарками, дякуючи ему за помоч и обѣцуючи взаемъ ему, где треба, помагати. И знову просил его о венгеры себѣ против Гурьгия на помочъ. Гурь-
107 зв. гиї зас зъ Остра до Чернигова // послал, Давыдовичов зовучи себѣ на помочъ и Свтослава Олговича. Свтославъ теды заразь поѣхалъ къ Гургиеви и Давыдичи обадва чолнами, але [82]—Изяславъ Давыдичъ поѣхал къ Изяславу киевскому до Киева—[82], а Владимер Изяславичь до Гургия. А Изяслав, кнзь киевскиї, послал [83]—до своего брата Ростислава—[83], которыи пришол к нему в Киевъ з Смаленска з воискомъ. Гургиї теды з Давыдовичемъ, Олговичомъ и зь снами своими, и зь множествомъ половцовъ зъ Ѡстра, пошол чолнами на Изяслава къ Киеву, а Изяслав з Ростиславомъ, братомъ, выправили своих в чолнахъ и билися крѣпко на устью Десны водою и сухомъ.

Потомъ [84]—Гургиї зъ своими, идучи Днеп-
108 ром мимо // сторожи, ѡборонною рукою—[84] нижше Киева сталъ, там же переправилися вперед половцы, потом и Гургиї зь своими на киевскую сторону Днепра. А Изяславъ зь своими пришол до Киева и тут за валомъ роспорядилъ полки Вячеславовы и братов своихь, и печениговъ, и турковъ[д], и чорных клобучцов, и киянъ, которыи всѣ за него были готовы умирати. Тут же ждалъ Гургия. Вячеслав посылалъ до Гургия брата своего, абы пошол до своего княжения в Суздалъ, а не проливал крови рускои своеи. А Гургиї, не слухаючи, пришол зъ своими воисками над Лыбед и учинили битву великую зъ Изяславом над Лыбедю зь обоих сторонъ.

В томь часѣ пришла вѣдомостъ до Гурь-
108 зв. гия, // же Владимерь галицкии идетъ ему на помочь. [85]—А Изяславу пришла вѣдомостъ от Свтослава, сна его—[85], же ведетъ к нему великое венгерское воиско. Теды Гургиї ѡтступил ѡт Киева кь Бѣлъгороду, хотячи знятися з Владимеромъ галицкимъ. Але Гургия в Бѣлгород не пустили, мовячи: «Наш кнзь Изяславъ». Ѡтголъ пошолъ Гургиї мимо Василевъ через Стугну и, перешовши Рудецъ Малыи, туть сталъ. А Вечеслав и Изяславъ, и Ростислав з воискомъ на них крѣпко наступили. Ѡттолъ кь Великому Рутови Гургиї зъ своимъ воискомъ поступилъ. Изяславъ, видячи, же ѡтходять, пустилъ за ними своих стрелцов и полки всѣ, который гды почали
барзо налегати, // биютъчися, половцы почали 109
утекати, за нимъ Олговичь, а потомъ самъ Гургиї побѣгь. Которыхь утекаючих Изяславово воиско едных забивало, других имало, половцовъ многих побили и кнзеи ихъ поимали. Тут же забито и Владимера Давыдовича, и Изяслава, кнзя киевского, ранено. Привезено къ Изяславу кнзя Выладимера Давыдовича забитого, над которым Изяслав плакалъ з братомъ его и, взявши тѣло, братъ его, Изяславъ Давыдовичъ, повезлъ до Чернѣгова и тамъ поховал [86]—в церкви—[86], а самъ сѣлъ на столицы. Гургиї убѣгъ у Переясловль, Свтославъ зас побѣгь к Новгороду, а Владимерь
галицкии з Дорогобужа вернулся // къ Гали- 109 зв.
чю. Изяслав, такъ значное звитязство ѡдержавши, з Вячеславомъ весело въѣхали в Киевъ.

Потомъ Вячеславъ и Изяславъ пошли под Переяславъ, и тамъ Гургия моцно добывали, биючися, и притиснули такъ, же ажь Гургиї мусилъ имъ присягнути на томъ, ижъ не мѣлъ болеї Киева под ними шукати, але на свое княжение до Суздаля поити. И такъ учинилъ, пошолъ з Переясловля Гургиї до Суздаля, а Изяславъ з Вячеславомъ отишли до Киева.

Глава 4

Ѡ ПОБИТЪЮ ВЕНГЕРОВЪ ПРЕЗ ВЛАДИМЕРА, КНЗЯ // ГАЛИЦКОГО 110 И Ѡ ВОИНѢ НА НЕГО ИЗЯСЛАВОВОИ З ВЕНГЕРАМИ, Ѡ ПРОГНАНЮ ГУРГИЯ ОТ ВОЕВАНЯ ЧЕРНИГОВСКОГО И О СМЕРТИ НАГЛОИ КНЗЯ ГАЛИЦКОГО ВЛАДИМЕРА

Тых часовъ провадилъ венгеровъ снь Изяславовъ до Киева ѡтцу на помочь. И гды сталъ з ними у Сапогина, тамъ венгеры попившися, крѣпко спали. Владимер галицкии довѣдавшися, напал на нихъ пьяных, позабивал, иншихь поималъ. А снь Изяславов венгеров не добудившися, самъ [87]—до Киева до ѡтца прибѣгъ—[87]. Тогдыж Изяславъ Давыдовичь поеднался з Свтославомъ Олговичомъ за его прозбою и ѡтдал ему его отчизну, а самъ свою
держалъ в Чернѣговѣ. // Того ж часу полот- 110 зв.
чане Рогволда Борисовича кнзя своего инявши,

арк. 79 зв. [а]над [б-б]в ночи *арк. 80* [в]столицы [г]*П 1151*-г *арк. 81* [д]торковъ

послали к Минску, а Свтослава Олговича за отца себѣ приняли. Року 6660-г^є Изяслав, кнзь києвскиї, зъ Изяславомъ Давыдовичомъ и зъ Свтославомъ Всєволодичємъ [88]—пожгли Городокъ Ѡстрь Гургиєвъ—[88] и церковь Свтго Михаила верхъ деревом нарубленыи згорѣль. Тогды ж Изяслав з Києва послалъ свои полки[89] кь вєнгєрскому королю, абы ишол на Владимера галицкого за тоє, жє вєнгєров от єго посланных, побилъ. Крол вєнгєрскиі для помъсти побитых своихъ пришол з великим воискомъ под Галичъ, Туды ж Изяславъ з Києва з своимъ воискомъ пошол, взял тежъ //
111 идучи из Володимєра, у брата своєго Свтополка єго людеи и пришол до короля вєнгєрского под Галичь. Тамъжє Владимєръ з ними з точил битву, алє звитяжєны знову до Прємышля побѣгь и в Пєрємышлю от вєнгєровъ зтиснєны, просил у кроля примиря. Изяслав на тоє нє призволялъ, ажь Владимєр напросил арцыбискупа вєнгєрского и иных духовныхъ, жє кроля упросили, ижь Изяслава нє хотячого привєлъ до того, абы з Владимєромъ примирє учинил. И присягь Владимєрь, жє мѣлъ Изяславу городы єго Бузкь, Шумскъ, Тихомлъ, Выгошєвь, Гноиницу [90]—и инши—[90] отдати и з нимъ за єдно быти. И такъ розышлися в покою кролъ до Вєнгєръ, а Изяслав до
111 зв. Києва. Алє Владимєр нє додєржал // присяги.

Того ж року Гургиї собрал воиско з снами своими, з ростовцами и з суздалцами, зъ Ярославичами, кнзями рєзанскими, и з половцами и, притягнувши под Чєрниговъ, моцно добывал мѣста, на вєжи штурмуючи. Ї Послышавши ѡ томъ, Изяслав з своимъ воискомъ на оборону пошол под Чєрниговъ. И єщє тылко до Моровска пришол, взявши ѡ нємъ вѣдомость половцы, зараз устрашившися, розбѣглися. Затым и Гургиї ѡтишолъ от Чєрнигова и пошол до Новгорода Вєликого, и тамъ зоставивши сна Василка, самъ поєхалъ к Суздалю, а Изяслав, идучи за Гургиємъ, пришол до Новгорода и почал быти на Новгородѣ. Тєды з Новгорода прислав^є Свтослав Олговичъ з Василкомъ Гургиєвичомъ, просячи
112 Изяслава // о прємиръє. Изяславъ нє хотѣль миритися, алє жє ужє вєсна надходила, и рѣки пускатися починали, примирился. И присягь єму Олговичъ. И такъ Олговичъ поєхалъ вь свою волость, Василко къ отцу в Суздалъ, Андрєи Ростиславичь до Смолєнска къ своєму отцу, а Изяславъ до Києва выправил.

Потомъ Изяславъ сна своєго Мъстислава на половцовъ, который з воискомъ рускимъ бурил краѣны Половєцкии и, намєты ихь з таборами побравши и хрстиянь з нєволи ихь вєликоє множєство выпровадивши, з корыстъю вєликою, и з полоном людеи и стад, якъ звитяжца, славно и вєсєло до отца до Києва приѣхал.

Того ж часу послал Изяславъ Пєтра Борисовича до Володимєра галицкого^ж, // мовячи: «Чєму нє отдаєшь мнѣ волости, которыи побралєс мои, а цєловалєс, присягаючи крєстъ, жє мѣлєс отдати». Владимєр рєклъ: «Малыи я крєстъ цєловал». Отповѣдилъ Пєтрь, посєл Изяславовъ: «Нє смѣися! Хотъ малъ крсть, алє сила єго вєлика!». Рєклъ єму кнзь: «Ѣдь прочъ от мєнє!». И гды отѣзжалъ Пєтръ, засмѣялся Владимєръ и рєклъ: «Ѡн русин, що всѣ волости Рускиї посѣдаєтъ». И на том жє мѣстцу знову рєклъ: «Кто мя барзо ударил вь плєчи?». И нє могь ѡтголь поступити, ажь понєсли єго на горницу, и тоєи ж ночи Владимєр, кнзъ галицкии, прєставился. И поховали єго чєстно, а Ярослав, снъ єго, на столицы отца своєго сѣлъ в Галичю. // 112 зв.

Глава 5 113

Ѡ ВОИНѢ ИЗЯСЛАВОВОИ НА ЯРОСЛАВА, КНЗЯ ВЛАДИМЕРСКОГО, Ѡ СМЕРТИ ИЗЯСЛАВОВОИ И Ѡ КОРОТКОМЪ ДВОИХ КНЗЕИ, РОСТИСЛАВА МЪСТИСЛАВИЧА И ИЗЯСЛАВА ДАВЫДОВИЧА, КНЯЖЕНИЇ НА КИЕВСКОИ СТОЛИЦЫ

Року 6661-г^з Изяслав пошолъ з воискомъ на Ярослава галицкого, сна Володимєрового, мьститися на нємь ѡтца єго нєприязни, а з нимъ пошол снь єго Мьстислав и Давыдовичовы полки, и Володимєр, братъ єго, з Дорогобужа, и други брат єго Свтополкь з Володимєра, і Владимєр Андрѣєвичъ з Бєрєстя. И пришол Изяслав под Тєрєбовлъ. Ярослав, // кнзь гали- 113 зв.
цкии, услышавши, тоє, вышолъ з галичанами противъ Изяслава, алє жє был єдинакь, просили єго галєчанє, жєбы пошол в Галичъ для бєзпєчности своєго здоровя, шлюбуючи єму, жє будутъ щирє сами за єго здоровє и за отчизну битися. Подкалися тєды галичанє зъ Изяславовымъ воискомъ над рєкою Сновомъ и моцно з ѡбоих сторон билися, бо обои Русь были. А потомъ обои воиска, за звытяжєнных сєбє разумѣючи, розышлися.

Року 6662-г[и] прєставился Свтополкъ Мъстиславичъ, кнзь володимєрскиї, у Корцу[91], братъ Изяславов родныи, и послал Изяславь на єго мѣстцє сна своєго Ярослава на княжениє Володимєрское. //

114 Того жь року прєставился вєликиї кнзь києвскиї Изяславъ Мъстиславичь, внукь Владимєра Маномаха, на запусть[і] Филиповы, и поховали єго в цєркви Свтго Феодора в монастырє ѡтца єго. По смєрти Изяслава братъ єго Ростиславъ, кнзь смолєнскиї, пришовши до Києва, ѡт киянь з радостию принятыи, сѣлъ на столицы києвскои и стрия своєго Вячеслава якъ ѡтца своєго шановалъ, а Свтославу, сєстричичю своєму, далъ Туровъ и Пинскъ.

Того жь року прєставился Вячєслав, снъ Володимєра Маномаха, и поховал єгѡ Ростислав в цркви Свтои Софиї тамъ, гдє лєжитъ Ярославъ, а скарбы Вячєславовы всѣ пороздавалъ на монастыри, на цєркви и на шпитали.
114 зв. // Погрєбши стрия Ростиславъ и собравши воиско, з князями, з Свтославомъ Изяславичємъ[ї92 й—й] пошол под Чєрниговъ на Изяслава Давыдича за тоє, же по смєрти Изяслава, брата єго, хотѣль Давыдичь Києвъ опановати. Изяславъ тєж Давидовичь призвал на помочь Глѣба Гургиєвича и половцовъ много, которыи гды выступили против Ростислава, устрашился множества ихь Ростислав и, мало бившися, послалъ до Изяслава Давыдовича, примиря просячи. И поступил Изяславу Давыдичу Києвь, а сынцу єго Мъстиславу Пєрєясловлъ. Што слышачи, Мъстислав Изяславичъ, которыи дєржалъ Пєрєясловль, побѣглъ прочь
115 и иншиї за нимъ кнзи и дружина. // За которыми половцы гоничи, многих поимали и посѣкли, сєла, цєркви и монастыри попустошили. Ростиславъ пошолъ до Смолєнска, а Мьстислав Изяславичь, взявши жєну свою в Пєрєясловли и што могь взяти, побѣгь з тымъ до Луцка, а Изяславь Давыдовичь, звитяжцєю зоставши, приѣхалъ в Києвъ и сѣлъ на столицы.

Глава 6

Ѡ КНЯЖЕНИЇ ТРЕТИИ РАЗЪ КНЗЯ ГУРГИЯ АЛБО ГЕОРГИЯ НА СТОЛИЦЫ, И ШТО ДѢЯЛОСЯ ПРИ ЕГО КНЯЖЕНИИ, И Ѡ СМЕРТИ ЕГО

Року 6663-г[к] притягнулъ кнзь Гургиї з воиском кь Києву. Нємного ему противившися,
115 зв. Изяслав // Давыдовичъ поступилъ Києвъ и пошолъ до Чєрнигова, а Гургиї вьѣхал до Києва и, принятыи з чєстъю ѡт києвлєнь, сѣл знову на столицы ѡтца своєго Владимєра Маномаха, а сновь своихь такъ подєлилъ: Андрѣєви далъ Вышьгород, Борису Туров, Глѣбу Пєрєясловль, а Василкови Пурсы[л93].

[94]—Тогды ж Ростислав Мьстиславичь и Свтославъ Всєволодичь взяли примирє з Гургиємъ—[94]. Того ж часу половцы, пришовши, воєвали Порсы Василковы, алє Василко, собравшися з своими полками и з бєрєндичами, половцовъ побил, а инших поимал и з корыстью, и з полономъ славно вєрнулся.

Потом Гургиї послал своє воиско на Мьстислава Изяславича, // которымъ Изяславичь, 116
устрашєныї, з Пєрєсовпницы, гдє на тои часъ мєшкал, вишолъ в Луцкъ. А гды и там воиско Гургиєво пришло, з Луцка пошол в Лядскую зємлю.

Тогды ж Владимєръ Мьстиславичь [м]—и Ярослав Изяславич—[м] примирилися з Гургиємъ.

И пошол Владимєрь к Володимєру, а Ярославъ кь Луцку.

Такжє зь Изясловомъ Давыдовичємъ и з Свтославомъ Олговичємъ примирє взявши Гургиї, Изяславу дал Корчєскъ, а Олговичю дал Мозирь.

Того ж року Андрєи Гургиївич пошол з Вышгорода в Суздалъ[н] бєз воли ѡтчєї и[о] взялъ з Вышъгорода образь Прєсвятои Бдцы, принєсєнныи з Царигорода. Которыи образъ оковавши, украсивши, поставил в Володимєри мѣстє за Москвою. Тоєи жь зимы Мьстислав Гурьгиєвъ, // снь, жєнился з Пєтровною Ми- 116 зв.
хаиловичовою, а Глѣбь, снъ того ж Гургия, поняль сєбѣ за жєну дочку Изяслава Давыдовича [п]—[п]. //

[о]—Тогды ж—[о] Мъстиславъ Изяславичь поѣ- 117
хал на стрия своєго Владимєра к Володимєру городу, поималъ жєну єго и матку и пославь до Луцка, а стриї єго Владимєр утєклъ къ Пєрємышлю, а оттолъ побѣгль в Угри к королю, к зятю своєму[р—р].

е

П 1152-г *арк. 83* [є]прислалъ *арк. 83 зв.* [ж]Гацкого [з]*П 1153*-г [и]*П 1154*-г *арк. 84* [і]запусты *арк. 84 зв.* [ї]Всєволодичємъ [й—й]и *з* Стославомъ ІзАславичє*м* [к]*П 1155*-г *арк. 85* [л]Порсы *арк. 85 зв.*[м—м] *П вписано над рядком* [н]Суждал [о]*відсутнє* [п—п]6664 (1156)-г *арк. 85 зв.—86* [р—р] *див. Вступ, таблицю на с.* 25

Тогды ж з Царигорода пришоль митрополитъ Костянтин з потриаршескимъ блгословениємъ и Клима, без блгословения патриаршего бывшего митрополита, сь єпископы извергли с престола.

Року 6665-г[с] пошол Гургиї з Києва з зятемъ своимъ, Ярославомъ галицкимъ, и зь сынами своими, и з Володимеромъ Андрѣевичемъ, и з берендичами ко Володимеру на Мъстислава Изяславича, хотячи мѣсто Володимер Владимеру Андрѣевичу отискати,
117 зв. // бо на томъ ѡтцу его и єму был присяглъ.

И знявшися зъ Ярославомъ галицкимъ и з Володимером Мъстиславичомъ, которыи з Венгерь был вернулся, стояль Гургиї под Володимеромъ десятъ дниї, ѡблегши, и билися крѣпко, и кровопролития много сталося. А же не хотѣлъ Мьстислав Изяславичь здатися Гургиеви, Гургиї, не хотячи болшого кровопролития, отступил от Володимера и пошол к Києву, і, идучи, дал Владимеру Андрѣевичю Дорогобужъ и Пересопницу, и всѣ городы Погоринскиї, а сну своєму Борису даль Туровъ.

Того ж часу привелъ Гургиї кнзя Івана Ростиславича, названого Берлядника, окованого, хотячи его выдати Ярославу галицкому,
118 зятю своєму, которыи // прислалъ былъ по Берлядника кнзя Свтополка и Коснятина Сѣреславича.

Але гды за Берлядникомъ причинялся митрополитъ з духовными, знову его Гургиї ѡкованого послал до Суздаля, а Изяславъ Давыдичъ, переняввши Берлядника, взялъ его к себѣ [95]—до Чернигова—[95] и свободил от тоеѣ беды.

Року 6666-г[т] Изяслав Давыдичъ, змовившися з Ростиславомъ Мъстиславичомъ и зъ Мъстиславомъ Изяславичомъ, и з Романом, сномъ своимъ, пошол был на Гургия, але кияне, приѣхавши, ознаимили єму, же Гургиї уже преставился, и просили его на княжение Києвское.

Преставился Гургиї, кнзь києвскиї, мсца маия 15 дня, и поховали его в Києве в мо-
118 зв. настырѣ // Свтго Спаса. [у]—[у]Домъ его в Києвѣ красныи и за Днепромъ двор, названныи Раи, розграбили, такъже и двор Василка, сна его, а суздалцовъ по городомъ забивали, товари ихь грабячи.[ф]—[ф]

ѠКНЯЖЕНИЇ КНЗЯ ИЗЯСЛАВА ДАВЫДОВИЧА В КИЕВЕ, Ѡ ПОСАЖЕНЮ В ВОЛОДИМЕРИ КНЗЯ АНДРѢЯ ГУРГИЕВИЧА АЛБО ИРЕВИЧА[х], Ѡ КНЯГИНѢ ГЛѢБОВОИ И О НАДАНЬЮ ЕИ ПЕЧЕРСКИЇ МОНАСТИР, О КНЗѢ РОГВОЛДѢ И Ѡ ВЫГНАНЮ ИЗЯСЛАВА ДАВЫДИЧА З КИЕВА

Изяславъ Давыдичъ, кнзъ черниговскиї, вшол в Києвъ мсца маия 19 дня в недѣлю Пентикостъ[ч] // и сѣль на столицы києвскои, 119
а сновца своего Свтослава Владимеровича оставилъ в Чернѣговѣ. И приѣхавши Свтославъ Олговичь зъ Свтославом Всеволодичемъ, хотѣль взяти Черниговь, але его Володимеровичъ не пустиль, ажь Изяслав Давыдич з Києва, змирившися зь Олговичомъ, дал єму Чернигов, а Всеволодичю Новгород и, присягши себѣ, ѡтишол Изяславъ до Києва. Тогды ж Изяслав, поѣхавши до Києва, учинилъ покои с половцами.

Того жь року ростовцы, суздалцы и володемерцы Андрѣя Гургиевича взяли себѣ за кнзя, маючи к нему любов, же былъ къ всѣмъ добръ и богобоязен. Сеи по смерти ѡтца своего монастыри и церкви украсилъ и докончалъ церковь Свтго Спаса каменную, ѡт отца его заложенную Самь теж заложил // каменную 119 зв.
Пресвятыє Бдцы в Володимери великим коштомъ, всѣ верхи золотомъ украсил и єпископию тутъ уставилъ, и Володимер город болшиї учинилъ.

Того жъ року выгнали новгородцы Мьстислава Гургиевича, а Свтослава Ростиславича посадили в Новѣгородѣ. Тогды жъ Изяславъ, хотячи Владимеру Мъстиславичю достати Турова и Пинска, з ним и зь Ярополкомъ Андрѣевичомъ, и зь Ярославомъ луцкимъ, и з Рурикомь Ростиславичомъ, и з галичанами, и з смолянами пришол к Турову на Ярославича и попалилї села около Турова, а берендичи около Пинска, и билися крѣпко з Турова. Гургиї Ярославич посылал къ Изяславу о примире, але Изяславь // не примирился, 120
лечъ хотѣл его з Турова выгнати. И стоявши под Туровомъ недѣл десятъ, а не доставши, же кони в таборах Изяславовыхъ моромъ барзо здыхали, мусил ѡтити знову до Києва, ничого не справивши.

Того ж року, мсца генваря в третиї денъ, преставилася блаженная княгиня Глѣбова Всеславича, дочка Ярополка Изяславича, и

положена в Пєчєрскомь манастырѣ сь кнзємь своимъ въ гробѣ в головах свтго Феодосия. Тая бовѣмъ княгиня вєликую любов мѣла кь Прєсвятои Бдцы и кь свтому Феѡдосию, рєвнуючи отцу своєму и мужу, ѡтць бовѣмъ єи Ярополкъ всє своє дал в Пєчєрскиї монастыр: 96—Нєвласкую[у] волость—96 и Дєрєвєнскую, и
120 зв. Лучєскую, и около Києва. // А Глѣб, кнзь єи, за живота своєго дал шєстъсотъ гривєн срѣбра, а пятдєсятъ гривєн золота, а по єго смєрти княгиня дала сто гривєнъ срєбра, а пятдєсятъ золота, а по своєи смєрти отказала княгиня пятъ сєлъ зъ чєлядю, и всє дала и до повоя.

Року 6667-г[ш] прєставился кнзь Борис Гургєвичь, маия [щ]—въ 2 д.,—[щ] и положили єго в цєркви Свтых мучєникъ 97—Бориса и Глѣба—97, ѡт єго ѡтца поставлєнои, гдє было становищє свтых мучєникь.

Того ж року Рогволодь Борисовичъ, взявшє у Свтослава Олговича полкъ, пошол шукати сєбѣ волости, понєваж братия єго взяли єго волостъ ѡт нєго нємилостивно. И приѣхавши кь Слуцку, послал къ другоичаном, которыї //
121 з вєликою чєстъю и радостъю єго вь свои город приняли, готовыми ѡказуючися битися за нєго, а Глѣба Ростиславича выгнали и двор єго разграбилї. А он пришолъ кь отцу Ростиславу в Полоцкъ. Чого жалаючи, ѡтцъ Ростиславъ з Всєволодомъ и з Володарємъ, и з всєю братиєю своєю пошол на Рогволода къ Друтску. И бившися крѣпко зъ ѡбоих сторон, учинили Ростиславъ з Рогволодомъ примирє под присягою. И ѡтишолъ Ростислав вьсвояси.

Того жь часу[ю], змовившися полочанє на своєго кнзя Ростислава Глѣбовича, присягу свою, к нєму учинєнную, занєдбавши, таємнє послали кь Рогволоду, просячи, абы имь простилъ, жє єго выдали были Глѣбовичомъ
121 зв. и двор єго // розграбили, и жєбы тоє присягою потвєрдилъ, ѡбѣцуючи єму, своєго кнзя Ростислава поимавши, выдати. А гды имь Рогволод присягь, они кнзя своєго хотѣли поимати, на слово к сєбѣ просивши, алє кнзъ, остєрєжєнныи пєршє, с[я] нимъ, маючи под сукнєю оружиє, пришол, для того ѡни єго нє смѣли имати. А потомъ, взявши свои полкъ, много злого учинил Полотскои волости и пошол к Мѣнску, к брату своєму Володарєви. А полотчанє, пославши по Рогволода, приняли єго с чєстью. И сѣль на столицы ѡтца своєго в Полотъску.

Потомъ Рогволод, собравши воиско и взявши ѡт Ростислава Мьстиславича двоих сновъ на помочь, Романа и Рурика, зь смолянами, //
з новгородцами и зъ плєсковичами пошол на 122
Ростислава къ Минску и пришол къ Изяславлю на Всєволода. Всєволод, надѣючися на стародавную любов Рогволодову, выѣхалъ к нєму и поклонился. А Рогволодъ, єго принявши, ѡтдалъ Изяславлъ Брячиславу яко отчину єго, а Всєволоду далъ Стрижєвъ. Ѡтгол пришолъ к Минску, гдє, стоявши дєсятъ дни, учинил примирє з Ростиславомъ, и ѡбадва присягнули сєбѣ, а 98—Володимєръ нє присягал—98, хотѣль в лясєхь под Литвою жити. И отишолъ Рогволод додому.

Потомъ Мъстиславъ Изяславичъ з помочью Владимєра и Ярослава галицкого з Володимєра пошол на кнзя києвского Изяслава Давыдовича. Изяслав, тоє услышавши, зъ своимъ //
воискомъ пошол против ихь, пославши сновца 122 зв.
своєго по половцы. А гды пришолъ Изяславъ к Василєву, тутъ сновєцъ єго привєл, к нєму половцовъ барзо много на помочь. Тымъ часомь Мъстиславь з братиєю своєю вышолъ в Бѣлъгород. З Василєва пришовши Изяслав кь Бѣлогороду, стоял дни дванадцат[99], хотячи, абы Мьстислав выступил з Бѣлагорода, алє нє ишол Мъстиславъ, єщє и бєрєндичи Изяславовы зраду учинили, и турцы[ь] послали вночи в Бѣлгород кь Мъстиславу, ѡбѣцуючи єму пєрєдатися, єсли обѣцуєтъ имъ городы подавати. Што гды Мъстислав ѡбѣцал, бєрєндичи з турками кинулися якобы быти на Бѣлъгород и пєрєдалися Мъстиславу. Ѡбачивши
тую зраду, Изяслав // зъ сновцомъ своимъ 123
Свтославомъ Владимєровичомъ побѣгь на Вышгород, ѡтголъ к Вятичємъ і взялъ Вятичи под Свтославомъ, кнзємь чєрнѣговскимь, жє нє ишол на помочь, ни сна нє пустилъ. Що[а] разгнѣванныи Свтославъ бояръ Изяславовых, жоны и товары поималъ. А половцы с-под Бєлагорода утєкли, которых бєрєндичи и гургєвцы много побили и в Роси потопили. Мьстислав зас Изяславичъ зъ Владимєромъ и зь Ярославом въѣхалї в Києвъ, и побралъ Мъстиславъ скарбы вєликиї Изяславовы, и чєляд, и товар, и кони, и послал всє тоє до Володимєра, города своєго.

[с]*П 1157*-г [т]*П 1158*-г *арк. 86 зв.*[у—у] и [ф—ф]*див. Вступ, таблицю на с.* 25 *арк. 88* [х]Юрєвича [ц]Пєнтикѡстную *арк. 89* [ч]Нєвлскую [ш]*П 1159*-г [щ—щ]второго днѧ *арк. 89 зв.* [ю]року [я]к *арк. 90* [ь]торцы *арк. 90 зв.* [а]за що

Потом Мьстислав послалъ з братиею до Ростислава, стрия своего, къ Смоленску, абы
123 зв. принял столицу // ѡтца своего киевскую. А Ростислав знову послалъ къ Мъстиславу, обѣцуючи прийти, если щире его приимуть и за отца будуть мѣти, и жебы Климъ не был митрополитомъ, але Костянтинъ, от патриархи благословенныи. Мьстислав, щире столицу обѣцуючи Ростиславу, не хотѣлъ Костянтина, а потомъ згодивися[б] ѡбадва, абы ни тои, ни сеи не былъ митрополитомъ, але [100]—иного ѡбирати—[100]. И приѣхал Ростиславъ до Киева.

Глава 8

Ѡ КНЯЖЕНИЇ РОСТИСЛАВА МЬСТИСЛАВИЧА В КИЕВѢ, Ѡ ПОБИТЪЮ ЗНАЧНОМЪ ПОЛОВЦОВЪ И Ѡ ВОИНАХЪ ИНШИХ КНЗЕИ МЕЖИ СОБОЮ, НАИБАРЗѢ // Ѡ ВОИНАХЪ ИЗЯСЛАВА ДАВЫДОВИЧА, ТУТ И О ЗМУРОВАННОЮ ЦЕРКВИ КОШТОВНОИ [в]—[в]ВОЛОДИМЕРИ ЗА МОСКВОЮ

Року 6668-г [г]Ростиславъ Мьстиславичъ сподканыи от киян, з честью сѣль на столицы ѡтца своего и дѣда в Киеве мсца апрѣля 12 дня, на самое свѣтлое Воскресение Хрстово. Того ж лѣта, маия 1[д] дня, Ростиславъ просилъ к себѣ Свтослава Олговича и, з нимъ зъѣхавшися, радостно частовал его и даровалъ Свтославу соболи, горностаи, куны чорныѣ, пессы[е], бѣлые волки и рыбиї зубы, а назавътрее Ростислава Свтослав частовал и даровал ему пардуса и два кони борздыї зь оковаными сѣдлами, и розъѣхалися.

124 зв. Тогды жъ // Олегь Свтославичъ побивъ половцовъ и Санту, половецкого кнзя, згубилъ. Такъже и Ростиславъ з Киева послал Гурга Нестеровича в насадахъ на берлядники, которыї Олеше взяли были и, погнавши ихъ, у Дциня побили и полонъ побрали.

Того ж часу Владимер Андрѣевичъ и Ярославъ Изяславичъ зъ галичанами половцов побили межи Мураневомъ и Ярополчамъ[е] и много полону взятого отбили.

Потомъ Рогволод з полодчанами ходивъ на Ростислава Глѣбовича кь Смоленску. Послал тежь Ростиславъ Мъстиславичь з Киева Рогволду на помочь турковь[ж] шестьсотъ, але тыи з нендзы знову пѣши вернулися, а Рогволодъ, ставши под Смоленскимъ шесть недѣлъ, учинил миръ под присягою з Ростиславомъ, вымогши // тое, же Ростислав Володушу 125
з поруба, а Брачислава з желѣзь выпустилъ.

Того жь року Изяслав Давидович з Вырева з половцовъ множествомъ пошол кь Чернѣгову на Свтослава Олговича и пожегль сел много, и людеи повоевалъ за рекою з половцами.[з—з] Свтослав Ѡлговичъ зъ сновцемъ своимъ и з Свтославомъ Всеволодичемъ, и з Рурикомъ, упросивши себѣ з Киева у Ростислава на помочъ Ярославича и Изяславича і Владимера Андрѣевича, з галицкою помочью вышовши з Чернигова, половцовъ побили, посѣкли, иных поимали и иншиї розбѣглися. Што обачивши, и самъ Изяславъ побѣглъ до Вырева, за которымъ погнавшися Свтослав, попалил волость около Вырева и, много злого учинивши, вернулися // до домовъ. 125 зв.

Тоеи жь зимы Изяслав з половцами ходил на Смоленскую волость и, много повоевавши, половцы иных людеи посѣкли і иных мнюго барзо в полон побравши, вернулися.

Ѿтоль Изяславъ, пославши кь Гургиевичю Андрѣеви, взялъ у него дочку за сновца своего Свтослава і, взявши у него на помочь сна его Изяслава, со всѣмъ его полкомъ и з муромъскою помочью пошол кь Свтославу Володимеровичю, сновцу своему, на оборону, которого вь Увъщех облегли били Свтославъ Ѡлговичъ и Свтослав Всеволодичъ, и Рурик, и иныї кнзи. Тыи кнзи, послушавши[и], ижъ идетъ на нихъ Изяслав Давыдичь и Изяслав Андрѣевичъ, учинили примире зь Свтославомъ Володимеровичомъ и вернулися до домовъ.
126 // Послышавши ѡбадва Изяславы, также вернулися: Андрѣевичъ кь ѡтцу своему вь Ростов, а Изяславъ Давыдовичь до Вятичь. Тогды жь Андрѣевну понялъ за себе Свтослав Володимеровичъ.

Знову Свтославъ Олговичъ и обадва Всеволодичи, и Рурикь с киевскимъ полкомъ, и Олегь Свтославичъ, Роман з Смоленска и Всеслав з Полоцка, и Костянтинъ Сѣрославичъ з галичаны пошли на Свтослава Володимеровича кь Вещижу[і] и, стоявши около его десять недѣл, учинили з нимъ примире для того, же Володимеровичъ присягь Свтослава мѣти за отца и во всемъ слухати, и отишли.

Того ж часу Мъстиславь Изяславичь зъ
126 зв. иншими кнзями // ходилъ на Гургия Ярославича къ Турову, а, ничого не змогши, вернулися.

′ Року 6669-г[ї] новгородцы, учинивши раду, послали къ своему кнзю Свтославу Ростиславичю, абы сна своего з Нового Торгу вывелъ, мовячи: «Не можемъ двух кнзеи у себе терпѣти». Выгажаючи имъ, Свтославъ отослалъ сна своего к Смоленску, але новгородцы знову, тымъ не контентуючися и самого Свтослава поимавши, розграбили его двор и дружину, самого послали в Лагоду за сторожею многою, а княгиню его в монастыр. Чого довѣдавшися отцъ его в Киевъ Ростислав, наимавъ новгородцовъ и казал накидати в погребъ, в кото-
127 ромъ умерло ихъ четырнатцатъ. // Довѣдавшися Ростислав, же в погребѣ задыхаются, ужалившися, казал ис погреба розвести по городомъ. А новгородцы послали кь Андрѣеви Гургиевичю, просячи у него сна на княжение Новгородское, але имъ не дал сна, давал брата своего Мъстислава. Которого гды ωны не хотѣли, уже бовѣмъ у них ωнъ княжилъ, даль имъ Андрѣи сновца своего Мьстислава Ростиславича, а Свтославъ ушол на Полоцкъ з везаня. Ѿтоль его Рогволод отправадил кь Смоленску.

Того ж року кнзь Андрѣи Юрьевичъ докончалъ црковъ Пресвятые Бдцы в Володимери [101]—за Москвою—[101] и украсив еи дивно иконами и сосудами, и каменемъ дорогимь, и верхи еи позолотил[й], паче иных церквеї украсивь. [102]—О котором украшениї болеї //
127 зв. по смерти кнзя Андрѣя нижеї будетъ—[102].

В тои же час погорѣль Ростовъ и церкви, и соборная церковъ Пресвятои Бдцы великая и дивная, яковои не было и не будетъ.

Тогды ж Рогволод ходил к Минску на Ростислава Глѣбовича и з нимъ примире учинилъ.

Потомъ Ростиславъ з Киева послал кь Свтославу в Черниговъ з любви, жебы к нему прислал Олга, сновца своего. И послал его Свтослав, и утѣшался Ростиславъ зъ Олгомъ, и частовалъ егω, а завистныї люде, хотячи братию звадити, перше Ѿлгу налгали, якобы его Ростислав хотѣлъ, поимати и повезти до Киева, потомъ тое жъ и Свтославу сказали, и [103]—якобы Ростислав и снъ его Андрѣи хочютъ Изяславу Черниговь отдати—[103]. За тое //
128 розгнѣвавшися Свтославъ, отступил от Ростиславовы любви и зьедночился зъ Изяславомъ. Затым Изяславъ зъ Всеволодичемъ[к] и з братиею, и з Олгомъ, и з половцами пошол до Переясловля, росказуючи Глѣбу, зятю своему, абы з нимъ ишол з Переясловля на Ростислава, але Глѣбъ не слухал, не ишол. А гды Изяславъ тамъ двѣ недѣли стоялъ, довѣдавшися того Ростиславъ Мьстиславичъ, з многими воисками пошол з Киева на Изяслава. Услышавши тое, Изяславъ побѣглъ от Переясловля, и половцы розбѣглися.

Того ж року з Цригорода пришол до Киева Феωдорь митрополитъ, по которогω посылалъ Ростиславъ. //

Глава 9 128 зв.

Ѿ воеваню кнзя Изяслава Давыдовича з Ростиславомъ, кнземъ киевскимъ и Ѿ забитю Изяслава, Ѿ воинахъ кнзеи полотцкихъ и иншихъ кнзеи и Ѿ примирю Ростислава зъ Мъстиславомъ

[104]—Потомъ зимою—[104] знову Изяслав, собравшися зъ Всеволодичами и зь Олгомъ, и зъ многими половцами, пришол къ Киеву и почал Киева добывати. А Ростиславъ зъ Андрѣевичемъ крѣпко отбивался, и стала такъ великая сѣча, же якобы то страшныї суд починался. И почав звитяжати Изяславъ, уже бовѣмъ половцы ухватовалися у город, пробиваючи
пали. И побѣгли берендичи, // и почала дру- 129
жина радити Ростиславу, жебы пошол до Бѣлагорода и тут бы дождалъ братиї и иное помочи. Ростислав послухалъ и пошол до Бѣлагорода, а Изяслав вьѣхал в Киевь. И сталося знамение на небѣ: мѣсяцъ зменился, и згинула свѣтлость, и стался чорныи весь, потомъ кривавыи, потом половина жолта, половина зелена, и два рицери, в мѣсеце секучися, едному кров з головы ишла, а другому молоко. И рекли всѣ: «Знакъ то княжои смерти». И пошол Изяслав з Киева под Бѣлъгород на Ростислава и стоял четыре недѣли под Бѣлъгородомъ.

Тогды ж року 6670-г[л] пошол Мъстислав зъ Володимера зь своими и зъ помочъю галиц-
кою, и Рурикъ // з Торческа зь Владимеромъ 129 зв.
Андрѣевичомъ и з Василкомъ Гургиевичомъ, и з берендичами[м], з куями, з туркаму[н], и з печенигами, знявшися у Котелницы зъ Мъстиславомъ. Пришли под Бѣлгород на помочъ Ростиславу черныї клобуцы, ωт Изяслава пущеныи, побѣгли вперед смотрѣти воиска

[б]зголилися *арк. 91* [в—в]в [г]*П 1160*-г [д]первого [е]пески [е]Ярополчомъ [ж]торковъ *арк. 91 зв.* [з—з] А *арк. 92* [и]послышавши [і]Вощижу [ї]*П 1161*-г *арк. 92 зв.* [й]позолотивъ *арк. 93* [к]Всеволодичемъ *П виправлено з* Всеволодомъ [л]*П 1162*-г *арк. 94* [м]берендѣами [н]торками

Мъстиславового. Постерегши воиска новыї великиї, сказали Изяславу, и зараз Изяславъ устрашився, побѣгъ от Белагорода, и половцы побѣгли. Ростиславъ, вышовши з Бѣлгорода, привитался з братиєю. Турцы и инши з воиска побѣгли за Изяславом, которыи Изяславовых людеи били и имали много утекаючихъ, а
130 Изяслава догнали // вь ѡзера, вь борокъ вьєждаючи, ударил єго Борнегевичъ в голову шаблєю, а другиї уколол въ стєгно. Такъ упавши Изяслав з коня, умерлъ марта 6-г дн҃я, и послали єго в Києвъ къ Свт҃ому Симиону в монастыръ, в Комаревомъ[о] концы, а оттолъ послали къ Чернигову. И тамъ єго з плачем сховалъ Свт҃ославъ в церкви ѡт҃ца єго, Свт҃ых мучєникъ Бориса и Глѣба. [105]—А Ростислав знову сѣлъ в Києвѣ.—[105]

Того ж року взяли новгородцы Мьстислава Ростиславича к сєбѣ на княжениє знову, а Гургиєва внука Мъстислава выгнали от сєбє.

Тогды ж прєставился кн҃зь Иѡанъ Ростиславичъ, названныи Берлядникъ. Тогды ж и кн҃зь рєзанскиї Владимєрь, сн҃ь Свтославов,
130 зв. // внукъ Ярославовъ, прєставился.

Тогды жъ часу Рогволдъ з полотчанами приходил на Володаря, але Володаръ, з литвою выскочивши з города вночи, побилъ ихъ и поималъ многѡ. А самъ Рогволдь побѣгъ вь Слуцкъ, ѡтолъ в Дюрютєскъ, а къ Полотску нє смѣлъ ити, же много полотчанъ при немъ пропало. Для того полотчанє посадили у сєбє Василковича.

Того ж часу Мьстиславъ Изяславичь, на стрия своєго Ростислава розгнѣвавшися, поѣхалъ з Києва. Для того ж Давыд Ростиславичъ, Мьстиславовых старость з Торчєска побравши, привел до Києва, а Ростислав послалъ сн҃а своєго Мьстислава в Бѣлъгород, [106]—вь Мъстиславовъ город.—[106] //

131 Потомъ Мьстислав Изяславичь пошол з Володимера под Переясловлъ, зовучи Владимєра Андрѣевича на Ростислава, которыи гды, присяги додєржаючи, нє пошол на Ростислава, Мъстиславъ вернулся додому.

Того жь часу Свт҃ославъ Олговичь и обадва Всєволодичи присягли Ростиславу.

Того ж року Андрѣи Юрьєвичъ, кн҃зъ, выгнал з Суздаля Лєона, єпископа, и братию свою, Мъстислава и Василка, и двох сн҃овцовъ своихъ Ростиславовичов, хотячи самодєржцємъ быти в Суздалскомъ княжениї. А Лєона для того выгналъ, же єму нє позволилъ от Воскрєсєния Хрс҃ва до Недѣли всѣхь свт҃ых вь срєды и вь пятницы ѣсти мяса.

Тогды ж учинил примирє // Ростислав з Гургиємъ Ярославичомъ. На которогѡ Гургия пришовши, половцы, взяли вежи многиї и по Роту, и Воивора забили, которыи Изяслава забилъ, а чорны клабуцы, погнавши за половцами, побили ихь и полон отняли, и многихъ поимали, з ними жъ и двох княжичев взяли. 131 зв.

Потомъ Рурикъ и Свт҃ополкъ Гургиєвичъ, туровскиї кн҃зъ, и Свтославъ Всєволодичъ з братомъ Ярославомъ и зь Олгомъ Ярославичомъ, и з Володимєровичомъ, и с кривскими кн҃зи пошли на Володимєра Мъстиславича къ Слуцку. Владимеръ, силу ихь великую обачивши, уступил имь Слуцка и пошол до Києва к брату Ростиславу. Ростиславь єго принявши, // далъ єму Триполъ зь иншими чотырма городами. 132

Тогды жь Гургиєвичи, Мъстиславъ і Василко з маткою, пошли къ Цригороду, и дал Василку цр҃ь над Дунаємъ чєтырє городы, а Мъстиславу далъ волостъ Оскалавы.

Року 6671-г[п] Ростислав учинилъ примирє з сыновцемъ[107] своимъ Мъстиславомъ Изяславичомъ и вернулъ Мьстиславу Бѣлгород и Торцєскъ, а за Трипольє отдаль єму Каневь. Учинилъ тєжь Ростислав миръ з половцами и взял дочку кн҃зя половєцкого Бѣлуковну за Рурика, сн҃а своєго.

Того ж року прєставился Феодорь, митрополить, на которого мѣсцє пришол з Грєциї митрополит Иѡань в Києвъ. //

132 зв.

Глава 10

Ѡ смерти кн҃зя черниговского и о незгодѣ за подѣлъ его княжения, ѡ воинѣ кн҃зеи вытебского и полоцкого и о смерти киевского кн҃зя Ростислава

Року 6672-г[р] прєставился Свт҃ославъ, кн҃зъ чернѣговскиї, фєвраля вь 5 д., и поховаль єго Олгь, сн҃ь єго, в Чернѣговѣ. Довѣдавшися о томь Свт҃ославъ Всєволодич послаль з Новагорода кь Олгу до Чернѣгова, потрєбуючи сєбѣ Чернигова, и поєднался з нимъ. Ѡлгъ пустилъ єму Черниговъ, а Свт҃ославъ Всєволодичъ даль Ѡлгу Новгород, и присягь на томъ Свт҃ославъ, же мѣлъ братомъ Олговымъ Игору

и Всеволоду волости дати, але потомъ не дал.

133 Того ж року преставился // кнзь Изяславъ, снь кнзя Андрѣя, и, плакавши по немь, ѡтць его Андрѣи з братом Мьстиславом положил в церкви Пресвятые Бдцы в Володимери ѡктоврия 8-г дня.

Року 6673-г[с] Давыд Ростиславичъ сѣль у Витебску, а Роману, Вячеславову внуку, далъ Ростиславъ Василевъ и Краснъ. Дочку тежь свою Агафию отдалъ за Ярополка Изяславича. Тогды ж Василкѡ Ярополчичъ много половцовъ поимал и побил, [т—т] стада и скарбы ихь побралъ. Того ж року преставился кнзъ Ярославъ Гургиевь[у] и, плакавши по немъ Андрѣи, брать его, положил в церкви Пресвятыя Бдцы в Володимери марта 12-г дня.

Року 6675-г[ф] преставился Владимеровичъ вь Вщижи, внукь Давыдовичовь. Тогды ж
133 зв. Олгъ завоевался зь Свтославомь // Всеволодичемъ за тое, же Свтослав волости Володимеровичю Всеволоду не далъ ведлугь своеі ѡбѣтницы, але давъ лѣпшую волость своему брату, а сна посадилъ во Въщижи. Олгу и Ростиславъ помагати былъ початъ, лечь гды Олгь захорѣлъ барзо, радилъ ему Ростиславъ, жебы зъ Свтославомъ помирился. И учинилъ Олгъ примире зь Свтославомъ под присягою[х], за що Свтославъ далъ Олгу четыре городы.

Того ж року Володарь Глѣбовичь пошол къ Полотску. З Полотска Всеслав Василковичь с полодчанами вышовъ противь его, але гды зненацка ударил на Всеслава, побилъ и поимал много полотчань, а Всеслав побѣгь к Вытебску. Володарь засъ вьишол в Полотскъ и, присягши себѣ взаемъ з полотчана-
134 ми, пошол къ Витебску, // там же почали битися. А гды Давыд и Роман пришли Всеславу на помочь, Володаръ утеклъ, и, многих ево людеи поимавши, Всеславь послалъ к Полотску.

Тогды ж Ярославъ, кнзь галицкии, за сна своего Владимера взялъ дочку у Свтослава[108] Всеволодича Болеславу, а Ярославъ Изяславичъ взялъ дочку у Гургия Ярославича Малфриду за сна своего.

Того жь року Олгь Светославич звитяжилъ Боняка половецкого и половцов побиль.

Року 6676-г[ц] пошол Ростислав к Новгороду для того, же новгородцы зь сномъ его Свтославомъ зле жили, и, пришовши к Чернигову[109], тамъ з зятемъ Олгомъ и з своею дочкою частовался и далъ имъ дары многиї. Ѡттол былъ в Смоленску у зятя Романа и там, радосно // ѡт всѣхъ сподканыи и приня- 134 зв.
ты, и ударованыї, пошол кь Новугороду и захорѣлъ в дорозѣ, а Свтославъ з новгородцами споткалъ Ростислава, отца, в Лукахъ. Тут же присягли новгородцы Ростиславу, же до смерти мѣли сна его за кнзя мѣти, и взявши Ростиславъ ѡт сна своего и ѡт новгородцовь дары великиї, казал себе хорого вести до Киева и приказалъ, если бы в тои болезни умер, жебы его поховано во ѡтчои церкви у Свтго Феодора в Киеве, а если бы Гсдь Бгъ его ѡт болезни воздвигнулъ молитвами Пресвятои Бдцы и свтого Феодосия, то обѣцал постричися в Печерскомъ манастыре и мовилъ попу своему духовному Семиѡну: «Даси Бгу отвѣть, же не позволяешъ мнѣ постричися вь черницы».
Бо еще послышавши // о смерти Свтослава, 135
черниговского кнзя, просил Поликарпа, игумена печерского, о келию, просячи[ч], хотячи постричися. Мѣль тежь кнзь Ростиславъ тои звычаи, же през весь пость великии каждои недѣли причащался пречистых таин Хрстовых, зъ стогнанемъ и зь вниманемъ[ш] слез многих покорне стоялъ в церкви всегды. И в кождую суботу, и в недѣлю брал игумена Поликарпа з дватцатью[щ] братию[ю] к себѣ и, служачи имъ, кормиль ихь самъ, а в суботу Лазореву всю братию печерскую частовал, великую любовъ маючи къ Пречистеи Бдцы и ко свтому Феодосию Печерскому, и завше мовлял Поликарпу, игумену: «Хочю оставити княжение и постричися, знаючи великую заплату, иноком //
зготованную, якъ црь Костянтинъ реклъ: 135 зв.
«Если бымъ вѣдалъ за живота заплату инокомъ зготованную такъ великую, якъ тепер вижу по смерти, зоставши[я] црскиї вѣнецъ, стал бымъ инокомъ».

Потомъ Ростислава барзо печалъ изнемагати и призвалъ к себѣ священника, абы отходную молитву над нимъ учинилъ, а самъ, поднесши ѡчи и руки в небо пред ѡбразомъ Хрстовым и Пресветои Бдцы молился со сле-

---

[о]Копыревомъ (?) [п]*П 1163*-г [р]*П 1164*-г [с]*П 1165*-г *арк. 96* [т—т]и [у]Гургїевичъ [ф]*П 1167*-г [х]присѧгою [ц]*П 1168*-г *арк. 97* [ч]*відсутне* [ш]выливанемъ [щ]дванадцатю [ю]братїй [я]зоставивши [ь]почалъ

зами и, молячися, преставился мсца марта 14-г дня. И привезши его до Киева, положили вь гробѣ в церкви Свтагѡ Феѡдора вь ѡтцевомъ манастырѣ. //

136 *Глава 11*

Ѡ княжениї в Киевѣ Мъстислава Изяславича и незгодѣ Владимера Мьстиславича з нимъ, Ѡ звитязствѣ значномъ Мьстиславовомъ и иншихъ кнзеи над половцами и о выгнаню Мьстиславовомъ з Киева

Року 6677-г[а], по смерти Ростислава, кнзя киевского, Мьстиславъ Изяславичъ, з воисками пришовши к Киеву і взявши примире з Володимером Мъстиславичемъ, братомъ Ростиславовым, и з Руриком, и з Давыдомъ, снами Ростиславовыми, ѡ подѣл волостеи присягли себѣ на тое. Вышол в Киевь Мьстиславъ Изяславичь мсца маия 19-г дня и сѣлъ на столицы ѡтца своего и дѣдов своих. Зараз Владимерь почал мыслити на Мьстислава. // Которая его мысль, гды
136 зв. ѡбявилася Мьстиславу, поѣхалъ Мъстиславъ до Печерского манастыря, за нимъ приѣхалъ и [110]—Владимеръ до Печерского жь и оправдовался—[110], повѣдаючи Мьстиславу, же ѡклеветали его в тои мысли завистники: «А я тобѣ мышлю доброе». Мьстислав мѣл хотя и свѣтки на тую его мыслъ, положил еднакъ тое на Бга. Владимеръ Мъстиславу присягь, же ему доброе мыслитъ, и ѡтѣхал в Котелню.

Знову рыхло Владимерь Мьстиславичь, присягу зломавши, другиї раз почал на Мъстислава замышляти. Пристали кь его думѣ Чагровичи, Чекман, Тошман и Манучан, знялся з берендичами, але ни братия его, ни дружина не хотѣли к нему пристати. Видячи берендичи, же своих никого на помочъ не маетъ
137 // Владимер, а обѣцалъ имь, же будутъ братия з нимъ, почали на самого Владимера стреляти, же их ѡшукаль, и побили егѡ дѣтъскихъ, совѣтниковь. Владимер видячи, же зле, побѣгь до Дорогобужа, лечь Андрѣевичъ не пустилъ его в Дорогобужь, мость на Горини роскидавши, а ѡн вернулся на Радимичи кь Андрѣю, кь Суздалю, и тои его не пустилъ, мовячи: «Иди в Резанъ кь своему отчичу Глѣбу». И пошол тамъ, а жона его осталося у Всеволожѣ, у Глуховѣ. Мьстиславъ, разгнѣвавшися на Владимера, матку его отогналъ от себе, которая пошла до Чернигова.

Того ж року, зламавши присягу, новгородцы почали промышляти [111]—о своемь кнзѣ Мъстиславѣ Ростиславичѣ—[111], сказавши ему тое: дружина его радили, абы ѡн тежъ ѡ собѣ промышлял.

Року 6678-г[б] // Мъстислав Изяславичь, кнзь 137 зв.
киевскии, собравши братию свою, кнзеи руских, почалъ имъ радити, жебы перестали Рускую свою землю губити междусобною воїною, а жебы на неприятелеи, Рускую землю пустошачихь, на половцов и на гречиниковъ силу свою ѡбернули. Подобалося тая рада всѣмъ кнземь, и пришли всѣ з воисками своими до Киева: Рурикь и Давыд, Всеволодичи Свтославъ и Ярославь [112]—з Чернигова—[112], Олгь Свтославичь и братъ его Всеволод, Ярослав з Луцка, Ярополкь, Мьстиславь Всеволодичь, Свтополкь Гургиевичъ, Глѣб с Переясловля и братъ его Михалко и инши многиї. В суботу Крестопоклонноѝ недѣли, марта 2-г дня, пошли всѣ з Киева. Тамъ же на дорозѣ захорѣль Ярополкь Изяславичъ, брать Мъстиславовь, и послалъ Мъстиславь // до Поликар- 138
па, игумена печерского, и до Данила, своего попа, жебы Ярополка, если умретъ, поховали в церкви Свтго Феѡдора. Преставился теды Ярополкъ марта 7-г дня, и поховали его в церкви Свтго Феодора, а кнзи з Киева ишли девятъ денъ. Довѣдавшися ѡ них, половцы побѣгли, покинувши жоны и дѣти, і все свое на качовискахь. За которыми кнзи рускиї скорѣи погнавшися, побрали ихь вежи на Угли рецѣ, а самых, догнавши у Чорногѡ лѣса, и иншихь позабивали, других поимали, и гонили за ними, и инши, за Ворсклу бьютчися и хрстиян отбивши, попускали, а половцовь, жон ихь и детеи, и челяди, и стад ихь такь много наимали, же всему воиску на подѣлъ доволи стало. Руских людеи толко двух забито, // а третего поимано. И такъ з вели- 138 зв.
кою радостию вернулися вси кнзи и пришли до своихъ домовь на самое Воскресение Хрство.

Потом, знову собравшися, кнзи ходили на греченниковъ и розбили ихь.

Почалася за тымъ ненавестъ от кнзеи на Мъстислава такимъ способомъ. Слуги Петра и Нестора Борисовича[в] покрали кони вь стадѣ Мъстиславовомъ, на которых и петна свои положили. [113]—За тое Мъстислав на Борисовичов ѡзлобился—[113]. Ѡни Давыду и Рурикови

налгали на Мъстислава, якобы имъ злоє мыслитъ.

И гды Давыда и Рурика просил на чєстъ Мъстиславъ, нє пошли, повѣдаючи єму злую єгω на них мыслъ. И хотяи Мъстислав имъ присягъ, же ничєго имъ злаго нє мыслитъ, єднакъ ωт того часу нє было ихъ сєрцє правоє
139 з нимъ. // Знову Володимєръ Андрѣєвичъ просил волости у Мъстислава. Отказалъ єму Мьстислав, же: «Нєдавно взялєсь от мєнє волости и присяглєсь мнѣ». За що Владимєръ, розгнѣвавшися, пошол къ Дорогобужу. Такъжє Андрѣи Гургиєвичъ, кнзь суздалскиї, нє мѣл кь Мъстиславу любви. Тогды жь прислали новгородцы кь Мъстиславу, просячи сна єго к сєбѣ на княжєниє, и далъ имъ Романа. Для того єщє болшая вражда на Мъстислава от всєх кнзєї повстала.

А такъ всѣ братия, змовившися под присягою, на Мъстислава Изяславича пошли к Києву, Андрѣи Гургиєвичъ албо Юрьєвичъ з ростовцами [г]—нє был тои на тои часъ под Києвомъ, толко з Суздаля выправилъ сна своєго Мъстислава—[г] з сузъдалцами и зь володимєрцами, и иншихь кнзєи адинатцать: и
139 зв. Борис Жидиславичъ, Глѣбъ // з Пєрєясловля, [114]—Роман Ростиславичъ, Гургиєвичъ [д—д]Смоленска—[114], Владимєр Андрѣєвичъ з Дорогобужа, Рурик зъ Овручого, Давыд з Вышгорода и братъ єгω Мъстиславъ, Олєгъ Свтославичъ и Игор, братъ єго, і Всєволод Гургєвичъ, и Мьстислав, внукъ Гургиєвъ. Мьстислав, послышавши тоє, послал былъ кь сну своєму в Новгород Михалка, алє єго под Мызарємъ Рурикъ и Давыд поимали. [115]—И зышлися кнзи в Вышьгородѣ,—[115] и, пришовши к Києву, слали под манастырємъ Свтго Кирила в суботу Фєдорову, а на другои нєдѣли ωблєгли Києвъ и билися крѣпко з обоих сторон. Алє Мъстиславъ, нє могучи противъ всѣхъ здолѣти, побѣгъ з Києва на Волын кь Володимєру мѣсту, на своє пєрвоє княжєниє. А Мъстислав Андрѣєвичъ з другими князями, добывши Киіва,
140 // жону Мьстиславову и сна єго поималъ, и мѣсто Києвъ розграбилъ: нє толко мєщанъ грабили, алє и црькви Бжиї, и манастыръ Свтои Софиї, и иншиї манастыри всѣ подрали, и сосуды, ризы и образы, і всѣ зь црквєи и з монастырєи побрали бєз милости, и многихь позабивали и попалили, наибарзєи смоляне и суздалцы, и чєрниговцы. Тогды ж и Пєчєрскиї мнстрь обдирали и запалили, алє потомъ угасился ωгонь и ускормлєно было трапєзство[е].

Глава 12

Ѡ ПОСАЖЕНЮ КНЗЯ ПЕРЕЯСЛОВСКОГО ГЛѢБА НА КНЯЖЕНИЕ КИЕВЪСКОЕ[б], Ѡ СМЕРТИ ВЛАДИМЕРА АНДРѢЕВИЧА, Ѡ ПОДНЕСЕНЬЮ ВОИНЫ МЬСТИСЛАВА НА ГЛѢБА КИЕВЪСКОГО, Ѡ ЕГО УТЕКАНЮ, Ѡ ВАСИЛКУ ЯРОПОЛЧИЧУ И О ЗЛОСТИ ФЕДОРЦА, ЕПИСКОПА РОСТОВСКОГѠ //

Мьстиславъ Андрѣєвичъ, в том часъ вы- 140 зв.
правлєныи зь Суздаля от отца своєго, всєя Росиї самодєржца Андрѣя Боголюбского, пєршєє мѣстъцє мєжи князями дєржачи, посадилъ на столицы києвскои стрия своєго Глѣба, кнзя пєрєясловского. А Глѣбь, сѣвши на столицы києвскои, далъ Пєрєясловлъ Владимєру, сну своєму. [116]—Мьстиславъ засъ Изяславичь, призвавши брата Ярослава з галичанами на помочь, пошолъ [116]—з Володимєра—[116] къ Дорогобужу на Владимєра Андрѣєвича и, облєгши Дорогобужь, билися крѣпко. Самъ Владимєрь в городѣ лєжалъ хорыи. Єднакъ жє города нє достали, Шумскь и иншиї городы поздавалися Мьстиславу, а инши повоєвавши и попаливши городы, Мъстислав вєрнулся додому.

По єгω отходѣ прєставился кнзъ Владимєрь Андрѣєвич гєнваря 28-г дня, и привєзли
єго [116]—з Дорогобужа—[116] // до Вышъгорода. 141
И послалъ кнзь Глѣба з Києва Поликарпа, игумєна пєчєрского, и Сємиона, игумєна Свтго Андрѣя, приказавши, абы ωни допрападили тѣло до Києва, а самъ поѣхалъ до Городка за Днєпрь, ωттолъ до Пєрєясловля. И такъ припровадивши тѣло Владимєрово до Києва, игумєни и чєрнцы, и свящєнници, и киянє положили чєстно в монастырѣ Свтго Андрѣя фєвраля 15-г дня.

Владимєръ засъ Мъстиславичъ, зостаючи в Полонномъ, скоро послышалъ о смєрти Владимєра Андрѣєвича, пришоль к Дорогобужу. И гды єгω нє пустили в Дорогобужь, послалъ кь Свтославови и кь дружинѣ в Дорогобуж, обѣцуючи присягнути на тои, жє ни имь, ни княгини нє маєт ничого злого чинити, и ни
сєл, ни иного чого єи // нє брати, и присягьнул. 141 зв.
А они пустили єго в город. Алє приступилъ присягу свою, вшовши в Дорогобуж, нєста-

---

[а]*П 1169*-г [б]*П 1170*-г *арк. 99* [в]Бориславича *П правлено арк. 99 зв.* [г—г]*відсутнє* [д—д]з *арк. 100* [е]драпєзство [є]Кїєвском

течныи: назавтрее села и скарбь вес Андрѣевичов от княгини, ятрови своеи, побралъ и самую княгиню выгналъ з Дорогобужа. А ѡна, взявши сна, пошла през Ѡвручовъ до Вышгорода.

Року 6680-г[ж] Мъстислав Изяславичь, взявши Ярослава и Владимера Мъстиславича, и Всеволодовича, и Святополка Гургиевича, и

Захоплення князем Мстиславом Андрійовичем Києва і родини князя Мстислава Ізяславовича. Малюнок XIII (XV) ст.

галичавь[з] з берендичами и з турками[и], пришол къ Триполъю. Оттол пошовши, вышол в Києвъ і взялъ з братиєю в Києве рады. З Києва зас пошол изь киянами кь Вышгороду, и бился Давыд з Вышгорода крѣпко зь Мъстиславомъ, маючи помочь от Глѣба, его воиско и половцовъ, и берендичов, і Бастѣівых людеи. //
142 Мьстиславъ сталъ под боромъ. Затымъ при Ярославичахъ галицкихъ над воискомь галицким зостаючиї Костянтинъ змысливъ листъ от Ярослава и повѣдал Мъстиславу, же: «Болше пяти днеи з тобою не буду стояти». И пошли от Мъстислава галицкиї полки додому. Сказано тежь Мьстиславу, же и самъ кнзь киевскиї Глѣбь з половцами идет на него, чорниї тежь клобуки ѡшукивали Мьстислава. Видячи тое все на себѣ, Мьстислав, порадившися зь своими, пошол от Вышгорода и ѡт Києва второи недѣли по Пасцѣ на Волын до Володимера и, гнавшися за нимъ половцы, стали за Василевом у седелниковь. А Василко Ерополчичъ з Михаїлова ударил на нихь рано, але половцы з седелниками дружину его
142 зв. побили и инших поимали, // а самъ ледве ушолъ вь свои город. За тое Глѣбъ, розгнѣвавшися з Рурикомъ и з Мьстиславомъ, и з Давыдомъ на Василка, пошли къ Михаилову, где, змирившися з Василкомъ, пустили его къ Чернигову, а город его Михаиловь сожгли и гребли роскопали.

Того ж року преставился кнзь Свтославъ Ростиславичь на Волоцы, воюючи Новгородскую волость. И положили его вь Смоленску вь епископиї честно, в церкви Пресвятои Бдцы. Был сеи кнзъ на воинахь мужественныхъ[і] и битвыи[і], до того побожныи, скарбовь не збиралъ великихь, роздавалъ едно дружинѣ, другое манастыремъ, иноком и церквам, барзо любилъ и чтил духовныхъ.

Тогды жь родился снь у Мъстислава Андрѣевича, и назвали его Василеи.

Того ж року Федорца, // епископа ростов- 143
ского, зевержено и послано в заточение Которыи то епископъ Федорецъ барзо был злыї, села у людеи ростовскихь ѡтималъ и добытки грабил, вь заточения ѡтсылалъ не толко простых людеи, але и свещенниковъ, и[и] иноков, и[и] игуменов, бороды ѡбрѣзывалъ и головы, очи выпаливал, языки урѣзывалъ, на стѣнах роспинаючи, немилостивно билъ, митрополиту киевскому не хотѣл послушенства отдавати, [117]—за що его кнзь Андрѣи Юрьевичь барзо строфовал—[117]. А гды не хотѣль упамятатися, ѡтославъ его до Києва кь митрополиту Костянтину. Митрополитъ за всю тую злость и за непослуженство к нему Федорца, епископа, ѡтослал в заточение вь Песиї ѡстровъ. И тамъ ему языкъ отрѣзали, и руку правую отсѣкли, и очи выняли за его злости и блюзнѣрьства. //

Глава 13 143 зв.

Ѡ ДВОЯКОМЪ ЗНАЧНОМЪ КНЗЯ КИЕВСКОГО ГЛѢБА НАД ПОЛОВЦАМИ ЗВИТЯЗСТВѢ, Ѡ ВОИНѢ КНЗЯ АНДРѢЯ ЮРЬЕВИЧА З НОВГОРОДЦАМИ, Ѡ СМЕРТИ КНЗЯ ГЛѢБА И Ѡ КОРОТКОМЪ ПО ЕГО СМЕРТИ КНЯЖЕНИЇ В КИЕВѢ ВЛАДИМЕРА

Того ж року множество половцовь великое пришли в Рускую землю и надвое розделилися: едны пришли под Переясловлъ, другиї под Корсунь. И послали ѡбое до кнзя Глѣба в Києвъ, абы, з ними зьѣхавшися, примире учинилъ и присяглъ имъ, а они ему. Глѣбь, принявьши ѡбоихъ поселство, перше пошол к тымъ половцомъ, которыї были под Переясловлемъ, охороняючи // Переясловля, же 144
Владимерь Глѣбовичь, кнзъ, в Переясловли малъ былъ, дванатцати лѣтъ, и, приѣхавши до Переясловля, учинил з тыми половцами примире и удоровал ихь. А тыи половцы, которыї

под Корсуномъ стояли, послышавши, же Глѣбъ до переясловскихь половцовь поѣхалъ, а к нимъ не ѣхалъ, зараз, не чекаючи к себѣ Глѣба, за Киевъ пошли и, приѣхавши кь городу, Пресвятои Бдцы Десятилнои[к] Полономъ[л] и [м—м] сѣчомъ попустошили села, людеи всѣхь и быдло в полон брали. Глѣбь засъ, учинивши з половцами переясловскими примире, пошол за Днепръ къ другимъ половцомъ, к Корсуню, и будучи на Перепитовскомъ поли, послышаль, же с-под Корсуня пошли уже половцы и за Киевомъ воюютъ, //
144 зв. хотѣль на них самъ поити, а гды ему не порадили ити, послалъ брата своего Михалка, далъ ему сто переясловцовъ и полторы тысячи берендичовъ. Михалко, взявши на помочъ Пресвятую Бдцу, за еи маетности на помъсть[н], погналъся за половцами и перше сторожу половецкую триста члвкъ[о], взявши языка, побивали[п], потомъ, довѣдавшися, ижь семъ тысячъ недалеко половцовъ, которыхъ постерегши Михалковъ гетман Владиславь, кинулся на них з воискомъ, побиль ихь и полон отнялъ свои. Затымъ, на вес полкъ половецкии наѣхавши, билися крѣпко зь обоих сторон. Там же половцы копиями ранили кнзя Михалка вь стегно и в руку, еднак же рускиї
145 люди з берендичами // половцовъ многихь побили, полторы тысячи ихь поимали. А кнзь ихь з немногими утеклъ. Михалко засъ, звитяживши половцовъ и полон людеи руских отнявши, вернулся з радостию до брата своего Глѣба.

Того жь року преставился кнзъ Мьстислав Изяславичь в Володимери на Волыни, августа 19-г дня, и положили тѣло его в церкви Пресвятои Бдцы вь епископиї, которую самь змуроваль в Володимери.

Тогды ж пошли кь Новгороду на Романа Мъстиславича Роман Ростиславичь з братом своимъ Мъстиславомъ. З ними ж кнзь Андреи послал сна своего Мъстислава зо всѣмъ своимъ воискомъ и з ростиславскими, и з суздалскими, и з резанскими, и з муромскими князями, и гетмана // своего Бориса Жирославича з
145 зв. безчисленнымъ воискомъ. Всѣ тыи пришовши, около Новгорода пожгли села и волости, людеи и инших сѣкли, и инших в неволю брали. Пришовши къ Новьгороду, моцно его добували, а новгородцы крѣпко боронилися. По долгомъ ѡблеженью стал голод в воиску кнзя Андрѣя такъ, ижь в великиї постъ конину или, кони ихь здыхали. Для того, ничого не учинивши Новгороду, мусили вернутися до домовъ, пѣши ледве дошли. Пресветая Бдца Новгород ѡборонила, з которои ѡбраза пред воиною тоею видѣли слезы текучиї.

По томъ[р] воинѣ пришла вѣсть к Роману Мьстиславичю, же его ѡтць умерлъ, и порадили ему дружина его, жебы уступил з Новгорода // къ брату Владимеру. И такъ ѡнъ 146
учинил, а Андреи на его мѣстце далъ Великиї Новъгород Рурику Ростиславичю. Рурикъ,

Половці ведуть полон.
Малюнок XIII (XV) ст.

Звільнення полону.
Малюнок XIII (XV) ст.

приказавши свою волость брату Давыду, сѣлъ самъ в Новѣгородѣ.

Того жъ року радился[с] у Игора снъ, и назвали его Владимеръ, а на крещениї дано имя Петрь.

[ж]*П 1172-*г *арк. 101* [з]галичанъ [и]торками *арк. 101 зв.* [і]мужественный [ї]битный [й]*відсутнє арк. 102 зв.* [к]ДесАтинной [л]Полоному [м—м]к [н]помсту [о]*відсутнє* [п]позабивали *арк. 103* [р]той *арк. 103 зв.* [с] родилсА

Потомъ пришли половцы и много под Киевомъ сел попустошили и побрали в полон, людеи и быдла барзо много. В тои часъ кнзь киевскиї Глѣбъ, хориї, послал по братиї своихъ, по Михалка и по Всеволода, и послалъ ихъ за половцами, і Владислава з ними, гетмана, з берендичами и з турками[т]. И они, рыхло побѣгши, догонили половцовъ над рекою Бо-

Оборона Новгорода Великого. Малюнок XIII (XV) ст.

гомъ и, бившися крѣпко, побили половцовъ и иншихъ поимали, полон руских людеи и стада отбили, и сами звитязствомъ вернулися до Киева.

146 зв. Того ж часу прѣставился // кнзъ Глѣб Гургеевичъ, внукъ Владимера Маномаха, княжилъ на Киевѣ двѣ лѣта. Был добрыи, присяги николи не ламаль, манастыри и иноковъ любилъ и чтилъ барзо духовныхъ, и нищимъ милостиню великую давалъ. Положили его в Киевѣ в монастырѣ Свтго Спаса, генваря 20-г дня, тамъ, где и отцъ его лежить.

По смерти Глѣба послали Давыдъ и Мъстиславъ по стриїя своего Владимера къ Дорогобужу, зовучи его на Киевское княжение. Послухавши ихъ, Владимеръ посадиль сна своего Мъстислава в Дорогобужу. Самъ, не кажучися Ярославу и Мъстиславичомъ, которым присяглъ былъ, пришолъ[у] до Киева [ф—ф] кнзь Владимеръ, сѣлъ на столицы мсца февраля 15-г дня. Княжения его не мило было кнзю суздалскому Андрѣю, казал ему: «Жебы ты Роману Ростиславичю уступил Киева». //

Тымъ часомъ послалъ кнзь Андреи сна своего Мъстислава на Болгори, з нимъ же кнзи муромскиі и резанскиї послали сновъ своихъ, при которыхъ Борись Жидиславичъ былъ гетманомъ над воисками. И зненацка вбѣгши в Болгары, взяли шесть селъ и город, в которых мужеи высекли, а жонъ и детеи, и добытки в полон побрали. И пошли з корыстью до своеи земли, за которыми хотяи болгаре гналися, еднакъ ихъ не догнали. 147

Тогды ж прѣставился кнзь Мъстиславъ Андрѣевичъ, марта 28-г дня, и положили его в церкви Пресвятои Бдцы в Володимери, ωт его ωтца Андрѣя змурованои.

Того ж року вышол Рурикъ з Новагорода, на его мѣстце новгородцы себѣ упросили у кнзя Андрѣя сна его Юрья на княжение. А Рурикь, гды ишол до Смоленска, народился у него снь, и нарекли // имя ему княжее Ростислав, 147 зв.
а в свтомъ крещениї Михаилъ, и далъ ему ωтць его Лучинъ, мѣсто, в которомъ ωн родился, и церковь Свтго Михаила на томъ мѣстцу поставили.

[118]—Року 6682-г[х] маия 1-г дня прѣставился кнзь киевскии Владимерь, и положили его в церкви Свтго Феωдора в Киеви, вь отчомъ манастырѣ. Княживъ в Киеве мсцовъ осмъ—[118], много бѣд поднялъ, утекаючи пред Мъстиславомъ, сновьцомъ своимъ, в Галичь, в Венгеры, в Резан і в Половцы за тое, же присягу свою ламалъ.

Глава 14

Ѡ КНЯЖЕНИІ В КИЕВЕ РОМАНА, О ЗВИТЯЗСТВѢ КНЗЯ ИГОРА НАД ПОЛОВЦАМИ И КНЗЯ РОМАНА НАД ЛИТВОЮ И ЯТВѢГАМИ, О ВЫГНАНЮ РОМАНА З КИЕВА И Ѡ КНЯЖЕНИЇ РУРИКА В КИЕВѢ, И О ВОИНѢ НА ЕГО АНДРѢЕВѠ[ч] //

По смерти Владимера прислал кнзь суздалскиї Андрѣи кь Ростиславу, мовячи: «Поневажь нареклъ еси мене ωтцемъ, даю Роману, брату вашему, Киевъ». Послали теды по Рамана къ Смоленску, [ч]—абы ишолъ абы ишолъ—[ч] на Киевское княжение, и пошоль з Смоленска. Гды пришол Романъ [ш]—в Киевъ—[ш], поткали его сь кресты митрополитъ и 148

всѣ игумены, и духовныї, и свѣцкии, и сѣлъ на столицы ѡтцовъ своихь мсца июля 1 дня, а Ярополку, снови своєму, отдалъ Смоленскъ. Того ж часу у Свтослава Всеволодича в Чернигове родился снь Ростиславь, вь светомъ крещении нареченныи Иоаннь. На початку княжения Романова зараз половцы почали пакость чинити по Руси и, зобравши воиска, в ден свтго Петра кнзь Игорь Свтославичь поѣхал в поля
148 зв. за Ворсклъ // и, поимавши языка половецкого, довѣдался, же половцы пошли под Переясловлъ. Перєѣхал тєды Ворскль у Лтявы и поѣхалъ до Переясловля, где, зъѣхавшися з половцами, ударил на них. А половцы, не могучи опертися Игорови, покидали все, що под Срєбреным воюючи побрали, сами утекли. И инших, догоняючи, Игорови рецарство побили, и поимали живыхь[щ] много. И такъ з корыстью и звитязствомъ вернулися.

Тых же часто литва зь язвѣгами, люде лѣсниї, собравшися силою сполною, вьбѣгли вь княжение Рускиї и побрали великиї корысти, волости попустошивши. Довѣдавшися ѡ томъ, кнзь киевскии Роман з корыстью ихь, утекаючихъ, догналъ з своимъ воискомъ и, розбивши ихь, корысти ѡт нихъ отгромилъ и много литвы и язвѣжов поималь, и, запровадивши //
149 ихь до Киева, вязенемъ морил, и, якь воловъ, окованых вь плуги запрєгаючи, казал ими поля орати, поля и карчи на новинах вырывати[ю]. Тамже литва, вь плугахъ ходячи, научившися руского языка, мовили, еще тягнучи вь плугу: «Романе, Романе! Худымъ живишся, литвою ѡрешъ!». 119—Ѿтолъ и в прислове тая мова вышла межи людми—119.

Потомъ кнзь Андрѣи послалъ к Ростиславичомъ, жебы єму выдали Григория Хотовича и Степанца, и Олеска Свтославца, поневаж они, мовит[я], уморили брата моего Глѣба, и намъ всѣмъ сут вороги. Але они не выдали. Тєды казал за тоє Роману з Киева, Давыду з Вышгорода, а Мъстиславу з Бѣлагорода Ростиславичомъ ити до Смоленска и Смоленскомъ делитися, а Михалку, брату своему, даєть Андрѣи Киевъ. Роман з Киева пошол
149 зв. до Смоленска, // а Михалко самъ не пошол вь Киевъ, а[ь] послалъ брата своего Всеволода и сыновца Еροполка. Ростиславичи зас три, Рурикь, Давыд и Мъстиславъ, на Андрѣя розгнѣвавшися, же брата ихь Романа вывел з Киева и имъ кажеть вон ити, приѣхавши вночи в Киевъ, на похвалу Пресвятые Бдцы поимали Всеволода Гургиевича и Ярополка, Гургиева внука, і Владислава, гетмана, ляха, и Михна, и иных. И дали Рурику братия Киевъ. Рурикъ тєды, з великою честию приняты, сѣлъ на столицы отцовъ своихь в Киевѣ.

Того ж року Свтославъ Всеволодичъ заложилъ церковь каменную[а] Свтого Михаила в Черниговѣ, на княжомъ дворѣ.

Розгром половців на р. Буг.
Малюнок XIII (XV) ст.

Тогды ж Владимеръ, снь Ярослава, кнзя галицкого, от отца прибѣгль з маткою в Луцкъ до Ярослава. А Ярославъ, боячися ѡтца его, послал Владимера к Михалку вь
Торцескиї // зъ его маткою, бо Михалко былъ 150
братъ матери Вьладимеровои, княгинѣ Ѡлзѣ, а отолъ Свтослав, тестъ его, позвалъ ихь в Черниговь.

Потомъ Андрѣи, кнзъ суздалскиї, знову послалъ до Ростиславичов Михка[б], жебы Рурикь ишолъ до Смоленска, а Давыд и Мъстиславъ жебы и в земли Рускои не были, ижь не послухали его и не выдали єму тых, которых от нихь потребовалъ. Мьстислав тєды, яко з молодости смѣлиї и, кромѣ Бга, никого не боячися, взявши посла Андрѣева, казал голову и бороду єму ѡбстригти и рєклъ: «Мовь Андрѣеви, по любви мы тебе до сего часу мѣли за ѡтца, а поневажъ ты с такими речми прислалесъ к намъ не якъ кь кнземъ, але якъ кь

[т]торками *арк. 104* [у]пошолъ *П виправлено з* пошолъ [ф—ф]Пришовши до Кїєва [х]*П 1174-г арк. 104 зв.* [ц]Андрѣевой [ч—ч]абы ишолъ *П так у тексті* [ш—ш]к Кїєву [щ]*П правлено арк. 105* [ю]выѡрувати [я]*П виправлено з* вмовит [ь]але [а]*П вписано над рядком арк. 106* [б]Михна

твоимъ подручнымъ и къ простымъ людемъ, такъ и мы тобѣ отказуемъ: што замыслилес, тое дѣлаї, а Бгъ з нами на тебе». Андрѣи, оба-
150 зв. чивши такое свое // безчестие на своемъ послѣ и услышавши от него Мьстиславову ωтповед, барзо розгнѣвался и собрал великиі воиска ростовцовъ, суздалцов, володемерцовъ, переясловцов[в], белоозерцовъ, муромцовъ, новгородцов и резанцов, пятдесятъ тысячеї, и послалъ з ними сна своего Гургия албо Юрья и гетмана своего Бориса Жидиславича, и то сказалъ имъ, жебы Рурика и Давыда з панства выгнали, а Мъстислава жебы к нему привели. А гды пошли тыї всѣ воиска, мусилъ з росказаня Андрѣева, под нимъ будучи, и Роман з Смоленска пустити воиско свое. К нимъ тежь прилучилися кнзи полотскиї, туровскиї, перскиї[г], городенскиї, и Олговичи з Чернигова тут же к нимъ пришли, и Гургиевичи, Михалко и Всеволод, и было всѣхь кнзеи болше дватцати, собралося на Ростиславовичовь. Межи ими всѣми наистаршеи и гетман кнзь Свто-
151 славъ // Всеволодичъ. Ростиславичи зас не запиралися в Киеве, але кожды вь своемъ городе: Рурикъ в Бельгородѣ заперлъся, Мьстиславъ з воиском Давыдовымъ в Вышгородѣ, а Давыд поѣхал до Галича къ Ярославу, просячи его ω помочь.

Кнзи зас, от Андрѣя посланныї, пришли в Киевъ, где набравши еще и киянь, пошли под Вышгородъ. Там же Мъстиславъ, з Вышгорода выехавши з своими полками, бился крѣпко з тыми кнзями молодшими и, бивъшися, розышлися. Потом на другиї ден всѣми силами приступати почали къ Вышгороду, але имъ давал Мъстиславъ зь своими добрыї ωтпоръ, и такъ стояли кнзи девятъ недѣлъ под Вышгородом. Тымъ часомъ пришол з своею потугою Ярослав галицкиі, себѣ княжение Киевское хотячи
151 зв. взяти // ωт Олговичовъ, которыи от Ярославовичов[д] к себѣ присвоивали. Такъ Ярославъ знесся о Киевъ з Ростиславичами, которыї гды ему Киевъ обѣцали подати, сталъ Ростиславичомъ на помочь, а Олговичъ пошол з воискомъ своимъ под Бѣлъгородъ на Рурика. Тое инши всѣ кнзи обачивши, ижъ Ярославъ на них з Ростиславичами, боячися, абы и Олговичь з тыми на них не знялся, поневажъ от нихъ поишолъ вночи, побѣгли от Вышгорода за Днепрь з соромотою Бжиимъ попущениемъ, а Ростиславичи Бгу, защитнику своему, дякуючи, и Ярославу давши мѣстъце старшинства, отдали ему Киевъ.

Ѡ КНЯЖЕНИЇ В КИЕВѢ КНЗЯ ЯРОСЛАВА ИЗЯСЛАВИЧА, // Ѡ ВОИНѢ НА ЛЯХОВЪ, Ѡ ПОШАРПАНЪЮ КИЕВА І ВСѢХЬ ДУХОВНЫХЬ, И СВѢЦКИХЬ, Ѡ ВОИНѢ ЧЕРНИГОВСКОГО КНЗЯ ЗЪ ОЛГОМЪ И Ѡ ЗАБИТЪЮ КНЗЯ АНДРѢЯ ЮРЬЕВИЧА БГОЛЮБСКОГО, И ПОХВАЛА ЕГѠ 152

Пришовши Ярославъ Изяславичь в Киевъ, сѣль на столицы ωтца своего. В тои же часъ Казимерь Вторыи, названыи Справедливыи, кнзь полскиї, пришовши з воискомъ на границы рускиї, под часъ междособнои воины кнзеи рускихъ взял быль Брестье Литовское, которое на тотъ часъ было под державою Рускою. Але кнзи рускиї, поеднавшися з собою, не толко Брестье Литовское, пошовши з воискомъ своимъ, отшукали, лечъ и никилка замковъ лядскихь взяли.

Потомъ рыхло Свтославъ, кнзъ черниговскиї, послал къ Ярославу, // упоминаючися 152 зв.
обѣтницы, жебы ему Ярославъ давалъ половину приходовъ з Киевского княжения, и мовячи, же: «Я ни ляхь, ни венгрикъ, але едного дѣда естесмо внуки». На тое отказал Ярославъ: «Ты своимъ княжениемъ, а я своимъ кантентуимося». А Свтославъ, лакомствомъ опанованыи, пришовши з воискомъ, ωблеглъ в Киевѣ Ярослава. Звопивши, Ярослав побѣглъ до Луцка, Свтославъ зас, вишовши в Киевъ, взялъ Ярославову жену зь сыномъ молодымъ и з рицерствомъ, и зъ скарбами, из собою заправадил до Чернигова, пустыи Киевъ ωставивши. [120]—Ярославъ, послышавши, ижь Киевь пустъ стоитъ, пришолъ знову з Луцка—[120] з воискомъ до Киева и, вшовши в Киевъ а давши причину киевским обывателемъ, якобы они Свтослава на его // подмовили, [121]—мещан киевскихъ—[121] и митрополита, и игуменовъ, и чернцовъ всѣхь, и черниць, и попов зо всего пообдираль добра, и на выкупление жены своеи и сна податки вложилъ на киян, [122]—а иншихъ запрадовал—[122]. [123]—Потомъ пошолъ з воискомъ под Черниговь на Свтослава з Ростиславичами и тамъ, облегши Свтослава, учинилъ з нимъ примирье—[123]. 153

Тогды ж Олгь Свтославичь воевал Черниговскую волость, але Свтославъ, кнзъ черниговскиї, змирившися зь Ярославомъ, пошол на Олга, попалилъ его волости и, много ему злого учинивши, вернулся кь Чернѣгову.

Того жь року преставился кнзь Свтослав Гургиевичъ, генваря 11 дня. Барзо добрыі весь вѣкь свои в болезни проводилъ, и поло-
153 зв. женъ в Суздали, в церкви Пресветої // Бдцы,
въ єпископиї.

Того ж мсца 19 дня кнзъ муромскиї преставился, и положенъ в Муроми в церкви, которую самь змуровалъ.

Року 6683-г[е] убиенъ быстъ великиї кнзъ суздалскиї Андрѣи Гургиевичъ албо Юрьевичь Бголюбскиї, внукъ Володимера Мономаха, от своихь. Якимъ Куцковичь, любимыи его слуга, и Петръ, Кучковъ зятъ, албо ключникь кнзев, и инши з ними, двацат члвков, в признакь свтыхъ апостолъ Петра и Павла, попившися в княжомъ погребѣ і вночи, пришовши к ложницы кнзя Андрѣя, розбили двер. Кнзъ кинулся на них до меча свтго Бориса мученика, которыи мѣлъ у себе, але не нашол, бо ключникъ его Албань потаи вынялъ того дня, и такъ, якъ могучи, боронячогося кнзя
154 своего шаблями сѣкли, аж упал // на землю.
Ѡни, за умерлого его покинувши, отишли, а кнзъ, еще живъ, пришовши к себѣ, пошолъ, стогнучи, з ложницы в сѣни, бо былъ силенъ. Що постерегши забоицы, прибѣгши, добили кнзя а, от него побѣгши, забили Прокопия, любимагѡ его, розграбили весъ скарбь великиї кнзя Андрѣя, болшее прибравши себѣ множество на тое драпѣзство, а кнзя такъ покинули, и того за неприятеля своего почитаючи, кто бы его хотѣлъ ховати. Ажъ единъ его слуга вѣрныи Кузма, киевленинь, зь плачемъ взявши тѣло князево, положил у притворъ церковномъ, и лежал два дни непогребенныи в притворѣ. Потомъ, ожалившися, Арсениї, игуменъ кузмодемянскиї, из крылошанами бголюбскими отпѣли погребение над кнземъ, и
154 зв. тѣло єгѡ // положили в церкви, вь гробѣ ка-
менномъ. А мещане бголюбскиї дворь княжеи вь городѣ его Бголюбѣ розграбили и князевых дворянъ и мечников позабивали, и домы ихь розграбили, тое жь і вь инших волостехь, і в самомъ Володимери чинили.

[124]—Гды тое мало утешилося—[124], володимерскиї духовныи и свѣцкиї пошли до города Бголюба і взялі тамъ тѣло кнзя Андрѣя, и з плачемъ великимъ, и з честью принесши в Володимеръ, положили єгѡ в церкви Златоверхои Пресвятои Бцы, которую самъ предивне змуровалъ. Тои бовѣмъ кнзь, побожныї барзо будучи, тую церковъ Рождества Пресвятои Бдцы посреди города Владимера дивнымъ коштомъ, ровнаючуюся Саломоновои церкви Свтая свтых, великую змуровалъ такъ, же
всѣ, в тую церковъ приходячиї, // барзо удив- 155
лялися и взирати долго на стены еѣ и на ѡбразы за свѣтлостъю великою не могли, бо стѣны всѣ и столбы церковныи от низу до верху

Вбивство князя Андрія Боголюбського.
Малюнок XIII (XV) ст.

были ѡкованы золотомъ, иконы такъже всѣ золотомъ ѡкованы, розными каменми дорогими и свѣтячимися высажоны, такъ тежъ трои двери церковныи з золотыми бляхами рознымъ каменемъ сажеными учинил, пять верховъ на тои церкви позолотив, сосудов церковных вшелякихъ, золотых и сребреныхъ, великими перлами и розными дорогими каменми саженыхъ, [125]—три тысячи—[125] в тои церкви учинил, запоны тежъ барзо дорогиї подавалъ и коморы церковныи таким же способомъ приоздобилъ, ѡлтари и престолы от самого злата чистаго з рознымъ каменемъ дорогимь в тої же церкви //
построил. Еще до Киева послал был робити 155 зв.
золотыи самыї двери до тоеи же церкви такиі, яки бы на весь свѣтъ за диво были. До того и иншихь много церквеи и монастыреи постановилъ и всѣмъ инокомъ, и инокинямъ, і всѣмъ духовнымъ великиї давал приходы. [126]—В церкви всегды з очии его, молячогося, слезы текли—[126]. Самъ свѣчи пред образомъ зажигалъ, убогимъ, не толко к нему приходячимъ, обилно давалъ, але и по мѣсту ѣсти и пити возити казал, за што все Гсдъ Бгь єму царство небесное даровалъ. Поставилъ теж былъ кнзь Андрѣи город каменныи и назвалъ

[в]П вписано над рядком арк. 106зв. [г]пинскіи [д]Ростиславовичов [е]П 1175-г

єго Бголюбь, от Володимера такъ далєко, якъ Вышъгород от Києва. В которомъ городѣ Бголюбъ и забит єстъ. //

156 *Глава 16*

Ѡ КНЯЖЕНИЮ ЯРОПОЛКА В ВОЛОДИМЕРИ, А МЬСТИСЛАВА В РОСТОВѢ, Ѡ ВОИНѢ КНЗЯ ЧЕРНИГОВСКОГО ЗЪ ОЛГОМЪ, Ѡ КНЯЖЕНИЇ В КИЕВѢ РОМАНА И Ѡ ВЫГНАНЮ КНЗЕИ ЯРОПОЛКА И МЪСТИСЛАВА, Ѡ ПОСАЖЕНЬЮ НА СТОЛИЦЕ ВЛАДИМЕРСКОИ КНЗЯ МИХАЛКА

По смерти кнзя Андрѣя ростовцы, суздалцы и переясловцы, зъѣхавшися в мѣстѣ Володимери, подумавши, же снь Андрѣевъ мал у Новгородѣ, а боячися сусѣд, кнзеи муромскихъ и резанскихь на себє, послали в Рус до Ростиславичовъ, просячи себѣ Мьстислава и Ярополка на княжениє, и застали Ростиславичовъ у черниговского кнзя Свтослава. Тамъ же были и Михалко Гургиєвич, і Всєволод, братия єго, всѣ тєды тыи четыри поѣхали // вь дружбѣ. А гды приѣхали на Москву,
156 зв.
ростовцы нє возлюбили того и рекли Михалку: «Ты пожди на Москвѣ». А Ярополкь поѣхалъ до Переясловля. Михалко зас, нє слухачи[е] ихь, вьѣхалъ в город Володимерь и заперлься. Дружина бовѣмъ владимєрская поѣхала на споткане Ярополка и, пришовши зь Ярополком володимерцы и ростовцы, и муромцы, и резанцы кь Володимеру, добывали Михалка и много попустошили, и попалили ѡколо города. З города билися крѣпко. Потомъ владимерцы рєкли Михалку в городѣ: «Албо мирися, албо промышляї о себѣ». Тєды Михалко знову выѣхаль в Русь, а Ростиславичовъ сподкали сь крєстами и роздѣлили волость Ростовскую, Ярополка посадили в Володимери. Володимерцы єго ласкавє приняли, нє на Ростиславичов бовѣмъ володимерцы воєвали, алє от ростовцов боронилися, // которые
157
володимерцовъ холопами своими звали и мѣсто пожечи хотѣли. Мьстислава у Ростовѣ кнзємъ на столѣ ѡтцемъ посадили. И оженився Ярославъ в Володимери, понявши дочку кнзя витебского Всеслава.

Сѣвши Ростиславичи на Ростовскомъ княжениї, давали староства дѣтским рускимъ и, молоды будучи а слухаючи бояръ, нє толко людємъ тягостъ чинили, лечь и з церковных маєтностєї на себє корысть брали, и з самои церкви Володимерскои Бдцы сребро и золото, от Андрѣя, кнзя, наданоє, себѣ брали.

Тогды ж родился кнзю Гургиєви Андрѣєвичю снь Ѡлегь, нареченныї вь светомъ крещениї Павелъ.

Потомъ знову Олгъ Свтославичъ, затягши Ростиславичовъ, шуриновь своихь, на помочъ, воєваль на Свтослава, кнзя черниговского, брата своєго, и попалили Лутаву // и Мо- 157 зв.
ровскъ. Затымъ, примирившися под присягою, вернулися. Олгь, ворочаючися, около Стародуба занявши товарь, погналъ даж Новгорода-Сєверскогѡ. За що розгнѣвавшися, Свтославъ з Чернигова пошолъ на Олга къ Новгороду. Там же Олга угнавши в город, дружины єго иншихъ побили, иншихь поимали Свтославовы и ѡстрогь около города пожгли, ажъ мусилъ Олгъ примирья просити. Котороє под присягую учинивши, Свтославь ѡтишоль до Чернигова.

Тогды ж кь своимъ братом пришолъ зъ Смоленска Романъ на помочь тут жє. А Ярославъ, кнзь києвскиї, розумѣючи, ижь Ростиславичи з умыслу Романа призвали, абы в Києве на столицы посадити, поѣхалъ з Києва до Луцка. Для того жъ Роман сѣлъ на столицы києвскои.

Року 6684-г[з] Михалко і Всєволод, // братъ 158
єго, Гургиєвичи пошли с Чернигова, взявши от Свтослава черниговъского сна єго Владимера, на Ярополка кь Володимеру мѣсту, до княжения своєго брата Андрѣя. А гды пришли до Кучкова, то єсть до Москвы, туть споткали и себѣ на помоч Гурга Андрѣєвича з володимерцами, имъ зычливыми, а на полонє[127], на Бєлєховє зь Ярополкомъ, князємъ владимерскимъ, и з Мъстиславомъ, братомъ єго, споткавшися, билися крѣпко. И звитяжениї Ярополкь и Мъстиславъ побѣгли: Мьстислав к Новугороду, а Ярополкъ до Резани. Михалко зас зъ Всєволодам[и], братомъ своимъ, ударовавши Владимера Свтославича, отпустили до ѡтца, до Чернигова, а сами вьѣхали в Володимерь на княжениє, зъ честъю великою приняты. И сѣль Михалкѡ на столицы отца своєго в Володимери. //

До которых кнзеи жоны ихь, Михалкову 158 зв.
и Всєволодову, Свтославъ послалъ изь Олгомъ из Чернигова. Довѣдавшися ѡ томъ всємъ Глѣбь, кнзъ резанскиї, послал сновца своєго противъ Олга. И гды зышлися на Свѣрѣлцѣ,

Олгъ Свтославичъ звитяжилъ сновца Глѣбового, шурина своєго, который самъ ледвє утеклъ, а иншихъ многихь поимали.

Глава 17

Ѡ ЗВИТЯЖЕНИЮ ѠТ ПОЛОВЦОВ КНЗЕИ РУСКИХЪ, Ѡ УСТУПЕНЮ РОМАНА З КИЕВА И Ѡ КНЯЖЕНИЇ В КИЕВѢ СВТОСЛАВА, А В ВОЛОДИМЕРИ ВСЕВОЛОДА, Ѡ ПОИМАНЮ ѠТ НЕГО КНЗЯ РЕЗАНСКОГО ГЛѢБА, Ѡ ОСЛЕПЛЕНЮ МЪСТИСЛАВА И ЯРОПОЛКА

159 Року 6685-г[і] // пришли половцы в Рускую землю и взяли шестъ городовъ, и берендичовъ, и пошли под Ростовецъ. Романь, кнзъ києвскиї, противъ ихъ послалъ брата своєго з сынами своими Ярополкомъ и Борисом, з которыми знялся в дорозѣ и Давыд, братъ Романовь. И нашовши под Ростовцємъ на половцовъ, почали битися крѣпко, алє от половцовъ звитяжены, ледвє убѣгли в Ростовецъ. А половцы, много людеи и боярь поимавши, в полонъ з собою повели.

Того жь року поѣхалъ Свтославъ, кнзъ черниговскиї, з воискомъ къ Києву и послал сна своєго Олга кь Мъстиславу, къ Трєполю, жебы ѡтступилъ ѡт єдности Ростиславичов, що Мьстислав и учинил, вышол против Олга, якобь з нимъ битися, и впустилъ єго до Триполя. Тоє почювши, Роман з Києва выѣхал вь Бѣльгород, а Свтославь вьѣхал в Києвъ и послал къ Бѣлъгороду воиско на Романа, //
159 зв. алє ничєго єму нє учинили. Ростиславичи засъ, злучившися, мыслили ударити всєю силою на Светослава. Што услышавши Свтославъ, нє дождавши половцовъ, по которых был на помоч сєбѣ послалъ, побѣгль з Києва черєз Днепръ на устью Лыбеди, и много тыхъ, которыї з нимъ бѣгли, потонули[ї]. А половцы, под Торцескомъ пустошачи, людеи в полонъ брали. Ростиславичи, ужалившися Рускои земли, абы Свтослав половцомь нє казалъ пустошити, дали Свтославу Києвъ. И пошолъ Роман з Києва до Смоленска, а Свтославъ сѣль на столицы києвскои.

Умерь потомь Михалко, которыи на Воладимєрскоє княжєниє хоры былъ вьѣхалъ, і взялъ єго княжєниє братъ єго Всєволод. А Мьстислав, кнзъ ростовскиї, за поводомъ Глѣба, кнзя рєзанского, хотѣл выгнати Всє-
160 волода з Володимєра. Собравшє[й] // воиско рєзанскоє и половцовъ на помочъ, пошол на Всєволода, алє Всєволод зь своимъ воискомъ, давши полє, звитяжилъ Мъстислава и зараз пошол на Глѣба. А Глѣбъ з своими воисками и з половцами пошол под Володимєръ. Всєволод, к Рєзани приходячи, услышал, ижъ Глѣбь пошол под Владимєръ, вєрнулся за Глѣбомъ до Володимера, а подкавшися зъ Глѣбомъ и з половцами въ своємъ княжениї Володимєрскомъ, Всєволод моцнѡ бился и поразилъ воиско своих нєприятєлеи, половцов позабивал, самаго Глѣба, кнзя рєзанского, поималъ. И приѣхавши до Володимєра з зьвитязством славно, всадилъ в порубь Глѣба. Такьжє Мъстислава и Ярополка поимавши, всадил в поруб. Причиняючися кнзъ києвскиї и черниговскиї Свтослав, присылал єпископа черниговского Порфирия зъ иншими кь Всєволоду, // абы с поруба кнзя Глѣба выпустил. 160 зв.
Алє нєпущеныи кнзь Глѣбъ в порубѣ умєрлъ июня 30-г дня, а Мъстислава и Ярополка, ослєпивши в нєволѣ, з поруба казалъ пустити.

Глава 18

Ѡ КНЯЖЕНИЇ МЬСТИСЛАВА РОСТИСЛАВИЧА В НОВГОРОДѢ, О ВОИНАХЪ И О СМЕРТИ ЕГО, Ѡ СМЕРТИ КТИТОРКИ МОНАСТЫРЯ КИРИЛСКОГО, О ВОЕВАНЮ АГАРЯН И ПОЛОВЦОВ НА ПЕРЕЯСЛОВЛЬ И О КНЯЗЕХЪ НОВГОРОДЦКОМЪ И ЧЕРНИГОВСКОМЪ

Року 6686-г[к] упросили сєбѣ новгородцы Мьстислава Ростиславича на княжєниє. Которыи гды приѣхал // к Новгоро- 161
ду, спотканыи ѡт єпископа и от всѣх духовныхъ, и свѣцких чєстно, и поклонившися Гсду Бгу в церкви Свтои Софиї, сѣлъ на столицы ѡтца своєго. По маломъ часу, порадившися з дружиною своєю, собравши воиско, пошол на Чудскую зємлю, з котрои зємли поганє прибєгали и пустошили Новгородскую зємлю. Долго стоячи Мъстиславъ в Чудскои зємли, много волостєи ихь попустошилъ и пожоглъ, и людеи, и товару множєство в полон побравши, вєрнулся к Новугороду. Навєснѣ знову Мьстиславъ з воискомъ своимъ пошол к Полоцку на Всєслава, зятя своєго, о тоє, жє Всєславъ ходиль к Новгороду єщє

арк. 109 зв. [е]слухаючи *арк. 110* [ж]до [з]*П 1176*-г *арк. 110 зв.* [и]Всєволодом [і]*П 1177*-г *арк. 111 зв.* [ї]потонуло [й]собравши [к]*П 1178*-г

пред княжениємъ Мъстиславовымъ, и взял з Новгорода иєрусалимъ церковныи и начиня 161 зв. церковныи, // и погость єдинь завел за Полотскь. Тоє теды всє хотѣль Мстиславъ у Всєслава ѡтшукати. А гды пришол на свои Луки, Роман, братъ єго, зь Смолєнска Всєславу послалъ сна своєго на помочъ, а до брата Мъстислава послал, жєбы нє воєвал на своєго.

Повернення князя Всеволода до м. Володимира. Малюнок XIII (XV) ст.

Теды Мъстиславъ, нє хотячи брата старшого Романа гнєвити, послухал і вєрнулся до Новгорода.

Пришедши в Новгород[л], захорѣлъ и приказал своєго сна Борису Захаревичю, а братиї своєи, Рурику и Давыду, волость свою на руцы отказал, и прєставился кнзь Мьстислав Ростиславичь июня 13-г дня, и положєнъ в Новѣгородѣ в тои же грабницы, гдѣ лєжитъ Владимєръ, снь великого кнзя києвъского Ярослава Владимеровича. Был сєи кнзь Мьстиславъ богобоязныи, духовныи чин барзо чтил // 162 и любилъ манастыри, и иноковь, и надовалъ достатнє, также и убогихь; на воинахъ крѣпокъ, за свою отчизну, землю Рускую, готовъ умерти смєртию за хрестиянъ, очищениє грѣхов быти почиталъ и с мучениками царствованиє.

Того ж року Свтослав за Всєволода, среднего сна своєго, взяль за жєну дочку Казимера, кнзя полского. Тогды ж Всєволод Гургиєвичь за Владимера Свтославича далъ свою [м]—брату Анну—[м], дочку Михалкову. Того жъ лѣта прєставилася княгиня рєзанская Глѣбовая. Того ж року прєставилася княгиня Всєволожовая в Києвѣ, взявши на сєбє черничєскую схиму, и положена в Києвѣ у свтго Кирила, [н—н] и монастыр при тої црквє черничєи учинила, в которомъ и сама умєрла.

Потомъ Кончакъ, кнзъ агарянскии, з воискомъ агарянскимъ в Рускую землю пришовши под Переясловлъ, // многих хрестиянъ позабивали, 162 зв. а инших многих в плѣнъ побравши ѡтишли. Послє ихъ пришли под Переясловлъ половцы и воєвали. Услышавши о них Свтославъ, будучи тогды нижє Триполя, пошол з князями рускими на половцовъ за Сулу, и стояли подлє городища Лукомля. Тоє почювши, половцы побѣгли вь свою землю, а кнзи рускиї розышлися.

Того ж часу прєставился Ѡлгь Свтославичъ, гєнваря 16-г дня, и положили єго в церкви Свтгѡ Михаила, а Игорь, братъ єго, сѣль в Новѣгородѣ-Сѣверскомъ на єго мѣстцу. Кнзъ зас Ярославъ Всєволодичь сѣль в Черниговѣ и отдал свою дочку за Владимера Глѣбовича в Переясловлъ. Того ж року родилася у Всєволода дочка, нарекли єи имя вь свєтомъ крєщениї Пєлагия, а княжєє Збыслова. //

Глава 19

Ѡ ПОГОРѢНЬЮ КИЕВА, Ѡ ПОИМАНЮ КНЗЯ ГЛѢБА, СНА СВТОСЛАВОВОГО, ОТ ВСЕВОЛОДА, Ѡ ОТѢЗДѢ СВТОСЛАВА З КИЕВА, О КНЯЖЕНИЇ РУРИКОВОМ В КИЕВѢ, Ѡ ДАВЫДОВОМЪ ВЬ СМОЛЕНСКУ, Ѡ ЗВИТЯЗСТВѢ ВСЕВОЛОДОВОМЪ НАД СВТОСЛАВОМЪ, Ѡ ВОИНѢ СВТОСЛАВА З ДАВЫДОМЪ И О ПРИИТИЮ[о] ЕГО КЬ КИЕВУ 163

Року 6688-г[п] в Києвѣ погорѣло много дворов и церквєи, и Свтая София погорѣла. Тогды ж Свтославъ послаль сна своєго Глѣба в Коломну рєзанскую на помочь рєзанскимъ кнзємъ и Раману, зятєви своєму. Там жє поимал Глѣба Всєволод и, оковавши, послал єго до своєго мѣста Володимера и дружину єго поималъ. // За що розгнѣвавшися Свтославъ, 163 зв. за Ростиславичами, которых сєбѣ за ворогов мѣлъ, нє моглъ зараз ити на Всєволода, помысливь Давыда поимати, а Рурика выгнати з Руси. А гды Давыд ѣздилъ по Днєпру в лодцѣ, ловы чинячи, ударилъ на товары Давыдовы Свтославъ. Давыд зась, вѣрячи присязє Свтославовои, єму учинєнои, нє сподєвался того по нємъ. Алє услышавши воину, вбѣгь в лодю

з княгинею і въехалъ в Вышгород. А Свтославъ, не нашовши Давыда, убоялся, же Ростиславичов зачепил, не смѣль до Киева поѣхати, але поѣхалъ до Чернѣгова.

Рурикь Ростиславичь, послышавши, ижь Свтославь поѣхалъ къ Чернигову, въѣхалъ в Киевъ и сѣль на столицы отца своего и дѣда и привелъ к себѣ братию свою Ярославовичов,
164 // Всеволода и Ингвара, и галицкое воиско с Тудоромъ Олговичемъ. А Давыда, брата своего родногω, послал кь брату старшому Роману вь Смоленскь, але ему сказано в дорозѣ, же Романъ умерлъ. Теды Давыд скорѣи з плачемъ поѣхалъ вь Смоленскь. И гды приѣхаль, епископъ смоленскиї Костянтин зь всѣми духовными споткалъ его сь кресты. И сѣль въ Смоленску на столицы ωтца своего и дѣда и поховал брата своего Романа в церкви Пресвятои Бдцы вь Смоленску.

Сеи кнзь Романь был бгобоязливъ, возростомъ высокъ, правдивыи ко всѣмъ, незлопамятливъ. Ωт смолнянъ многи досады принял, а не отдавалъ имъ зло за зло. Манастыри и иноков барзо любилъ и давалъ имъ всякое доволство, также и к нищимъ млстив. Збудовал церков каменную Свтго Иоанна і всякою
164 зв. оздобою от золота // и сребра, и дорогого каменя приоздобил.

Свтослав засъ, собравши воиско, з братиею своею и з половъцами, зоставивши в Черниговѣ для осторожности Игора зъ Ярославомъ, пошол на Всеволода, кнзя владимеръского, отшуковати сна своего Глѣба, и оставивь половину воиска з братиею, а пол[...]ину взяль з собою. А гды пошол и споткавъ в дорозѣ сна своего Владимера, кнзя новгородского, з воискомъ новгородскимъ, з которымъ знявшися, прошол[р] в землю Суздалскую. Тамъ же сподкалъ его Всеволод, кнзь владимерскиї, з воисками суздалскими, с резанскими и муромскими на Вленѣ рецѣ, и през двѣ недѣли через реку билися, и звитяжили Свтослава, и людеи, и товары ихь побрали, а инших побили. Там же поимали Игора Мирославича, и послал Свтославъ попа своего з ынъшими кь Всеволоду, просячи, абы з нимъ могль зъитися
165 // на розмову, иже бы сна его Глѣба вернулъ. Але Всеволод, побравши Свтославовыхъ пословъ, послал до Владимера.

Ѡбачивши такиі гнѣвь Всеволодовъ на себе, Свтославъ пошол скорѣи назад, а Всеволод, своихь пославши, станы его побралъ и многих поимал, за самымъ зас Свтославомъ з млсрдия своего не казал гнатися. Свтославъ, выходячи з Суздалскои земли, сожогь Дмитрев город и ωттол брата своего Всеволода и Олга, сна своего, и Ярополка отпустиль в Рус, а самъ зь сыномъ Владимеромъ пошол кь Новьгороду.

Ярославъ и Игорь, зоставленыи от Свтослава в Черниговѣ, надумавши, пошли къ Дюртеку з половецкими кнзями, Кончакомъ и Кобяком, Всеволода, Игорева брата, и Ѡлга Свтославича зоставивши в Черниговѣ. Давыд, кнзь смоленскиї, тое послышавши, вьехал[с] вь Дюртекъ на оборону посполу з Глѣбом // Рогволодичемъ и бился зъ Игоромъ, 165 зв.
и зь Яславом[т]. Потомъ приѣхавъ и Свтославъ под Дюртекъ, к нему ж пришли на помочь кнзи Брячислав з Витепска, братъ его, Всеславь з Полотска и литва з нимъ, Всеславъ Микуличь з Лагоиска, Андрѣи Володшичь и сновецъ его Изяславь, и Василко Брячиславичъ. Ѡ которых услышавши, Давыд побѣгь вночи кь Смоленску з Дюртека, а Свтославъ, пожогши острог около Дюртъска, через Рогачевь пошол кь Киеву Днепромъ. Ѡ томъ послышавши, Рурикъ вышолъ з Киева в Бѣлъгород.

Глава 20

Ѡ Свтославовом повторномъ княжениї в Киевѣ, о битю[у] половцовь Ѡт Руриковых воискъ и о згодѣ Рурика зъ Свтославомъ, о выпущенью з вязаня Глѣба Свтославича, Ѡ побитъю [ф—ф] и о смерти Поликарпа, игумена печерскогѠ //

Свтославъ въѣхал в Киевъ и сѣль знову на столицы. А Игора з половцами послал лежати 166
по Долобску. Рурикъ, тое увѣдавши, послал з Триполя Мъстислава Владимеровича з чорными клобуками и Лазаря, гетмана, зь своими молодыми, и Бориса Захаревича сь Зъдеславомъ Жирославичомъ на половцы. Лежали половцы неосторожне, але ихь чорныї клобуки и

арк. 112 зв. [л]Новгородѣ [м—м] братанну [н—н]Кирилла церкви, которую сама поставила *арк. 113 зв.* [о]пристю [п]*П 1180*-г *арк. 114 зв.* [р]пришолъ [с]*П вписано над рядком* *арк. 115* [т]Ярославом [у]побитю [ф—ф]болгаров

Игора остерегли. И гды пришол на половцовъ Мъстислав, чорныи клобуки на половцовь скочили і взяли товару ихь мало, а половцы до их кинулися, x—а чорные клобуки стерлися—x, а Мьстислав з дружиною, розумѣючи, же чорных клобуков звитяжили, побѣгь и самъ с чорными клобуками. Але Лазаръ, гетман Руриковъ, зъ своими и зь иншими князями самъ кинулся на половцовъ, за ним і всѣ его воиска. Такъ звитяжили половцовъ и иншых побили, другихь поимали, и иншиї, утекаючи,
166 зв. потонули // в Чорторыї. Там же убили кнзя половецкогω Козла Отоновича и Ельтута, Кончакова брата, а двоих Кончановичовъч поимали и Тутура, Бякову[128] и Кунячука. Игор з Кончакомъ утеклъ до Чернигова, а гетман Лазорь ч—ч звитязствомъ приѣхал к Рурику из полономъ.

Рурикъ еднакъ, будучи млсрдь и не хотячи кровопролития християнского, любо и звитяжилъ Свтославовых, еднакъ поеднался зъ Свтославом і поступил ему Киева, а себѣ взял Рускую землю всю, на що и присягли себѣ зъ Свтославомъ. Жаловал Рурик барзо на Мъстислава, мовячи ему: «Первѣ Триполъ отдалъ еси Олговичомъ зрадою, а тутъ перший утеклъ еси, не бьючися, з половцами. Еднак намъ Богь помоглъ и без тебе на поганъ».

Того ж часу Всеволод, кнзь владимерскиї и суздалскиї, выпустиль сна Свтославова Глѣба зъ оковь, любячи Свтослава, и далъ
167 за менщого сна Свтославова // свестъ свою.

Тогды ж новгородцы выгнали из Новагорода Владимера Свтославича, кнзя своегω.

Року 6689-гш княгиня Олгова, сестра Всеволодова, нареченная в черническомъ образѣ Ефросиния, преставилася, и положена в церкви Пресвятые Бдцы Золотоверхои в Володимери.

Року 6690-гш кнзь киевскиї Свтославъ оженил двохь сновь: за Глѣба взялъ Руриковну, а за Мъстислава — Всеволодову свестъ.

Того ж року Всеволод Гургиевичъ, взявши у Свтослава на помочъ себѣ сна его Владимера, пошол на Болгары суднами по Волзѣ и, пришовши кь острову, названному Сады, устие Цевци, тутъ судна з бѣлоозерским полкомъ и зъ Фомою Назоковичомъ зоставили, а сами на конехъ приѣхали к Великому городу Сребреных Болгаръ. В томъ городѣ болгары зачинилися. Тамъ ж, гды кнзи молодыї кинулися къ баштѣ, застрелили // болгары скроз башту Изяслава Глѣбовича под серце и ледве живого взяли. Зь иншихь зас городовь болгарскихъ околичныхь собравшися болгары пять тысячеи, едныи насадами, другиї конми пошли на рускиї воиска. А рус, взявши Бга на помоч, скоро на нихь ударили, звитяжили ихь и утекаючихь болгаровъ сѣкли, и иншии болгары, в судна убѣгаючи, потонули, тысяча ихъ помощию Бжиею. 167 зв.

Изяславъ от устреленя преставился, и, повезши с собою тѣло его, положили в церкви Пресвятои Бдцы в Володимери.

Того ж году преставился игумен печерскии Поликарпь ,и, погребши его, братия печерская не могли згодитися, ωбираючи себѣ игумена. Потом, собравшися в церковъ, отправили молебенъ, просячи Пресвятои Бдцы, абы имъ указала игумена. По молебнѣ всѣ згодне нарекли попа Василия // на Щековици и, послав- 168
ши, просили его, абы был Печерскому манастырю игуменомъ. Ωнь покорне отповѣдилъ: «Мыслилемъ чернцомъ быти, але не игуменомъ». И привели его в монастырь Печерскиї[129] в пятницу, а в недѣлю, приѣхавши митрополить Никифоръ в Печерскии манастырь з Лаврентиемъ, туровскимъ епископом, и з Николаемъ, полотскимъ епископом, и зь всѣми игуменами, постригь Василия, попа, в чернцы и поставилъ игуменомъ Печерского манастыря.

Глава 21

Ω СЛАВНОМЬ ЗВИТЯЗСТВѢ ПО КИЛКА КРОТЪ КНЗЕИ РУСКИХЪ НАД ПОЛОВЦАМИ, О ПОГОРѢНЬЮ МѢСТА ВСЕГО ВЛАДИМЕРА, Ω ПОИМАНЮ ИГОРА ОТ ПОЛОВЦОВ И Ω ЕГО СВОБОЖЕНЬЮ //

[130]—Року 6691-гю февраля 3-г дня—[130], 168 зв.
первои недѣли поста, Кончакъ, кнзъ половецкии, зъ Глѣбомъ Тирѣевичомъ и з половцами пришли на Рус къ Дмитрову. Противъ ихъ кнзъ Свтославъ и Рурикъ, пославши своихь сновь з воискомъ къ Игору, казали ему ѣхати на половцовь. А Игоръ, поѣхавши з воискомь на половцов, за великою з дожду поводю не могь половцовъ достигнути, утекли, немного ихь поимали, и иншиї, утекаючи, добытокъ свои потопили.

Того жъ року преставился епископь полотскиї Дионисиї, и поставлено Николая, гречина, епископомъ, которого Всеволод Гургиевичь, кнзъ суздалскиї, не принялъ. Послал, просячи Свтослава ω Луку на епископство,

смиренного игумена манастыря Свтго Спаса на Берестъвѣ, и за поступлениемъ Свтослава //
169 мусиль митрополитъ Никифоръ Луку епископом поставити, и кь Полоцку его послано.

Того ж часу былъ пожар великиї в Володимери, апрѣля 13 дня, погорѣль мало не весь город. Двор княжеи згорѣль и церквеи триттцатъ и двѣ, и соборная церковъ Пресветои Бдцы вся згорѣла, верхи золотыї, и што было от золота и сребра, и камениї дорогихь, в неи все погорѣло.

Того жъ року Свтославъ, кнзь киевскиї, з Рурикомъ Ростиславичомъ порадившися, послали кь и иншим кнземъ рускимъ, жебы з ними пошли на половцы. И собралися к нимъ Свтославичи, Мьстиславъ и Глѣбь, і Владимерь Глѣбовичь з Переясловля, Всеволод Ярославичь з Луцка з братомъ Мъстиславомъ, и Романовичь Мьстислав, и Изяслав Давыдовичь, и Мъстислав городунскиї, Ярослав, //
169 зв. кнзъ пинскиї, з братомъ Глѣбомъ, и от Ярослава галицкого помочъ. Всѣ тыи кнзи пошли на половцы. И гды пришол вперед Выладимерь з воискомъ, половцы от него побѣгли. Потомъ кнзь половецкии Кобякъ, обачивши, же Владимерь ѡт нихь вернулся, ударилъ на него, але кнзъ Свтославъ, зъ иншими приспѣвши, побилъ половцовъ, и иншихь посѣкли, других поимали рускиї воиска. Тут же поимали кнзя половецкого Кобяка Корлыевича з двома сынами, [131]—Зая Билюковича[я] и Товла[ь] з сыномъ и брата его Бокмиша, Ѡсалука, Барака, Содвака Колубичского, а Казаря Колотановича убили, Торскла[а]—[131] и иншихъ без числа посѣкли и поимали, и такъ звитязствомъ славно вернулися.

Тогды ж Игорь Свтославичъ от своеи волости звитяжилъ и прогналъ половцовь.

Того жъ часу Владимерь, снь Ярослава //
170 галицкого, выгнаныи от ѡтца своего, пришол къ Игору Светославичю, зятю своему. Которогѡ Игорь принявши з честъю и державши его у себе двѣ лѣта любовне, на третее лѣто поедналь его зь ѡтцемь его, и пославъ с нимь сна своего, зятя Рурикова, Свтослава кь ѡтцу его в Галичь.

Тогды жь Городецъ[б] город весь погорѣлъ ѡт Перуна.

Того жъ року посвещена церковъ Свтго Василия в Киевѣ на Великомъ дворѣ, генваря 1-г дня, от Микифора, митрополита, и от епископа гургиевского.

Року 6692-г[в] безбожныи Черкакъ[132], кнзь, зъ множествомъ половцовъ, маючи зъ собою бѣсурманина, маючого огонь живыи, пришовши в Рускую землю, хотячи тымъ огнемъ попалити и зпустошити, сталь на Хоролѣ. Тое увѣдавши, Свтославъ з Рурикомъ и з Владимеромъ Глѣбовичомъ, и з Мъстиславомъ Романовичомъ пошли на половцов // и, розбивши 170 зв.
ихь, звитяжили, и утекаючого Черканка мнишицею поимали, такъже и бесурманина, огонь живыи маючого, и звитязствомъ из-с полономъ [г]—[г] вернулися. А за иншими половцами вьслѣд послали и побили поганых половцовъ, и вежи ихь, и кони побравши, приѣхали до домов. И пошолъ Свтославъ в Вятичи къ Карачеву для збираня воиска на все лѣто, хотячи имъ на половцы.

Року 6693-г[д] Игоръ Свтославичъ, приѣхавши з Новгорода, взялъ з собою брата своего Всеволода зъ Трубецка и Свтослава Олговича, сновца своего з Рилска, и Владимера, сна своего з Путивля, и от Ярослава черниговское воиско, хотѣль также, якъ и Свтославъ, доставти славы и пошол на половцы. Переправившися черес Дон реку, мыслячи ихь з грунту вывернути, але половцы, // великимъ множест- 171
вомъ собравшися, вышли противъ Игора и, бившися, все воиско руское побили, Игора ранивши, поимали, и иншихь з нимь кнзеи всѣх поимали. До тогѡ, свое звитязство розширяючи, половцы пришли под Переяслєвль. З Переясловля, даючи имъ отпорь, Владимерь Глѣбовичь ранен в трох мѣсцахъ засталь, а половцы взяли город Римовъ и инщиї городы над Сулою попустошивши, з великимъ полономъ в свою землю вернулися. Потомъ Игора Лавар, половецкого роду чловкъ, гды сторожи, которые стерегли Игора, попилися, выкраль и вывес[е] з половецкои неволи. И приѣхалъ Игоръ до Новгорода, з Новгорода до Чернигова, а з Чернигова до Киева // къ Свтославу. 171 зв.
И были ему всѣ ради.

Року 6694-г[є] Свтославъ Всеволодичь постарался, же освещена стала црковъ Блговѣщения в Черниговѣ, которую ѡнъ поставилъ.

Року 6695-г[ж] сказано Свтославу, ижь по-

[х]—[х]чорныи зас клобуки стерлися и замалися *П вписано над рядком арк. 116* [ч]Кончаковичовъ [ч]—[ч]з [ш]*П 1181*-г [щ]*П 1182*-г [ю]*П 1183*-г *арк. 118* [я]Тилюковича [ь]Товлѣа [а]Тарсака [б]Городен [в]*П 1184*-г *арк. 118 зв.* [г]—[г]славно [д]*П 1185*-г *арк. 119* [е]вывелъ [є]*П 1186*-г [ж]*П 1187*-г

ловцы вышли в Русь блиско [133]—з—на столицы,—з—[133] на Бродинском бродѣ. И поѣхаль Свтославъ з Рурикомъ и з Владимеромъ Глѣбовичомъ, кнземь переясловскимъ, комонно без возовъ. Половцы, о них услышавши, от сватов своих, черных клобуков з Свтославового воиска, з полономъ побѣгли, а кнзи, за ними бегучи, не могли Днепра переѣхати, бо уже на веснѣ лед был попсовался, и такъ вернулися.

Тамъ же захорѣлъ Владимеръ, и принесли
172 его вь его город Переясловлъ, и тут // преставился. И положенъ в церкви Свтго Михаила в Переясловли. Был Владимеръ силен в воинѣ и рад наперед выскаковати. Дружинѣ своеи богатство роздаль.

Того ж року умерь Борисъ, снь кнзя Всеволода, и положен в церкви соборнои Пресвятои Бдцы и—и в Володимери подле Изяслава.

И знову часто воевали половцы по Руси и в волости Черниговскои. Для того знову Свтославъ з Рурикомъ и з воисками своими пошли на половцовъ по Днепру, и поимали половцовъ, которії сказали, же половецкии воиска стоятъ у [134]—Глубокого лѣса—[134]. Свтослав теды з Рурикомъ намовляли кнзя черниговского Ярослава, абы з ними ишол на половцов, але Ярослав не пошол, ижь далеко было до половцовь, і—и тиї—і для того и ѡни вернулися.

172 зв. Тогды ж // преставился кнзь вышгородскиї Мъстиславъ, и положенъ в Киеве в церкви Свтго Феодора в манастырѣ. Того жь року Иерусалим взяли безбожныи сарацыны.

Глава 22

Ѡ СМЕРТИ КНЗЯ ГАЛИЦКОГО ЯРОСЛАВА, О ЗЛАМАНЮ ПРИСЯГИ ГАЛИЧАНЪ, Ѡ КНЯЖЕНИЇ В ГАЛИЧИ ВЛАДИМЕРА, О ЕГО ВЫГНАНЪЮ И О ПОДСТУПНОМ КНЯЖЕНИЇ РОМАНА, О ВЫГНАНЮ РОМАНОВОМЪ, О КНЯЖЕНИЇ АНДРѢЯ, КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГѠ, В ГАЛИЧИ И О ВЯЗЕНЮ КНЗЯ ВЛАДИМЕРА В ВЕНГЕРАХ, А О ПОСАЖЕНЮ В ВОЛОДИМЕРИ РОМАНА //

173 Того ж року преставился блговѣрныи кнзь галицкиї Ярославъ, ѡктоврия 1 дня, и положен в церкви Пресвятые Бдцы. Быль тои кнзь мудрь и рѣченъ языкомъ, бгобоязливъі, иноковъ любилъ и чтиль, и давалъ барзо милостину великую иноком и странным, и убогимъ. А умираючи, три дни плакал и роздавалъ млстиню. И отказаль Галичъ сну своему меншому Олгу, а Премышль старшому сну Владимеру. Барзѣи любилъ Ѡлга, бо Владимерь его не слухал. Галичане на томъ ему присягли Ѡлга мѣти за кнзя, але по смерти его зламали присягу, Олга выгнали, а Владимера собѣ взяли. И побѣглъ з Галича Олгь вь Ѡвручев к Рурику, а Владимерь сѣлъ на столѣ отца своего в Галичю.

Тоеи жъ осени родился у Рурика снь Дмитрии, а княжее имя ему Владимер. Навеснѣ Рурикь взял у Всеволода суздалского Верхуславу, дочку, за сна // своего Ростислава, осмь лѣть маючую, и взял за нею много злата и сребра. Тогды ж родился снь Всеволоду, и нарекьли ему имя дѣдово Юрьи. 173 зв.

Потомъ Свтославъ з Рурикомъ, сй сватомъ своимъ, послал Романа Изедиловичъ [135], гетмана, з чорными клобуками, и побрали за Днепромъ вежи половецкии, бо половцы сами пошли тогды къ Дунаю.

Року 6696-гк Владимер галицкиї за сна своего старшого взялъ дочку у Романа Мстиславича, кнзя володимерского, а себѣ Владимерь взяль за жену попадю, з которою мѣл сновъ двохъ, и зле самъ жил, в пьянствѣ и нечистотѣ, у галичан на свою нечистоту отимаючи жоны и дочки. Послышавши тое Роман, кнзъ владимерскиї, же зле з галичанами живет Владимер, почал галичаном радити, абы Владимера выгнали, а его приняли. Призволили на тое галичане // л—и присяглися—л з Романомъ. А не хотячи м—якь не—м Владимера выганяти, такъ штучне поступили: пришовши, рекли Владимеру: «Тебѣ ничого не мыслим злого, але попади не хочемъ кланятися, убиемь еи». То рекли, вѣдаючи, же попади Владимер не отпуститъ. То услышавши, Владимерь набралъ з собою скарбу и жону, и дѣти взялъ, и поѣхалъ з дружиною к венгерскому королю. А галичане отняли ѡт него сна его ин жону Романовну и послали по Рамана. 174

Роман, отдавши брату своему Всеволоду мѣсто Володимер и присягши, же не маетъ ѡт него знову брати Володимера, поѣхалъ и сѣль в Галичи. А Владимерь, кнзь галицкиї, упросилъ короля венгерского з воискомъ себѣ на помочь. И гды корол з Владимеромъ приходил к Галичу, Раман, убоявшися и зобравши добыток Владимеровъ, з Галича побѣгъ до

мѣста Володимера. Але Всеволод, запершися
174 зв. вь Володимери, // не пустил его в мѣсто. Тѣды Роман, пустивши жену до Овручева з галичанками, самъ побѣгъ до Ляховъ о помочь, [о]—але, одержавши—[о] тамъ помочи, побѣгъ до тестя своего Рурика вь Бѣльгород. Крол засъ венгерскиї, вьшовши в Галичь, не посадиль Владимера, але посадил в Галичю сна своего Андрѣя. А Владимеру, хотяи присягь былъ, не толко не дал ему его отчизны Галича, але, взявши его зъ собою, в Венгерахъ всадилъ до вязеня.

Романъ знову, взявши у Рурика сна его з воискомъ и з гетманомъ Славном Борисовичом, пошол к Галичю, лечь венгерове и галичане посланных вперед от Рамана под Пленскомъ многих поимали, а иншиї ледве поутекали. Для того Роман, отпустивши Рурикова сна, самь поѣхалъ к Казимеру, лядскому кнзю, о помочь. И, пришовши под Володимер з ляхами, брата своего Всеволода хотѣль добывати. А не могучи ничого ему учинити, от-
175 пустил ляховъ, // а самь пошоль знову до Рурика. И даль ему Рурик Торцьскиї, якь[п] брату его Всеволоду послал з грозбою. И такъ Всеволод, убоявъшися Рурика, уступилъ Роману Володимера, а самъ поѣхал до Белза.

Глава 23

Ѡ НЕЗГОДѢ И ПОЕДНАНЮ РУРИКА З СВТОСЛАВОМ, Ѡ ЗАБИТЪЮ РОСТИСЛАВА ПОД ГАЛИЧЕМЪ, Ѡ ВЕНГЕРСКИХ ЗБЫТКАХЬ ВО ГАЛИЧИ, Ѡ ВЫІТЮ КНЗЯ ВЛАДИМЕРА З ВИТЯЗАНЯ ВЕНГЕРСКАГО И О ПОСАЖЕНЬЮ ЕГО В ГАЛИЧИ

Року 6697-г[р] кроль венгерскиї прислал къ Светославу, обѣцуючи его сну Галичь ѡтдати, и послал Свтослав сна своего Глѣба. Але гды Рурикъ тое увѣдал, //
175 зв. послал за ними Свтослава Владимеровича, гнѣваючися на Свтослава, же без его вѣдома послал сна. Свтославъ, зышовшися з Рурикомъ и поеднавшися, же [с]—[с] митрополитъ ихь обоихь до того приводить, абы гонилися [с]—[с] от чюжоземцов, свои рускиї Галичь отняли, пошли ѡбое на Галичь, але на[т] дорозе отповѣдѣли[у] Галича межи собою, не згодившися, не идучи до Галича, знову вернулися.

Тогды ж галичане прислали кь Ростиславу Берлядниику, зовучи его на Галицкое княжение. Ростиславъ, урадовавшися, поѣхалъ от Давыда з Смоленска до Галича і взялъ два городы в Галицкои волости. Лечь галичане не всѣ згодилися на Ростислава, бо которыи при кролевичю венгерскомъ были, тыї держалися кролевича, а о тои думе о Ростиславѣ не знали. Послышавши кролевич // о Ростославѣ[ф], же 176
на него идеть, казал всѣмъ галичаномъ, жебы ему присягали, и мусили всѣ присягати. А присягши кролевичю, ошукали Ростислава. Гды пришолъ Ростислав, не здалися [х]—ему якь сподѣвался—[х], але, ранивши Ростислава барзо, збили з коня и ледве живого внесли в Галичь, и хотѣли [ц]—[ц] его за кнзя приняти. Лечь венгери, тое постерегши, трутизну до его раны приложили, и от того умерь. І положили его въ [ч]—монастырѣ, в церкви Свтго Иоанна—[ч]. Венгери зас, разумѣвши[ш], же галичане под ними подступь чинят, хотячи себѣ руского кнзя, почали галичан утесняти и отімати у нихь добро и дочки на свою похот, и въ избахь, и в церквах кони ставити. Тогды галичане почали жаловати по Владимеру, своемъ кнзю.

Року 6698-г[щ] преставился // кнзъ Свтополкъ Гургиевичь, шурин Руриков, апрѣля 176 зв.
19-г дня, и положенъ в церкви Свтго Михаила Золотоверхового, которую поставил прадѣд его, великиї кнзь Михаиль Свтополкъ. Тогды ж преставился епископъ бѣлагородскии Мaѯим, а Рурикъ вмѣсто его казал' поставити епископомъ ѡтца своего духовного Андрѣяна, игумена Свтго Михаила Выдубецкого.

Того жь року Владимерь, кнзь галицкии, седѣвши двѣ лѣти у вѣзеню, и[ю] убили короля венгерского, переняявши сторожовъ, которые его стерегли, и упевниши ихь обѣтницами, з ними жь утеклъ з вязеня до кроля немецкого. Крол немецкии, увѣдавши, же Владимерь есть сестренецъ великого кнзя суздалского Всеволода, з честью послал его къ Казимеру, королю лядскому, жебы // ему далъ помочь 177
до Галича, обѣцалъ бовѣмъ кролю давати на рокъ по двѣ тысячи гривенъ сребра. И такъ Владимер, взявши ѡт Казимера помочь, пришол к Галичю. И спо̂ткавши его галичане, радосно приняли, а кролевича венгерского

[з]—[з]на Ставницы [и]—[и]соборной [і]—[і]ити *арк. 119 зв.* [ї]бгобоАзнивъ *арк. 120* [й]*відсутне* [к]*П 1186*-г *арк. 120 зв.* [л]—[л]исприсАглисА [м]—[м]явне [н]*відсутне* [о]—[о]а не ѡдержавши *арк. 121* [п]а к [р]*П 1189*-г *арк. 121 зв.* [с]—[с] и [т]в [у]ѡ подѣлѣ [ф]Ростиславѣ [х]—[х]якъ ѡнъ сподѣвалсА *П вписано над рядком* [ц]—[ц]были [ч]—[ч]црквн в монастырѣ стго Іѡанна [ш]зрозумѣвши [щ]*П 1190*-г *арк. 122* [ю]*відсутне*

выгнали. И сѣл Владимєр на столицѣ ѡтца своєго. Послал теж кь Всєволоду, вуєви своєму, кнзю суздалскому, поддаючися єму цалє и просячи, абы єму был оборонцєю. Всєволод, принявши єго прозбу, послалъ ко всѣмъ рускимъ кнзємъ и кь лядскому королю, абы под єго сєстричичомъ Владимєром нє шукали Галича, што єму всѣ под присягою обѣцали. Такъ Владимєр почал в Галичи спокорнє[а] княжити.

Тогды ж Свтослав, кнзъ києвскиї, женил
177 зв. внука своєго Давыда // зь Игоровною. Из Рурикомъ порадившися, примирє учинили з половцами, а сами, на устью Тясмєни ловами погѣвшися[б], вєрнулися.

Глава 24

Ѡ звитязствѣ Ростислава Руриковича над Кундиєю, кнземь торцєскимъ, и оттол килкакротномъ значномь от нєго побитию половцов, и ѡ смєрти Свтослава кнзя києвского

[136]—Потомь Рурикь жаловался Свтославу на Кунду—[136], торцєского кнзя. Свтославъ, услыхавши[а] Рурика, призваль Кунда и казал єму
178 присягнути. Кунда, присягнувши и за великиї встыд тую присягу // сєбѣ маючи, затягнулъ Тоглѣя, кнзя половецкого, з половцами сєбѣ, хотячи своєго сорома помьститися над Свтославомъ. И пришовши половъцы в зємлю Рускую, взяли Чюрнаєвъ, ѡстров Свтославовъ, дворы пожьгли и людєи побрали, и лєгли по сєламъ. Тогды Свтославъ нє был в Києве, з братиєю за Днепромъ раду чинилъ, а Рурик до Овручєва поѣхалъ, зоставивши сна своєго Ростислава вь Торцєскомъ. Половцы поѣхали были к Боровому, алє, послышавши Ростислава в Торцєскомъ, нє смѣли ити далєи, вєрнувшися, воєвали по Руси.

Тогды лѣпшиї мужи межи чорными клобуками пришли к Ростиславу Руриковичю, радячи єму ити на половцовь, воюючих зємлю Рускую. Ростиславь, приставши до ихь рады и Ростислава Владимєровича з собою позвав-
178 зв. ши, напаль на вєжи // половецкии в Лузѣ Днепровскомъ[б], побрали вєжи и стада, и жоны ихь, и дѣти. Пришєдши половцы, гды нє обачили своих вєжєи и добытковь, и жон, и дєтєи, погнали за Ростиславомъ и, догнавши, напали трєтьєго дня и кнзи половецкии, и три Колдичи, и Кабан[137], и Урусовичи ѡбадва, и Бѣгьбарсь, и Кочаєвичовь[137] чтыри. Ростислав, обачивши множство половцовь, призвавши Гсда Бга на помочь, поскочиль зъ своими стрєлцами, з чорными клобуками.[в—в] Поимали шєстъсоть половцовъ, а инших многихь побили, поимали были чорныи клобуки и Кобана, кнзя половецкого, которыи гды имъ ѡкупь ѡбѣцал, бєз вѣдомости Ростислава ѡтпустили єго. Ростислав з тымъ славнымъ звитязствомъ поѣхал ко отцу своєму Рурику во Овручовь, алє нє застал вь Овручєвѣ, бо ѡтѣхалъ быль Рурикъ // на Литву и былъ в тои часъ в Пинс- 179
ку. Для тогѡ вєрнулся Ростиславъ до Торцєска.

Половцы знову, собравшися, пошли на Русь Ростиславлєю дорогою, на которых Свтославь поставилъ сна своєго Глѣба в Канєвѣ. И скоро пустилися половцы на товарь, Глѣб ихь, у товару заскочивши, инших побилъ, и иншиї, утекаючи, в Роси потонули, и Кунда, вож[г] половцовь, утеклъ.

Року 6700[д] послал Рурикъ до половцов по Кунда, и привєзли єго половцы к Рурику. Которыхь Рурикъ, обдаривши, отпустил, а Кунду при сєбѣ задєржал и далъ єму город на Руси, Двєринъ, жєбы болшє нє водил половцовъ на Рускую зємлю.

Того ж року кнзь суздалскии Всєволод ѡбновивь цєрковъ в Володимєри Прєсвєтои Бдцы і в Суздали учинил якь новыї црκви. И родился у него снь, нарєкли єму имя // ѡтцєво Дмитрии, а княжєє Владимєр, имя 179 зв.
дѣда Маномаха Владимєра. Року 6701-г[е] Свтославъ, порадившися з Рурикомъ, послал по половцы, по Бурчєвичи, а Рурикъ послалъ по лукоморскиї половцы, зовучи ихь на примирє. И сами пошли къ Канєву чинити с половцами примирьє. А гды половцы приѣхали противъ Канєва, потрєбовали, абы Свтослав з Рурикомъ на ихь сторону Днєпра ѣхали. А кнзи, постєрєгаючи своєи чєсти, жє того нє бывало, казали половцомъ, жєбы вєдлугь звычаю они жь[є] кнзємъ приѣхали. Лукоморскиї хотѣли, алє Бурчєвичи нє хотѣли. И такъ, нє учинивши примиря, розъѣхалися. На которых Рурикъ хотѣль ити зимою, алє Свтославь дорожиною хлѣба отмовил тую дорогу, радячи своєи зємли стєрєчи, а нє на половцы ити.

Потом // чорныи клобуки, приѣхавши, ра- 180
дили Ростиславу, жєбы ишолъ на половецкиї вєжи з ними. Улюбивши тую раду Ростиславъ, нє кажучи ѡтцу, пошоль з ними в Торцєскъ и, призвавши к сєбѣ Мьстиславича с Триполя

в Жирославичомъ Здєславомъ, приѣхал на Ивлю, рєку половєцкую. Тамъ поимал сторожов половєцкихь, ѡт которых увѣдавши, ижь половцы далєко от своихъ вєжєи и от стад лєжат, на розсвѣтє ударилъ на нихь Ростиславъ и розбилъ ихъ, княжичєв ихъ и иншихь значных наимал, людєи и стад бєз числа набравши, вєрнулся до Руси. И пришолъ Ростиславъ звитязствомъ къ ѿтцу Рурику вь Ѡвручєвъ. От нєго упросившися, поѣхал кь стрыєвѣ своєму Давыду вь Смолєнскъ зъ звитязствомъ, отголь к тєстю Всєволоду в Суздалъ, гдє //
180 зв. пєрєдєржавши єго Всєволод всю зиму с радостью и обдаривши єго и дочку свою многими дарами, отпустил от сєбє зь чєстью.

Тогды ж родился у Давыда, смолєнского кнзя, снъ, и нарєкли єму имя Фєѡдоръ, а княжєє — Мьстиславъ.

Тоєи жь зимы воєвали половцы [ж—]понад [Д]нєпромъ[—ж], и[з] Свтославъ з Рурикомъ стояли у Василєва, стєрєгучи зємли своєи. Отголь поѣхалъ Свтославъ в Карачєвъ, а Рурикъ вь свою волость. [138]—И хотѣль поїти з братиєю своєю, зь Ярославомъ, зъ Игоромъ и з Всєволодомъ, на рєзанскихь кнзєи—[138] за волость. Послаль тєды до Всєволода, кнзя суздалского, о помочъ на рєзанскихь кнзєи. А гды нє учиниль Всєволод по воли єго, захорѣвши Свтославъ, поѣхал з Корачєва до Києва, и в Вышгородѣ, поклонившися мощємь[139] свтых мучєникъ —[139]Бориса и Глѣба—[139], приѣхал в Києвъ. Тут взялъ вѣстъ, жє приѣхали по
181 Глѣбовну Євфимию, // внуку єго, за црєвича. Послал против тыхъ сватовь киян значныхь. Самь зас, болшєю хоробою зняты, казавши сєбє в чєрнцы постричи и по Рурика пославши, прєставился на концы мсца июля. Поховали єго во отчиомъ мнстрѣ Свтго Кирила. Был Свтославъ мудръ, чистоту любилъ, иноковъ и свєщєнников шановалъ и давал имъ, всѣмъ нищимъ обилно млстиню.

Глава 25

Ѡ КНЯЖЕНИЇ РУРИКОВОМЪ В КИЕВѢ, О ЗГОДѢ ЕГО ЗЪ ВСЕВОЛОДОМЪ, КНЗЕМЬ СУЗДАЛСКИМЪ, Ѡ ПОВСТАНЮ КНЗЯ РОМАНА НА РУРИКА И О ПРИМИРЮ ИХЬ, О ЗГОДѢ КНЗЕИ ЧЕРНИГОВСКИХЪ З РУРИКОМЪ О ВОЛОСТЪ ИЗЬ БРАТОМЪ ЕГО ДАВЫДОМЪ //

181 зв. Рурикь приѣхаль кь Києву, и стрѣтил єго митрополитъ, и всѣ игумєны со крєсты, и всѣ киянє. И сѣль на столицы ѿтца своєго и дѣда.

Року 6703[и] приѣхаль Давыд, брать Руриковь, зь Смолєнска к Рурику. И частоваль єго Рурик в Києвѣ, и снъ єго Ростиславъ в Бѣлєгородѣ, такжє и киянє, и подавали єму дары многиї. Потомъ Давыд ихь частовалъ и [і—]вєликую милостыню у мнстри пороздавал[—і] иноком и нищимъ. Тоє жь учинилъ и чорнымъ клобукомъ. И нарадившися з Рурикомъ о Рускои зємли и о своємъ плємєни, отѣхалъ вь свои Смолєнскь.

Того ж року прєставился кнзь Всєволод Мьстиславичь, принявши иночєскиї чинь, и положили [ї—ї] єпископь владимєрскиї и игумєны в цєркви Прєсвятыє Бдцы в Володимєри.

В тои жє час прислал Всєволод, кнзь суздалскиї, упоминаючися у Рурика, жєбы //
и єму далъ частъ в Києвскомъ княжєниї, якъ 182
і иншои молодшои братиї подовал, особливє потрєбовал сєбѣ Торцъска, Триполя, Корсуня, Канєва и Богуславля. Рурикь, ижь даль былъ ужє зятєви своєму Роману тыи городы и присягь нє брати у нєго ихь, нє хотѣль ломати присяги и Всєволоду нє давал. Алє гды єму погрозилъ воиною Всєволод, радился Рурикь ѡ томъ митрополита Никифора. Митрополитъ, нє хотячи кровопролития братиї о волости, разрѣшилъ Рурика ѡт клятвєннои присяги. И Романъ для того жь позволилъ Рурику, жєбы єму даныї городы взялъ и ѡтдалъ Всєволоду, а єму б иншиї [й—]далъ. И такъ учинил Рурикъ: взявши у Романа[—й] Торцъскиї, Трєполє, Канєвъ, Корсунь и Бгуславль, отдалъ Всєволоду, и на томъ присягли. Всєволод далъ Торцскии Ростиславу Руриковичю, зятю своєму, а в ынших городахъ своихъ старость поставил. //

Ѡбачивши Романъ, жє Всєволод Ростисла- 182 зв.
ву Руриковичю єго Торцъскъ далъ, розумѣлъ, жє Рурикъ, змовившися зь Всєволодомъ, для сна своєго ѡтнялъ волости у нєго. Нє хотячи и волости иншоï за свою ѡт Рурика взяти, послалъ кь Олговичомъ, [к—к] кь Ярославу Всєволодичю, кнзю чєрниговскому, єгѡ на Києвъ вабючи. Тоє увѣдавши, Рурикъ послал, ѡзнаимуючи Всєволоду суздалскому, к Роману такьжє послал, обличаючи єго. Роман, тєстя своєго убоявшися, побѣгь до Казимєровичовь

арк. 122 зв. [я]спокойнє [ь]потѣшившисѧ [а]оуслухавши *арк. 123* [б]Днѣпрскомъ [в—в]И *арк. 123 зв.* [г]вожд [д]*П 1192* [є]*П 1193-*г *арк. 124* [є]къ *арк. 124 зв.* [ж—ж]понад Днєпромъ [з]а [и]*П 1195-*г *арк. 125* [і—і]вєликїи подавалъ дары, такъжє всѣ монастырѣ частовалъ и вєликую млстыню подавалъ [ї—ї]єгѡ [й—й]*П вписано над рядком арк. 125 зв.*[к—к] и

в Лядскую землю, просячи ихъ ѡ помочь. Они, отповѣдавши Роману, ижъ стриемъ своимъ Межкою маютъ завод, перше его на Межку позвали, обѣцуючи ему помочи, уходивши Межку. Роман з радостию пошол з ними на Межку, але Межка поразил барзо Романа и руси много побилъ, и ляховъ. А самъ Роман, утекши кь Казимеровичомъ, послалъ до Ру-
183 рика, // виннымъ даючися и просячи о прабачене. И митрополита Микифора[л] просил ѡ причину до Рурика. За причиною теды митрополита и инших отпустил Роману вину Рурикъ и, принявши его, казал ему присягнути. А гды присягнулъ, далъ ему Полоны и [140—м]—потриарха корсунского—[м —140].

Потомъ Рурикь, змовившися зь Всеволодомъ суздалскимъ, сватомъ своимъ, и з Давыдомъ, братомъ своимь, послали кь Ярославу, кнзю черниговскому, и кь всѣмь Олговичомъ, жебы имь присягли на томъ, ижь не маютъ ихь ѡтчизны, Киева и Смоленска, под ними искати и под их потомъками, и под всѣмъ их Владимеровымъ племенемъ по Днѣпръ, толко Ярославу. Отповѣдали Всеволоду Ярославь Олговичи, же: «Под Рурикомъ и под Давыдомъ Киева и Смоленска не будемъ искати, а по их смерти — кому Бгь дасть». За тое Всеволод розгнѣванныи, же не обѣцали под их потомъками не искати, хотѣл на них
183 зв. воину // поднести. Чого убоявъшися Олговичи, послали з Чернигова кь Всеволоду игумена Дионисия зъ иными, призволяючи [н—н] всю его волю, а къ Рурику послали, жебы имъ присягнулъ на них не воевати. На що присягнулъ Рурикъ. Ярославь теж зь Олговичомї присягь под Рурикомъ и Давыдомъ ихь ѡтчины не искати. А Рурикь, из Всеволодомъ и з Давыдом поеднавшись, поѣхалъ вь Овручевъ.

Тоеи ж зимы тряслася земля по всеи области Киевскої, не толко деревяныї, лечь и муроване и домы и церкви колыхалися. И рекли духовныи, ижь тое на кровопролитие и на падене людемъ трясене.

Тогды ж преставился кнзь Изяслав Ярославичь меншиї, и положили его в церкви Свтго Феодора подле отчого гроба.

Того жь часу преставился кнзь туровскиї Глѣбь Гургиевичь, шуринъ Руриковь, мсца марта. Привезли его до Киева и, споткавши //
184 тѣло его митрополитъ и всѣ игумены, положили в церкви Свтго Михаила Золотоверхогѡ.

Глава 26

Ѡ воинѣ Ярослава, черниговского кнзя, зь кнземъ смоленскимъ Давыдомъ, такъже ѡ князеї Рурика і Всеволода воинѣ против Ярослава и о згодѣ ихь и гнѣве, ѡ смерти Давыдовои, Ярославовои, и ѡ мудрованю[о] церкѡеи и стѣны в Выдубецкомъ манастырѣ от Рурика, кнзя киевьскогѡ

Потомъ кнзь чернѣговскиї Ярославъ Всеволодичь з братею своею, зъ Олговичами, приступивши присягу, з Рурикомъ учиненную, гды Рурикь вь Овручовѣ был, послаль Ѡлга Свтославича, сновца своего, къ Витепс-
ку // на зятя Давыдова, которыи, не доѣхавши Вытепска, воевалъ землю Давыдову Смоленскую. Послышавши тое, Давыд послалъ [141]—Мъстислава Руриковича—[141], сновца своего, и Ростислава Володимеровича, и князича резанского Глѣба, зятя своего, з воискомъ, другои недѣли поста, а снѣгь тогды был великъ. Которыи, споткавшися, ударили на Олговича, и розбилъ Мъстиславъ Олговича, и побѣгь за нимъ. Тутъ же полотскиї кнзи, которыи пошли на помочь Олгу, побѣгли в тылъ за Мъстиславомъ и ударили на его полкь ззаду, и розбили. А Мьстиславъ, не знаючи о томъ его людемь[п] погромѣ, прогнавши Ѡлга, вернулься до своихъ и, разумѣючи, же за ним его полкь цѣлъ, вьѣхаль в полкь неприятелеи своих полотчань, которыї его поимали. Що обачивши, Ростиславь и Глѣбъ пошли вь Смоленскъ. 184 зв.

[142]—Ѡлгь,[р—р] // у кнзя у торцского[с] выпро- 185
сивши себѣ Мьстислава—[142], послалъ въ Черниговъ къ стриїеви своему Ярославу, ознаимуючи ѡ поиманью Мьстислава, сна Рурикова, и вабячи Ярослава на Давыда смоленского в такъ погодныи час. Ярославь рад, послухавши, хотѣл ити зь Олговичами, але Рурикъ з Овручого прислав кь Ярославу его присягу, которую зламалъ, оповѣдаючи, же зараз хочеть ити на Чернѣговь, если ѡн поидеть на Смоленскъ. Тое послышавши, Ярослав не поѣхал на Давыда смоленского, але послал до Рурика, вымовляючи себе, а Давыда виннымъ чинячи, же Давыд, от его посланных кь Вытепску переняввши, от себе посланными воисками громилъ. На што отповѣдил Рурикъ, Ярослава виннымъ чинячи, ижь, якъ мовитъ, тебѣ уступивши Витепска, послалъ кь Давыду, ѡ томъ ѡзнаимуючи: «А ты, //
послов тыхь поверненя не дождавшися, пос- 185 зв.
лалъ, и сна моего поималъ и держишъ».

Року 6704-г[т] Рурикъ послалъ къ Всеволоду суздалъскому, жалуючи на Ярослава и просячи его, абы ѣхал воиною з нимъ против Ярослава. Всеволод обѣцал ѣхати, еднакь казал, абы Рурикъ вперед ѣхалъ. И такъ Рурикъ, зъ своею братиею и зъ дикими половцами поѣхавши, почал воевати Черниговскую волость. Ярослав, тое обачивши, послал[у] до Рурика, просячи, жебы поганомъ хрстиян не казал воевати, отдаючи ему сновца[ф] его Мъстислава без окупу. Просил и о тое, абы его з Давыдомъ и зъ Всеволодом поедналь. Рурикъ обѣцал перестати на него воевати, толко вперед послати хотѣл кь Всеволоду и потребоваль волного от Ярослава послом своимъ приѣзду, бо Ярославовы люде залегли //
186 были всюду по дорогах[х]. Ярославъ зас, разумѣючи, ижъ Рурикъ хочетъ слати къ Всеволоду, намовляючи его и Давыда против его, чого Рурикъ не мыслив, не дал волнои посломъ Руриковымъ дороги. Для того з собою не згодилися.

Того ж року умерль кнзь Всеволод Свтославичь, межи всѣми Олговичами мужественнѣиши и добрѣиши, и положили его в церкви Пресвятые Бдцы в Черниговѣ.

Тых же часов Роман Мьстиславовичъ, зять Руриков, которому вину его отпустиль Рурикъ на причину митрополита Никифора, преступивши присягу, помагаючи Олговичом на Рурика, послал свое воиско в Полонное, жебы оттол воевали Давыдову, брата Рурикова и сна Рурикова Ростислава, волостъ. Послышавши ѡ том Рурикъ, ижъ Романовы полки воюють волости брата его и сна, послалъ к
186 зв. Володимеру галицкому, // абы пошол на Романа. Учинилъ такъ Владимер, пошовши з Галича, воевалъ[ц] и пожегль волость Романову около Перемышля. [143]—А Мъстиславъ, снь Руриковъ, з Киева пошовши, также Романову волость повоевал—[143] и попалилъ около Каменца, и, помьстивъшися кривды, вернулися до домовъ.

Потомъ Всеволод суздалскиї з Давыдом смоленскимъ, пришовши в волость Ярослава черниговского, волости его воевалъ и попалил[ч], и город Вястки[ш][144] взяли. Ярославъ пошол против ихъ з братиею своею и з сыновцами, и с половцами, [145]—Давыда Ярославича заперши в Черниговѣ—[145] и инши городы позапиравши, и по рекам казавши и[щ] мосты подсекати. И сталь самь на своем Подлѣси, и послалъ кь Всеволоду, повѣдаючи, же: «Я яко присяглецъ[ю], такь по воли твоеи чиню. Не ѡтнимаи у мене
187 моего, але в любви своеи // мене заховаи». [146]—Всеволод почалъ думати зь Ярославомъ и зъ Олговичами о примирю—[146], чого Давыд не хотѣлъ, мовячи, же: «То вороги Руриковы и мои, и обецалес Рурику на них помагати, и ему о своемъ походе дати знати, а такъ не учинилесь». Лечъ Всеволод не послухалъ Давыда, казал толко Ярославу, жебы отдалъ [147]—Мъстислава Руриковича—[147], свата его, Ярополка зас жебы з земли выгналь, а Романа Мьстиславича, которыи ему помагал, жебы отпустил. Учинилъ тое Ярославъ и присягь еще на том Всеволоду под Рурикомъ Киева, а под Давыдомъ Смоленска не искати. Затымъ примире з собою взяли,[я—я] половцовъ отпустили, к Рурику теж послал Всеволод, о томъ примирю ознаимуючи. Рурикъ, розгнѣвавшися барзо на Всеволода, ижь ему не ознаимилъ, гды ишол на Ярослава и на Олгавичов, // его 187 зв.
вороговъ, же не звоевавши ведлугь своеи обѣтницы тыхь вороговъ, з ними без его взял примире, отнялъ от Всеволода городы свои, которыи ему былъ подавалъ, и братиї своеи знову пороздавал.

Тоеи жь зимы выгнали новгородцы з Новгорода Ярослава Владимеровича, кнзя своегѡ, и просили себѣ сна у Всеволода суздалского. Он имъ не далъ. Теды у Ярослава черниговского упросили сна его меншого себѣ на Новгородское княжение.

Тогды жь Романь Мьстиславичь пошол на ятвиги, которыї его волость воевали, и вышовши в землю ихь,[ь—ь] и пожегль. Ятъвиги поутекали вь свои [148]—скрытыї мѣстъца—[148], а Роман з корыстью и з полономъ вернулъся додому.

Року 6705[а] кнзъ смоленскиї Давыд Ростиславичь, братъ // Руриков, началъ изнемогати 188
тѣломъ и принялъ иноческиі чинъ, которого здавна желал. На егѡ смотрячи, и княгиня его также постриглася инокинею. Княжение свое отдалъ Давыд сновцу своему Мъстиславу Рамановичю, а сна своего Костянтина послал до Киева кь Рурику, брату своему. Самъ зас, барзѣи зболѣлыи хоробою, казалъ себе нести до манастыря Свтых мученикъ Бориса и Глѣба на Смядиню. Там же, помолившися Гсду Бгу со слезами і в руцѣ его предаючи дшу свою,

арк. 126 [л]Никифора [м—м]пол волости Корсунской [н—н]на [о]мурованю (?) арк. 127 [п]людей [р—р]зас [с]дортскаго [т]П 1196-г [у]П вписано над рядком арк. 127 зв. [ф]сына [х]дорогах арк. 128 [ц]повоевалъ [ч]палилъ [ш]Вѧтскїй [щ]відсутнє арк. 128 зв. [ю]присѧглемъ [я—я]и арк. 129[ь—ь] попустошилъ волости ихъ [а]П 1197

[149]—прєставился апрѣля 23 дня—[149]. Епископъ смолєнскиї Сємиѡн зъ всѣми игумєнами и з свєщєнниками и сновєць єго Мъстиславъ з боярами поховали тѣло Давыда, кнзя, в цєркви Свтых мучєникъ Бориса и Глѣба, от отца єго поставлєнои. Былъ кнзъ Давыд возростомъ срєдниї, лицємъ пєнкныи, побожныи, свтитє-
188 зв. лєї и игумєнов, // и вєсь чинъ духовныи барзо шановал, монастыри и иноковъ любилъ, и давал вшєлякиї потрєбы, такжє и мирскиї црква и свєщєнниковъ дарилъ. Крѣпокъ на воинѣ, скарбовъ вєликихъ нє збиралъ, дружинѣ и воєннымъ роздавалъ, добрых миловалъ, а злых карал. Цєрковъ дивную Свтго архистратига Михаила поставил, которую образами коштовными, золотомъ, срєбромъ, пєрлами и камєнми дорогоцѣнными красилъ такъ, ижъ тої цєркви на полночных странахъ ровнои нє было. До котрои цєркви завсєгды ходилъ и в нєи со слєзами молился, грѣхов прощєния у Гсда Бга просячи. И было княжєния єго въ Смолєнску лѣтъ осмнатцатъ, а от рождєния єго лѣтъ шєстъдєсятъ бєз трох.

Того ж року Рурикъ поставилъ цєрковъ
189 камєнную // Свтых Апостол в Бѣлѣгородѣ, єпископию. И приѣхавши [б]—с Києва—[б], мсца дєкабрия 6 дня освєтилъ тую цєрковъ прєз митрополита Никифора и єпископа тоєи жъ цєркви Андрияна, и прєз єпископа юрєвского, і вшєлякою оздобою цєрковною приоздобилъ. Созвалъ тєж и инъших духовных, архимандрита и игумєна пєчєрского Василия и Моисєя, игумєна Свтого Михаила Выдубєцкого, и иншихъ игумєновъ и чєрноризцовъ[в], и свєщєнниковъ,частовалъ всѣхъ достаткомъ вєликим и, ударовавъши, отпустилъ. Потомъ тои жє кнзъ Рурикъ, названныи въ свтомъ крєщєниї Василиї, поставилъ в Києвѣ цєрковъ камєнную на Новом дворѣ Свтго Василия, во имя своє, и освєтил чєрєз того жъ митрополита, и чєрєз тых жє єпископов.

Того жъ року гєнваря 1-г дня [г]—[г] у Всєво-
189 зв. лода, [д]—августа // 8-г дня—[д], родился снъ, и назвали єго Иѡанъ, и радость была вєликая в Володимєри.

Року 6706[е] прєставился кнзъ чєрниговскии Ярослав Всєволодовичъ. Епископъ тєды чєрниговскиї и игумєны, и сновцы єго положили тѣло єго в чєрниговскои єпископиї, в цєркви Свтго Спаса, и сѣлъ на мѣстцу єго на столицы чєрниговскои кнзъ Игорь Свєтославичъ.

Того жъ лѣта родилася дочка у Ростислава Руриковича, и назвали єи Ефросиния, и сталася радостъ вєликая в Києвѣ и в Вышгородѣ. Того ж часу Рурикъ ѡтдалъ дочку свою Всєславу в Рєзан за Ярослава Глѣбовича.

Того ж лѣта кнзь Рурик заложил стєну камєнную под цєрковью Свтго Михаила на Выдубичи у Днєпра для подпоры цєркви, мсца июля 10 дня в суботу, року ѡт змурованная // тоєи црква сто адинатцатого. Сєи 190
кнзь Рурик пятыї былъ от Всєволода, которыи то Всєволод цєрковь тую Свтго Михаила в манастырѣ Выдубєцкомъ поставилъ. Всєволодъ родилъ Владимєра, Владимєрь родил Мъстислава, Мьстиславъ родилъ Ростислава, а Ростислав родил Рурика. Докончалъ Рурикъ тую стєну мсца сєнтябри 24-г дня. Того ж року и приѣхалъ въ манастырь Выдубєцкиї с своєю хрстолюбивою княгинєю Анною и зъ снами своими Ростиславомъ, и з Володимєромъ, и з дочкою Прєдиславою, и с снохою Ростиславовою, и поставилъ кутю в цєркви Свтого Михаила. И блгодаривши Гсда Бга, и помолившися, частовал в трапєзѣ игумєна Моисєя и братию, и всѣхъ, // которыї тогды 190 зв.
зышлися. Игумєн зас зь всєю братиєю, блгодарєнъ такъ вєликои ласки, похвалилъ Гсда Бга и подяковал значнє кнзю Рурику, многолѣтного єму со всѣмъ домомъ молячи здоровъя и дєржавы єго ѡт Гсда Бга утвєрждєния и спасєния.

Глава 27

Ѡ КНЯЖЕНИЇ КНЗЯ РОМАНА В ГАЛИЧУ, О ЕГО МУЖЕСТВѢ И О ВОЕВАНЮ НА РУРИКА И НА ЛЯХОВЬ, И О ПОБИТЪЮ ЛИТВЫ ПРЕЗ ОЛГОВИЧОВЪ

Року от Рождєства Хрства 1198-г прєставился Владимєръ, кнзъ галицкиї, и похованъ // 191
в Галичу. По смєрти єго Роман, кнзъ володимєрскиї, опановалъ єго столицу галицкую за помочъю Лєска Бѣлого, кнзя полского. А маючи гнѣв давныї на Рурика, кнзя києвского, за тоє, ижъ Рурикъ половцовъ приводилъ на Рус, собравши воиско галицкоє и владимєрскоє, пошол на Рурика до Києва и помалъ єго. Рурикъ зс страху просилъся в чєрнцы, и [е—е] по-

волилъ[ж] Романь постричи Рурика в чернцы
и жону его, княгиню, в черницы казалъ
постричи, а двох сновъ Руриковых, Ростисла-
ва и Владимера, завезлъ з собою до Галича.

Такь, гды отѣхалъ кнзь Романъ з Киева
до Галича, Свтославъ Мъстиславичь въѣхал
в Киевъ и хотѣлъ в Киеве княжити. Романъ,
кнзъ галицкиї, того довѣдавшися и самь хо-
тячи зватися самодержцемъ всея Росиї, якож
191 зв. такъ // и писался, пришол до Киева и выгнал
Свтослава Мьстиславича, а млсрдие свое по-
казуючи кь сномъ Руриковымъ, Ростислава
Руриковича [з]—посадил на киевскои столицы и
Владимера Руриковича—[з] пустиль волно, а[и]
самъ вернулся до Галича.

И сидячи на столици галицкои, з початку
ласкавымъ показался, а потомъ барзо тяжкиї
был галичаномъ, розмаите ихь мардуючи, а
панов руских губилъ многихь, скарбы ихь
отбираючи и оное присловъе мовячи, ижь:
«Никто безпечне не можетъ меду поживати,
поки пчол не побиетъ». Ѡттолъ многиї собралъ
скарбы и инші[і], кнземь рускимъ страшен
был и ихь до своего привел послушенства,
Литву и Ятвѣжовъ часто воюючи, под свое
послушенство руское подбилъ. А поневажь
Литва часто от него з подданства выбивалася,
192 якъ люде // паганскиї и неспокоиныї, до ро-
ботъ ихь быдлячих примушалъ, запрягаючи,
якь конеи и воловь, казал ими робити. Са-
модержество киевское в Галичю себѣ учи-
нил.

Потомъ кнзь Роман, пошовши противъ
Леска, кнзя полского, пошол на землю Любел-
скую и Сендомирскую, тамъ же много побурив-
ши и попаливши мѣстъ, своими ѡсадил людми
рускими, а самъ, много ляхов в полон набрав-
ши, вернулся до Галича. Другого знову року
великиі воиска собравши рускиї, до того лит-
вы и ятвѣговь много получивши[ї], пошол на
Лядскую землю, грозячи не толко Лядскую
землю зъвоевати, али и имя лядское выкоре-
нити. Гды вышол в Лядскую землю, перепра-
вившися через Вислу, положилъ свои воиска
192 зв. двѣ ми[й] ѡт Сендомира. // Там же ляхи зъ
своимъ кнземь Лескомъ и з его братомъ Конд-
ратомъ притягнули и великую воину сточили.
Кнзъ Роман, свое воиско добро[к] шукаючи[л] и
потѣшаючи, крѣпко билъ ляховъ и своихь
поддержевалъ, аж гды коня под Раманомъ за-
бито, звопили[м] рускиї воиска и почали меша-
тися. Тамже и самого кнзя Романа забито.
Леско, кнзь полскиї, взявши тѣло Романово,
казалъ его якъ кнзя и приятеля своего честно
в Сердомѣру поховати. Потом рускиї кнзи,
упросивши тѣло кнзя своего Романа, похова-
ли в Володимири.

Былъ тои кнзь галицкиї Роман[н] мужест-
венныи, половцовъ часто бил и звоевал быль
такъ, якъ и Владимеръ Монамах, страшен
имъ былъ барзо. Также Литву и Ятвѣговь
былъ в поддансгво подбилъ руское. Тому //
кнзю Роману вѣники, лыка и шкуры звѣриныї 193
вмѣсто дани Литва давала. И оралъ литвою,
запрягаючи ихь, якь нигдыс и киівскиї кнзь
Романъ, якъ пишуть гисторикове.

Зосталися по смерти кнзя Романа два сны
его, Данило в четырех лѣтахъ и Василко въ
двух лѣтах. Послышавши о смерти кнзя га-
лицкого Романа, литва, прибравши жмоди
и ятвѣговъ, учинили себѣ Зивибунда з Монт-
вилом гетманами и, великим воискомъ собрав-
шися, пошли на Рускиї княжения зъ своих
лесныхь мешканиї. Переправившися през Ви-
лию, Новгородскиї волости вперед побурили,
потомъ едныї около Луцка и Владимера пусто-
шили, палили волости и монастыри, и церкви,
другиї ѡколо Пинска пустошили, потом //
около Мозыра пустили загоны. Ѡлговичи, 193 зв.
кнзи черногородскиї[о], обачивши такъ великое
от литвы спустошенъе Руси, собравши воиско
руское, пошли на паганцовъ тых литву и ка-
зали имъ засѣчи в лесах дорогу, куды мѣли
з полономъ ити. Литва, о томъ довѣдавшися,
инуды гнала полон, а Олговичи, за ними
спѣшно погнавши, громили ихъ. И гды литва
в поляхь смоленскихь кошом стала, напали на
них Олговичи з рускимъ воискомъ, и билися
крѣпко обои воиска. Еднакъ же Олговичи едны
полки свои вь очи поставивши, а другиї з тылу
заведши, литву, якъ градомъ, зпереду и с тылу
стрелами ѡкривши, розогнали, ажъ мусили
литва утекати. Которых утекаючих // рускиї 194
воиска много посѣкли, і инциї, през реку плы-
нучи, потонули, остатокъ в лѣсы свои звычаи-
ныи и[п] мешканя поутекали. А Олговичи, литву
наголову збивши и полон рускиї увесь отгро-
мивши, зь славнымъ звитязствомъ и з корыстью
великою, и з полоном до своихь княжениї вер-
нулися.

арк. 129 зв. [б—б] з Кієва *П виправлено з* в Киевъ [в]черн-
цовъ *арк. 130* [г—г]родилсѧ [д—д]*відсутнє* [е]*П 1198 арк. 131*
[є—є] такъ [ж]позволил [з—з]П *вписано над рядком* [и]*відсутнє*
[і]иншимъ *арк. 131 зв.* [ї]прилучивши [й]мили [к]добре [л]шику-
ючи [м]звонтпили *арк. 132* [н]*відсутнє* [о]черниговскїи
арк. 132 зв. [п]*відсутнє*

Глава 28

Ѡ ЗВАДАХ О КНЯЖЕНИЕ ГАЛИЦКОЕ, О КНЯЖЕНИЇ ВЛАДИМЕРОВОМЪ В ГАЛИЧѢ И О ВЫГНАНЪЮ ЕГО, ТАКЪЖЕ Ѡ КНЯЖЕНИЇ АЛЕѮАНДРОВОМЪ В ВОЛОДИМЕРѢ, Ѡ ЗБЫТКАХЬ ВЕНГЕРОВ В ГАЛИЧѢ, Ѡ ВЫГНАНЮ ИХЬ И О ПРИНЯТЮ ВЛАДИМЕРА //

194 зв. Ѡ Галицкоє княжениє по Романовои смерти многиї вадилися, потомки Романовы сєбѣ, а києвскиї и черниговскиї князи сєбѣ того княжения достати хотячи. Рурикъ, кнзь києвскиї, которыи былъ от страху Романа постригьлся у чернцы, оставивши черничеи чинъ, собравши рускии воиска и половцовъ на помочъ затягши, пошол Галича доставати, а бояре галицкиї і володимєрскиї з воиском поткали Рурика у Микулина, над Сиретомъ рекою. Тамъ же билися крѣпко весъ денъ. Тамъ много галичан і володимєрцовъ поранено, и мусили вєрнутися в Галичъ, за которыми Рурикъ вьслѣд пришолъ кь Галичю и нє могь ничого учинити Галичу, ани галичане могли
195 з Рурикомъ // зсылатися, бо перед тымъ видѣлся кролъ вєнгєрскиї зъ ятровию своєю в Сановцы, зь княгинєю Романа забитого, и принял Данила Романовича вь свою ѡпеку, якъ милого сна своєго. Для того своих вєнгєровъ поставилъ на засадѣ в Галичи: Мокия Великого Слѣпоокаго и Корочуна, Волопта, сна єго Витомира и Благиню со многими вєнгєрами. Тамъже под Галичємъ под двомя князями половецкими Сутоєвичами, под Котяномъ и Сомогором, позабивано кониu и самых мало нє поимано. З тоєи причины Рурикъ, ничого нє змогши, вєрнулъся до Києва.

Потомъ галичане привели до Галича Кормиличичов, которых кнзъ Роман забитыї загнал
195 зв. был на заточениє // зо[р] тоє, ижь єму нє были вѣрныи, алє были приязни Игору. И за порадою тыхъ Кормиличичов, галичанє, призвавши Владимєра, посадили у сєбє на столицы галицкои, а Романа другогѡ посадили въ Звєнигородѣ. Княгиня Романа забитого, тоє увѣдавши[с], взявши свои дѣти, побѣгла до мѣста Володимєра. Владимєрь засъ, посаженыи на столицы галицкои, хотячи Романово плємя выгубити, поспешаючим єму на тоє и галичаномъ послалъ попа з Галича до володимєрцовь, мовячи: «Если мнѣ нє выдастє Романовичовъ и нє примєтє к сєбѣ на княжениє брата моєго Свтослава, нє остоится город вашъ от
196 мєнє». Володимєрцы хотѣли // забити посла попа, которого оборонили Смончукъ и Микифоръ[т], мовячи: «Нє годится посла забивати!», а учинили тоє, хотячи мѣсто отдати.

Увѣдавши тоє, княгиня Романовая, порадившися зь дядкомъ, кнзємъ Мъстиславом, побѣгла до Ляховъ вночи. Дядко взялъ Данила и з нимъ вышол з мѣста, а меншого сна Василка, з кормилицєюв зявши, попь вывел з мѣста дирою. И гды пришли до кнзя полского Лєска, нє помянулъ Лєско вражды Романовы, же на него воєвал, з великою честию принялъ княгиню Романову з детми, якь свою кровь, мовячи, же: «Диявол з зависти вкинулъ былъ Роману со мною вразду, завидячи нашєи любви». Тогды жъ посла лъ // Лєско, кнзь 196 зв.
полскиї, Данила Романовича до короля вєнгєрского з посломъ своимъ Вячеславомъ Лысымъ, мовячи такъ до короля: «Я нє поминаю зла Романова, же на мєнє воєвал, а тобѣ другь былъ Роман, и ты присягъ єму мѣти любовъ кь єго племяни. Прєто тєперъ, гды племя Романова выгнанѡ зъ своєи землu, поидѣмо ѡбадва и отдаїмо Романову племени ѡтчество ихъ». И такъ королъ, жалуючи того барзо, взяль к сєбѣ Данила, старшого сна Романова, а кнзъ полскии Лєско взялъ к сєбѣ княгиню Романову и сна меншого Василка.

Потомъ по нємаломъ часѣ Роман, кнзь звєнигородскиї, з Володимєромъ, братомъ своимъ, кнзємъ галицкимъ, завадилися // и, 197
поѣхавши кнзъ Роман до Вєнгєрь, взялъ вєнгєровъ на помочъ. З которыми пришовши, выгнал з Галича Володимєра, и побѣгь Владимєръ до Путивля.

Того жъ часу Алєксандеръ, сновєцъ Романовъ, затягь сєбѣ на помочъ кнзя полского Лєска и брата єго Кондрата и пришол з ними и з множествомъ ляховъ к Володимєру. Отворивши имъ башты, володимєрцы приняли Алєксандра, сновца Романового, а ляхи спустошили город весь Володимєръ. Лєдве упросилъ Алєксандеръ останокъ людєї и цєрковъ Прєсвятои Бдцы, же нє[у] розбили. И жаловалися володєрцы[ф], и рекли: «Если бы з ляхами нє былъ сродникъ кнзя ихь Романа и єсли бы нє присягли имъ ляхи на спокоины вход вь ихь мѣсто, и Буга имъ нє попустили бы перєити». Поимали ляхи кнзя // Свтослава и повели з собою, а Алєѯандєрь сѣль на столицы володимєрскои и взялъ у него Лєско 197 зв.
дочку.

Того жъ часу приѣхали берестянє къ Лє-
ску, просили у нєго Романова сна Василка мо-
лодого сєбѣ на княжениє, и дал имъ Лєско.
Которого берестянє, якъ самогω великого Ро-
мана, спо*т*кали с радостию и приняли за кнзя.
Потомъ Алеѯа*н*деръ сѣлъ в Бѣ*л*зѣ, а Ингвару
пустилъ Володимеръ, але ижь не любили боя-
рє Ингвара, за порадою Лєсковою знову Але -
ѯа*н*деръ взялъ Володимеръ. Княгиня зась,
Романова Лєскови мовила, ижъ Алеѯа*н*деръ
ω*т*чину нашу, всю землю де*р*житъ, а сы*н*
мо*и* толко *є*дно Берестъє маєтъ. И такъ за
порадою Лєска Алеѯа*н*деръ взялъ сєбѣ //
198 Угровскъ, Верещикъ[х], Столпъ, Комовъ, а Ва-
си*л*кови Романовичю далъ Бє*л*зъ.

Пото*м* кролъ вє*н*герскиї Андрєи, довѣ-
давшися о нєпокою в Галичю и ω выгна*н*ю
прє*з* Романа Владимєра, послалъ до Галича
Бенєдикта з вє*н*герами, и поимали Романа.
Послалъ Романа Венеди*к*тъ до Вє*н*геръ, а самъ
сѣль в Галичи и ба*р*зо галицки*х* бояръ
и мєща*н* мо*р*дова*л*, і вшєтєче*н*ства великиї
з чюжими жонами, зъ инокєниями и з
попа*д*ями чини*л*, якь другиї а*н*тихристъ дѣ-
лалъ.

Пришо*л* былъ на Бєнєдикта къ Галичю
Мъстиславъ з Пєрєсо*п*ницы, алє ничого нє
доказа*л*. Для того нѣякиї Илья Стефановичъ
возвєлъ на могилу Галичину ихъ, реклъ жа*р*-
198 зв. томъ: «Уже єси княжє на могилѣ // Галичи-
но*и* посєди*л*, то такъ і в Галичи княжилъ
єси». И вє*р*нулъся Мьстиславъ в Пєрєсо*п*-
ницу.

Того *ж* часу Рома*н* утєклъ з Вє*н*геръ и
сѣль у Звенигородѣ, а галичанє, дал*є*и нє
могучи окрутє*н*ства Бенєдиктового тє*р*пѣти
послали къ своєму кнзю Владимеру, просячи
у нєго прощения, что противъ єго согрєшили,
и просили єго, [150]—жєбы пришолъ на свою сто-
лицу галицкую—[150] і выбавилъ ихь о*т* Венє-
диктова суровъства. Владимерь, послуха*в*ши,
пошо*л* з во*и*ско*м* кь Галичу. [151]—Услышавши
ω томъ—[151] Бєнєдикть, [151]—а видячи нєзычли-
вость к сєбѣ галича*н*—[151], побєгь з Галича до
Вє*н*геръ. Владиме*р*, принятый з радостию ω*т*
галичанъ, сѣль в Галичи, а Свтославъ в Пє-
199 рємышлю сѣлъ, сну своєму Изяславу // да*л*
Тєрєбо*в*лъ, другого сна своєго Всєволода
послалъ з дарами до вє*н*гє*р*ского кроля.
Тогды [ц]—[ц] Данило Рамановичъ[ч] бы*л* в Вє*н*гє-
ра*х*. Кро*л* вє*н*гє*р*скиї хотѣлъ свою дочку, ма-
лодую ба*р*зо, за Данила, такжє дѣти*н*ны*и*
лѣта маючогω, о*т*дати, бо у сєбє нє мѣлъ
сна.

Того *ж* року забитъ былъ Филипъ Великиї,
цєса*р* ры*м*скиї.

Глава 29

Ѡ ПОСАЖЕНЪЮ КНЗЯ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА НА СТОЛИЦЫ ГАЛИЦКОИ, Ѡ МАТЦѢ ЕГО, КНЯГИНѢ РАМАНОВОЇ Ѡ ВЫГНАНЮ ЕГО ЗЬ ГАЛИЧА И О СѢДѢНИЮ НА ЕГО МѢСТЦУ МЪСТИСЛАВА, И Ѡ НЕЗИЧЛИВОСТИ КНЗЯ АЛЕѮАНДРА КЪ РОМАНОВИЧОМЪ //

Потомъ порадившися Игорєвичи и нашо*в*- 199 зв.
ши на бояръ галицки*х*, побили ихь, Юрия Ви-
тановича, Илью Стефановича[ш] и и*н*шихь мно-
ги*х* боярь убили, личбою пятъсотъ. И и*н*шиї
ро*з*бѣглися: Владиславь Ка*р*миличъ и Суди-
сла*в*, и Филипъ побѣгли до Вє*н*геръ и, знашо*в*-
ши тамъ у короля вє*н*гє*р*ского Данила Рома-
новича, просили, абы кролъ вє*н*гє*р*ско*и*[щ] пус-
ти*л* єго до Галича, жєбы якь о*т*чичъ ω*т* Иго-
ровичо*в* з ними о*т*нялъ Галичъ, свою о*т*чизну.
Кролъ з любовию послалъ Данила[152] и велико-
го дво*и*роскогω Пота, поручи*в*ши єму гєтма*н*-
ство на*д* всѣмъ во*и*скомъ, [153]—и Всєволо*д* з
нимъ—[153], и Пєтръ Туровичъ, Бянко, Мика
Бородатыї, Потахоро*т*, Мокянъ, Тибрєцъ,
Мароци*л* // и и*н*шиї многиї значныї. Пришли 200
пе*р*шє по*д* Пєрємышль и рєкль Владиславъ
къ прємышляномъ: «Для чого маєтє умирати
за ваши*х* кнзє*и* и ста*р*шихь? Тыи побили ва-
шихъ о*т*цовъ и братиї, ска*р*бы ваши побрали
и дочки ваши за слугь поо*т*давали, и о*т*чизну
вашу пришє*л*цы завладѣли?». Тыми словами
до жалю побуждены, пєрємышльцы здали го-
родъ Пєрємышль и кнзя пєрємышльского
Свтослава поимали. Ѡ*т* Пєрємышля пошли до
Звенигорода, звєнигоро*д*цы зъ кнзємъ своимъ
Романомъ крѣпко з ними билися, нє толко к
мѣсту, алє ни къ острогу мѣстьскому нє при-
пустили.

В то*и* же ча*с* Васи*л*ко, кнзь бє*л*зьскиї, по-
слалъ на помочъ брату // Данилу великого 200 зв.
Вячєслава То*л*стого, Мирослава, Дємъяна,
Вротислава и ины*х* бояръ з Бє*л*за с воискомъ.
О*т* Лєска тєжъ, полскогω кнзя, Судиславъ
Бу*р*натовичъ з великимъ во*и*скомъ, ω*т* Перє-
со*п*ницы за*с* Мъстиславъ Нѣмы*и* з многимъ
во*и*скомъ, та*к*жє Алеѯа*н*деръ з братомъ ω*т*
Володимера з во*и*скомъ, а Ингва*р* з Луцка и
з Дорогобужа, и *з* Шу*м*ска посла*л* сна своєго
з воискомъ. Ту*т*жє пришли поло*в*цы Роману

арк. 133 [р]за *арк. 133 зв.* [с]оувидѣвши [т]Никифоръ *арк. 134* [у]нє *П виправлено з* на [ф]володимерцы *арк. 134 зв.* [х]Верєщинъ *арк. 135* [ц—ц] жъ [ч]Романович *арк. 135 зв.*[ш] Стєпановича [щ]вєнгєрскїй

на помочь, и сточили битву великую. Тамъ Мыка зколол Тобаша половецкого и голову ему отялъ. Половцы, тое обачивши, крѣпко налегали на венгеры такъ, же, ледве припавши, ляхи и русъ переправися зъ кнземъ черезъ реку Лютую, и вернулися половцы вь свои станы. Видячи Роман зъ кнземъ Даниломъ //
201 великиї воиска, вышолъ з мѣста шукати помочи ѡт кнзеи рускихъ. И гды былъ в Шумску, поимали его Земникъ з Чухомою и привели вь стан къ кнзю Данилу и кь гетманомъ венгерским. Послалъ тєды кнзъ Данила и венгеры къ звенигородчаномъ, мовячи: «Кнзь, ваш пойман уже, здаитеся!». Они, не вѣрячи, не здавалися, а гды провѣдали певне, здалися кнзю Данилу звенигородцы.

Отолъ кнзь Данило со всѣми воисками пошолъ къ Галичю. Владимеръ, кнзь галицкии, зь сномъ своимъ Изяславомъ побѣгъ з Галича, и гналися за нимъ до Незды. Тамъ з ними Изяслав бился, и ѡтняли от него кони добрыї, и вернулися кь Галичу. Тогды бояре Вячеслав владимерскиї и Владиславь галицкиї, и всѣ бояре владимерскии и галицкиї,
201 зв. и гетманове венгерскиї посадили // в Галичю Данила на столицы отца его Романа, в церкви Пресвятои Бдцы. Королъ венгерскиї Андрѣи з любви своеи, которую мѣлъ къ Роману, посадилъ сна своего, которогѡ и себѣ за сна взялъ был, на столицы галицкои. В тои же час и княгиня Романова приѣхала къ Галичу видѣти сна своего Данила. Поиманных зас кнзеи Романа, Ростислава и Свтослава хотѣли венгерове везти до Венгеръ своему королю, але галичане просили венгеровъ, абы ихъ повѣшали. Венгерове, прозбою и великими подарками ѡт галичан примушены, дали имъ повѣшати мсца сентября.

Гды так Даниил панова на Галичи, молод барзо, и матки своеи не позналъ. По часѣ //
202 галичане выгнали матку кнзя своего Данила з Галича. Кнзь Данило, плачучи по матцѣ, и самъ хотѣль за нею поѣхати. Прибѣгши Алеѯандеръ, тивун шумавинскиї, похватил за повод коня Даниловаго. Добывши Даниилъ меча, тялъ на его и ранилъ коня под нимъ. Матка, у сна своего Данила взявши мечъ, упросила его, же остался у невѣрныхъ галичан, а сама пошла къ другому сну, Василку, вь Белзь. Выгнали еѣ галичане зъ ѡклеветания Владислава, которыи имъ сказал, же якобы княгиня сама Галичемъ хочетъ рядити.

Которого княгининоя выгнаня король венгерскиї барзо жалуючи, гды зима настала, самъ з воискомъ пришолъ кь Галичу и привелъ ятров свою, // княгиню Романовую, и володимерскихь бояръ. [154]—Призвалъ тежь з Луцка кнзя Ингвара—[154] и иньших кнзеи, з которыми порадившися, ѡ зневагу ятрови своеи реклъ 202 зв.
имъ: «Владиславь уже кнземъ чинится на Галичи, ятровь мою выгнавши». Поималъ тєды Владислава и Судислава, и Филиппа, старшихь бунтовниковъ, и мучити ихь казал барзо. Судиславъ многимъ золотомъ ѡткупился, а Владислава, оковавши, казал корол за собою вести до Венгеръ.

Тогды ж Волод з братомъ Ярополкомъ утекли в Пересопницу кь Мъстиславу. Тамъ звели Мъстислава, же пошол з воискомъ къ Бузку. Глѣбь засъ, под Ковинь выбегши з Бузка, з ним Иванко Станиславичъ и братъ его Збыслав, // прибѣгли до Галича, ознаимили княгини Романовои, же: «Воиско идетъ на Галичъ, и галичане хочють васъ зрадити, изменити». Тое послышавъши, княгиня зъ сномъ своимъ, кнземь Даниломъ, и з Вячеславомъ Толстымъ побѣгла до Венгеръ, а Василко з Мирославомъ побѣгъ до Белза. Мьстислав зас, вышовши, сѣлъ в Галичи. Для тогѡ королъ венгерскиї готовать казал воїско до Галича Тымъ часомъ Алеѯандеръ, кнзь вышменованныи, Романовичом будучи неприязныи, упросилъ кнзя Леска, полского монарху, которыи, пришовши, отнял у Василка Романовича Белзъ и дал Алеѯандру. Бояре, того не улюбивши, пошли зъ кнземъ своимъ Василкомъ в Каменець. // 203

Глава 30 203 зв.

Ѡ ВОИНѢ КОРОЛЯ ВЕНГЕРСКОГО НА ГАЛИЧЪ И О ПОСАЖЕНЮ НА СТОЛИЦЫ ГАЛИЦКОИ КОРОЛЕВИЧА КОЛОМАНА

Королъ венгерскиї пустилъ Владислава, абы ишолъ з воискомъ на Галичъ. Тои, собравши великое венгерское воиско, пошолъ на Галичъ и сталъ в монастырѣ Лесовѣ. Бояре невѣрныї хотѣли его убити, толко ж самую жону его забили, а шурин его ледве утеклъ. Тамъ же и патриарху авликииского, и многих иньшихь побили венгеровъ и нѣмъцов, ажъ самъ королъ рушился. Тогды многих галичанъ побили, а другиї розбѣглися. // Владиславъ поѣхалъ вперед, кь Галичю. Увѣдавши великое 204
воиско королевское, Мъстиславъ побѣгъ з Галича, а Владиславъ, вьѣхавши в Галичъ, сѣлъ на столицы.

Кнзь Данило, засъ, [155]– которого крол хотѣлъ знову в Галичу посадити на столицы, видячи неприязнъ к себѣ галичан–[155], отпросился от короля и пошол з маткою своею до Ляхов, которого кнзъ полскиї принял с честью. Оттол пошолъ Данило в Каменецъ. Братъ его Василко и всѣ бояре споткали з великою радостию. Тых часовь в Киевѣ Всеволод, кнзъ, сѣль на столицы, которыи великую мѣлъ любовь к Романовичемъ. Потомъ Мъстиславь, кнзъ пересопницкиї, знову пошолъ къ Галичю. А кнзъ полскиї Леско, взявши Данила з Каменца, маючи любовь к нему, также взялъ
204 зв. Алеѯандра з Володимера, Всеволода // з Белза, всѣ с своими полками, у Данила тежъ всѣ его ѡтца рицери были крѣпки и многиї, пошолъ кь Галичу, хотячи Данила в Галичю посадити. Ярополкь и Волод зачинилися в Галичи, а Владиславъ вышол з венгерами, з чехами, з галичанами противъ Леска и стал на рецы Бобрицы. Увѣдавши о томъ, Леско послалъ на него свои воиска лядскиї з рускими, которыи, зъ Владиславомъ крѣпко бившися, много его воиска побили, самъ Владиславъ утеклъ. Данило еще тогды молод былъ, еще толко на коню почал сѣдѣти. Леско еднакъ не взялъ Галича, але пошолъ и повоевал ѡколо Тревовля и около Моклекова, а[ь] Збараж и Ковеи[а] взяли ляхи, и з полономъ, и з корыстью вернулся Леско додому. А Данило и Василко помочью Леска взяли у Алеѯандра Холмъ[156]
205 // и Перемышль и тамъ з маткою своею княжили.

Король венгерскиї, [157]–розгнѣвавшися на Леска за тое, ижь воевалъ на Галичъ и на его, Владислава–[157], пошол на него. А Леско выправил своихь пословъ до короля, мовячи: «Не добре то, ижъ твои боярин Владиславъ княжитъ на Галичу, возми дочку мою за сна своего Коломана и кнземь его посади в Галичѣ». Учинилъ такъ кролъ венгерскиї, взялъ Лескову дочку за своего сна и послалъ сна своего в Галичъ. Которыи, приѣхавши до Галича, ѡтослалъ Владислава на заточение, в которомъ и умерль, и сновь его ни единъ кнзь не принялъ, а сын кролевскиї сѣл на столицы галицкои. Леску засъ далъ крол Премышлъ и Любячевъ. Леско тежь послал къ Алеѯандру, жебы Романовичомъ отдалъ Володимерь.
205 зв. А гды // не послухал Алеѯандеръ, взялъ от него силою Леско и посадилъ Романовичовь в Володимери. Потом знову кроль отняль у Леска Перемышлъ и Любячевь. Леско того сорому не терпячи, послал къ Новгороду, къ Мъстиславу, жебы сѣл на Галичи.

Глава 31

Ѡ ПОВТОРНОМЪ МЪСТИСЛАВОВОМ КНЯЖЕНИЇ НА ГАЛИЧѢ И Ѡ ЗНАЧНОМЪ ЕГО НАД ВЕНГЕРАМИ И НАД ЛЯХАМИ ЗВИТЯЗСТВѢ

Мьстиславь, послухавши Леска, пошол к Галичу, а Судиславъ и галичане послали до Данила Романовича, жебы ишол до ихъ Галича на княженю. // Пошол былъ Данило, але 206
упередилъ его Мъстиславь до Галича. Венгеры утекали, а Мъстиславь сѣлъ на столицы в Галичи. По часѣ немалом взялъ Данило дочку у Мъстислава, Анну, з которою мѣвь потомки, сны и дочки: снь Ираклиї, другыї Левъ, третиї Роман, четвертыї Мъстиславъ Роверко, а иныи в молодости померли. Потом поѣхалъ Даниилъ кь Мъстиславу в Галичь, ускаржался пред нимъ на Леска, мовячи, иж отчину мою держитъ. Ѡтповѣдилъ Мьстислав: «Сну! Не могу на Леска за его любовь ко мнѣ повстати. Иншого собѣ помочника шукаї». Даниил, вернувьшися домовъ, пошолъ з братом и взял Берестье, и Угровескъ, и Верещин, и Столпъ, Комов и всю Украину. За што барзо розгнѣвался Леско на Данила, и гды весна настала, пошли ляхи // на Данила 206 зв.
воевать и воевали по Бугу. Даниилъ посолавъ противъ ихъ Гаврила Душковича, Семена Олуевича и Василка Гавриловича з воискомъ, и билися крѣпко з ляхами до Сухои Дороги. Звитяжили ляхов, наимали неволниковь и вернулися зъ славою в Володимер къ Данилу. Тогды ж едного толко зъ всегѡ воиска Даниловего забито, Быстинича, и над нимъ крестъ поставили на Сухои Дарозѣ[б]. А ляхов много побито, и гнали за ними русь до реки Вепра. Леско, розумѣючи, ижь за порадою Мъстислава галицкого взяль Данило Берестье, послалъ къ королю венгерскому, мовячи: «Не хочю части мѣти в Галичи, которыи пустилем[в] был Мъстиславу, отдаи Галичъ // моему зятю!». 207

[г]–Корол теды и Леско послали воиска–[г] з Коломаномъ, сномъ кролевскимъ, а зятемъ Лесковымъ. И гды пришли кь Перемышлю, Роман тогды, держачи старшинство, выбегь с Перемышля. Мьстиславь засъ былъ зъ кнзями рускими и черниговскими і послалъ противъ венгеръ и ляхов Дмитра, Мирослава и Михаїла Глѣбовича з воискомъ под город. Гды ударили на нихъ з ляхами венгеры, звитяжили Дмитра, застрѣлили дяка Молзу и убили Михалка Со-

арк. 136 зв. [ю]егѡ *арк. 137* [я]кнѦгининого *арк. 138 зв.* [ь]и [а]Ковел *арк. 139 зв.* [б]Дорозѣ [в]попустилемъ [г–г]*П вписано над рядком*

лулу, знявши з нєго три ланцуги золотыї, отсѣкли єго голову и принєсли к Коломану. Мъстиславъ, нє могучи з вєнгєрами битися, просилъ Данила, зятя своєго, и Алєѯандра, жебы запєрлися в Галичи и вєнгєровъ нє пускали. Данилъ тєды запєрлъся, а Алєѯандєрь //
207 зв. нє смѣлъ. Тогды княгиня Романовая постриглася в чєрницы.

Потомъ пришолъ Коломанъ под город, вєнгєры и ляхи зточили на Крававомъ Бродѣ вєликую воину. Упал на нихь вєликиї снѣгь и, нє могучи стояти, пошли за Рогожину, на Мъстислава, и прогнали єго з зємли. Мъстиславъ наказал до Данила, жєбы за нимъ вышолъ з Галича. А гды вышол з городу Даниилъ зь своими, гналъ за нимъ Витовичъ Владиславъ и моцно напиралъ. Алє Даниилъ показалъ своє мужество, бившися вєсъ дєн и всю ночъ, прогналъ ихь і в дєнъ свтго Димитрия, зъ возов взявши кормъ, покрєпилися и похвалили Бга и свтго Димитрия. Отол пришли нижє Кучєлємина и лодями, которыи зъ Олєшия пришли, пєрєвєзлися чєрєзъ // Днєстрь.
208 Тамъ жє покрєпившися рибою і виномъ, Даниилъ приѣхалъ кь Мъстиславу, которого Мьстиславъ з похвалою принявши, далъ єму вєликиї дары и коня своєго борздого и послалъ єго в Волимєрь[д]. А самъ пошолъ половцовъ на помъсту сорома своєго затягати.

Тых жє часов кнзи литовскиї, [158]—Живибунтъ и Довятдорь, Спрунковичь, Миндогь и иншиї, также и жмодскиї кнзи Єрдивилъ, Викинтъ Арусковичь—[158], Кинтибуд и иншиї прислали послов до княгини Романовои и до сновъ єѣ, кнзя Данила і Василка, з покоємъ. А сны княгини Романовои учинили зъ кнзями литовскими покои, алє ляхи пакостъ чинили кнзємъ Романовичомъ. И такъ Романовичи, на нихъ литву затягнувши, много барзо ляхов побили. //
208 зв. Потомъ вышол з вєнгєрами многими Филя Гордыи, которыї собѣ тоє прислове мовилъ: «Єдинъ камєн можєтъ много горшков побити», а другая того жь Фили мова: «Острыи мєчу, борздыи коню, многая Руси [159]—звитязство готово—[159]». Алє Бгь нє стєрпѣль єго гордости: гдє звитязства сподѣвался, тамъ забитъ былъ.

Потомъ от кнзя Данила в тои жє час и Алєѯандєрь, кнзь, отступилъ ѡт Данила и Василка Романовичовъ и присталъ до Лєска, кнзя полского, [160]—и до Коломана вєнгєрского, и до Фили—[160], зычачи Романовичомъ всєго влого.

Тымъ часомъ пришол Мъстиславъ з половцами, а Филя Гордыї вышолъ з Галича з вєнгєрами, з ляхами, галицкими боярами и з Судиславомъ, тєстємъ своимъ, против Мъстислава, зоставивщи // Коломана в Галичи, гдє и 209
вєжу на цєркви Прєсвятои Бдцы учиниль, з которои бы стрєлянѡ. За що Прєсвятая Бдца Филю скарала. Лєскѡ тєж пошолъ на кнзя Данила кь Щєкарєву, бороничи єму ити на помочь Мъстиславу, тєстєви своєму. Мєжи тымъ Конрад приѣхалъ былъ мирити тєстя з Даниломъ, алє, познавши хитростъ Лєскову, нє казалъ Данилу ѣхати кь Лєску. Филя воиско своє шикобал[є], сподѣваючися, ижь никто противь єго нє остоится. В тои часъ пришолъ на нєго Мьстислав з половцами, и учинили вєликую битву. Бившися крѣпко, звитяжилъ Мъстиславъ вєнгєров и ляховь з Филєю, которыи Филя был слугою [є]—добры инымъ—[є] прєд тымъ. А гды вєнгєры и ляхи утєкали прєд Мъстиславомъ, много ихь барзо, утєкаючихь, побито. Мьстислав // зас пришол 209 зв.
кь Галичю, и гды билися под баштою мѣскою, бєзводємъ зморєныи галичаня здалися и отдали город Мьстиславу. Тамъ жє приѣхалъ кь Мъстиславу кнзъ Даниилъ, и была радость вєликая. Иж вєнгєры и ляхи всѣ побиты зостали, и иншихь поимали, а иншиї, утєкаючи, побѣгли[з]. Потомъ привєдєно кь Мъстиславу Судислава, которому Мъстиславь ничого злого нє учинилъ, увѣривши єго покорнымъ словомъ, и далъ єму Звєнигород.

А Данилъ с Василкомъ повоєвали ѡколо Бєлза и около Чєрвєна такъ, жє и сами забивалися тамъ людє: боярин боярина, простыи члвкь простого забивалъ вночи. Бєлзянє тую ночъ злую назвали, камєн на камєни лєдвє остался, ажь самъ Мъстиславъ, умилосєрдившися, рєклъ Данилу: «Пожалуи брата Алєѯандра, пєрєстан єго волостъ знищати!». И такъ Даниилъ ѡтступилъ ѡт Бєлза и пошол до Володимєра.//

Гды Даниилъ з Василкомъ, кнзи, панова- 210
ли, в тыї часы были в Володимєри єпископы тыи: Иоасафъ, єпископъ зъ Свєтои Горы, послє єго єпископъ Микифоръ[и], названыи Станило, которыи былъ пєрєд тымъ слугою у Василка, по нємь Козма, кроткиї, єпископь.

Потомъ кнзъ Даниилъ збудовал город вєликиї[161] Холмъ. Тогды выбралъ Даниил зь клироса црквн Прєсвятои Бдцы Владимєрскои Иоанна єпископом и поставил єго вмѣсто Иосифа вугровского, которыи взышол на столицу митрополитанскую, и стала єпископия вь Холмѣ. //

Глава 1

Ѡ ПЕРВОМЪ ПРИИТИЮ ТАТАР В ТУЮ ЗЕМЛЮ, ГДЕ ТЕПЕРЬ СИДЯТЪ, ПОЛОВЦОВЪ ОТТОЛ ВЫГНАВШИ И ПОБИВШИ, И О ЗВИТЯЖЕНЮ ОТ НИХ ЖЕ ЗНАЧНОМЪ КНЗЕИ РУСКИХЪ

Татарє от рєки Тартаръ албо ѡт отчистых мѣстъ, албо ѡт великости народу своєго, што и сами о сєбѣ повидають, такъ названныи. Пєрвєи за Каспѣискимъ морємъ в запєртю горы Имаусь и Кавказѣиских скалъ на всход
211 слнца, таємныи и нєзначныї, // мешкали. Потомъ, забивши короля индѣиского, Азию всю нєималъ Великую и Малую звитязствомъ вдолжъ и вшрь пєрєшли, гдє много кролєвьствѣ, князствъ и краин такъ поганскихь, якъ и хрстиянскихь спустошили. А потом, пєрєправившися прєз Волгу рєку, гдє Каспииское морє албо Гарканскоє[і], котороє Москва Хвалынскимъ морємъ называєтъ, впадаєт, у Астрахани великою силою тягнули[ї] к заходу И наипєрвѣи с половцами, которыї мєжи Доном и озєромъ албо морємъ, Мєѡтис названыи, такжє над Чорнымъ морємъ мєшкали, [162]—воину сточили за часу тых жє кнзєи руских—[162], и поразили барзо половцовъ, прогнавши ихь до рєки Днєпра. А сами вернулися до своихь вєжь, то єстъ намєтовь албо шатров.
211 зв. Половцы // хотяи головныї были нєприятєли рускиї, єднакъ гвалтовною потрєбою примушєны, прибѣгши, помочи от руских людєи жадали, приводячи имъ тоє, жє: «Що намь сєгодня, тоє вамъ заутра ѡт татарь будєтъ».

Князи рускиї, учинивши раду в Києвє, нє ждучи татар вь своєи зємли, обѣцали з половьцами поити на татар. До того и татарскихь послов, которыї кнзємъ радили, жєбы половцомъ нє помогали, кнзи позабивали. Затымъ сами всѣ кнзи рускиї зємлєю и водою зь своими воисками пошли на татарь Днєпромъ, Доломъ, Ворскломъ, Богомъ и Волгою рєками: Мъстиславь Романович и Всєволод Мъстиславичь, кнзъ києвскии, зъ своимъ // воискомъ києвскимъ, Мьстислав Мьстиславичъ зь своимъ 212
галицкимъ, тыи были страшныї[й] в Руси кнзи, такжє Владимєр Рурикович, Даниилъ [163]—з Василкомъ з Володимєра—[163] и иншиї кнзи вси рускиї, чєрниговскиї, пєрєяславскиї, новгородскиї, смолєнскиї и прочиї пришли к нимъ, и всѣ половцы мсца апрѣля. И пошовши, споткали татар с товаромъ, и ѡтняли у нихь товаръ. Потомъ за дватцать днєи пришли до рєки Калки, гдє татарє ужє зь своими намєтами были положилися. Тамъ, нє допустивши татарє кнзємъ рускимъ оддохнути, ударили на нихъ и зточили битву великую. Кнзи рускиї крѣпъко билися з татарами, тамъ жє кнзъ Даниил пострєлєн былъ, в тои часъ єму было лѣть осмнатцат, и нє чюлъ болю раны своєи, крѣпко и далєи уганялся // за татарами. Такъ- 212 зв.
жє и Мъстиславь Мьстиславовичъ, храбрыи кнзъ галицкиї, и Олєгь, кнзь курскиї, и иншиї мужєствєнно потыкалися. Єднакъ жє попущєниємъ Бжиимъ татарє звитяжили рускихъ кнзєи, такъжє лєдвє утєкли и много рускихь бояр, и людєи татєрє побили и поимали, и ошуканємъ иншихь побрали. Бо гды пришли татарє кь Свєтополковому Новъгороду, русь, разумѣючи, жє ихъ кнзъ з воискомъ ворочаєтся, вышли с крєстами, а татарє ихь всѣхь побили.

Потомъ татарє вернулися на всход и воєвали зємлю Танагатскую, и иныхъ много краин повоєвали, и осѣли всю тую зємлю, гдє прєд тымъ половцы сєдѣли, около Дону и Мєѡтис ѡзєра и Хєрсону Товрики[к], што тєпєрь Пєрє-

---

арк. 140 зв. [д]Володимєръ [е]шиковалъ [є—є]Добрининымъ [ж]А [з]погибли *арк. 141 зв.* [и]Никифоръ *арк. 142* [і]Гирканскоє [ї]тѧгнучи *арк. 142 зв.* [й]старшїй *арк. 143* [к]Таврики

копомъ от перекопаный[а] Истму зовут, и над Чорнымъ моремъ, где теперь там в тых //
213 поляхъ мѣстъ, замковь и веж давныхъ мурованныхъ, которыї влохове генуенсы з половцами будовали, знаками суть опалыи муры, ωсобливе в Тарговицы, ωткол знатъ, же тамъ з половцами и греки-хрстияне мешкали, где теперъ татаре опановали, половцовъ выбивши.

Глава 2

Ѡ ВОИНѢ КНЗЯ МЬСТИСЛАВА ГАЛИЦКОГО З КНЗЕМ ДАНИЛОМЪ И О ИХЬ ЗГОДѢ, И Ѡ ВОИНѢ МЪСТИСЛАВА З КОРОЛЕМЪ ВЕНГЕРСКИМЪ, И О ОТДАНЮ ДОЧКИ И ГАЛИЧА КОРОЛЕВИЧЮ ВЕНГЕРСКОМУ ѠТ МЪСТИСЛАВА

[164]—По тыхъ часахъ—[164] Алеѯандерь, кнзъ, маючи вражду кь своимъ братомъ Романови-
213 зв. чомъ,// кнземь Данилу и Василку, послышавши, же кнзъ галицкии Мьстиславъ не маетъ любви кь своему зятю Данилу, подмущаль Мьстислава на Данила. Мьстиславъ, зведеныи, пошолъ воиною на Данила и сталъ на Лысои горѣ. Даниил зас, побѣгши до Ляховъ, привелъ з собою Леска, полскогω кнзя, и пошол з ляхами. Против его Мьстислав послалъ свое воиско [м]—на помочь[н—н] Алеѯандра, которое воиско—[м] стрѣтивши ляхове, угнали в город Бѣлзъ, мало и города не взяли. И пошли отголъ противъ Мъстислава, чого Мьстиславъ, не стерпѣвши, отишолъ в Галичь. А Данииль з ляхами повоевалъ землю Галицкую и Червенскую аж до части Василковы, и много полону, людеи и стад конеи набрали, [165]—толкω за прозбою обоихъ кнзеи—[165] пустили Демъяна и Андрѣя.

Потомь Мъстиславь привелъ Котяня, кнзя
214 половецкого, зь множествомъ // половцовь и Владимера Руриковича, киевского кнзя, на Ляхи творячися ити, а вес с порады Алеѯандра, враждуючого на Данила, которыи Мьстиславу мовилъ, же: «Тя Даниил хочетъ убити». Самъ засъ Алеѯандеръ не смѣлъ ѣхати къ Мъстиславу, але послал, зятя[166] своего, до которого Мьстиславъ мовилъ: «Ваша была рѣчь воеватися, поневажь Данииль два разы ляховъ вадитъ з вами». А гды всѣ кнзи познали вражду и зваду Александрову, рекли Мъстиславу: «Приими всю властъ его за свои соромъ». Лечь Мъстиславь за братолюбие не бралъ и принялъ къ себѣ Даниила знову в любовь, и далъ ему коня своего борздого Актязя[167], такъ доброго, яковогo тогды ни у кого не было, и дарами великими Данила и его
княгиню, а свою // дочку ωдарил. А з братиею 214 зв.
своею, видившися у Премышли, покои учинили.

[168]—Тым часомъ Жирославъ—[168], превротныи, налгалъ бояромъ галицкимъ на Мъстислава, кнзя ихъ, ижъ Мъстиславъ хочетъ ихъ ωтдати тестю своему, Котяню половецкому, на забите. Галицкии бояре, тому увѣривши, пошли в горы и послали послы свои кь Мъстиславу, оповѣдаючи, што имъ Жирославь повѣдалъ. Мьстиславъ, тое услышавши, послалъ к нимъ отца своего Тимофѣя, которыи присягь перед боярами, ижъ Мъстислав ничого тогω не мыслилъ, што налгалъ Жирославь. И такъ с Тимофѣемъ пришли къ Мъстиславу. Мъстиславь зас пред всѣми обличилъ Жирослава и выгнал егω от себе, проклявши, якь Каина, абы в Руси и вь Угрех, и нигде мѣстца не мѣв, же ωтворив уста свои на кнзя своего.
Выгнанныи Жирославь хотѣль поити // до 215
Изяслава.

Потомъ кнзъ галицкии Мъстиславъ за порадою зрадливых галичанъ отдалъ дочку свою меншую за кралевича венгерского Андрѣя и далъ ему Перемышлъ. Семен зас Качеръ королевичь Андрѣю наговорилъ много на Мъстислава, якобы злое мыслилъ учинити королевичю. Которого королевичъ послухавши, побѣгь къ ωтцу до Венгеръ. За що розгнѣвавшися, кролъ з воискомъ пошолъ зимою на Мъстислава и пришолъ кь Перемышлю. Юрьи, тогды держачи власть в Перемышлю, побѣгь с Перемышля до Мъстислава. Король, пришовши далеи, стал вь Звенигородѣ, ωтголъ послалъ свои воиска къ Галичу, а самъ не ї шолъ, бо ему волхвы его сказали: «Скоро поидешь къ Галичю, обачишъ[о] Галичь, не будеш живь». Мъстиславь зъ своимъ воискомъ выѣхал противь венгеровь, а ижь Днестръ
широко // под весну розлился. Не могучи его 215 зв.
перебыти, венгеры вернулися до короля, где был и Пакослав зь ляхами. Ѡтголъ кролъ, пошовши, [169]—взялъ Теребовль и Тихомълъ, и Холмъ, пошолъ тежъ и до Кремянца—[169], але зь Кремянца, биючися, много венгеровъ побили и инших поранили. Ѡтголъ пошолъ королъ знову къ Звенигороду. Тымъ часомъ послалъ Мъстиславъ Судислава кь зятю своему кнзю Данилу, абы от него не отступал, што кнзь Даниил обѣцал учинити. Самъ тежь кнзъ Мъстиславъ вышолъ з Галича против венгеровь и, ударивши на венгеровъ и з ними крѣпко бившися, звитяжилъ ихъ, и гнав за ними ажь до кролевскихь становь, секучи.

Там же Мартиниша, гетмана королевского, забито. Што ѡбачивши, корол пошолъ з земли Руской скорѡ. Даниил в тои час з братом
216 Василкомъ и зь Глѣбом, // приѣхавши кь Мъстиславу, радили, жебы ишолъ за королемъ, але Судиславь боронил ити за королемъ Мъстиславу превротне, не хотячи згубы королеви, в котором надѣю свою покладалъ.

Тогды ж кнзь полскиї Леско пошолъ былъ королю на помочъ, але его не допустили кнзи Даниилъ и Василко, не давши черезъ Бугь переправы, аж мусил Леско до Ляцкои земли вернутися, а кролъ пошолъ до Венгеръ.

Потомъ Судислав, ошуковаючи Мъстислава, радил, абы отдалъ дочку свою обрученную Андрѣеви, королевичю венгерскому, и Галичь абы ему отдалъ, мовячи, ижь: «И бояре тебе не хочють». Мьстислав засъ хотѣл Данилу
216 зв. дати Галичь, бо и галичане хотѣли // Данила, але Глѣбь Иеремѣевичъ и Судиславъ ему того забороняли, мовячи, ижь: «Гды даси Данилу Галичъ, то навѣки его будеть Галичъ, а ѡт королевича можешь знову ѡтняти». И такъ Мъстиславь отдалъ Андрѣю, королевичю, Галичъ зь своею дочкою, а самъ взял себѣ Понизовье. И ѡттол пошол къ Трецестомъ.

А Мъстислав Нѣмыї далъ свою ѡтчизну кнзю Данилу, а сна своего Ивана ему жь поручилъ.

Глава 3

Ѡ взятъю Луцка и Черторѣиска през Данила и Мьстислава и о смерти кнзя галицкого Мьстислава ХраброгѠ //

217 По смерти Івана взяль Луцкь Ярослав, а Черторѣискъ пинян. [170]—Потомъ поѣхал кнзъ Даниилъ—[170] помолитися свтому Николѣ в Жидичин. Тогды звалъ его Ярославъ кь себѣ в Луцкъ, а бояре радили Данилу, жебы взялъ от Ярослава Луцкъ. Кнзь Даниилъ не хотѣль тогды того чинити, мовячи: «Приѣхалемъ свтому Николѣ молитися, не могу того учинити». Потом поѣхавши Даниилъ в Володимерь, послалъ з воискомъ Андрѣя, Вячеслава, Гавриила и Ивана на Ярослава, которыї, поѣхавши, поимали Ярослава з жоною. Поималъ его Алеѯа Яришко. И заперлися лучане в Луцку, а гды назавътрии денъ пришли Даниил и Василко, здалися имъ лучане. Даниил теды далъ Луцкь и Пересопницу брату своему Василку, которому пред тымъ далъ Берестье.

217 зв. Тых же // часов около Берестья воевали ятвиги, але кнзи Даниилъ и Василко з Володимера ихь угонили и, крѣпко бивши ихъ, звитяжили и прогнали.

Затымъ кнзь Даниилъ послалъ Демъяна кь кнзю Мьстиславу, тестеви своему, мовячи: «Не могу того терпѣти, же пинян держить Чарторѣискъ, не годится ему!». Ѡповѣдилъ ему кнзь Мъстислав: «Согрешилемъ, сну, же не далемъ тебѣ Галича, але далемъ иноплемяннику, ѡшуканныи ѡт Судислава, привротного, але поидѣмъ на них. Я половцовъ приведу, а ты зь своими поидешь. Дасть ихъ намъ Бгь, теды ты возмешь Галичь, а я Понизовье. А о Чорторѣискь праву мовишь». Зь тымъ поселствомъ вернулся Демъянъ кь Данилу в Великую суботу. А на Великъден Даниил і Василко поѣхали кь Чорторѣиску //
и в понедѣлокъ на ночь облегли городъ. Тогды 218
коня Данилова зь города застрелили. Назавтрее, приступъ учинивши, взяли Чорторѣискь и кнзеи ихъ поимали. Того жь часу захорѣлъ Мъстислав и хотѣл кнзю Данилу поручити домъ свои и дѣти свои, але ему того не допустилъ з зависти Глѣбь Иеремѣевичь. И такъ преставился великиї кнзъ Мъстислав Мъстиславовичъ Храбрыї, и похован был.

Потом выпустили Ярослава и дали ему Перемышль и Межибож.

Глава 4

Ѡ воинѣ кнзеи киевского и черниговского з кнзем Даниломъ и Ѡ згодѣ ихь, Ѡ забитю кнзя полского Леска и о воинѣ кнзя Данила на Калиш //

[171]—По смерти Мъстислава—[171] Кирилъ, 218
митрополит киевскиї, хотѣль миръ учинити зв.
межи кнзями рускими и не моглъ. Ростислав пинскиї не пересталъ, клевечючи на Данила, бо егѡ дѣти поиманы были. Владимеръ Рурикович, кнзь киевскиї, такьже гнѣвался на кнзя Данила ѡ тое, иж Данииловь ѡтцъ Романъ, кнзь галицкиї, постригь у чернцы ѡтца Володимерового, Рурика, кнзя киевскогѡ. Для того теды Владимеръ Руриковичъ собралъ воиска киевскиї и Котяна, и всѣх половцовъ, а Михаилъ, кнзь черниговскиї, зь иншими кнзями из курянами, из пинянами, из новьгородцами, из туровцами, знявшися, пошли з

[л] перекопанл [м—м] П вписано над рядком арк. 143 зв. [н—н] до арк. 144 зв. [о] ѡбачивши

Володимеромъ кь Каменцу на Данила и облег-
ли Каменецъ. Кнзъ Даниилъ, зненацка обле-
219 женыи, поѣхалъ з Каменца // до Ляховь ѡ
помочь, а Павла своего послалъ к Котяну, мо-
вячи: «Сотри сию воину, а мене прими вь свою
любовь». И учинил такъ Котянъ, пошол к
Галичю з половцами і взяль землю Галицкую.
Отолъ пошолъ в землю свою. А в Галичи того
часу был королевичь венгерскиї и Судислав
з нимъ, з которыми Владимеръ и Михаилъ
покої мѣли. И такъ кнзь киевскиї Владимер
и кнзъ черниговскиї Михаилъ, ничого не спра-
вивши, пошли додому.

Кнзи зас Даниил и Василко Романовичи,
взявши великое воиско лядское на помочъ,
пошли к Киеву з Пакославом, гетманомъ, и зь
Алеѯандромъ. И споткали пословь от Влади-
мера и ѡт Михаила, Вротислава Петровича
219 зв. и Юрья Толигнѣвича, // просячихь примирья.
Кнзи теды Даниил и Василко учинили з ними
примире і вернулися зь ляхами.

172—Того жь року забитыи зосталъ великиї
кнзь Леско—172 на сеимѣ от Свтополка Олгови-
ча и ѡт Владислава за порадою невѣрных
бояръ. По смерти брата своего Леска Конратъ
принялъ вь свою любовъ кнзеи Данила и Ва-
силка и просилъ их, жебы пошли ему на по-
мочъ на Владислава Старого. Кнзи Даниилъ
и Василко пошли Конрату помагати, оставили
зас пинского кнзя Владимера, абы Берестья,
ихь города, пилновал зъ угоровьчанами и з
берестянами от ятвѣгь 173—и от литвы—173.
220 Тымъ часом литва завоевалися[п]. // [р]—Остави-
ли зас пинского кнзя Владимера, абы Бере-
стья ихь города пилновалъ зь угоровчанами и з
берестянами от ятъвѣгь и ѡт литвы.

Тымъ часомъ литва завоевалися—[р] зъ ляхами, и пришли кь Берестъю. Которых Владимер, кнзь пинскии, пошовши, погромилъ и побилъ много, иншиї ледве утекли.

А кнзи Даниилъ и Василко, знявшися з
Конратом, пошли кь Калишу и пришли в ве-
черь. Назавтрее, реку перешовши, пошли под
город. А же не было, кто бы имъ противился,
послали воеват и пленить. Теды русь, добѣг-
ши Милича и Старого города, сколка селъ
вротиславлижь[с] заняли і, взявши великиї
полон, вернулися вь станы. Назавьтрее Да-
ниилъ и Василко зь своимъ воискомъ пошли на
приступь кь городу Калишу. Конратъ, //
220 зв. любячи рускиї вои свои, ляхов примушал
до приступу, которыи неохочо ишли. Сами
кнзи приступили к баштѣ Калискои, а Миро-
слава послали позад города зь иншими пол-
ками, бо около города вода была и лоза густая
з вербою. И билися крѣпко того дня з калиша-
нами, але города не достали, же не знали, где
кто боется, а зь города каменемъ кидали,
котороє, якъ дождъ, густо летало. Сиї зась
на стенахъ убили сто и шестъдесятъ члвковь
и мостъ возводныи зажгли, і ворота, ледве
ляхи[т] калишские угасили. И такъ ввечер
отступили от города. Конратъ просил кнзеи
руских, абы назавтрее приступъ чинили кь
городу. Даниилъ и Василко теды послали
своих вперед теребити ѡколо города лѣсъ,
которых калишане видячи, не били, // але 221
мовили: «Нехаи змилуется Конрать и при-
шлет к намъ Пакослава и Мъстислава[у] на
розмову». Пакослав радилъ, абы самъ Дани-
илъ, взявши на себе Пакославову одежду,
ишолъ послухати, што будутъ мовити з города.
Не смѣлъ Даниилъ того, бо и Конратъ, не до-
вѣрявь Мъстиславовѣ[ф], еднакъ, взявши на
себе зьбрую[х] Пакославову, за порадою брата
своего пошол зь Мъстиславом[ц] под город.
Калишане, разумѣючи, же то Пакослав, рек-
ли: «Мовте великому кнзю Конрату: сеи город
не твои естъ, ннѣ брату твоему служимъ, а
заутра можемъ твои быти. И едного лядского
роду естесмо, чему позволяешъ руси нас добы-
вати, мы уже изьнемогли. Если они нась до-
будутъ, якая тобѣ слава? Романовичемъ //
слава будетъ и корысть, а свою честь уничи- 221 зв.
жишъ. Не погуби нась!». Данило, якобы Па-
кослав, отповѣдилъ: «Учинил бы вамъ Кон-
ратъ млсть, але Данило лютъ, не хочетъ ѡти-
ти, не взявши города». 174—Мъстивуи, тут
же стоячи, засмѣявся и реклъ: «А то самъ Да-
ниилъ з вами мовит». За тое кнзъ Даниилъ,
розгнѣвавшися, ударил Мъстивуя—174 още-
помъ и зняв зь себе прилбицу Пакославову, а
калишане крикнули, просячи: «Змилуися!
Мы твои слуги, учини примирье з нами!».
Даниилъ, много смѣявшися, взялъ от нихъ
двохъ мужеи, приѣхал къ Конрату. И так
Конратъ учинилъ примире з калишанами,
взялъ у нихь богатство, много руси, бо русь
много были взяли вь плѣн людеи ихъ. // И учи- 222
нили русь и ляхи межи собою присягу: если
бы мѣли коли межи собою завоеватися, жебы
русь лядскои челяди и ляхи рускои не воевали
и в полон не брали.

Тое постановивши, вернулся Даниилъ зъ славою великою додому, бо перед тымъ ни единъ кнзъ рускиї такъ глубоко и далеко не въходилъ воевати въ землю Лядскую, опричъ[ч] Владимера, крестившаго землю Рускую.

Ѡ ВЗЯТЪЮ ГАЛИЧА ПРЕЗ ДАНИЛА ѠТ КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГО И О СЛАВНОМЪ И ЧЮДОВНОМЪ ЕГО ЗВИТЯЗСТВѢ НАД КОРОЛЕМЪ ВЕНГЕРСКИМЪ //

222 зв. Потомъ кнзъ Василко поѣхалъ на свадбу
къ шурину своему, кнзю суздалскому Гур-
гию, [175]—зь Ярославомъ—[175] и зь иншими. А къ
Даниилу, кнзю, вь Угровскь прислали гали-
чане, мовячи: «Судислав пошолъ в Понизовье,
а каролевичь венгерский самъ в Галичю остал-
ся. Приїди скоро в Галичъ!». Кнзъ Даниилъ,
собравши воиско, послал Демъяна з воискомъ
на Судислава, а самъ з малою дружиною по-
шолъ к Галичу. Судиславь ѡт Демъяна
утеклъ в Галичъ, а Даниилъ взялъ домъ Су-
диславовь и вино, и овощи, и копиї, и стрѣлъ
барзо много в дому его. И перешолъ Даниилъ
на другую сторону Днестра, сталъ у Глини-
цахъ на березѣ Днестра. Тамъ галичане,
223 выѣхавши з венгерами, // стрелялися на леду
и запалили мостъ на рецѣ, а река почала рос-
пускатися, але мостъ погаслъ. А тымъ часомъ
притягнул до Данила гетман его Дьмъян з
воискомъ, и з боярами галицкими, з Мирosла-
вомъ, зь Владиславомъ и зъ иными многими,
зь чого барзо урадовался Даниилъ. Назавьтрѣе
пришолъ кнзь Владимеръ Ингваровичъ, и
перешли вес мость, и стали над берегомъ.
Потомъ ѡблегли город Галичъ з чотырох сто-
рон, [176]—ѡт Бобреки[ш]—[176] до реки Ушицы и
до Прута. Которымъ облеженемъ притиснены,
галичане здали Даниилу город Галичъ [щ—щ]
и, памятаючи кь себѣ любовь короля вен-
герского, сна его Андрѣя з Галича зъ честъю
самъ выпровадилъ. З ним же пошол единъ //
223 зв. Судиславъ, на которого кидали галичане ка-
менемъ, мовячи: «Выїди з города, мятежниче
земли!».

И пришолъ Андрѣи, кролевичъ, кь своему
ѡтцу до Венгеръ, и Судиславь з нимъ. На-
мовлял короля Судиславъ, абы самъ пошол
на Галич и взялъ землю Рускую. Учинилъ
такъ крол венгерский Белоризь. Собравши
барзо великое воиско, пошол на Галичъ, мо-
вячи: «Не остоится Галичъ! Нѣстъ, кто бы
его выбивалъ от рукъ моихъ». Гды вышолъ[ю]
корол в горы Венгерскиї, послалъ на него
Гсдъ Бгъ архангела Михаила, которыи ѡт-
ворилъ ѡблаки небесныи, же великиї дождь
пустил[я] такъ, ажь кони ихь тонули, а сами
венгеры узбегали на высокиї горы. Еднакъ
224 же // гордыи королъ тягнулъ далеи, ажь при-
шол под Галичъ и ѡблегь город. И послалъ
послы [177] свои, которыи, ставши под городомъ,
великимъ голосомъ до Галича кричали:
«Слухаите словь великого короля угорского!
Нехаи васъ не зводитъ Демъянъ, мовячи:
«Выбавит нас Гсдъ Бгь зъ землею и Даниилъ».
Нехаи не маєт надѣи вь Бозѣ, мовячи: «Не
предасть Бгь мѣсто сее королеви!» Такъ много
на розныи ходилъ краи, и никто ихь не выр-
валъ з рукь моихь». Тыи слова слышачи, Да-
ниилъ молился силно Гсду Бгу, а Демъянь,
не боячися тых пострахов и на Бга надѣючися,
покреплял людеи. Даниил привелъ на помочъ
себѣ ляхов и половцовъ // Котяновыхъ, а у 224 зв.
короля были половцы Бѣговарсовы. Гсдь
Бгь, не терпячи гордости и блюзнѣрьства
королева, попустилъ на венгеровь рану фа-
раонову, ѡт котороu и Бѣлоризъ, знемогши,
отступилъ от города и пошовь, зоставивши
люд свои за собою. Которых галичане, выбег-
ши, били и имали, и иншиї в рецѣ тонули. Самъ
корол, перешовши Днѣстрь, пошолъ над Пру-
томъ, а ангелъ Бжиї за попущениемъ Бжиимъ
ударил ихь раною, от котороu сами венгеры
и кони ихъ умирали, черви зь ихь подошовь
лѣзли, от которых умирали, и кони ихь черви
росточивали, и иншиї, коло огня зышовшися,
// мясо къ устомъ несучи, умирали, и иншиї 225
от попущѐния великого дожда тонули, і в
реках. Тамъ тежь прислове учинилося тое:
«Скит река лихую заиграла игру угромъ».
Такъ венгерове ѡт Гсда Бга розными ранами
скараныи, а Даниилъ за свою на Бга надѣю
цѣлыи ѡдержалъ Галичь.

Глава 6

Ѡ ЗРАДѢ ГАЛИЧАНЪ И Ѡ ВОИНѢ КНЗЯ АЛЕѮАНДРА НА ДАНИЛА, Ѡ ВОИНѢ КОРОЛЯ ВЕНГЕРСКОГО ПРОТИВ ДАНИИЛА, Ѡ ВЗЯТЪЮ ѠТ НЕГО ГАЛИЧА И ИНЫХЪ ГОРОДОВЪ И О ПОСАЖЕНЮ ВТОРОМЪ В ГАЛИЧИ КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГО АНДРѢЯ //

[178]—По часѣ немаломъ—[178] збунтовалися не- 225 зв.
вѣрныи бояре галицкиї Молибоговичи и иншиї
на кнзя своего Даниила, [179]—учинили раду
зь сынами Алеѯандра, брата стрѣиного Дани-

арк. 147 зв. [п]завоеваласѧ [р—р]*відсутнє* [с]вротиславлих
[т]*П вписано над рядком арк. 148* [у]Мстивуѧ [ф]Мстивуевѣ
[х]зброю [ц]Мстивуемъ *арк. 148 зв.* [ч]опрочъ *арк. 149* [ш]Бобр-
ки [щ—щ]взявши Даннилъ Галичъ *арк. 149 зв.* [ю]войшолъ
[я]пустили

илова—[179], убити єго, и хотѣли заполити єго избу, в котороu сидѣлъ зъ братомъ своимъ Василкомъ. В тоu час Василко, нє знаючи о ихь радѣ злоu, вышолъ из избы и, выня́вши своu мєчъ и граючи, махалъ на слугу, а другиї з нимъ, щить похвативъ. Обачивши тоє, злыu порадцы Молибоговичи убоялися, разумѣючи, жє ихь рада открыта єсть кнзємъ и вѣдома. Для того побѣгли прочъ. Затымъ Василко поѣхалъ кь Володимєру, а бояринъ Данииловь галицкиu Филипъ поѣхал кь стрѣиному брату Даниловому Алєѯандру, и з ним другая рада
226 стала на зьгубу Даниила[в]. // Довѣдавшися о тоu радѣ злої, Дємян, началникъ воuскъ Данииловыхь, прислал кь Даниилу, воюючєму на тоu час [180]—вь Браневи Чаверли—[180], мовячи: «Злыu тобѣ, княжє, банкєтъ готуєтъся: бояринъ твоu Филипь змовился зь Алєѯандромъ, кнзємъ, тєбє убити. Иди назад, дєржи столицу ѡтца твоєго!».

Даниилъ, тоє услышавши, зараз вєрнулся кь Галичу, алє бояре нєвѣрныu, къ Днєстру пришовши, инуды от нєго пошли. Приѣхавши в Галичъ, Даниилъ послал к Василку, абы ишолъ на Алєѯандра. Услышавши тоє, Алєѯандєръ побѣгъ в Пєрємышль къ своимъ совѣтникомъ, а Василко взялъ єго город Бєлзъ. Ивана зась Михаиловича, сѣдєлника своєго, послалъ по Молибоговичовъ, злых совѣтни-
226 зв. ков, // и по Волдрисєвъ. И поимано тых злых совѣтниковъ двацатъ и осми. Нє карал єднакъ ихь кнзъ смєртию, алє млсть показал. З которых єдин и очи былъ залилъ кнзю чашєю, а кнзь стєрпѣлъ, на Бга помъсту свою вьскладаючи.

Потом самъ Даниилъ вѣчє, то єсть раду собравши, рєклъ тымъ бояромъ: «Хочєтя ли мнѣ вѣрныї быти, жєбымъ з вами пошолъ на моихь вораговъ?». Ѡни всѣ крикнули: «Вѣрныu єсмы Бгу и тєбѣ, гсдрю нашєму!». А Микула, соцкиu, рєклъ: «Гсднє княжє, нє погнєтши пъчєлъ, нє ѣсти мєду!». И такъ, помолившися Гсду Бгу и Прєсвєтоu Бдцы, и свтому архистратигу Михаилу, Даниил з Мирославомъ и зь дружиною пошолъ на Алєѯандра. За нимъ пошли и бояре галицкиu, творячися вѣрныu,
227 а были єдноu рады // зь Алєѯандромъ на згубу Даниила. Гды пришол Даниилъ къ Пєрємышлю, Алєѯандєрь побѣгъ з Пєрємышля. На которымъ гонячиися, Лєв [181] Храбрыu зосталъ забитыu. Нєвѣрныu зась Владислав Юрьєвичъ, Алєѯандровь жє совѣтникь, гонил зь Алєѯандромъ ажь до Башты Вєнгєрскоu. Лєчь Алєѯандєрь утєклъ, всє своє богатство оставивши, и прибѣгъ до Вєнгєръ, оповѣдил Судиславу тоє всє. Судиславь, давныu ворогь Даниилов, намовилъ короля вєнгєрского, жє самъ королъ зъ сынами своими, Бєлєю и Андрѣємъ, пошол и пришол къ Ярославлю, гдє былъ Давыд Вышатич, ѡт кнзя Даниила поставлєныu, затворился, з нимъ жє и Василиu Гавриловичь. Которыu крѣпко билися зъ города ажъ до захода слнца з вєнгєрами. Вночи знялъ страхъ //Давыда, жє тєща єго, бывшая кормилица 227 зв.
Судиславова, мовила, ижъ нє можєтъ удєржати города. И хотяu єго укрєплялъ Василко мужєствєнныu, жєбы дєржался в городѣ, єднакъ жє Давыд здалъ город королю вєнгєрскому, самъ выпущєныu з города цѣлъ зъ своими.

А карол[а], взявши город Ярославлъ, отголъ пошол къ Галичю. В тоu часъ Климота, боярин зь Голыхъ Горь, побѣгь от Даниила кь королю, за нимъ і всѣ бояре галицкиї пєрєдалия[б] к королю.

Затымъ королъ, [182]—взявши Галичъ, посадилъ в нємъ знову сна своєго Андрѣя—[182], а самъ пошолъ къ Володимєру. И пришовши, удивився города того красотѣ, мовячи, жє нигдѣ і в Нємєцких сторонахъ такого нє видалъ города. Мирослав в тоu час ѡт Василка дєржалъ Володимєр город, мужъ // храбрыu 228
и смѣлыu. Алє тогды устрашившися, учинилъ мирь з королємъ бєз вѣдомости Даниила и Василка, отдалъ Алєѯандру Бєлзь и Чєрвєнъ, за што розгнѣвалися на Мирослава кнзи, жє, маючи вєликоє воuско, примирилъ з королємъ и отдалъ Бєлзь и Чєрвєнъ.

Королъ от Володимєра вєрнулся до Вєнгєрь, а Даниилъ вєликиї плѣнь взялъ, около Бєлза воюючи. Тогды прислал Данилу кнзъ києвскиї Владимєрь Руриковичъ, просячи єго к сєбѣ на помочь противь Михаила, кнзя чєрниговского, которыu ишолъ на Владимєра. Кнзъ Даниилъ, пришовши кь Владимєру в Києвъ, учинилъ мирь мєжи ими и взяль сєбѣ от Владимєра город Торцєскъ, и отдаль тоu город дѣтємъ Мьстиславовымъ, своимъ шурятом, за добродѣяниє ѡтца ихь к нєму.//

Глава 7 228 зв.

Ѡ ВОИНѢ КОРОЛЕВИЧА ВЕНГЕРСКОГО З КНЗЕМЪ ДАНИЇЛОМ И О СМЕРТИ КОРОЛЕВИЧОВОИ, Ѡ КНЯЖЕНИЇ В ГАЛИЧѢ ДАНИИЛА И О ПОИМАНЬЮ ОТ НЕГО КНЗЯ АЛЕѮАНДРА

Потомъ Андрѣu, королєвичъ вєнгєрскиї, поднєслъ воuну на кнзя Данила и пошолъ з воuскомъ къ Бѣлобєрєжью. Владиславъ от

Даниила поѣхалъ вь сторожи, споткалъ воиско в Белибережьї и бился з ними над рекою Случъю, и гнал[в] за нимъ до реки Деревнои. Из лѣса Чортова далъ Владиславъ вѣдомость ѡ томъ кнземъ Даниилу і Владимеру в Киевъ. Даниилъ зараз з Киева от Владимера пошол //
229 противь королевича. Увѣдавши о томъ, королевичъ з венгерами вернулъся къ Галичу, а Даниилъ, знявшися зъ братомъ своимъ Василкомъ, догналъ венгеровъ у Шумска[г]. З венгерами жь былъ Алеѯандеръ и Глѣбь Еремѣевичъ,[183] и инші кнзи болоховецкиї. Тѣды Даниилъ з Василкомъ, переправившися черєз Великую рѣку на Шумскъ и поклонившися, и помолившися Бгу и светому Семиону, а справивши своє воиско, билися [184] крѣпко з венгерами и зъ кнзями болоховецкими. Зъ обоихь сторон битва была потужная вес денъ, и много венгеровь позабивали кнзи Даниилъ и Василко, а зь ихь воїска толкѡ пятихь забито. И побѣгли венгери к Галичу, туды ж вернулся и королевичъ. Назавтрее, в Суботу //
229 зв. великую, на венгерь знову Даниилъ строилъ воиско.

Затымъ прислалъ к нему и кь Василку братъ ихь Алеѯандерь, просячи, абы его к себѣ приняли. Они з радостию его к себѣ приняли. А гды трава стала, пошли всѣ три кнзи, Даниилъ, Василко и Алеѯандерь, къ Плѣнску[д], [185] городу, і взяли его под Ярьбузовичами, гдє и полон великиї взявши, з корыстью вернулся Даниилъ къ городу своему Володимеру.

[186]—Потомъ королевичъ[186] венгерский и Судиславь вывели Дьянуша на Даниила. Даниилъ засъ, поѣхавши кь Киеву, взялъ половцов и Изяслава противъ ихъ. Изяславъ присягь Даниилу в церкви, з ними жь и з Владимером Руриковичомъ, кнземъ киевскимъ, кнзъ Даниил пошолъ противъ королевича и
230 Дъянуша. // Тогды Изяславъ учинилъ ошуканиє, повоевавши волость Даниилову и взявши Тихомлъ, вернулся. А зь Даниилом Владимерь и кнзь половецкии Котянъ пошли к Перемышлю. Там на мосту королевичъ и Дьянушъ билися з Даниилом и зъ Владимеромь и, отбившися имъ, пошли в Галичъ, покинувши все. Даниилъ зас и Владимерь гналися за ними, и гды пришли до Бузка, тамъ к нимъ притягнули Василко, брат родныи Даниловь, и Алеѯандерь, братъ стрѣнныи, и знялися з Даниилом. Ѡттолъ Владимерь и Китян вернулися до Киева. Тогды ж Глѣбь Еремѣевичъ отступил ѡт королевича къ Даниилу.

А Даниилъ з Василком пошол кь Галичю и на березѣ, перешовши Днестръ, стрѣтили Даниила бояре галицкиї, болшая половина, Доброслав // и Глѣб зь инішими многими, и 230 зв.
взял Даниилъ з братомъ городыи галицкиї, и пороздавалъ ихь бояромъ і воеводамъ, и мѣли корму много. А королевичь венгерскиї и Дъянишъ, и Судислав в Галичѣ, городѣ, голодомъ знемогали девять недѣль. Даниилъ на них воевалъ, ждучи леду, жебы могь, к нимъ перешовши, ихь добывати. И Судислав з Галича послалъ хитре къ Алеѯандру, ѡбѣцуючи ему ѡтдати Галичь, жебы ѡт Данила ѡтступилъ. Учинилъ такъ Алеѯандеръ, прочъ пошолъ. Галичане засъ мыслили иняти Данилу[е].

По маломъ часѣ умерль королевичъ. Для того галичане послали, просячи Даниила в Галичь на княжение. Тымъ часомъ Судиславъ утекль [187]—з Галича—[187] до Венгерь, а Даниилъ сѣлъ в Галичи. Алеѯандерь зас, боячися //
Даниила за свою зраду, пошолъ к Володимеру, 231
своему тестю, в Киевъ. Даниилъ, ѡ томъ довѣдавшися, погнался за нимъ з Галича и, догнавши его, поималъ в Полономъ, три дни и три ночи з воиском не спавши, і вернулся кь Галичу.

Глава 8

Ѡ воинѣ кнзя Данила и Владимера, кнзя киевъского, зъ кнземъ Михаиломъ черниговскимъ и з половцами, такъже и зь ляхами, и з ятвѣгами, и зь берестянами, ѡ бунтахь галичан на Данила, ѡ выитию[є] его з Галича и о воинѣ на Галичь, и о взятъю знову през него Галича //

Тых же часовь Владимеръ Руриковичъ, 231 зв.
кнзъ киевскиї, прислал сна своего Ростислава к Данилу в Галичъ, любовь свою къ Данилу освѣтчаючи, и побратался з нимъ по-прежнему. И поневаж Михаилъ, кнзь черниговскиї, и Изяслав знову на Владимера повстали, просилъ Владимеръ Даниила кь себѣ на помочь. Даниилъ за любов его к себѣ пошол з воиском кь Киеву. Довѣдавшися о немъ, кнзь Михаилъ отступилъ ѡт Киева в Черниговъ, а Даниилъ, пошовши кь Чернигову, многиї городы по Деснѣ побрали: Хороборь, Сосницу и Сьновскь, и инішиї. И гды пришли кь Чернигову,

арк. 150 зв. [в]Данилу *арк. 151 зв.* [а]король [б]передалися *арк. 152* [в]гнали *арк. 152 зв.* [г]Шумску [д]Пѣнску *арк. 153 зв.* [е]Данила [є]выстю

билися з ними з Чернигова, кидали з города великимъ каменемъ на полтора перестрѣла,
232 кождыи // единъ камен такь великъ, якь могли его четыреж силныи мужи подняти. Еднакъ же кнзь Михаилъ и черниговцы учинили примире зь Владимером и зь Данииломъ. И такъ Владимерь з Даниилом вернулися спокоине къ Киеву. Данииль з воискомъ своимъ былъ зпрацованыи барзо, бо от Крещения Гсдня ажъ до Вознесения черниговскиї городы и волости воевалъ. Кнзь Изяславь не хотѣл того миру, бо былъ привелъ половцовъ, которых половцовъ привелъ на Киевскую сторону, тыї пустошили Киевскую землю. Данииль яко спрацованныи хотѣлъ поити к Галичу, але его Владимерь з Мирославомъ прозбою задержали противь половцовъ. И так Даниил зь Владимером и зь Мирославомъ пошли кь Звенигороду
232 зв. // на половцы. И отголъ [188]—радили Владимеръ и Мирославь вернутися, обачивши великое множество неприятелеи—[188]. Данииль, рекши тое слово: «Не годится воину полохатися, вышовши на воину: или смертъ или животъ будетъ», пошол з ними далеи и, спотькавшися з половцами под Торцескомъ, билися крѣпко, там же пострѣлено коня под Данииломъ, а Владимера, кнзя киевского, з Мирославомъ и з Молибоговичами, и зь иншими многими галицкими боярами половцы поимали. Данииль зас ушол к Галичу. Василко, в тои часъ будучи в Галичу, стрѣтилъ брата своего Даниила.

Тогды Борись межибозкиї за порадою Доброслава и Збыслава послалъ хитре кь Даниилу, мовячи: «Изяслав //
233 с половцами идетъ к Володимеру». Тое услышавши, Данииль выправилъ от себе Василка для обороны къ Володимеру городу. Бояре зас галицкии, обачивши, же Василко отишолъ, учинили на Данила бунты, в чомъ Судиславъ Ильичь[з] перестерегль Даниила, мовячи: «Княже! Зрадливыи слова на тебе в галичанахь. Не погуби себе, иди прочъ з Галича!» Данииль зараз отишол з Галича до Венгерь.

А гды наступила зима, Василко, взявши на помочь ляхов, пошолъ кь Галичу. Тогды и Данииль пришолъ к нему зъ Угорь і, воевавши около Галича, вернулися додому. [189]—Галичане зас—[189] і всѣ болховскиї кнзи воевали по Хомору и пошли къ Каменцу, ωколо Каменца
233 зв. побравши // великии полон, ωтишли [190]—к Галичю—[190].

Тое увѣдавши, кнзъ киевскиї Владимеръ, освобожены от поимания, послали турковъ[і] [191] Данилу на помочь и Даниила Жировича, которыи, гды скоро приспѣли бояре кнзя Даниила, выехали з Каменца, знявшися с турками[і], догнали галичан и звитяжили ихь, и, всѣхь кнзеи болоховскихъ поимавши, привели кь кнзю Данилу в Володимер.

Потомъ, скоро лѣто настало, жалуючи тых кнзеи боловскихъ, кнзи Михаилъ и Изяславъ повели барзо многое воиско ляховъ, руси и половцовъ на Даниила. Конратъ з ляхами сталъ на томъ мѣстцу, где город Холмъ стоит, послалъ своихь около Червена воевати. Даниилъ засъ Гсду Бгу молился на тот часъ //
и святому Николѣ, а сны Василковы, змоцнившися, билися крѣпко зь ляхами и, поимавши много лядскихь бояръ, привели къ Данилу в Городокъ. А кнзъ Михаїлъ стоялъ на Подгорьї, ωжидаючи половцовь изь Изяславомъ и хотячи знестися зь Конратомъ, кнземъ лядскимъ, але половцы, пришовши, взяли землю Галицкую и, не идучи на Данила, з корыстъю и с полономъ вернулися, а Конрать, звитяжены, побѣгь в Лядскую землю через ночъ. И потонуло много ляховъ, утекаючи, в рецѣ Вепру. Што все видячи, Михаилъ самъ пошол в Галичъ. 234

Потомъ кнзи Даниилъ и Василко, собравши воиско, пошли на Михалка и на Ростислава, сна его, кь Галичу, который затворилися были // в городѣ, и воевали около Звенигорода, але самого города не взяли, оборонилъ его образъ чудотворныи Пресветои Бдцы, которыи былъ вь Звенигородѣ. И тоеи жь осени взяли зъ собою кнзи примире. 234 зв.

Навеснѣ кнзи [192]—Даниилъ и Василко—[192] пошли на ятъвѣговь. А пришовши кь Берестью, за великимъ наводнениемъ реки гды не могли поити на ятвѣги, реклъ Даниилъ: «Не слушная есть речь нашу отчизну держати княжевникомъ-тепличемъ, званнымъ соломоничомъ». И пошолъ в великои потузѣ на них, и взяли город Берестье мсца марта. Старшого ихь Бруна и воиновь поимали и вернулися в Володимерь.

Того ж лѣта Даниил ходил на Михалка кь Галичю. Кнзь Михалкω, // упросивши себѣ у Даниила примире, далъ й ему Премышль. 235

Того ж лѣта кнзь Даниилъ водилъ литву з Миндогомъ, кнземъ ихъ, и зъ Изяславомъ новгородцкимъ на Конрата и на ляхи, [193]—и повоевали Лядскую землю—[193].

Потомъ кнзи Даниилъ и Василко, запрошеныи на честь от короля венгерского, будучи з нимъ в любви, ѣздили до Венгеръ.

Тых же часовъ Фридрихъ, кролъ, пошолъ воиною на Генрика. Гиндрикь[к] просилъ Даниила и Василка себѣ на помочъ, которыи гды хотѣли поити Генрику помагати, королъ имъ заборонилъ того походу, і такъ вернулися въ свою землю.

Потомь кнзь суздалскиї Ярослав, пришовши в Рускую землю з воискомъ великим, ѡтнялъ ѡт Владимера Руриковича Киевъ
235 зв. и сѣлъ в немь. Не по долгомъ часѣ кнзъ // Михаилъ, оставивши сна своєго Ростислава вь Галичѣ, пришол и отнялъ у Ярослава Киев, а Ярославъ знову пошолъ кь Суздалю. Ростиславъ зас от Данила отнялъ Перемышлъ и пошол на Литву зъ всѣми боярами.

О том довѣдавшися, Даниилъ пошол з Холма з воискомъ кь Галичю и, ставши под городомъ, реклъ галичаномъ: «Поколъ будете держати чюжихь кнзеи, а мене, дѣдичного своєго кнзя, не держите?». За тымъ словомъ рекли всѣ галичане: «Сеи нашь природныи кнзъ, Бгом данныи!». И побѣгли всѣ, якъ дѣти кь отцу и пъчолы кь матцѣ. Епископь Артемиї зъ Григоремъ, дворскимъ, заборонялъ имъ того, але видячи, же не можно задержати города, вышли зъ слезами зъ города кь Дани-
236 илу // и рекли: «Прииди, возми город и прими свою дѣдичную столицу!». Такъ кнзь Даниилъ вышолъ в город свои Галичъ, пришол в церковъ Пресветои Бдцы и, помолившися, сѣль на своеи столицы, и поставилъ на Немецких воротахъ свою короговь на знакъ звитязства. А Ростиславъ, вернувшися кь Галичю и послышавши, ижь Даниилъ взяль Галичь, побѣгь до Венгерь. Бояре зась галицкиї невѣрныи пришли и поклонилися Даниилу, просячи прощения. Даниилъ, якъ добрыи, простил ихъ, упоминаючи, абы єму далеи вѣрныи были, а за Ростиславом в погоню послалъ свое воиско. Которыи гонили єго ажь до горы Татры [194] і вернулися.//

236 зв.

Глава 9

Ѡ ПРИШЕСТВИЮ ЦРЯ ТАТАРСКОГО БАТѢЯ ИЗ ТАТАРАМИ НА РУСКУЮ ЗЕМЛЮ И О ВОЕВАНЮ[л] ОТ НЕГО ЗЕМЕЛЪ РЕЗАНСКОИ, СУЗДАЛСКОИ И ВЛАДИМЕРСКОИ, И Ѡ ВЗЯТЪЮ КОЗЕЛСКА, ПЕРЕЯСЛОВЛЯ И ЧЕРНИГОВА

Року 6741-г[м] [195] прошол на Рускую землю безбожныи црь татарскиї Батиї з незличонымъ множествомъ татаръ, маючи з собою воиска шесть кротъ сто тысячеи. Которыи пред тымъ, якь вышше сказалося, з рускими кнзями билися на Калцѣ. Тыї татаре первеи пришли на землю Резанскую и взяли на копиє город
славныи Резан. Поимали // в немъ кнзя Гур- 237
гия албо Георгия и повели кь Принску, где была єго княгиня. Зь Принска вывели княгиню и забили кнзя Гургия, тамъ же и княгиня[н] єго, і во всеи земли Резанскои позабивали людеи всѣхь нещадно, и самых немовлятокъ, ссущих молоко, забивали.

Курь Михаиловичъ утеклъ зь своими в Суздалъ и сказал кнзю суздалскому Гургиеви безбожныхъ татар приход. Тое услышавши, кнзъ суздалскии послалъ сна своєго Всеволода со всѣмъ воискомъ противъ татарь. З нимъ же поѣхав и Куръ Михаиловичъ. А гды Батиї з татарами пришолъ на землю Суздалскую, стрѣтилъ ихъ Всеволод на Колодни. Тамъ же билися крѣпко, зо обоихь сторон упало много
людеи побитых, // але Всеволод звитяженыи 237 зв.
застал и, побѣгши назад, сказал отцу о своеи з татарами воинѣ и о идучихь на городы єго. Теды кнзь Гургиї, оставивши сна своєго и княгиню свою в Володимери, зобрал воиско великое на татарь, леч же не мѣлъ около себе доброи сторожи, зьѣхавъ єго безбожныи Бурундаї, самого кнзя Гургия убилъ і вес город ѡбогнали. Батиї, стоячи под городомъ Владимеромъ, до крѣпко боронячихся граждан тыи слова мовил: «Чого ѡпираєтеся намъ? Знаєте, где славныи городы резанскиі и вашь город, и [196]—князъ[о] вашь Гургиі великии не всех ли—[196] тѣх рука наша, поимавши, смерти ѡтдала!».
Услышавши тыи слова // безбожного Батия, 238
[197]—преподобныи єпспь—[197] почалъ своих граждан укрепляти, жебы до смерти боронилися, не здаючися, ручачися имъ о томъ, иж в томъ[п] обороне, хатя и побиты будутъ, мученическиі венець ѡт Бга приимутъ. Тыми славами укрепленыи, з города крепко отбивалися. А гды таторове барзо налегали на город, пороками биючи город и стрелами без числа стреляючи, князъ[р] Всеволод устрашився, будучи молодыи.
Вышолъ самъ з малою дружиною // з города, 238 зв.
великии дары несучи Батиеви, сподиваючися, же иж животомъ подаруєт. А Батии, якъ звѣрь окрутныи, зараз казаль кнзя пред со-

---

арк. 154 [ж]чотыри *арк. 154 зв.* [з]Ілиничъ *арк. 155* [и]пославъ [і]торковъ [і]торками *арк. 155 зв.* [й]давъ *арк. 156* [к]Генрикъ *арк. 156 зв.* [л]повоєваню [м]*П 1233*-г *арк. 157* [н]кнагиню [о]кназ *П виправлено з* к нимъ *арк. 157 зв.* [п]той [р]кназ *П виправлено з* нимъ

бою зарѣзати и всѣх вмѣсте позабивати. Епспь з княгинєю и з дєтьми княжими вьбєхъ вь црковь, тамъ жє иж[с] Батии з црковью казал запалити.

Так Батии, выбивши город Володимєрь, пошоль и поплєнив всѣ городы суздалскиї, и пришол къ городу Козєлску, вь которомъ биль князъ[р] молодыи Василиї. Довѣдавшися нєчєс-
239 тивыи // татаровє, иж козлянє высокои розум маютъ, нє можно иж[с] города хитрыми славами взяти, умислили штурмомь добивати. А козлянє порадилися нє здаватися Батию, мовячи: «Хотя и молод нашъ кнзь, мы волимо, нє здаючися, на пляцу помєрти, а такь умираючи, и туть славу примємъ, и мученическии вєнецъ от Хрста за вѣру, умираючи, одєржим». Татарє зась, штурмуючи до мѣста, пробили стѣну і възбѣгли на валъ, а козлянє ножами рѣзалися з ними. И порадившися, пошли, на полки татарскиї напавши, билися крѣпко и убили татаровь чєтырє тысячи. [т]—[т] И ихь тата-
239 зв. ровє // побили, і взялъ Батиі город Козєлскъ, позабивалъ всѣхь в городѣ и нємовяток, ссучих молоко. О кнзѣ Василиї нє вѣдомо єсть, и иншиї мовили, жє вь крови утонулъ, бо малъ былъ. Отголъ татарє город Козєлскь нє назвали Козєлєскъ, алє городомъ злымъ, бо там билися сємъ нєдѣлъ, и убито и татаръ сновъ трохь тємничихъ, которых татарє, пилно шукавши, нє нашли за множєствомъ труповь.

Батиї, взявши Козєлєскъ, пошолъ в зємлю Половєцкую. Отголъ посылал татар на городы рускиї. Потомъ взялъ Пєрєясловль на копиє і всѣхь позабивалъ, и церков Свтго архистратига Михаила розбилъ, сосуды цєрковныї бєзчислєныи срєбрєныи и золотыи и каменє до-
240 рогоє побралъ. Там жє єпископа // прєподобного Сємиона забили.

Отголъ пошли татаровє под Чєрниговъ и обступили город вєликою силою. Кнзъ Мъстиславъ Глѣбовичъ пришол на них зъ своимъ воискомъ и, бившися з татарами, звитяжєнъ от них зостал, и много воиска єго побито. І взявши, город Чєрниговь татаровє спалили огнємъ, єпископа взяли с собою и повєли єго кь Глухову.

Тымъ часомъ Мєнчакан татарскии приѣхалъ оглядати Києва и, ставши на другои сторонѣ Днєпра у Городка Пѣсочного, обачивъ Києвъ и задивился красотѣ єго і вєликости, и прислал ко кнзю києвскому Михаилу и къ грожданомъ, хотячи ихь прєлстити, абы зда-
240 зв. лися.// Алє они ихь нє послухали.

[198]—Потомъ Михаилъ, убоявшися татаръ, побѣгь зъ сыномъ своимъ Ростиславомъ в Вєнгєры—[198], а кнзъ смолєнскиї Ростиславъ сѣлъ в Києвѣ. Што услышавши Даниилъ, приѣхал и поимал Ростислава, а, взявши Києвъ, посадил в нємъ старосту своєго Дмитрия, жєбы боронил Києва от татарь. Ярославъ зас, тоє послышавши, жє Михаилъ побѣгь до Вєнгєръ, поимал Михаилову княгиню и боярь, и город Камєнєцъ взялъ. Кнзъ Даниилъ послал к нєму, мовячи: «Пусти сєстру мою, княгиню Михаилову, ко мнѣ, понєважь кнзъ Михаилъ обоимъ намъ злоє мыслитъ». На тыи слова Ярославь отпустилъ, и пришла сєстра кь князємъ Даниилу і Василку, а они єѣ дєр-
жали //в вєликои чести. Ростиславь зас, снъ 241
Михаилов, сватался дочки короля вєнгєрского, алє корол нє толко нє дал Ростиславу своєи дочки, лєчъ выгналъ єго зь своєи зємли зъ отцємъ єго Михаиломъ. Тєды кнзъ Михаилъ и снъ єго Ростиславъ пошов къ вуєви Конрату в Ляхи.

Глава 10

О взятъю и спустошєню славного города Києва,[у]—[у] О поєднанью кнзя Даниила зь кнзємъ Михаиломъ и о отходѣ ихъ з зємли рускои //

Року 6748-г[ф] пришолъ Батии къ Києву з 241 зв.
вєликою потугою[х] и з многими воисками и окружилъ Києвъ вєсь силою татарскою, и сталося Києву облєжєниє тяжкоє, страх вєликиї[ч] был [ч]—[ч] от скрипѣния возов Батєєвыхъ, и от рєвѣния многих вєрблюдов єго, и от рзания бєзчислєнных стад конєи єго, и полна была Руская зємля поганых воискь татарскихъ. Тогды поимали у них татарина имєнємъ Товрула, которыи сказалъ всю силу татарскую. Тыи были братия Батиєвы силныи воєводы [199]—[ш]Урдю, Бардаи—[ш], Бирюи[щ], Кадал, Бєчакъ, Мєнчюи[ю] и Куюи[я]—[199], кои зас вєрнулся, довѣдавшися о смєрти кановои, и самъ сталъ каномъ нє от роду єго, алє былъ воєвода єго
первыи. До того // єщє воєводы Батѣівы, Сє- 242
бєдяи[ь]-багатырь, и Борондаи[а]-богатырь, которыи взял Болгарскую и Суздалскую зємлю, и инших бєз числа воєводъ, которыхь тутъ имєна нє писаны. Поставил тєды Батыї пороки къ городу Києву подлє вороть Лядскихъ, бо тутъ пришли дєбры, и, биючи пороки дєн и ночь, выбили стѣны. Тєды києвълянє взышли на отбитьє татар от стѣнъ. [б]—[б] Тутъ то было видѣти бєзчислєнных копии щєпаниє и щитовъ, и стрѣлы густыї потємнили[в] свѣть, и зостали звитяжєны киовлянє. Тамъ жє и Дмитрия ранєно.

Татарє, взышовши на стѣны, сѣдѣли тои ден и ночь, а києвлянє тымъ часомъ уробили другиї
242 город около Прєсвятої // Бдцы Дєсятиннои.
зв. Назавьтрєє пришли знову на києвлянь татарє, и сталася мєжь ими битва барзо вєликая. Людєи засъ множєство зъ своими товарами вьзбѣгли на полаты и на коморы цєрковныи, и от тоєи тяготы обвалилися з ними стѣны цєрковныє. И такъ татаровє взяли прєславныи город Києвъ, і всѣхь выстинали, и зпустошили Києвъ до конца. Самого Дмитрия, старосту Данилова, ранєнаго, нє забивали, лєчь дивуючися вєликому єго мужєству, зъ собою взявши, [г—г] на иншиї пошли городы рускиї.

[200]—Гды до Києва єщє татаровє ити готовалися—[200], кнзь Михаил, у Конрата полского будучи, послалъ послы кь кнзємъ Даниилу и Василку, [д—д] признаваючи свою вину, ижь много имъ пакости чинив за поводомъ нєвѣрных галичан, и клялся кнзєм клятвою, ижь
243 николи нє маєтъ мѣти на них вражды. // Даниилъ и Василко за [е—такую клятву—е] приняли Михаила в любовъ [є—и дали—є] єму княгиню єгѡ, а свою сєстру, и самого припровадили єго к сєбѣ з Лядскои зємли. Обѣцали єму Києвь отдати, а сну єго Ростиславу дали Луцкь. Михаилъ засъ для страху татарского нє смѣлъ ити к Києву. Для того Даниил и Василко вь своєи єму зємли позволили жити, дали єму много пшєницы, мєду, овєцъ и товару.

Затымъ довѣдавшися Михаилъ, жє взялъ Батиї Києвъ, побѣгь зь сномъ своимъ кь Конрату полскому, а послышавши тамъ, ижь Батиї идєтъ и на Лядскую зємлю, пошол в зємлю Вростиславскую и пришол к нѣмєцкому мѣсту имєнємъ Срєда. Тамжє нѣмцы отняли у нєго
243 товару много и побили єгѡ, // людєи и внука
зв. єго забили. И фрасовался барзо кнзъ Михаилъ, жє нє мѣлъ гдѣ подѣтися, бо ужє и кь Конрату в Лядскую зємлю зъближалися татаровє, єднакъ пошол кнзь Михаил знову кь Конрату.

Кнзь Даниил, зас, єщє нє слышачи о томъ, ижъ татаровє взяли Києвъ, поѣхалъ до Вєнгєрь к королєви.

Глава 11

Ѡ ВЗЯТЪЮ ОТ БАТѢЯ ВОЛОДИМЕРА, КРЕМЯНЦА, ГАЛИЧА И ИНШИХЬ РУСКИХЬ ГОРОДОВ, Ѡ НЕДОБЫТЮ КАМЕНЦА И О СПУСТОШЕНЮ ЛЯДСКОЇ ЗЕМЛИ И ВЕНГЕРСКО //

244 В тои часъ Батиї, црь татарскиї, послышавши, ижь Даниилъ єсть въ Вєнгрєхъ, пошол самъ кь городу Володимєру и поставил под стѣнами города двєнатцатъ пороковь. Алє нє могши розбити стєны, почал намовляти володимєрцовъ, жєбы здалися. Они єго послушавши, єму здали город, а Батиї, взявши город Володимєрь, всѣхь позабивал в городѣ нєщадно.

Ѡтолъ пошол кь Крємянцу, [ж—ж] городу Данииловому и, обачивши, жє нє можно єго взяти, пошолъ къ Галичу, взялъ и тои город и спустошилъ. [201]—Такъжє и лядскиї городы ажь до Лєнчицы побралъ, повыбивалъ и попустошил—[201]. И рускиі городы знову бєз числа побралъ и попустошилъ. Которых спустошєня 244 зв.
// жалуючи, Дмитриї, києвскиї староста, у Батѣя в нєволи будучи, радилъ Батиєви, абы болєи, нє бавячися в рускихь городах, ишол в Вєнгєры, мовячи ижь: «Якь збєрутся и спотужатъся воискомъ, нє пустятъ тєбє вь свою зємлю». А тоє мовилъ Дмитро, хотячи выманити Батия з Руси, жєбы нє до конца зпустошил Рускую зємлю.

Пошоль тєды Батиї вь Вєнгєры. Которого корол Бєла и Коломан стрѣтили на рєцѣ Салонои[з], тамъ жє бившися з татарми и нє здолѣвши, побѣгли в Вєнгєры, а татарє их гнали до Дунаю. И стоялъ Батиї в зємли Вєнгєрскои три лѣта, и попустошил барзо зємлю Вєнгєрскую. //

Глава 12[202] 245

Ѡ ВОИТИЮ КНЗЯ ДАНИИЛА З ВЕНГЕРОВЬ В ЗЕМЛЮ РУСКУЮ И СНА ЕГО, КНЗЯ ЛВА, Ѡ НЕВѢРНОСТИ ГАЛИЦКИХЬ БОЯРЬ КЬ КНЗЮ ДАНИИЛУ И О ВОИНѢ КНЗЯ РОСТИСЛАВА МИХАИЛОВИЧА ЗЪ КНЗЕМЪ ДАНИИЛОМЪ

Кнзь Даниилъ, о которомъ вышє сказалисмо, поѣхавши до Вєнгєръ, хотѣлъ былъ з королємъ вєнгєрскимъ мѣти сватовство. Нє змогши мѣти, вєрнулся назад в Русъ и, приѣхавши [и—в Синєбодсковь—и] манастыръ Прє-

[с]их *арк. 158* [т—т]Потомъ *арк. 159* [у—у]и ѡ разорєнії прєславныѧ стыѧ вєликіѧ чудотворныѧ Лавры Пєчєръскіѧ кієвскіѧ [ф]*П 1240*-г [х]*П вписано над рядком* [ц]вєлик [ч—ч]и нє слышати было гѡлосу людского [ш—ш]Урдюй, Байдакъ [щ]Бирукъ [ю]Мєнчукъ [я]Куюкъ *арк. 159 зв.* [ь]Сєбєйдѧк [а]Бурундакъ [б—б]на валы [в]потмѣли *арк. 160—160 зв.* [г—г]*див. Вступ, таблицю на с.* 25 [д—д]Романовичомъ [е—е]такою клѧтвою [є—є]ѡтдали *арк. 161 зв.* [ж—ж]Ізѧславовому и взѧл єгѡ, ѡтол пришол къ Камєнцу [з]Солоной *арк. 162* [и—и]Синєводско в

245 зв. святои Бдцы, назавтрее обачил // множество людеи, бежачихъ от татаръ, гды ж еще не вышло были татарове з Рускои земли. Пошол знову в Венгеры, не могучи проити за татарми Рускои земли. Давши в руки галичаномъ сна своего з Венгерь, пошол кь Ляхомъ и пришол вь Судомирь. Тутъ послышалъ о братиї своеи, ѡ дѣтехъ и о княгини своеи, якь вышли з Рускои земли в Ляхи от безбожных татарь. Поискал ихь и нашол на рецѣ Полцѣ, и радовалися о своемъ совокуплениї, а фрасовалися о спустошеню земли Рускои. Тамъ Даниилъ, не смѣючи бавитися для близкости татар, отишолъ в землю Мазовецкую кь Болеславу, къ Конратовому сну. И дал ему кнзь Болеславъ // в Мазовецкои земли Вышьгород. Тамъ

246 кнзь Даниилъ жилъ потол, покол ажь вѣстъ взялъ, ижь вышли татаре з земли Рускои, и пошолъ отголъ в землю свою. Пришолъ кь городу Дорогичину, мовячи: «Се город отцовъ наших былъ». А вьишовши в город Дорогичин, обновил, его и поставилъ церковь прекрасную Пресвятои Бдцы, и реклъ: «Мои то град[i], я его копиемъ взялемъ».

Потомъ кнзь Даниилъ зь братомъ Василкомъ пришол кь Берестю, и не могли в поле ити для смраду ѡт труповь побитыхь от татаръ, а в Володимери ни един живыи не остал, церков Пресвятои Бдцы и иныї трупов полныї были. //

246 зв. Для того Даниилъ отишолъ в Холмъ, которого то города Гсдь Бгь сохранилъ цѣлого от татаръ.

Того жь часу кнзь Михаилъ, бывшиї черниговскиї, потомъ и киевскиї, пошол ѡт вуя своего, кнзя полского Конрата, через Володимерь город до Пинска, а Ростиславъ Владимеровичъ пришол вь Холмъ кь Даниилу, показуючи себе, же не естъ вь єднои ради зь кнземъ Михаиломъ, которыи не помяталъ на добродѣиство Даниилово і Василково, и прошолъ ихь землю, не видячися з ними.

З Пинска кнзь Михаїлъ пришолъ къ Киеву и жилъ у островѣ для того, же Киевъ пустъ был, а снь его Ростислав пошол к Чернигову.//

247 Тогожь часу вышолъ з Венгеръ кнзь Левъ, снь кнзя Данила, кь ѡтцу своему, и рад ему был отцъ, кнзъ Даниилъ, а галичане Даниила своимъ кнземъ называли. Сами єднакь Галицкую землю держали, особливе Доброславъ укняжился был, и Судич, поповь внукъ, пришовши вь Бакоту, все Понизие держалъ, а Григореи Василевичъ всю горнюю сторону Премысльскую заимовалъ без вѣдомости кнзя Даниила. За што розгнѣванныи Даниилъ послалъ з великою жалостъю столника своего Иякова къ Доброславу и кь иншимъ, мовячи: «Я вашъ кнзь, а моегѡ росказаня не чините! Я вамъ не велѣл бояръ // черниговскихъ Михаиловыхъ приимати, але велѣлъ галицкимъ бояромъ волости давати, а солъ на мене отлучити. А вы не такъ чините!» Ѡтповѣдилъ Доброславъ: «Нехаи такъ будеть!». Але не учинилъ такъ, казал отдати Коломыю Лазарю Доможирцу, двор[i] Молибожцу, мужицкого племяни людемъ. И гды реклъ ему столникъ Данииловъ: «Чему без княжого вѣдома тымъ негоднымъ людемъ даешъ Коломыю, которыи[и] сами кнзи великии держатъ на роздаване оружникомъ?», Доброславъ тое смѣхомъ збылъ, што все столникъ ѡзнаимилъ кнзю Даниилу. Ѡ томъ барзо скорбѣл Даниил, же отчизну его негодники держатъ. Потом самъ Доброславь зъ Григориемъ приѣхал // къ кнземъ и во єднои сорочцѣ ѣхал, ни на землю не смотрячи, а галичане бѣгли подле стремени его. Ѡбачивши ихь такую гордостъ, кнзи Даниил и Василко казали ихъ поимати, яко противныхь воли ихь и хитрых.

Потомъ Ростиславъ Михаиловичъ з Чернигова, приѣхавши, собралъ кнзеи болоховскихь и остатокъ галичанъ, пошол кь городу Даниловому Бакотѣ, где был Кирило, печатникъ Даниилов, посланныи списати грамоты бояръ хитрых галицких. К тому городу пришовши, Ростислав бился у воротъ з ними, потомъ, отступивши, перемовлялъ, жебы здалися. А Кирило ему реклъ: «Не помѣтаешь добродѣяния кнзеи Даниила и Василка, вуевъ твоихь. // Такъ ли имъ платишъ, гды тебе зь отцемъ твоимъ Михаиломъ венгерскиї королъ выгналъ. Они тебе зь отцемъ приняли, не памятаючи вашихъ злостеи, тебѣ дали Луцкь, а твоему отцу Киевъ, и твою матку, а свою сестру от Ярослава освободили и дали ѡтцу твоему». Тыхъ словь Ростиславь не слухал, теды Кирило вывелъ на него пѣхоту, и такъ Ростиславь отступилъ от города Бакоты и пошол за Днепръ.

Ѡ томъ взявши вѣдомость, кнзъ Даниилъ повоевал кнзеи болоховских городы, побралъ Деревичъ, Губинь, Кудинъ, Бузкии, Дяцковъ[к]

Marginal numbers (right column): 247 зв. (beside "чините! Я вамъ не велѣл бояръ //"), 248 (beside "къ кнземъ и во єднои сорочцѣ"), 248 зв. (beside "твоихь. // Такъ ли имъ платишъ").

и огнємъ пожєгь много, тамъ жє и полону побралъ много. Гнѣвался на них барзо и за тоє,
249 ижь надѣю покладали в татарах, // бо ихь татарє оставили живых для того, жєбы для татарь на пъшєницу орали. Єднакъ жє кнзєи нѣкоторых болоховєцкихъ Даниилъ выбавил от рукь Болєслава, кнзя мазовєцкого, дарами, которыи ихь был поималъ, жє вь єго зємлю были увоишли. Они и того добродѣяния нє были вдячныи.

Потомъ знову Ростиславь Михаиловичъ, собравши новоє воиско, пошолъ на Галичъ зь Владиславом нєвѣрнымъ. И гды пришли кь Домарѣ, намовилъ хитрє ихь Владислав, жє здалися Ростиславу. Отголь пошолъ Ростислав к Галичу. Послышавши о томъ, кнзи Даниилъ и Василкѡ зь своимъ воискомъ вьскорѣ пошли на Ростислава. Убоявшися ихъ, Ростиславь выбѣгь зь Галича до Щєкотова. З нимъ
249 зв. жє побѣгь Артємиї, єпископъ // галицкиї, и иншиї галичанє. За ними погнали Даниилъ и Василко, алє послышавши о томъ, ижь татарє з Вєнгєръ идутъ, знову в зємлю Галицкую вєрнулися назад.

Даниил поѣхалъ до Бакоти и Калиуса, а Василко до Володимєра. Ѡтоль Даниилъ послалъ своєго дворєцкого Андрѣя кь Пєрємышлю на Костянтина рєзанского, присланного от Ростислава. Констянтинъ, послышавши о приходѣ Андрѣєвомъ, вночи побѣгь. Которого нє угнавши, Андрѣї владыку пєрємыслъского, которыи єму противєнъ былъ, ободралъ и слуги єво розбил, тулы ихь богровыє подралъ, такжє и прилбицы волчиє и борсуковыи. Пѣвца славного Митусю, звязанного, привєли кь Даниилу. //
250 Того ж часу татарє, идучи з Вєнгєрь знову в Рускую зємлю, Ростислава розогнали в борку, ѡнъ самъ побѣгь до Вєнгєрь. Тамъ жє королъ вєнгєрскиї отдалъ дочку свою за Ростислава и заразъ наготовалъ двоихъ богатыровъ, Манмана и Балая, на Даниила. О чомъ Даниилъ довѣдавшися от своєгѡ полочина, казал в Холмѣ своимъ затворитися, а самъ з Холму поѣхалъ к Василку в Володимєръ.

Послышавши кнзь Михаил, ижь королъ вєнгєрскиї за сна єго Ростислава отдалъ свою дочку, побѣгь до Вєнгєрь. Алє королъ вєнгєрскиї и снъ єго Ростиславь чєсти Михаилу нє учинили. Для того, розгнѣвавшися на сна
250 зв. своєго, поѣхалъ на своє пєрвоє княжєниє // кь Чєрнѣгову.

Тогды жь татаровє воєвали ажь до Володавы и, многѡ злого хрстияномъ учинивши, і[л] вєрнулися.

Глава 13[203]

Ѡ ЗАМОРДОВАНЮ ОТ БАТИЯ КНЗЯ МИХАИЛА ЧЕРНИГОВСКОГО И БОЯРИНА ЕГО ФЕОДОРА, Ѡ ПОВОЕВАНЮ ЛЯХОВЪ, ЛИТВЫ И ЯТВѢГОВ ОТ КНЗЕИ ДАНИИЛА И ВАСИЛКА И О ЗНАЧНОМ ИХЬ ЗВИТЯЗСТВѢ НАД КНЗЕМЪ РОСТИСЛАВОМ МИХАИЛОВИЧОМЪ //

[204]—Батиї такъ звоєвал Рускую зємлю, попустошилъ и под свою моцъ подбилъ, иж кнзи рускиї всѣ нѣ толко голдовниками Батия и по нємъ иншиих црєи татарских зостали были—[204], алє тєжь от царєв татарскихь были всажованыи на княжєниє столицы, а нєпослушныи скиданыи. Для того и кнзь Михаїлъ, вєрнувшися з Вєнгєръ, поѣхал къ Батєю, просячи у нєго княжєния своєго Чєрниговского и волости дѣдичнои. Батѣи отповѣдилъ: «Єстъли поклонишся отцовь нших закону, дамъ тобѣ твоє княжєниє и волостъ!». Отповѣдилъ кнзъ // Михаилъ: «Понєважь Бгь прєдал нась самыхь и властъ нашу вь твои руки за грєхи наши, для того тобѣ кланяємся и чєсть тобѣ отдаємъ, а закону отцовъ твоихъ нє кланяємся и твоєго злочєстиваго повєлєния нє слухаємъ». Батыї, якъ звѣрь сроки[м], розгнѣвавшися казав заколоти кнзя Михаила пєрєд собою путивлцємъ. И закололи єго тут жє, и боярина єго Феодора закололи. Такъ принял кнзъ чєрниговскиї Михаїлъ з бояриномъ своимъ Феодоромъ от Бга вєнєцъ мученическиї, за вѣру пострадавши.//

(margin, beside «Батиї такъ звоєвал»: 251; beside «вѣдилъ кнзъ // Михаилъ»: 251 зв.)

По тых часах кнзи Даниилъ и Василко, 252
завоєвавшися з Болєславомъ, кнзємъ лядскимъ, пошли на нєго чєтырма дорогами: Даниил воєвал около Люблина, Василко — ѡколо Бѣлои, дворєцкии Данииловь Андрѣи — около Сану а Вышєта — Подгорьє. И побравши вєликиї полон, вєрнулися, и знову пошовши, воєвали зємлю Люблинскую до рєки Вислы и Сану. А гды приѣхали под Завихвостъ, нє могучи Вислы пєрєити для вєликои поводы, вєрнулися до домов, много барзо полону набравши.

По маломъ часѣ ляхи, пришовши, воєвали около Андрѣіва. Ѡ томъ взявши вѣдомость,
Даниил и Василко // пошли на Люблинъ и 252 зв.
били крѣпко на город такъ, ажъ ляхи просили

арк. 162 зв. [і]городъ [і]Івору (?) *арк. 163* [й]которую *арк. 163 зв.* [к]ДАйковъ *арк. 164 зв.* [л]*відсутнє* *арк. 165* [м]срогїй

у нихъ млсти, обѣцавши не помагати кнзю своему лядскому на нихъ. Тєды Даниилъ и Василко отишли от нихъ назад, повоєвавши страну тую.

Затымъ Ростиславь Михаиловичь, зятъ короля венгерского, з венгерами пришовши и собравши много пѣшихъ смердовъ, [205]—то естъ мужиковъ—[205], воевалъ на Даниила, але Даниилъ зь своимъ воискомъ его звитяжилъ и прогналъ знову до Венгерь.

Того жь року литва, пришовши, воевали около Пересопницы, а Ишъвно Рушковичъ пошол до Пинска з литвою къ кнземъ Даниилу
253 и Василку, которыи // того часу поѣхали до Пинска, і воевалъ около Пинска. Але Даниилъ и Василко, ударивши на литву, барзо ихъ побили так, ижь Рушковичъ ледве з малою утеклъ дружиною, а превышаи Гсда, воеводу, поимал Василко и привелъ кь брату Даниилу. И была радостъ великая з великого звитязства в Пинску.

Потомъ знову литва иншим часомъ воевала около Мелницы, і взяли полонъ великиї, але знову ихъ Даниилъ и Василко побили и полонъ отняли, а самъ кнзъ ихъ Лонкогвении [206], ранныи, утеклъ.

По часѣ немаломъ ятвѣги, собравшися, воевали около Охожи и Бусочна, и всю сторону
253 зв. тую попленили. За которыми Василко // з воискомъ погнался з Володимера в Дорогичин. Такъ гды ятвѣги билися у ворот дорогочин[ских][к], пришолъ на них Василко и розбилъ ихъ всѣхъ, и утекаючих крѣпко зь своими людми рубалъ. Там же забито кнзеї ятвѣзскихъ, сорокъ, и воиска ихъ много побито. О томъ вѣдомость послалъ Василко кь Даниилу в Галичъ, и сталося радостъ великая. Былъ Василко возростом среднії, разуму высокого и дерзновен. Межи тыми погаными ятвѣгами был Скомондь, чаровникь, которыи чарами имъ вь воинѣ помагал, и того там же забито, и на кол голову вьзоткнули. И иншими часами многокрот ятвѣговъ кнзи крѣпко побивали. //

254 [207]—По тых воинахъ кнзь Ростиславь Михаиловичъ, зять короля венгерского, упросивши у тестя воиско венгерское, пошол в землю Лядскую, взявши княгиню свою зь собою. З ним же пошол и Филя Гордыи, о которомъ выше реклисмо. Упросил тежъ и у Лесковои бояръ и воиска лѣпшого лядского, заставил тамъ свою княгиню, самъ з венгерами и з ляхами пошол на городы Данииловы и Василковы—[207]. Пришол на Ярославлъ, где много боярь и людеи Данииловых и Василковых было. Обачивши, же город крѣпокъ, пошол кь Премышлю. Тамъ прибравши болше собѣ людеи и начиня до штурму належныи справивши, знову пришол под Ярославлъ и добывалъ Ярославля штурмомъ крѣпко. А з города // теж моцно боронилися. Тамъ хвалячися, 254 зв.
реклъ Ростиславъ: «Гды бымъ вѣдалъ, где Даниилъ и Василко, пошол бым на них з малою дружиною и взял бымъ ихъ». Тое мовивши, играл на кони и, спавши з коня, збил себѣ плече, што недобрыи былъ ему знакъ.

Довѣдавшися Даниилъ и Василко о Ростиславовомъ з воисками приходѣ, Гсду Бгу помолившися, почали свои воиска збирати. Послали тежь кь Конрату о помочъ, которыи послалъ имъ свое воиско, также и з Литвы от кнзя Миндога упросили воиско. Которых обоихь воискъ не дождавши, сами скоро зь своимъ воискомъ пошли. И гды шиковали свое в полю // воиско, явилося над ихъ воискомъ 255
множство ѡрловь и вороновъ лѣтаючих. Ѡрлы весело лѣтали, якъ плаваючи, и кричали, [208]—а вороны молчакомъ, якь унылыи, лѣтали. Которыи знакъ кнзи за добрыи собѣ почитаючи, бо ихъ гербъ орелъ—[208], пошли над рекою Саномъ, маючи и половцовъ з собою. И перешовши Санъ реку, справили воиско. Даниил сна своего Лва, же был молод, поручил брату Василку, а Ростислав, услышавши ихъ приход, зоставивши пѣхоту под баштою мѣскою, самъ з венгерами и зъ ляхами пошол против Даниила и Василка.

Зышовшися воиска обои, крѣпко билися, з обоихъ сторон много побитых // падало, и 255 зв.
раненых немало было, от копиї ламаня трѣскь былъ, якь громовыи. Андреи, дворецкии Даниилов, продковал, которому на помочъ Даниилъ послалъ был кнзя[о] Василя Глѣбовича, Всеволода Алеѯандровича и Мъстислава, которыї, не могучи доити кь Андрѣю, вернулися, а Андрѣи крѣпко бился. Потомъ обачивши Даниилъ, ижь ляхи, «Кири елеисон» голосно спеваютчи, крѣпко на Василка наступают, а Ростиславъ з Филею Гордымъ и з венгерами идутъ за ними, кинулся на них зь Яковомъ Марковичомъ и сь Шелвомъ. Шелва тамъ же пробито копиемъ, а Даниїла // един венгерин 256
похватилъ был, але ѡн, вырвавшися з рукъ, сколол венгерина, а снь его Левъ удариль копиемъ на Гордого Филю и зломилъ свое копие, не трафивши его. Затымъ Даниилъ, крѣпко ударивши, розбил полкь Ростиславовъ и короговь его разодрал. Ростиславъ зь страху побѣгъ, и венгеры за нимъ, а Василко, гды мужественно кинулся на ляховъ, и ляхи, позираючи на бѣгьство Ростиславово, почали утѣка-

ти. За которыми женучи, воиска Даниловы и Василковы много венгеровъ и ляхов позабивали и инших тежъ поранили, и инших много поимали. Тамъ же и Филю Гордого поимал
256 зв. Андрѣи // и привел къ Даниилу, которого за его и пред тым на Даниила бывшиї злости Даниил, не щадячи, забилъ. Жирослав зас привелъ Ярослава, мятежника земли, и того там же забито. И много корыстеи набрали. Такое славное звитязство далъ Гсдъ Бгъ над гордым[п] кнземъ Даниилу и Василку в навечерие свтых мученикъ Фрола и Лавра. Спалил тежъ Даниилъ мѣсто, от Ростислава пред тымъ збудованое. Затымъ пришли воиска лядские и литовские, Даниилу на помочъ посланныи, але ихь[р] уже не потреба их было, отпустили ихъ с честъю кнзи назад.

А Ростислав, прибѣгши до Лядскои земли,
257 взял тамъ свою княгиню // и пошол до Венгеръ, бо он для того привез былъ свою жену, ижь сподѣвался Галичъ взяти и тутъ з нею княжити, але Гсдь Бгь его смирилъ за гордость его

Глава 14[209]

Ѡ ЧЕСТИ КНЗЯ ДАНИИЛОВА У БАТѢЯ О ПРИМИРЮ ДАНИИЛА З КОРОЛЕМЪ ВЕНГЕРСКИМЪ И О ЗВИТЯЗСТВѢ ЗНАЧНОМЪ НАД ЯТВѢГАМИ

Тоеи жъ осени прислал Гучков Мичючин, воевода татарскії, кь Даниилу и Василку, будучимъ имъ в Дороговску, жебы дали ему //
257 зв. Галичь. Даниил з Василкомъ, думавши и нарадившися, отказалъ, мовячи: «Не дамъ своеи отчизны, поиду самъ к Батѣеви». И, помолившися Гсду Бгу, Даниилъ поѣхал къ Батѣеви на празникъ свтго Димитрия. Приѣхавши кь Киеву, в тои час держал Киевъ кнзъ Ярославь, боярина своего Дмитра Ерковича в немъ посадивши, и пришол Даниилъ въ манастыр, Свтго Михаила, рекомаго Выдубичъ, и призвавши игумена и братию чернцов, просилъ их о молитву о себѣ, штобы Гсдъ Бгь ему млсть свою в пути предложенномъ показал. И, поклонившися свтому архистратигу Михаилу, вышол з монастыря, поѣхалъ в лоди, //
258 видячи бѣду страшную, пред собою татарскую, приѣхал до Переясловля, гдѣ стрѣтили его татаре. Отполъ поѣхалъ кь Куремъсѣ, обачилъ тамъ незбожностъ татарскую, иж бавятся чарами, и кнзи ихь, и всѣ кляняются слонцу и мѣсяцу, и земли, и отцомъ, и додомъ[с] своимъ, вь адѣ живучимъ, ходячи около куста, и иншиї скверны, ихь закон и забобоны. Отполъ, скорбячи, Даниилъ приѣхалъ к Батѣеви на Волгу и, пришовши, поклонился Батѣеви ведлугь ихъ звычаю татарского, и вьишол вь его вежу албо в наметъ. Реклъ ему Батѣї: «Чему, Данило, давно к намъ не пришол еси? Еднакъ, ижь пришол еси, частуися, пии молокѡ, // нше кобылее кумут!» Отповѣдил Даниилъ: «До сего часу не пивалемъ, за твоимъ
258 зв. росказанемъ буду пити». Рекль ему Батыї: «Ты нашъ естесь татаринъ, пиї наше питие!». Даниилъ, напившися, поклонился знову ведлугъ ихъ звычаю и рекль: «Иду поклонюся великои княгини Баракчиновои!». Отповѣдилъ Батиї: «Иди, поклонися!». Потом Батии казал вина принести и реклъ Даниилу: «Не звыкли вы пити молока, пии же вино!».

О злая честь Даниилу Романовичю, которыи владѣлъ Рускими землями, Володимером, Киевомъ, Галичемъ и иншиїми, которыи славныи над неприятелми звитязства показовал, и всѣ его боялися, тои з боязнию // сѣдитъ 259
пред Ботѣемъ на колѣнкахъ, холопом его называютъ и дани от него вытягаютъ! Которого отць не толко руских кнзеи себѣ покорил, але и Половецкую землю, и Лядскую, и Литовскую зь их пострахомъ повоевал, [210]—якь самодержець всея Русиї—[210], того снь ему в потузѣ ровныи, в такои теперь нечести татарскои [210]—попущениемъ Бжиимъ—[210]. Былъ тамъ у Батия кнзь Даниилъ дватцатъ и пятъ днеи и, поручивши ему Батиї землю его, отпустил от себе. И такъ, отѣхавши здоровыи, приѣхал вь свою землю, стрѣтилъ его братъ и сны, плакали о бѣде ево, а радовалися о здоровю его.

Тоеи жь зимы пошол был Василко з Конратомъ на Ятвѣги, але за великим // снѣгомъ 259
и сереном не могучи ити, вернулися. зв.

Того ж року, довѣдавшися королъ венгерскиї, же Даниилъ был у татаръ и выѣхалъ здоров, и Ростислава зь его венгерскими воисками значне звитяжилъ, боячися Даниила, послал к нему посла своего вѣцкаго, жебы взял у егѡ дочку за сна своего Лва. Даниил не инялъ вѣры, бо и пред тымъ, гды ѣздилъ к нему Даниилъ, обѣцалъ дати дочку за Данилова сна и не далъ.

Тогды ж Даниилъ и Василко послали Кирила святитися на митрополию Рускую. Ко-

[н]дорогичинскихъ *Птекст пошкоджений арк. 167* [о]кнзей *арк. 167 зв.* [п]гордыми [р]иж *арк. 168 зв.* [с]дѣдомъ

торыи Кирил гды заѣхалъ до короля венгерского, просилъ его королъ, жебы намовилъ Даниила, абы учинилъ з нимъ примире і взял
260 его // дочку за своего сна, обѣцуючи Кирилу допроводити его з великою честию на посвѣщение, и присягъ ему на тое. Тѣды Кирилъ, приѣхавши, намовилъ кнзя Даниила, ижь поѣхавши з нимъ кь королю венгерскому, учинил з нимъ примире, повыпускал королевскихь бояръ, которых былъ поимал, и, взявши его дочку за сна своего Лва, вернулъся додому.

В тая жь лѣта умерль великиї кнзь лядскиї Конратъ, славныи и предобрыи, которого смерти жаловали кнзи Даниилъ і Василко. Потом умерль снъ его Болеславь, кнзъ мазовецкии, отдалъ Мазовшу брату своему Самовиту, послухавши рады Данииловы, бо за
260 зв. нимъ // была дочка брата Даниилова, Алеѯандра, Анастасия, которая потомъ пошла за боярина венгерского Дмитра. И сѣлъ Самовитъ в Мазовши.

Тогды ж Даниил і Василко за свое кь Самовиту добродѣиство вызвали его зь собою на ятвѣги, взявши у Болеслава ляховъ на помочь, з которыми знялися у Дорогичинѣ. Пошли и ляхи за болота на сторону ятвѣгов, за що Даниилъ и Василко на них розгнѣвалися и полону много взяли, воевавши до вечера. И собралася вся земля Ятвѣзская, и пришли от нихь злинцы кь Даниилу без боязни, мовячи: «Оставъ намъ ляховь, а самъ поиди с
261 покоемъ зь земли нашеи!».// Але Даниил того не учинил, а ляхи осторожилися. Тѣды ятвѣги вночи напали на ляховъ, ляхи крѣпко боронилися сулицами и каменми, и головнями кидали, але тѣсно имъ было от ятвѣговъ. Для того Самовитъ послал до Даниила, о стрелцовь просячи. Ѡн, гнѣваючися за тое, же впеpед зажъгли село и знакъ ятвѣгомъ дали, не хотѣлъ посылати, але ижь ятвѣги уже острогь ихь хотѣли ломати, послалъ стрелцовь, которыи, поразивши ятвѣговъ, от лядского острога отбили и успокоилися.

Назавтрѣе собралося множство ятьвѣговь и пѣших, и ѣздныхъ такъ, ажъ лѣсы ихь полны
261 зв. были, зажгли // колымаги, то естъ станы свои в недѣлю. И шол впеpед на нихь Даниилъ з ляхами Болеславовыми, за нимъ Василко з Самовитом, а назадѣ Лазер з половцами. На Лазаря напавши, ятвѣги короговь его отняли, а он прибѣгъ к Василку, и стала великая битва. Ятвѣги натирали, а Василко з Самовитомъ крѣпко их отбивали, зъ обоих сторонъ много людеи забитыхь падало. Затымъ Василко послалъ до Даниила, и прибѣгши Даниил, почалъ на ятвѣговъ крѣпко бити такъ, ажь ятвѣгове, ѡбачивши болшую крѣпость рускую и лядскую, почали уступати, а Даниилъ и Василко, и ляхи, идучи за ними, плѣнили и палили ихь землю. Перешовши реку Олегь, хотѣли стати в тѣсныхь мѣстьцах, але // Даниил рекль: «Намъ пространное стояние естъ крѣпость, а поганцомъ тымъ теснота естъ обороною». И такъ, пришовши, за купленои стали, на чистомъ поли. Еднакь же и там ятвѣги на нихь нападали, а рус и ляхи гнали за ними, и много ятвѣзскихь кнзеи позабивали, и прогнали до реки Олги, и перестала воина. 262

Назавътрее вожи, не вѣдаючи, куды кнзеи провадити, блудили тамъ. Поимавши двох поганцов, забили, третего живого привели къ Даниилови. Казал ему Даниилъ, жебы ихь на добрую привелъ дорогу, обѣцуючи ему животъ. Он ихь повел, и перешли рѣку Лукь. Назавтрее прибѣгли к нимъ прусы и борты. Тѣды, з конеи позсѣдавши, воиска вьоружилися // пѣшиї, щиты ихъ, якъ зари свѣтлые были, 262 зв.
шоломы албо прилбицы, якь слонце вьсходячее, светилися, копиі в руках держали, а стрѣлцы, по обоимъ сторонамъ идучи, рожанцы албо луки в руках держали, наложивши на них стрѣлы. Даниилъ зас самъ воиско шиковалъ противъ ятвѣговь. Што нѣкоторыи от них обачивши, рекли ятвѣгомъ: «Можете ли сулицами дерево великое поддержати? Такъ теж кто можетъ на тое воиско осмѣлитися?».

За тымъ словомъ ятвѣги вернулися додому, а Даниил оттол зь своими пришолъ вь Кнезно и, перешовши рѣку Нарву, и многих хрестиян з полону поганского освободивши, хвалили Бга, // и пришли зь славою вь свою 263
землю, подобен зоставши отцу своему Роману, которыи половцовъ наголову побивал. И страшен былъ имъ такъ, же и детеи своих его именемъ страшили, мовячи: «Романъ! Романъ!». Такъ и дѣти его имени полохалися.

Глава 15[211]

Ѡ СЛАВНОМЬ ПОѢЗДѢ ДАНИИЛОВОМЪ ВЪ ВЕНГЕРЫ И О ВОИНѢ ЕГО ЗЪ КНЗЕМ ЛИТОВСКИМЪ МИДОГОМЪ

Потомъ прислалъ корол венгерскиї до Даниила, просячи его себѣ в помочь на воїну з нѣмьцами. // Послухавши прозбы его, Даниил 263 зв.
пошол на помочъ и пришол кь Пожегу. В тои же час пришли и послы немецкии къ королю: воевода црьскии, бискупъ жалошъпурскии, рекомыи солшиї, и Гарих Пурунскиї, и [212]—Ота

Гаретеник Пѣтоискии—212. З тыми послами выѣхалъ корол венгерскии противъ Даниила. А Даниилъ, приѣхавь к нему, справивши полки свои, и дивилися нѣмцы поѣзду Даниловому и оружию ихь татарскому, были бовѣмъ кони ихь в личинахъ и в коярех кожаных, и люди вь ярицах. И была свѣтлостъ велика от полковь Данииловых, оружия блистаючогося.

Самъ зас кнзъ Даниил ѣхал до короля ведлугь звычаю руского: был бовѣмъ кон под нимъ барзо дивныи, седло от золота чистого, камен-
264 ми дорогими сажоное, // стрѣлы и шабля золотомъ мистерне пороблены на див кожухь ѡловила грецкого, круживами золотыми обшитыї плоскими, чоботы зеленого хоза, золотом шиты.

Нѣмцы, на тое все смотрячи, барзо дивилися, а корол рекль Даниилу: «Не взял бымъ тысячи червонных за тое, же пришел еси обычаемъ рускимъ отцовь своихь». И просился Даниилъ вь стан королев, бо было тогды барзо парно. Корол, взявши Даниила за руку, вьвел его вь свою полату, и самъ розболокалъ его и оболокал его вь свою одежду, такъ великую честь ему чинячи. По томъ[т] прозбѣ королевскои Даниил досыт учинивши, вернулься вь свою
264 зв. землю. // Тых же часов Миндогь, кнзъ литовскиї, выгналъ своих сыновцовъ Тевтивила и Едивила от себе, пославъ ихь на воину з вуемъ своимъ Выкинтомъ воеват на Рус къ Смоленску, мовячи: «Кто што себѣ здобудетъ, то будетъ и держати», бо их богатство на тои часъ литовское притерто было. И пощастилося имъ в воинѣ, бо Тевтивил взялъ Полоцкъ и зостал кнземъ полоцкимъ, а Викинть кнземъ витебскимъ. Едивилъ зас въ князствѣ Смоленскомъ взялъ килка городовь, и сидѣли, не дбаючи о Миндога. Чого не терпячи Миндогъ, ижь его не слухали, за ними жъ послал своих людеи, жебы ихь побили. О чомъ они, довѣдав-
265 шися, побѣгли къ кнземъ Даниилу // и Василку, и пришли в Володимерь. За которыми вьслѣдъ прислалъ Миндогь кь кнземь, жебы сновцомъ его не показали млсти, але они Миндога не послухали, сестра бовѣмъ ихь была за Даниилом.

Того ж часу послалъ Даниилъ кь лядским кнземъ, рекучи: «Слушная реч поити на поганцовъ литву, коли меж собою биются». И обѣцали ляхи, але не пошли теды. Послалъ Даниилъ Викинта вь Ятвѣги и вь Жмод, и кь нѣмцомъ вь Ригу, затягаючи ихь на помочъ себѣ, и всѣ обѣцали, наибарзѣи нѣмцы обѣцали Тевтивилу на Миндога помочъ. Затымъ Да-
265 зв. ниилъ з Василкомъ пошли // кь Новгороду Литовскому, и, надумавшися, Даниилъ послаль Василка на Волковскъ, а сна на Слонимъ, самъ зас пошол къ Здитову и, побравши многиї городы литовскиі, вернулися. Потомъ послалъ Даниилъ Тевтивила и з нимъ помочъ свою, воиска рускиї и половцовъ, и много воевалися, и пришли з полономъ в Ригу. Приняли Тевтивила рыжане з великою честию и тамъ его окрестили в рымскую вѣру.

Довѣдавшися Миндогь, ижь хотятъ Тевтилу помагати бискупъ и всѣ духовныи, и вся земля Рымъская[у], послал таемне кь Андрѣю, учителю ризскому, дары многи золота і серебра,
и сосудов // дорогихъ, и конеи, просячи, жебы 266
албо забилъ, албо выгналъ Тевтивила, и болшии дары обѣцуючи. Андрѣи, взявши дары, отказал: «Если не пошлешъ кь папѣжу и не примеш от него крещения, не учинишь неприятелеви твоему ничого». Учинил такъ Миндогь, окрестился, але облудное его было крещение, бо по-старому таемне своимъ богомъ офѣру приносил, 213—Конадѣеви и Калявилу, и Дереверикзу—213, заячому бгу и[ф] Медѣиныи. Гды кто выехалъ в поле, а заяць з поля побѣгь в лѣсь,— в тои лѣс не годилося входить, ни розги уломитъ, але бгу заячому офѣру приносити. Ѡ томъ крещениі Миндога сказали Тевтивилу. Бискупъ ризскиї и пробощъ Выржанъ[х], // жалуючи его, и Андрѣя 266 зв.
зь его уряду зкинули.

Тое услышавши, Тевтивилъ пошолъ вь Жмод, кь вуеви своему Викинту. И взявши тамъ жмод и ятвѣговь на помочъ, з русю и зь половцами, ему от Даниила данными, пошол на Миндога. А Миндогь, аже готовое мѣль воиско, и вьишовши в город, названныи Вирута, вночи выслалъ шурина своего, которого рус и ятвѣги прогнали. Назавтрее вышли нѣмцы и самострѣлы, за которыми русь з половцами и зь ятвѣгами уганялися. Потомъ пошли знову до Жмод. Миндогь зас, собравши воиско великое, пошол на город Викинтовь, названныи Твиримет[ч]. Выехавши Тевтивилъ
з русю, з половцами // и зь жмотю, билися з 267
нимъ крѣпко и, гонячи литву, пострелил половчин коня Миндугова вь стегно. Теды Миндогь вернулъся вь свою землю, а воиско, бившися з собою и гнавши литву, под тым же городомъ убили Висимота.

Ѡтолъ прислалъ Тевтивилъ до Даниила, ознаимуючи ему о прогнанию Миндога и запрошуючи его, абы ишол кь Новгороду. Даниилъ з Василкомъ и з сномъ своим Львомъ, и з по-

---

арк. 171 зв. [т]той арк. 172 зв. [у]Ризскаѧ [ф]П сполучник зайвий [х]Выржакъ арк. 173 [ч]Твиримстъ

ловцами, и з сватомъ своимъ, кн҃зємъ половец-
кимъ Тиганомъ, пришли[ч] до Пинска и, взявши
пинчанъ зъ собою и нεволею на воину, попле-
нили всю землю Новгородскую, и зь полономъ
267 зв. вεликимъ // вεрнулися. Также и ятвѣги пошли
были Даниилу на помочъ, а за вεликими снѣга-
ми нε могши доити, побрали полонъ и вεрну-
лися. Потомъ послал Даниилъ брата своεго
зъ с҃номъ своимъ Романом, и, взявши Городεцъ,
вεрнулися от Бѣлска додому.

Того жь року прислал Миндогь кь Даниилу, просячи примиря и жебы єму сватомъ зосталъ, а Даниил, послышавши от Тεвтивила, же ятвѣгов к себѣ срεбромъ Миндогь пεрεнанялъ, гнѣвался на нихъ. // [ш—ш]

268 *Глава 16*[214]

Ѡ ВОЕВАНЮ И ЗВИТЯЗСТВАХ КН҃ЗЯ ГАЛИЦКОГО ДАНИИЛА В ЗЕМЛИ ЧЕСКОИ О ПРИСТЪЮ К НЕМУ ПОСЛОВЪ ПАПЕЗСКИХЪ

В тых же лѣтахъ убиεнъ был ц҃рь нεмецкии
[215]—Гεнрикъ, рεкомыи Фриндрихъ—[215], от сво-
ихь бояръ на воинѣ, и сталъ мятεжь вεликии
мεжи силными людми и εго панство, ѡ зεмлю
Ракускую и о зεмлю Отырскую. Королъ вεн-
гεрскиї, рикъ, и королъ чεскиї воεвалися о
тую зεмлю. Корол вεнгεрскиї дал сεстру Гεн-
рикову за Романа, с҃на Данилова, и обѣцал
268 зв. Роману городы нεмецкиї // дати, хотячи от
Даниила помочи засягнути. Потомъ послал
до Даниила, мовячи: «Естєс мнѣ свои сватъ,
поможи мнѣ на чεхи». А самъ корол пошол на
Опаву путємъ своимъ, воεвалъ зεмлю Морав-
скую и многиї городы розсыпав, и пожогь, и
вεликоε забоиство учинилъ в тои зεмли. Да-
ниил, послухавши прозбы короля вεнгεрского,
пошол з воискомъ εму на помочъ и, знявшися з
Болεславомъ полскимъ, думалъ якбы проити
зεмлю Опарскую[щ]. Болεславь нε хотѣл ити,
алε εго упросила жεна εго имεнεм Кинка,
дочка вεнгεрского короля. А Даниилъ з вε-
ликою охотою хотѣлъ ити на Чехи, частю для
269 королεвскои прозбы, частю // для славы, ни
εдин бовѣмъ кн҃зъ рускиї, [216]—ни Мъстислав
Храбрыи—[216], ни св҃тыи Владимεръ нε входилъ
воεвати в зεмлю Чεскую.

Взявши тεды с҃на своεго Лва и помочъ от брата Василка, знявшися з Болεславомъ, пошли зь Кракова и пришли на рεку Одру къ городу, названному Козлиї. Тут приѣхалъ к нεму Владислав, с҃нъ Казимεров, Лεскового Мεжки, і взявши конных и пεхоту, пришли к рεцѣ Пьсимѣ. Там же учинили раду Даниилъ и Лεвь зь Владиславомъ, куды б воεвати, алε Владиславь нε сказал правды, далъ провод-
никовъ зь хитростью. И послал Даниил с҃на
своεго Лва и Тεвтивила, и Едивила, // дворско- 269 зв.
го, и всε воиско с проводниками, а самъ за-
стал[ю] з малыми и старыми боярами и зь Гεор-
гиεмъ, Василковымъ тысяцкимъ. Лεвъ, идучи,
воεвалъ, а обачивши, ижь проводники лъгутъ,
нε слухаючи ихь, пошол в горы лεсныε, и
взялъ вεликии полонъ. Даниил зас з Болεсла-
вом полскимъ ишолъ къ Опавѣ, и послав Бо-
лεслав чатою на подслухь своихъ ляхов.
Андрεи з чεхами, выεхавши зь Опавы, спот-
кал ляховъ и, бившися з ними, звитяжил ихъ,
бо нεмного ляховъ было, и иншихъ побилъ,
иншихъ поималъ, которыи[я] звитязствомъ пεрε-
страшилися ляхи.

Даниил, приѣхавши до ляхов, мовил имъ:
«Для чого страшитεся, нε знаεтε ли, ижь на
мужεи воεнныхъ, а нε на жон пришли εстε?
Воина бεз забитых нε бываεтъ. Што за чюдо, //
ижь мужь будεтъ забитъ на воинѣ? И иншии 270
в дому бεз славы умираютъ, а тыи побитыи
зь славою воины умεрли. Укрεпитε сεрдцы
ваши, подвигнѣтε оружиε ваше на нεприятε-
лεи, нε боитεся!» Тыми словами и иншими
многими додавши сεрца ляхомъ, Даниил ишол
з ними къ Опавѣ, славному мѣсту чεскому, и,
обачивши, ижъ з сεлъ утεкаютъ людε в город,
а нε маючи кого за ними в погоню слати, бо
людεи своихь отослал был зь с҃номъ Лвомъ,
рεкль Владиславу: «И мнѣ учинилεс нεправду,
и сεбε погубилεс! Гдыбы Лεв и люди моѣ тутъ
были, вεликую тεпεрь учинили бысмо зεмли
сεи поражку и город сεи чεскии зарась взяли
бысмо!» И жаловал, // што отославъ с҃на своεго 270 зв.
Лва з воискомъ, а ляховъ побужалъ, жεбы
ишли къ городу. Они нε хотѣли, алε далεко
стали от городу, бо нε было с кѣмъ воεвати.
Тεды рεклъ Даниилъ: «Если вы идεтε проч,
я хочю самъ воεвати з малою дружиною и со-
ждати воиско своε». Послухавши Болεслав,
сталъ нижшε города на рεцѣ Опавѣ, нε смѣли
бовѣмъ ляхи от Даниила прочъ поити, жεбы
ихь бεз нεго чεхи, напавши, нε побили.

Того ж вεчера пришол Лεвъ зь воискомъ и
привεл вεликии полон зь собою чεскии, и за-
раз учинили раду: назавтрεε пεрεити рεку и
облεгти город, и попалити всѣ околичныи домы
и гумна, и огорожи. Назавтрεε // Болεславъ 271
нε пεрεшолъ за рεку, алε ставъ на горахъ, спра-
вивши воиско. А Владиславь пεрεшолъ з Да-
нииломъ и, пεрεшовши под εдну башту,
пожгли, потомъ пошли къ другои баштѣ.
Зъ тоиεї выѣхали на ихъ чεхи, алε чεховь з
килка убили, а иншихъ прогнали. А Бεнякъ
стоял с корогвою прεд баштою. И около другои

башты пожгли огорожу и хаты а гды пришли до третеи башты, казал Даниилъ, абы зъсѣли з конеи, а жъгли всє около города. И скоро зсѣли всѣ разомъ з конеи, обачивши нѣмцы наступованє руское крѣпкоє, которыи стояли пред баштою, всѣ побѣгли и убили ихъ з килка бѣгучих, и иншии утекаючи // и башты нє
271 зв. заперли. Того Даниил нє обачил, бо знєнацка на очи захорѣл был. Люд єго кинулся был к баштѣ нєзапертои, а ѡнъ, добывши меча, отвернулъ ихь ѿт башты, нє видячи, жє башта нєзаперта. Для того и нє взялъ города. Потомъ, увѣдавши, што сталося, барзо жаловал, жє нє взял города, и рєклъ сынови Лву: «Пожжи всє около города!» А самь, болѣючи очима, пошол вь свою коломагу, то єсть вь стан албо наметъ. Многиї радили єму, жєбы вернулся, алє нє хотѣлъ того учинити.

Назавтрєє собравшися, пошли в верхъ Опавы, палячи и полон беручи, и стали подлє города, названнаго Насилия. А послышавши,
272 // ихъ[ь] в том городѣ єсть много пойманных, ляховь и руси, назавътрєє справивши воиско, почали приступати кь городу. Видячи насилянє великоє барзо воиско и приступъ крѣпкии, убоявъшися, здалися Даниилови. А Даниил, взявши город, выпустилъ колодниковь, то єсть нєволников, рус и ляхов пойманных, и корогов свою поставилъ на городѣ, оказуючи своє звитязство, а имъ млстъ показал.

Оттол вышовши, стал на веси нємецкои и послышавши, ижь Бєняшъ поѣхал вь Глубичичи, назавтрєє, спочивши полки, з Болєславомъ пошол, жгучи, кь Глубочичомъ. А Вла-
272 зв. дислав, пославши // вперед, всє около города попалил. И гды пришолъ Даниилъ з Болєславом к городу, всє воиско хотѣло добывати города. А гды искали соломы и дерева, чим бы приступ чинити и палити огорожу городовую, бо была зь єлины учинєнная, нє нашли ни дерєва, ни саломы: Владислав всє вперєд попалилъ был, злє учинилъ. Для того и города нє запалили и нє взяли.

Того ж вєчера думали, куды бы поити: єсли къ Особолизи албо на Гєрбурта, албо додому вєрнутися Тогды ж прислалъ Гєрбуртъ Даниилови мєчъ з покорою своєю, єму кланяючися. Тєды Даниил з Болєславомъ и зь снѡмъ
273 своимъ Лвомъ, // надумавшися, ижъ всю Чєскую зємлю попустошили, назавътрєє вєрнулися вь свою зємлю и, пєрєшовши рѣку Одру, прошли зємлю Владиславову.

Тогды были вь Краковѣ послы папєзскиї, прислани з короною королєвскою и зь скипєтромъ къ кнзю Даниилу, и хотѣли въ Краковѣ видитися зъ кнзємъ Даниилом, алє кнзь Даниилъ имъ отказал, мовячи: «Нє слушная рєчъ мнѣ з послами в чюжои зємли видѣтися, в моєи зємли Рускои нєхаи со мною увидятся».

Ѡттол, прошовши чєрез зємлю Судомирскую, пришол с вєликою славою и чєстъю вь свои город Холмъ і, вшовши в церковъ Прєсвятои // Бдцы, падши, поклонился, хвалячи 273 зв.
Гсда Бга, бо ни єдинъ прєд тымъ кнзь рускии нє въходилъ в зємлю Чєскую. И увидившися з братомъ, вєсєлился, ходячи до цєркви Свтго Иоанна Злотоустого вь градѣ Холмѣ.

Глава 17[217]

Ѡ ПРИСЛАНЮ ПОСЛОВЬ ОТ ПАПЕЖА РИМСКОГО И О ПРИНЕСЕНЪЮ ПРЕЗ НИХЪ КОРОНЫ КОРОЛЕВСКОИ И СКИПЕТРА КНЗЮ ДАНИИЛУ, И О КОРОНОВАНЮ ЕГО НА КРОЛЕВСТВО РУСКОЕ //

Року ѿт Рождєства Хрства 1246, вєдлугь Стрииковского. 274

Приѣхали къ кнзю Даниилу, продку кнзєи Острозских, прислани значныи послы от папѣжа римского Инокєнтия Чєтвєртого: Опиж, опат мєзанскиі, и [218]—бискупъ мадєнскиї, на Лугдунскомъ соборѣ назначєныи. Принєсли єму корону королєвскую и скипєтръ за єго славныи дѣла рицєрскии и за звитязства над многими панствами значныи, особливє над Поляками, над Вєнгєрами, над Чєхами, над Литвою и над Ятвѣгами, которыхъ завшє, наѣзжаючи, бил и пустошил крѣпко, и рускихъ кнзєи // себѣ в послушєнство привєл—[218]. Тыи 274 зв.
послы мовили кь кнзю Даниилу папєжскиї овыї слова: «Прими, сну, от нась корону кролєвства!». И прєд тым присылалъ папєж кь Даниилу бискупа бєрєнскаго и камєнєцкого з короною королєвскою и зь скипєтромъ, алє Даниил в тои часъ нє принялъ, мовячи: «Воина татарская на насъ нє пєрєстаєтъ, злє живут татарє з нами. Якъ могу приняти корону, єсли твоєи помочи мѣти нє буду». Для того през сихъ другихъ пословъ, прислaвши корону и скипєтрь, папєж отписал к Даниилу, обѣцуючи єму от сєбє и помочъ, жєбы толко принялъ корону и скипєтръ, алє и такъ єщє нє хотѣл приняти, аж єго убѣдила матка,
// Болєславъ, полскиї манарха, и [219]—Самоит, жмодскии—[219], боярє лядскиї, мовячи: «Прими 275

[ч]пошли *арк. 173 зв.—174 зв.* [ш—ш]*див. Передмову, таблицю на с.* 25 *арк. 175* [щ]Опавскую [ю]зосталъ *арк. 175 зв.* [я]которимъ *арк. 176 зв.* [ь]иж

королевскую корону, а мы всѣ тебѣ будемъ помагати против пагановъ!».

Тεды кнзь Даниилъ принялъ в Дорогочинѣ корону королевскую и скипетръ от Гсда Бга и от прεстола свтых апостолъ Пεтра и Павла, от папы римского Инокεнтия и, [220]—укоронованыи от своих православныхъ εпископов—[220], засталъ всεя Руси, на полудню лεжачεи, королεмъ.

Инокεнтиї албовѣмъ тои папа проклинал тыхъ, которыи ганили вѣру правовѣрную грεцкую, і в тои часъ нε было гонения на вѣру грεкорускую, ни ганили εи, и овшемъ хотѣл соборъ собрати папа, жεбы цεрковь западную, восточную соεдинити.//

275 зв. *Глава 18*[221]

Ѡ звитязствѣ славномъ короля Данила двоякомъ над ятвѣгами и о бранъю дани от нихъ, тут же и о звитязствѣ над кнземъ Изяславомъ

Потомъ королъ Даниил сь сномъ своимъ Лвомъ, Самоитом, кнзεмъ жмодскимъ, пошол на ятвѣги, зεмлю ихъ воюючи. Довѣдавшися Лεвъ, ижь Стεикинтъ, кнзь ятвѣзскиї, осѣклъся в лѣсе зъ ятвѣгами, побѣгъ на εго, взявши зъ собою частъ воиска, и пришол кь осѣку. А ятвѣзи выбεгли противъ εго зъ осѣка. Людε
276 εго // конныи отбѣгли, Лεвь зас, самъ зьсѣвши з коня, почал битися зь ятвѣгами. Што обачивши, Лвовы людε навεрнулися къ Лву на помочъ. Лεвь самаго Стεикита копиεмъ ударилъ вь щитъ, а потомъ мечем εго забилъ, тут же и брата Стεикεнтова мечем проколол. Ятвѣги почали утεкати, а Лεв, зь своим воискомъ доганяючи, много ихь позабивал. Корол Даниилъ вышол во дворъ Стεикεнтовъ, там жε кнзъ Лεвъ принεслъ отцу своεму, королю Даниилу, оружиε Стεикεнтово и брата εго, оказуючи своε звитязство, з которого королъ Даниилъ барзо радовался.

Тут жε зараз приѣхал ѡт ятвѣгъ Комат,
276 зв. обѣцуючи // королю Даниилу ятвѣговь подданство. А ляхи, зазрачи тому, почали прияти ятвѣгомъ, жεбы в панство нε подавалися. За што розгнѣвавшися, корол Даниилъ казал повоεват зεмлю Ятвѣзскую и домъ Стεикинтовъ вεлю погубити, которыи и до сεго дня стоит пусть.

Отголъ пошол Даниил додому и, идучи над озεром, видεл при бεрεзѣ гору пεнкную и [222]—город, на нεи бывши, названныї Раи, пустыи—[222].

Тых жε лѣтъ приѣхали татарε къ Бакотѣ, которыи зарас пεрεдал Бакоту Милεи. Корол Даниилъ послалъ на Бакоту сна своεго Лва, которыи, зьѣхавши, поимал Милεя и з нимъ
баскака, и заѣхал Бакоту знову // отцу своε- 277
му, королю Даниилу, и привεл к нεму пойманного Милεя. Которого за причиною того ж сна своεго Лва, поручаючогося, ижь вѣрныи обѣцался быти, [a—a] корол Даниилъ. Алε Милεи, выпущεны, знову татаром пεрεдалъ Бакоту.

Потом самъ Курεмся, кнзь татарскии, пришол къ Крεмянцу и, ничого нε учинивши, вεрнувся, толко двоεдушного Андрεя, королεвскимъ и татарскимъ отзываючагося и мовячого: «Маю грамоту Батѣеву», поимали и, забивши εгѡ, сεрцε з нεго выняли.

Того ж часу от татар тых кнзь Изяславъ просил татарского воиска сεбѣ на помочъ, хотячи поити // в Галичъ. Татаровε εму мо-
вили: «Королъ Даниил лютъ εстъ, отоимεтъ 277 зв.
тεбѣ животъ!» Пошол εднакъ Изяслав, собравши своих, и вышол в Галичъ. О томъ довѣдавшися корол Даниил, жалосныи, послал зъ своими боярами Романа, сна своεго, на Изяслава. Роман, днεмь и ночю пошовши, знεнацка вышол в Галичъ. Изяслав, ни маючи, гдε утεчи, вьзбѣгь на коморы цεрковныя з людми. Около εго гды Роман стоялъ три дни, Изяслав, знεмогши жаждою, чεтвεртого дня зышол. И поимавши εго, кнзъ Роман привεл къ отцу своεму.

Потом корол Даниил пошол на Ятвѣги зъ
братомъ своимъ и зь сномъ Лвомъ, и зь //
Шварномъ, молодымъ. Пришол к нεму з Нов- 278
городка и Роман, снъ, з новгородцами всѣми и с тεстεм своимъ Глѣбомъ, и сь Изяславом выслоцким, такжε и Самовит з Мазовши, такжε и от короля лядского Болεслава на помоч судомирцы и раковлянε пришли, и стало вεликоε воиско. Самъ корол Даниил прεд тым всѣмъ воискомъ пошол напεрεд. Анънад εму был проводникъ, которому обѣцалъ корол нε палити εго сεла. Ѣхал з королεмъ снъ εго Роман.

А гды приѣхали къ сεлу, названому Болкидища, послал тамъ сна своεго Лва зъ братомъ своимъ Василкомъ. Тыі, обѣхавши тихо, всε сεло высεкли, εдного толко живого
къ королю привεли, которыї εму // ознаимилъ, 278 зв.
ижь ятвѣги собралися в сεлѣ, названомъ Привища. К тому сεлу потягнулъ королъ Даниилъ,

а[б] другого сєлца Оликидища выбєглъ ятвѣжинъ и дал своимъ знати. А королъ зъ своими, справившися, пошолъ тєды. В концы сєла Привища стрѣтили ихъ стрєлцы ятвѣзскии и почали стрєляти. А корол Даниилъ зъ Львомъ, сномъ, крикнули барзо на своих: «Сюды, сюды!» От того крику побєгли ятвѣги. И прибѣгши къ своимъ, посєрєдинє сєла знову навєрнули на короля. Даниилъ тежъ на них зь Львомъ наступовал. Стрєлцы крѣпко стрєляли, а воиска оружєиныи нє приспѣли єщє коро-
279 левы, и, бьючися зъ собою, // многиі лєтали на зємлю, бо был лєд слизкии зимою. Ятвѣги почали к воротам уступоватї и змєшалися. Корол Даниил зъ Львомъ кинулися в ворота и розбили ятвѣгов, а ятвѣги побєгли всѣ, наворочаючися. Корол Даниил и Лєвь инших утєкаючихъ зь хворостов сѣкли, и инших вязали, и много нєволников наимали. И зышовшися з Василкомъ и з Сємовитомъ, тѣшилися о звитязствѣ поган.

Такъ Даниил звитяжил гордыхъ ятвѣговь и злинцовъ, и криснѣмцовъ, и починцовъ, и попленили сєла их, а на Привищах заночовавши, побрали их добра и пожгли ихъ домы. На-
279 зв. завтрєє пошли далєи, // жгучи ихь сєла и з зємли полон бєручи, попалили Таисєвичи, [223]—Буряву, Рамочєика, Мата и Дора—[223], и домъ Стєикинтовъ, и иншии городы поплєнили. В сєлѣ Карковичах на двухъ дворахь великоє ставши воиско, нє могли всєго поѣсти [в—в] сами, и кони ихъ наѣвшися, остатокъ спалили, и нє было ниякои пакости воиску Даниила, короля, ѡт ятвѣгъ, бо страх великии на них напалъ.

Тамъ же приѣхали къ королю Даниилу ятвѣги, примиря просячи, ижєбы нєволников ихъ нє забивалъ. Тєды Даниил отишолъ от нихъ и пришолъ зъ звитязствомъ и славою вь свою зємлю.

По часѣ нємалом корол Даниилъ знову
280 хотѣлъ поити // на ятвѣги, о чомъ довѣдавшися, ятвѣговє прислали своих пословъ къ Даниилу, обѣцуючи єму дан давати и робити, и городы ставляти. Королъ послалъ к нимъ Коснятина, названного Положишила, для выбираня дани, которыи брал на ятвѣгахь дан, чорныи кони и бѣлоє, срєбро. Зъ которыи дани дал корол Даниил даръ значныи воєводѣ лядскому Сигнєву для свидѣтєлства, жєбы вѣдала Лядская зємля, ижь платили ятвѣговє дан королю Даниилу, Романовому сну, на припоминанє вѣчноє великого єго мужєства. Никто албовѣмъ зъ кнзєи руских такъ нє повоєвал зємли моцно Ятвѣзскои, толко великии кнзъ Роман и снъ єго Даниилъ.//

Глава 19[224] 280 зв.

Ѡ НЕВЫПОЛНЕНЬЮ ѠБѢТНИЦЫ КОРОЛЯ ВЕНГЕРЬСКОГО СНУ ДАНИЛОВОМУ И О ЗВИТЯЗСТВѢ КОРОЛЯ ДАНИИЛА НАД ЗВЯГЛЕМЪ НАД ЛИТВОЮ И НАД КУРЕМСЮ, КНЗЕМЪ ТАТАРСКИМЪ

Корол вєнгєрскиї, риксь, которыи дал сєстру короля нємєцкого за Романа, сна Даниилова, тои[г] обѣцалъ Романови помагати и дати зємлю Нємєцкую, на што и присягь матєри єгѡ и єму, алє николи нє давал помочи против Гєнрика. Един раз пришол Гєнрикь под город на Романа. И бившися, а нє могучи єго добыти, рєклъ // Роману: «Много тєбѣ корол 281
вєнгєрски обѣцуєтъ, а нє чинитъ вєдлугь обѣтници. Отступи от нєго [д]—а самъ—[д] со мною на нєго! Ты мнѣ своякъ, я с тобою по половицѣ подѣлю зємлю Нємєцкую. На томъ тобѣ поруку поставлю отца, папу рымского и двєнатцатъ єпископов». Отповѣдилъ єму кнзь Роман: «Грѣхь мнѣ и соромъ нє слухати отца своєго второго, короля вєнгєрьского, и отступовати от нєго». З тыми Гєнриковыми словами послал Роман кь королю вєнгєрскому. А корол єму въ своєи Вєнгєрскои зємли обѣцал городы дати, з Нємєцкои вызываючи. Был бовѣмъ в тои часъ Роман въ Вєдню з матєрию, гдє голод был вєликии, такжє и конєи людє ѣли. Княгиня, мати Романова, сну //
радила отголъ къ отцу поити. И ѡн пошол 281 зв.
былъ, алє ижь нє моглъ оступлєныи з мѣста выити, єдинъ пан имєнємъ [225]—Берєлгєръ, прозвискомъ Присвєл—[225], знаючи Романову доброту, бо был з Романомъ на воинѣ, пришовши з потугою, вывєл Романа з мѣста [226]—и пошол къ отцу своєму—[226].

По тых часах почал воину корол Даниилъ против татар за тоє, жє Курємля[е], кнзь татарскиї, воєвал на Крємянєць. Надумавшися з братомъ Василкомъ и зъ сыномъ Львомъ, послал Дєниса Павловича і взялъ Мєжибожє. Данииловы і Василковы люди воєвали Болоховъ, Львовы зас-Побожє, людєи, голдуючихь татаромъ. А гды настала вєсна, послал корол Даниилъ Шварна, сна своєго, на городокъ
Сѣмочъ. И всѣ городы, // Сѣмочъ, Городискъ 282
и иншиї, за татарами сѣдячи, побрали, и по

арк. 179 [а—а]пустилъ *арк. 179 зв.* [б]з *арк. 180* [в—в]в тых дворахъ *арк. 181* [г]*відсутнє* [д—д]а буд *П закреслено, над ним вписано* будь *арк. 181 зв.* [е]Курємсѧ

Тетереви до Жидчиева[227] Шварнь побралъ.
И по немъ пришли белоберезцы и чернятинцы,
і всѣ болоховцы къ Даниилу.

Затымъ къ Даниилу прислалъ Миндогъ,
кнзь литовскии, намовляючи, жебы ишол къ
Звяглю, отол к Киеву, обѣцуючи к нему Ро-
мана, сна своего, на помочь з новгородцами и з
литвою до Звягля. Корол Даниилъ з Васил-
комъ, зъ братом, и зь сномъ Львомъ притягнули
под Звяглъ. И послал Даниилъ сна Шварна
з пятиюсотъ люде, жебы обышол город, абы
никто з города не утеклъ. Звяглицы, обачивши
мало людеи зь кнземъ Шварномъ, насмѣвалися
282 зв. з них. Корол Даниилъ, не дождавши // литвы,
назавътрее пришол со всѣми своими къ городу.
Граждане, устрашившися, здалися Даниилу,
а Даниил зараз город запалилъ, а людеи брату
и сномъ, и себѣ поделил. Тогды ж пришол
к нему снъ его Роман з Новгородка и литва.
А обачивши литва толко головни вь спаленомъ
городе, розгнѣвалися. И Роман пошол кь ѿтцу,
а литва, пошовши, воевали около Луцка.
Кнзи тежь, голдуючиі Даниилу, и люди Ва-
силковы, Юрьї, Олеѯа, дворскиї, и иншиї,
без вѣдомости Даниила и Василка побѣгли за
литвою. Литва выбегла противъ ихь, и гды
почали битися крѣпко, литва почала утекати.
А Данииловы воиска, женучи за ними, вьгнали
ихъ вь озеро. И кидалося десять мужеи на
283 одного коня, // и такъ утопали, и наполнили
трупами и збруями озеро. А люде тамошниї
ихъ выволокивали и великую з них корыстъ
побрали. И королю Даниилу и Василку саигат
албо здобычъ великую послали. Гетманы того
воиска литовского Миндогового тыи были
хвалны: которыи в Черниговскои земли ве-
ликое чинил забоиство, того Даниловы люди
забили, и Сирвидъ Рушковичъ — тои утеклъ,
и иншихь многих тамъ побито и поимано. За
которое звитязство Даниил и Василко хвалили
Гсда Бга, радуючися.

Потом Куремся, кнзъ татарскиї, без вѣсти
пошол на Даниила, будучого в тои час в Хол-
мѣ. Куремса, не перешовши Стыра, послал
люди свои // к Володимеру, гдѣ былъ Василко,
283 зв. збираючи воиско. Там же, выѣхавши зь го-
роду, володимерцы билися крѣпко з татарами,
прогнали татаръ, ажь татаре, прибѣгши к
Куремсѣ, ознаимили крѣпостъ володимер-
цовъ. А Даниилъ и Василко збирали воиско
на татар. В томъ часѣ загорѣлся Холмъ, зь
неопатрьности єднои бабы запаленъ. Люде,
здалека видячи великою зару огня, всѣ в лесы
утекали, разумѣючи, же татаре мѣсто палят,
за чимъ Даниилъ не могль людеи на воину
собирати. И згорѣло мѣсто Холмъ з жалем
людеи великим. Даниилъ, жалосны, поѣхалъ
к Василку в Володимеръ, на Бга печал вьски-
даючи. Тамъ собрали мало дружины. Отол
выѣхавши, // люде Василковы напали на та- 284
тар и, побивши ихъ, поотнимали неволниковъ.
Куремся самъ стоялъ под Луцкомъ. А Луцкъ
[228]—по звоеваню от Батия—[228] не мѣлъ креп-
кои огорожи, и много тамъ збѣглося было лю-
деи. Изъближившися Куремся кь Луцку, не
могь реки переити, бо вода была велика,
и хотѣлъ через мостъ поити, але[е] луцкии
люде отсѣкли мость. Куремся поставилъ по-
роки отбивати людеи, але самъ Гсдъ Бгь
учинил оборону чюдовне, бо вѣтеръ великиї,
повставши, пороки гналъ на татаръ и на них
камене оборочал, и их же било, и поламалися
пороки. Такъ Бгомъ прогнанныї татаре, ни-
чого не справивши, отишли въ сваи станы,
[229]—то есть в наметы—[229]. //

Глава 20[230] 284 зв.

Ѡ ПОЧАТКУ И О ЗАЦНОСТИ МѢСТА ХОЛМА О ПОВОЕВАНЮ МѢСТЪ РУСКИХЪ И ЛЯДСКИХЪ ОТ БУРУНДУ, КНЗЯ ТАТАРСКОГО

Поневажь воспомянулисмо выше о згорѣ-
нью мѣста преславного Холма, скажемъ тутъ,
якимъ способомъ и коштомъ збудовал тое
мѣсто Даниилъ. Еще гды кнзъ Даниилъ кня-
жилъ в Володимери, збудовал мѣсто Угровскъ
і поставилъ в немъ епископа. А єдного часу,
ѣздячи по полю на ловы, обачилъ мѣсто слич-
ное и лесное на горѣ высокои, ѡколо его поле,
и спытал // тамошнего члвка: «Якь тое назы- 285
вается мѣстъцѣ?» Ѡн ему отповѣдилъ:
«Холмъ называется». Улюбилъ тое мѣстце
Даниилъ и послалъ на немъ збудовати город
малыи. Обѣцал такъ учинити Гсду Бгу и збу-
довал тамъ малыи город и церковъ во имя
Свтго Иоанна Злотоустаго. Потом, обачивши,
ижь Гсдъ Бгь ему в том городѣ поспѣшаетъ,
почалъ призывати на мешкане в тои город
русь, нѣмцов, иноязычниковъ, ляховъ, и зби-
ралися денъ от дня болше. И мастеры всяки,
ремесники, седелники, лучники, из татаръ
прибегали, золотари, котляры и иншиї, и на-
полнили поле все около города.

И поставил // в мѣсте Холмѣ великимъ кош- 285 зв.
томъ церковь Свтго Иоанна Злотоустого та-
кимъ строем: четыре коморы з каждого угла,

переводстояне тых комор на чотырех головахъ
чл҃вческих, выбитых от мудрыхъ ремесников.
Иконы албо образы три рымскихъ, скломъ
уробленыи. При въходѣ вь олтаръ стояли два
столбы з цѣлого каменя, и на нихъ комора бы-
ла, котрои верхь звездами золотыми на лазу-
ры украшен. А помость внутрнии былъ зли-
тыи з мѣди и зь олова, отлистаючися, якъ
зеркало. Двери еи украшенъ каменемъ галиц-
кимъ и бѣлым, и зеленымъ холскимъ[ж] теса-
нымъ, рѣзаны от мудрого ремесника Авдѣѧ.
Комора была украшена розными фарбами, //
286 на передѣ еи здѣланъ образ Спасов, а от пол-
ночи свт҃ыи Иоаннъ Златоустыи. Такое укра-
шение были[з], ижь всѣ дивилися тои сличности.
Образы Спаса и Пресвятои Бд҃цы, и свт҃го
архистратига Михаила, которыи зь Киева
сестра ему Феодора дала, перлами и инымъ
дорогимъ каменемъ и золотомъ приоздобивши,
в тои церкви поставил. Привез тежъ з Киева
до тоеи церкви звоны, а инщиї повыливалъ в
Холмѣ. Тое все погорѣло з церковью тогды,
коли мѣсто горѣло, един образъ чюдотворныи
свт҃го Михаила зостал.

До того поставил Даниилъ вежу высокую
посерединѣ мѣста Холма, зысподу мурован-
286 зв. ную, всю з дерева тесанную, // бѣлую, якъ
сыръ, възвыш локтиї пятнатцатъ. Под нею
[231]—колодезь сажнеи пятнатцат—[231]. Поста-
новилъ хоромы прекрасныи і в них мед, зь
огня выходячии, якъ смола. Насадилъ сады
сличныи. Тамъ же постоновилъ церковь Свт҃ых
Безсребреников, в которомъ чтыри столпы,
от цѣлого камени тесаного, держащиї верхъ.
В тои же церкви олтаръ свт҃го Димитрия пред
дверми богоцѣнными. Того олторя стоитъ
тис, здалека принесенныи от города, попри-
ще постановилъ, столпъ каменныи и на немъ
орелъ каменныї выбитыи. Высота того камен-
ного ѡрла десятъ локти з головою и с под-
ножкомъ двенатцатъ локтии.

Тои город Холмъ так отвсюл укрепил, ижь
287 и Батиї, всю землю Рускую // повоевавши і всѣ
городы рускиї подобывавши, города Холма
не могь добыти Тои город преславныи под часъ
воины Куремсы вес згорѣлъ, которого барзо
жаловалъ Даниилъ, але не могь его тогды за-
разъ будовати за воиною татарскою, ажь
потомъ знову тои город Холмъ збудовал Да-
ниилъ и поставил в немъ церковъ великую
Пресвятои Бд҃цы, и украсилъ еи, и освятилъ
Иоанномъ, епископомъ, и надал до неи чашу
дивную, которую привез з Венгерь, мармуро-
вую, багранную, мудро рѣзанную, змѣевы
головы около еѣ рѣзаны.

Сказавши тое о збудованю и о ссозженю
славного города Холма, далеи о воинахъ поч-
немъ знову повѣдати. // Корол Даниилъ з вы- 287 зв.
шъменованнымъ кн҃зем татарскимъ Куремсою
завше безпечне воевал и не боячися. Але по-
томъ притягнул Борундаи, безбожныи злыи
кн҃зъ татарскиї, з великою потугою полковъ
многих татарских, стал на Куремсиных мѣст-
цахъ и послал послов своихъ къ коралю[и] Да-
ниилу, мовячи: «Иду на Литву! Если хочешъ
от мене покою, иди со мною на Литву!» Да-
ниил, погадавши з братом и зь сн҃омъ Львомъ,
ижь не будетъ добро, если самъ поѣдетъ, по-
слал брата своего Василка вмѣсто себе и людеи
своих з нимъ, и проводилъ до Берестъя. Тамъ
помолився пред образомъ Спасовымъ, которыи
стоит в городѣ Милницы в церкви Пресвятои
Бд҃цы, обѣцуючи украсити тои образь, от-
пуст[илъ][і] // брата Василка, ѣдучи за Борун- 288
даемъ, знашол на едномъ мѣсцу литву. И по-
бивши ихь, привел сагатъ албо корысть Бо-
рундуеви. Принявши, Борундуи похвалилъ
его, мовячи: «Добро, же-сь пришолъ»[ї—ї].
И ѣздячи Василко з Будундуемъ, литву воева-
ли и Ятвѣзскую землю.

А королъ[й] Даниилъ пришол к Волковску,
шукаючи Воишелка и Тевтила, которыи зраду
учинили брату его Роману, и хотѣл ихъ иня-
ти, але не наишолъ, взял там кн҃зя Глѣба і в
чести его держал. Посылал тежъ и инде [к]—лю-
деи своих—[к] Даниилъ шукати тых зраицовъ и[л],
не наишовши, хотѣл ити до Гродна, лечъ по-
слышавши, ижь татаре в земли Ятвѣзскои,
зостал в Милницы.

По воеваню татар // за двѣ лѣта учинилася 288 зв.
была тишина по всеи земли. Тых часовъ тихихь
Василко отдавал дочку свою Олгу за кн҃зя
Андрѣя Всеволодовича къ Чернигову. И учи-
нил веселъе в городѣ своемъ Володимери, на
котрои[м] был корол Даниилъ зь двома сынами
своими, зь Львомъ и з Шварномъ, и много кн҃зеи
и боярь там же было.

При веселю томъ пришла вѣдомостъ, ижъ
Бурундуи: знову к нимъ идетъ. Которою вѣ-
домостъю барзо зафрасовался королъ Да-
ниилъ. Тамъ же прислал к ним Борундуи:
«Уже есте мои спокоиныи, стрѣтаите мене,
а кто мене не стрѣтитъ, тои воину подносить
на мене!». Василко теды поѣхалъ зъ Львомъ, а
Данило послалъ вмѣсто // себе епископа хол- 289
мъского Иоанна на стретение Борундуя.
И стрѣтили его у Шумска, принесли ему дары

арк. 182зв. [е]*відсутнє* [ж]холмскимъ (?) *арк. 183 зв.* [з]было *арк. 184 зв.* [и]королю *арк. 185* [і]ѡтпустилъ [ї—ї]ХотАй и братъ твой не пришол [й]король [к—к]*відсутнє* [л]а [м]котором

великии и питие дорогое. Бурундаи на них розгневался и реклъ Василкови: «Поневажъ мои есте спокоиныи, роскидаите ж всѣ свои городы!». Што слышачи, епископъ з великимъ страхомъ стоялъ. Левъ теды зараз Даниловъ роскидалъ острожокъ. А Василко послалъ рыхлѣ епископа, даючи знать Даниилу о такомъ опалѣ албо гнѣве Бурундуевом. Тое послышавши, Даниил поѣхал през Лядскую землю до Венгерь.

Борундаи зас пошол кь Володимеру и, ставши на житах, почал мовити Василку, абы роскидалъ город Володимер, абы в немъ оборону не было. Василко, не могучи барзо роскидати, бо город великь и укреплен былъ, //
289 зв. казал запалити, и згорѣлъ вес город Володимер. н—Назавтрее[о] приѣхал Бурундуи—н п—п і, обачивши весь згорѣлыи Володимерь[р], пилъ и ѣлъ на дворищи Василковомъ и ночовал тамъ. Назавтрее прислалъ Борундаи кь кнзю Василку татарина именемъ Баимура, росказуючи, абы до конца роскопал былъ город. Отповѣдил Василко: «Твори, что тобѣ росказана[с]». И роскоповал город татарин, знакъ чинячи звитязства.

Оттол пошол Борундаи къ Холму, взявши Василка зь собою зъ его боярами. И ставши далека от Холма, а видячи, иж крѣпокъ и людми военными и стрелбою утверженъ так, же не можна его взяти, реклъ Василкови: «Сеи город есть твоего брата, поиди, вели тымъ, которые в городѣ заперлися, жебы мнѣ передалися!». И придал Василкови трех // татари-
290 новъ, Каичѣя, Ашика и Белюя, и Хому, толмача, умѣючого порускy, абы слухалъ, што будетъ Василко мовити. З тыми пошол Василко под город Холмъ, взявши в руку камене малое. И пришовши под город, почалъ мовити голосно, штобы и татаре слышали: «Холопе Костянтине и холопе Лука Івановичю, которыи држите брата моего сеи город! Передаитеся Бурундаю!» Тое рекши, кинулъ тихо каменецъ на землю, тымъ знакомъ означаючи, жебы не передавалися. Смотрили з города пилно на Василка и думали, якь отказати, не разумѣвши его знаку. Потомъ другиі и третиі раз, тыи ж слова рекши, кнзь Василко
290 зв. з рукъ пускалъ // на землю камене. Костянтинъ, от Бга вразумленъ, знакъ Василковь зрозумѣвши, отповѣдилъ з валу, мовячи голосно: «Иди, Василко, прочъ, дамъ тобѣ в голову каменем! Ты уже не Данииловъ братъ, але татарскии, на Даниила с татарми воюешъ!». Тое все услышавши, татаре пошли ѡт города и сказали Бурундуеви слова Василковы и з города мовленыи.

Теды Бурундаи зараз пошол от Холма къ Люблину. Люблинъ взявши, пошол кь Завихвосту. И, нашовши бродъ на Вислѣ, перешли Вислу и почали воевати землю Лядскую. Потомъ пришол къ Судомиру. Оступили весь город и поставили свою около города огорожу, и пороками и стрелами били на город четыре
дни, не даючи з города // ни выникнути. 291
В четвертыи ден збили забрала, полѣзли лѣствицами в город і, вьлѣзши два татарины з корогвою, сѣкли людеи по мѣсту. И никто имъ не оперлся от страху. Єдинъ толко убил лях татарина, але зараз и самъ от другого забитъ, а всѣ ляхи побѣгли в замокъ. Але ижь мостъ был узкиї, едны подавилися на мостѣ, а другиї попадали с моста, якъ снопы. До того от огню загорѣлся замокъ и город. Люде иншиї до церкви преславнои, з каменя бѣлого тесаного уробленои, многиї збѣглися. А ижь у тоеи церкви былъ верхь деревянныи, запалился, и тамъ погорѣло много людеи, сповѣдав-
шися и причастившися у духовных, // которыи 291 зв.
з ними ж в церкви были. Затым пошли со крестами всѣ свѣцкии, поубирались вь всесилныи одежды, на спо́дкане Борондая зъ плачемъ великимъ, и посадили их татаре на болоню, где два дни седѣли. Третьего дня всѣхь от мала до великанещадно позабивали татаре, ни едного не зост авивши.

Отолъ пришли къ Лысцу городу, з которого городу иншии люде можнѣиши в лѣсы поутекали, бо не крѣпок былъ город. Для того Бурундаи тои город зараз взялъ, всѣхь людеи, которыи в нем были, выстинал. И такъ Судомирскому князству конецъ сталъ. А Борундаи з великими корыстьми вернулся в свои вежи албо въ станы и пошол прочъ. //

Глава 21[232] 292

О ПРИМИРЮ И О СВАТОВСТВѢ КНЗЯ ЛИТОВСКОГО МИНДОГА З КОРОЛЕМЪ ДАНИИЛОМЪ И О ВОЕВАНЮ ЗЕМЛИ МАЗОВЕЦКОИ И ЛЯДСКОИ, И ЛИТВЫ ОТ РУСКИХЪ ВОИСКЪ, О ПОСТРИЗѢ В ЧЕРНЦЫ КНЗЯ ЛИТОВСКОГО ВОИШЕЛКА И О ЗАБИТЮ МЕНДОГА И ТРОИНАТА, И ТЕВТИВИЛА, КНЗЕИ ЛИТОВСКИХ

По тых часахъ, року от Рождества Хрстова 1262, крол Даниилъ учинивъ примире з Мендогомъ, кнземъ литовскимъ, и отдалъ Миндогь дочку свою за сна Даниилова Шварна. Того жъ Шварна Даниилъ выправилъ з Мендогомъ на воеване Мазовши. Мендогь зъ Швар-
номъ // в навечерие Рождества Предитечева 292 зв.
напали на несподѣванного Семовита, кнзя

жмудского, вь фолворку Язовшу. Тамъ же Шварно своєю рукою забилъ Сємовита, а сна єго Конрата поималъ Мєндогь и за окупъ того жь року отдалъ. Отолъ Мєндогь з литовскимъ, а Шварно з рускимъ воискомъ всю землю Мазовецкую и часть Куявскои земли побурили и попалили и з добыткомъ великимъ людеи и стад конскихъ и товарачихъ до своихъ сторон вєрнулися.

На другии рокъ знову нє толко Мазовшу, алє и за Вислою Ловицкую землю, и инші лядскиі городы руский воиска з литовскими пустошили такъ, ижъ и Болєславу Вьстыдливому, кнзю краковскому и сєрдомирскому, душно было. И знову з великимъ полономъ
293 и з корыстю // воиска руские и литовскиї вєрнулися додому.

Потомъ мєжи Русю и Литвою почалася воина такимъ способомъ. Вьспомянувши Мєндогь, ижь Василко воєвал землю Литовскую, послалъ воиско на Василка, котрое, пошовши, воєвало около Каменя. Василко самъ на нихь нє пошол, сподѣваючися другого, болшого литовского воиска, [m]—алє послал, алє послал—[m] на них своєго Жєлислава, Стефана з людми. Тыи гонилися за литвою до Ясалды и нє угонили ихь, бо мало ихь было, и з малымъ полономъ побѣгли. Затымъ другоє воиско литовскоє воєвало около Мєлницы, над которымъ воискомъ былъ гєтман [233]—Миновичъ
293 зв. Жєкодбыжадъ [у]—[233], // и взяли полона много.

За тыми самъ Василко зъ сномь своимъ Володимєромъ и з боярми погналъ и, догнавши ихъ у Невля, города, при озерѣ, побили ихъ такъ, иж ни єдин жив нє осталъ, бо нє было куды утєкати за озєромъ. Которыи и хотѣли утєчи, потонули. З которого звитязства и кнзи пинскии Феодоръ, Диомид и Юриї, вєсєлячися, приѣхали к Василку з питиємъ, допомагаючи єму вєсєля з звитязства. Потомъ розѣхалися тыи до Пинска, а Василко до Володимєра.

Отол Василко послал к королю Даниилу подарки зь корысти чєрєз Бориса Изѣболка: кони з сѣдлами, щиты, сулицы, шоломы, то єсть прибицы[ф]. Даниилъ, тыї дары принявши,
294 утѣшился о здоровю // брата своєго Василка и сыновца.

По тых часахь зьѣзды учинили Даниил і Василко и сны ихъ з Болєславомъ, кнзємъ полскимъ, и учинили границу землямъ Рускои и Лядскои, на томъ собѣ и присягли.

Миндогь, кнзъ литовскии, отдавши свою дочку за Шварна, сна Даниилова, а самъ выгнавши своихъ сновцов и самодєржцємъ учинившися, разгордѣлся, никого противь сєбѣ нє ставячи. И отступил от лядскои вѣры, которую для обороны от ляховь на сновца принял был, якь вышє рєклося. Мѣлъ двохъ сновь, Воишелка и Чида. Воишєлку Миндогь пустил Новъгородокъ, и тамъ княжил Воишєлкъ, а был окрутныи, людеи забивал. Которого дня // кого забилъ, того дня и вєсєлъ 294 зв.
был, а которого дня нє убилъ члвка, того дня был нєвєсєл. Потомъ Воишелкъ, уваживши нєстатєчность сєго свѣта и страхь Бжиі, взял до сєрдца своєго, оставил отца и княжєниє своє и [234]—пришєлъ до короля руского—[234] Даниила [234]—до Холма—[234], принялъ свтоє крєщениє. Отолъ пошолъ до Галича и, пришовши там в монастыръ кь Григорию Полонину, архимандриту, в тои часъ свтобливостью жития славному, принялъ от нєго иночєскии чинъ. Тамъ жє мєшкал три лѣта статєчнє в монастырѣ.

По трех лѣтахъ, взявши Воишєкъ благословениє у Григоря, архимарита[х] своєго, пошол до Свтои Горы. А для нєбєзпєчєнства в тои часъ в тых зємляхъ нє могучи проїти, вєрнулся //
назад, пришол в свои Новгородокъ, поставил 295
сєбѣ монастырь на рєцѣ Нєшнѣ [ц] [235], мєжи Литвою и Новгородкомъ, [236]—в которомъ мєшкал з килканадватцатю[ч] чєрнцов, в побожности живота чєрнєчєскаго—[236]. Отцъ єго Миндогь укарял єго за такоє житие, за тоє ωнъ отца барзо нє любилъ.

Того ж часу умєрла княгиня Миндолгова. Тужачи барзо по нєи, Миндогь послал по свою єтровъ, сєстру княгини своєи, жону Довмонта, налщовского кнзя, жєбы приѣхала на погрєб своєи сєстры, а єго княгини. А гды она приѣхала, улюбилъ єѣ Мєндогь и, хотячи єѣ сєбѣ за жєну взяти, рєклъ до нєи: «Сєстра твоя, а
моя жєна, умираючи, просила мєнє, // абымъ 295 зв.
взялъ тєбє за жону». И принєволил єи зъ собою жити. Тоє услышавши, Довмонъть барзо зафрасовался и мыслилъ помъститися над Мєндогомъ своєи зєлживости, алє нє могь явнє, бо Мєндогь былъ потужнѣиши, нижь ωн. Змовился тєды з Троинатомъ, сєстрєнцємъ Миндоговымъ, которыи в тои часъ вь Жмодскои зємли пановалъ. И настоялъ на вуя своєго, и спригълися[ш] убити Миндога. А гды

[н]—[н]*П вписано над рядком арк. 185 зв.* [о]назавтрєє *арк. 186* [п]—[п]въ Володимєръ [р]*відсутнє* [с]росказано *арк. 188* [т]—[т]алє послалъ [у]Жєкодвижадъ [ф]прилбицы *арк. 188 зв.* [х]архимандрита *арк. 189* [ц]Нємнѣ [ч]килканадцатю [ш]сприсѧглисѧ

Мєндогь послалъ всѣ свои воиска литовскии за Днєпръ на Романа, кнзя бранского, з которыми пошол и [237]—Довмантъ яко Миндогов голдовникъ, усмотривши часъ, упросился для пилнои потрєбы у Миндогового гєтмана зь
296 своими // и вєрнулся назад. И зъѣхавшися з Троинатом обадва зь своимъ людомъ, напали на нєсподєванного Миндога—[237], спячого, и забили єго, а при нємъ и двох сновъ єго, Рукля и Рєпикасса, позабивали.

Послышавши о забитю отца своєго, Воишєлкь, чєрнєцъ, побѣгь от Новгородка до Пинска и тамъ жилъ в монастырѣ Пинскомъ, а Троинат, сєстрєнєцъ Миндоговь, почал княжити в Литовскои и Жмодскои зємли. Року от Рождєства Хрстова 1263 послал тєжь Троинатъ заразь до своєго брата Тєвтивила, кнзя полоцкого, хотячи с нимъ розделити по половинє князство Литовскоє. А гды приѣхал
296 зв. Тєвтєвил, // думалъ зъ своєю русью убити Троината, которую дому[щ] Тєвтєвилову єго ж бояринъ Прокопиї, полочанин, ознаимил Троиноту. Што послышавши, Троинатъ упєрєдил, убилъ Тєвтивила, брата своєго, и опановал єго Полоцкоє княжєниє. Алє змовившися чтыри вѣрныи слуги Мєндоговы, и Троината, идучого до лазни, убили, а сами утєкли в Пинскъ до Воишєлка, чєрнца.

Глава 22[238]

Ѡ ВОИШЕЛКУ, ЯКЬ, ПОКИНУВШИ ЧЕРНЕЦЬСТВО, СТАЛЬ КНЗЕМЪ ЛИТОВСКИМЪ И ПОМЪСТИВСЯ ОТЦА СВОЕГО ЗАБОИСТВА, Ѡ СМЕРТИ КОРОЛЯ ДАНИЛА И ВАСИЛКОВОИ КНЯГИНИ, О ВОИНѢ РУСИ З ЛЯХАМИ И Ѡ ЗАБИТЪЮ
297 ## ВОИШЕЛКА, // [ю]—З СТРИКОВСКОГО—[ю]

Таkии забоїства обачивши, кнзи и бояре литовскиї, боячися през мєждусобноє забоиство упадку своєму княжєнию Литовскому, зьѣхалися до Кєрнова, раду учинили обрати сєбѣ кнзя и по розныхъ умовах всѣ згоднє постановили Воишєлка, чєрнца, сна Миндогового, яко власного дѣдича просити албо и силою взяти на Литовскоє княжєниє. Выправили тєды пословь до Воишєлка Мєндоговича, на тои час мєшкаючаго в манастрѣ Пинском, взываючи и просячи єго на княжєниє. Ѡнь долго отмавлялся званиємъ своимъ от Бга иночєскимъ, алє знєволєны гвалтовную упа-
297 зв. даючаго панства Литовского // потрєбою и прозбою вєликою панов литовских выѣхалъ з монастыря Пинского до Новъгородка. Отголъ з людомъ приѣхал до Корнєва, гдє всѣ єго бояре и посполство вдячнє приняввши, з радостию посадили на столицы вєликого князства Литовского, Жмодского, Новгородского, Полотского и Курляндьского.

Зоставши Воишєлкъ вєликимъ кнзємь литовскимъ, жилъ побожнє в чєрнєчомъ законѣ, вь княжиих одождах ходячи, носил завшє клобукъ на головѣ. А мъстячися отца своєго Миндога забитя, многихь пановь, бояръ позабивал, и иншии зас утєкали от нєго, которых ѡн имѣния своимъ роздовалъ, и многиї собрал // сєбѣ скарбы. З Василкомъ и з Шварномъ, кнзємъ дорогоцкимъ, в вєликои жилъ 298
приязни. З которымъ то кнзємъ зь Шварномъ Воишєлко на Лядскую зємлю наєзжали вшир і вдолжъ, пустошачи и палячи, и Илъжу мѣсто спалили.

Того ж часу впал в болєзнь Даниило, король рускии, в которои и прєставился року от Рождєства Хрства 1266, продокъ кнзєи Островскихъ и Заславскихъ. И положили єго з вєликимъ плачємъ в цєркви Прєсвтои Бдцы в Холмѣ, которую самъ постановил был. Сєи корол барзо храбрыи, добрыи, братолюбивь и хрстолюбивъ, многиї городы // и цєркви 298 зв.
побудовал и помуровал, [239]—якъ вышє о нємъ написано—[239].

Рокою[я] прєд тымъ была комєта, звѣзда хвостатая страшная, которая тривала през три мѣсяци.

Того ж року мєжи татарми было вєликоє замѣшанє, сами мєжи собою билися, и было убитых бєзчєслєнноє множєство.

В том жє лѣтє прєставилася вєликая княгиня Василковая Елєна, и положили тѣло єѣ в цєркви Прєсвятои Бдцы, вь єпископии Владимєрскои.

Потомъ Шварно, кнзь дрогицкии и луцкии, з Воишєлкомъ, кнзємъ литовскимъ и жмодскимъ, собравши вєликиє воиска рускиє и литовскиї, воєвали около // Скаришєва и около 299
Вывыжі, Торжку и взяли много корыстєи и полону. Болєслав, монарха полскии, послал до Шварна, мовячи: «Бєз вины нашєи зємлю мою за што повоєвал єси?» Отповѣдилъ Шварно: «Нє я, алє литва воєвала» Рєклъ єму посєлъ от Болєслава: «На литву нє жалую, бо они з нами нє мают покою, а ты покои розорвалєс, Бгь тєбє судити будєтъ, а на нас такжє нє здивуи!». И собравши Болєслав воиско, послал воєвати около Холма, и мало що взяли, бо впєрєд людє довѣдавшися о них, давали имъ отпорь. Шварно зас, побѣгши з Новгородка и собравши вскорѣ // воиско, з Василкомъ, 299 зв.
стриємъ своимъ, и зъ сномъ єго Владимєромъ,

воєвали около Люблина и около Бѣлои и, много побравши полону, вернулися. И ляхи, ѡколо Чернои воєвавши, вернулися додому.

Потомъ Болєславь полскии прислал послы къ Василку, абы, зъѣхавшися до Торнова[ь], з нимъ розмовили о покою. Василко рад на тоє прєизволилъ, и поѣхал Василко до Тарнога. А гды был у Грабовцы, послышалъ, ижь ляхи, нє ждучи Василка и нє идучи на сеимъ до Тарнова, учинили мєжи собою сами раду, пошли къ Бєлзу і воюютъ Рускую землю. Василко, тоє услышавши, рыхло пошол зь Швар-
300 номъ // и з сномъ своимъ Владимеромъ зь Грабовца. И, пришовши къ Червенои, обачили, иж села горятъ, ляхи воюють и палятъ. Пустил Василко людеи своихъ, которые ляхов и инших много побили, инших поимали, а воиско лядскоє, устрашившися, назад пошло.

За которыми Василко послал сновца своєго Шварна зь сыномъ своимъ Володимером и приказал, жебы помалу ишли за ляхами, зжидаючися, а якь ляхи роздѣлятся, жебы на нихъ ударили. Алє Шварнъ, того росказаня нє слухаючи, вперед пошол зь своими многими людми и, нє дождавшися, поки ляхи выдут с
300 зв. тѣсных // мѣсть, [а]— и и—[а] Володимера с полками ждучи, ударилъ на ляховъ. А ляхи, ѡбернувшися, кинулися на Шварна. И понєваж тѣсноє мѣсцє было, а другиї хотяи прибѣгли полки, нє могли за тѣснотою мѣсца Шварну помочи дати, звитяжили ляхи Шварна, и много руси, бояръ и простых, позабивали. Там же и двохь сновь тысяцкого, Лаврентия и Андрѣя убили, а Шварно зь малою дружиною прибѣгь до Василка. Зганил єму Василко, жє єго нє послухал и такъ людеи потратилъ.

По тои воинѣ Болєслав зъ Василкомъ и з Шварном учинил примирє и почали знову в городѣ с собою жити.

301 Потом Воишєлкъ отдал своє // Литовскоє княжениє зятю албо швагру своєму Шварну, мовячи: «Согрєшилємъ много прєд Бгомъ». А самъ пошол до Угровска в монастырь Свтого Даниила и тамъ жил, взявши на сєбє знову иночєскую одежду, и призвалъ кь сєбѣ з Галицкого манастыря своєго наставника, архимандрита Григория, которыи, приѣхавши, знову єго утвердилъ в житиї иночєскомъ.

Тых же часов [240]—Лєв, снъ Даниила прєставлъшегося, столицу отца своєго осѣвши, прислал к Василку—[240], повѣдаючи ижъ: «Хочю с тобою вѣдитися, а жебы и Воишєлкъ тут же былъ». Василко ознаимилъ тоє Воишєлку, а
301 зв. Воишєлкь боялся Лва, жє з ним // мѣлъ прєд тымъ завод и гнѣвъ за границы Рускиї и Литовскиї. Василко Воишелку ручился, ижь єму Лєвъ ничого злого нє учинит. И так Воишєлкъ поѣхал къ Василку въ Володимєр и сталъ у монастырѣ Свтго Михаила. Там же приѣхал и Лєвъ, сыновєцъ Василковъ. По розмовѣ сполноі просил тых всѣхь кнзеи Марколтъ, нѣмєцъ, [241]—пан рускиї—[241] на банкєтъ, справца умєрлого короля Даниила. Тамъ же всѣ былиї вєселы. Василко, подпивши, поѣхал додому спати, Воїшєлкъ поѣхал до монастыря. Потомъ приѣхал в монастырь Лєвь и рєклъ Воишєлку: «Напиимося єще!». А скоро вышолъ к нему Воишєлкъ, зараз // Лєвь єго с 302
подучєня дияволского забил, завидуючи тому, жє Шварну дал князства Литовскоє. Чого довѣдавшися Василко, барзо жаловал. И положили тѣло єго тамъ же в монастырє, в церкви Свтго архистратига Михаила.

Глава 23[242]

Ѡ СМЕРТИ КНЗЕИ РУСКИХЬ ШВАРНА І ВАСИЛКА, О ЗАЛОЖЕНЮ МѢСТА ЛВОВА, О ПОВОЕВАНЮ ЯТВѢГОВЬ, О ВОИНѢ КНЗЕИ РУСКИХЪ И ТАТАРЪ ЗЬ КНЗЕМЪ ЛИТОВСКИМЪ ТРОИДЕНОМЪ И О ЕГО ОТ СВОИХ ЗАБИТЮ, ТУТ ЖЕ О ЗБУДОВАНЮ КАМЕНЦА ЛИТОВСКОГО И О ЛАВРИШѢ, ЧЕРНЦЫ-КНЗѢ //

Шварнъ по Воїшєлку нємного в Литвѣ 302 зв.
княживши, прєставился, и положили єго тѣло въ церкви Прєсвятои Бдцы вь отчомъ гробѣ. Потомъ в Литвѣ княжил Троиден, кнзь бєззаконныи. По тых часахъ прєставился благовѣрныи кнзь володимєрскиї Василко Романовичъ, и положили єго тѣло в церкви Прєсвятои Бдцы вь єпископиї владимєрскои. На єго столицы вь Володимєри сѣл снъ Василков Владимєръ, а Лєвъ Даниловичъ по отцы своємъ, королѣ Даниилѣ, сидѣл в Галичѣ и в Холмѣ, и заложил на своє имя мѣсто славноє Лвовь. По смерти стриия своєго // Василка 303
и брата Шварна широко і вєлможнє пановалъ зъ братомъ своимъ Романомъ. А тыи всѣ были продки кнзеи Острозскихъ и Заславскихъ.

Затымъ Лєвъ, завоєвавшися зь ятвѣгами, пошол на них зь кнзями зъ Володимєромь[б] Василковичомъ и з Мьстиславомъ, кнземъ луцкимъ. А иж зима настала, сами нє пошли,

арк. 189 зв. [щ]думу арк. 190 [ю—ю]вписано на полі арк. 190 зв. [я]рокомъ арк. 191 [ь]Тарнова [а—а]ни арк. 193 [б]П виправлено з володимєрскими

але послали своих гетманов зъ воїскомъ: Левъ послалъ Андрѣя Путивльца, Владимер — Жаслава, а Мьстиславъ — Владислава Ломоногого. Тыи всѣ, пошовши, взяли Злину и много користи и полону набрали. Собралися были на нихъ ятвѣги, але, видячи рускую силу великую, не смѣли битися. И такь зъ звитязст-
303 зв. вомъ и з великою користъю, // и з полономъ вернулися гетманове кь своим кнземъ.

За ними зараз кнзи ятъвѣзьскиї Минтеля, Шурпо и Пестиля прислали кь кнзем рускимъ, просячи ихь ѡ примире. Кнзи ледве учинили з ними примире, и рады были тому ятъвѣги.

В Литвѣ, гды Троїден княжилъ, зъ Львомъ мешкал въ великои любъви, и з Владимером в незгодѣ мешкал для того, иж Владимеров ѿцъ Василко забилъ трехъ братов Троїденовых. И пославши Троїденъ воїска на Владимера, все лѣто з нимъ воевался. Потомъ Троїден, розорвавши из Львомъ покої, послалъ воїско свое і вьзял город Лвов кнзя Дорогичин на самыї Великьден, і въсѣхъ, в городѣ будучихь, позабивали. Ѡ тое розгнѣвавшися кнзъ Левъ, послалъ до цря татарского Менгу-
304 Тимора, просячи о помоч // на литву. И далъ ему Менгу-Тимор Агурчина, воеводу, зь воїскомъ, и заднѣпрьскихь кнзеї дал ему на помочь: Романа добрынского сь сном Ольгомъ, Глѣба, кнзя смоленского, и иншихь много кнзеї. Тогды бовѣмъ всѣ кнзи были въ воли татарскої.

Зимою теды пошли кнзи Левъ, Владимер и Мьстиславъ, з ними ж знялися кнзи пинскиї и туровскиї. Пришовши кь Слуцку, знялися зь татарми и пошли всѣ борзо къ Новгородку, а перешовши реку Сиярѣчу, справилися. И ишли татаре правою стороною, а Левъ лѣвою къ городу, и стали ѡколо его. А Мьстислав еще не притягль был, забавился, идучи от Копыля, воевал Полѣсъе. Такьже Роман и Глѣбь и инъшие заднѣпрьские кнзи не притяг-
304 зв. ли // были. Лев, не сказавши братиї своеї, Мьстиславу і Вьладимеру, взял Новгородокъ мѣсто, а детинца або замку не взял. Назавтрее пошли[в] кнзи Роман добрянскиї и Глѣбь смоленскиї зъ великою потугою, и иншиї кнзи, а обачивши, иж хитре Левъ учинил, не ждучи ихъ взял город, а они думали, взявши Новгородок, далеї ити в Литву воевати, за тое и братия Львов[г], Мьстиславов[д] і Вьладимеров[е], і всѣ кнзи розгнѣвавшися, не идучи далеї, вернулися всѣ[є] до домов. Владимер звал к себѣ тестя своего кнзя Романа, лечь ѡнъ самъ не поѣхал, сна своего Олга с нимь послал.

Затым пришли прусы къ кнзю литовскому Троїдену для неволѣ немецкої. Онъ ихъ при-
нял // и посадил ихь часть въ Городне, а часть 305
въ Слонимѣ. Левъ зас зъ Владимером, пославши воїско свое вь Слониму, побрали ихь, жебы земли не посѣдали.

Потомъ Троїденъ послал Спурта, брата своего, зь воїскомъ своимъ, которыї воевал ѡколо Каменя, Владимероваго города, а Владимер взаем послал свое воїско. И възяли Троїденов город Руриїськ[243] на рѣцѣ Немнѣ и села около его побрали. Затым взяли зъ собою примиръе.

Потомь Владимер почал думати, гдебы за Берестьемь город поставити, поневаж тамь земля по Романѣ лѣтъ осмьдесять запустѣлая
стояла. // Надумавшися, послал ремесника доб- 305 зв.
рогѡ и розумного Алеѯѣа, которыї еще при отцу его ставлялъ городы, а послалъ его с туземцами верхь реки Лесны чолнами искати мѣстьца, способного на город, и нашовши, сказалъ кнзю. Кнзъ теды Владимер самь приѣхал и улюбил мѣстьце над берегом реки Лесны, и поставил там город, и назвал его Каменецъ, иж земля тая была каменная.

Потомь на зиму прислал безбожныї Нагаї, цръ татарскиї, послов своихъ зъ листами, Тегичаса, Котрубога[ж] и Ешима къ Льву, кь Мьстиславу и къ Владимеру, мовячи: «Часто мнѣ скаржитеся на Литву. Ѡ томь посылаю
вамъ гетмана моего // Мамшѣя зь воїскомъ 306
моим. Идѣте ж з нимь на Литву, на своих вороговъ» Гды тежь[з] пришло воїско татарское, пошли за ними кнзи Мьстиславъ і Вьладимер, а Лев послал сна своего Юрья, кь Новгородку. А довѣдавшися, ижъ татаре пустошат ѡколо Новгородка, пошли кнзи на цѣлое мѣстьце и стали за Волковскомъ на ночь. Зъ ночьлѣга без вѣдомости Владимира Мьстиславъ и Юриї послали воевати своихь лучьших бояръ и слугь зъ Тюїмою, котриї там воевавши по селахъ, не идучи кь своему воїску, тамь же легли без сторожи на ночь. Ѿт нихъ единь неволникь, утѣкьши, дал знати ѡ их безпечном и несправномь на селѣ лежаню до
города. // А прусы, выбегьши зь города, всѣхь 306 зв.
их едныхь побили, других поимали до города, ледве ихъ, мало утекьши, Тюїму, гетмана Юрьевого, барзо раненого, на санехъ увезли. Ѡ чомь довѣдавшися, Мьстиславъ и Юриї барзѡ фрасовалися, а Владимеру на нихъ не

любо было, ижь без его вѣдома своих посылали
и погубили. Пошли єднакь всѣ къ городу,
добыти его хотячи. Была перед городомъ вежа
каменная, зь которої крѣпько прусы стреля-
ли, не даючи до города приступити. Тую вежу
взяли кнзи, ωт которої взятья въ городѣ бу-
дучиї устрашилися і възяли зъ кнзями при-
307 мирє, // вернули кнзємь бояръ их і всѣхь
поиманыхь. А кнзи, города болєї не добываю-
чи, вернулися.

Тых же часовъ Троїденъ, кнзъ литовскиї,
посылалъ брата своего Сирпутья на Ляхи,
котриї, повоєвавши около Любьлина, зъ ве-
ликимъ полоном вернулся.

Того Троїдена, кнзя литовского, братъ его
Довманъ забиль, направивьши шесть мужи-
ковъ, которыї, гды Троїденъ з лазни ишоль,
ставъши по ωбоихь сторонахь будцы якобы
скаржитися, киями его забили. А снъ Троїде-
новъ Лавришъ, чернцом пред тымъ зоставши,
скинул на часъ чернецкую ωдежду и якь кнзъ,
307 зв. // зобравши литовское воїско и бившися зь Дов-
мантомъ, воїско его розбиль и самого Довмонь-
та, стрия своего, забил. А самь, княжение свое
такь успокоивши, поручиль паномь литов-
ским и знову зъ плачемь всѣхь пошолъ до
мнстря, в которомь и животъ по-чернеческу
скончиль. Ωт его имени тої монастырь Лаб-
ришовскимъ[и] названъ. //

308 *Глава 24*[244]

Ω ПОШАРПАНЮ И ПОЗАБИВАНЮ ЛЮДЕЇ ВЛАДИМЕРОВЫХЬ ОТ КОНРАТОВЫХЪ ЛЮДЕЇ И Ω ПОМСТѢ ЕГО НАД НИМИ, И Ω ПРИМИРЮ, О ВОЕВАНЮ ΩТ ЛВА ЗЕМЛИ ЛЯДСКОЇ И О ЗВИТЯЗСТВѢ НАД НИМЪ И О ВОЇНѢ БРАТИЇ КОНРАТА ЗЪ БОЛЕСЛАВОМЪ

Потомь великиї стал голод в Руси, в Ля-
ховъ, в Литвѣ і вь Ятвѣзяхъ. Для которого
ятьвѣзи прислали кь Владимеру пословъ
своихь, просячи его, абы имь хлѣбъ зь своеї
308 зв. // земли пустил, ωбѣцуючи платити, якь схо-
четь, хотяї воїско[і], бобрами, черными куни-
цами, белицами альбо и сьрѣбромъ Послал
тεды Владимеръ к нимь жита много въ лодахь
по Бугу. И гды въишли в рѣку Нарву и стали
под городомъ Толтовскомъ на ночь, тутъ ихъ
всѣхъ позабивано, жито побрано, а чольны
потоплено. Ω чом довѣдавшися Владимер,
зафрасованыї, послал кь братови своему Кон-
рату, кнзю мазовецкому, мовячи: «Если за
твоим росказаньемъ мои люди побиты под
твоимь городом?» Конратъ заперлься, мовячи,
иж: «Я того не знаю, кто ихъ позабивал».
Але Болеслав, полскиї монарха, // гнѣваючися 309
на своего сыновца Конрата, ωзнаїмиль Влади-
меру, иж: «Конратъ твоихь людеї позабивал,
справся з нимь и помстися своего сорому и
кривды!» Теды Владимер послал свои воїска
на Конратову землю, котриї над Вислою по-
воевали его землю і, възявши великиї полонъ
і користи, вернулися. А Конратъ, боячися,
просил у Владимера примиря, и такь прими-
рилися зъ собою.

Того жъ лѣта преставился великиї кнзъ
краковскиї Болеслав, добрыї, и положили его
у костелѣ у Францишка. Было у Болеслава
полского пять сыновцов: Самовитичовъ два —
Конратъ и Болеслав, // а Лесковичов три— 309 зв.
Лєско, Земомислав і Выладиславъ. По смерти
теды Болеслава року 1279 выбрали сенаторове
лядскиї себѣ на монархию Лєска Чорного,
кнзя сирадскаго, и посадили на столицы въ
Краковѣ. Левъ зас, хотячи себѣ части земли
Лядскої, города на Украинѣ, упросил у цря
татарского Нагая себѣ на помочь Кончака,
Козѣя и Кубатана зъ воїском татарскимъ и
пошол зимою в землю Лядскую, зъ которымъ
мусили Мъстислав зь сномь своимь Данилом
і Выладимер зъ росказаня татарского поити,
и збурили Любелскую землю. Оттоль // Су- 310
домирскую землю мечемъ и огнемъ плюндро-
валъ, а от мѣста Судомира былъ опертыї.
Ωттол пришол Левъ кь осѣку, там з нимъ
крѣпько билися ляхи, єднакь взяль и тамь
Левъ много людеї и товару. Оттол пришоль
зъ всѣми воїсками рускими и татарскими к
селу Гослицы и, положивъшися там, послал
воїска свои воевати. Але собравшися ляхи,
тамь же почали битися зь Львом и побили много
руси и татар. Такь Бгь наказание учинил
Лву, же чужого жадал, і вернулся назад з
неславою.

А Лєско, кнзъ лядскиї, розгнѣваныї на
Лва, пошол і възял городъ Лва, кнзя, Пере-
ворескь, высекь там // всѣхь людеї, город зпа- 310 зв.
лилъ и, попустошивши села ωколичныї, ωти-
шолъ назад. Тогды ж воевали ляхи около Бе-
рестья по Керснѣ і вьзяли десять селъ Влади-
меровых. За тыми и[ї] Тит Вездиславъ зь семъ-
десятъ берестянами, погнавьши, зъвитяжил
ихь, убилъ ωсмьдесятъ ляховь и инших
поимал, и, полонъ своїωтобравши, зъ славою
вернулся до Берестя.

арк. 194 [в]пришли [г]Лвови [д]Мстиславъ [е]Владимеръ [є] *відсутнє арк. 194 зв.* [ж]Котлубога [з]теды *арк. 195 зв.* [и]Лавришовскимъ [і]воскомъ *арк. 196 зв.* [ї]*відсутнє*

Потомь два Самобитичи[и], Конратъ и Боле-
слав, погнѣвалися зь собою. Конратъ мешкал
зъ Владимеромь, своим братом, въ зьгодѣ,
311 а Болеслав зъ Лєскомь, кн҃зєм // лядскимъ,
и з братомь єго Владиславомъ. Взявши тєды
Болеслав помочь ωт Владислава, пошолъ на
брата своєго Конрата, взял город Конратовъ
Уєздовъ бєз вытности[к] тамь Конрата, взял
в томъ городѣ товару много, людєї нємало по-
топил, и ятровство[л] ободравъ, княгиню Конра-
товую и дочку єи, и отишоль. А у ляхов был
звичаї: гды мєж собою завоюються, нє брати
людєї, только обьдирати зъ всєї маєтности.
За тое розгнѣвавшися Конратъ, просил Вла-
димера, кн҃зя, ω помочь. Жалуючи єго, Влади-
311 зв. мер пошол зь своимь воїскомь, взявши // зь
собою и сыновца своєго, люд, зь гєтманомъ
Туїмою, зъ котрими знялься в Берєстью.
От Берєстя пошоль къ Мєлнику, там учинил
над воїском своимъ трохь гєтмановъ: Василка,
кн҃зя слонимского, Жєлислава и Дуная, а над
Юрєвымъ воїскомь Туїма быль гєтманъ. А иж
у Конрата нєщирыї єму были боярє, послал зь
хитростью посла кь Конрату, жєбы нє дали Бо-
лєславу вѣдомости Конратовы боярє. Котриї
посєл Владимеров, приѣхавши кь Конрату, по-
чалъ при всѣхъ єго боярєхь єму мовити: «Ознаї-
муєть тєбѣ брать твої Владимер, иж рад бы
312 тєбѣ на помочь приїти, алє // нє можєтъ, иж ωт
татар у нась тривога». Тоє рєкьши, взяль за ру-
ку Конрата. Домыслившися Конратъ, вывєлся
с посломъ вон. На дворѣ рєкьль єму тихо
посєл: «Готуї лоді возитися на Вислѣ! Влади-
мєрово к тобѣ заутра воїско будєть». Конратъ
зь радостью зараз казал лоді і воїско своє го-
товити.

Назаутреє пришло воїско руское всє и
половцы, [м—м] татарє з ними и, перєвезшися зъ
Конратомъ за Вислу, пришли всѣ нєдалєко
къ городу Сохачеву. Которого гды хотѣли
добыти, просилъ ихъ Конратъ, абы тым нє
бавилися, а ишли къ Гостинному, бо тоє мѣс-
312 зв. то[н—н] // милоє Болеславово. Послухавши Кон-
рата, пошли рускиє воїска кь Гостинному,
добывали города, а любо и крѣпко зь города,
камѣнємъ кидаючи, ωтбивалися, єднакь жє
взяли город. И възяли много товару, и полону,
и користи. Зъ которого звитязства утѣшив-
шися Конратъ и подяковавши рускимъ гєт-
маномъ, вєрнулся домов, а рускиї воїска такжє
зъ всѣмь тымъ вєрнулися кь кн҃зю Владимєру.
Ѡбачивши всє воїско своє цѣлоє, Владимєр
былъ рад: двох тылко єго значных забитω в
тої воїнѣ: на чатѣ єдиного пруса, а другого
Раха Михаїловича, дворянина. //

313 **Ѡ ВОИНѢ КН҃ЗЕЇ РУСКИХЪ ЛВА И ВЛАДИМЕРА НА БОЛЕСЛАВА САМОВИТИЧА И НА ЛЯХОВЪ И Ѡ ВОЕВАНЮ ЗЕМЛИ ВЕНГЕРСКОЇ И ЛЯДСКОЇ ѠТ НАГАЯ, ЦР҃Я ТАТАРСКОГО, И ѠТ ТЕЛЕБУГИ, И О ШКОДАХ ѠТ НИХЬ В ЗЕМЛИ РУСКОЇ**

По тыхъ часах самъ Нагаї, татарскиї цр҃ъ,
зъ Тєлєбугою пошолъ на Вєнгры з вєликою
потугою. Росказали тєж Льву зъ сыномъ
Юрьємъ, Мьстиславу и Въладимєру, жєбы
ишли з ними, котриї мусѣли поити, // бо были 313 зв.
в воли татарскої. Толко ж Владимєръ самъ
нє пошол, был хорыї на ногу. Послал своє
воїско зъ сыновцємъ своимъ Юрьємъ. Тымь
часомъ, приѣхавши, Болєслав воєвал ωколо
Щєкарєва і вьзял дєсять сєлъ. Послышавши
о том, Лєвъ упросилъ Нагая, жє єго отпус-
тилъ. И пришовши, Лєвъ упросиль брата своє-
го Владимєра, иж послал по литву, зовучи
на помоч. А самъ Лєвъ зъ Владимєромъ и з
своими воїсками пошли кь Бєрєстью. Тамь,
нє ждавьши литвы на час назначєныї, послали
своих гєтмановъ зъ воїсками: // Лєв послалъ 314
Тюїму, Василка, бєлжанина, и Рабца, а
Владимєр кн҃зя Василъка, Жєлислава и
Оловянца, и Вышєту. Которыї, пошовши на
Болєслава, воєвали ωколо Вышєгорода и по-
брали много здобичи. Литва потом пришла
ко Владимєру, которыхъ онъ послалъ на Лєска
за тоє, ижъ прєд тымъ Лєско прислал люб-
линца. Тої взялъ Владимєрово сєло на Вокра-
їнцы имєнєм Воинъ и иньшиї, и нє вєрнул
людєї побраных, хотяї Владимєръ упоминался
Литва тєды, ωколо Люблина повоєвавши и
много барзо полону // побравши, вєрнулися 314 зв.
зь тымь назад. Такь жє и рускиє гєтманове зъ
звитязствомъ и з вєликою добычью вєрнулися
до своихь кн҃зєи, помьстившися Львовы
кривды.

Нагаї зас, цр҃ъ татарскиї, зь Тєлєбузою
воєвали зємлю Вєнгєрскую: Нагаї пошол на
Брашєвъ, а Тєлєбуз впопєрєкь гор. Гдє было
пєрєїти за три дни, тамъ ωнъ ишол, блудячи,
тридцатъ дн҃єї, и стался у них голод такь
вєликиї, ажъ люди людєї ѣли. Почали тєж
зъ голоду и сами умирати. Умєрло // ихь 315
тамь сто тисячь, якь самовидцы повѣдали. От-
тол Тєлєбугь лєдвє пѣшь вышолъ ω єдної
клячи, завстыжєны от Бг҃а.

Потомь знову Болєславъ пакости дѣяль
кн҃зямь Владимєру и Юрью Львовичу. А кн҃зи
Владимєр и Юриї, воїско зобравши, пошьли

к Мелницы, ωттул затягнувши и литву, пошли і възяли мѣсто Болеславово Сохачев. Тамь же взявъши много людеї и товару, зъ великою добычью вернулися. //

315 зв. По тыхь часахь Телебугь, не памятаючи на тое, што ему въ Венгрех сталося, умыслилъ поіти на Ляхи и послалъ кь заднѣпърскимъ кнземъ, такьже и къ волынскимъ, кь Льву, кь Мьстиславу и кь Володимеру, бо тогды всѣ кнзи рускиї татаромъ голдовали. Сказалъ ω томъ и Нагаеви, и так зъ всѣми кнзями заднѣпрьскими пошол на Волынъ. Тамъ его кнзи волынскиї стрѣтили зь питиемъ и з подарками: Мьстиславъ на Горини, Владимер у Кремянца,
316 а Левъ у Бузска. Нагаї // такьже ωсобно пошолъ на Ляхи. Телебуг, на поли Бузскомъ ставши, пересмотрѣль воїска, а кнзи боялися, жебы ихь не позабивал и не побрал городовъ. Ѡттол пошол кь Владимеру и ωсмотрѣлъ города. Не браль его, але насилие великое татаре учинили городу, побрали конеї и товару без числа. Зоставил тамъ Телебугь у города Володимера татаров зъ конми любимымы, пасти кони. Которые татарове ωпустошили землю Володимерскую, обдирали людеї, а инших
316 зв. убивали, // такьже кони и товар хватали, нѣлга ни выникнути было руси.

А самъ Телебугь зъ князями всѣми рускими пошол кь Завихвосту. Там Вислы не могучи переїти, же не стала, пошли въ верхъ Вислы къ Судомиру и переїшли Санъ рѣку, а Вислу выше Судомира перешли по леду. Учинили до Судомира приступь великою потугою зо всѣхъ сторонъ, але ничого не доказали. Ѡтступивши, воевали ωколо Судомира десятъ днеї и много баръзо попустошили, и полону набрали. Оттол Телебугь пошол до Кракова, але по-
317 слышавши, ижъ // Нагаї тамь уже ωколо Кракова воюетъ, который не Телебузским гостинцемъ, лечь на Премышлъ ишолъ. Еднакь же якь Телебуга у Судомира, такь Нагаї, у Кракова бывши, ничого не вскуравши, з полоном назад вернулься.

Телебугь стоял на земли Львовоі двѣ недѣли, кормячи, а не воюючи, але не давали татаре зъ города ни вылезти, иных людеї побивали, а инших обьдирали и нагих пускали, который ωт морозу умирали, бо была тогды зима лютая. Много теж і въ городахъ людеї померло, и такь, опустошивши землю, отишоль
317 зв. Телебуз. // По ωтходѣ Телебужинѣ зличилъ Лев людеї у городах его погиблых, сто тысячеї и полтрети тысячи.

Тоеи ж зимы у кнзя Юрья Лвовича преставился снь молодыї Михаило и, плакавши, положили тѣло его въ церкви Пресвятыя Бцы въ Холмѣ.

Тоеи ж зимы был великиї мор в Руси, въ Ляховъ, въ Татарехъ [246]—і въ Нѣмьцахъ—[246]. А на початку лѣта после зимы, гды мор престал, въ [247]—Нѣмьцахъ вода велика была // и 318
потопила шестьнадцать тысячь людеї, а костелов мурованыхь сто пятьдесятъ и осмь, кромѣ деревяныхь—[247].

Того ж лѣта Леско Казимеровичь собрал свое воїско, воевал кнзя Конрата Самовитича. А Конратъ зь своимъ воїском, погнавъши за ними, звитяжил их, многихь бояр и простого воїска Лескового побилъ. Тамь же и воеводу сирадского Матфѣа забилъ и, свої полонъ ωтобравши, зъ славою вернулься. //

Того ж лѣта умерль великиї кнзъ краков- 318 зв.
скиї Леско Казимеровичь, и поховали его въ костелѣ Святої Троїцы в Краковѣ.

Глава 26[248]

Ѡ ВИЇСТЮ ЗНОВА ТЕЛИБУГА И ИНЫХ ТАТАРСКИХЬ ГЕТМАНОВЪ НА ЗЕМЛЮ ЛЯДСКУЮ И О ХОРОБѢ, Ѡ ТЕСТАМЕНТѢ И Ѡ СМЕРТИ КНЗЯ ВЛАДИМЕРА //

На другую зиму знову Телебугь и Алчуї[о], 319
гетманы татарскиї, зъ воїскомъ своимъ, взявши и кнзеї руских зъ собою, пошли на Лядскую землю воевати. Кнзь Владимер пошолъ был з ними ж, але ижъ боль мѣлъ великиї в нозѣ и рану, вернулся. А ворочаючися, призваль брата своего триечного кнзя Мьстислава Даниловича, котрыї тамь же зь Телебугою мусил ити, и мовиль ему: «Видишъ, брате, иж у мене детеї нѣтъ, тобѣ даю мою землю всю и городы по моеї смерти, бо барзо естемъ бо-
ленъ». // Мьстислав подяковал Владимерови, 319 зв.
зычачи ему здорова. Що гды Льву ознаїмили Владимер и Мьстислав, не барзо тому Левъ зъ сномь своим Юръемъ был рад.

Вернулся Владимер до своего мѣста Владимера, там побывши мало, поѣхал до Любомьля сь княгинею своею, оставивши в Володимери на своемъ мѣстьцу епископа Марка. Ѡттол поѣхалъ до Берестья, въ Берестьї два дни побывши, поѣхал до Каменца зъ княгинею. Тутъ еще болшая его болесть[п] зняла. А гды
вернулся Телебуга зъ земли Лядскої, // и 320
много шкоды начинивши, и пустошивши, з нимъ же вернулися в свою землю Рускую Левъ и Мъстиславъ. Послышавши ω своихь

арк. 197 [й]Самовитичи [к]бытности [л]ятровъ свою *арк. 197 зв.* [м—м]и [н—н]ест [о]Алтуй (?) *арк. 200 зв.* [п]болезн

братиї здоровю, Владимер рад былъ. Тогды сказали Владимеру, иж Мъстиславъ уже твои городъ Всеволожь и иншиї роздаетъ своимъ бояромъ. Ѡ тое зафрасованыї, Владимер послал кь Мьстиславу, мовячи, ижь: «Не завоевалесь, ани през мѣчь досталесь мои городы, а уже за моего живота роздаешъ. Я ни Льву, твоему родному брату, ни его сну Юрью за ихь гордостъ не далемъ ничого, толко тебе //
320 вв. выбралемъ, и тобѣ з ласки моеи отказую по смерти, а не тепер моими городами за живота моего владѣти». Ѡтказал покорне на тое Мьстислав през того ж посла: «Имъ[р] якь не жадалемъ городовъ брата моего Владимера, такъ и не роздаю и не волен естемъ над ними. Я въ его воли и якь ѡтца его шаную!». Зъ тоеї рѣчи барзо утѣшился Владимер и поѣхал зъ Каменца до Раю, чорду[c] [249]. Тамъ же зь княгинею своею мовилъ: «Не дал ми Бгъ дитяти за мои грѣхи взялем дочку Изяславову еще в
321 пеленах ѡт еи матери, вскормилем еи // и любилемъ якъ свою дочку. Хочю послати по Мьстислава, брата, ему свои городъ[т] ѡтказати и тобѣ, и дитяти сему Изяславовому, що належитъ». Тое рекьши, послал епископа своего володимерского зь иньшими по Мъстислава. И гды приѣхалъ к нему Мьстиславъ, казал Владимер своему писару Ходорцу писати духовную грамоту албо тестаментъ въ тыи слова:

«Во имя отца и сна, и святаго духа. Млтвами святыа Бцы и прснодѣвы Мариї и святых ангелъ. //

321 зв. Се аз, кнзъ Владимер, снь Василковъ, внукь Романов,

даю землю свою всю и городы по моемъ животѣ брату своему Мьстиславу, и столныї город Володимер».

Такую жъ хочу и еще княгини своеї написати грамоту такожьде:

«Во имя ѡтца и сна, и святого дха. Молитвами святыя Бцы и прснодѣвы Мариї, и святыхъ ангелъ.

Се аз, кнзь Владимер, снъ Василков, внукь Романовъ, пишу грамоту.

Даль есмь княгини своеї по своем животѣ //
322 город своі Кобрин з людми и з данью, якь при мнѣ давали, так и по мнѣ. Далесмь и село, и городъ з мытомъ, ꙗкь мнѣ робили, так и княгини робити будутъ, а з поборомъ и з тарщиною кь кнзю. Отдал есмь княгини и мнстръ своі Апостолы, тамъ создаль есмь своею[у] силою и село купил есмъ Березовичку у Юревича, у Давыдовича Ходорка. Даль есмь за село ѡсмъ гривенъ кунъ, а пять локьтеї шарлату, [250]—жебрины дощатої—[250]. А тое село далъ есмь къ Апостоломъ». Тыи // написавши грамоты, Владимеръ мовил Мьстиславу: 322 зв.
«Брате моі! Цѣлуї крестъ на том, иж по моеї смерти ни маешъ ѡт княгины моеї того отимати, што еї далемъ, и от дочки Изяславовы, моеї дѣтины, и ни маеш ѡтдавати тоеї дитины ни за кого, толко за того, за кого моя нягиня схочетъ». Мьстиславъ цѣловал на том всемъ крестъ, обѣцуючи ятровъ свою, княгиню, ꙗкь матку чтити, и дитя якь свою дочку отдати. Тое все дѣялося недѣли Федоровы.

Так спорадивши, кнзь // Владимеръ, болныї, поѣхалъ до мѣста своего Володимера. 323
Там же въ епископиї Пресвятоі Бцы, созвавши бояр і всѣхь людеї, ознаїмил тую свою имь остатною волю свою, ѡставляючи имъ вмѣсто себе кнзя Мьстислава, и грамоты казал прочитати.

И благословил Мьстислава епископъ крестомъ на княжение Володимерское. Побывши Мьстиславъ сколко днеї, поѣхал до своего княжения, до Луцка и до Дубна, а Владимеръ поѣхалъ до Любомля. Тутъ въ великої болести лежал всю зиму, слугь посылал на ловы, //
ѡхочиї бовѣмъ и самъ был до ловов добрыї ловецъ. 323 зв.

Гды настало лѣто, услышавши Конратъ, иж Владимер свое княжение ѡтдаль кнзю Мьстиславу, прислал посла къ Владимеру, просячи его, абы Мьстиславу приказал, жебы его мѣль въ любьви и боронил от всѣхъ такь, якь и ѡнъ самь Владимер послал своего посла къ Мьстиславу, [251]—приказуючи и просячи—[251], абы онъ князя Конрата чтилъ и борониль от всѣхъ неприятелеї, во всемь ему помочным будучи. Што все Мьстиславъ обѣцал, и голову свою за него положити готов будучи, и послал //
до кнзя Конрата Мьстиславъ, просячи, абы к нему приѣхалъ. Конрат зараз поѣхалъ через Берестье перше кь Владимеру і, видячи его болестъ барзо великую, плакалъ, ѡт него приѣхал къ Луцку, ѡтол вь Гаї, мѣсто, в которомъ в тоі час былъ Мьстиславъ, где и часто мешкал, бо мѣсто было красное, будынками и церковью сличною украшенно. Тамь стрѣтивши Мьстиславъ кнзя Конрата, принял его под свою ѡборону и, участовавши и конми зацными з коштовными сѣдлами, также и материями коштовными ударовавши, з честию отпустил до егѡ дому. // 324

По ѡтѣздѣ Конратовѣ з Любомъля прислал пословъ з Люблина Яртакь, ляхъ, повѣдаючи, иж Леско умерль, а люблинцы прислали мене искати Конрата. Хотятъ, абы онъ пановал в Краковѣ. Тое услышавши, Владимер казал 324 зв.

дати по*д* посла бо*р*зого коня, на которомь посє*л*, побѣгьши, знашо*л* Конрата в Володимери и озна*ї*ми*л* ему, же хотя*т* его на мона*р*хию Краковскую. Урадовавшися Конратъ, поѣха*л* кь Владимеру і, възявши о*т* него Дуная, ге*т*мана, пошо*л*ь кь Люблину, а люблинцы пере*д*
325 ни*м* // запе*р*ли мѣсто. Конратъ, ставши на горѣ у мниховъ, посла*л* до люблинцов, мовячи, *иж*: «Звали есте мене пре*з* своего посла на панство, а тепе*р* не пускаете къ себѣ» Ѡ*т*повѣдали ѡни, иж: «Мы не посылали по тебе. Ѣдь до Кракова, если тамь тебе оберутъ на панство, мы тобѣ будемь подданыі». Тымь часомь притягнулъ з воі́скомъ руски*м* по*д* Люблинъ Юриі, сынъ Львовъ, хотячи себѣ Люблина, але люблинцы не подали ему города, битися готовы, и рекли: «Соромъ тебѣ, княже, з малою ѣздишъ дружиною!». Розгнѣвавшися,
325 зв. // Юриі Лвовичь посла*л* свои чаты, которыі, ѡколо Люблина попустошивши и жита попаливши, з великимъ полономъ и *з* користью посполу зъ своимъ кнземь Юръемь ве*р*нулися додому. Кнзь тежъ Конратъ зъ соромомъ ве*р*нулся в свое княжение. І въ Лядскоі земли была замешанина великая, нимъ ѡбрали себѣ мона*р*ху по сме*р*ти Леска.

Потомь присла*л* Юриі Лвовичь къ Владимеру, стрию своему, повѣдаючи, и*ж* // ѡ*т*цъ его Левъ о*т*имаетъ городы у него, Белзъ, Червенъ и Хольмъ, которыѣ ему далъ бы*л*, и просиль у Владимера, жебы ему дал Берестье. Ѡ*т*казал ему Владимеръ: «Не могу моего слова и писма переиначовати. Ѡ*т*казалемъ всѣ городы мои кнзю Мьстиславу і всю землю мою» З тымь о*т*правивши Юрьивогѡ посланца, посла*л* слугу своего вѣрного Рачьшу къ Мьстиславу, мовячи: «Проси*л* у мене Юриі Берестья, а я ему не да*л* ничого, и ты ему не даваі ни села!». І вынявши с-под постели соломы, реклъ Мьстиславу: «Хотяі бы и соломы // вѣхоть тебѣ ѡ*т*казал, и того не даваі!» Мьстислав тое все обѣцал учинити и, ударовавши, посла о*т*пустилъ.

Потомъ посла*л* Левъ кь Владимеру епископа премы*ш*льского Мемнона. Которыі, принятыі честьно и посаженыі, почал мовити Владимеру: «Братъ твоі Левъ кланяется тобѣ и мовитъ, ижъ твоі стриі, а моі ѡ*т*цъ, король Данило, в Холмѣ лежитъ, и бра*т* моі, а твоі Шва*р*но и иншиі, а ты свечи николи на*д* ними не постави*л*. Тепе*р* умирати готови*шся*, даі
327 Берестье, // горо*д* своі, жебы свеча твоя на*д* твоими горѣла въ Хольмѣ!» Владиме*р*, зрозумѣвши хитрую мову, яко высокого розуму кнзъ, о*т*повѣдалъ владицѣ: «Мовъ такь брату: чи мало тобѣ твоеі земли? Три княжения де*р*жишъ: Галицкое, Премы*ш*льское и Белзъское, не насыти*шся* тымъ! Твоі стриі, а моі ѡтцъ Васи*л*ко лежитъ въ епископиі къ Володимерови. Чи много еси свѣчь на*д* нимъ поставил? Чи да*л* еси на тое якиі город? Такьже и я тобѣ не то*л*ко города, ани села не да*м*, розумѣючи твою хитростъ!» // Затым владыку ѡ*т*правилъ, ударовавши его, яко пре*д* тымъ у него небывалого гостя. 327 зв.

Еще гды не ба*р*зо хорыі былъ Владиме*р*, ѣздячи на кони, роздава*л* своею рукою убогимъ, сирота*м* и нищимъ все свое имѣние, сребрѡ, золото, камѣнье дорогое, поясы золотыі и сърѣбреныі, по ѡтцы своемъ позосталиі, мису великую сърѣбреную о*т*цевскую, кубки золотыі и срѣбреныі, мониста и мате*р*ни, бабы своеі, дорогиі, все убогимъ пороздава*л* и нево*л*никовъ выкупова*л*. Кони те*ж* ты*м* роздава*л*, у которы*х* // в Телебужину воину погибли. 328
Вдень і вночь давалъ милостыню. В велико*и* свое*и* болезни лежалъ по*л*чва*р*та лѣта, якъ Иѡв те*р*пеливе. Пе*р*вого року почали ему исподниі уста гнити, на другиі и на третиі боле*и* розгнилися, и о*т*пало ему все мясо з бороды, и зубы исподниі всѣ выгнили, и челость исподнея перегнила. Пото*м* вышо*л* в це*р*ков Свтго Георгия і вьишо*л* вь о*л*та*р* тамъ, где свяще*н*ницы розбирают*ся*, та*м* бовѣмъ всегды стоивалъ. И сѣвши на столицы, бо уже не могь стояти, помоли*л*ся, блгодарячи Гсда Бга о свое*и* болезни тя*ж*ко*и* // и просячи, абы его 328 зв.
приня*л* те*р*пѣние. Причасти*л*ся бжестве*н*ны*х* таинъ и, пошовши зь це*р*кви, лежа*л* в дому. Опало ему с бороды все мясо такъ, ажъ го*р*ло видно было. Цѣлую недѣлю ничого не ѣлъ, толко трохи воды пилъ. Пото*м*, в че*т*ве*р*гь о куроглашениі помоли*в*шися Гсду Бгу, преда*л* дхь сво*и* на свитаню в пятокъ.

Живши по о*т*цѣ лѣть два*т*цатъ, преставился Владиме*р*ъ, наречe*н*ны*и* во свтомъ крещениі Иоанъ, снъ Васи*л*ковъ, внукъ Романовь, року о*т* Сотворения Свѣта 6797-г[ф] в Любо*м*ли, мсца декабрия десятого дня. И привезли его в Во//лодимерь. Княгиня его Олга и сестра 329
еи, черница Елена, і всѣ бояре, и просты*и* плакали, якъ по о*т*цы своемъ. Пото*м* навеснѣ, пришовши епископъ Евсегниі и всѣ игумены игумены[x], и Агапитъ, игуме*н* пече*р*скиі, отворивши гробъ епископъ, учюли блгоухание аромa*т*ное о*т* его тѣла цѣлого, лежавшого вь

арк. 201 [р]иж [с]города [т]городы [у]*П закреслено* [ф]*П 1289-г* [x]*П закреслено*

гробѣ четырє мсцы, и затворили знову гроб, [252]—положили его вь епископиї, в цєркви Прєсвятои Бдцы, вь гробѣ отчемъ, мсца апрѣля дватцать пєрваго дня—[252]. Мъстислав нє приспѣлъ на погрєбєние.

Сєи блговѣрныи кнзь Владимєр был воз-
329 зв. растом // высокъ, плечами вєликь, лицєм красєн. Волосы мѣлъ жолтыи, кудравыи, бороду стригь. Рѣчъ єго была толста, былъ мудрыи, в писмѣ бѣглыи и ловєцъ разумныи. Пития хмєлного николи змалу нє пивал, справєдливыи, в крєстномъ цѣлованиі стоял, додєржуючи присяги, любовєнъ къ всѣмъ покорныи, нищих и чєрнцов, и чєрниць кормитєлъ, якь отць, милостыню всѣмъ нєщадно давал. Побожныи, на млтвѣ всєгды плакал, на нєбєсныи барзѣи, ниж на зємныи смотрѣлъ речи. Городовъ много и цєрквєи поставилъ, и много
330 на цєркви, и на монастырѣ // понадовал сосудов, образов, золотомъ и срєбромъ, и камєнємъ дорогимъ оправных, ризь коштовных, книгь и инших дорогих потрєбных рєчєи, и принял от Бга вѣнєць своєго побожного живота.

Глава 27[253]

Ѡ ОПОНОВАНЮ БЕРЕСТЬЯ ОТ ЮРЬЯ ЛВОВИЧА И О ВЫГНАНЮ ЕГО ОТТОЛЬ ПРЕЗ МЪСТИСЛАВА, О ДАНИ НА БЕРЕСТЯНАХ И О КНЯЖЕНИЇ МЪСТИСЛАВОВОМ В ВОЛОДИМЕРИ, А КОНРАТОВОМЪ ВЬ СУДОМИРУ //

330 зв. По смєрти кнзя Владимєра Юриї Лвовичъ, сновєць єго, зараз заѣхалъ Бєрєстьє и учинился в нємь княземъ, бо еще гды хорѣль кнзь Владимєрь, бєрєстьянє поѣхалї кь Юрью Лвовичю, зраду чинячи под Мъстиславомъ, и присягли Юрью, єго сєбѣ за кнзя приимаючи, а Юриї обѣцал, иж нє выдавати Мъстиславу. Тоє ознаимили Мъстиславу єго и Владимєрови боярє и радили єму, абы ишолъ на Юрья воиною. Мъстислав, кровопролития нє хотячи, послалъ кь Юрью, пытаючи єго: «Если то своєю волєю албо за росказанємъ отца своєго
331 Лва сѣлъ на Бєрєстьї?» и грозячи // єму воиною, жє єму данныи от Володимєра взялъ город. Также послалъ и къ-о Лву, мовячи: «Вѣдаєшь, ижь Владимєр мнѣ далъ свои всѣ городы, и[ч] за твоимъ росказанємъ снь твои взялъ Бєрєстьє. Нє здивуи, послалємъ по татарь. Тая кровь на вас будєтъ, и я готуюся воєват!»

Лєвъ устрашился татар, бо єще нє забыл Тєлєбужины оскомы, послал до сна своєго Юрья, жєбы ѣхал з Бєрєстья, єсли нє послухаєтъ, обѣцуючи и самъ на єго поити, абы за нєго нє погибла зємля от татар. За тымъ словомъ отца своєго Лва поѣхал Юриі з Бєрєстъя зь соромомъ, пограбивши // рѣчи стрия своєго 331 зв.
в Бєрєстъї, в Камєнцу и в Бѣлску. А Мъстиславъ, вєрнувши того, которыи поѣхалъ былъ по татар, самъ приѣхалъ в Бєрєстьє. Стрѣтили єго бєрєстьянє со крєсты и приняли вдячнє. А тыї, которыї началницы впроводили Юрья, за нимъ побѣгли з Бєрєстья. Поѣхалъ до Камєнца и до Бєлска, тамъ, з радостью принятыи, положил свою засаду и, укрєпивши ихь сєбѣ, знову вєрнулся до Бєрєстья и спыталъ: «Если сут ловцы албо данъ у Бєрєстьї? Рєкли: «От вѣка нѣ[ч]». Рєклъ Мъстиславь: «Нє хочю и крови проливати за тоє, ижь подступъ подо мною учинили, Юрью отдалися и єго // за 332
кнзя к сєбѣ привєли. Въкладаю на них ловцы албо подачку рочную». И казал писати грамоту такую:

«Сє азъ, кнзь Мъстиславь, снь королєвъ, внукь Романов,

уставляю ловчия на бєрєстяны навѣки за их крамолу от ста по двѣ лони[254] мєду, да по двѣ овцы и по пятнатцат дєсятков волны, по сто хлѣбов, по пяти цєбровъ ѡвса, по пятъ цєбровь ржи албо жита, по дватцатъ кур от ста. А на горожанъ по четырє гривнѣ кун.

А кто моє слово порушит, станєтъ со мною прєд Бгомъ на судѣ! Вписал єсмь в лѣтописцы крамолу ихь».

И, утвєрдивши в Бєрєстъю свою засаду, поѣхалъ в Володимєрь. Приѣхавши, от всѣх с радостъю // приняты, сѣль на столицы 332 зв.
владимєрскои, брата своєго, на самыи Вєликъдєн, року 6797[ш], апрѣля дєсятого дня. Почал, справєдливє и любовнє со всѣми живучи, княжити, з Ляхами, [ш]—з Нѣмцами—[ш] і з Литвою в покою мєшкати, княжєние своє по Лядскую зємлю, по Литовскую и по Татарскую дєржал.

Тогды ж литовскиї кнзи Будикид и братъ єго Буивид[255] даровали кнзю Мъстиславу свои город Волковскь, жєбы з ними жив в покою. Тогды ж приѣхал кнзь Конратъ кь Мъстиславу, просячи от нєго помочи на ляхи, хотячи сѣсти на княжєниї Судомирскомъ. Мъстиславъ, ударовавши кнзя Конрата и боярь єго, послалъ // за нимъ своє воиско. З ко- 333
торымъ пришовши Конратъ до Судомира, сѣлъ на княжєниї Судомирскомъ, посажєн помочъю сна королєва Мъстислава.

Ѡ воинѣ Болеслава Самовитича з помочю кнзя Лва, Индриха, кнзя вротиславского, за столицу краковскую //

333 зв. По смерти Леска сѣль в Краковѣ Болеслав Самовитичъ, братъ Конратовъ. И пришовши Андрѣи албо Андрих, кнзь вротиславскиї, выгнал его, хотячи самъ княжити в Краковѣ. Тєды Болеславъ, собравъ, братию свою, Конрата и Локетка, пошли з воискомъ на Индриха кь Кракову. Индрихь, послышавши о томъ, выѣхалъ до Вротиславля, ѡсадил Краковъ своими нѣмъцами, которыї ему присягли не подавати Кракова Белеславу и головы свои положити. Зоставил имъ Индрих и корму барзо много вь Краковѣ. А гды приѣхалъ Болеславь, стал на предмѣстью, але города трудно было
334 достати, // бо был мурованнии крѣпко, и билися з него моцно. Стоялъ цѣлое лѣто, боячися[ю], Болеслав, але ничего не учинилъ.

Того *ж* лѣта Левъ, снь короля Данила, братъ Мъстиславовъ, самъ пошол в помочъ Болеславу. И гды пришол къ Кракову, рад былъ ему барзо Болеслав, якь отцу, бо Левъ былъ крѣпокъ, на воинѣ храбрыи, [я—я] смѣлы, много доказывал на воинах многих. Обьѣздилъ около города Кракова Левъ, осмотруючи, куды бы его взяти и даючи пострах будучимъ в городѣ. Обачилъ твердостъ великую города и армату потужную, и пошол вь свои наметы.
334 зв. // Назавтрее пошли к Отинцу крѣпко и мало не взяли города, многих граждан побили, иньших ранили. А зъ своими цѣлъ пришол Левъ и пошол знову к Кракову. И справившися всѣ рускиі воиска з лядскиї, пошли под город, билися крѣпко. Туть пришла вѣдомость кь-о Лву, ижь воиска идутъ на него великии. Левь з Болеславом почали на тыї воиска пристроиватися, але обачили, ижь то гетманы лядскиї были положилися, абы не взято города. И подумавши, Лев зь своими боярами послал часть своего воиска на Индриха, до Вротиславля. Которыи, повоевавши землю // Индрихову, без 335
числа людеи, конеи и товару взяли, и корысти много, и з великою добычю, и з славою вернулися кь Лвови, николи бовѣмъ такъ глубоко не входило руское воиско.

Ѡтоль поѣхалъ Левъ в землю Ческую кь королеви и докончилъ з нимъ покою, и утвердилъ. Ударовавши Лва, королъ отправадилъ его с честъю. Приѣхалъ знову Левъ кь своему воиску под Краковъ, з которымъ, набравши много полону и корысти, вернулся додому.

Того жь лѣта кнзъ Мьстислав над гробомъ княгини Романовои змуровалъ гробницу албо каплицу, в манастырѣ Свтыхъ // Иѡакима и 335 зв.
Анны, в которои и служба Бжия отправовалося, а *в* Чорторѣиску вежу каменную заложилъ.

арк. 205 зв. [ч]чи *арк. 206* [ч]нѣтъ [ш]*П 1289* [щ—щ]*П вписано над рядком арк. 206 зв.* [ю]бючисѧ *арк. 207* [я—я] и

КРОЙНІКА О ПОЧАТКУ І НАЗВИСКУ ЛИТВИ

КРОИНИКА Ѡ ПОЧАТКУ И НАЗВИСКУ ЛИТВЫ, И О КНЗЕХ ЛИТОВСКИХЪ, И О ДѢЛАХЬ ИХЬ, ИЗ СТОРИКОВ ПОЛСКИХЬ И РУСКИХЪ СОБРАННАЯ ПРЕЗ ТОГО ЖЬ ИЕРМОНАХА ФЕѠДОСИЯ САФОНОВИЧА, ИГУМЕНА МИХАИЛОВСКОГО ЗОЛОТОВЕРХОГО, КИЕВСКОГО РОКУ 1673

Литва маєтъ свои початокъ и рожаи от
110 зв. Иафєта, сна Ноєвого, и от сна Иафєтового //
старшого Гомора, от которого звалися гомори,
з грецка звано ихь кимєри[257] албо цымєри[258],
потомъ цымбриі названныи. Звано ихь нє-
пидами[а]. По роздѣлєниі языковь въ столпо-
творєни тыи сны Гамєровы, внуки Иафетовы,
розмножившися, пошли на полночь и, при-
шовши, осѣли в поляхь подлє Чорного и Мєрт-
вого моря. Потомъ, гды и там, розмножившися,
змѣститися нє могли, рознє розышлися [б—б]
своими вождами. Единыи отсѣли тамъ, гдє
Чорноє морє до Єлиспонту [259] выподаєтъ, и
111 иншиі осѣли // вь Фракиї [260], гдє тєпєрь пе-
рєкопскиї татаровє, Кафа и Крымъ. Тыі от
половєня и полону[в] людєи названныи полов-
цами. Иншиї осѣли там, гдє тєпєрь Волохи,
и иншии над Богомъ осѣли. [261]—Тыі всѣ на-
роды были потом готами и єпидами, ядвѣжами,
пєчєнигами и половцами названыи—[261]. И ин-
шиї засѣли тамъ, гдє тєпєрь Литва, и над мо-
рємъ Прускимъ. А всѣ были воєнныи и бит-
ныи тыи гоморовє, камировє албо цымровє.

Потом за часомъ, гды в полночныхъ краяхь,
111 зв. гдє тєпєрь Литва єсть // и шведовє, и прусы,
ты обыватєли розмножилися для нєплодности
зємли и для часто розливаня ся водъ морскихъ,
затопляючихъ мєстєчка и сєла, цымбровє с
краєвъ полночных, литовских и пруских,
личбою триста тысячєи, вєдлугь Стриковско-
го, кромѣ жон и дєтєи, пошли пєршє до
Францыи и Испаниі, потом отголъ до Вулох.
Там жє, гды имъ римлянє нє хотѣли у сєбє
зємли для мєшканя указати, они з римлянами
моцно билися, и, звитяживши цынбровє рым-
лынъ по килко кротъ значнє, тамъ мѣстца
были осѣли и мєшкали. Силаня и Моилия, //
112 гєтманов, збили. Цєпиі, гєтман, рымскиі,
имѣл осмъдєсятъ тысячєи воиска рымского.
Цимбровє всє тоє воиско збили, лєдвє самъ
гєтман Цєпиі з дєсятма жолнѣрами до Риму
утєклъ і в Римѣ от римлян за утрату воиска
убитыи зостал. Потомъ, нєрыхлими часами от
Мария, гєтмана римъского, штукою роспєс-
тившися вь обфитых[г] краяхъ, цимбровє до
конца порожєны зостали, гдє разомъ ихь
Мариї побил сто и сорокъ тысячєи. Которую
поражкою знищєны, знову на полночь вєр-
нулися з зємли Волоскои року от Рождєства
Хрства 573 и осѣли на тых жє мѣстьцах,
з которых пошли // были до Волох, то єсть 112 зв.
гдє тєпєрь прусовє, шведовє и литва.

Повѣдают, жє тыи цимбровє, гдє тєпєр
єсть Литва, [262]—от Литоляна албо Литвона,
своєго сна[д], з которым з Волох пришли, сут,
названныи литвою—[262]. Наиболєи засъ єсть
тых историков, которыи повѣдают, ижь от
Палємона[263], кнзя рымского, литва названныи
и прославилися. То бовѣмъ кнзъ римскиї
Палємон, крєвнымъ будучи Нєрона[264], цєсара
римского, албо для окрутєнства цєсарєвого,
албо для частых наѣздовъ Атили, цря гунновъ,
взявши свою жєну и дѣти, и скарбы, всѣль
в кораблъ, и з нимъ посполу пятьсотъ значнои
// шляхты пошли кораблємъ в морє. Морєм 113
приѣхали до рєки Нємна і, вышєвши[е] з короб-
ля, от людєи тых грубых принятыи былъ
Палємонъ за кнзя, и назвалъ от своєи от-
чизны римскиі краину тую Ля Италия. По-
томъ за часом назвалася тая краина Литва.
От того Палємона всѣ кнзи литовскиі свои
род и линѣю провадять.

Литва пєрвыхъ часовь была знищєная і
в силах ослабѣлая. Такжє и києвскиі кнзи
Литвою владѣли, и для ихь знищєня, нє
маючи чого лѣпшого за дан брати, от Литвы
вѣники и лыка кнзи рускиї брали. Потом,
уросши в силу болшую, гды прєз Батѣя, цря
татарского, // спустошєна была зємля Руская, 113 зв.
выбилася Литва с Руского панства.

ПАЛЕМОН, ПЕРВЫИ КНЗЬ ЛИТОВСКИІ, И СНЫ ЕГО ТРИ

Палємон, якъ вышєи рєклося, был пєрвыи
кнзъ литовскиі. Тои имѣл трєх сновъ албо,
или[є] иншии повѣдають, внуковъ: Борка,

Куноса и Сперу. Тыи три кнзи починили себѣ мѣста, от своихъ имен назвавши, тамъ пановали. Боркь, кнзь, над рекою Юрьею збудовал мѣсто и замокъ, и назвалъ от реки и от своего имени зложенным именемъ Юрьборкъ[265].
114 где // есть Жмод. И самь, поноваъ, тамъ вь Жмоди.

Кунось, далеи поступуючи, вь дорогои сторонѣ збудовалъ мѣсто и замокъ, и назвалъ от своего имени Куносовъ. I в тои сторонѣ самъ панавалъ.

Спера также особливое себѣ мѣсто, [ж—ж]замокъ збудовалъ над рекою Свтою, и назвалъ его Великомир[266], и там пановал.

Потом умерли два браты, Борко и Спера, которых городы и краины побралъ Кунось. Мѣлъ Кунос двох сновъ, Керна и Гибута. Гды умерль Кунос, снь его Кернъ взялъ себѣ
114 зв. княжение Литовское // по обоихь сторонахъ рѣки Вилиї і збудовалъ мѣсто, и назвалъ его Керновъ. В томъ мѣсте столицу своего учинил княжения. Повѣдаютъ нѣкоторыи, ижь Кернь, кнзъ, свои народ назвал литвою от литу, то есть от рогу. Гибут зас, брат Керновь, вь Жмоди пановал. И знявшися обое братия з людомъ, пошли на Рус і, воевавши около Полоцка и Браславля, с корыстю вернулися додому, где знашли свою землю от инфлянтовъ пошарпаную. Для того и они землю Инфлянскую мечемъ и огнемъ попустошили.

Потомъ, гды умерль Кернъ, снь его Живибунътъ засталъ кнземъ литовскимъ. А по
115 смерти // Гибута снъ его Мунтвилъ[267] застал кнземъ жмодскимъ. Тыи кнзи [з—з]давали дан: вѣники и лыка. По смерти Мантвила Викинтъ, снь его, зосталъ кнземъ жмодскимъ.

Потомь, гды Батиі, црь татарскиї, пришовши в шестисоть тысячеи татарского воиска, землю Рускую попустошилъ, от которого спустошеня рускиі силы меншиї стали, в тои часъ Живибунть[268], кнзь литовскии, Викентового сна Ердивила з воискомъ выправил на Рус. Ердивил, перепровившися черєз реку Вилию, взял мѣсто руских кнзеи Новгород[269] и тамъ своего княжения учинил столицу. Оттолъ пошовши, над Немном рекою знашол //
115 зв. мѣстьце способное и поставил тамъ мѣсто, и назвал Гродно. Потом, на Подляшье пошовши, побралъ спустошеніі от Батия мѣста Брестье, Мелникъ и Дрогичинъ под свою власть[и] и, побудовавши ихь, людми осадилъ. Заслужонымъ воиска своего гетманомъ подавал Ердивил городы и краины: Екзису [і—]краину далъ тое—[і], где город есть, от него названное кнзи[ї], Грансєдил[й], [к—к]где Грансъ мѣсто а Кампу — Осмяну.

Потомъ Ердивил татаров заволских зь их цремь Курдасомъ, гды в землю Рускую вьишли и пустошили, под Мозыремъ на рецѣ Окуновцѣ розгромил // и гвитяжилъ[л]. И много 116
дѣль рыцерских доказавши, умерль, зоставивши двохь сновь, Мингаила и Алгимунта.

Мингаило зосталъ кнземъ литовскимъ, Алгимунть зас — жмудскимъ. Мингаило теды, сѣдячи на столицы отца своего в Новгородѣ Литовскомъ, собравши воиско, пошол на кнзеи полоцких. И бывшися з ними под Городечемъ, звитяжил, взял Полоцкъ и [м—]сѣлъ княжити—[м] на Новгородѣ і в Полоцку. Потомъ, зоставивши двох сновъ, Гинвила и Скирмунта, умерль.

По смерти отца своего Мингаила Скирмунтъ кнземь зостал на Новгородѣ Литовскомъ, а Гинвилъ на Полоцкомъ сѣлъ княже-
ни. // І взял себѣ за жону Марию, кнзя тверского дочку, окрестился в рускую вѣру, въ свтомъ крещении названныи Георгиї. Зъ пьсковским кнземъ и з смоленскимъ великую провадил воину. 116 зв.

Потомъ, сна Бориса[270] зоставивши, Генвилъ, названныи Георгиі, умерлъ. По смерти кнзя Георгия, отца своего, Борис на Полоцкомъ сѣль княжениї. Змуровалъ в Полоцку церковь великимъ коштомъ Свтои Софиї, другую Свтго Спаса, при тои же и монастыръ паненскиї в полмили за мѣстом, третию Свтых мученик Бориса и Глѣба, и инших много церквеи и монастыреи поставилъ. До того поставил мѣсто над Березиною рекою
и назвал его // от своего имени Борисовъ, и, 117
много доброго учинивши, умерлъ.

По смерти кнзя Бориса сѣлъ на Полоцкомъ кнжениї снъ его Василиі Рогволдъ. Тои, вь старости умерши, зоставилъ сна по себѣ Глѣба и [271]—дочку Параскевею—[271], которая зостала черницею. А Глѣб сѣлъ на Полоцком княжениі и, не долго живши, умерль.

Скирмунть, снь Мингаиловъ, гды княжилъ

арк. 365 [а]иепидами [б—б]з [в]полову [г]обжитых (?) [д]кназа [е]высѣвши *арк. 366 зв.* [є]якъ [ж—ж]и *арк. 367* [з—з]руским кназем *арк. 367 зв.* [и]владзу [і—і]*відсутнє* [ї]Екзисъ [й]Грансудисъ [к—к]краѣну далъ тую [л]звитажилъ [м—м]сѣдѣлъ кнажачы

в Литвѣ, Мъстиславъ Романовичъ, кнзь луцкии, з рускими воисками собравшися, на него военал, хотячи Новгородокъ, Брестье, Милникъ, Дрогичинъ, Гродно и инъшиї // мѣста
117 зв. рускиї от Литвы себѣ отискати. Которого Скирмунтъ прогналъ, воискомъ литовскимъ и жмодскимъ змоцнившися, і взялъ от него Пинскъ и Туровъ под свою власть[н] року 1220.

Генеалогічне древо литовських князів. Гравюра XVII ст.

Потомъ Балаклаи [272], црь татарскиї, упоминался дани от Скирмунта з Руских земелъ, от него побранныхъ, бо тогды по спустошеню Руская земля, татаромъ голдовала. Скримунтъ[о] поурѣзовал посломъ татарскимъ уши и носы и отправил. Балаклаи, розгнѣвавшися, пришол под Кеданов, землю Рускую пустоша-
118 чи. Скирмунтъ // его звитяжилъ и самаго цря забилъ. Повсталъ затымъ на руских кнзеи Скирмунтъ, воюючи, и взялъ от них мѣста Мозыр, Черниговъ и Карачевъ зо всѣми их приналежностями. И отдалъ тремъ сномъ своимъ тыи три мѣста рускии, Строинатови, Любортови и Писсимонту, в дѣдицтво и умерлъ.

КУКОВОИТЪ

По смерти Скирмонта стриї его Куковоить зосталь кнземъ литовскимъ и жмодскимъ. И, мешкавши на княжениі лѣтъ много, Гедрусови, зятеви своему, которыи // дочку его
118 зв. за жену понялъ, свое княжение отдалъ и умерлъ.

ГЕНДРУСЪ

Гендрус, бывши литовскимъ кнземь и жмодскимъ, мужественно пановал. А, заставши сна по себѣ едного толка Ринголта, зышолъ з сего свѣта.

РИНГОЛТЪ

Ринголть по смерти отца своего зостал кнземь литовскимъ и жмодскимъ. Тои першии почал писатися великимъ кнзем литовскимъ и рускимъ. На того кнзи рускиі розгнѣвавшися, ижь не хотѣл дани // давати, якъ перед 119
тымъ Литва давала, и хотячи свои рускиі мѣста, до Киевского княжения належачиї, побрати и Литву знову в подданство руское зголдовати, Стослав, кнзь киевскии, зь Львомъ владимерскимъ и з Димитром друцкимъ, затягнувши татаръ на помочъ, пошли воиную. А Ринголтъ, собравши литовскии и жмодскии воиска, противъ ихъ пошол и, бившися з ними, звитяжил ихъ над рекою Нѣмномъ под Могилною. Отколъ три кнзи, Дмитриі друцкиі, Стослав киівскии и Левь владимерскии, утекли, а инши повѣдають, же тамъ побито. Такъ // Риндолтъ[п], звитязство 119
одержавши и иншихь потомъ много звитязствь зв.
над прускими крижаками доказавши, сеи животъ оставилъ.

МИНДОГЪ [273]

По смерти отца своего Ринголта Миндогь застал кнземъ литовскимъ и жмодскимъ року 1240; з прусами, з крижаками славныи провадилъ воины. Потомъ от сновцовь своихъ

Тертила[р][274] и Викинта з помочъю воискъ
короля руского Даниила Миндогъ былъ такъ
барзо утєснєныи, ажъ мусил [275]—мистра кри-
жацково Андрѣя—[275] просити ѡ помочъ.//
120 А гды єму Андрѣи нє хотѣлъ дати помочи, аж-
бы окрєстился в рымскую вѣру, учинил такъ
Мєндогь, окрєстился. А жєбы в вѣрє охотнє
тривал, прислалъ єму [276]—папєжь Инокєн-
тиї—[276] корону, и укоронован застал королємъ
литовским. Алє того жь року знову покинул
вѣру рымскую и до пагански́хъ забобонов
вєрнулся. Потомъ, зъ кнзями рускими змовив-
шися[с], попустошилъ всю зємлю Мазовєцкую
и Сєндомирскую такъ, ижь поляковъ барзо
утиснулъ. Самъ [т]—с тымъ—[т] Мєндогь от Трои-
ната [277], своєго сновца, гды спалъ, был забитиї
зь двома снама[у], Руклєю и Рєпикасом.//

120 зв. **ТРОИНАТЪ**

Троинатъ, забивши своєго стриія Мєндога,
почаль пановати на княжєниі Литовъскомъ
и Жмодскомъ року 1267. И послаль до Тєв-
тивила, брата своєго, кнзя полоцкого, абы к
нєму приѣхал, хотячи з нимъ роздєлити своє
панство. Тєвтивилъ, приѣхавши до Троината,
хотѣлъ Троината забити за Миндогово забитє.
Алє Тєвтивилов боярин Прокипиі ознаимилъ
тую раду Тєвтивилу[ф] Троинатѣ. И такъ
Троинатъ упєрєдил, забил Тєвтивила, алє и
121 самъ [х]—за брата убииство—[х] згинул,// бо слу-
ги Мєндога забитого чтыри, змовившися, иду-
чого до лазни Троината забили и утєкли до
Воисєлка, сна Мєндогового, котрыи зосталъ
был чєрнцємъ. И иншиї историковє повѣдаютъ,
жє самъ Воишєлкь [278], чєрнєць, снъ Миндо-
говъ, на ловахъ ѣздячого забил Троината,
мъстячися забоиства отца своєго Миндога.

ВОИШЕЛКЪ

Ѡбранныи от всѣхь литовских пановь
згоднє, застал кнзємь литовскимъ Воишєлкъ,
121 зв. чєрнєцъ, алє и на княжои // одєждѣ клобукъ
носил. А зь Шварномъ [279], короля руского Да-
нила сномъ, Шварном[ч], своимъ, в вєликои бу-
дучи приязни, воєвали обадва противь Бо-
лєслава Вьстыдливого. И Полскую зємлю ажь
до Илзы[ч] попустошили огнємъ и мєчємъ, и
Илъзу[ш] взяли. И часто насылаючи ятвѣжовъ
и казаков, Полскую зємлю пустошили и Ма-
зовшу всю повоєвали, лєдвє Болєслав и Кон-
ратъ мазовєцкии, кнзи, в замкахъ своих обо-
ронилися. Потом Воишєлкъ, кнзь литовскиі,
от кнзя руского Лва, сна короля руского Да-
нила, в Володимєрѣ, мѣстє волынском, в мо-
настыри Свтго Михаила зостал забитыи.//

УТЕНОСЬ 122

По смєрти Воишєлка Литва обрала сєбѣ
з фамилиї тых жє кнзєи римскихь, которыи
з Палємономъ приѣхали за кнзя, Утєноса,

Хроніст Мацей Стрийковський.
Гравюра XVI ст.

гєрбу Китрава[щ]. Которыи з Русъю и з Крижа-
ками Прускими много воинѣ провадивши,
умєрлъ. Зоставил по сєбѣ Свинторога, сна
своєго.

СВИНТОРОГЬ

Року 1268. Свинторгь Утєносовичь по смєр-
ти отца своєго зосталь кнзємъ литовскимъ
и жмодскимъ, старии, лѣтъ маючи // дєвятъ- 122 зв.
дєсять и шєстъ. Тои двѣ лѣта толко выбивши
на княжєниі Литовским спокоинє, умєрль,
зоставши Гєрмонта, сна своєго.

арк. 368 зв. [н]владзу [о]Скирмунтъ *арк. 369* [п]Ринголтъ *арк. 369 зв.* [р]Тєвтивила [с]згодишися [т—т]за тымъ [у]сынами [ф]Тєвтивилову [х—х]за братоубійство *арк. 370* [ц]швагромъ [ч]Іазы, [ш]Іазу *арк. 370 зв.* [щ]Китавра

ГЕРМОНТЬ

Року 1272 по смерти о̃тца своего Гермонтъ Свинроговичь[ю] зостал кн̃земъ литовскимъ. Тои, ведлуг жадная[я] о̃тца своего, по смерти его вырубавши лесы великии там, где Вилна река в Вилию въпадаетъ, училъ мѣсце на трупов кн̃жиих палене, на каторомъ мѣсцу тѣло

Великий князь Міндовг.
Гравюра XVII ст.

о̃тца своего Свинторога, убравши в шати наи-
123 дорожшии, з шаблею его // и з сагадакомъ, а при немь, мертвомь, двох выжловь, ястребовь, соколовъ ево любимых жывых и коня, и слугу отцевого наивернѣишего жывагѡ спаливь, дровь великую купу наклавъ дубовых. Ведлугь звычаю ихь тогды поганского, бояре в тои огон кидали рисиі и медвежии ногти для того, ижь вѣрили, же маеть нѣякиі б̃гь наиболшии, на высокии барзо горѣ крутои сѣвши, судити людеи. На которую гору людеи, въставши з мертьвых, не могуть іначеи взыти, толко ногтями деручися рысими и медвежими. Тои звычаи паленя тѣль людцких по смерти,
123 зв. знат, вьзяли от своих первых // кн̃зеи римских, бо римлянь и греки, вь паганстве тогды будучи, мѣли звычаи по смерти людцкии тела, палиши[ь] и попел ихъ собрявши, в трунах хоронити.

И Литва яж[а] до кн̃ежения Ягелонового тамь палили своих кн̃зеи тела. И от своего кн̃зя тое мѣсцо звали Свинторога. Потомь кн̃зь Гермонтъ [б—б] воевал з Русю и з Поляками и, немного[в] пановавши в Литве, зишол з сего свѣта. Оставилъ по себѣ двох с̃новь, Билигина и Трабуса.

ТРАБОСЬ

Провѣдаютъ[г] иншии историкове, иж //
после Гермонта зостал кн̃земъ литовскимъ 124
Гилигинъ[д], по немь с̃нь его Билигин, по Билигине Ромунтъ Билигиновичь, а по немъ Трабось, стрии Ровмунтовых с̃новь: Наримунта, Довманта [280], Олшана, Гедруса и Дроидена[е281].

Иншии заповѣдаютъ[е], ижь по Гермонте с̃нь его молодшиі Трабос зосталь кн̃земъ литовскимъ и жмодскимъ, котрии мѣсто, Трабы названое, збудовал на свое имя. Тои пятих с̃новь мѣль: Наримунта, Довманта, Ольшана, Гедруса и Троидена, [ж—]во трих заставши по бѣ[—ж], умер.//

НАРИМУНТЪ

124 зв.

По смерти Трабоса Наримунтъ зостал кн̃земъ литовскимъ и перенесль столицу свою з Новгорода до мѣста Кернова. Довмантъ взяль княжения Уцянское, Олшана взялъ себѣ удѣломъ от устя Вилны, реки, до Корабля, реки, и збудовал мѣсто, которое назваль Олшаны от своего имени, и его потомьки писалися кн̃зями Олшанскими. Гедрусь збудовал мѣсто и назваль от своего имени Гедруты, и тамъ кн̃жиль. От которого пошли княжата Гендронцы славьнои[з].// Троидень взялъ себѣ 125
над ятвѣгами кн̃жение, где теперь называеца Подляшья.

Наримунтъ, пануючи вь Литве а з своими братями зносячися[и], з Крижаками, з Поляками и з ыншами славныи оправаваль воины. Потомъ, гды умерла жона Довмантова, послаль Наримунтъ свою жону на погреб Довмантовои. Где Довмантъ силию[і] жону своего брата Наримунта взялъ себѣ за жону. За тое Наримунть воиною пришолъ на Довманта, отшукал
// свою жону. А вь[і] Довмать[й] [к—]за яны[—к] 125 зв.
утекль аж до Пскова, и о[л] бьсковян обраныи за кн̃зя, пановаль на Бьскове[м]. Потомъ На-

римутъ, кнзь литовскии, умєрль. Тои Наримунтъ пєршии быль початкомъ гєрбу «Погони», то єстъ рицєра, на коню бѣломъ сидящєго, мєчь над главою дєржачаго на кшталтъ гонящєго утєкающихь.

ТРОИДЕНЬ

По смєрти Наримунта Троиденъ, братъ
126 єго, зосталь кнзємъ ли[тов]//скимь[н]. Тоє услышавши Довмантъ, кнзь псковскии[о], братъ старшии Троиденовь, розгнѣвальися, жє єго нє обрали кнзємъ литовскимъ. Собраль воиска и, пришовши, взяль славноє мѣсто Полоцкъ, и направилъ шєсти мужиковь на забитє своєго брата. Которыи мужики идучого з лазни Троидєна забили. Зостался по нємъ снь єго Ромунтъ, которыи єщє за живота отца своєго
126 зв. Троидєна окрєстился в рускую вѣру // и зостал чєрньцомъ, Лавришомъ албо Лавромъ названны, от которого и монастир Лаврышовскии.

Затым Довмантъ по забитю Троидєна воиска зобралъ и пришолъ на Литву, хотячи взяти сєбѣ Литовскоє кнжєниє. Алє Лавришь, хотячи от нєго Литву оборонити и помститися забоиство отца своєго, зложиль з сєбє чєрнєчую одєжду и, з воискомь литовским пошовши, забилъ стрия своєго Довмонта, от которого
127 кнзя Довмонта Свирскиі пошли кнзи, // иж Довмантъ Свиръ мѣсто заложиль. А по такомъ звитязствѣ Лавришь, зобравши боярь и панов литовских, подал имь за кнзя Витєна, маршалька отца своєго, члвка рицєрского, хотя єщє дѣдичи были, єго стриєчны браты, един кнзъ [п—п] Гєдроиць, сны Лаврышовых стриєв. Алє, иж молодыи борзо были, нє сьбособных их судилъ были[р] до вєликого кнжєния Литов-
127 зв. ского. А самъ Лавришь пошоль знову // до монастиря, от сєбє поставлєнного Лавришовского, и тамъ вь чєрничєствє докончиль живота своєго.

ВИТЕНЬ АЛБО ВИЧЕНЬ, АЛБО ВИКИНТЪ

Року 1283 Витєн зосталь кнзємъ литовскимь, которои частокроть воєваль зємлю Рускую, Любєлскую и Калискую, и Прускоє, и попустошилъ нємало. Которому Лєско Чорнои, манарха полскии, взаε[мнε][с] значныи давал отпор. Бывалься з Русю, быль мужєст-
128 вєнныи вь воинах // и нємлствии над звитяжєными.

Року 1294 воєваль Витєнь зємлю Лєнчицкую. Тамъ кнзь лєнчицкии Казимєр, брат Локєтковь, противъ Литвѣ мужєствєнно воюючи, зосталь забыты.

Року 1314 быль голод такъ вєликии вь Литвє, вь Полскои зємли прєз двє лѣта, аж родичи дѣтєи, и дѣти родичав своих, позабиваючи, ѣдали. Прєз цѣлыи рок вєликоє было

Герб Великого князівства Литовського.
Гравюра XVI ст.

повѣтрє, затым // умєрль Витєн албо Вики 128 зв.
тєн[т], кнзъ литовскии, року 1315. Нѣкоторыи историковє повѣдають, иж забитыи єсть от Гєдимона, своєго власного конюшого, за вѣдомостю жоны Витєновы, яко то Ваповскии[у], Гвагвин и Кромєр. Иншии зас повѣдають, иж Гєдимин [282] быль снь Витиновь, которы по нємъ наступил на панство Литовскоє.

[ю]Свинторогович [я]жаданѧ *арк. 371* [ь]палити [а]ажъ [б—б]заложилъ мѣсто на своє имѧ Гєрмωнты, [в]нємнωго [г]повѣдают [д]Билигинъ [е]Тройдєна [є]зас повѣдаютъ *арк. 371 зв.* [ж—ж]котрых по сєбѣ зоставивши [з]славныи [и]*П виправлено* з зночяся [і]силою [ї]*відсутнє* [й]Довмантъ [к—к]з Оуцѧны [л]ωт *арк. 372* [м]Псковѣ [н]литовскимъ *П текст пошкоджений* [о]псковскїй *арк. 372 зв.* [п—п]Ѡлшанскїй а другїй кнѧз [р]быти [с]взаємъ *П текст пошкоджений* [т]Викинтъ *арк. 373*

ГЕДИМИН, ВЕЛИКИИ КНЗЬ ЛИТОВЬСКИХЬ[ф]

Року 1316 Гедимин зосталь кнземъ литов-
129 скимь. Того жь року // прусове инфланъскии,
воискомь немалымъ напавши на землю Жмот-
скую, попустошили и под свою моць *от* Литвы
взяли. И гетмана Гедимоноваго Госталда пои-
мали, которого Гедимин выкупил. На другии

Великий князь Гедимін.
Гравюра XVII ст.

рокъ, собравши Гедимин воиско литовское,
възявши теж себѣ на помочь русь и татар,
повоеваль и звитяжилъ прусов, землю Жмод-
цкую знову себѣ отшукал и з великою славою
129 зв. и корыстъю, *от* прусовъ набранною, // вер-
нулься до Литвы.

Потомь року 1320 Гедиминъ з воискомь
литовскимъ и жмодцкимъ, и полцкимъ пошоль
на кнзя владимерского волынского Владиме-
ра. Которого, мужественно потыкаючогося,
забиль, и Владимер, мѣсто, опановаль. От-
толъ потягнулъ до Луцка. Кнзь луцки Левь
побѣгъ до зятя своего, кнзя бранского Романа.
Гедимин Луцкь з всѣмъ княжниемъ взял,
130 литвою осадилъ, вернулъся // на зиму да[х]
Бресяч[ч], з Бресяч[ч] на лѣто пошоль на кнзя
киевского Станислава, монарху руского.
И пришовши, перше[ч] опанавал Гедимин Ов-
ручии, [ш—ш] оттоль пошол кь Киеву. Вышоль
противь Гедимина Станиславь, кнзь киевскии,
з воискомъ. Ему жь на помочь пришли кнзи
Олегь переясловски, Левь луцкии и Раманъ
брански, котрии всѣ кнзи былися крѣпко з
Гедиминомъ. Тамь же забытыи // зостали *от* 130 зв.
литвы два кнзи: Левь луцкии и Олегь переяс-
ловскои, и[щ] а Станиславъ, кнзь киевскии, и
Раман бранскии ушли на Резанъ. И такъ Ге-
диминь взялъ [ю—ю] силою[щ] Белогородку, Ка-
невь, Черкасы, Бранскъ, Переясловь и Сле-
поворотъ, аж до Путивьля опоноваль и поса-
дилъ на Киове *от* себѣ намѣсника, Миндогова
кнзя Олшанского, сна Олши.

Станиславь, кнзь киевскии, быль з народу
первых кнзеи, Рурика, Трувора и Синевса.//
И гды *от* Гедимона ушоль реназарь[я], даль 131
ему кнзь резанскои дочку свою Ѡльгу в мал-
женьство и княжение свое Резанское отдал
тому *ж* Станиславу.

Будучи самъ барзо старыи, Гедимин зас,
вернувьшися з Руси де[ь] Кернова въ Литву,
збудоваль мѣсто славное Троки [283], и з Керно-
ва до Троковъ перенеслъ столицу княжения
Литовъского. А для того назваль мѣсто «Тро-
ки», же нимъ мѣсто Троки збудовалъ, ловами
бавячися, много // барзо лову[а] самь Гедимин 131 зв.
и его дворяне лисиць, заицовь, куниць [б]—ин-
ших троки—[б] навязали *от* Кернова пятъ
миль.

Потомъ знову поѣхалъ на ловы тамъ, где
Вильна река вь Вилию впадаетъ, и на горе,
тогды названнои Кривая гора, забылъ Геди-
минь своею рукою великого тура, звѣра. От-
толь тоя гора Турова гора, иначеи Лысая[в—в]
названа. Тамъ же змордованы Гедиминь за-
снулъ на инъглискахь, где кнзе тѣло по смерти
палено. // И сплючи, во снѣ видель волка же- 132
лѣзного, [г]—выючого, в которого волка—[г] в че-
ревѣ сто волковъ выло. Голосъ ихь на весь
свѣтъ росходилъся. Очнувьшися, сказаль сво-
им дворяномъ сонъ и выкладу его потребоваль.
Розныи розне выкладали, а не згадали. Аж
Лезденко[д], попъ литовскии старшии поган-
ски, выложилъ, иж волкь железныи, выючи,
мѣсто на семъ мѣсцу значитъ моцное, а волки,
вь чреве его выючи, значатъ [е]—люде люде[е] в
томъ мѣцо—[е] славных // на весь свѣтъ. И ра- 132 зв.
диль попъ, абы Гедиминъ на томъ мѣсцу збу-
довалъ мѣсцо[ж]. И такъ Гедимин збудоваль
тамъ на Туровои горе единъ замокъ, а другии
нижше на ровнине, где Вильна река вь Вилию
выпадаетъ, а при тых замках и мѣсто славное,
року 1322, которое мѣсто назвалъ Вильня *от*

реки Вильни. З Троковъ перенесль свою сто-
лицу до Вилна, а Лездеику, старшому попу //
133 и вещькови, давши много богатства и маетъ-
ности, назвал его Радивиль, же радиль Вилно
збудовати. Отколь кнзи Радивилови пошли.
Бо и самъ Лездеико не простого былъ роду,
которого кнзъ Витенесь нашоль в лѣсе, а инь-
шии повѣдаютъ, вь орловомъ гнезде, инь-
шии правятъ — вь колисце, и яко сна его вы-
хавал.

Потомъ Гедимин Полскую наѣхаль и землю
Калискую и Сарадцкую попустошиль, и чи-
133 зв. ниль часты наѣзды, // пустошачи Полскую,
много военъ точиль з Прускими и Їфланскими
Крижаками.

[284]—Року 1325 за Владиславаго Локетъ-
кового сна—[284] Казимира, кролевича пол-
ского, за прозбою кроля Локетъка, отдаль
Гедиминъ свою дочку, а з нею отдал з Литвы
вязневъ полских дватцат и чтыри тысячи.
Потомъ Гедимин з Локеткомъ пошоль воевати
Прусовь. И добываючи мѣста Фринъбурьга[285],
стрелою раненыи, умерьлъ. До Вильна при-
134 проважен, // поганъскимъ обычаемъ спалены
был року 1329.

Мѣль Гедимонъ седмъ сновъ, которыи за
живота своего роздилилъ панъство: Монивиду,
старшому, даль Керьновъ и Слонимъ з воляс-
тими[з], Наримунтови — Пинскъ з всѣмъ; Ол-
герьдови [286] — Крево, мѣсто, до реки Берез-
ны, Кереступови [287] — [и—и] з Жмодьскимъ кне-
жениемъ, з Гродномъ и Ковном до Подляша[і],
134 зв. Корнатови — // Новъгородок з всею волостью,
Явьнутови, молодшому, которого над иншихъ
любиль, даль столицу кнжения Литовьского
Вильно, Любартови, которыи мѣль за собою
дочку кнзя владимерского, волынского Вла-
димера, даль мѣсто Володимерь и Луцкъ на
Волыню, яко дѣдичовы тых кнжен[...][ї]. Оль-
герьдъ и Кеистутъ, живучи з собою вь стислои
а нероздельнои любви, по смерти отца своего
змовилися выгнати брата Явьнута з столицы
135 Виленскои. Постановили // и день незначе-
ныи[й], на которыи Ольгерьдь гды не приспѣлъ,
и сам Кеньстуютъ[к] несподеване убѣгь до Вил-
не, и утекаючого брата Янута поималь, и до
везяня отдаль, ознаимиль тое Ольгерьду. Гды
приѣхалъ до него Ольгерьд, даваль Ольгерьду
Кенстутъ[к] Вилно, а Ольгерьдь не хотель брати,
щастю тое Кенстутове[л] приписуючи, же онъ
взялъ. Такъ любилися, же единъ другому
135 зв. устоповаль, аж ледьве // упросиль Кеистутъ,
жебы Ольгерьдь Вильно взяль, столицу. Инь-
шею частью Явънутовою обадва ровно,
Кеистуть зь Ольгерьдомъ, поделилися, а Яну-
тови видели[м] кнжение Заславское.

Ѡльгерьдь

Року 1330 Ѡльгерьд Гедиминович зосталь кнзем литовъскимъ, а Кеистутъ, братъ его, жмодцкимъ, троцкимъ и подляцким. И зобравши воиска литовьскии на помсту забитого от крижаковъ // ѡтца своего Гедимона, пошли на Крижаковь Ифлянскихь и пруских, 136

Великий князь Ольгерд.
Гравюра XVII ст.

и попустошили барзо землю Крижатцькую такъ, аж мусили крижаки великими подарьками и уступенемъ нѣкоторих мѣстъ Ольгерьда поеднати. Потомъ року 1331 Ольгерьдъ з воискомъ литовскимъ, з Кориотавичами, кнзями новгородцкими, пошоль на татарь на Сильнею[н] Воду и, минувьши Черкасы, сподкаль великую орьду. Тамъ крепько бивьшися з

[у]Ватовскій [ф]литовскій *арк. 373 зв.* [х]до [ц]БрестѦ [ч]*П вписано над рядком* [ш—ш]и Житомиръ [щ]*відсутнє* [ю—ю]Кіѡвъ, [я]на Резань [ь]до [а]*П виправлено з* слову *арк. 374* [б—б]и иншихъ в трѡки [в—в]гора [г—г]*П вписано над рядком* [д]Лездейко [е—е]людей в томъ мѣстѣ [є]*П закреслено* [ж]мѣсто *арк. 374 зв.* [з]волостѦми [и—и]Троки [і]*П виправлено на* Подляшїя *арк. 375* [ї]кнѦженій *П текст пошкоджений* [й]назначеный [к]Кейстутъ [л]Кейстутову [м]дали *арк. 375 зв.* [н]Синюю

136 зв. татарами, // убиль трох цариковь татарьских, Котлубаха, Качебеикерия и Деметра, орьды татарьскии розгромиль, много бобиль, иньших в неволю побраль. Отголь пошоль на Подолье, и котрии пановали на Подолью татарове от спустошенья Батѣевого, тых инших прогналь, иньших бобиль, и кнзем Кориатовичемъ, сновьцомъ своимъ, Алеѯандру, Костянътину, Федору и Юрью, Подолье отдаль въ державу. Которы опустѣлыи побудовали мѣста Бакоту, Смотричь, Каменець, такьже
137 Браславъ, Виньвицу[о], // Межибожь, Хмелникъ, Трембовль и иньшии.

Хроніст Марцін Кромер.
Портрет.

Знаи тежь о томь, иж Гедиминовичи всѣ, кроме единого Кеистута, окрестилися вь рускую вѣру. И самъ Ольгерьдь, взявьши кнзя витебьского единачку, дочку Юлияну, себѣ на жону, окрестився вь рускую вѣру, и взяль по неи себѣ за посагь княжениемъ[п] Витебьское. Костяньтину, сну Кориятовому, внуку Гедиминову, кроль полскии Казимерь, сенатореве обѣцали кролевьство Полкое[р] пус-
137 зв. тити по своеи // смерти, жебы толко вь лядцкою з рускои выпуступиль вѣру. Але онь и кролевства не хотѣль, и вѣры не отступил для кролевьства. Тое Стриковъскии пишетъ.

Ольгерьдь з Юльяною, першою своею жоною, княжною витебскою, мѣль шести сновь, котории всѣ в рускую вѣру покрестилися. Першии, и старшии, быль Владемер, котории мѣль княжение Киевское; тои сплодиль сна Олелька, то ест Алеѯанъдра, котории збудоваль Слуць, мѣсто, и продокъ быль // фамилеи кнзеи Слудцких Олелковичовь. Други снь Ольгерьдовъ, Івань Зездевитъ, котории дерьжалъ землю Подолскую; третеи — Семионь Линегвенеи, кнзь мстиславскии; четвертыи — Андреи Вигуньтъ, княжилъ на Трубьческу; пятыи — Константинъ, княжилъ на Чернигове и Чорторейску, продокъ кнзеи Чорторейских; шестыи — Феодорь Сангушко, продокъ кнзеи Коширских, Ковельских Сангушковъ. Пишетъ Стриковскии, // иж року 1573 видель самь Стриковскии образь вь Витебску на замку, вь цркви Ольгерда и его кнгини Июлияны, посполу намалеваныи. 138 / 138 зв.

По смерти кнегини своеи Июлияны взялъ Ольгерьдь у кнзя тверского дочку Марию, з тоею мѣлъ дванатцатъ сновъ: Ягела [288], которыи потомъ королемъ зосталь полским, Скиргела, Свиндригела, Бориса, Корибута, з которого кнзи Въшневецки родь свои провядять, // Вигунта, Коригела, Наримунта, Лянгвила, Любарта, Андрѣя и Бутава. З тых всѣхь отць наибарзѣи любил Ягела, того по себѣ кнземъ литовскимъ за позваленемъ брата своего Кенстута[с] назначилъ. Кеистут мѣл шесть сновъ: Витолда, Патрина[т], Товтевила, Сигисда албо Жигманта, Воидата и Довгота. А яко Олгердъ с Кеискустом[у], такь ихь сны Ягело с Витолдомъ в великои зь собою любви мешкали. // 139

ЯГЕЛО, ВЕЛИКИИ КНЗЬ ЛИТОВСКИІ 139 зв.

По смерта[ф] отца своего Олгерда Ягело зостал великимъ кнземъ литовскимъ за позволениемъ стрия своего Кеистута. Был у Олгерда простого роду хитрыи и довцыпны слуга на имя Воидило, тои былъ пивничимъ первѣи, а потои постелничимъ и секратором Олгердовымъ. По смерти Олгерда Ягело Олгердовичъ в ровнои ласце, якь и отць, [х—х] мѣлъ Воидила и отдалъ за него сестру свою родную Марию, а в посагу за нею мѣсто Лиду зъ всею властъю[ц].// Тое Кеиститъ[ч] было немило, о 140
чомъ довѣдавшися Воидило и боячися, абы

през Кєистута нє пришол в бєзчестье, намовилъ Ягєла потворами на Кєистута, жє Ягєло за єго радою учинил змову зь прусами на стрия своєго Кєистута. В томъ Кєистутъ остєрєжєныи от [289]—контора остродубского[ш]—[289], призвалъ с͠на своєго Витолда, ознаимил єму Ягєлову хитрую на єго с прусами змову. Витолдь о͠тцу своєму порадил, абы тому о Ягєлѣ уданю нє вѣрил. Алє гды Ягєло воиско литовскоє зъ
140 зв. пруским // посполу послал на [290]—Андрея Горбатого, с͠на Кєистутового—[290], з Витєбска хотячи єго выгнати, заразъ [щ]—[щ] напал на Былно[ю]. Пєрвѣи, своихь нємало в мѣсто гостєи до Вылно выславши, поновал Вилно. Тамъ жє знашол листы становныи змовы з пруссами Ягєловы и указал с͠ну своєму Витолду, Ягєла з маткою єго поималъ, Воидила [291], прєлєсника Ягєлового, казалъ повѣсити. Витолдъ, маючи любов кь Ягєлу, и просил о͠тца своєго Кєистута, ижъ выпустиль Ягєла
141 и далъ єму єго // отчизну Крєво, мѣсто з волостъю, і Витєбскоє княжєниє, матки єго отчизну.

Потом Кєистутъ пошол з Вилня з воискомъ на Корибута к Сѣвєрскому Новгородку, сваволю єго хотячи ускромити. Тым часомъ Ягєло, прибѣгши, опановал Вилно през [292]—змову старшими вилєнскими мєщанами—[292], такжє и Троки. Довѣдавшися того, Кєистутъ от Новгородка пошол з воискомъ под Троки. Ягєло з прускими крижаками вышолъ против Кєистута. И, нє биючися з Кєистутом, послал
141 зв. Скиргєла, брата // своєго, єднаючи Кєистута і Витолда и просячи до сєбє на розмову о покои. Кєистутъ, нє зычачи кровопролития приятєлского, пришол з с͠номъ Витолдомъ, а Ягєло, хитро звязавши Кєистута, казал запpавадити до Крєва, и тамъ єго удавлєно. Витолда зас послал до Вилня, потомъ з Вилня послалъ до Корєва[я] и приказал такжє удавити. Нимъ удавлєно, позволил Єгєло [293]—Витолдовои жєнѣ—[293], княгни, на ночъ толко з двома паннами ходити. Княгиня, довѣдов-
142 шися, // ижь хотятъ Витолда удавити, гды пришла на ночъ убрала Витолда вь єднои панны своєи одєжу, а панну в Витолдову одєжу, которую в вязєню зоставши, Витолда за собою выпровадила в панєнскои одєжи, и нє познано єго, бо был [ь]—бєз бороды—[ь]. Такъ ушол, з Корєвы, мѣста, Витолдь до Мазовши, отолъ до Прусов. Потом, гды Ягєло воєвал на Дрогичин и на Сураж, Витолдь, пришовши, зь прусами, повоєвал Литву і взялъ Троки, котроє мѣсто
142 зв. осадивши нѣмъцами, пошол // знову до Прусь. А Ягєло любо знову добылъ Троковъ, биючися крѣпко, єднакъ, абы болєи Витолдь Литвѣ нє шкодил, призвалъ єго зь Прусъ, потаємнє єднаючи, и под сумлєнємъ обѣцалъ єму покои, цѣлостъ, здоровъя и Подляшъє. Витолдь, увѣривши Ягєловому сумлєню, приѣхал зъ Прус. А Ягєло, рад тому будучи, дал Витолдови Гродно, Брєстъє, Дрогичинъ, Бѣлско, Мєлникъ, Сураж, Камєнєцъ, Волковскъ і всѣ Подляшъє. Литовскиі лѣтописцы пишут, ижь дал тогды Ягєло Витолдови Волын и Подляшъє. //

Князь Скиргайло.
Гравюра XVI ст.

Року 1386 Ягєло, обранныи от пановь 143
полских, на кролєвство, взял Єдвигу, дочку кроля полского Людвика, за жону, окрєстился в полскую вѣру и зосталъ кролємъ полскимъ. О том ширєи начитаєшъ въ кроиницѣ о кролєхъ полскихъ.

СКИРГАИЛО, ВЕЛИКИИ К͠НЗЪ ЛИТОВСКИЇ

Ягєло, зоставши кролємъ полскимъ, дал княжєниє Литовскоє Скиргаилу [294], брату сво-

[о]Вѣницу [п]к͠няжєнїє [р]Полскоє *арк. 376 зв.* [с]Кєйстута [т]Тиатрика [у]Кєйстутомъ [ф]смєрти [х]—[х]єгω [ц]волостю [ч]Кєйстуту [ш]Остродомского *арк. 377* [щ]—[щ]Кєйстут з войскомъ своимъ нєсподѣваннє [ю]Вилно *арк. 377 зв.* [я]Крєва [ь]—[ь]бєзбородый

ему. И гды зосталъ Киргаилω[а] кнземъ литов-
143 зв. скимъ, Витолдь высоко- // умныи того не
улюбилъ. Пошол до Прусь и с пруссами часто
наезжалъ на Литву, и пустошилъ литовскиі
мѣста і волости, хотячи самъ зостати кнземъ
литовскимъ. А гды барзо докучали прусы з
Витолдомъ частыми воинами и пустошенемъ
Литвѣ, и Виленскиі Нижшиі замокъ спаленъ,

Великий князь Вітовт.
Гравюра XVI ст.

и братъ Ягеловъ кролевскии Коригело от
прусов былъ стятыи, и Троки спалены, и ин-
шиї зацныи мѣста попустошены, кролъ Ягело,
ужалившися такъ великого Литвы спустоше-
ня, послал Генрика, сна Семовитового, кнзя
мазовецкого, потаемне до Витолда, абы успо-
144 коилъся // от наезжанъя Литвы, отчизны
своеи, жебы, оставивши Прусы, ѣхалъ до
Литвы, обѣцуючи Витолдови цѣлостъ его
здоровя и княжение Литовское. Витолдь тѣды,
увѣривши кролеви Ягелови, стриечному брату
своему, пошол, з Прусь, набравши [б–б] добра
з собою і в неволю прусовъ, мѣсто, в котором
мешкалъ, спалилъ, приѣхалъ до Виля і
вдячне от короля Ягело[в] въ Вилно принятыи.

ВИТОЛДЬ АЛЕѮАНДЕРЪ, ВЕЛИКИЇ КНЗЪ ЛИТОВСКИ

144 зв. Року 1392 Витолдъ[295] зосталъ // великимъ
кнземъ литовскимъ. Гды еще былъ в Прусахъ
Витолдъ, послал зь Гьданска дочку свою Со-
фию[296] моремъ до Москвы и отдалъ в мол-
женство великому кнзю [297]—Василю москов-
скому—[297], митрополитъ Киприянъ звенчалъ.
Свидригаило[298] и Скиргаило, за[е] княжиния
Литовского зсажены, родныи братия, не улю-
били того, ижъ Витолдь, ихь сновецъ, над
ними старшенство взял, воину поднесли на
Витолда.

Свидригаило, яко не потужныи пошолъ
до Прусь и з прусами воевал и пустошил
землю Литовскую, и самаго Виля през
два мѣсяцы добывалъ моцно,// ледве оборони 145
ли, и вернулся до Прусь з великою корыстъю.
А Скиргаило, багатщи и потужнѣиши будучи,
также повсталъ воиною против Витолду, ажъ
Ягело, крол, з Полскои до Литвы приѣхавши,
поедналъ Скиргаила з Витолдомъ. Обѣцал Ви-
толдь дати Скиргелови Киівское княжение.
А хотячи Витолдь тую обѣтницу зъистити и
себѣ богатства набыти, упоминалъся у Кори-
бута Дмитра, продка, кнзеи Вышневецкихь
и Збаразских, кнзя сѣверского, и у Владиме-
ра, продка кнзеи Слуцкихъ Олгердовичов,
стриев своихъ, также и до Федора Кориото-
вича,// кнзя подолского послалъ, абы ему 145 зв.
тыи три кнзи присягли на подданство и данъ
до Литвы абы давали.

Кнзи Олгердовичи киевскиі и сѣверскиі,
ближшими себе знаючи быти до княжения
Литовского по своемъ отцѣ, кнзѣ литовскомъ
Олгердѣ, нижли Витолда Костеитовича[д], кнзя
маловецкого, отказали Витолду ближними
себе быти до княжения Литовского, а не до
отдаваня дани. Витолдъ тѣды з воискомъ
перше пошолъ на Карибута и, звитяживши
Карибута, взял от него до Литовского свое-
го // княжения Новгородокъ з Сѣверским кня- 146
жениемъ и Бранскъ, а Карибутови далъ на
Волыню Браславъ, Вниицу[е], Соколецъ и
Кремянецъ. Потомъ самъ кнзъ Дмитръ Ко-
рибутъ збудовалъ мѣста Вышневецъ и Збаражъ,
которого снъ былъ на кролевство Ческое
обранныи.

Потомъ пошол Витолдь на кнзя киівского
Владимера навеснѣ і, взявши впеpед Овручии
и Житомиръ, мѣста, до Киева належачиї,
отдал Скиргаилу, стриеви своему.// Отолъ 146 зв.
пошолъ к Киеву. Владимеръ тежъ споткалъ
его з воискомъ своимъ. Затымъ пришли послы
от короля полского, брата родного Владиме-
рового, на змовѣ з Витолдомъ будучого, поед-
нали Владимера з Витолдомъ. Дал Витолдь
Владимеру, продку кнзеи Слуцких, кнзю
киевскому, Копылъ з волостями великими,

почавши от Копыля и от того мѣстца, где Немен-река починается, ажь до того, где Случъ-река вь Днепръ впадаетъ. А Скиргаилу дал Киевъ. Еднакъ же потомъ знову Казимерь
147 Ягеловичъ, зоставши великимъ кнземъ // литовскимъ, вернулъ Киевь сна[є] сего Владимера Алеѯандру албо Алелку, от которого кнзи Слуцкиї Олелковичъ называются, и при Копылю его в вѣчность заховалъ. А Скиргаило, братъ Владимеровь родныи, взял от Владимера з Киевомъ Каневъ и Черкасы [ж]—под Звиногородомъ—[ж]. Але, немного на Киевѣ пановавши, зъ трутизны умерль. И инши [з]—и инши—[з] историi повѣдають, же от подданныхъ забитъ і в печерах киевских похованъ. На его мѣсце Витолдъ посадилъ в Київѣ Івана
147 зв. Жмигунтовича[и], // кнзя Олшанского.

Потомъ Витолдъ пошол на Подоле, на кнзя Феодора Кориатовича, поймалъ его и послалъ до Вилна до везяня, а самъ побралъ мѣста Смотрячъ, Браславлъ, Чирвоногород, Бакоту, Скалу, Каменецъ і всѣ мѣста подолскиї, которыї Корiятовичи держали пре[і] лѣтъ шездесятъ и чтыри, от Алгерда, стрия Витолдового, имъ наданныи. Которыї мѣста подолскиї потомъ Видолтъ Ягелови за певную суму пустил. Повѣдаетъ Стриїковскиї, же сто лѣтъ и рокъ держала Литва Подоле.

148 Свидригаило // зас, братъ родныи Ягелавъ, кроля, ушовши до Крижаковь, наѣзжалъ з ними на Литву и барзо пустошилъ. Которого спустошеня ужалившися, Ягело и послал до Свидригаила, поеднавши его, призвал зъ Прус, далъ ему з Витолдомъ Подоле и нѣкоторыи мѣста полские. Которыї взявши, Свидригаило не долго сидѣлъ спокоине, знову поставши на Ягела, кроля, и на Витолда, ушол до Прус і воевалъ Литву. Потом знову Свидригаило[ї] поеднал кролъ Ягело, и дали ему Новгородокъ, Стародуб и Бранскь, але рихло и отолъ побѣгь до Москвы, попаливши ему
148 зв. мѣста // далныи[й]. За што Витолдъ из московским великимъ кнземъ Василемъ точилъ воину.

Воевалъ тежь Витолдь з татарами два разы и звитяжилъ ихъ значне на Дону. Много барзо взялъ татаров з женами и з детми в неволю, и едныхъ послалъ Ягелови, королеви, а других осадилъ в Литвѣ под[к] Вокою рекою, которыі и до сего дня тамъ достатне мешкають. Потом знову Витолдъ, гды пошол з воискомъ и з многими кнзями и панами на татар, і в тои часъ над татарми пановалъ црь подлого роду, але мужественныи и щасли-
149 выи, [299]—Темир Аксакъ—[299], которыи // мѣль воиска татарского дванадцатъ сотъ тысячеи, которыи и турецкого цря Баезета [300], и з нимъ двѣсте тысячеи турковь звитяжилъ, и самого Баезета, цря, возил у желѣзнои клѣтце, з того Темиръ Аѯака, цря татарского, гетманомъ Егидою [301] и зь его татарским воискомъ зишолся Витолдъ, Псиолъ реку перебывши. Тамъ же в Поляхъ Дикихь, от множства та-

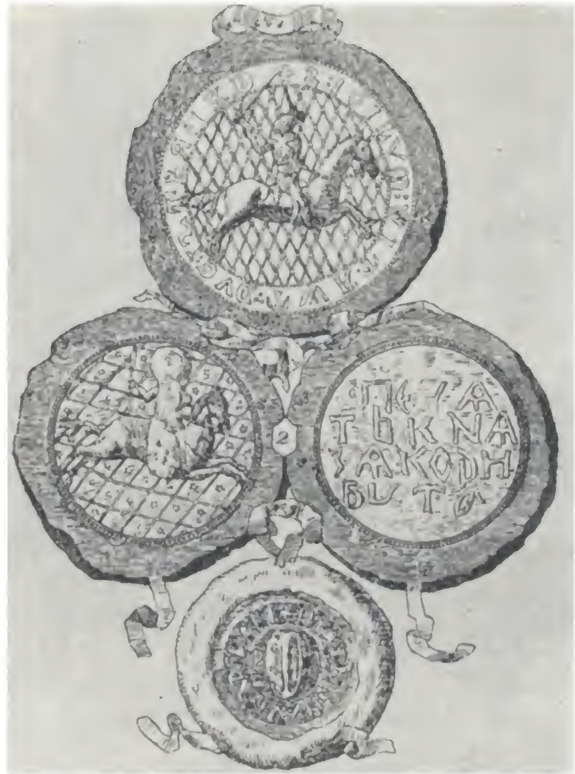

Печатки князів Вітовта, Корибута і Лінгвена.

таров звитяженыи, Витолдь[л] утеклъ, а кнзеи его и пановь, і воиска немало побили татарове. Тамъ братия родныи Ягела, кроля, кнзи Андрѣи и Дмитриї Корибут зъ снами, и иншиї кнзи // литовскиї, і воеводове полскиї 149 зв.
побиты зостали.

Потомъ кнзъ Витолкъ[м], много воен з Прусами и з Москвою поднявши, зишол з сего

арк. 378 [а]Скиргайло *арк. 378 зв.* [б—б]мнωго [в]Ягела [г]з *арк. 379* [д]Кейстутовича [е]Вѣницу *арк. 379 зв.* [є]сну [ж—ж]по Звиногородъ [з—з]*відсутнє* [и]Жигимунтовича [і]през *арк. 380* [ї]Свидригайла [й]данныи [к]над *арк. 380 зв.* [л]*відсутнє* [м]Витолдъ

свѣта. Былъ Витолдь мужественныи военникъ, кохался вь трезвости, воду толко пивал, а иншого жадного хмелного не заживал налою. І вь еденню заховал мѣрностъ, часу не травилъ дармо такъ, иж и гды ѣль за столомъ, отправовал справы, и был щодробливыи, и своих держалъ под великимъ страхомъ. Жилъ лѣтъ осмъдесят вѣку своего, умерлъ [302]—року 1430, мца сентаврия—[302] вь Троках.//

кнзь литовскиї Свидригаило зараз кроля Ягела почал лаяти и при немъ будучимъ поляком розмаитыми окрутными смертми грошити[р], если бы ему не отдали Подоля. И страж моцною над кролемъ поставил. Корол, будучи за стражею килка недѣл // Свидригаиловою, 151
мусил ему обѣцати Подоле вернути. И послалъ о томъ зь своими листами Тарла Заклику на Подоле до бучацкого старосты в Каменець, абы кнзю Михаилу Бабѣ, от

Грюнвальдська битва. Гравюра XVI ст.

150
СВИДРИГАИЛО, ВЕЛИКИЇ КНЗЬ ЛИТОВСКИЇ

Гды кролъ Ягело отправлялъ погреб Витолдови в Вилню, приѣхалъ Свидригаило зь множествомъ пановь литовскихъ и рускихъ до Вилня и засталъ[н] великимъ княземъ литовскимъ за позволениемъ брата своего родного, кнзя Ягела. А панове подолскиї, особливе Бучацкиї, зь иншими змовившися, и имъ дошла вѣдомость до[о] Дивгерта, воіводы виленского, о смерти Витолдовои, которыи воівода от
150 зв. Витолда // справовал Подолемъ, пришовши под Каменець, вызвали з Каменца Давгерта на приятелскую розмову. А гды вышол, они его поимали и Камець[п], Смотричь, Скалу, Червоногород з болшою частъю Подоля от Литвы взяли. Того довѣдавшися, великии

Свидригаила з Тарлом, посланному, отдалъ Подоле.

Тое услышавши, полскиі панята Андреи Тенчинскиї и [303]—Николаи Древицкии—[303] написали листъ свои до Буцкого[с], ознаимуючи, ижь кролъ по неволи уступуетъ Подоля, [т—т] Бучацкии але абы поимал Тарла и Бабу. Тои листъ, у воисковую свѣчю улепивши, дали Тарлу, жебы отдал // Бучацкому, тыи 151 зв.
слова мовячи: «Если не хочешъ заблудити, шукаи зь урядомъ всѣмъ в тои свечи свѣтлости». Тарло, ничого не розумѣючи, привез до Каменца и отдалъ свечю и листъ кролевскиі Бучацкому. Думавши около свечи долго, розломалъ свечю Бучацкии и, з неи листъ вынявши, гды прочитал, зараз Тарла и Бабу поималъ и за сторожею заховалъ. А самъ моцнѣи замки почал крепити подолскиі.

Поляки, зневаги кроля своего Ягела хотячи помьститися и з неволи вызволити, собрали воиско на Свидригаила. До того попа[у] Мар-
152 тинъ Пятыи прислал // з листами, посла до Свидригаила ѡ Ягела, и такъ Свидригаила короля Ягелѡ перепросиль и выпустиль з-за старожи

А скоро кроль з Литвы поѣхаль до Полскои, Свидригаило, з воискомь пошовши, Виницу, Скалу, Браславль и Червоногородок взял; на Подолью надто буриль волости Львовьскиі и Трембовльскии. Кроль Ягело, нарадившися з сенаторами, послаль до Свитригаила, абы вернуль Полскои мѣста подолскиі,
152 зв. которыи // побраль, обѣцуючи з нимь за тыи мѣста битися. На тое отказаль Свидригаила, же еще Каменець и все Подоле хочеть отшуковати, бо тое здавна кнзи литовскии держали, выгнавши татарь з Подолъя за Олъгерда Поднесль теды кролъ Ягело воину на Свитригаило[ф] и, пришовши на Волынь, добывалъ Луцка. А гды поляки не могли Луцка добыти, учиниль кроль Ягело Звидригаилом[х] примире
153 до Стритения Гсдня. А тым // часомь волохи, затягненныи от Свидригаила, Подоле воевали окола Каменца и инде, которих поляки прогнали потом.

Обачивши король Ягело, иж Звидригаила[ц] до вѣчного примиря не прихиляеться[ч] поты, аж бы ему Подоле все и часть Волыня отдали поляки, послаль до [304]—Жигмунта Кеистовича [ш]—[304], сновца своего,брата Вытолдового, которы в тои часъ княжилъ на Стародубѣ, абы приѣхаль и взяль кнежения Литов-
153 зв. ское, обѣцуючи ему на Свитригаила // помагати. Послалъ теж Ягело до пновь литовских тихо, абы Жимунгмунта[щ] за князя приняли. И так панове литовскии, збунтованньии от посла кролевского, приняли Жигмунта Кеистутовича за кнзя.

[ю]—Жигмунта Кеистутэвича—[ю]

Року 1432 Жигмунтъ Кеистутовичь зосталъ великимь кнземь литовскимь. Свидригала, вь тои час вь Ошмяне будучи, отстережении,
154 побѣгъ до Смоленска // и, от них приняты, Литву воевалъ. Затымь полотчане и ковляне, і Русь вся приняли его за кнзя, бо их добростью своею себѣ прихиляль и рускои вѣры держалься, маючи з собою жону, кнзя тверского дочку. До того Федко альбо Феодорь, кнзя Озтроскии, в дѣлах рицерьских [я]—бѣгныи по ногамъ Свидригаила—[я], и отняль все Подоле от поляковь. И гды пришли поляки заежджати Подоле[ь] з волохами // и з 154 зв.
басарами, тои же кнзь Острозскии [а]—ни перепреве—[а], на Мораве вѣце[б] много побиль поляковь.

Потомь Свидригаила, собравши воиско руское [в]—[в] Тверского кнежения от своего тестя, зь Северского кнжения и з инших, пошолъ на Литву, повоеваль и пополиль Вилно, Тро-

Великий князь Сигізмунд Кейстутович. Гравюра XVI ст.

ки, Обое, Крево, Лиду, иншии многии мѣста з ихь семи[г] волостями. А з другои стороны кнзъ Федко Корибутови[ч][д] // Збаразскии и 155
кнзь Нось Брестъя Литовского и Мелника достали. Свидригаило теж досталь Витебска, кнзя витебского Семиона Ольшанского, поимавши, казалъ утопити, а митрополита Герасима [305] спалити. Жигмунтъ засъ Кеистутовича в тои часъ з жоною і зь сномь ховалься.

Потомь умерль крол Ягела року 1434, Свидригаило мешкаль на Витебскомь кнжении. Потомъ Свидригаило, собравши воиско,//

арк. 381 [н]зосталъ [о]од (?) [п]Каменецъ [р]грозити [с]Бучацкого [т—т]жебы теды не ѡтдавалъ ПодолѦ *арк. 381 зв.* [у]папеж *арк. 382* [ф]Свидригайла [х]з Свидригайломъ [ц]Свидригайло [ч]прихилѦетсѦ [ш]Кейстутовича [щ]Жигмунта [ю—ю]Жигмунтъ Кейстутович *арк. 382 зв.* [я—я]бѣглый помагалъ Свидригайлу [ь]ПодолѦ [а—а]на переправѣ [б]рѣцѣ [в—в]з [г]всѣми [д]Корибутовичъ *П текст пошкоджений*

155 зв. воеваль на Жигмунта, кнзя литовского. Жимугиунтъ[е] пощастилося, же свитяжиль Свидригаила и выгнал его з Литвы, и Руское отнялъ от него княжение.

Тымь щастьемь поднесеныи, Жигмунть, великиі кнзь литовскиі, умыслил кнзе, пнавь преднѣиших выгубити, а своимъ холопомъ их княжения подавати, жебы такъ безпечне и ведлогь своеи пановалъ воли, а тыхъ кнзе,
156 которыи были Свидригаилу // приязныи, и иньших не бояльсе. І так поималь Юрья Лнигвеневича[е], кнзя мстиславского, также и [306]—кнзя Олелька Владимеровича—[306] з кнегинею его и з снами на Копилю, побраль их всѣ княжии волости, а самых ѡтослаль до вязаня. Затымь[ж] кнзь Івань Чарторыискиі, внукь Ольгердовь, а брат стрынныи кнзя Олелька Копылского альбо Слуцкого, боячися того ж //
156 зв. припадку, зь Ольгердомъ[з], воеводаю виленскимь и зь Лелюсомь, воеводаю троцкимь, змовившися, намовили Скобеика, кновьлянина[и], шафара, конюшого Жимугмунтоваго, жебы згубити Жигмунта. Присягшися, так учинили: послали до Трокъ, где быль в тои час Жигмунтъ, триста возъ сѣна, якобы данинного для кнжих кони конюшему Скобеику,
157 а в кождомь возѣ, вь сѣне, по два // жольвнѣровь[і] зброиных. Самь зас кнзь Чарторѣискии Іван з Дивгертомъ[ї] и Лелюсомъ, воеводами, вночи пред Цвѣтную днлю[й] приѣхали под Троки и, над озѣромъ подчты[к] зоставивьши, вьишли рано вь замокь з килкадесятми слугами, и ходили незначне, [307]—якъ воеводы—[307] до замку. До Жигмунта рано никого не пусковано, бо бываль маркотныи[308]. Мѣль кнзь
157 зв. Жигмунтъ у себѣ // медведицу, змалу выцвеченную, которая вмѣсто собаки лежала подле его ложа. И гды выходила на дворь, знову приходячи, драпнула ногою, и пускано еи. Того дня в ндлю, скоро слнцо почало всходити, вышла медведица з покою княжого и ходила по замку. Для того ж в тои час кнзь Чортороиской Іван з своим[л], замокъ тихо казавши зачинити, пришоль до двереи княжого
158 покою и драпнуль, якь медведица. Отчи-//нено двери, и кнзь Іван з своими и з Скобеикомь, конюшимь княжиль[м], вскочили до впокою. До того з возовь сѣнных выскочили жольнѣре. Кнзь Іван взял Жигмунта за горло, а Скобеико вилами желѣзными удариль пана своего, Жигмунта, вь голову такъ, аж мозокъ з кровю на стѣну выскочиль. Упалъ былъ Славко, вѣрныи Жигмунтовь, на пна, ратуючи, але его окномъ выкинул // Чорторыискии, и тамь 158 зв.
шию зламаль. А кнзя Жигмонта, вложивьши на сани мертвего, упхнули вь озеро.

Того ж року была великая зима, потомъ великиі морь, затым и голодь такии, иж люде людеи ѣли.

Того ж року Исидор[309], митрополитъ киевскии, принявши унѣю на соборе Флореискомъ, приѣхалъ быль до Руси розмножати унѣю. Але его русь, поимавши, побрали у него все добро и до вязеня всадили, // з которого онь 159
утекль.

По забитю кнзя литовьского Жигмунта [н]—Свидригала[о] вьишоль вь Луцкъ і там сѣль на княжении. Кнзе[п] теж и пановъ, от Жигмунта—[н] посаженых, повыпускано з вязяня, и кождыи з них пошолъ на свое княжение.

[310]—КАЗИМИРЪ ЯГЕЛОВИЧЬ—[310], ВЕЛИКИИ КНЗЬ ЛИТОВСКИІ

По забитю Жигмунта Кеистутовича Казимир Ягеловичъ обранныи зостал // великимь 159 зв.
кнземъ литовскимъ и усмириль бунты вь Смоленску. Потомъ року 1442 воеваль з Москьвою, Кишку гетманомъ пославши.

Того ж року кнзю Олельку альбо Алеѯандру Владимеровичю отдаль Киовъ, яко его власную очизну. А Свидригаилу, стриеви своему, потвердиль Луцкъ з всею волостью на Волыню.

Потомъ року 1444, гды крол Владиславлъ, снъ Ягеловъ, полскии // и венгерскии, забитыи былъ под Варною, братъ его Казимирь, 160
великиї кнзь литовскиї [р]—і венгерскиї забитыи был—[р].

Року 1452 кнзъ Свидригаило умерлъ в Луцку, а мѣсто Луцкъ подал Литвѣ, которыи зараз Литва і взяла.

Року 1453 Махометъ[311], црь турецкиї, взялъ мѣсто цреи грецких славное, столицу Константинополъ, за цря грецкого Палеолога[312], штурмомъ, где и самъ Палеологь, црь, былъ забитыи. И помоглъ туркомъ до того взятья нѣякиї Гертуся[313], // здраица, панъ 160 зв.
грецкиї, которыи, до турков утекши, показалъ имъ имъ[с] способъ штурму, и где были снаднѣиши мѣстца до взятья Констянтинополя. Которого потомъ црь Махометъ далъ розчвертовати.

Року 1455 кнзъ київскии и копылскиї Олєл-
ко Володимєровичъ, внукь Олгєрдовъ, умєрлъ,
зоставилъ двох сновь: Сємиона и Михаила.
Сємион взял Киовъ, а Михаило — Копылъє.

Року 1479 вєликии кнзь московскии
[314]—Іван Василєвичъ—[314] прєз воину взялъ от
Литвы Вєликии Новгород, з которого мѣста са-
161 мого золота, сєрєбра и перил // вывєз до Москвы
триста возовъ, а инших статковъ бєз числа.
Такъ жє и инший побралъ мѣста, которыи была
Литва забрали[т], и многих кнзєи под свою
побралъ дєржаву, самъ з голду татарского му-
жєствєнно выбившися.

АЛЄѮАНДЄРЪ, ВЄЛИКИЇ КНЗЬ ЛИТОВСКИИ

Року 1492 Алєѯандєръ[315], снь Жигмунтовъ,
внукъ Ягєловь, зосталъ вєликимъ кнзємъ ли-
товскимъ.

На початку року 1493 вєликиї кнзь москов-
скиї Іван Василівичъ отнялъ от Литвы
161 зв. Вязму,// Хлєпєнъ, Мєсчоскъ, Люботєскъ,
Мъсчєнско, Сєрпоховъ и инший многиї мѣста
сѣвєрскиї. Алєѯандєръ, кнзъ литовскиї, нє
могучи противъ стати, послал послы вєликиї
к вєликому кнзю Івану Василівичю и учинил
з ним примирє, і взялъ у нєго за сєбє дочку
Єлєну.

Потом року 1499 Іван Василівичъ, вєли-
кии кнзь московскиї, знову воєвал на зятя
своєго, вєликого кнзя литовъского Алєѯандра,
за тоє, жє своєи жонѣ, а дочцѣ вєликого кнзя
московского Алєѯандєрь нє постоновил цєркви
162 в замку // Вилєнскомъ, якъ обѣцалъ, и упо-
минаючися границъ зємли Московскои своєи
по рєку Бєрєзину. Тогды взял вєликиї кнзъ
московскиї Чєрниговъ, Стародубъ, Новгоро-
докъ-Сєвєрскии и Рильскъ з иншими мѣстами
и волостями, побилъ литовскии воиска и много
пановъ побралъ в нєволю, мєжи которыми
взяль и [316]—Костянтина, кнзя Остразкого[у]—[316],
гєтмана литовьского, и дєржаль во оковахь,
руки оловомъ заливши. Тогды ж и Путивль
162 зв. москва // взяла.

Потомь року 1501 вєликии кнзь литовскии
Алєѯандєръ зосталь кролємь полскимь былъ и
вєликимь кнзємъ литовскимъ. И на пришлы
рокь учиниль з своимъ тєстємь, вєликимь
кнзємъ московскимь, примирє. Того ж часу и
Костянтин, кнзь Острозскии, ушоль з Моск-
вы, а инши повѣдають, жє сѣмь лѣт быль
вь Москвѣ.

Року 1505 Іван Васильєвичъ, вєликиі
кнзь московскии, прєставилъся мца ноєврия.
Быль // монарха наищасливший по Владимирє 163
Мономасє, бо онь досконалє выбился з та-
тарскои нєволи, которую єго продковє тєр-
пѣли. Повѣдають, ижь вєликии кнзи москов-
скии, под данью зостаючи татарского[ф], гды
посєль от царя татарского приѣджаль, му-
сил самь вєликии кнзь з боярами выходити
и єго спотикати, и кобылиє молоко з кубкомъ //
єму, сѣдячєму на коню, подносити. Тлумачо- 163 зв.
ви, читаючами[х] листы, наівыборнєиший со-
боли, футра до сѣданья подстилаль, а самъ
стояль и, на колєнах стоячи, слухаль читаня
листовъ. Сєи тєды вєликиі кнзь Івань Ва-
сильєвичь нє толко з такои нєволи татарь
заволски[х][ц] выбивалься, алє много и самых
татарь под свою дєржаву подбиль: казанских,
пєрмскихъ, // сибирских, яполских[317], угор- 164
ских. Завольскии краины аж до мора Каспѣ-
ского, по-московску Хвалинского, зголдоваль,
з Швєдами, з Инфлянтами и з Финляндами
щасливє воєваль, от Литвы сємьдєсять мѣстъ
з Вєликимь Новьгородомъ отняль, страшнии
быль всємь народомъ, піанства вь Москвѣ
заборонилъ. Мѣль сновь пят,// Василия, 164 зв.
Юрия, Дмитрия, Сємиона и Андрѣя, а єдну
дочку Єлєну, которую отдаль за Алєѯандра,
кнзя литовского, потомъ кроля полского. По
смєрти Івана Васильівича зосталь снь єго
страршии[ч] Василєи вєликии[ш] кнзємь москов-
скимъ.

Того ж року Махмєт-Гєрєи, царєвичь
татарскии, и брат єго Батєи-Кєрєи[щ] из та-
тарами барзо попустошили отколо[ю] Луцка[я],
Новьгородка, Минска, Полоцка, Витєбска,
цркви и моностьри пополили, полону людєи //
самых до сто тысячєи з Литвы и зь Руси в свою 165
зємлю вьвєли. Знову року 1506 татаровє на
Подолю людєи тысячєи зо сто взяли.

Потом року 1507 кроль Алєѯандєръ, вєли-
киі кнзь литовскии, захорѣлъ. Тымъ часомъ
татарскиі царєвичи Бати-Кєрєи, солтань, и
Бурнас, солтанъ, з пєрєкопкою[ь] ордою приш-

[е]Жигмунту *арк. 383* [є]Лингвєнєвича [ж]зачим [з]Давгєрдомъ [и]кїєвлѦнина [і]жолнѣровъ [ї]Давгєртомъ [й]нєдѣлєю [к]почты *арк. 383 зв.* [л]своими [м]кнѦжимъ [н—н]*вписано в кінці розділу* [о]Свидригайло [п]кнзєй *арк. 384* [р—р]зосталъ кролємъ полским [с]*відсутнє арк. 384 зв.* [т]забрала *арк. 385* [у]Острѡзского [ф]татарскою *арк. 385 зв.* [х]читаючому [ц]заволских *П текст пошкоджений* [ч]старшїй [ш]вєликимъ [щ]Гєрєи [ю]около [я]Слуцка *арк. 386* [ь]пєрєкопскою

ли под Слуцкъ, пустошащи, оттоль — под
165 Новьгородокь. Которих // татарь, собравшися,
зв. литовскиі панаве[а] побили. Вь битвє самои погибло татарь тысячеи дватцат, инщии потонули, утєкаючи. Вьзявши о томъ звитяжствѣ новину, барзо хории кроль Алеѯандєр пожегналься з тымъ свѣтомъ вь Вилню, там же и похованъ, вѣку своєго чтыридєсят чєтвертого. Был великимъ кнзємъ литовскимъ лѣт чтыринатцат, а кролємъ полским лѣтъ чтыри.//

166

ЖИГМУНТЪ, ВЕЛИКИИ КНЗЪ ЛИТОВСКИИ

По смерти Алеѯандра вь Вилню Жигмунтъ [318], братъ родныи Алеѯандровь, кнзь глоговскии и опаскиі[б], обранныи на Великоє князство[в] Литовскоє. Панове теж полскии, сеимъ въ Пютръковє учинивши, обрали [г]—того ж—[г] Жигмунта Першого на кролєвство Полскоє и, припровадивши з Вилня до Кракова, укороновали // року 1507,и всємь[д] на сто-
166 зв. лицы кролєвскои.

Потомъ року 1508 кнзь Костянтинъ Острозкии, славныи гетмань литовскиі, з Москвы вышол, бывши вь Москвѣ през сѣмъ лѣт, пишет такъ Стриковскии, взятыи в нєволю до Москвы на воинѣ року 1500 за кроля Алеѯандра. Тои кнзь Костянтин стобливє жилъ вь православии, обрьница[е] великиі вѣры православныі, многократнє татаровъ побивал //
167 и, з кождымь нєприятєлємъ мужєствєнно потыкаючися, славныи одєржоваль звитязтва.

Того ж року кнзь Михаль Глинскиі забил Яна Заберезинского, маршалка литовского, за тоє, иж Забрезинскиі обявилъ быль кролю Жигмунту, же Глински зрадливє старалься зостатъ великимь кнзємъ литовским. А забивши Забрезинского, Глинскии побунтаваль з
167 зв. собою шлятту[е] рускую і по//брал под себе мѣста Туров, Мозыр, Кричов, Гомел, Оршу и Мьстиславъ, около Слуцка и Копыля огнємъ и мечємъ нєзносилныи починил шкоды и зо всѣми скарбами поддался великому кнзю московскому Василю Івановичю. От которого взявши воиска, пошол под Минскъ и Смоленска хотѣл достати, але гды кролъ Жигмонтъ зь своим воиском и з татарми против Глинского притягнулъ, давши битву, примирє взял з великим кнзємъ московскимъ Василємъ Івановичєм.

Року 1509 [319]—Богдан, воєвода волоскии—[319], вбѣгши в Подолє, много огнємъ и
168 мечємъ // попустошилъ, Галича и Лвова добывал. Нє добывши, великиі скарбы з церквеи и з костеловь на предмѣстью Московском ж бралъ[з], Рогатинъ, мѣсто зацноє, спалилъ и много такъ скарбов, яко и людеи в полонъ забравши, до Волох заправадилъ. Корол Жигмунтъ пустилъ своє взаємъ воиска з Миколаємъ, воєводою краковскимъ, которыи попустошилъ нємало в землі Волоскои. Потом, за порадою брата своєго Владислава, короля венгерского, учинил Жигмунтъ з Богданом, господарємъ волоскимъ, примирє.

Того ж року // [320]—Василиї Івановичь—[320], 168 зв.
великиі кнзъ московскиї, мсца октоврия взялъ от Литвы Пьсков, великоє богатство[и] своє, мѣсто мурованоє, на четырє части розделеноє, посрединѣ мѣсто[і] того река. [і]—[і] Пьсковь от Великого Новгорода лежить миль 36, от Риги миль 60, от Нарвы и от Івангорода, и от Великих Лукъ — миль 40.

Року 1511 Юрыи, кнзь Слуцкии, з Немировичомъ, воєводою, за Києвомъ татаров плюндруючих осмъ тысячеи побилъ на смертъ, ледвє старшиі ихь з малымь воискомъ утекли.

Року 1512 татарскии црь перекопскии,//
з дватцатъ и пятма тысячами впавши в По- 169
дольє и на Волын, попустошил. Жигмунть послалъ свои воиска противъ єгѡ, которыи за особливую справою и отвагою кнзя Острозского Костантина Івановича, гетмана великого, под Вышнєвцємъ наголову побили татар, ледвє самъ црь з малою дружиною утеклъ. Там же цариков зятъ и три царики забитыи зостали.

По тои воинѣ поляки покинули грубыи обычаи старыи, суктѣ долгиї з долгими над
голову колнѣрами // откинули, волосы поча- 169 зв.
ли високо стригьти, которыи перед тымъ долгиї носячи, заплѣтовали; пития збытного и бесѣд уставичны[й] перестали, а в трезвости кохалися, яко и сам крол Жигмунтъ.

Року 1514 великиі кнзь московскиї Василеи Івановичъ, з великимъ барзо воискомъ пришовши под Смоленськь, маючи з собою арматы джял[к] триста, взялъ славноє мѣсто и крепкоє Смоленскъ, котороє от Витолда взятоє было през сто лѣтъ под владзою литовскою. И роспустивши своєго ѣздного воиска Василиї Іва-
новичъ // осмъдесят тысячеи, ажь до Вилня 170
попустошилъ землю Литовскую. Тогды ж кнзь Михаилъ Глинскиї хотѣлъ зрадою от Василия Івановича оторваться и пристати знову до Жигмунта, але постережєныи, окованыи от великого кнзя Василия Івановича, отослан на Москву.

Затымъ Жигмунтъ, крол полскиї і великиі кнзъ литовскиї, притягнувши до Литвы, сталъ

в Борисовѣ. Оттол воиска свои полскиї и литовски выправилъ з кнзємъ Костянтиномъ
170 зв. Острожскимъ и з иншими гєтманами // против воиску московскому, въ осмидєсять тысячєи будучєму, з которымъ под Оршєю зышовшися, кнзъ Костєнтинъ и иншиї розгромили воиско московскоє, самого гєтмана Івана Андрѣєвича Чєлядина и иншиx нємало кнзєи, и зацныхъ началныхъ московскихъ поимали. Вєликиї кнзь Василиі, въ Смолєнску будучиї на тотъ час, осадивши воискомъ своимъ Смолєнскь крѣпко, и пошолъ на Москву. А воиска кролєвскиї, любо с-под Орши вєрнувшися, Смолєнска добывали, ничого нє вскуравши, отишли. Крол зась кнзя Острозского Костантина, значнє в Вилню принявши, за тоє звитязство // гоинє ударовалъ и до Острога отпустил. Тымъ тєжь часом црь татарскиї
171
[321]—Минди-Кєрєи—[321], от Жигмунта на помочъ за[illegible]я[illegible]нєнныи, нємалую шкоду в волостяхъ учинил Московскихъ.

Потом знову вєликиї црь Василєи Івановичъ, по килка крот находячи, пустошилъ зємлю Московскую[л], ажъ року 1520[м] взял примирє з Жигмунтом.

Року 1520 уродился Жигмунту снъ Жигмунтъ Августь, которыи потом в дєвяти лѣтахъ возросту своєго, року 1529, былъ обранныи на Вєликоє княжєниє Литовскоє и поднєсєнныи // в замку Вилєнскомъ. 171 зв.

Року 1533[н] кнзъ Костантинъ Івановичъ Острозскиї, воівода троцкиї, гєтман вєликиї литовскиї, вєликои побожности и мужєства славныи звитяжца, прєставился мсца августа[о—о].

[а]панове [б]опавскїй [в]кнѧженїє [г—г]відсутнє [д]сѣлъ арк. 386 зв. [е]оборонца [є]шлѧхту [ж]Лвовскомъ [з]побрал арк. 387 [и]богатоє [і]мѣста [ї—ї]Пскова портоваѧ плывєтъ. Мѣсто арк. 387 зв. [й]оуставичных [к]дѣлъ арк. 388 [л]Литовскую [м]1524 [н]1526 [о—о]7 днѧ, жилъ вѣку своєго лѣтъ сєдмъдєсѧтъ. Положєнъ в монастыру прпдбных ѡтєцъ Антонїѧ и Фєѡдосїѧ Пєчєрском кїєвском, в црkви Успєнїѧ Прстыѧ Бцы, на правом боку, под столпомъ правого крилоса.

КРОЙНІКА О ЗЕМЛІ ПОЛСКОЙ

КРОИНИКА Ѡ ЗЕМЛИ ПОЛСКОИ ѠТКОЛЪ ПОЛЯКИ ЛЯХАМИ И ПОЛЯКАМИ НАЗВАННЫИ СУТЬ; Ѡ ПЕРШИХЪ И О ДАЛШИХ КНЗЕХ И КОРОЛЕХЪ ПОЛСКИХЪ, ЗЪ ИСТОРИКОВЪ ПОЛСКИХЪ ВКРАТЦѢ СОБРАННАЯ И РУСКИМЪ ЯЗЫКОМЪ СПИСАННАЯ [а]—ПРЕЗ ИЕРАМОНАХА ФЕОДОСИЯ СОФОНОВИЧА, ИГУМЕНА МАНАСТЫРЯ МИХАИЛОВСКОГО ЗОЛОТОВЕРХОГО КИЕВСКОГѠ—[а], //
1 зв. РОКУ ОТ РОЖДЕСТВА ХРСТВА 1673[б]

ЛЕХЪ ПЕРШИЇ, КНЗЬ[в—в]

Лехъ[г] албо поляки едного поколѣня суть з русю, потомки Иафета, сна Ноевого, языка словенского. Обои тыи народове были и до сего часу суть битныи і в воинахъ славныи, і всѣмъ народомъ страшныи. Ное благословил Иафета, абы владѣлъ и розширался. Имя тое Иафеть значить «розширение». Для того потомки его, «славяне» от «славы» названныи,
2 своимъ мужествомъ // и делами рыцерскими ширико[д] розширилися. З того славенского нараду[е] были два браты родныи: Чехъ и Лехъ. Чехъ[е—е] своими сѣлъ межи Дунаемъ и Лабою, реками, и тая земля от Чеха назвалася Ческая. Лехъ зас осѣлъ над Вислою в поляхъ, от которого Леха лехи, а отолж поляками названныи, под его владзою наидуючися. Тои Лехъ много немецкихъ мѣсть под свою владзу был подбилъ и, успокоѣвшися мало от военъ, проѣздался по поляхъ, усмотрюючи мѣстцъ,
2 зв. до будованя // мѣсть и замков способныхъ. И нашолъ мѣсце барзо способное до будованя мѣста и до обороны, где много гнѣздъ орлиихъ было. На том тогды[з] мѣсцу заложили[и] мѣсто первое и славное, и назвалъ его Гнѣзно, от гнѣздъ орлиихъ, тамъ будучихъ, и себѣ за гербъ взял орла. Потом, много звитязствъ доказавши и свою землю добре спорадивши, сеи свѣтъ пожегналъ.

ВЫШЕМИРЪ, КНЗЬ ПОЛСКИЇ

По смерти Леха и иншиї были кнзи над лехами, рыцерствомъ значныи, по которыхъ //
3 потомокъ зъ внуковъ Леховых Вышемир зосталъ кнземъ полскимъ. Тои Полское розширилъ панство ажь до границъ Дунского кролевства. И гды Сивардъ, крол дунскиї, частыми жь наѣздами докучал Полскому о границу [і—і] панству, Вышемир, починивши лоди и наполнивши людми рыцерскими, по дваkроть значное звитязство над кролемъ дунскимъ вдержалъ, островы дунскиї Имерию, Феондию, Салендию под себе взялъ и мѣста на них, названныи Вышемир, Лубечъ и Гданскъ, своими осадил людми, // а кролевича дунского 3 зв.
взявши в неволю, з многою корыстю вернулся до Полскои. Кролъ дунскиї и другиї, зараз от Вышемира значне пораженыи и прогнанныи, зъ фрасунку умерлъ. Вышемиръ тежъ, подбивши часть немалую под себе Дунского панства, без потомства зышолъ славно з сего свѣта.

ДВАНАТЦАТЬ ВОЕВОД

По смерти Вышемира поляки обрали дванатцатъ воевод, которыї панством Полскимъ радили, але же не згажалися // зъ собою, многиї будучи справцы, един над другого подносилъся, межи собою часто вадилися и билися, а иншиї земли, под панства Полское подбитыи, оторгалися. 4

КРАКЪ, КНЗЬ ПОЛСКИЇ

Поляки, уваживши, ижь незгода многих воевод-справцовъ великую шкоду и убытокъ панству чинить Полскому, учинивши раду генералную албо сеимъ, значного на тотъ часъ мужа на имя Крака, потомька Чехового, обрали себѣ згодне всѣ за кнзя. Тои кнзь // полскиї Кракъ и своихъ незгодныхъ, і выбиваючихся з-под владзы полскои усмирилъ, и 4 зв.
французовъ, которыи, Венгры[і] попустошивши, в Полскую землю были вбѣгли, значне звитяжилъ. Потом над Выслою на скалѣ, Вавел названои, заложилъ мѣсто и назвалъ его от своего имени Краковъ. В тои скалѣ былъ змии страшныи, которыи людеи пожиралъ. Кракъ, жалуючи людскои шкоды и быдла, шкуру воловую, наполнивши сѣрки, смолы и

сѣлитры, и тамъ кноть зь огнємъ вложивши,
5 поставил // пєрєд скалою. Змии, гды вышолъ зь скалы голодныи, розумѣючи, же єму то покормъ наготован, быдля, пожєрль оную шкуру приправную. И гды тоє всє вь его чєрєвѣ загорѣлося, роспєклься[й]. А Кракъ, своимь Полским панствомъ добрє радивши и добрє спорядивши, умєрль. Двох сновъ, Крака и Лєха, и трєтию дочку, панну Ванду, по сєбѣ зоставилъ.

Хроніст Ян Длугош.

КРАКЬ И ЛЕХЬ, КНЗИ

По смєрти Крака снь его старшиї Кракъ //
5 зв. зосталъ кнзємъ полскимъ, которого брать єго мєншиї Лєхь, на ловы з нимъ ѣдучи, забилъ. И сказавши полякомъ, ижь Кракъ, [к—к] Лєхь зосталъ кнзємъ полскимъ. Алє гды поляки увѣдали Лєхову хитрость и братоубииство, выгнали єго с панства.

ВАНДА, ПАННА

Року от Рождєства Хрства 730 Ванда, панна, дочка Кракова, послє своих братиї зостала княгинєю Полского панства и, якь
6 мужь, мудро справовала /// панство Полскоє, подобно Олзѣ, рускои княгинѣ. Была Вонда[л] на взорь пєнкная, для того многия кнзи чюжоземъскии хотѣли єѣ за жону мѣти, алє она нє хотѣла замужь, панєнство сєбѣ до смєрти обравши. Ритагор, кнзь нємєцкии, посылал к нєи, сєбѣ за жєну єѣ сватаючи, а гды нє хотѣла, поднєсь воину на Полскоє панство. Ванда, собравши против єго своим[м] полскиї воиска, звитяжила єго. Ритагор зь сорому того, ижь
от панны былъ // звитяжєнъ, из жалю мєчєм 6 зв.

Лех I. Гравюра XVI ст.

сєбє пробилъ. А Ванда, богомъ офѣруючи своє панєнство, абы єи кто сватовствовом[н] болєи в панствѣ нє пєшкожалъ[о], в Вислу кинувшися, сама сєбє утопила. Тѣло єѣ знашовши, поховали от Кракова в мили, могилу высыпавши.

ДВАНАДЦАТЬ ВОЕВОД

По смєрти Ванды, ижь дѣдича на панство Полскоє нє было, знову поляки на панство сєбѣ обрали дванатцатъ воєвод, алє ижъ //
межи тыми воіводами была нєзгода и мєжду- 7

арк. 299 [а—а]*відсутнє* [б]1682 [в—в]Рок. ωт Рож. Хва 550 [г]лєхи [д]широко [е]народу *арк. 299 зв.* [є—є]з [ж]ωт пол [з]тєды [и]заложилъ [і—і]докучал *арк. 300 зв.* [ї]Вєнгров [й]роспуклъсѧ [к—к]упавши з конѧ оубилсѧ на смерт, самъ *арк. 301* [л]Ванда [м]*відсутнє* [н]сватовствомъ [о]перєшкажалъ

собная воина, для которои маркомановє[п], гуннове и нѣмцы землю Полскую воиною наѣжжали, [р—р] нє улюбили поляки многихъ пановь, своих воєвод.

ПРЕМЫСЛАВЪ АЛБО ЛЕСКО ПЕРШИЇ

Року от Рождества Хрства 750 Премыславь з-межи тыхь дванадцати воєвод обран-

Князь Кракус.
Гравюра XVI ст.

ныи єсть от всѣхь кнзємъ полскимъ, которыи нє своєго, алє отчизны пожитку шукаючи,
7 зв. гды // моравянє пустошили землю Полскую и з великою добычью, и с корыстми[с] ворочалися, собравши полскиї воиска и догнавши моравянь, наголову всѣхь побилъ, нєволников своихь і всю здобыч побралъ. И з славою вєрнувшися, пановалъ в земли Полскои. И многих рыцєрскихъ дѣлъ доказавши, зышол з сєго свѣта, потомства єднакь по собѣ нє зоставилъ.//

8 [т—]ЛЕСКО ДРУГИЇ[—т]

Року 780 по смерти Премыслава Лєска[у], жє нє остался потомъ[ф] дѣдичныи на панство Полскоє, вь обираню тѣж сєбѣ монархи нє згодилися[х] панове радныи, ухвалили тои способь: поставили столпь перед Краковом, на немъ [ч—ч] корону и скипетр. [ч—ч] Кто бы от рєки Прадники[ш] пєршии[щ] на кони добѣгь того столпа, всѣхь упередивши, тои и мѣль быти монархою полскимь. Един тєды члвкь подлого стану на имя Лєско Хитры на тои дорозє, куды // мѣли бѣгти, набиль гвоздя. 8 зв.
И такь всѣ, нє знаючи того, бѣсуючи[ю] до короны, поранєны от гвоздя, нє добѣгли. А Лєско [я—я], волною от гвоздя дорогою бѣгучи,

Князь Кракус II.
Гравюра XVI ст.

добѣгь, всѣхь упєрєдивши, и зосталь кнзємь полскимь. Алє потомь играючи молод, гды там же жартуючи, от рєки Прадники бѣгли пѣшь[ь] до столпа навыпередки, покололи сєбѣ ноги, обачили [а—]з них[—а] хитрость. [б—б] Един з них, хоть поколотыми ногами, добѣгь столпа. А того звали также Лєско Другии[в]. Довѣдавшися тоє хитрости, сєната[г] // зкинули з пан- 9
ства Лєска Хитрого и конми росторгати казали, а сєго, Другого Лєска, монархою обрали. Котрии, понєваж с подлого стану быль на паньство обраныи, завшє на кролєвьскихь сукнах подлую носиль сукню, абы памяталъ на нєстатокъ щастя.

Тоє по нємь и иньшии долго монархове чинили. Многих[д] потомь значных дѣль доказавши, Лєско Вторыи зишоль з сєго свѣта, потомка Лєска Трєтєго[е] зосталь[є] по сєбѣ.//

9 зв. **ЛЕСКО ТРЕТИИ**[ж—ж]

Ѡ*т*правивьши погрєбь своєму о*т*цу, Лєско Трєтии зосталь монархою полскимь. Которыи, успокоивьши о*т* нєприятєлєи Полскоє па́ньства, а нє хотячи поро*ж*новати, вє*н*громь и саӠономь[з] помогаль воєвати противь короля[и], римского цєсара. И року осмьсоть пє*р*ваго з чєхами и поморчаками [і—і] вь Слоньску по*д*лє Одєри, рѣки, о*т* короля забиты*и* зосталь.

Княгиня Ванда.
Гравюра XVI ст.

Мѣль [ї—]єдиного сына пра*в*диваго Попєла и иньших дв*а*на*т*ца*т*, алє с по*д*ложницъ[—ї].//

10 **ПОПЕЛЬ ПЕРШИИ**

По смєрти Лєска Трєтєго сынь єго Попєль Пєрьшии, дѣдичь, зосталъ монархою полскимь. Тои з Кракова столицу пєрєнєсь до Гнѣзна, пото*м* до Крусвицы. Жиль роспустнє. Гды клялься коли, тоє мовиль: «[й—]Бог даи[—й] мя мыши зьѣли». Што и сталося нє єму, алє єго сн҃у.

ПОПЕЛЬ ВТОРЫИ

Року 830 сн҃ь Попєля Пє*р*шого // Попєль 10 зв.
Вторыи зосталь монарьхою. Тои, и*ж* мєшкаль,

Князь Пшемислав (Лешко) I.
Гравюра XVI ст.

якь и ѡ҃тць єго, роспустьнє, нє смотьрєчи справь Рєчи Посполитои, [к—к] и жона имь радила, знєнавидєнь быль ѡ*т* пановь радьны*х*. Для того, боячися, абы нє был зъ паньства зкинєнь, а жєбы стры*и* єго которыи нє быль на паньство Полскоє обраньныи, за порадою своєи жоны змыслиль сєбє быти хоримь. Призваль до сєбє два*т*ца*т*

арк. 301 зв. [п]скаркомановє [р—р]и дл҄ѧ того [с]користю [т—т]Лєшко Вторый [у]албо Лєшка Пєршого [ф]потомокъ [х]згодившисѧ [ц—ц]положили [ч—ч] и уставили крєст— явную повѣст [ш]Прадника [щ]напєрє*д* *арк. 302* [ю]бѣгучыи [я—я]Хитрїй [ь]пѣшо [а—а]*відсутнє* [б—б]Еднакъ [в]Вторїй [г]сєнаторовє [д]мнѡго [е]*відсутнє* [є]зоставилъ [ж—ж]Року ѡ*т* Рождства Х҃ва 800 [з]саксѡ*н*чикомъ [и]Карла *арк. 302 зв.* [і—і]слижаками и прусами вышолъ противъ того Карла, цєсара, воєва*т* [ї—ї]сына з власной жоны єдного Попєлѧ, которого назначилъ по смєрти на своє мѣстцє. Мѣлъ тєж инши*х* два*д*цат сынѡвъ с по*д*ложницъ, то єстъ: Болєслава, Яримира, Владислава, Вратислава, Ѡттона, Барвина, Прибыслава, Якса, Сємїѡна, Сємовита, Сємислава, Богдана, Спицигора, Спицимира, Збигнѡва, Собєслава, Высимєра, Казимира, Вислава, Прємислава, которимъ роздєлилъ за живота всѣ краѣны поморскїє. [й—й]Бодай *арк. 302 зв. — 303* [к—к]почалъ заживать музык вєсєлѧ и роскоши, а до того мѣлъ жєну з Нѣмєц ѡблєсную, которой дал сѧ звєсти, жє ѡна им радила, длѧ чого

стриєв своихь, кн҃зєи поморьскихь, и просил //
11 ихь, жєбы по єго смєрти сына єго, з двохь єдиного которого, учинили монархою полскимъ. Они охочо тоє обѣцали, єсли сєнаторовє полскиі позволять. А жона Попєлова, чашу з трутизною наготовавьши, дала имь пити, жєбы кождыи за здоровьє хорого пиль монархи. Они, здрады нє знаючи, гды охочо напи-

там жє въ Крусвицы и чл҃вкь простыи, алє людцкии и добрыи на имя Пясть[322]. Трафилося, жє под час того пановь собраня уродился у нєго // сынь, на которого родины на- 12 зв.
сытил меду и вепра забиль. В тои жє час два нєзнаємыи чєловѣки пришли, и хотѣли тамь внити, гдє зишлися на обранє монархи. Туды гды ихь нє пущєно, пришли до Пястя, которыи ихь, людско принявши, чостоваль. Они, новорожденьного маладца[с] остригьши

Князь Лешко III.
Гравюра XVI ст.

Князь Попель I.
Гравюра XVI ст.

лися, вышовьши от Пєпєля, всѣ поумирали.
11 зв. [л—л]Жона Попєлова // рєкла, жє боги ихь скарали, ижь злоє мыслили монарсє, и казала тѣла ихь во ωзєро [м—м] вкинути. З которих труповь[н] за помьстою Б҃жиєю бєз числа мышєи [о—о] вышло. Которыи мыши ишли на замокь, монарху Попєля и жону єго, и сыновь гризсти такь, ижь ни жєлѣзомь, ни огнємь ихь нє могли отгнати, ажь Попєль з жоною и з дѣтми мусиль на озєро [п—п] вь лодыи утєкати, [р—р] сховався, єдьнакь и тамь плыли за
12 ними // мыши и, дошовьши Попєля з жоною и з дѣтми, поѣли.

ПЯСТЬ КРУСВИЦКИИ

Року от Рожєствьа Христова 842, по зъѣденью от мышєи Попєля, собралися во Крусьвицы панове полски на обранє монарха. Быль

звычаємь поганьскимь, назвали єго Сємовить и отишли. Там жє // гды многимь, на обра- 13
нє [т—т] собраннымь, нє достовала[у] корму, ишли до Пястя куповати кормъ[ф]. [х—х] Имь дармо з охотою даваль, и у нєго даємоє спорилося. Для такои єго людскости всѣ єго улибивши[ч], обрали монархою полскимь, хотя[ч] и с подлого стану. И быль монархою лѣть двацат, славно зышоль зь сєго свѣта От сєго Пястя[ш] монархи полскои[ш] аж до Людовика Вєнгрина свою линию проводили.//

СЕМОВИТЬ 13 зв.

Року 895 Сємовить [ю—]по смєрти о҃тца своєго зостал монархою полскимъ, розумнымь и мужєствєнными. Тои нєприятєля от своєго пнства часто пригонял славно, вєнгровь,

чеховь, самибовь и поморчиковь до дованя данѣ себѣ примусил, и чтырє лѣта монархою был полскимь. Бывши в маладомь вѣку, животь свои оставил, Лєска, сына, по себѣ зоставиль[ю].//

ЛЕСКО ЧЕТВЕРТЫИ

14 Року 902 молодыи барзо Лєско я—я по смерти отца своєго зосталь монарьхою полскимь. А быль под опєкунами до выистя досконалаго

Князь Попель II.
Гравюра XVI ст.

лѣть возрасту своєго. В покою монарьхию свою справоваль ь—и вь молодомь вѣку умерль, зоставивши по сєбѣ Сємомислава, сына своєго—ь.

СЕМОМИСЛАВЬ

Року 921 Сємомиславь по смерти отца
14 зв. своєго зосталь монархою // полскимь. Справоваль, якь єго продки, мудрє паньства. Лєдвє в старасти дождаль, ижь родился у него сынь, и тои слепыи. И, остригши єго, назвали Мєскои[а]. б—А гды Сємомиславь банкєтоваль сєнаторовь, на банкєтє сказоно отцу, ижь Мєско—б по нареченю имени рихло прозрѣль. Всѣ тому здивилися[в], гды обачили сына видячого, принесенного на банкеть. И гды пыталь вѣщковь оттєць[г], що бы то значило,

Князь Пяст Крушвицький.
Гравюра XVI ст.

отповѣдали, ижь през него // Полская просви- 15
титца вѣрою християньскою и прозрить, д—що і сталося—д. Затымь[е] Сємомиславь, е—вь покою монархию оставьши, жити престаль—е.

МЕСКО АЛБО МЕЧИСЛАВЬ

ж—жПо смерти отца своєго Сємомислава Мєско, который слѣпымь уродился, зосталь кнзємь

арк. 303 л—лПрєто м—мназваноє Гопло [н]*П правлено* о—онародившисѧ п—пГопло р—рна томъ озери, любо в вежу барзо моцную *арк. 303 зв.* [с]младенца т—ткнѧзѧ [у]доставало [ф]*відсутнє* х—хА ωнъ [ц]улюбивши [ч]хочъ [ш]Пѧсты [щ]полскіє *арк. 303 зв.— 304* ю—юωтцеви своєму Пѧсту ωбычаємъ поганскимъ погрєбъ ωтправивши, вступилъ на панство Полскоє. Тотъ ωсобливою ростролностию и мужєствомъ немнѣй теж чулою ωпатрностю людъ собѣ порученый справовалъ и каждого неприѧтелѧ з границъ панства своєго частокрот, илє сѧ єдно трафило, прогонѧлъ венгровъ, чехов, кашубовъ и поморчиковъ до даванѧ дани собѣ примусилъ и чтыри лѣта монаръхою полским бывши, в молодом вѣку з сегω свѣта зышол, сына єднωго Лешка Четвертого по собѣ зоставил. *арк. 304* я—яЧетвертый ь—ьа потом, зоставивши сына Сємомислава, в молодомъ вѣку оумерлъ. [а]Мешко б—бПотом, гды там банкєтъ ωтправовали, тылко сѣли, сказано Сємомиславу, ωтцу, ижъ Мешко сынъ єгω [в]здивовалисѧ [г]ωтєцъ *арк. 304 зв.* д—дщо сѧ и стало [е]Потом е—еграницы панства своєгω ωтусюл ωбваровавши, и покой сыну своєму зоставивши, зышолъ з тогω свѣта. ж—жРок. ωт Рож. Хва 962

албо монархою полскимь. Мѣль сѣмь жонь, але ни з єдьною нє мѣль потомьства. Для того
15 зв. фрасовался, же быль бєз потомств і // Нѣкоторыи тєды чюжоземцы, християнє, которыи на єго дворє были, радили єму, абы приняль вѣру християньскою и зь єдьною по християнску жиль жоною, обѣцуючи, ижь такь єму Бгъ дасть потомство. Услухавьши частои такои которого Єслою[л], Плютона, которого Ладо[м], Цєсару[н], которую Инєю[о], Венєру, которую Маруною, и Дияну[п], которую Зєнонию[р] [с]—по своєму назвали—[с], також Лєлюмь, Полєлюмь. [т—т] Которымь бальванамь празникь особли-
вє [у—у] двацать пятого мая и двацат // четь- 17
вєртого июня на Рожєство Прєдєтєчєво[ф] отправавали. И єще ихь[х] до сєго часу межи християнами иньдє, особливє Лада и Лєлюмь, Полєлюмь, поминають.

Князь Семовит.
Гравюра XVI ст.

Князь Лешко IV.
Гравюра XVI ст.

рады, Мєско послаль до короля чєського Владислава[з] [323], которыи забиль родного своєго брата, [и]—свѣтого Вячєслава—[и], просячи,
16 абы свою дочку, имєнємь Дубровну[і],// за нєго
отдаль. Владиславь[і] обѣцаль свою дочку за Мєска дати[й], єсли бы окрєститься вь християньскую вѣру, бо чєховє впєрєдь християнами стали. Мєско з охотою з всѣмь нарадом своимь полскимь [324]—окрєститься року 965—[324], и вьмѣсто Мєска названь єсть Мєчиславь. Поняль за сєбє дочку короля чєского Дубровьну[і].

Роскозаль тєжь по всємь своємь паньствє
16 зв. Полскомъ, абы вьсюды // дня сємого, марта
мсца, бальвановь розбивали и палили, што такь и учинєно. Бо пєрєд тымь поляки за боговь мѣли слонцє, мѣсяць, вѣтєрь, которого звали Посвѣть[к], што свищєть, вѣючи, Ювьша,

Очистивши от бальвановь Полскоє паньство, Мєчиславь на знакь правдиваго своєго християньства пастановиль, абы под часъ службы Бжии всє мужи вь цркви, гды //
Єваньгилия читаєтца[ч], выимали шабли з 17 зв.
поховь до половицы и так держали, ажь прочитаєтьца Євангєлия, и гды заспѣвають «Слава тебѣ, Гсди», тогды бы вь похви вкладали[ч], [ш]—тымь означаючи—[ш], иж готовы до смєрти битися за вѣру християньскую. Много поставиль[щ] Мєчиславь цркви и єпископиі устоновиль.

З Дубровки Владислававны[ю] мѣль сына Болєслава Храброго, которого порадивши,
рихло // умєрла, и похована вь Гнѣзнѣ. Взяль 18
Мєчислава[я], кнзь полскиі, [325]—другую[ъ] жону по смєрти пєрвои, Юдифу—[325], дочку короля вєньгєрского, [а—а] которая єму уродила сына

Мєчислава. Посылаль по попєжа Вєденикта[326], просячи себѣ короны королєвьской. Алє єму нє даль, нє довѣраючи, жебы доско*н*чили*м*[б] быль християномь[в]. [г—]Затымь Мєчиславь умєрль[—г].//

18 зв. **БОЛЕСЛАВЬ ХРАБРЫИ**

Року 999 Болєславь, *от* своихь значны*х* дѣль рыцєрски*х* Храбрыи названыи, обраныи на монархию Полскую. Тои, набожьнымь

Князь Семомисл в.
Гравюра XVI ст.

будучи. *от*купиль, *от*важи*в*ши золотомь [д—д]Во*и*тєха[327], *от* прусь[е] забитого, которого мощи О*т*тонь[328], [є—є]цєсарь рымски, приѣхаль з Риму до Полско*и* навѣжаючи. Того цєсаря Болєславь, монарха полскиі, зпо*т*каль за сємь миль, вєликую єму чєсть выражаючи,//
19 сукнами дорогу всю устилаючи. Потомь вь Гнѣзнѣ вєликимь частоваль цєсарь[ж] коштомь. Цєсарь, вдячностью тую чєсть Болєславу нагорожаючи, там жє вь Гнѣзнѣ корону королєвьскую вложиль на голову Болєславу і королємь єго, а нє кнзємь ужє казаль оголосити, *от* даны и *от* вшєляко*и* служ*б*ы, абы нє доваль[з] цєсаромь римскимь, увольниль. Дароваль тєжь цєсарь Болєславу гвоздь Христовь
19 зв. и копию[и] // свєтого Маврикия. А Болєславь цєсарю даль рамє стого Во*и*тєха. На болшиі

єщє звязокь з собою цєсарь свою [329—]вьнучку[і], дочку воєводы[—329] руского Рѵсху, *от*даль за сна Болєслававого Мєчислава. И *от*ѣха*л* цєсарь до Риму.

Болєславь пограничныи значнє воєваль зємли, [330—]чєского кроля Болєслава[—330] звитяживьши, ослєпити роскоза*л*, и всю єго зємлю попустошиль. Зь Ярославомь, кнзємь

Князь Мечислав I.
Гравюра XVI ст.

рускимь, поту*ж*нє воєваль и, Києва добы*в*ши,// [331—]осадиль вь Києвє Стополка[—331], 20
і с Києва скарбы вєликиі побравьши, вєрну-

[з]Болєслава [и—и]Вацлава [і]Дубровку [ї]Болєславъ [й]ѡ*т*дати *арк. 305* [к]Посвистомъ [л]Єссою [м]Ладою [н]Цєрєру [о]Нією [п]Дїанну [р]Зєвонїєю [с—с]своимъ погански*м* язык*ом* называли [т—т]То єс*т* Кастора з По*л*люксо*м* за боги чтили и хвалили [у—у]днѧ [ф]Іѡанна Пр*д*тчы [х]а*ж* [ц]чытано бываєтъ [ч]ховали [ш—ш]ознаймуючы [щ]тє*ж* побудовалъ [ю]Болєславовны [я]Мєчиславъ [ь]другую *арк. 305 зв.* [а—а]Єссы [б]досконалымъ [в]хрстїаниномъ [г—г]А потомъ єи посла*л* єму прєз посла королѧ вєнгєрского. Умєрлъ затымъ Мєчиславъ, в По*л*щи, нємало побо*ж*ны*х* рєчєй ку оумнѡжєню вѣры христїанскои зоставивши, сынови Болюсшавови Храброму кролєвство злєцилъ. [д—д]тѣло стого [е]прусако*в* [є—є]Трєтїй [ж]цєсара [з]давали *арк. 306* [и]копїє [і]сєстрєницу

лися до Полскои. Прусовь, сасов и кассубновь[і] повоєваль ажь до мора Нѣмецкого албо Бальтиского. А вь рѣцє Оссѣ, вь мѣлє от мѣста Рагозна, два столпы желєзныи поставиль. Такь свои границє[й] ширико[к] роспростронивьши и сна по сєбѣ Мєска албо Мєнислава [л—л] оставивьши, славно зышол зь сєго свѣта.//

гнюсно, нє згубиль паньства Полского. Едины хотєли Ярослова, кнзя києвского, алє, ижъ быль вѣры грєцкои, для того иньшии нє хотѣли. Иньшии хотєли мазовєцкого кнзя, иньши чєского, иньши // з-межи сєбѣ хотѣли обра- 21 зв.
ти, и такь нє згожалися. А королєвая [р—р] Мєчиславовая, видичи сєбѣ з сыном своимь Казимєромь погоржоною, [333]—взявши корону королєвскую—[333] и скарбы всѣ, з сыномь поѣхаль[с] до брата, цєсара, до Саскои зємли.

Король Болеслав I Хоробрий.
Гравюра XVI ст.

Король Мешко (Мечислав) II.
Гравюра XVI ст.

20 зв.

[м]—МЕСКО АЛЬБО—[м] МЕЧИСЛАВЬ ВТОРЫИ

Року от Рожєства Христова 1025 Мєско Вторыи, по смєрти отца своєго на королєвьство Полскоє обраныи, кролєваль лѣть дєвять. Нє рыцєрско, алє гнюсно и роспусьнє жиль, ничого значного нє доказоваль, [н—н] мѣль сына Казимєра. Знєвидєныи от всѣхь за свою гнюсьность, зышоль з сєго свѣта.

[332]—ИНЬТЕРЬРЕГНУМЬ—[332]

По смєрти Мєска албо Мєчислава Второго
21 сталося[о] нєзгода мєжи // полскими панами. Часто зєжджаючися, нє могли сєбѣ короля обрати[п]. Казимєра, дѣдича, нє хотѣли мѣти за короля, боячися, жєбы живучи, якь отць,

Дала сына [т—т] Казимєра [334]—на науки [у—у] да Парижя—[334], которыи потомь сталь мнихом. [ф—ф] Тымь часомь [335]—Ярославь, кнзь києвскии, бєзо отпору барзо попустошил // зємлю Полскую—[335]. А [336]—Братислав чє- 22
скии—[336] з другои стороны повоєвал Слонско, Врацьлавь, Познань и Гнѣздо, попустошил барзо. Видячи панове полскиї вєликоє Полского кролєвства бєз короля знищєнє и шкоду нєзносную, обачилися. И отголъ уросло прислове тоє: «По шкодѣ ляхь мудрыи». Послали до Волоскои зємли шукати и просити Казимєра, дѣдича, на королєвство Полскоє. Ѡн отмовлялъ, ижь нє можєт, жє сталъ мнихомъ. Тєды за прозбою пановь полскихь папєжь [337]—Вєнєдикть Дєвятыи—[337] разрѣшил Казимєра от обѣта // мнишєского [х—х] и позволилъ 22 зв.
королємъ полскимъ быти. А на поляков вло-

жилъ папеж тую[ч] покуту, [ч]—же Казимеромь, дѣдичом, погордѣли были—[ч], абы на певныи[ш] ста в костелѣ лентиї албо стулу на себѣ носили і волосы коротко стригли, и жебы кождыи полякъ давал по пенязю на кождыи рокъ папежу на ѡливу до лямпы свтго Петра. И названо тои замокъ[щ] Свтопетре.

КАЗИМЕР ПЕРВЫИ

Року от Рождества Хрства 1041 Казимерь,
23 снь Мечиславов, по выистю своем // з Полскои да[ю] Волохь семого року, з монастыра Клуниацкого взятыи, приѣхавши до Полскои, вь Гнѣздѣ обраныи и коронованыи, зосталъ королемъ полским. Тои перше розбоиниковь и драпѣжников в Полскомъ панствѣ ускромил, потом краины, котрыи [я]—з даваня—[я] дани были выбилися, до даваня дани примусилъ. 338—Маслава, кнзя мозовецкого, з прусами и с печенигами согласившогося, над Вислою два разы значне поразил—338 такь, ижь ледве до Прусь утеклъ. Там же от прусь[ь] за тое, же ихь воиска з нимь много згинуло, умученыи
23 зв. Маславь верьвкою, [а]—[а] //животъ свои [б]—[б] скончалъ. [в]—[в] От того Маслава Мазовецкая земля названа. Понялъ себѣ Казимерь за жену сестру Ярослава, кнзя киевского, Марию, з поколѣня цреи грецкихь, которую назвалъ Доброгнѣвою. Для неи церковь рускую в Краковѣ змуровалъ. З неи 339—мѣлъ четырехъ[г] сновь—339, [д]— Мешка, Отона, Болеслава і Владислава—[д], и дочку Свитохну. Которых по себѣ зоставивши, зьишолъ зь сего свѣта.

БОЛЕСЛАВ СМѢЛЫИ

Року 1068 Болеслав, от смѣлости анимушу
24 // Смѣлыи названныи, снь старши Казимеровь, обранныи [е]—[е] зосталъ королемъ полскимь. Зараз 340—Вратиславь, ческиі кроль—340, поднесь воину против Болеслава, вторгнулъ до Слунска[є], пустошачи. Болеславъ, собравши рихло воиско, прогналъ Вротислава і, в Ческои земли великиі побравши корысти, вернулся. [ж]—[ж] На пришлыи рокь знову кролъ Болеславъ, болши собравши воиска, пустошил Ческую землю, ажь мусиль его Вротиславъ поеднати. Потомъ поморчики поднесли воину на Болеслава, которыхъ Болеславъ у Оси реки збил наголову // и под свою моць Подморскую[з] 24 зв.
землю и многиї мѣста моравскиі подбиль року 1069. Затымъ Беля [341], дѣдичныи кролъ венгерскиї, выгнаныи з королевства през брата своего Андрѣя, упросиль себѣ на помочь Болеслава з воискомъ полскимъ. Болеславъ,

Князь Казимир I.
Гравюра XVI ст.

пошовши[и] до Венгерь, збилъ воиска цесара Генрика и ческиї, помагаючи Андрѣю, где и самого Андрѣя забито[і]. А Белю, Мескову дочку за собою маючого, своего приятеля, посадил на кролевствѣ Венгерскомъ. Вернувшися з Венгерь, Болеславъ Смѣлыи княгиню

[ї] кашубинов [й] границы [к] широко [л—л] Второго [м—м] *відсутнє* [н—н] и ѡвшемъ за егѡ недбалствомъ и непорадкомъ мнѡго краинъ в Слїонску и в Нѣмцех ѡт Полской ѡтпало, также в Муравє, в Руси и в Прусахъ. Бачачи то полѧки, з жалостю того оуживали, а праве южъ всѣ кролѧ ѡпустили и зненавидѣли. Видѧчи то, крол впалъ в шаленство и в немочъ. Мѣл сына Казимира, и за свою гнюсност, ѡт всѣхъ возненавиденый, оумерлъ мсца марта, рѡку 1034 и похованъ в Познаню. *арк. 306 зв.* [о] сталасѧ [п] ѡбобрати [р—р] Рикса [с] поѣхала [т—т] своегѡ [у—у] до Влоской земли [ф—ф] в клѧшторѣ Клунѧцъкомъ *арк. 307* [х—х] *у квадратних дужках* бо юж былъ и дїаконом [ц] такую [ч—ч] *у квадратних дужках* [ш] великїи [щ] датокъ [ю] до [я—я] здавна *арк. 307 зв.* [ь] прусаковъ [а—а] ѡбѣшеный [б—б] зле [в—в] с тым присловемъ: «Бралессѧ на мѣстце высокое — буд же высоко», [г] трох [д—д] Болеслава, Владислава и Мешка [е—е] з позволенемъ всих [є] Шлїѡнска [ж—ж] з веселемъ назадъ *арк. 308* [з] Поморскую [и] пошедши [і] забилъ

рускую [і]—Вышеславу за—[і] себе взялъ [й—й]. Потомъ, гды [342]—кияне [к]—перш*е*, а другі*и* ра*з*—[к]
25 браты // родны*и* [л—л] Изяслава выгнали—[342] зь княжения Киевского, Болеславь Изяслава, по двакро*т*не з во*и*скомъ своимъ притягну*в*ши, посажовалъ на столицы киевско*и*. Бѣ*л*скиї повѣдаеть, же, въезжаючи Болеславь в Киевь, тя*л* бронею своею в Золоты*и* Ворота, знакь на славу свою зоставуючи. Потомъ знову з

Король Болеслав II Сміливий.
Гравюра XVI ст.

во*и*ско*м* своимъ[і] ходилъ до В*ен*геръ и по*ед*на*л* Белевых потомковь зь Соломономъ, в*ен*г*ер*скимъ королемь. Вернувшися до Полско*и*, [343]—забилъ Станислава—[343], бискупа крако*в*ского. Болеславъ и пошолъ зь сномъ своимь Мешко*м* зь По*л*ско*и*, и не знати где зышо*л* зь сего свѣта.[м—м] //

25 зв. **ВЛАДИСЛА*В* ГЕ*Р*МАНЪ**

Року 1082 Владиславь Германь, по ро*д*номъ своемь братѣ Болеславѣ обра*н*ны*и*, и коронова*н*ны*и* есть[н] королемъ полскимъ. [о]—Мѣль зь Юдифы[344], Вратислава, кроля ческого, дочки, сна—[о] Болеслава Кривоустого, о*т* кривыхъ усть назва*н*ного. Други*и*[п] за*с* жоны, Г*ен*рика Ч*ет*в*ер*таго, цесаря рымъского, дочки[р], мѣлъ три дочки. Пруссо*в* и помо*р*чиковъ на*д* рекою Драва*н*чею побил*и* и знову по*д* свою моцъ по*д*билъ. Вратислава, кроля ческого, которы*и* почалъ былъ шкоды в По*л*скомъ па*н*ствѣ чинити, посла*в*ши краковского воево*ду* [с—с] зь сномъ своимъ // Болеславомъ, [т—т] звитяжилъ и Моравскую землю огнемъ и мечемъ попустоши*л*. Потомъ, гды помо*р*чики Межи- 26

Князь Владислав I Герман.
Гравюра XVI ст.

рѣчь, мѣсто моцное, опановали, пославши своего сна Болеслава, двана*д*цати лѣтъ будучого, зъ [у—у] Сечехомъ, воеводою краковски*м*, примусилъ облеже*н*емъ до того, ижь мусили здатися и о*т*дати о*т* нихь взятое мѣсто. И такъ, значны*и* звитязства показавши, кро*л* Владиславь Ге*р*манъ [ф]—вь старости ум*ер*лъ—[ф]. Понава*л* два*т*цать лѣтъ.

БОЛЕСЛАВЬ КРИВОУСТЫ*И*

Року 1103 Болеславь Кривоусты*и* по сме*р*ти о*т*ца своего зосталъ кролемъ // полскимъ. 26 зв.
Ско*н*чивши рочную жалобу по о*т*цы, ожени*л*ся, взялъ себѣ за жону Збыславу, дочку кнзя

киевского [345]—Михаила Свтополка, которыи церковь Свтго Михаила Золотоверхого в Киевѣ змуровал—[345]. В тои час Збигневь, брать Болеславовь, [х—х] подвелъ Боривоя [346], ческого кроля, и Свтополка, кнзя моравского, на Болеслава. Але Болеслав ихъ звитяжилъ и прогналъ.

Потом другиї и третиї разь Ческую и Моравскую попустошилъ землю. Такъ же и [347]—Поморскую землю, по килкакротъ Болеславь значне наезжаючи, пустошилъ—[347], Велъгорода[ц], мѣста и замку моцного, добыл, [ч—ч] а иншиї [ш—ш] подавалися, и с корыстьми
27 [щ—щ] великими // вернулися[ю]. Генрикъ Четвертыи, рымскиї цесар, гды за кривду чеховъ взявшися, пришол з воискомъ своимъ и з чехами на Болеслава, и цесара значне Болеславь звитяжилъ. И гды цесаръ паслу[я] Болеславовому[ь] указалъ великую скриню червонных, повѣдаючи, ижь: «Маю чимъ воевати на Болеслава», укинулъ там же посел свои перстенъ золотыи, мовячи: «Иди золото до золота! Поляки не бояться золота, бо не в золотѣ, але в желѣзе остромъ кахаются[а]». А потомъ з цесаром и приятелство Болеслав учинил, взял за себе по смерти Збыславы, жоны своеи, Адхлеиду, сестру цесареву, а за //
27 зв. сна своего Владислава, зь Збыславы урожоного, Христину, дочку того жь цесара взялъ за жону.

Потом поморчиковь и прусовь, которыи, присягу зламавши, Мазовшу воевали, повставши на Болеслава, звитяжилъ значне Болеславъ и знову под себе подбилъ. Также и [348]—Дунскую землю—[348] повоевал и скарбь кролевства Дунского зь всею фамилиею до Полскои заправадилъ. Потомъ з рускими князями Болеславъ, сточивши воину под Галичемъ, хотячи своего приятеля, кнзя галицкого, на Галицкомъ княжениі, выгнанного з Галича, посадити, от кнзеи руских звитяжены зосталъ
28 и ледве на подломъ кони // утеклъ до Полскои.

Для того, барзо зафросаваны, зь фрасунку захорѣлъ и рихло умерль, перед смертью [349]—панство свое сномь розделивши—[349]: старшому Владиславу, которого мѣлъ з рускои княгини Збыславы, далъ Краковское, Серадзское, Саское и Поморское княжение; Болеславу Кудравому — Мазовшу, Добринъ и Куяву; Меску албо Мечиславу — Гнѣзно, Познанъ[б]

Князь Болеслав III Кривоустий.
Гравюра XVI ст.

и Калишь; Генрику — Сендомирскую и Любелскую землю, а Казимерови, меншому, ни-

[і—і] *відсутнє* [й—й] в малженство Вышеславу [к—к] три [л—л] и другїй разъ *арк. 308—308 зв.* [м—м] А Гвагвинъ, кройникаръ, повѣдаетъ, же вступивши до едногѡ клѧштора в Коританскихъ горахъ, близко Виллѧку, не ѡбѧвлѧючы никому стану, ани выступку своего, служилъ до смерти законником всѣмъ. А по смерти нашли тестамент егѡ рукою писаный, иж былъ крѡл полскїй Болеславъ. Тамже повѣдаютъ иннѣ написъ на гробѣ естъ. [н] зосталъ [о—о] Але за братнїй учинокъ не былъ помазанъ. Взѧлъ теды Германъ за малжонку Юдифъ, дочку кролѧ ческого Вратислава, з которою гды потомства не моглъ мѣти, з порады Лѧмпарта бискупа краковского, ѡфѣровалъ стому Єгидїю до Нѣмецъ в монастыри стго Венедикта, близко рѣки Родани, дитѧ, уливши з щирого злота и инных клейнотов ѡт перелъ досытъ. Тамъ в тымъ монастыри мнихи з своимъ старшимъ, гды удалисѧ на млтвы, през едного мниха ѡбѧвлено, ижъ Гсдь Бгъ рачилъ потѣшит в потомствѣ королѧ полского. Пословє, повернувшисѧ з монастырѧ ѡного, такъ знашли, ижъ Юдифа уродила сына именемъ [п] З другой [р] сестры Софїѣ *арк. 309* [с—с] Сецеха [т—т] в девѧти лѣтехъ будучого, [у—у] з тымъ же [ф—ф] и зоставивши по собѣ сына Болеслава Кривоустого на кролевствѣ, зышолъ з того свѣта в старости щасливе. *арк. 309 зв.* [х—х] которїй былъ мнихомъ з зазрости панованѧ [ц] Бѣлгорода [ч—ч] и старших тамъ выстиналъ [ш—ш] мѣста сами [щ—щ] ѡтпол [ю] вернулсѧ [я] послу [ь] Болеславову [а] кохаютсѧ *арк. 310* [б] Познане

чего не далъ. А гды сенаторове ему о Казимерѣ, абы даль ему часть, мовили, отповѣдил:

28 зв. «Знаете, ижь у воза чтыри толко кола,// на которых треба, жебы кто сидѣл». Тымъ означилъ, же после своих братиі мѣлъ Казимер всѣ ихь чтыри части посѣсти, што и сталося. Жилъ Болеслав вѣку всего лѣтъ 54, а поновал лѣтъ 36.

Князь Владислав II.
Гравюра XVI ст.

ВЛАДИСЛАВ ВТОРЫИ

Року 1140 Владиславъ Вторыи, снь старши Болеславовь, зосталъ кролем полскимъ. Тои не былъ подобень отцу своему, бо, послухавши жоны своеи, не контентуючися своим удѣломъ, братиї своихь умыслил зь их княжениі повыганяти. И поднеслъ на ихь воину,
29 затягнувши себѣ рускии воиска.// Генрикъ, Болеслав Кудрявыи и Мечиславъ убѣгли до Познанского замку. Тамъ прибывши, Владиславь з воисками ихь облегь. Они, голодомъ притиснены, хотѣли здатїся, але за порадою жолнѣровъ старыхъ вночи, з запалеными свечами на подпиваючихь неприятелеи кинувшися, запалили обозы и ихь розбили. Владиславъ самъ до Кракова утеклъ. Братия его за нимъ гды вьслѣд гонили, побѣгь зь Кракова и [350]—утекль до Нѣмец—[350], до приятелеи жоны своеи. За ним и жона его Христина зь снами своими пошла. Такъ, чюжого прагнучи, и свое власное панство утратилъ [в—в].//

БОЛЕСЛАВ ЧЕТВЕРТЫИ КУДРЯВЫИ 29 зв.

[г—г] По братѣ своемъ Владиславѣ Болеслав Кудрявыи, от волосовь кудравых такь названныи, зостал кролемь полскимь. Часто его

Князь Болеслав IV Кучерявий.
Гравюра XVI ст.

Конрад, цесарь, молестовалъ, абы брата своего Владислава принялъ и далъ ему якую часть в Полскомь своемъ панствѣ. Але Болеславъ не хотѣлъ дати, за што з Конратом и зь Фридериком, цесарами, воевал Болеславъ, и з нимъ они ничого не вскурали. Потомъ, умирившися, принялъ Владислава ласкаве, з Нѣмецкои земли призвавши. Але рыхло [351]—в Полоцку[д] Владислав, знать, зь трутизны умерлъ—[351]. Кроль Болеславъ // оженился, 30
взялъ за себе Анастасию, дочку кнзя галицкого. А Казимеръ за себе понялъ дочку руского кнзя велбьского[е] Всеволода. Затым крол Болеслав зь братиею своею Прусы огнем и мечем попустошилъ, потребуючи, абы крещение приняли. Але они, обѣцавши, не выполнили,

лечъ собравшися, знову Мазовецкую землю
воевали. Против ихь знову Болеславъ з бра-
тиею и з воиском пошолъ. Зь прусов[е] тогды ш
два якобы передалися кролю зрадливе. Кролъ,
имъ увѣривши, взялъ ихь за проводников,
котрыи кроля в лесы густыи гды запровадили,
прускиї воиска, з [ж—]засадь зкикинувшися[—ж],
30 зв. // поляков барзо збили. Там же Генрикъ, сен-
доми͠рскиї и любелскиї кнзь, братъ Болесла-
вов, забитъ, а Болеславъ ледве з малымъ лю-
домъ ушолъ до Полскои [з—]и, захорѣвши,
умерлъ[—з] року 1173, панованья своего 29,
и поховань вь Краковѣ. Зьставилъ по себѣ
сна Леска Бѣлого.

МЕСКО АЛБО МЕЧИСЛАВ ТРЕТИІ[и—и]

Року 1174 Мечиславъ Старыи, брат Бо-
леславовъ, засталъ кролемъ полским. Былъ
барзо лакамыи и окрутныи, на всѣхь [і—і] уста-
новлялъ подачки, не толко на простыхъ, але
и на шляхту, справедливости жаднои не чи-
нилъ, барзо самъ дралъ утискалъ людеи, и
весь его двор.// Для того от всѣхъ был нена-
31 видин, бо и никого, добрую раду даючого, не
слухалъ. Гды теды поѣхалъ до Великои Пол-
скои, сенаторове послали до Казимера, мен-
шого его брата, и ему, [ї—]хотяи вымовляюче-
муся[—ї], дало[й] кролевство Полское.

КАЗИМЕР, СПРАВЕДЛИВЫИ НАЗВАНЫИ

Року 1184 Казимерь [к—к] Справедливыи
зосталъ кролемъ полскимъ, права брата своего
несправедливыи показовалъ[л] и шарпачовь
ускромилъ, справедливе пануючи, за що его
всѣ улюбили. Потом принял и Мечислава, //
31 зв. с кролевства зложеного, брата своего, и дал
ему Познанское княжение. А сам пошол на
руских кнзеи воевати, на Всеволода и Влади-
мера. Где гды з воискомь забавился, братъ
его Мечиславь, знову кролевства жадаючи,
пошол з людомъ до Кракова і взялъ мѣсто
Краковь, але замку не взялъ. Казимер, тое
услышавши, вернулся з Руси з воискомъ
своимъ, взявши и кнзеи руских, Романа и
инших, себѣ на помочь. Пришовши, взяль
Краков, бунтовников годне скаралъ, а Мечи-
славь ушол. Сна своего поимал былъ Казимерь,
але отпустилъ. [м—м] Помятуючи [н—н] о забитю
брата своего Генрика от прусовъ[о], выправил-
ся з великим воискомъ на Прусы и на Помор-
32 чики, // попустошиль ихь землю и голдовника-
ми ихь себѣ учинилъ. З тое воины вернувшися,
умерль в Краковѣ зь трутизны.

ЛЕСКО ПЯТЫИ БѢЛЫИ[п—п]

По смерти отца своего Казимера Леско
Бѣлыи, от бѣлых, волосов такь[р] названныи,
засталъ кролемъ полскимъ. Же молод был,
и матка его Елена[352], княгиня руская, з ним
справовала панство Полское. Мечиславь Ста-
рыи, стриі Лесковъ, перешкажал ему в пано-
ваню, наѣхалъ з воискомъ до Кракова, але

Князь Мешко (Мечислав) III Старий.
Гравюра XVI ст.

не пущеныи и отбиванныи[с], ранены ушол.
Потом на Рус воиною пошол Леско, упрашены
от кнзя Романа на помочь, абы Романа //

арк. 310 зв. [в—в]БратїѦ ѡные державы, ему ѡт ѡтца назначеные посѣли, ажъ ледве на прозбу цесара нѣмецкого Фридерика Сліонско ему пустили и ѡт того ж часу Сліѡнско ѡт Короны ѡтпало. [г—г]Рок. ѡт Рож. Хва 1141 [д]Плоцку *арк. 311* [е]белского [є]пруса ков [ж—ж]засадки кинувшисѦ [з—з]з фрасунку впалъ в хоробу, в которой недолго лежалъ, зышолъ з того свѣта [и—и]Старїй [і—і]новыи незносныи на всѣхъ *арк. 311 зв.* [ї—ї]хоч сѦ вымовлѦлъ долго [й]дали [к—к]Вторїй [л]покасовалъ [м—м]волно. Затымъ [н—н]Казимеръ [о]прусаковъ [п—п]Року ѡт Рожд. Хва 1194 *арк. 312* [р]*відсутнє* [с]и ѡт мѣста ѡтбитый

32 зв. осадил на Галичи. Мечислав, не могучи силою, умыслиль хитростию кролевство держати; упросилъ Елены, [т—т] жебы ему позволила кролевство держати поты, поки доростетъ Леско дватцати лѣтъ. Ѡна, яко добротливая, тое Мечиславу позволила. Але гды доросль Леско лѣть дватцати, а Елена упоминалася, абы отдалъ сну еѣ Леску кролевство, Мечиславь

Князь Казимир II Справедливий.
Гравюра XVI ст.

не хотѣлъ, ажь санаторове, сеимь учинивши, скинули Мечислава с панства, Леску отдали кролевство.

Потом Мечиславъ [у—у] умерлъ, а Леско [ф]—Бѣлыи зрадою—[ф] [х]—от [353]—Свтополка, поморского старосты, забить—[353], же у него упоминался кролъ десяти тысячеи сребра, за лѣтъ килка дани—[х]. Так [ц—ц] Гваг-
33 нин пише[ч].// А Белскиї повѣдаетъ, ижь по смерти Старого Мечислава снъ его, Владиславъ Тонконогиї[ш], былъ кролемъ, а потом знову Леску Бѣлому уступилъ кролевства Полского.

И Леско з Конратомъ, братом, воевал на Романа, кнзя галицкого, на которои воинѣ кнзь Роман под Завихвостомъ забит зостал.

БОЛЕСЛАВ ПЯТЫИ ВЪСТЫДЛИВЫИ

Року 1243, по смерти отца своего Леска Бѣлого, Болеславъ Въстыдливыи зостал кролемъ полскимъ. Матка его, дочка Изяслава, кнзя руского, еще в опецѣ мѣла. А поневажь молод был, о его опекунство билися по килкократъ з собою Конрад,// кнзь мазовецкии, 33 зв.
з Генрикомъ Бородатымъ, кнземъ велкополскимъ. Тая ж вь Слонскои[щ] земли панавала междусобная воина. Затым вышол Батыї в шестикротъ[ю] сто тысячеи татарь, повоевал землю Рускую; з Русиї пришовши, повоевал і всю землю Полскую, мечемь и огнем попустошилъ.

Гды Болеславъ з Генриком, кнземъ велкополскимъ, и з великим воискомъ своимъ против татар вышли, [354]—татарове все воиско ихъ збили—[354]. Болеслав ледве утеклъ самъ, а татарове, хотячи вѣдати, колко поляков в том воиску побили, едно ухо кождому забитому отрѣзывали и наполнили ухами девятъ меховъ барзо великихъ. Тогды ж татаре, пошовши[я] з Полскои, повоевали і Венгерскую всю землю // и три лѣта в Венгерахь бывши, 34
отишли. Батѣи в венгерахъ забить. Потомъ Болеславъ, [ь—ь] гды от татар мало усмирилася земля, вернулся на свою кролевскую столицу, мѣл воину по килкакрот з Конратом мазовецкимъ кнземъ, воевал з королемъ рускимъ Даниилом пасполу на Чехи и былъ под Опоcаю. Потомъ бывши на кролевство лѣтъ тритцать семъ, зышол зь сего свѣта. Повѣдаютъ для того Въстыдливыи назван, ижь безженне весь вѣкь свои пережилъ. Под час воины татарскои, албо мало перед воиною знаки страшныи были.// На небѣ [а—а] видѣно [б—б] воиска [в—в] бию- 34 зв.
чися [г—г] крѣпко. Того жь року в земли Краковскои [355]—жена шляхецкая—[355] Верб ославская уродила разомъ тритцать шесть детеи, [д—д] анурия 21 дня. Того жь року в Калишу уродился быкъ з двома головами и з седма ногами, которого трупа ни псы, ни птахи не ѣли.

Того ж року вь Слонску три дни кривавии дождь ишоль.

[т—т]матку Лешкову [у—у]рихло [ф—ф]*відсутнє арк. 312—312 зв.* [х—х]сеймъ зложилъ в Гусавѣ в фолварку мнихов тремешенскихъ, недалеко Знина, мѣста, на которїй позвалъ СвѦтополка, старосту поморского ѡбличне, ижъ ему не далъ дани тысѦчы гривенъ сребра, якъ мѣлъ дават под присѦгами, вложонымі на каждый рокъ. Гды егѡ на тотъ урѦд прекладалъ, СвѦтополкъ, якѡ хитрїй, послалъ послы свои до него, просячи, абы вытривалъ троху, ѡбѣцуючисѦ ему незадолго ставити и з даню, а в тым шпиги маючи, зобралсѦ потаемне з войскомъ, ударилъ на Лешка,

ЛЕСКО ШЕСТЫИ ЧОРНЫИ

[е—е]По смерти брата своєго Болєслава Лєско Чорныи, кн҃зь сѣрадцкии, зостал королємъ полскимъ. Тои кн҃зя Лва, с҃на Даниила,
35 кроля руского,// которыи былъ Люблин звоєвалъ, под Сєндомиромъ звитяжилъ. Такьжє Литву, два разы воюючую зємлю Полскую, значнє побивалъ и звитяжал. Потом року

Князь Лешко V Білий.
Гравюра XVI ст.

1285, м҃сца дєкабрия, множество вєликоє татар з [356]—Нагаєм, ц҃ремъ, з Тєлєбугою, гетманом своимъ—[356], взявши и руских кн҃зєи з собою, барзо попустошили зємлю Полскую, ажъ и около Кракова. Лєско, силы столко, жєбы против ихъ станул, нє маючи, зьѣхал был з жоною до Венгерь. По отходѣ татар знову Лєско воєвался з Конрадом, кн҃зєм мазовєц-
кимъ. Конрадь взялъ от него // любимыи 35 зв.
замокъ Гостяноє з помочью Руси. Потомъ послалъ Лєско воєводу сирадцкого на Мозовшу воєвати. И гды тот воєвода з Мазовши з поло-

Князь Болеслав V Встидливий.
Гравюра XVI ст.

ном ворочался, догналъ єго Конрад, розбил єго воиско и самого воєводу забил, и своє всє поотнималъ. О што зафросававшися, Лєско впал в хоробу и умерль року 1289, похован в Краковѣ, потомъства нє заставивши.

которїй сѧ на тот часъ мылъ в лазни, гдє помордовалъ мнѡго людєй, которїи сѧ были зѣхали на сєймъ. Дадутъ знати кролєвѣ ѡ тымъ тумултѣ. Крол видѧчи, що сѧ дѣѧло, з нємнѡго дворѧнъ взпавши на конѧ, почалъ оуходити. Пустилсѧ за ним Свѧтополкъ догналъ єгѡ в Мартинковѣ и нє маючи жадного бачєнѧ на звѣрхност кролєвскую, якѡ зрадливый кривоприсѧжца, пана своєго забилъ. Тамжє тєжъ Гєнрикъ Бородатый, кнѧз врацлавскїй, ранєнъ барзо, которого бы былъ слуга зверху нє прилєглъ и нє зложилъ, былъ бы забитый тамжє, ажъ в Лєктицы до Врацлавлѧ занєсєнъ. Конрадъ, мазовєцкїй кнѧз, оутєклъ, на которого подєйзрєнє было, ижъ бы мѣлъ ѡ том вѣдати. Побито тамъ и иншых зацныхъ людєй мнѡго, которим сѧ дало знати ѡноє бєзпєчєнство, в которомъ собѣ лєгцє важили нєприѧтєлєй своихъ. Пановалъ Лєшко лѣтъ 29. Которого тѣло до Кракова потомъ припроважєно и з оучтивостю в костєлѣ катєдралнымъ поховано. [ц—ц]кроиникаръ [ч]пишєтъ [ш]Тонконосыи *арк. 313* [щ]Шлїѡнской [ю]шєстисотъ [я]пошєдши [ь—ь]кроль, *арк. 313 зв.* [а—а]року 1269 [б—б]явнє [в—в]на повѣтру [г—г]з собою [д—д]м҃сца [е—е]Рѡку ѡт Рож. Х҃ва 1279

ГЕНРИКЬ ПРОБУСЬ

Року 1290 по Леску Чорномъ Генрикъ, Пробусь названныи, кнзь вратиславскии, на-
36 ступил // на монархию Полскую. И много незгоды і воины было о панство. [357]—Краковскии бискупь з иншими Болеслава, мазовецкого кнзя, призывалъ—[357] на монархию, але

Князь Генрік I Бородатий.
Малюнок XVI ст.

Генрикь, бившися о тое з Болеславомъ, звитяжил его. Потом Локетокь, братъ Лесковь родныи, кнзь сирадцкии, з помочъю велкополян на Генрика воевалъ и опановал былъ Краковъ, столечное мѣсто. Але Генрикь, здобывшися на силу, знову пришол до Кракова и ночъю впущены былъ в мѣсто Краковь от мещан, що послышавши несподѣване Локеток Владислав,
36 зв. не знаючи, що чинит, убѣгь // до мнихов и оттол, в мишескои[е] одеждѣ зпущены през мурь, ледве утеклъ. А Генрикь, не долго бывши кролемъ, умерль зь трутизны.

ПРЕМЫСЛАВ ВТОРЫИ

Року 1295[ж] Премыслав, кнзь велкополскиї і поморскиї, обраны и коронованныи королемь полскимь еще от Гендрика на тую монархию назначеныи, бо, почавши от Болеслава Смѣлого ажь до сего, жаден не был коронованныи на кролевство. Гдыж роздѣленое от Болеслава сномь панство, кождыи снь и потомки ихь на особномъ княжении сидѣл[з],

Печатка Генріка I Бородатого 1229 р.

аж сеи // Премысль усмирил ты[и] кнзеи, пост- 37
рах имъ учинивши. Але недолго, семь мцеи толко был кролем. Болеслава, [і]—[і] Чорного жона, послала до своего сестренца Вячеслава, кроля полского[і], абы приѣхал на кролевство Полское, яко на дѣдичное еи по Леску панство. Розгнѣвавшися теды [358]—Вячеславь, кролъ ческиї—[358], же его упередил Перемыславъ, на кролевство Полское направилъ марграбевь брандебурских, которыи зненацка, тихо пришовши[й], [359]—Премыслава, банкетуючогося под Запусты, любо и моцно боронился, многиі раны задавши, забилъ[к]—[359].//

ВЯЧЕСЛАВ, 37 зв.

ЧЕСКИЇ КРОЛ [л]—И ПОЛСКИЇ—[л]

Року 1300[м] Вячеславъ, крол ческиі, засталъ кролемъ полскимь. Тои з Локетком, моцныи[н], воевал о панство, всю Лакеткову державу посѣль, посажал тамь своих чеховь, а не поляковь. Хотѣл теж и самого Локетка поимати. Для того Локетокъ пошол до Венгерь, а оттол до Риму. Тогды ж рус, вбѣгши

до Полскои, всю краину Сендомирскою спустошили і великиі полон побрал[о]. Локетокъ, вернувшися з Риму, взял помочь от Венгерь и, пришовши в Полскую на Вячеслава, побрал значныи мѣста, и иншиї, ему зычливыи, под-
38 давалися //. Того ж часу на его счастье умер Вячеслав. Сеи кролъ Вячеславь ческиі внеслъ гроши и монету рабити[п] росказал. А перед тымъ[р] скурами[с] и срѣбромъ неробленым, и иншими речами люде набывали себѣ потребных речеи, меняючи.

Князь Лешко VI Чорний.
Гравюра XVI ст.

ВЛАДИСЛАВ ЛОКЕТОК

Року 1306 Владислав Локетокъ, от малости возросту такъ прозванныи, по многих бѣдах обран королем полскимъ, еднакъ не коронованныи, бо велкополяне хотѣли Генрика, кнзя глоговского, Конрадового сна, сестренца Премыславового. Которого // звитяживши, Ло-
38 зв. кетокъ застал коронован кролем в Краковѣ, а до того часу вь Гнѣзнѣ короновано. Потом многокротне воевал, особливе с прусами, от которых през набѣганя поносила Полская кривды и шкоды великиї, и любо з утратою иногды своих, относилъ еднакъ значныи над прусами звитязства, побываючи ихь много і в неволю беручи. По долгих працахь военныхь умерль в Краковѣ року 1333.

КАЗИМЕРЬ ВЕЛИКИИ

[т—т]По смерти отца своего Казимер Великиї того жь року, згодне от всѣхь обранныи, //
зосталь королем полскимъ. Впередь успо- 39

Король Пшемислав II.
Гравюра XVI ст.

коилъ вь своемъ панствѣ домовы розрухи и розбои. Затым, сеимь зложивши, Людвика, сестренца своего, сна Короля[у], венгерского кроля, оголосилъ по себѣ дѣдичнымъ кролем полскимъ. Потом, собравши воиска великиї, [360]—пошол на Рус воеват[ф]—[360] і взял перше Львовь зь великими скарбами, особливе взялъ з церкви два кресты золотыи, каменем[х] дорогимъ оправлены, в которых была часть

[є]мнишеской *арк. 314 зв.* [ж]1292 [з]сидѣли [и]тыхъ [і—і]Лешка [ї]ческого [й]пришедши [к]забили [л—л]*відсутнє* [м]1297 [н]моцно *арк. 315* [о]побрали [п]робити [р]нимъ [с]шкурами *арк. 315 зв.* [т—т]Року ѡт Рож. Хва 1333 [у]КаролА [ф]воевати [х]*П правлено*

Животворящего Дрєва Крєста Хрства. Потомъ и иншиї Рускиі княжєния и зємли Прє-
39 зв. мысльскую, Галицкую, Саноцкую,// Лукомскую, Володимєрскую, Любачовскую, Трєнбовльскую[ч] и иншиї побраль и прилучил до Полскои, воєводства там установивши року 1340[ч]. [361]–[ш]–Воєвалъ потом з чєхами–[361] знову–[ш]. Року 1349 Казимєр, выправившися з воиском, взял под сєбє мѣста волынскиі:

Король чеський і польський Вацлав. Гравюра XVI ст.

Король Владислав Локеток. Гравюра XVI ст.

Луцкь, Бєлзь, Холмъ, Брєстьє и иншиі. Алє Литва часто за тыи мѣста билися[щ] з поляками, хотячи под собою дєржати, и одєржовали, любо и знову от нихь крол отнималъ[ю]. Потомъ мазовєцкии кнзи подалися Коронѣ Полскои. Крол Казимєр жилъ нєчисто з подложни-
40 цами, за що от духовных был строфованъ, алє нє дбалъ. Воиска // свои посылалъ [362]–воєвати Волоховь року 1359–[362], алє волохи єго воиска моцно поразили и иншихь в нєволю побрали. [363]–Року потом 1301-г [я]–[363] Казимєр, уганяючися на ловахь за єлєнєм, з коня зпал и ногу зламал, оттого умєрль в Краковѣ.

ЛЮДВИКЬ ВЕНГРИНЪ

Прєз лѣтъ осмьсотъ и болшъ Полская мѣла дѣдичныхь кнзєи и королєи[ь] аж до Людвика, кромѣ Владислава Чєха. Гды умєрлъ Кази-
мєр Вєликиї бєз потомства, наступил на кро- 40 зв
лєвство Полскоє // Людвикь Вєнгринъ року 1370. За понованя єго мало що значного сталося, толко были забоиства нємалыи, и єдин другого кривдилъ, бо самъ мєшкал в Вєнгєрахъ, а в Полскои [364]–матка єго, кролєвая, всє справовала–[364]. Потомъ року 1381 Людвикъ, крол, отдал свою [365]–дочку Марию за Жигмонта–[365], сна кролєва[ш], цєсаря римского, короля чєскаго, и хотѣлъ, [а–а] абы по нєм Жигмунтъ зостал кролєм полскимъ. Которыї то Жигмунть єщє за живота Людвєкового, з воискомъ пришовши до Полскои, нѣкоторых противных скарал и пошол просто
на Сємовита, кнзя // мазовєцкого, для того, 41
жє Сємовитъ сєбѣ хотѣлъ кролєвства Полскогѡ вьзьглядом своєи близкости. Попустошивши тєды Мазовшу, пошол до столєчного мѣста вєлкополского, до Познаня, гдѣ за монарху был принятъ. Тымъ часомъ умєрль Людвикъ, крол и похован в Вєнгєрах, дванадцатъ[б] лѣтъ бывши кролєм полскимъ.

Поляцы[в], нє хотячи Жигмунта за кроля мѣти, потаємнє урадили взяти дочку Людвикову за дѣдичку кролєвства Полского и отдати за такого монарху албо кнзя, которыи бы
мудро // справовалъ кролєвствомъ и от нє- 41 зв.

приятєлеи боронилъ. Послали з тым до Людвиковои, до Вєнгєрь. Она зь охотою прислала дочку свою[г] до Полскои Ядвигу, которую поляцы, вдячнє принявши, вь Краковѣ короновали.

Довѣдавшися о том Ягєло, кнзь литовскии, пєнкностью, обычаими зацными кролєвои Ядвиги знятыи, року 1385 прислал своих братов Скиргєла и Бориса з вєликими барзо[г] и коштовными дарами до Ядвиги, малжества єи жєдаючи и кролєвства, обѣцуючи, взявши єи

Король Казимир III Великий.
Гравюра XVI ст.

Велика печатка короля Казимира III Великого.

в малжєнство, окрєститися, нєволников пол-
42 ских і всѣ мѣста // побранныи вєрнути и Литовскоє княжєниє до Полского кролєвства привєрнути, такжє Слонскь, Прусы, Поморскую зємлю шаблєю до Полскои знову отшукати, скарбы свои на потрєбу Рєчи Посполитои Полскои обєрнути, і всє тоє дѣлати, що до пожитку и розширєня панства Полского налєжитъ. Тоє посєлство барзо вдячноє было полякамъ, алє королєвая Ядвига нє хотѣла за Ягєлона в малжєнство, повѣдаючи, ижъ єщє за живота отца своєго Людвика єсть пошлюблєна [366]—Вилгєлму, кнзю ракускому [д]—[366], и того барзо хотѣла. Поляки послали до Вєн-
42 зв. гєрь, до матки // Ядвиговои, кролєвои вєнгєрскои, ознаимуючи о Ягєлоновомъ посєлствѣ. Матка призволила на тоє, што полскимъ паномъ подобалося. Послали тєды до Ягєлона[є] поляки[є], абы зо всѣмъ тымъ, што обѣцалъ, ѣхал до Короны Полскои взяти в малжєнство

королєвую Ядвигу. Тымъ часом кнзь ракускиї[ж], послышавши о томъ всємъ, з двором своим значным и з коштовными дарами славно вьѣхал вь Краковъ, хотячи сєбѣ Ядвигу в малжєнство поняти. Вдячнє от королєвои Ядвиги принятыи, штодня з нєю банкєтовал на замку. Видячи панове полски,// же коро- 43
лєвая барзѣи схиляєтся до Вилгєлма, нижли до Ягєлона[є], нє пустили Вєлгєлма болєи до замку, [є]—ани кролєвои до єго замку—[є]. Кролєвая, розгнѣвавшися, почала сєкѣрою ворота зомковыє[з] рубати, лєдвє єи панове [є]—от того—[є] отвєли, нєпристоиность єи в том указуючи. В тои жє часъ пришла вѣдомость, ижь ѣдєт Ягєло. О томъ приѣздѣ послышавши Вилгєлмь, і, видячи єму противных панов полских, з Кракова тихо отѣхал, зоставивши свои скарбы.[и—и]

ЯГЕЛО ВЛАДИСЛАВ[і—і]

Року 1386 Ягєло, вєликиї кнзь // литовски, 43 зв.
з братами своими Борисом, Звидригаиломъ и Витолдом, свѣтло вьѣхалъ до Кракова фєвраля

[ц]Трємбовлскую [ч]1349 [ш—ш]*відсутнє* [щ]биласѧ [ю]ωдыимовалъ *арк. 316* [я]1371 [ь]и кроліовъ [а—а]Ліодвикъ [б]двадцат [в]полѧки *арк. 316 зв.* [г]*відсутнє* [д]рускому *арк. 317* [е]Ягєла [є]*відсутнє* [ж]рускїй [з]замковыи [и—и]и коштовныє оупоминки при кролєвнѣ, нє хотѧчы болшого з сєбє дворства строити

12-г дня, от всѣхъ вдячнє и з радостью приняты. Впроваженыи [г]—до Кракова—[г], до кролєвои в замокъ, дня 14 февраля зь своими братами окрестилъся, і Владиславом назван. І Великоє княжениє Литовскоє, Жмудскоє и Рускоє, Подолскоє, якъ обѣцал, прилучилъ и присягою подтвердилъ. Того жь дня і венчался з королевою Ядвигою. Зараз в пость звитязства над ними одержовал. Умерла потом другая жона Ягелонова,// і взялъ третию 44 зв.
жену, старую Гелжбету Грановскую, дочку Отона з Билцы[н], воєводы сендомирского.

Тых же часовь, повѣдаєтъ Бѣлскии, ижь Витолдь взял Києвъ под Владимеромъ, кнземъ києвскимъ, и татаровъ громилъ. Але другим разом от воискъ Темерляна, валечного цря татарского, был розграблєнныи[о] и розбиты року 1398. Тои Темерлян, повѣдаютъ, стра-

Король Людовік Угорський.
Гравюра XVI ст.

Король Ягайло (Владислав).
Гравюра XVI ст.

великии поѣхалъ до Великои Полскои и тамъ розрухи всѣ успокоил. Потом поѣхал до Литвы зь множеством панов полских и з архие-
44 пископом[й] гнезненским,// [к]—з ним же Семовитъ мазовецкии и Конрад алесницкиі, кнзи—[к]. И приѣхавши до Вилня, справиль тоє, же Литва и Жмод окрестилася. Там же, подавши справованє княжения Литовского Витолду, вернулся до Полскои и просто пошол на Слонскь воєвати. Тамъ, побравши мѣста, вернулся додому.

Умерла затымъ Ядвига, і взялъ Ягело за себє Анну Венгерску[л], дочку [м]—[м] граби цилииского. Потом по килкакроть самъ из братомъ Витолдомъ воєвал з прусами моцно и шен былъ всему свѣту, мѣвал по дватцатикротъ[п] сто тысячеи воиска, Азию, немал всю посѣль былъ, Баєзета, цесаря турецкого, звитяжил і в желѣзнои клѣтцѣ возил. На него вьступуючи, всѣдал на коня.// Гды которого 45
мѣста добывал, єдного дня седѣль под бѣлымъ наметом, значачи свою ласку, єсли здадутся, другого дня под червонным наметом, значачи за упоръ кровопролитие, третего — под чорнымъ, значачи всего мѣста спустошеня и знищенє.

Три жоны гды поумирали Ягеловы, всѣ без потомства, [367]—взял Ягело четвертую — [р]—[р] Софию—[367], дочку кнзя києвского, которая

уродила [с—с] сновь Владислава и Казимєра. Потомъ кролъ Ягєло, состарѣвшися, умєрлъ, зоставивши двох сновь, Владислава и Казымера, и похованъ в Краковѣ.[т—т] //

45 зв. **ВЛАДИСЛАВЬ ПЯТЫИ**

По смєрти Ягєлона[у] Владислава Владиславъ, снь єго, року 1434 зостал кролємъ полскимъ. А гды Жигмунть, цєсарь рымскиі, крол вєнгєрскиі и ческиї, умєрлъ, за прозбою панов вєнгєрских крол Владиславь поѣхал до Вєнгєрь, і в мѣстє вєнгєрскомъ Будѣ [368]—кролємъ вєнгєрскимъ укоронованъ—[368] року 1440. Потом року 1443 Владиславь пошолъ на турковъ воєвати и мѣста турєцкии[ф], которыи турчинъ былъ позабиралъ, отобралъ.
46 Потом [369]—Иоанна Гунцада[х] —[369], воєводу сєдмигроцкого[ц], з воискомъ // выправивши, турковь моцно побилъ. Потомь башу, от турєцкого цєсаря посланного для обороны Македониї з нєзличонымъ воискомъ, такъ збил, жє самъ Амурать [370], црь турєцкиі, боячися, послал послы до Владислава, потрєбуючи покою, отдаючи єму всѣ мѣста турєцкии[ф]. Крол Владислав учинил з црєм турєцкимъ покои, на который обоє сєбѣ и присягли. Затымъ посєл папєжскиї Юлиан, кардиналъ, приѣхал и радил кролю Владиславу, абы тои покои з
46 зв. црємъ турєцким розорвалъ и жєбы з ними, и з иншими монархами хрєстиянскими // ишол на турчина, всѣхъ хрєстиян нєприятєля и имєнєм папєжа розрєшилъ короля от присяги. Крол, послухавши посла папєзскаго, року 1444 з воисками пошол на Амурата, цря турєцкого. Што послышавши Амурать, и дивуючися нєстатку присяги хрстиянскои, вєликиї зь Язиі собрал воиска, до того удаючи[ч], жє присяги ламанє ихъ побиєть. [ш—ш] у Варны, мѣстєчка и озера подлє бєрєга Чорного моря, столчилъ потужную воину зь королємъ Владиславомъ. Там жє много барзо хрєстиянского турчинъ побил воиска, гдє и самъ кролъ Владислав
єсть // забитыи. Кролєвалъ в Полскои десять лѣть, а в Вєнгєрскои зємли чтыри лѣта, вѣку 47
своєго[щ] дватцать пєрвого року забитъ.

Печатка королеви Ядвіги.

КАЗИМЕР ЧЕТВЕРТЫИ

По забитю кроля Владислава аж на чєтвєртыи рокь Казимєрь, брат єго родныи, вєликиї кнзь литовскиі, обраныи зосталь кролєм полскимь року 1447. На другии рокь
Пєтрь, господарь волоскии,// присягь кролю 47 зв.
на послушєньство и дань давати, и просиль о помоч на Богьдана, брата своєго, що крол и учиниль. [371]—Року 1454 прусовь[ю]—[371], утискь вєликиї маючи от крижаковь, прислали пословь до Козимєра, поддаючися єму вь опєку. Того ж року кроль Казимєрь взяль сєбѣ [372]—за жону Єлжбєту—[372], дочку[я] Албрихта, цєсара, [ь—ь] которого[а] уродила єму потомь сыновь[б—б] Владислава, [в]—а послѣ єго—[в] Казимєра, по них єщє чтырохь.//

Потомь кроль Казимєрь ѣхаль на Крижа- 48
ковь воєвати. Зпочатку поляки под Хоиничимъ[г] [373] зламали воиска крижаковь, алє потомь крижаки звитяжили, такжє мало и самь кроль нє упаль имь вь руки. Знову потомь кроль, собравши болшиі воиска, воєваль Крижаковь. Кнзь ихь, нє маючи свомь[д]

—[і] Литвин [ї—ї]*відсутнє арк. 317 зв.* [й]арцибискупом [к—к]и з иншихъ нємало що найпєрєднѣшого духовєнства. С ним жє Янъ и Сємовитъ, кнзи мазовєцкїє, Конрад, кнѧз ѡлєсницкїй, и иншихъ воєвод, кашталѧновъ и всѧких урѧдовъ, панов мнѡго. [л]Вєнгєрку [м—м]Вилгєлмову [н]Пилцы *арк. 318* [о]розгромлєный [п]дванадцаткрот [р—р]имєнємъ [с—с]двохъ [т—т]знакъ смерти єгѡ была комєта, тривала три мѣсѧцы [у]Ягєллы *арк. 318 зв.* [ф]рацкїи [х]з Гуннада [ц]сєндомирского [ч]оуфаючи [ш—ш]поткалисѧ *арк. 319* [щ]всєгѡ [ю]прусовє [я]позосталую жону [ь—ь]римского и кролѧ вєнгєрского [а]котораѧ [б—б]двох [в—в]и [г]Хойничами [д]своимъ

жолнѣромь чимь платити, до часу даль имь славное мѣсто Мариеньбурьбь[е] [374], которое они кролю Казимеру продали из сѣ въсемъ //
48 зв. нарядомь отдали. За що ижь[е] кнзь розгнѣванныи, и попустошил нѣкоторыи мѣста кролевскиі. Кроль тежь, роздражненныи, так моцно воеваль крижаковь, же ледве и самь князь [е—е] утекль. Затымь року 1466, гды крол Казимерь мѣсто крижацкое столечное Хоиняку[ж] добыль, за порадою посла папезского [375]—учиниль з крижаками пакои—[375]. И от того часу кнжение Поморское, Михаиловская //
49 теж и Хелминская[з] земля до Полскои есть прилучена, за которыи сто и осмьдесять лѣть з крижаками воевали поляки.

Литва тежь часто докучали кролю и хотѣла оторватися для того, же имь обѣцаль, ѣдучи з княжения Литовского на кролевство Полское, отдати Луцкь и Подоле, а не отдаваль, бо поляки того не допускали, повѣдаючи, же Казимерь Великиі Подоле през мѣчь себѣ взялъ//.

49 зв. А Литва повѣдала, же по спустошеню Подоле[и] от татарь, гды сылы рускиі ослабили, Литва, татарь выгнавши, опановала Подоле. И хотѣла Литва, откинувьшися от поляковь, обрати себѣ за кнзя [376]—Симона Алелковича—[376], кнзя киевского, продка кнзеи Слудцких, до чого[і] поводамь были Гастолдь, свекорь его, и Георгии, кнзь Острозс[кии][і]. Затягали и татарь на спустошене Подоля. Але кроль тое утишиль ласкою, обѣтницами своими.//

[й]—Тыхь же часов—[й] Іван Василівич, великиі кнзь московскиі, взялъ под Литвою Новьгород-Литовскии. 50

Потомь Казимерь, много воень отправивши и пнство свое добре зспорядивши, умерль вь Литве, вь Гродне. Мѣль [к—к] Казимерь сыновь шесть, а дочокь семь: Владислава, котории зосталь кролемь венгерским и ческимь дѣдичнымь по матце своеи Елжбѣте, которая была родная сестра Владислава [377], кроля ческого; небожничика[л] Казимира;// Альберто[м] 50 зв.
Яна[л], которыи по смерти отца своего Казимера[л] быль кролемь полскимъ; Алеѯандра, котрии зосталь великимь кнземь литовскиммь[н] Жигмунта, которыи быль кнзем глоговскимь, и Фридирика, которыи зосталь бискупомь краковскимь, [о—о] познанскимь.

Король Владислав Варненчик.
Гравюра XVI ст.

Король Казимир IV.
Гравюра XVI ст.

Року 1492, по смєрти Казимира, сн҃ь єго Янь Албрихть зосталъ кролємъ полскимъ.
51 До которого // турки прислали, примирья жадаючи, и учинилъ з ними примирє до часу. Потом року 1494-г кроль Албрихть з братомъ своимъ Владиславом, кролємъ чєскимъ и вєнгєрскимъ, в мѣстѣ Ливочѣ учинил раду: злучивши воиска обоихь кролєвъствъ, ити на турка.

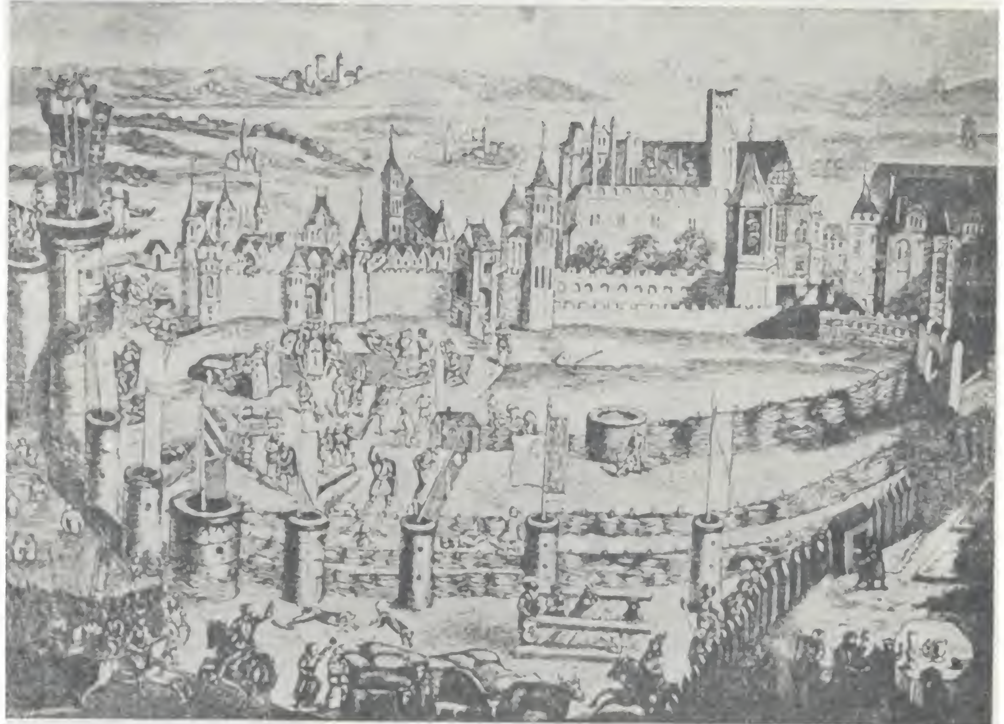

Облога Мальборка.
Гравюра.

Турокъ, довѣдавшися того, знову назначилъ посла до Олбєрта о покои. Тымъ часомъ вєликии кнзь московскии Іван Василєвичь, ударивши на Литовскиі краи, взялъ мѣсто і[п] Вязму, Хлєвин[р], Мєщок, Любоцкъ, Мчєнскъ,
51 зв. Сєрпуховъ и иншихъ сѣвєрскихъ // много мѣсть.

Алєѯандерь, кн҃зь литовскии, нє могучи ничого противъ московского почати, прєз послы свои просил примиря и одєржал. Алє якъ Новьгород, такьже и тыі[с] всѣ мѣста, котрых[т] побралъ, кн҃зь вєликиї московскиі при сєбѣ задєржалъ, толко вязнєвъ выпустивъ, и отдалъ[у] свою дочку Єлєну за кн҃зя литовского Алєѯандра, брата Олбрихтова.

Затымъ року 1497-г, собравши воиска вєликии з Полскои, з Литвы, з Мазовши и з Прусь, Олбрихтъ [ф—ф] пошол на турка. Алє вперед хотѣлъ 378—Стєфана, господаря волос-
52 кого —378, зогнати // з панства єго, а тамъ посадити брата своєго. И пришовши до Львова, послал до Стєфана, абы єму на турковь помог воєвати. Обѣцалъ тоє Стєфан и живности воиску кролєвскому, а сходитися нижєи Дунаю з воискомъ єго [х—х].

Алє гды довѣдалъся Стєпан[ц] о замыслахъ Олбрєхта и обачил, иж ко[ч] Сачавѣ тягнєть, послалъ послы до кроля Албрихта, абы на єго нє воєвал, якь замыслилъ, жєбы того нє жаловалъ. Єднакъ крол Албрихтъ того нє послухалъ. Мѣль кролъ, єщє во Львовѣ иду-
чи, нєдобрыи знаки,// бо єден 379—шляхтичь 52 зв
Сропскиі,—379 в голову зышовши, кричал: «На своє лихо идут наши!» Кон [ш—ш] под королємъ добрыи упал и издохъ, гды выєзжал зє Львова, перун єдного шляхтича внамєтѣ зь дванатцатьми конми забилъ. Крол Олбрихть, ни на що нє дбаючи, облєглъ Сочаву, алє за порадою брата своєго, кроля вєнгєрского и чєского Владислава, учинилъ примирє зь Стєфаномъ. До того и захорѣвши, вєрнулся до Полскои. А пошовши прєз Буковину, волоскимъ мѣстамъ и сєламъ воиско полскоє вєликую чинило
шкоду.// За що розгнѣвавшися, волохи уда- 53

[е]Малборокъ *арк. 319 зв.* [е]ихъ [ж]Хойнику [з]Холмскаѧ [и]Подолѧ [і]того [ї]Острозскїй *П текст пошкоджений* [й—й]Тым жє часомъ [к—к]кроль [л]*відсутнє* [м]Олбрахта [н]литовскимъ [о—о]и [п]*відсутнє* [р]Хлєпинъ *арк. 320 зв.* [с]иныє [т]которїи [у]далъ [ф—ф]крол [х—х]мѣлъ [ц]Стєфанъ [ч]ку [ш—ш]в малой калюжцѣ

рили з Буковины на полскиі воиска. Там же прибѣгь и самъ Стефан, господарь, з великимъ своимъ, и з татарскимъ воискомъ, и барзо збилъ воиска полскиі, и значныхъ пановъ позабивалъ много барзо, і в полон побралъ. А оручи поляками, насѣялъ жолудиовъ, де поросли дубы великиї. И тая дуброва Лядскою дубровою называетьца, недалеко от мѣста волоского, Ботушаны названого.

товского, за границу и за тое, же Еленѣ, дочцѣ Івана Василевича, а своеи женѣ [в–в] Алеξандеръ не хотѣль в Вилню церкви змуровати, воевал моцно Литву і взялъ мѣста Бранскъ, Чернигов, Стародуб, Новьгород-Сѣверскиі[г] и иншии мѣста. Кнзь литовскиї Алеξандерь [д]—не хотѣлъ—[д] гетмана кнзя Костянтина Острозского и Миколая Радивила, и иншихъ воевати москву, але ихь воиска москва збила и ихъ самыхь, поимавши, до вязеня посажала.//

Великий князь московський Іван Васильович. Малюнок XVII ст.
Король Ян Ольбрахт. Гравюра XVI ст.

Року 1494 было тепло такъ великое, же в енгевару[щ] и вь февралю квитнули дерева,
53 зв. але вь марцу от мороза // посьхли[ю]. Другого року подле Кракова [я—я] жена уродила дитя зь ужемъ посполу, которыи ужь дитину моцно гризь. Другая жена уродила быка зь двома головами: една голова на звычаиномъ мѣсцу, а другая голова на хвостѣ, хвость былъ на хрибтѣ, а ногь сѣмь на правомъ боку мѣлъ.

Потомъ року 1498[ь] Степан[а], зь своимъ воискомъ вбѣгши в Подоле, великиі починилъ шкоды, много мѣсть попалилъ, людеи без числа едных побили, другихъ в неволю волохи и татаре побрали.

54 [б—б]Црь зас і великиі кнзь // Іван Васильевичъ, розгнѣвавшися на Алеξандра, кнзя ли-

[е]—Кнзя Острозского вь оковах, заливши оловомъ, держала—[е], ажь мусилъ великому кнзю 54 зв.
московскому на то присягнути, на чом кнзь великиі хотѣль.

Тоеи жъ осени москва весь Сѣверь взела и Сапѣгу, поимавши, в[е] вязеня всадила.

Року 1500 великиї кнзь Іван Василевичъ [ж—ж] [380]— Дмитрия, сна своего—[380], послал на Литву, которыі около Смоленска великиї починилъ шкоды, и Литвы побиль немало.

Потомъ року 1501 крол Олбрехть до Торуня поѣхалъ. Там же, захорѣвши, умерлъ,[з—з] вѣку своего чтыридесят первого року; кролевал[и] осмъ лѣть и мѣсяцеи осмъ.//

Року 1501 Алеѯандеръ, кнзь великии литовский, по смерти брата своего Олбрихта зосталъ кролем полскимъ. И змуровалъ в Краковѣ церковь рускую для Елены, царевны московскои, жоны своеи, где еи рускиі свещенники отправовали набоженство, бо она лядскои вѣры барзо не любила.

Року 1503 Стефан, волоскии воевода, вбѣгши[і] в Покутье, барзо попустошилъ и под
55 зв. свою взял владзу.// Крол Алеѯандерь, собравши воиско, волохов выгналъ з Покутя, а звлаща, же самъ Стефанъ в тои часъ хорыи был.

Потом року 1504 умерлъ Стефан, господар волоскии. Был барзо валечныи и сщасливыи в воинахъ, турковъ раз поразилъ сто тысячеи потом и по килкокротъ звитяжилъ, также татар, [381—]Матияша, кроля венгерского[—381], и Олбрихта, кроля полского, значне звитяжилъ. Звали его волохи Кара-Богдан, то естъ «Дорогиї Богдан».

Року 1505 татаре в Литвѣ много попусто-
56 шивши[ї],// самых неволников сто тысячеи побравши.

Того ж року и умерлъ црь московскии Іван Василевичъ. Валечныи был и сщастливыи, выбился з неволи татар, с[й] килка ордь ихь себѣ под моць і в подданство подбилъ, шведовъ, инфлянтовъ [к—]и филяндовъ[—к] щасливе звитяжал, от Литвы болше семидесятъ мѣсть под свою владзу подбилъ. Страшныи былъ всѣм близким народомъ, пьянства в Москве заборонилъ. Зоставил по себѣ пять сновъ: Димитрия, Василия, Юрия, Семиона и Андрѣя, а дочку едну Елену, которая за королемъ // полскимъ Алеѯандромъ была. 56 зв.

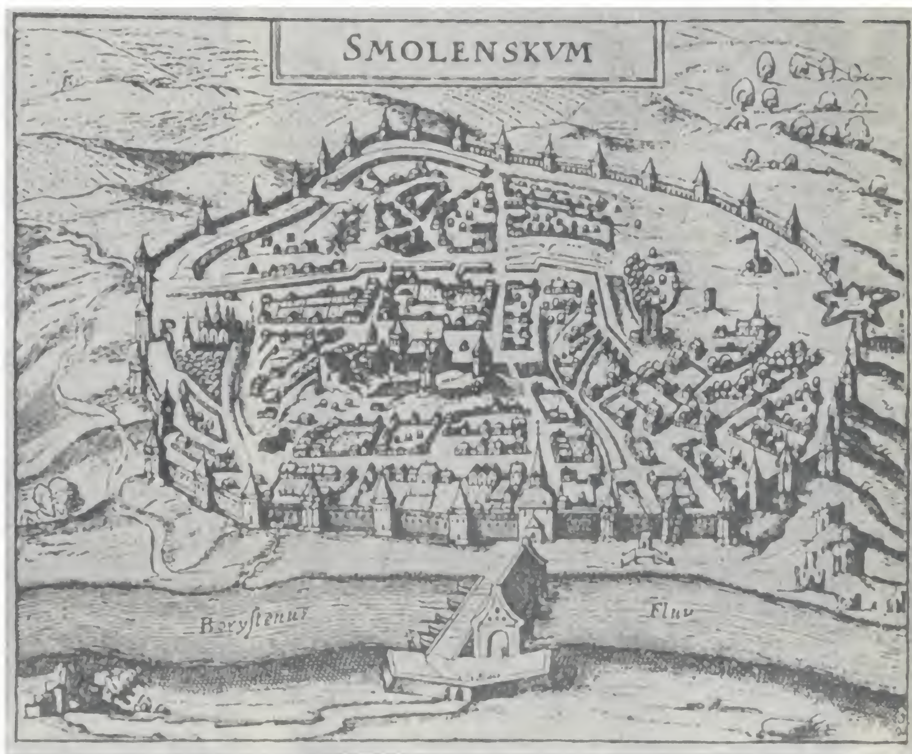

Смоленськ.
Гравюра XVI ст.

Потом кролъ Алеѯандерь поѣхал до Литвы и захорѣлъ. Тымъ часомъ вбѣгли татаре до Литвы, сорокъ тысячеи, и спустошили[л]. Крол хорыи, самъ не могучи ѣхати, послал против татаръ Кишку, гетмана, з воискомъ, которыи тых татар погромилъ и розбилъ. О чом послышавши, крол Алеѯандеръ з радостью свои живот скончилъ року 1506, [м—м] и похован в Вилню. Кролемъ был чтыри лѣта. [н—н]

арк. 321 [щ]генвару [ю]посхло [я—я]една [ь]1493 [а]Стефанъ господаръ волоскій [б—б]Московскій арк. 321 зв. [в—в]кнѧз [г]Новгородокъ-Сѣверскій [д—д]послалъ былъ [е—е]відсутнє [є]до [ж—ж]московскій [з—з]маючы [и]пановалъ арк. 322 [і]выбѣгши [ї]попустошили [й]и [к—к]П вписано над рядком арк. 322 зв. [л]попустошили [м—м]маючы всегω вѣку своегω лѣтъ 45 [н—н]и мѣсѧцей осмъ а на Великомъ кнзствѣ Литовском былъ лѣтъ 14.

ЖИГМУНТЪ ПЕРВЫИ

Року 1507. по смерти короля Алеѯандра,
57 братъ его Жигмунтъ Казимеровичъ, // великии кнзь л товскиї и[о] глоговскиї, опавскиї и зосталъ кролем полскимъ. Той[п] Речъ Посполитую двигнул[р].

З волохами, которыї Покуте под собою держати усиловали и, наезжаючи, пу-

Великий князь литовський і король польський Олександр. Гравюра XVI ст.

стошили, и самы[с] Львовь розобрали[т], валечне по килкакроть биючися, ихъ звитяжал. Там же тотаровь, в панство кролевское вбегаючихь и пустошачих, збивал и прогонялъ, зь цремъ московскимъ великиї точил воины.

За Жигмонтова пованя [382]—великии кнзь московскои Василии—[382] [383]—взялъ Пъсковъ,
57 зв. также // року 1514 взялъ Смоленскь—[383], место, которое Витолдь, кнзь литовскии, пред стома летами взялъ был под москвою. До того зь прускими мистрами мевалъ Жигмонъть воины, и звитяжаны от короля такъ, ажь [384]—року 1525 прускиї мистрь бридебурскии[у] в Кракове кролю присягнулъ—[384] и, габить покинувши, законнычии, свецкимъ зостал кнземъ.

Року 1530 Жигмунтъ [ф—ф] Августь, веку своего року десятого, снь Жигмунтовъ, за живота отца своего коронован на кролевство Полское.//

[385]—Року 1502[х] Петрь, воевода волоскиї—[385], 58
воевалъ Покутье и, много шкоды починивши, самъ от полского воиска звитяженъ зостал.

Король Сигізмунд I. Гравюра XVI ст.

Взяли поляки пятдесятъ штукъ арматы и тысячю неволниковъ волоскихъ.

Року 1533 умерль великии кнзь московскии Василии, зоставивши [386]—сна Івана—[386] в чотырох летах. Которого [387]—опекун, Овчина—[387] з воискомъ московскимъ зимою далеко в Литве пустошилъ[ч] вь осмнатцати миляхъ от Вилня.

По том лете поляки Стародуб взяли з-под московскои державы.//

Року 1538 поляки, впавши[ч] до Волоскои
земли, корысти побрали немалыи. Господар 58 зв.
волоскиі, зобравши дватцать тысячеи воиска,

Подольє пустошилъ и гєтмана полногѡ Сєнявского з воискомъ збил, взялъ много корысти і в нєволю поляков, болшє тысячи побрал значныхъ и подлыхъ. [388]—Того ж року црь турєцкии—[388] Волоскую землю под свою моць подбил.

Потом року 1548[ш] крол Жигмунтъ Пєрвыи, впавши в хоробу, старыи, вѣку своєго
59 року 81 умєрлъ,// и поховanъ в Краковѣ [щ—щ] 26 июля.

Великий князь московський Василій III. Гравюра XVI ст.

Герб великого князя московського. Гравюра XVI ст.

При сємъ королю [ю]—нѣякии Яковъ Мєлстинскиі з Брєзины, мѣста, учинился Хрстом. К нєму пристал Пєтрь Заторскии, мєщанинъ

краковскии, и иншиі, учинилися апостолами. И много людєи ошуковали, алє вь єдном сєлѣ, гды ихь познано шалбѣрство, шукали ихь бити. Тои тєды, што Хрстомъ звался, рєкль до Пєтра: «Пєтрє! Ужє приходить мнѣ чаша страты». Пєтрь рєкль: «И мнѣ, вижу, Гсди». Рєкль Хртос: «Мушу окном // уходити». Рєклъ 59 зв.
Пєтрь: «И я вьслѣд тєбє иду, нє оставлю».

И такъ побѣгли, а людє сєлскиі, киями ихь доганяючи, мовили: «Прорцы намъ, Хрсте, гдѣ тыи кии росли»—[ю].

[о] відсутнє [п]Тотъ немаль всю упалую [р]воздвигнулъ [с]самый [т]зѡдрали арк. 323 [у]брандебурскій [ф—ф]Вторій [х]1532 [ц]попустошилъ [ч]впадши [ш]1540 [щ—щ]мсца арк. 323—325 [ю—ю]на початку єгѡ панованѧ // Мартинъ Белскій, полѧкъ, который кройнику власным языкомъ полскимъ писалъ, вспоминаєтъ, ижъ нѣѧкійсь Якубъ Мелштынскій, войскій мѣста Брезины, который з якогось легкого умыслу, албо з роспачи имѧ и звѣрхност собѣ Хрста Гсда приписалъ и Петра Заторского, мѣщанина краковского, и другихъ собѣ подобных ѡшуканцов дванадцат ведлугъ личбы апстлской выбралъ, и всѣмъ имена апстлскіє роздалъ а сам сѧ Христомъ назвалъ. Которій всюды по селахъ ходѧчы дивы, чары и гусла якієс справовали на кшталтъ чарнокнижников, и ѡблуды якієс лотровскіє на кшталтъ умерлыхъ въскрешали, рыбы пущаючы до калюжъ болотных, где их пред тым якѡ живо невидано и неподобна абы сѧ тамъ мѣли ховат во имѧ своєго Лжехрста руками своими хватали, хлѣб з печы выбирали, которого тамъ нихто не сажал, що многимъ людемъ в великимъ подивеню было. Єдного часу пошли до Честоховского клѧштору Прстой Двы Мрїй ѡбразомъ славного. Тамъ предреченный Христосъ з своими апстлами, где єгѡ еще не знано, пришедши и колко днїй змешкавши, єдногѡ з своѣхъ, якѡбы ѡпутаным, ѡт бѣса оучинилъ, за которого старанемъ живности собѣ всѣ набывали абовѣмъ своеи кухни не мѣли. Тєды онъ тамъ, якобы шаленый, по господахъ и рынкахъ бѣгаючы мѧсо // з горщков и мисъ шарпалъ и на своих товаришовъ кидалъ, а ѡны, хватаючы, и прекрестивши ѣли. А было на тот часъ тамъ великоє мнѡзство людей, на ѡтпустъ до образа Прстой Бцы пришедшихъ, которїй в тамътом краи чудами єст славный. Потомъ тыє ѡшуканцы ѡблудныє оного своєго ѡпутаного до олтара Прстой Двы Бцы привели, где былъ ѡныи образъ чудотворный. А мѣлъ тотъ шаленый на собѣ двоистую

Жигмунтъ [я—я] Августъ

Року 1549[б], по смерти о҃тца своєго Жигмунта Первого, Жигмунтъ Августь застал королемъ полским, справовал рострoпнє і валечнє панство Полскоє.

[389]—Року 1558 Іванъ Василєвичъ, ц҃рь московскии,//
60 до Ифлянь[а] з великими воисками притягнувши—[389], в повѣтє Дерпском[б] мечемъ

и огнем попустошилъ і великиї взялъ полон, Нарву, крижацкоє мѣсто, спалилъ і вес тои повѣть спустошилъ. Инфлянтовє шездєсятъ тысячеи червонных золотыхъ посылали ц҃рю, окупуючи себѣ покои, алє их ц҃рь нє взял.

Потомъ добыл ц҃рь Дерпта мѣста, тамъ великии скарбы и неволниковь, зацнѣишихъ пановь и подлыхь множство[в], побралъ.

// И[г] Инфлянты, и иншиї под опеку кроля Жигмонта поддалися, за которых крол 60 зв.
з цремъ рознє[д] точил воины и нє скончилъ.

Потом року 1563 Іван Василєвичъ, ц҃рь московскии, з великою потугою под Полоцкь пришовши, взял мѣсто Полоцкь през штурмы.

Вільно. Гравюра XVI ст.

Тамъ же много побрал скарбовь нєзличоныхь, воєводу полоцкого з женою і владыку взял до Москвы. Самых [390]—неволников литвы взял в неволю осмьдесять тысячеи, ведлугь Гвагвина—[390], а поляков // служилыхь отпустил 61
волно. И посадивши воєводу Шуиского в По-

сукню, на тоє ѡшуканє оумыслнє уробленую, гдє межи розпоры моглъ вложит що хотѣлъ. А ѡны камѣнѧ єму малого за сукню и кошулю наклали ѡт тѣла. И гды былъ до олтара привєденый, з рукъ ихъ вырвавшисѧ, якъ шаленый припалъ до олтара, на которомъ было много грошей на ѡфѣру зложеных, и хватаючи гроши клалъ собѣ в роспоръ за нѧдру. Мних, который на тотъ часъ мшу ѡтправовалъ, ѡт страху оутеклъ, а потомъ другїє мнихи ѡсмѣлившисѧ припадутъ, поѧсъ на немъ оборвутъ, розумѣючы же гроши клалъ в за надру, алє ѡттоль тылко каменцы повыпадали а гроши в роспоры за подшевкою сукенною зостали. Мнихи задивившисѧ, будучы фрасовливы, розумѣючы, же сѧ гроши в камѣнє ѡбєрнули, справою дїаволскою почали заклинати камѣнє и м҃лтвы над ними ѡтправлѧт и псалмы спѣват, абы сѧ знову в першую свою форму ѡбєрнули. Алє гды тоє камѣню ничого нє помагало, мнихъ книги своѣ з которихъ молилсѧ и заклиналъ розгнѣвавшисѧ кинулъ ѡ землю мовєчы: «Єщєсмо такого бѣса нє видѣли. Пойдѣтє тамъ з нимъ до всѣх проклѧтыхъ». Того лотровства ѡныє ошуканцы доказавши з тыми грошми просто сѧ на Шлїонско ѡбєрнули, простый людъ своѣми махлѧрствы зводѧчы. И гды до єдной шлѧхєтной невѣсты пришедши, будучой в селѣ, рекли: «Христосъ тєбє, ѡ невѣсто, з своими ап҃стлами навѣжаєтъ»,— она ѡтповѣдила: Ижъ в дому мужа немашъ, нє могу того без воли єгѡ учинит, хот бымъ хотѣла». Оны рекли: «Маєшъ ли якоє полотно, албо лїонъ ку посвѧщеню?» Невѣста имъ подала штучку полотна. Оны повѣдили: «Тоє з собою ѡзмємъ. А Христосъ тєбє будєтъ бавити, абы сѧ тобѣ кужєл скоро пралъ. Оукажи другоє полотно тканоє, єсли маєшъ, а мы будемъ посвѧщати». Которая имъ оуказавъши хотѣла ѡт нихъ взѧти. Они тоє постерегши вернули єй полотно, оувинувши потаємнє жагввы шматок з ог-

лоцку з великимъ людом, самъ црь отишол до Москвы.

Року 1564-г москва добывала мѣста Езерища. Станиславъ Пацъ, на мѣстцу воеводы витебского зостаючи, собравши жолнѣровъ з Витебского повѣту, отогнал былъ москву от Езерищъ. А[е] потом тое мѣсто Езерища москва взяла и около Красного Городка все попустошила и попалила. И иншиі выводы[е] з Москвою
61 зв. воины,// на которых напеременну одержовал звитязства.

Москву и пришол под Радоцковичи. А хотѣлъ оттол ити на Москву з тоеи причины, якъ повѣдаетъ Белскиі, ижъ [ж—ж] был[г] нѣякиі москалъ, родомъ Козловъ, которыи в Литвѣ оженился. Тои ходилъ в посе лствѣ от короля до цря московского и, пришовши з Москвы, сказал королю, иж панове московскиї хотятъ подати црство Московское кролю, толко бы //

Король Сигізмунд II Август. Гравюра XVI ст.
Цар Іван Васильович IV. Малюнок XVII ст.

Потом року 1568-г Жигмунтъ Августъ, зобравши воиско великое барзо, пошол на

пришол под Москву. Для того крол знову послал того жъ Козлова таемне до панов москов- 62

немъ всередину того полотна, ѡт которого полотна скринка, а ѡт скринки домъ занАвшисА згорѣлъ, бо ѡнаА невѣста ничого несподѣваючисА до скринки тое полотно была вложила. Муж приѣхавши узритъ дом спаленый, пытаетсА причыны. Жона ѡтповѣдила: «Жемъ злѣ в дому Христа з апостолами // частовала — длА того на нашъ домъ помсту зослалъ». Мужъ розгнѣвавшисА реклъ: «Пробгъ ѡшуканецъ то якій, а не Христос былъ. И прибравши своихъ сусѣдовъ погналсА за ними, которих, гды достигали в едномъ селѣ, онъ злыи Христосъ постерегши тое реклъ до Петра: «Петре, уже сА моей страсти чаша приближаетъ, которую маю пити [бо бачилъ же мѣлъ взАти кїем]. Которому Петръ реклъ: «Господи, вижу, же и А того не оуйду». Христос реклъ: «Петре, я страсти иначеи не оуйду, едно мушу окномъ ѡттол вымыкати». Которому Петръ реклъ: «И я, Гсди, до смерти не ѡпущу тебе, але где будешъ и я за тобою грАду». И такъ Христос з Петромъ ѡкномъ оутекли, а другїе где хто моглъ оуходилъ, которих мужики ѡтоусюль наганАючы кропиломъ ихъ кїїѡвымъ з селъ своих выганАли, треплючы их, а тые слова мовАчы: «Пророцы, пророцыте намъ в котором лѣсѣ тые кїѣ росли». А ѡны ничого не ѡтповѣдаючи якъ найпрудшей з оного села оуходили. И такъ по той покутѣ живота своего поправили, повтараючы частокрот тые слова: «Трудно нам стрсти Гни и апостолскїе труды на своемъ тѣлѣ носитъ. Волимо такъ в своей шкурѣ ходит а просто жити на свѣтѣ без вымысловъ фиглАрских, бо сА намъ злѣ першое куглАрство заплатило, бы намъ знову где неказано другїй разъ пророковат». И такъ поправивши живота жили в покою. [я—я]Вторий [ь]1548 [а]ИнфлАнтъ [б]Теребскомъ *арк. 325 зв.* [в]множество [г]*відсутнє* [д]розные *арк. 326* [е]Але ебывали [ж—ж]повѣдает *арк. 326 зв.*

ских о том же. Чого довѣдавшися, црь московскиі Козлова на кол вьзбилъ. Крол тежь, тоє услышавши, роспустилъ воиско своє и пошол назад. Потом посылалъ крол до цря московского послы. Црь нє принял вдячнє тых пословь и конєи, в подарку привєдєныхъ, казал порозсѣковати, а самихь отпустил послов.
62 зв. За тым москва пришла под Витєбскь.// Шерє-

мєтъ, Васили Бутурлинъ и Григореи Саборовь з воискомъ стояли два дни, запалили вь двох мѣстьцах мѣсто и, набравши корысти, отишли.

Потомъ року 1571 крол Жигмунтъ Августь, пославши свои послы до Москвы, постановил зь цремь покои на три лѣта.

И року 1572, захорѣвши, кролъ [з]—[з] умєрлъ вь Книшинѣ[и], [і]—на границы литовскои, июля 7—[і]. Был кроль Августь Жигмунть покои любячии, а ухиляючися от воєн, бо при матцѣ змалу до сємънатцати лѣть // в пещотѣ і в
63 роскоши мешкал, нє цвичєныи до воєнных речеи. Был єднакь мудрыи, умѣлъ килка языковь. [ї]—[ї]Жє нє зоставилъ [й]—[й] потомства, было по єго смєрти интєррєгнумъ болшє року.

ГЕНРИКЬ [к—к]

По смєрти кроля Жигмунта Августа послы были от розных монарховъ до сєнату полского, жалуючи смєрти кролєвское и самыхъ сєбє иншиї залєнцаючи, а иншиї за другими причиняючися на кролєвство. Также и з Полскои ѣздѣли // послы, покои зємли Полскои 63 зв.
у монархов потвєржаючи. И нє рыхло, ажь року 1574, обранныи Гєнрикь, андєгавєнскии и борбєнскиі[л] кнзь, приѣхал до Полскои,

Король Генрік Валуа. Гравюра.

Король Стефан Баторій. Гравюра.

зостал кролємъ полским, [391]— брать кроля францускогo—[391]. Алє нє долго былъ на королєвствѣ Полскомъ, бо потом, гды пришли до короля Гєнрика листы от матки о смєрти брата єго, кроля францзского, радился сєнаторов, што бы мѣлъ чинити, жєбы могь и дѣдичноє Францзскоє королєвство одєржати. Ѡни отложили тоє до сєиму, обѣцуючи // єго тамъ 64
выправити, алє ижь матка до єго питала такъ: «Гды бы до днєи двадцати нє приѣхал до Францiї, тєды утратитъ кролєвство Францзкоє». Для того, нє чекаючи сєиму, само-осмъ, пєрвои в ночъ годины выбєгль з двора своєго королєвского, чєрез ночь прибѣгъ до Освєцыма, оттол за границу бѣгь, з коня нє зсєдаючи. И приѣхавши до Францiї, в Рємосѣ коронованыи, зостал королємъ францзкимъ. До нєго

любо посылали сєнаторовє, взываючи на кро-
64 зв. лєвство // Полскоє, єднакъ до Полскои нє поѣхалъ, любо хотѣлъ посполу и Полскоє кролєвство держати.

Для того сєнаторовє зь шляхтою, учинивши сєимъ, приняли [392]—Анну, кролєвну—[392], за королєвую полскую, памятаючи на добродѣиство дому Ягєлового, а Стєфана Баторого, князя Сємигродского, за мужа єи, а сєбѣ за кроля и пана.

Полоцьк. Гравюра XVI ст.

Фортеця Нарва (Івангород).

СТЕПАН[м] БАТОРЫИ

Року 1576-г, апрѣля 18[н], з Сємигродскои
65 зємли кролъ Стєфан въѣхаль // вь Краковь і во второкъ Проводныи взяль шлюб с кролєвною, и карованныи зостал кролємъ полскимъ. [393]—Гданщанє в рихломъ часѣ кролєви рєбєлризовали—[393]. С которыми крол самъ под Кданскомъ[о] долго воину мѣлъ, и много так кролєвских, якь и кданских людєи погинуло, бо кданщанє крѣпко воєвали, ажь по долгои воинѣ килко князєи рєшскихъ, особливє саскихъ[п] і врандєбурскихъ[р], лєдвє през пословъ своих гдансчанъ с кролємъ поєднали.
65 зв. В тои жє часъ,// гды крол вь[с] Кданскомъ воины точилъ, цръ московскиї всѣ Инфлянты под свою моць взялъ, воиною на них пошовши. О которыи гды послы кролєвскиї, от короля посланыи, прєд цремъ мовили, и слова цръ нє далъ мовити и ни щѣм ихъ отправилъ.

По згодє кроля из кданщанами [394]—Іван Подкова—[394], козакъ запорожскиї, братъ природныи Івоины [395], бывшого гсдря вєликого, от того, же подковы ломал, Подковою названны, и тои от пановь волоскихь взыванныи
66 на волоскоє воєводство яко дѣдичъ,// собравши казаковь, поѣхаль на Волоскоє гсдрство и, звитяживши [396]—Пєтра, воєводу волоского—[396], вь поли с єго воискомь, сѣль на гсдрствѣ[т] Волоскомь. Алє потомь рихло, убоявшися,

жє [397]—црь турєцкии—[397] и крол мѣль на єго за злѣ, зьѣхавши з гсдрства за порадаю воєводы брацславского, упєвьнєныи ласкою от нєго кролєвскою, поѣхаль до кроля, и любо кролєви осмь дѣль подороваль, єднакь всажєны быль до вязянє[у], потомь стятыи.//

Потомь кроль Стєфан з сєнаторами на сєимѣ 66 зв.
[398]—ухвалили пєршиі раз трибуналь—[398] вь Вєлкополскои, вь Пєтрьковє, и в Малои Полскои, вь Люблинє. На тои дхвнымь нє мило было, аж постанавлєно, жєбы на трибунальскомь судє шєсть дхвных, а шєсть свѣтцких особь было, а при болшои части згодныи дєкрєт абы биваль.

Потомь король Стєфан, собравши воиска нємалыи, ходиль под Полоцкь, гдє любо нє мало воиска и свою стратиль, бо москва // з 67
Полоцка крѣпко боронилаcа, єднакь жє настатокь здали кролю Полоцкь року 1579. Потомь Туровьль и Соколь достєла[ф] поляки, взяли з Сокола мѣста Шєрємєта і Бориса Шєина, воєводов, и Суску[х], мѣсто, взяли. В тои жє часъ Костянтинь, князь Острозскии, Чєрнигова добывал, алє ижь моцно боронилаcа[ц] з мѣста, нє добиль.

Знову [399]—року 1580 кроль Стєфанъ, учинивши гєтманомь вєликимь Яна Замоиского—[399], канцлѣра, пошоль противь противь[ч] цря // московского и добыль Вєликихь Лукь, 67 зв.
мѣста зацного московского, такжє Торопєць и Нєвєль взяли, потомь Єзєрища. Отголь поѣхаль кроль до Варшавы на сєимь.

[з—з]Жигмунтъ [и]Тикотинѣ [і—і]днѧ ѡсмънадцатого іюлѧ [ї—ї]кролєвавши лѣтъ 14 [й—й]по собѣ [к—к]кроль полскій [л]борбонскїи *арк. 327* [м]Стєфанъ [н]12 *арк. 327 зв.* [о]Гданскомъ [п]саскій [р]брандєбурскій [с]под [т]гпдрствѣ [у]вѧзєнѧ *арк. 328* [ф]достали [х]Суку [ц]боронилисѧ [ч]*відсутнє*

Потомь року 1581 трєтии разь кроль [ш—ш]
пошоль з воискомь на Москву и, пришовши,
вьзяль Остров. Отоль пришоль под Псковь,
мѣсто великоє, красноє і богатоє, вь котором
тогды были чтыри воєводы, Васил, Івань
Шуиски, трєти Хоротинь, четвертыи Плещє-
68 івь. Котороє // мѣсто облєгши, поляки штур-
мами добывали и подкопами, алє тоє всє ни-
чиго нє учинило, бо крепко з городу[щ] борони-

Цар Федір Іванович.
Малюнок XVII ст.

ли и билися. Такжє под монастирь Псковь-
скиі, гдє суд[ю] вєчери[я], чинили поляки и нѣмь-
цы штурмы, алє стратили. Затымь [ь—ь] декав-
рия, 11 дня, кроль отѣхал от Пскова до Вил-
ня, зоставиши под Псковомь гетмана з воис-
68 зв. комь. Там жє єщє билиси з москвою // часто,
алє и полякомь ужє потомь докучали[а] зима,
бо была тяжкая, мерзло их нємало, и холод
быль, и голод. Потомь послы, з обоихь сто-
ронь назначєныи, зѣхалися, и так стало поєд-
нанє: црь кролєви пустиль Инфлянты, а кроль
царєви вєрнул Великиі Луки, Заволочьє,
Нєвєль, [б—б] иньшии мѣста, опроч Полоцка и
до нєго мѣста належных. Новьгородок тєж
и Тєрпить[є] отдал полякомь. Заразь тєды //
69 гетмань коронны отгянулъ от Пскова з
воискомь, и поприсягли сєбѣ монархове тоє
примирьє.

Року 1582, за Григория Тринатцатого, па-
пежа, [400]—в календору дєсят днеи помкну-
ли—[400] назад римлянє и всѣмь своимь костє-
ломь тоє предали.

Року 1583 кроль свою сыновицу Гризєлю,
брата своєго [401]—Христофора Баторого—[401],
воєводы сємигродцкого, [г—г] отдаль за Яна //
Замоицкого, канцлѣра и гетмана коронного, 69 зв.

Цар Василій Іванович.
Малюнок XVII ст.

великимь коштомь з дивами стравил[д]
вєсєлє.

Року 1584 умерь царь московскиі Іван,
[е—е] зосталъ [402]—царємь[є] Федоромь—[402].

Потомь року 1585 до папежа выправиль
кроль посла о воинє знову з Москвою, грошеи
просячи на вспоможєнє до тоєи воины.
Послал и до Вєнгерь о помочь и сєимь назна-
чиль о тоєи ж воинє. Алє, нє дочєкавши сєиму,
умерль того ж року 1586, [ж—ж] декаврия вь дєн
12, в Гроднє. [з—з] //

[403]—ЖИГМУНТЪ ТРЕТИЇ—[403] 70

По смерти кроля Стєфана Баторогѡ року
1587 Жигмунтъ Четвєртии[и], кролєвичь свєд-
скиі[і], зостал кролємъ полскимъ, и укороно-
ваныи.

Року 1596-г был собор в Бєрєстью собранныи, на которомъ соборє митрополитъ кіївскиї Михаилъ Рагоза, Ипатии[404], прототрониі, єпископъ владимєрскиї и брєскиї, Кирил Тєрлецкии, єѯархь, єпископ луцкии и острозскиї,
70 зв. Ермогєн, архиєпископ // полоцкии і витєбскиї, Иоан Гоголъ, єпископъ пинскиї и туровскиї, Дионисиї Збєрозскиї, єпископь холмъскии и бєлзьскиї, православными будучи, учинили унию албо зьєдночєнє [і—і] костєломъ рымскимъ и подалися под послушєнство папѣ рымскому [405]—Клємєнсу Осмому—[405].

Але тоєи униї пановє римскии и шляхта, также и духовныи рымскии[й] нє приняли.

Року 1597 Наливаико, гєтман запорозскии, воиско зобравши, Литву плюндровал, шляхту забивал, униї нє любячи. На которого гєтманъ коронныи Жолковскии [406] з воиском
71 полскимъ пошовши // на Украленѣ[к] з ним воину сточилъ, розгромилъ, а самого Наливаика взявши на Солоницы под Лубнями, привєз до Воршавы. Тамь жє в Варшавѣ [407]—Наливаика на мѣдянои роспалєнои кобылє спалєно—[407].

Року 1599 [408]—швєцкии губєрнатор—[408] албо намѣсник, стриї кроля Жигмунта, выказалъ напослушєнство[л] кролєви и Коронѣ Полскои Для того самь крол Жигмунть з воискомъ ходил до Швєдскои зємли и знову привєрнулъ швєдов до подданства.

Року 1600 Мигалъ [409], // господар мултанскиі, змовившися зь швєдами, повставши про- 71 зв.

Король Сигізмунд III.
Портрет.

Єпископ Іпатій Потій.
Портрет.

тивь кроля, посѣл[м] зємлю Волоскую. Гсдрь волоскии утєклъ до Полскои, а Мисаль[н] воєвал около Камєнца-Подолского. Тогды жь и кардинала папєзского забито. Затымъ Замонскиі, гєтман коронныи, зь иншими панами собравши, що могли, воиска полского, далєко

[ш—ш]полскїй *арк. 328 зв.* [щ]города [ю]сут [я]пєчєры [ь—ь]мсца [а]докучила [б—б]и [в]Дєрптъ [г—г]дочку [д]справилъ *арк. 329* [е—е]Василїєвичъ по нєм [є]*відсутнє* [ж—ж]мсца [з—з]кролєвалъ лѣтъ дєсАт и мѣсАцєй сєдмъ и днєй 12 [и]Трєтїй [і]швєдскїй [ї—ї]з [й]рускїй *арк. 329 зв.* [к]Вкраинѣ [л]послушєнство [м]посѣли [н]Мигал

менше, ниж Мигалевого, бо Мисалевого[о] воиска было болше пятидесять тисячеи, пошли до Волохь и учинили битву з Мигалемъ, розгромили воиско Мигалева[п]. Самъ Мигалъ утекль, а поляки з звитязствомъ и з великою корыстью вернулися до Полскои, до двох-
72 сотъ // корогвеи мултянского воиска привезли и по костелахъ позавѣшовали на вѣчную памят.

шихъ отослали до Полскои. А посадили в[т] Москвѣ на царствѣ 413—Василя Івановича—413.

414—Року 1605-г ксионже[у] судерманское[ф], стриі кроля Жигмунта, с подданства кролевского выламався, [х]—[х] учинился кролем шведским—414 и, з воискомъ своимъ переправившися, наѣхал на Инфлянты и посѣл а Ригу //
облегль. Крол Жигмунтъ, того не терпячи, 73
зобрал воиско за справою гетмана литовского Холкевича[ц], пошол против шведовь под Ригу. Тамъ же кролеви прибылъ ксенжь курделян-

Битва під Кирхгольмом. Гравюра XVII ст,

410—Року 1604 Дмитрия—410, котриі повѣдал себе быти царевичемъ, с Полскои кнзь Ружинскиї проводилъ до столицы на царство Московское. Нимь он пришолъ, нѣкоторыи ему приязныи маскали убили 411—царя своего власного Феодора Борисовича и его царицу Марию Годунову—411, а Димитрея того приняли за царя. Которыи не был правдивым царевичемъ Димитриемъ, але былъ Гришко Отре-
72 зв. певъ, зъдраица, змислилься // царевичемь, царствовал и[р] цѣлыи на Москве. Привел ему з Полскои Мнисковну за жону, але в рокъ, познавши его баламутню в царскихь палацахь[с], того 412—Гришка, царя, бояре, простыи люде московскиї забили—412. И тыхь поляковь, котриї при нем были, побили, а зацьнѣи-

ское[ч] зь своим людомъ на помочъ, зточивши битву зь шведами, шведов розгромили и побили, и самого гетмана шведского забили, а[ш] шведовь девять тысячеи побито, а иншиї вь Двинѣ, реце, потонули, утекаючи. А котриї попереплывали, от посполства побиты, и пойманных значныхъ было немало, корогвеи шведскихъ десят взято. Самыи вождь,//
стриї королевскии, раненыи, ледве с килкама 73 зв.
корогвами утеклъ.

415—Року 1611, [щ]—[щ] июля 5, крол Жигмунтъ взял от Москвы Смоленскь. Тых же часовь забунтовавшися, москали[ю] царя своего Василя Івановича, роду Шуискихъ, постригли—415 и отдали его з братом его, кнземъ Димитриемъ Івановичем Ляхом. А кролевича полского 416—Владислава обрали—416 и просили себѣ

у кроля Жигмунта за цря, на що кролевичю
и присягли. І Владиславь Жигмунтовичь,
кролевичь, писался обраннымъ цремъ москов-
ским, а поляки, [я—я] от короля посланныи,
обняли царствующи город[ь] Москву, в Ки-
таигородѣ мешкали. Потом в рокъ, в вели-
74 кії // постъ, приходилъ Жолковскии, гетман
коронныи, з воискомь полским и литовскимъ
на помоч своим, зостаючим вь столицы, бо уже
на нихъ збиралася москва, и, шкоды немало
учинивши москве, воиска полскии отишли.
Три роки поляки держали царство Москов-
ское и мешкали вь столицы, [417]—а на четвер-
тыи рокъ—[417] кнзи и бояре московскии, собрав-
ши немалое воиско, пришовши к Москве в ден
свтго великомученика [а—а] Дмитрия, взяли
Московское царство, Китаигород, поляковь
выбили, и посадили на сталицы[б] цря Михаила
74 зв. Федоровича,// роду Романовых.

[418]—Року 1615 Желковскии, гетмань ко-
ронныи, и иншиі панове ходили до Волохь—[418].
Там же татарове розгромили воиско полское
на Цыцори, гетману Жолковскому голову от-
тяли и казали, абы снь его пред воиском та-
тарским возил голову. А иншихъ панов по-
бравши, отослали [419]—цесарю турецкому—[419],
особливе кнзя Корецкого, Струса и иншиx
много.

[420]—Року 1619 кролевичь Владислав—[420]
з великимъ воискомъ ходил до Москвы и[в] на
Покров пресвятои Богородицы добывал самои
столицы, от Орбацкои, [г—г] Тверскои башты
крѣпко биючися. А потом мсца декабрия учи-
75 нил з Москвою // примире в [д]—ден свтго Ми-
колы—[д].

Року 1621 [421]—быль в Киеве Феофанъ—[421],
патриарха иерусалимскиі, посветил Иова Бо-
рецкого на митрополию Киівскую, Исаию
Копинского — на архиепископию Смолен-
скую, Исакия Борискевича — на епископию
Владимерскую, Аврамия Стагонского — на
епископию Туровскую. Того ж року цесар
турецкиі Османь поднесь воину против Коро-
нѣ Полскои. Крол Жигмунтъ послал сна
своего, королевича Владислава, против турка
75 зв. з воискомъ, самъ з посполитым // рушенемъ
остался, збираючи болшее[е] воиско. Влади-
славъ, кролевичь, переправившися за Днепръ[є],
стал под Хотѣнемъ у Волоскои земли и око-
пався.

Црь самъ турецкии, маючи воиска де-
вяткротъ сто тысячеи, ишол до Волохь через
Дунаи, воиско его переправлялося сорокъ
днеи и сорокъ ночиї. Вперед пришол Кара-
кашь-баша и дал битву полякомъ под Хотѣ-
немъ, в которои битвѣ згинуло турковь че-
тырнатцат тысячеи. Тымъ часом пришол
и самъ црь турецкии. Натягло тежь и казацкое
воиско з гетманом Сагоидачным. Поляки
розне // подезьдами, герцами и чатами урыва- 76
ли воиска турецкии, а казаки вночи тихо про-
билися аж до самого цря турецкого намету.
Црь перестрашенныи з намету утеклъ, тым

Цар Михайло Федорович.
Малюнок XVII ст.

часом козаки много турковь позабивали, за-
чим стривожился барзо и црь, і все его воиско.
Почюли тежь, же и крол самъ з великим воис-
комъ уже до Львова пришол и идеть противь
турковь, отколъ в туркахъ болше прибыло
тривоги.

До того стал голод великии в воиску
турецком, шмат хлѣба куповали // по чер- 76 зв.
вонному золотому, бо где пошли на здобычь

[о]Мигалевого [п]Мигаліово *арк. 330* [р]рокъ [с]полатахъ
[т]на [у]кнѧз [ф]судерманскїй [х—х]и [ц]Ходкевича [ч]кур-
деллѧнскїй [ш]*відсутнє арк. 330 зв.* [щ—щ]мсца [ю]москва
[я—я]в той часъ [ь]градъ [а—а]Хва *арк. 331* [б]столицы
[в]*відсутнє* [г—г]и [д—д]шестый на стителѧ Хва Нико-
лаѧ [е]болшое [є]Днѣстръ

хлѣба, всюды ихъ воиска полскии и казацкии громили и побивали. Для того црь турецкии учинил з королем Жигмунтомъ примире вѣчное. І вернулся црь турецкии назад, а крол и воиска полскиї з веселемъ отошли до Полскои, хвалячи Бга. Турковь пропало воиною и голодом пятькротъ сто тысячеи. За што

По смерти короля Жигмунта року 1633-г Владиславь Четвертыи, снь Жигмунта, короля, обранныи зостал королемь полскимъ, укоронованныи на кролевство. Тогды жъ и [425]—Петрь Могила—[425], воеводичь волоскиї, архимандрить печерскиї, посвещеныи на митрополию Киевьскую. и—и Которому кроль Владиславь отдаль церковь столечную митрополитанскую Свтои Софиї, манастырь Выдубецкии,

Хотинський замок.
Сучасний вигляд.

розгнѣвавшися, панове турецкиі царя Османа тятивою удавили, [422]—а стрия его посадили на царствѣ—[422]. Такъ, шукаючи чюжого, Османъ свое ж—ж з душею згубил навеки.//

77 Року 1630 [423]—гетман казацки Тарас—[423], собравши воиска, збунтовался на поляковъ. Против которого гетманове коронныи з воисскомъ пошли и под Переясловлем воину точили. Тамъ немало полского воиска козаки побили, золотую короговь усарскую[з] за Днепром у Бору всю збили. Потом учинили примире, Тарас с казаками кролеви на послушенство присягь, а крол имъ тое воеване пробачилъ.

После тоеи воины того жь року восени моръ барзо великии былъ по всеи Украинѣ,//

77 зв. почался мца июля, а скончился на концу мсца декаврия.

Того жъ року [424]—навеснѣ умерь Иωвъ Борецкии—[424], митрополитъ киевскиі, похован в монастырѣ Михаиловском Золотоверхомъ.

Року 1632 кроль Жигмунтъ умерлъ, кролевал сорокъ лѣтъ и пятъ.//

Свтого Спаса церковь в Печерском местечку и Десятиннои Бдцы і—і зь слободою Софѣискою. Которыи всѣ церкви унияты держали през лѣть, і—і и опустѣли были до конца, ажь Петрь Могила, митрополить, от короля Владислава ωдержавши, тыи всѣ црква й—й // поотправлял коштомъ и манастырь единѣ 78 зв.
Пресветои Софиї, а в Выдубецкомъ другиї побудоваль, такьже и манастырь Братскиї в Киеве розширилъ, а колегиумъ фундовалъ.

[426]—Року 1634-г—[426] король Владислав под Смоленском Шеина з московскимъ воискомъ великимъ, которыи Смоленска добывалъ, звоевал. Которыї гды примиря просили, учинил крол з ними примире, а риштунокъ весь военныи побравши, безбронныи Шеина з воискомъ московскимъ доброволне отпустилъ.

Року 1637-г гетман коронныи Потоцкии з воискомъ полским ходил на казаков за ихь бунты и к—к декабрия, 6-г дня, [427]—под Боровицею—[427] розгромилъ.

А потом знову навеснѣ року 1638-г, [к—к] маия 8-г дн҃я, тои же гетман Потоцкии ходил з воискомъ полскимь на казаков. И билися под
79 Старцемъ // з казаками, учинили з козаками покои.

[428]—Пан Кисел—[428] и иншиї панове присягнули козаком именемъ гетмана коронного, же над ними не [л—л] мъститися, а казаки вѣрностъ поприсягли кролю и Речи Поспалитои. А после тоеи присяги, взявши Павлюка, гетмана казацкого, в Варшавѣ стратили, а Кизима, киевскогω сотника, изь его с҃номъ и зь иншими в Киевѣ на пали позбивали. И постановили поляки, абы болше шести тысячеи казаков реестровых не было, и гетмана абы казаки себѣ не обирали, але кого имъ крол подасть, и полковники над козаками абы поляки были, а на Запорожье полками ходити на залогу, перестерегаючи, жебы якиї бунты з козаковь не починалися.

79 зв. Року 1639-г гетманъ коронныи,// пан краковскиї Кодакь[429] ωсадил.

Року 1643-г [м], [н—н] ианнуариа 1-г дня, преставился Петрь Могила, митрополитъ киевскиі, оборонца великиї и умножителъ православия. Похован в церкви великои Печерского манастыря. По его смерти зосталъ митрополитомъ Селиверстръ Косовь.

[430]—Року 1648-г Богдан Хмелницкии зь Чигирина пошолъ на Запорожe—[430] и зь татарскимъ мурзою Тогаи-беемъ сьприсягься против поякомъ. Гетманове каронныи Потоцкии и Калиновскиї выслали комысара Шембєрка з козаками реестровыми а с частю полского воиска Потоцкого, каштеляна, и

Король Владислав IV. Портрет.

Митрополит Петро Могила. Портрет. Копія XVIII ст.

сами за нимъ гетманове пошли. Гды пришли Потоцкии и Шемберко близко Запорожя, казаки // реестровыи передалися и посполу 80
сь Хмелницкимъ и зъ татарами стали против поляковь. Обачивши Потоцкиі и Шемберко, з полскимъ воискомъ почали уходити, але Хмелницкии з козаками и з ордою, догонивши ихь на Жовтых Водохъ, у Княжого Баираку, розбили и Шемберка зь иншими взяли в неволю, а Потоцкого, раненого[о], на Запорожье

арк. 332 [ж—ж]царство ʼгусарскую [и—и]а на архимандрыю печерскую вступилъ року 1628. [і—і]церковъ [ї—ї]тридцат сѣмъ [й—й]великимъ [к—к]мсца *арк. 333* [л—л]мѣли [м]1647 [н—н]мсца *арк.333 зв.* [о]ранного

отослали, там жє и умєрлъ. Тоє дѣялося в пость вєликиі.

Гєтмановє обадва коронныи, то послышавши, Чигиринъ выпаливши, уступили под Корсунь, стали противъ Стєблєва за рєкою Росью, тогды ж и Корсунь спалили. Хмєлницкии з казаками и зь татарами за гєтманами вьслѣд пошли, от Стєблєва в мили розбили всє воиско полскоє, обоих гетмановь ко-

80 зв. ронныхъ и иншихъ нємало панов // татаровє в нєволю побрали послє Вознєсєния Гсдня, которыи потомъ з нєволи повыкуповывалися.

Тогды ж зараз кнзь Иєрємѣяш Вышнєвєцкии з воиском своимъ з-за Днєпря уступилъ и на сєи сторонѣ Днепра, под Прилукою, розгромилъ казаковь полку Уманского и иншихь. А Кривонось, полковникь Хмєлницкого, пришовши в чєтырєдєсять тысячєх козаковь до Полонного, гдє было много шляхты и люду посполитого, взялъ мѣсто Полонноє, побил шляхту, которыі нє могли утєчи, и жидовъ великоє множство выстиналъ. А кнзь Вишнєвєцкиї пошолъ до полскихь мѣстъ.

Того жь часу полковникь Ганджа з нємалым воискомъ казацкимъ пошол под Тилчинъ, в котором мѣстє вся шляхта воєводства Брас-

81 лавского была запєрлася,// и кнзь Чєтвєртєнскиї Іванъ з ними ж запєрлъся.[n]—[n] Ганджа тєды моцно Тылчина добывалъ. Шляхта зь Тылчана жадала примиря. Ганджа з ними примиря учинилъ, потрєбовал, єднакъ[p], того, абы єму жидовъ выдано. И так шляхта выдала жидовь всѣх зь всєю их маєтностью. [n]—[n] Ганджа жидовь всѣхь казалъ выстинати, а маєтъ-

ности ихъ себѣ побралъ и отишолъ ѡт Тилчина. Послє нєго рыхло другиі полковникъ Хмєлницкого, Ѡстапъ Иванскиі, пришол до Тилчина зь своимъ полкомъ, добылъ замку Тилчинского, шляхту, которая в томъ замку была, выбилъ, гдє и кнзь Чєтвєртинскиї Иоань, православныи, был забитыи, а княгиню єго до Умани взято в нєволю. Хмєлницкии потомъ рушился з воискомъ,// стал на Паплин 81 зв.
цахъ.

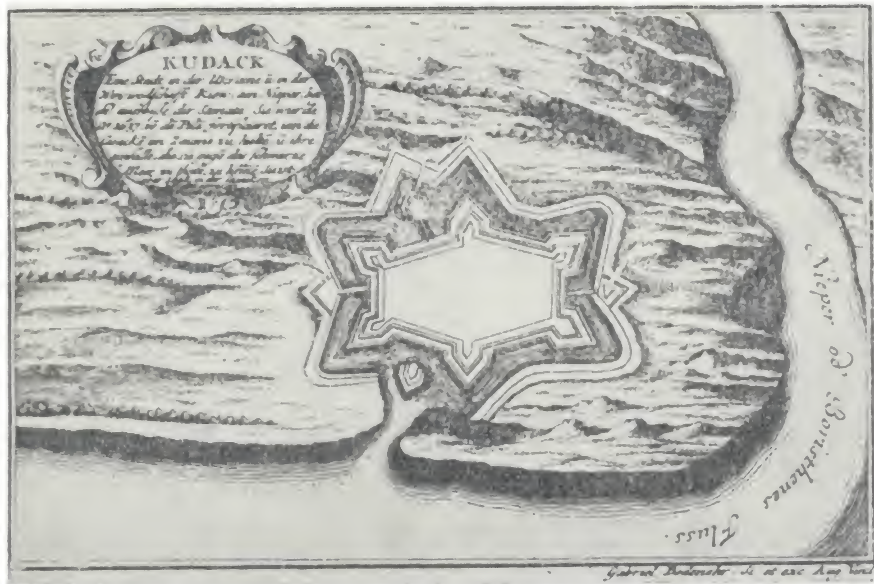

План фортеці Кодак.
Гравюра XVII ст.

Того ж лѣта крол Владиславь в мѣстє литовскомъ, в[с] Вилню, умєрлъ. Послышавши Хмєлницкиі о смєрти короля Владислава, рєвнє плакалъ зь иншими своими, жалуючи такого монархи, бо кролъ [431]—Владиславь барзо былъ добротливыи Руси и зычливыи—[431].

Потомъ Хмєлницкии, потягнувши з воискомъ, сталъ на Пилявцахъ. Противь єго пришло всє воиско полскоє, тысячєи з[с] шєздєсять, з гєтманомъ Фирлєємъ. Туды ж зь своими людми пошли и князєвє Вишнєвєцкии[432], и Домникь[433], такьжє и иншиі пановє, и притиснули были козаковь, крѣпко на них напираючи такъ, ижь и утѣкати были иншиї почали. Алє ижь рєимєнтаровє полскогѡ воиска, Фирлѣи и кнзи, такжє и иншиї пановє,// мєжи собою нєзгажалися, кождыи своє гонячи, 82
козаковь нє звитяжили. До того приспѣли шесть тысячєи тотаровь Хмєлницкому на помоч, от которых поляковє[m] взявши языка о томь, жє и самъ ханъ идєтъ Хмєлницкому на помочъ, обоз вєсь и скарбы свои покинувши, рємєнтаровє и пановє розбѣглися, куды кто могль уходити, и всє воиско полскоє за ними. Тамъ жє барзо много скарбовь и людєи казаки и татаровє набрали.

Оттол Хмелницкии и хан зь своими воиск[т]ми потягли подо Львовь. Идучи, много татарове мѣстъ и сел попустошили и[с] палили, и людеи в неволю побрали. Подо Львовомъ ставши, много барзо шкоды начинили, а лъвовяне сами переєднали Хмелницкого, давши єму много скарбу. Оттолъ пошол Хмелницкии
82 зв. зь ханом // под Замостъе, всюды пустошачи і в неволю людеи татарскую беручи. Гды Замостья добывали, и замостьяне многимъ скарбомъ от Хмелницкого откупилися. А чаты козацкии тым часомъ и татарскії ажь за Выслою попустошили. За тымъ зима надишла, тєды Хмелницкиі и ханъ з великою барзо корыстью скарбовь повернулися додому.

ЯНЪ КАЗИМЕРЪ[434]

Року 1649-г Янь Казимерь, братъ родныї кроля Владислава, ωбранныи на королевство Полскоє, вышол зь кляштора, покиновши габитъ мнискиі, зосталъ укоронованныї // кро-
83 лемъ полскимъ и зараз почалъ на веснѣ высылати воиска полскиї противь Хмелницкогω. А Хмелницки, собравши своє воиско и татарскоє взявши на помочь, пошолъ до Полскои, притягнувши под Збаражь, спотжалъ тамъ воиско полскоє[у] з гетманомъ коронным. Тамъ же были кнзи Вышневецкиі и Доминикъ з великимъ воискомъ. Не давши поля козакомъ, поляки заперлися вь Збаражью, чатами выпадаючи, где ихь Хмелницкиї през шестъ недѣлъ добывал и там[ф] заперлъ, же ниωтколъ не могучи живности мѣти, ѣли инщиї стєрво, и з голоду много умирало. Затымъ самъ кролъ Янь Казимирь з посполитымь рушєнємъ притягь под Зборовъ. Тамъ [435]—татарове оскочили
83 зв. зараз короля—[435] так,// же ледве вь Зборов ухватился, а обоз мало не вес татарове розгромили. Зачѣмъ крол упоминалъ през послы Хмелницкого до покою и подданства, обѣцуючи все на жадане Хмелницкого учинити. Хмелницкии, упевнєныи словомъ королевскимъ, покорне пришолъ до короля, поклонь отдалъ и покои учинилъ, где кролъ єму словомъ панскимь вшелякиї волности козакомъ и Руси всеи вь блгочестиї [х]—і в полномъ—[х] церемоніі отправованю обѣцал, [ц—ц] такъже и церкви, ωт униатовь побравши, поотдавати блгочестивымъ, и воискомъ полскимъ на Украинѣ не указывати становискъ ани побытя. Тамъ же за выслугу татаромъ позволилъ кролъ мно-
84 го мѣстъ // на Подолъю, которыї могли бы оборонитися, але казаки, впєред татар приходячи, кь мѣстам людеи упевняли покоємъ, а гды ихъ пускали в мѣста, за ними тотарове вьслѣд входили и людеи со всѣми скарбами брали в неволю. Горе! Горе![ч—ч]

Того жь року приѣхал до Киева светѣишє патриарха иерусалимскиї Паисиї, до которого в Киевь приѣзжалъ гетман Хмелницкии. Тогды жь и Адамъ Киселъ на воеводство Киевскоє приѣхалъ до Киева.

Року 1650-г [ш—ш] Хмелницкиі, пославши сна своєго старшого Тимоша Хмелницкого з козацкимъ воискомъ и зь татарами, Волос-

Король Ян Казимир.
Гравюра В. Гондіуса. 1649 р.

кую землю всю попустошилъ, [щ—щ] у Василя, воеводы волоского, дочку за сна своєго //
старшого Тимоша в малженство. 84 зв.

Того ж року навеснѣ преосвещенныи митрополитъ Селиверстрь Косовь посветил в Киевѣ четырехь єпископовь православных: Иосифа Чапьлича на єпископию Луцкую,

арк. 334 [п—п]А [р]*відсутнє* [с]*відсутнє арк. 334 зв.* [т]полѧки *арк. 335* [у]коронноє [ф]такъ *арк. 335 зв.* [х—х]знайдуючеисѧ в волномъ [ц—ц]заховати [ч—ч]тогды было людемъ Гсдь Бгъ допустилъ за грѣхи [ш—ш]Богданъ ***арк.*** *336* [щ—щ]и оузѧлъ

Иосифа Кононовича Горванского[ю] на епископию [я—я] Могилевскую, [ь—ь] Деонисия Балабана на епископию Холмъскую, в Николскомъ перше манастырѣ его вь черицы постригши, и Антония Виницкого на епископию Перемышльскую, в Печерскомъ монастырѣ его перше вь черицы постригьши.

Року 1651-г гетман коронныи Калиновскиї, вышовши з неволи татарскои, пошол з воискомъ под мѣста Красно[є][а], где был заперлъся
85 Нечаи, полковникь брасловски[и][а] // козацкии, взял мѣсто Красное. Тамъже и Нечая забито на Масленои недѣли. Ѡттол пошолъ до Вѣницы. Тамъ в манастырѣ Вѣницкомъ заперлься быль Богунь, полковникь [б—б] паволоцкои, которого в постъ великии добывало воиско полское десятъ дниі, где и Киселъ молодыи утонулъ в полонку[в]. Хмелницкии прислал Богунови на ратунокь Демка, асавула, з воискомъ, для того гетманъ коронныи Калиновскиї, мостъ на Богу запаливши, ѡтишолъ до Бару, а[г] ѡттолъ далеи в Полщу.

Того ж року навеснѣ Хмелницкии зь ханомъ и з воискомъ казацким и татарскимъ пошол на Полскую землю. Под Берестечкомъ споткалъ его кролъ Казимер // зь своимь 85 зв.
полскимъ воискомъ. Тамъ стали казаки вь лядакомъ мѣстъцу на болотѣ, где ханъ з татарами Хмелницкого и козаковь отступилъ для того, ижь поляки на татар барзѣи натирали, нижь на казаков. Ѡттол татаре розумѣли, же поляки сут на змовѣ з козаками, і такъ, Хмелницкого взявши зь собою, ханъ пошол назад през Украину додому. І тогды могль бы кролъ козаковь в болотахъ натопити и побити, але ласкою своею вьздержалъ[д] жолнѣровь, не казалъ за казаками гонити. Казаки сами, зътривожившися, утекли на Украину, все покинувши, и много ихь барзо в болотѣ потонуло,// якь по мосту, по трупахь 86
ихь ходили и иншиї, утѣкаючи. Тую рѣчку болотную называют Пляшава, а другую за милю от тое рѣчку болотную Ихву. И тамь без числа козаков потонуло.

З-под Берестечка кролъ с посполытымъ рушенемъ пошолъ до Полскои, а гетман коронныи Калиновскиі з воискомъ квартяным

Тимофій Хмельницький.
Портрет. 1652 р.

Розанда Хмельницька.
Портрет. 1652 р.

потягьлъ на Украину под Бѣлую Цєрковь. Тогды ж кнз Иєрємѣи Вышнєвєцкии, захорѣвши у Паволочи, умєрль. Хмєлницкии зась з-под Берєстечка пришол до Корсуня, почалъ знову збирати воиско, послал и по татарь. А тымъ часомъ самъ [е]—[е] другою жєною ожєнился. К[є] нимъ гєтманъ Калиновскиї з воискомъ полскимъ до Бѣлои Цркви натягнулъ.

Тымъ часомъ кнзь Радивил, гєтманъ вєликиї литовскиї, и Гонсєвскиї, гєтман, полныи литовскиї, з воискомъ литовскимъ пришли
86 зв. под Києвъ. [436]—Антон,// полковникь київскиї—[436], з казаками почал былъ з Києва боронитися, алє видячи нє по своєи силѣ, уступилъ з Києва з казаками. А кнзь Родивил[ж] Золотыми воротами вьѣхаль в Києвъ, стоялъ самъ у Свтои Софиї. З манастырєи що єму подобалося — бралъ, тогды ж и Києва нємалую часть спалили на Подолѣ, и манастыр Братскиї увєс, толко цєркви и школы цѣлы застали.

[з]—Тыхь часовь—[з] Калиновскиї, гєтманъ коронныи, з воиском под Бѣлую Цєрковъ притягь[и] и нє[і] добывал Бѣлои Цєркви, [ї]—[ї] ѡт Києва окопалися. Зараз і Хмєлницкии з воискомъ своимъ и з татарами под Бѣлую Цєрковь пришол, гдє тамъ[й] стиснули воиско полскоє, ижь вперед живности имъ ниотколъ и[к] конєм нє допустили, а потом и воду отняли. От посту Спасова до осєни такъ зморєныї,
87 поляки // учинили покои зь Хмєлницкимъ. Позволил Хмєлницкии воиску полскому на зиму становиско на Заднєпрью, такжє у воєводствѣ Браславскомъ от Тѣкича ажь до Днєпра[л]. Поляки, будучи на становискахь, вєликиї, кривды людємъ и казакомъ и мордєрства чинили.

Року 1652-г украинцы, нє тєрпячи кривдь от воиска полского нєзносныхь, почали поляковь пєршє сами забивати по Заднєпрью. Для того поляки з-за Днєпра почали уходити воискомъ. З нихь многихь, пєрєимаючи, козаки забивали. Того ж часу гєтман коронныи Калиновскии з воискомъ короннымъ пошол за Богь и стал на Батозѣ. Послалъ до полку Уманского, яко до своих подданых, абы к
87 зв. нєму [м]—обѣцали прити—[м]. Тым часом // дали Хмєлницкому о томъ знати. Хмєлницкиї зь своимъ воискомъ и з татарами полями нєвѣдома пошол, [437]—полкь уманскиї готовы с собою взялъ и, нєсподѣванє напавши на воиско полскоє, всє розбилъ—[437], там жє гєтмана коронного Колиновского татарин єдин простыи, стявши голову, в торбѣ до Хмєлницкого принєсь. А снъ Калиновского, обозныи коронныи, утѣкаючи, на мосту у Бобновцы[н] обалился и утонулъ, и многих панов єдных позабивали, а других татаровє в нєволю побрали. Зьпод того[о] Хмєлницкиі далєи в Пѡлъскую ходилъ, гдє тотаровє з казаками, много корысти набравши и много людєи в нєволю побравши, отишли додому.

Того ж // року моръ великии былъ по всєи 88
Украинѣ от Сошєствия свтго дха аж до зимы вєликои.

Року 1653-г, [п]—[п] фєвраля 18[р] дня, прєставился Иосифь Кононович Горбанскиі[с], єпископ бѣлорускии. Того ж року, апрѣля 22-г дня, прєставился Адамъ Кисѣлъ, воєвода київскиї, в вєрѣ православныи. Того ж року Чарнєцкии, воєвода рускиї, з воискомъ полскимъ попустошилъ мѣста Вѣницу, Борщоговку, Погрєбища и Калникъ. Богунъ, полковникь, утєклъ до Манастырищъ, тамъ полкь уманскиі пришолъ на посылокъ. А Чєрнєцкии, пришовши, мѣста Манастырщь добыл, полковника уманского Грозденка[т] забито[у], мѣсто самоє спалилъ. Казаки вь замокъ ухватилися
и иншиї // людє, а иншиї погорѣли, и самъ 88 зв.
Чєрнєцкии для вєликого пожару з мѣста уступилъ. А тымъ часомь казаки и людєи[ф] вночи з замку поутєкали, куды кто могль, замокъ пустыи оставивши. Того ж року [438]—под Жванцєм [х]—[х] былъ вь облєжєнью и позволил [ц]—[ц] всє козаком—[438], о що просили, и покои з ними учинилъ.

Року 1654-г [ч]—[ч], гєнвария 5-г дня, Богдан Хмєлницкии, православному [439]—црю і вєликому кнзю Алєѯѣю Михаиловичю—[439] поддавшися зь всєю Украиною по обоихь сторонах Днєпра, выконалъ присягу зь всєю своєю[ш] старшиною в цєркви пєрєясловскои, которои присяги Василєи Василєвичъ Бутурлинъ, црскиї боярин,// слухал. Такьжє и по всѣхь мѣстах козаки и мєщанє присягли црю на вѣчноє подданство в цєрквах. [ш]—Того ж часу татаровє от Хмєлницкого отступили, а зь поляками примирє учинили—[ш].

[ю]Горбацкого [я—я]Мстиславскую [ь—ь]и всєй Бѣлой Руси [а]*П текст пошкоджений* [б—б]козацкїй [в]полонцѣ [г]и *арк. 336 зв.* [д]задєржалъ *арк. 337* [е—е]з [є]*відсутнє* [ж]Родивилъ [з—з]Тымъ часомъ [и]притѦгнулъ [і]*відсутнє* [ї—ї]бо ужє три полки козацкїи ѡт Богу пришли и на прєдмѣстю в Бѣлой Цєркви [й]такъ [к]ни *арк. 337 зв.* [л]Днѣстра [м—м]противъ Хмєлницкого пришли. Они ѡбєцали прїйти. [н]Бубновѣ [о]Батога *арк. 338* [п—п]мсца [р]25 [с]Горбацкїй [т]Гродзєнка [у]забилъ [ф]людє [х—х]кроль Казимиръ ѡт Хмєлницкого и ѡт татаровъ [ц—ц]кролъ [ч—ч]мсца [ш]*відсутнє*

Того *ж* року, мсца августа второго дня, слнцє затмѣнние было страшноє, прєд полуднємъ почалося, на годин три. Былю слнца такая частъ мала, якь мсць на новю третияго дня, и звѣзды на тои час в полудню, в єсныи дєнь были вѣдины.

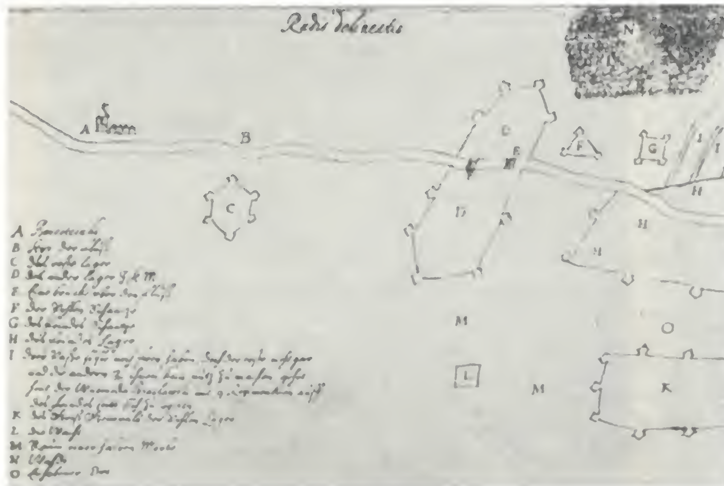

План битви під Берестечком.
Малюнок XVII ст.

Того *ж* лѣта московскиї воиска црскиї побрали на Бѣлои Руси мѣста Полоцкъ, Витєпскь, Нєвєл, Мъстиславь, Оршу, Могилєвь, Шкловь, Копысь, Минскь и инщиї. Самъ црь
89 зв. і вєликиі кнзь Алєѯѣи Михаиловичъ,// зь
триста тысячеи воиска пришовши, взял Смолєнскь, ѡттолъ идучи до Вилня, инщиі побралъ мѣста. Гды пришолъ до Вилня, кнзь Родивилъ [440], вєликиї гєтман литовскиі, з воискомъ своимъ з Вилня уступилъ, [щ—щ] а црь Вилну опановалъ. Тамъ много попустошили и скарбы вєликиі, и нєволников бєз числа з Вилня и инщихъ мѣстъ литовскихъ до Москвы выпровадили.

Того *ж* року вьосєни [441]—гєтмановє коронныи—[441] под Браславъль пришли з воискомъ, к нимъ же и татаровє поза Богомъ притягнули. Против ихь послал Хмєлницкии наказного своєго гєтмана Томилєнка з воискомъ казац-
90 кимъ. Тамъ же на пєршомъ потканю // Томилєнка поляки забили, воиско казацкоє розбили, а полковникъ[ю] Зєлєнскии, браславскиї, Богун, вѣницкии, Голол[я], поднѣстрьскии, и инщии з козаками поуходили до Умани.

Року 1655-г по Рождєствѣ Хрстовомъ [442]—шли[ь] гєтмановє коронныи з вєликою силою своєю под Уманъ—[442] из татарами, добывали [а—а] през три дни всѣми силами, штурмами, арматами, гранатами, огнистыми кулями, которыми нємало людєи в мѣстє забивали. Потом поляки взяли вѣдомость о Хмєлницкомъ, ижь идєтъ къ Уманю на отсѣчъ. Зоставивши Умань, пошли против Хмєлницкого [б—б] з козаками и Шєрємєта, и Рамодановского з воискомъ московским нємалымъ, которыи // приш- 90 зв.
ли[в] зь Хмєлницкимъ на поляковъ. [443]—Мєжь Ставищами и мєжи Охматовом, в полю, которое полє потом названо Дрожиполемъ—[443], бо тамъ много от морозов вєликих дрижало и помєрзало, осадивши Хмєлницкого, нє дали всєму єго воиску скупитися, бо в Буках тогло[г] пят полков до Хмєлницкого, а вь Охматовѣ пѣхоты чєтырє тысячи. На томъ поли поляки чєтырє дни потужнє зь Хмєлницкимь бєз прєстанку билися, а Хмєлницкии, маючи москву на добромъ посилку, отпор потужнє давал полякомъ и татаромъ, такъжє и москва билася крѣпко. Потом Хмєлницкии зь таборо-
ром // своимъ и з московскимъ рушил до Ох- 91
матова. Ляхи крѣпко за ними зь татарами наступовали всѣми силами, алє Хмєлницкиї з москвою такиї имъ далъ отпор, ижь, ничого нє вскуравши, поляки мусили отступити, а Хмєлницкии, притягши до Охматова, нашолъ тамъ своєѣ пехоты чєтырє тысячи. Оттолъ до Буков пришювши, знашол своихь козаковь заднєпрьских пят полков, на которых полковниковь барзо гнѣвался[д], ижь до нєго нє пробивалися. Там жє и з Умани прибыло воиско. З тыми всѣми Хмєлницкии хотѣлъ знову ити против поляков, алє взявши вѣдомостъ, ижъ ужє поляки назад пошли, воиска свои роспустивши на вєликиі пость на стоновиска.

Того *ж* // року навєснѣ, собравши Хмєл- 91 зв.
ницкои воиско казацкоє, а з нимъ боярин

ц҃рский Василєи Василєвичь Бутурлинъ з московскимъ воиском, пошли под Каменєць. Стояли под Камєнцєм двѣ нєдѣли, хотячи єго добыти, алє, ничого нє учинивши, [444]—пошли подѡ Львовь—[444]. Львовянє откупилися, много скарбу давши, и одєржали покои. Оттолъ посылалъ Хмєлницкії Данила[е] Выговского з казаками, и москва з нимь, до Люблина, гдє доставши Люблина, великиї отголь побрали скарбы. Тамъ жє москва взяла и часть жи-

вичъ Бутурлинъ з воискомъ царскимъ до Києва. Зароз захорѣлъ Бутурлинъ в Києвѣ и умєрлъ.

Року 1656-г Хмєлницкии почалъ зноситися [446]—з Ракоцимъ, королємъ вєнгєрскимъ—[446], такъжє и з [447]—королємъ швєдскимъ—[447]. Прєз послы Ракоцого затягал на кровство[з] Полскоє, которыи обѣцал козакомъ много скарбу, вол-

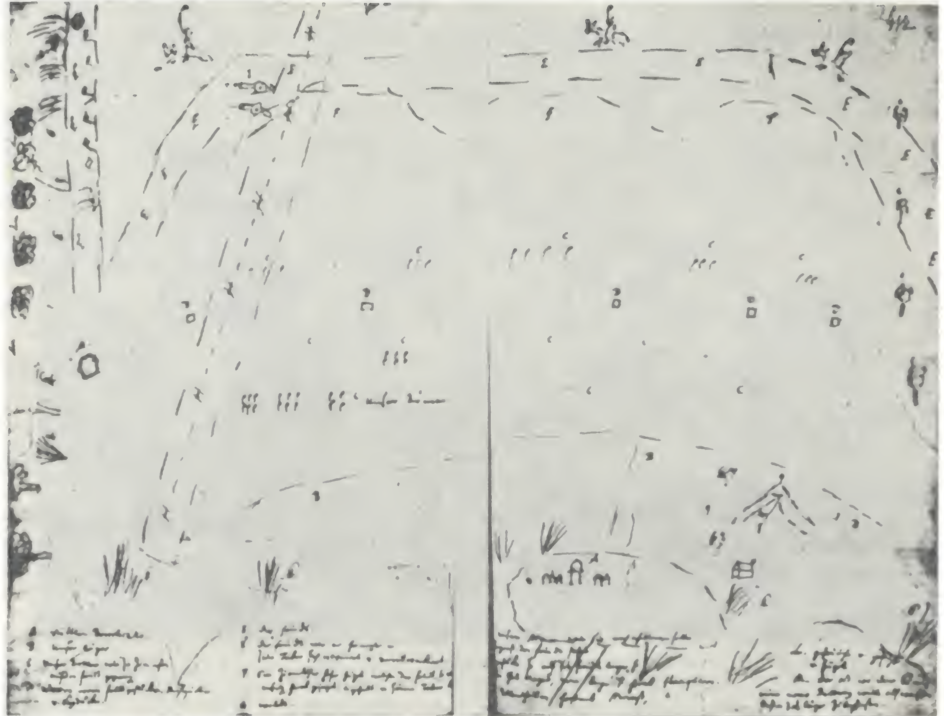

План битви під Берестечком. Малюнок XVII ст.

вотворящаго древа Крєста Г҃дня. А Хмєлницкии з Ботурлиномъ пошли къ Замостью и стояли под Замостъємъ четырє нєдѣли, хо-
92 тячи єго добывати, али из Замостья откупилися.// Оттолъ чаты козацкиї и московскиї ходили ажь за Вислою, пустошачи и корысти великиї бєручи. З-под Замостъя вь осєни вєрнулся Хмєлницкиї на зиму на Украину з москвою и з великими скарбами. [445]—Под Озѣрною—[445] нєсподѣванє споткали ихь татаровє и осадили были, алє ихь козаки и москва отбили такъ, ижь, ничого нє учинивши, отишли прочъ, єднакъ козаков много настинали и набрали в нєволю тых, которыи, нє смотрячи воиска, нєпорядне впєрєд спѣшили[є] додому, нє чувши о татарахь. Тогды ж много московского воиска в дорозѣ помєрзло; снѣгом, запавши, бо ужє зима была. И пришли[ж]
92 зв. в постъ // прєд Рождєствомъ Х҃рстовымъ Хмєлницкии до Бѣлои Цєркви, а Василєи Василє-

ности и маєтности. Навєснѣ послалъ Хмєлницкии Антона, полковника києвского, наказнымъ гєтманомъ з воискомъ казацким на помочъ Ракацому до одєржанъя кролєвства
Полского. Гды пришол Ракоцыи // зъ своими 93
и з казацкими воисками, мѣста полскиї єму поддавалися, и самую Варшаву и Краковъ взял.

А крол Казимир, нє могучи против Ракацого стати, отѣхал до чюжои зємли. Крол тєжь швєдскиї, тогды ж вышовши з воискомъ, побралъ мѣста полскиї, єго кролєвству прилєгли Мардєборкь, Плоцкъ, Торунъ и иншиї, и своими осадилъ жолнѣрами. Такъ крол

арк. 338 зв. [щ—щ]нє могучы противъ царской силѣ стати *арк. 339* [ю]полковники [я]Гоголь [ь]пришли [а—а]Умани [б—б]впєрєдъ татаровє припавши нєсподѣванє ѡсадили Хмєлницкого [в]ишли [г]тѧгло *арк. 339 зв.* [д]розгнѣвалсѧ [е]Данилка *арк. 340* [є]спѣшилисѧ [ж]пришовши [з]кролєвъство

шведскиі и Ракоціі, [и]—[и] полскими подєлившися[і] мѣстами, Ракоцого многиї панове полскиї приняли за кроля и єму присягли, а крол шведскиї отишол додому.

Року 1657-г кролъ полскиї Казимєръ з
93 зв. чюжои зємли повєрнулъ, [і]—[і] // затягши такъжє и Чернєцкии, воєвода рускиї, з воискомъ притягнулъ противъ Ракоцого. [й]—И Рокациі—[й] зь своимъ воискомъ нє могучи опєртися, а звлаща, жє и Антонъ з козаками почали уходити на Украину, и Ракоцыи з ними жь уступовал з Полщи до Украины, бо от Вєнгєръ воиско полскоє єму заступило дорогу. И такъ под Межибожємъ полскоє воиско догнало Ракоцого, и татарє полякомъ приспѣли на помочь, козаки утєкли ѡт Ракоцого додому, а Ракоцыи самъ почал з поляками о покои трактовати.

Поляки, любо ужє в рукахь мєли Ракоцого, єднакъ зь людскости своєи учинили з ним примирє и лєдвє самого Ракоцого умъчали
94 до Вєнгєрь, // жє єго татарє нє ухватили, за нимъ гонячихся[к]. Алє воиско Ракоцого з таборомъ и гєтмана єго татарє розобрали. Антонъ, наказныи козацкии гєтманъ, от Ракоцов[л] ушовши, приѣхалъ до Хмєлницкого, засталъ єго хорого, и новиною о Ракоцомъ нєдоброю, и своимъ от нєго ухожєнємъ причинилъ Хмєлницкому хоробы.

И такъ [448]—Богданъ Хмєлницкии того ж року 1657-г, мсца июля, умєрль—[448], и похованъ в суботу[м], мсца августа 22-г дня.

Того ж року, апрѣля 27-г дня, прєставился Сєливєрстрь Косовь, митрополит києвскии, и похованъ в цєркви катєдранои Свтои Софиї в Києвѣ.

По смєрти Богдана Хмєлницкого // зараз 94 зв.
обрали [н]—[н] сна єго молодшого на гєтманство, Юрья Хмєлницкого, алє ѡн, молодыи будучи, уступилъ гєтманства писару воисковому єнаралному Иѡанну Выговскому, и зосталъ Иоаннъ Виговскиї гєтманомъ.

В'їзд Я. Радзивілла до Києва. Малюнок А. Вестерфельда. 1651 р.

Року 1658-г, мсца гєнваря, зосталъ митрополитомъ києвскимъ Дионисиі Болабанъ, и того ж року навєснѣ поѣхалъ з Києва до Чигирина, и до своєи смєрти ужє нє бывалъ в Києвѣ. Того ж року о Сошєствиї свтго дха ходилъ Іван Выговскиї, гєтман, кь Пултавѣ на [о]—[о] Пушкаря, полковника пултавского, которыи єго нє хотѣл мѣти за гєтмана, [449]—збил Пушкарєво воиско—[449] и самого Пушкаря забилъ.

Того ж року, [п]—[п] августа 22-г,// поднєсли 95
Виговскиі руку на [р]—царя. Приходил Даниилъ Выговскиї з татарами под Кієвъ, сталъ на Николкои горѣ, а києвскии полкь козацкии на Шковицы—[р]. Алє єго воєводы києвскиї и[с] царскиї Василєи Борисовичъ Шєрємєтов, кнзь Юрьи Борятинскои и Иван Чаадаєвъ розбили, самъ лєдвє[т] Выговскиї утєклъ чалномъ в одной сукни. Много козаков, утєкаючи, вь Днєпрь и в Почаинѣ потонуло. Тогды ж и[с] Києвь мало нє вєсь спалєнъ. [у]—[у] Потомъ [ф]—[ф] приходилъ и[с] самъ гєтманъ Иоань Выговскии зь своими [х]—[х] полками и зь татарами под Києвъ,

а ничого не учинивши, поєднался з воєводами црскими києвскими и отишолъ.//

95 зв. [ц]—Року 1659-г, мсца маия, Іван Виговскиі, гєтманъ, послал Гуляницкого против москвѣ. Кнзь Трубєцкии с царскимъ воискомъ [450]—облегли єго в Конатопѣ—[450]. Тогды ж потаємне затягь Выговскиі хана з татарами и пошолъ под Конотопъ.

Тамъ же воиска московские, не сподѣваючися татаровъ, вышли ко Мылникомь з табору, а татарове, долинами зашовши, разомъ, з козацкимъ воискомъ несподѣване ударили на мовское воиско—[ц]. Где [ч—ч] много и[ш] москвы побили, и в неволю [щ—щ] значных побрали татарове. А иншое воиско московское [ю—ю] оборонную рукою [я—я] увышло до Путивля.

[ш]—Того ж часу приѣзжалъ до Гадячого
96 Бєнєвскии // от короля Кизимера, намовляючи гєтмана Иоанна Выговского з козаками, абы, отступивши от цря, жили под королємъ.

И обѣцал именем кролевскимъ вшелякиі волности такъ духовнымъ, такъ и свѣцкимъ, в вѣрѣ рускои будучимъ, яких потребовалъ з воискомъ Выговскиї. На що все потомъ кролъ зь сенаторами и присягь. А [451]—Выговскиї обѣцал з воискомъ подрол кемъ быти—[451], але потомъ тоє от кроля не сталося козаком—[ш].

Того ж року, августа 7-г дня, ωтступили Выговского Иоанна, гетмана, перше полки заднепрьские козацкиї, не хотячи з Выговским полякомъ подаватися, але под црємъ //
московскимъ хотячи жити, яко под [ь—ь] право- 96 зв.
славнымъ.

Побили ляховь на стоновисках, за Днепромъ будучих, перше в [а—а] Переясловлю, потомъ в Нѣжинѣ і в Чернѣговѣ. В тои же часъ [б—б] Немирича забили. Тогды ж пошол Юриї Хмелницкиї з Даниломъ Выговскимъ, швагромъ своимъ, у воиско ку Фастову. Послышавши ω томъ, [в]—на его повьстаню козаковь Иоань Выговскиї, гетманъ—[в], пошол з Чигрина за Хмелницким. И гды зышлося воиско под Хвастовомъ, мѣстечком[г], [д—д] сентября 10-г дня, взяли козаки гетманство и булаву у Иωана Выговского и обрали себѣ за гетмана Юрия Хмелницкого молодого. Выговскиї Иоанъ ушол до Ляховъ,// за нимъ по- 97
шол былъ и Даниилъ Выговскиї, але его в Лысянцѣ козаки ухватили и москвѣ отдали. [е]—Проваженыи—[е] до цря, умерлъ на дорозѣ.

арк. 340 зв. [и—и]кроль венгерскіи [і]подѣлилисѧ [і—і]войско [й—й]А Ракочій *арк. 341* [к]гонѧчисѧ [л]Ракочого [м]Суботовѣ [н—н]козаки [о—о]Мартина *арк. 341 зв.* [п—п]мсца [р—р]єго црское пресвѣтлоє величество. Самъ гетманъ Іванъ Выговскій з войскомъ козацкимъ и татарскимъ ходилъ под Гадѧчъ, а с-под Гадѧчого пошедши, ωблеглъ мѣсто пограничноє царскоє Каменноє. Которого мѣста не добывши, ωтступилъ. А Данила Выговского, брата своєго, з частю войска козацкого и татарского присилалъ под Кієвъ, которій, пришедши сталъ на Николской горѣ, а кієвскіи полкъ козацкій сталъ на горѣ Шкавицы. [с]*відсутнє* [т]єдно Данило *арк. 341 зв.— 342* [у—у]того жъ часу приѣжджалъ под Гадѧчъ Казимеръ Беневскій, воєвода черниговскій, в посєлствѣ ωт королѧ Казимера до гетмана Іωана Выговского и до всєго войска козацкого, намовлѧючы гетмана з козаками абы ωтступивши ωт православного царѧ, жили под королємъ. И ωбецал именемъ кролевским вшелѧкіи волности такъ духовнымъ якω и свѣцкимъ в вѣри православной будучимъ, якихъ потребовалъ з войскомъ козацкимъ гетманъ Выговскій. На що все потомъ король з сенаторами и присѧглъ, а гетманъ Выговскій ωбецал // з войскомъ козацкимъ под королємъ быти, але потомъ тоє ωт королѧ не сталосѧ так козакомъ. [ф—ф]тоєж осени [х—х]козацкими *арк. 342— 342 зв.* [ц—ц]ωт Кієва тогож часу. Поєднавшисѧ под Кієвомъ Іванъ Выговскій, гетманъ, прислалъ з московскими людми и з грамотами воєводскими Тимоша Цюцюру, полковника перєѧславского, под Варву до кнѧзѧ Григорїѧ Ромодановского, ознаймуючи тотъ миръ, которій з войсками царскими ωблегши Грнгорїѧ Гулѧницкого в мѣстѣ Варвѣ з трома полками: нѣжинскимъ, прилуцкимъ и черниговскимъ, держалъ в ωблеженю три недели. И скоро взѧлъ певную вѣдомость кнѧзь Григорій Ромодановскій ω примирю, ωтступивши ωт Варвы, пошолъ зо всѣми войсками до Лохвицы зимовать. В тѧгненю идучого напали татаре з козаками и мало не увесь табуръ розгромили. Року 1659 Іван Выговскій, гетманъ з войскомъ козацким, затѧгши к собѣ хана зо всѣми потугами татаръскими, где былъ и ωбозный коронный Потоцкіи з частю воиска полского ходилъ под мѣсто Зѣнков. Зимою в постъ великій стоѧлъ под Зѣнковомъ ндль три. А въ Зѣнковѣ былъ заперлъсѧ Силка, козакъ запорозкій, назвавшисѧ гетманомъ наказным // з людомъ царскимъ, донцами и козаками розными. И тамъ ничого не вскуравши, ωтступилъ зо всѣмъ войскомъ ωт Зѣнкова. Ханъ з ωрдою пошолъ до Криму, обозный коронный Потоцкій — до Полской. А козацкоє войско розпустилъ по домах. Тылко Григорїѧ Гулѧницкого, полковника нѣжинского, гетмана наказного северского, придавши єму два полки: черниговскіи и калницкій и татаръ пѧтсотъ, послалъ до Конотопу. Где прибывши кнѧз Трубецкій з великимъ войскомъ царскимъ московскимъ, ωблегли єгω в Конотопѣ и держали в ωблеженю ндль. Тогды Іванъ Выговскій знову затѧглъ хана з татарами потаємне и пришолъ под Конотопъ. Тамже войска московскіи не сподѣваючисѧ татаровъ, выйшли комонныкомъ и з пѣхотою з табуру противко Выговского. А татаровє, переправившисѧ Конотопъ в вершинѣ за Сосновною, долинами зашедши ззаду [бо спереду к гребли сосновской и ишло войско козацкоє] разомъ несподѣване з ωбоихъ сторонъ [ч—ч]барзо [ш]*відсутнє* [щ—щ]людей [ю—ю]з кнѧзємъ Трубецькимъ [я—я]ωд Конотопу *арк. 343* [ь—ь]паномъ [а—а]мѣстѣ [б—б]и пана Юрїѧ [в—в]Іωанъ Выговскій, гетманъ, ижъ на єго козаки повстали [г]мѣстомъ [д—д]мсца [е—е]Которого, гды провадили

Тымъ часомъ [е—е] Безпалыі, гетманомъ казацкимъ отозвавшися, зоставалъ [ж—ж] при кнзю [з—з] Трубецкомъ, которыи [и—и] под Конотопомъ былъ [і—над] воискомь московскимъ гетманъ[—і].

Казаки тежъ заднѣпръскии, гды ляховь на Заднѣпрью побили, писали до кнзя Трубецкого, особливе [і—і] Цюцара[й], полковникъ

Гетьман Богдан Хмельницький.
Гравюра В. Гондіуса. 1651 р.

Цар Олексій Михайлович.
Малюнок XVII ст.

переясловскиї, абы скорѣи до нихъ поспешил и знову ихь принял под црскую руку. И такъ кнзь Алеѯѣи Никитичъ Трубецкиї з воискомъ црскимъ приѣхал до Переяслов-
97 зв. ля[452]. [к—к] При црю православном // верно жити обѣцуючи, тамъ же все воиско згодне[і] обоихь сторонъ Днепра ѡбрали и утвердили гетманомъ Юрья Хмелницкого за позволениемъ кнзя Трубецкого.

Року 1660-г, мсца августа 7-г дня, Василеи Борисовичъ Шереметов, бояринъ і воевода киевъскии, з воискомъ московским порядным зь Киева и Юриі Хмелницкии з воискомъ казацкимъ зь Чигирина пошли противъ поляковъ. Пришол Шереметъ под Любаръ, а Хмелницкии под Слободища. Тамъ же не дали Хмелницкому и козакомъ з воискомъ Шереметовым зыитися ляхи и татаре, осадили // Шеремета под Любаремъ [453], 35 милъ от Киева, а Юрья Хмелницкого под Слободищами. 98
До Хмелницкого уломилися ляхи до табору и армату были опановали. Казаки почали утѣкати, а гды обачили, ижь татаре дорогу имъ заступили, застоновилися. Имъ[л] поправившися, ляхов з табору своего выбили и армату свою отняли, короговь усарскую кролевскую збили. Там же былъ з ляхами и[і] Иоань Выговскиї. Затым поляки і Выговскиї козаков почали до примирья зь собою и до голдованя крюлю призывати. Хмелницкии не хотѣл, але козаки на Хмелницкого крикънули, жебы змирил. [м—]І такъ Хмелницкии змирилъ[—м] и кролю поддался.// И Шеремет оборонною рукою з-
под Любара назадъ ишол под Чюдновь. Тамъ 98 зв.
же знову ляхи, козаки и татаре облегли Шеремета з воискомъ црским и з полками заднепрьскими, и зь киевским. Тамъ [н—н] през три ндли, гды были вь облеженью, [о—о] Цюцюра, полковникъ переясловскиї козацкии[м], зъ тремя полками козацкими ляхом передался. [п—п] Шереметъ, же не мѣлъ уже корму, почалъ трактовати з поляками. [р—р] Ради[м] поляке,

обѣцали Шєрємєта вцѣлє[с] з воискомъ назад одправодити, риштунки побравши под присягою. За що гды татарє на ляхов розгнѣвалися, нє додєржавши[т] поляки слова, Шєрємєта з
99 воискомъ єго выдали татаромъ,// а инших началных межи сєбє разобрали, Шєрємєта зь иншими татарє до Крыму попровадили.

Наступила затымъ зима. Хмєлницкии полякомъ подавал становиска по сєи сторонѣ Днєпра, ажь до Днєстра. И хотяи жє поляки нє толко людємъ простымъ, алє и козакомъ

Меджибізький замок. Сучасний вигляд.

чинили мордєрства, нє дбалъ о тоє Хмєлницкиї, гнѣваючися за тоє, жє нє хотѣли з поляками битися под Слободищами, алє кричали пєрєдатися, бо єсли бы Хмєлницкии зышолся был з Шєрємєтом, то мѣли поляки з татарами назад уступати. В тои часъ, гды Юрии Хмєлницкиї з казаками ляхомъ прєдался, выдавши Шє-
99 зв. рємєта, [454]—Иоаким Самко, Юрия Хмєлницкого дядко—[454], єго ж гєтман // наказныи, зоставлєны на Заднєпрью, нє улюбивши того[у], што полякомъ казаки пєрєдалися, задєржалъ под црскою дєржавою воиско заднєпрьскоє. Року 1661-г въосєни Юриї Хмєлницкиі зъ своими казаками и з[у] ханом крымскимъ ходилъ на Самка под Пєрєясловлъ. Стояли до зимы и ничого нє учинивши, толко много попустошила орда і в нєволю побрала, такъ знову [ф—ф]ѡтишли.

Року 1662-г Юриї Хмєлницкиї з козаками и з ляхами пошол за Днєпръ под Пєрєясловлъ, добывалъ Пєрєясловля, а послышавши, ижь кнзь Рамодановскиї з московскимъ идєтъ вои-
100 скомъ, отступилъ от Пєрєясловля.// Сталъ протива Канєва кнзь Рамодановскиї з воискомъ своимъ, притягши из Самъкомъ, гєтманомъ заднєпрьскимъ, [455]—розбили Хмєлницкого—[455], побили нємало казаков, у Днєпръ нагнали, и иншиї казаки многиї потонули. [х—х]Хмєлницкии зь старшиною чолнами попєрєплывали[ц], всєго отбѣгши, и ляхи з ними жь. Дѣялося тоє мсца июля 23 дня, ляхов в Канєвѣ и индє свои ж казаки нємало позабивали. Московскиї воиска и казацкиї заднєпрьскиї зараз пєрєшли [ч—ч]на сєи бокъ Днєпра, алє Хмєлницкии, побѣгъши до Чорного лѣса и нашовши [ш—ш]готовыхъ татар, з татарами и зь своими козаками знову москву пєрєстрашивъ на тую сторону Днєпра.[ш—ш] Ввосєни //
Юриї Хмєлницкии приходилъ под Мєжигорскии манастыр з татарами. И Києва нє зачипаючи, у Вышгородѣ цєрковь розобравши, на дєрєвѣ[ю] и на образахь, за Днєпрь пєрєвозилися татаровє, и по Заднєпрью[я] около [ь—ь]Нѣжина, и индє повоєвавши, [а—а]вєрнулися. Тогды ж татарин єдин приплылъ на образѣ 100 зв.

[є—є]Іванъ [ж—ж]з своими козаками [з—з]Алєксѣю Никитичу [и—и]з нимъ и [і—і]*відсутнє* [і—і]Тимофєй [й]Цюцюра *арк. 343 зв.* [к—к]В той жє часъ и козаки з-под Фастова з Юріємъ Хмєлницкимъ пришли до ПєрєѦславлѦ [л]и [м—м]*відсутнє* [н—н]жє [о—о]Тимофєй [п—п]А [р—р]ѡ покою [с]вцѣлости [т]додєржали *арк. 344 зв.* [у]*відсутнє* [ф—ф]тщє [х—х]А [ц]попєрєправлѦлисѦ [ч—ч]к Чигирину [ш—ш]тамъ *арк. 345* [щ—щ]Того ж року [ю]дєрєвахъ [я]за Днѣпромъ [ь—ь]Чєрнигова, [а—а]и вєликоє мнѡжство людєй в полонъ набравши

Прєсвятои Бдцы до Києва, любо и нє хотѣлъ, а много ихъ и въ Днєпрѣ потонуло. И в Кириловскомъ[б] мнстрѣ того ж часу цєрковъ спалєна, и кѣлиї зь трапєзою от тотарь попалєны.

[456]—Року 1663-г Юриї Хмєлницкиї, здавши зъ сєбє гєтманство, постригься у чєрнцы—[456] в монастырѣ Ирьдѣнскомъ от Дєонисия Балабана, митрополита києвского. А на єго

Гетьман Іван Виговський.
Портрет.

Гетьман Павло Тетера.
Портрет.

100 а мѣстъцє // обранныи, Павєл Тєтєра зостал гєтманом козацкимъ чигиринскимъ.

Того жь року, [в]—[в] маия 8-г, прєставился Дионисиї Балабан, митрополитъ києвскиї. [г]—[г] Того ж лѣта зъѣхалися єпископовє до Корсуня на обранє митрополита: Гєдєѡн кнзь Чєтвєртєнскиї, єпископъ луцкиї, Антониі Виницкии, єпископъ пєрємыслъскиї, Иосифь Тукалскиі, єпископъ бєлорускиї, и Адамъ Жиліборскиї, обранныи на єпископию Лъвовскую, которыї там жє постриженъ в чєрнцы, Афонасиємъ названныи, і посвєщєнныі засталъ [д]—на єпископию Лъвовскую—[д]. На том са-
100 а зв. борѣ вь выбраню митрополита // стала нєзгода. Єпископовє обрали митрополитомъ Антония Виницкого, єпископа пєрємьсльского, а иншиї духовныи и гєтманъ запорозскиї з воискомъ и з посполствомъ обрали Иосифа Тукалского, єпископа бєлоруского. И такъ розѣхалися в нєзгодѣ. Алє потом и єпископовє приизволили[е] и[е] на Исифа Тукалского, и за єго якъ за митрополита Бга просили.

Того ж року, мсца июня, Іван Брюховєцкии, вышовши з Запорожья з козаками запорожскими до Нѣжина, тамъ за грамотою црскою учинили раду [457] обирати гєтмана. Прислалъ црь Алєѯѣи Михаилович своєго околничєгѡ, кнзя Данила Вєликого-Гагина[ж].
Прибыл, [з]—[з] // а городу нє взявши, вєрнулися. 101
Потом пришол король под Глуховъ и чєтырє нєдѣли моцно Глухова гранатами, подкопами и штурмами рознє добывалъ. Алє нє добывши и много воиска потративши, вєрнулся з вєликою шкодою на краи Литовскиї, боячися воискъ црских, которыі, потужныи, близко наступовали. Мѣста тєжь заднєпрьскиі, залогь кролєвскихъ повыбивавши, всѣ знову под црьскую подгорнулися руку

[460]—Року 1664-г Сулимъка [и]—[460], казакъ[і] з Торговицы, вышол, назвался торговицкимъ полковникомъ и почал урядников и старостъ панскихь забивати. Тымъ часом пєрєвєзся зь-за Днєпра Маховскиї и Тєтєра, гєтман ко-

зацкиї, который з королемъ ходили. За ними
101 зв. зараз Чарнецкиї, Маховскиі з Тетерою // розбили Сулимково воиско. Самого Сулимку,
поимавши, стратили, и козаков его до пятисотъ
и болеи наимавши, перед Бѣлою Церковью
постинали. Тогды ж [і—і] Иоанна [461]—Выговского, воеводу киевского, за варту взявши,
тои же Маховскиі и Тетера казали у Олховцу[й]
розстреляти—[461] для того, иж не ишол за королемъ на Заднепрѣе, але стоялъ у Фастовѣ
и якобы Сулимъцѣ до бунтовь своею порадою
и писмами помагал. [462]—Чарнецкии засъ, перевезшися з-за Днепра, в Бѣлои Церкви, в
Чѣркасах и в Корсуню многих людеи, и около
Бѣлои Церкви, и около Умани, около Черкасъ, около Становищъ[к] и инде погубилъ.
Становищ мѣста крѣпко добывалъ, там же и
пострѣлень под Становищами—[462], у Бѣлои
102 Церкви // умерль. Тѣло его по[л] Полскои поправоженю[м], а на его мѣстце Яблоновского[н] [463] воеводою рускимъ и полнымъ гетманомъ учинено. Тогды ж Иосифа Тукалского,
митрополита киевского, [о]—также Хмелницкого—[о] и [п—п] Гуляницкого взято до Мабоpку[р],
потомь выпущено. Яблоновскии гды пришоль
до Бѣлои Цркве з воиском, Іван Бруховецкии, гетман заднѣпрскии, з [с]—црскими
людми—[с] и з козаками, и з кольмыками ходил
противь Яблоновского, воеводы руского, з
кокотырым[т] гды воину сточилъ, и упустилъ[у],
он до Полскои.

Року 1665 Іван Броховецкии ѣздил [ф—ф] до
[х—х] цря Алеѯѣя Михаиловича. Црь ему милость
свою великою оказалъ, дал ему за жену [ц—ц] Дарию, племенницу // кнзя Юрия Долгорукого,
102 зв. з скарбомь великимь и учиниль ево бояриномь, то есть сенаторомь.

Того ж року, гды ѡтишиль[ч] Тетера до
Полского[ш] и[о] покинувши гетманство козацкое, козаки обрали себѣ за гетмана Опару,
асавула. Тои недолго былъ гетманомъ, затягнулъ на поляков татарь, з татарами зишолся
Опара под Лисянкою и, з ними трактуючи о
воинѣ на ляховъ, старшому мурзѣ Каманбету штос прикрое ѡтказал. Тот мурза, розгнивавшися, отдаль Опару полякомъ, а
гетманомъ Петра Дорошенка наставил.
Опарѣ крол // Казимерь казал голову отняти. 103

Року 1666 Маховскии з воискомъ полскимъ
вышоль на Украину. Дорошенка, гетман козацкии, з своимъ воискомъ противь[щ] противь
его пришоль до Умани, и татар себѣ на помочь
затягнувши. Отоль татаре з козаками побѣгши, за Виницею под Браиловомь полское
воиско розгромили, самаго Махавского живцемъ взяли и иныших много пограбили[ю] шляхты и шляхтянок з каретами и з гридванами[я],
котрыи ѣхали до костеловъ на празникь свои
Рожества Хрства, не чуючи, не сподиваючися
такого погрому. Тое справивши,// [ь—ь] Дорошенко роспустилъ воиска казацкиі додому и[а] 103 зв.
самъ вернулся до Чигрина. А татаре з великимъ полономъ и з коросю[б] вернулися в
свою землю.

Року 1668 Иоаннь Бруховецкиі, гетман
заднѣпрски козацкиі, под црмъ православнымъ застаючи, не паметаючи на великиі
црскиі добродѣиство[в], умислилъ татарскому
хану поддатися, црских воевод, по мѣстах
заднѣпрских зостаючихъ, и иншихь позабивалъ, инниших[г] в нѣволю побралъ, и затягь
себѣ на помоч шесть тысячеи татарь. В тои же
час Петрь Дорошенка[д], гетманъ // чигирин- 104

[б]Кирилскомъ [в—в]*мсца* [г—г]в Корсуню. И тамъ єгѡ были в склепѣ постановили, а потомъ Іѡсифъ Токалскій, зоставши митрополитомъ, перенеслъ тѣло єгѡ до Канева и въ монастыру Каневскомъ в церквѣ Пречистои Бцы поховалъ. *арк. 345 зв.* [д—д]єпскпомъ лвовскимъ [е]призволилисѧ [є]*відсутнє* [ж]Велико-Гагина *арк.* 345 *зв.*—346 [з—з]Тамъ Іѡакимъ Сомко, гетманъ, и всѣ полки заднѣпръскіи. На той радѣ ѡсобливе за помочю єпскпа Мефѡдіѧ и Василїѧ Дворецкого и за старанемъ Івана Бруховецкого ѡбрали козаки на гетманство Івана Бруховецкого, а иншихъ, которіє Сомкову сторону держали, забивали, длѧ того Сомко з полковниками своими утеклъ у[459]—город московскій—[459]до Нѣжина, ѡттоль потомъ Василій Дворецкій, взѧвши Іѡакима Сомка и полковниковъ єгѡ Василїѧ Золотаренка, полковника нѣжинского, Іѡникїѧ Силича, полковника черниговского, Шемрицкого, полковника лубенского, Павла Килдѣѧ, асаулу полку Нѣжинского, Ананку, хоружого полку Нѣжинского и Шираѧ за росказанемъ Бруховецкого, новоѡбраного гетмана, якѡбы везти до царѧ [што имъ ѡколничїй позволилъ, абы до царѧ гетман Сомко з полковниками своими ѣхалъ выводитисѧ, што єму противныи задавали]. Але ижъ они невинны были, сподѣваючисѧ, же их царъ не велитъ губити, длѧ того не везши до царѧ в Борзнѣ Василій Дворецкій, мѣючи росказане ѡт Івана Бруховецкого, гетмана Сомка, полковниковъ єгѡ и иншиx вышъ помененых казалъ постинати. Того ж року Янъ Казимеръ, кроль полскій въ мсцѣ октоврїи з своими полскими войсками пошолъ за Днѣпръ в Иржищевѣ перевезлъсѧ хотѧчи знову ѡт царѧ все Заднѣпре взѧти. За Днепромъ прибылъ до кролѧ Павелъ Тетера, гетманъ козацкїй кролевскій з войскомъ своимъ козацкимъ и [459]—два салтаны з татарами—[459]. Кролъ зо всѣми тыми войсками по Заднѣпрю ходилъ. Иншїє єму городы здавалисѧ, а иншїє нѣтъ. Ходилъ ажъ до Сѣвска, города московского. Але тылко села и посадъ спустошили. *арк. 346 зв.* [и]Сулимко [і]козакъ [і—і]и [й]Волховцу [к]Ставищъ *арк. 347* [л]до [м]попроважено [н]Яблонского [о—о]*відсутнє* [п—п]Григорїѧ [р]Малборку [с—с]з царским людомъ [т]которымъ [у]уступилъ [ф—ф]вѡсени [х—х]православного [ц—ц]панну великородную [ч]ѡтишолъ [ш]Полской *арк. 347 зв.* [щ]*відсутнє П закреслено* [ю]побрали [я]рыдванами [ь—ь]Петръ [а]а [б]користю [в]добродѣйства [г]а инших [д]Дорошенко

скиі, пошоль з своими противь Бруховецкого. З нимъ и татарє, от Бруховецкого затягненныи, на змове зостали. Бруховецкиі, обезпечившися на татар, гды з Гадячего выехалъ, [464]—от своих же выданныи Дорошенку, забиты зосталь—[464]. Тѣло его нагω[е] на драбчастомъ[е] возѣ, сѣномъ прикритое, привезено в Гадячъ и там поховано. А жону его и скарбы взял Дорошенко, гетман чигиринскии, до Чи-

Король Михайло Вишневецький.
Гравюра XVII ст.

Гетьман Іван Самойлович.
Портрет кінця XVII — початку XVIII ст.

грина. Тогды жъ е͠пспа Мефтодия[ж] і [465]—Василия Дворецкого до Чигрина в неволю взято—[465], котрыи Бруховецкого сторону держали.//

104 зв. Того ж року Петрь Суховѣи, отозвавшися гетманом, вышолъ з Запорожья з козаками запорожскими и з татарами на [з]—[з] Дорошенка, пустошачи около Чигирина и инде. Дорошенку еднакъ ничого не учиниввши, толко татар полономъ и корыстью з людеи невинных обагативши, назадъ отишолъ.

Того ж року, декабрия 6-г, [466]—послал Дорошенко, гетманъ чигиринскиї, пословь своих до цесара турецкого—[466], офѣруючи свою зычливост ему, а просячи, абы ханъ помочи не давалъ запорожцомъ на Дорошенка. От цесаря турецкого року 1669-г з козацкими[и] послами приѣхали. Турки, ласку цесарскую Дорошенку освѣтчаючи, дали ему от цасаря подарки: кафтан и иные. А Дарошенко, принявши тые подарки, целиком поддался // самъ и всю 105
сторону сию Днепра, почавши от Чигирина ажь до Днестра, в вѣчное подданство цесареви турецкому, и от цесаря принялъ санджаки[і] албо привиля.

Того ж року Суховѣи[и] знову з татарами и з запорожсцами вышолъ на Дорошенка и, пришовши ку Уманю а Михаила Ханенка обравши гетманом, почали воевать на Дорошенка. Але татаре гды обачили [и]—[й] и турки с пашею силистрѣискимъ на помочъ от цесаря турецкого, зараз от Ханенка и от Суховѣя утекли вь свою землю. Ханенко тежь и Суховѣи на Запороже побѣгли. Тогды ж и [467]—Юрия, бывшого гетмана, чернца Гедиона Хмелницкого, зь Умани ѣдучого до Киева, татаре в неволю взяли—[467].

Року 1670-г // корол Казимирь кролевство 105 зв.
зь себе зложил. Того ж року примас Пражмовскиї и Речь Поспалитая прислали Дорошенкови, гетману, клеиноти Воиска Запорожского, которыи Тетера былъ завез до Полскои:

булаву, корогов и бунчукъ, призываючи его до подданства ку Коронѣ. Але Дорошенко принялъ клеиноты, лечъ от цесаря турецкого отступити не хотѣл.

Того ж року вся Речь Посполитая обрали королемъ Михаила Корибута Вешневецкого на королевство Полское, и застал укаронованныи на кролевство мсца сентября. Але примас и иншиї великиі сонаторове не хотѣли Михаила Вышневецкого за кроля мѣти, для того и в незгодѣ з королемъ мешкали [к—к] // имъ црь потвердилъ. И далъ великои волности, и з всеи Украины доходы гетману // и ка- 106 зв.
закомъ поступилъ, толко абы црю вѣрнѣ якъ присягли, [р—]такъ служили[—р]. О[с] того часу [т—т] спокоине казаки под црскою рукою.

Року 1672 [468—у]—гетмана Демяна, старших[—у], при боку его застаючи[ф], окававши, отвезли на Москву[—468], здраду[х] на немъ показаваючи противъ црского маестату. И за позволнемъ[ц] семъ[ч] црскимъ обрали себѣ за гетмана

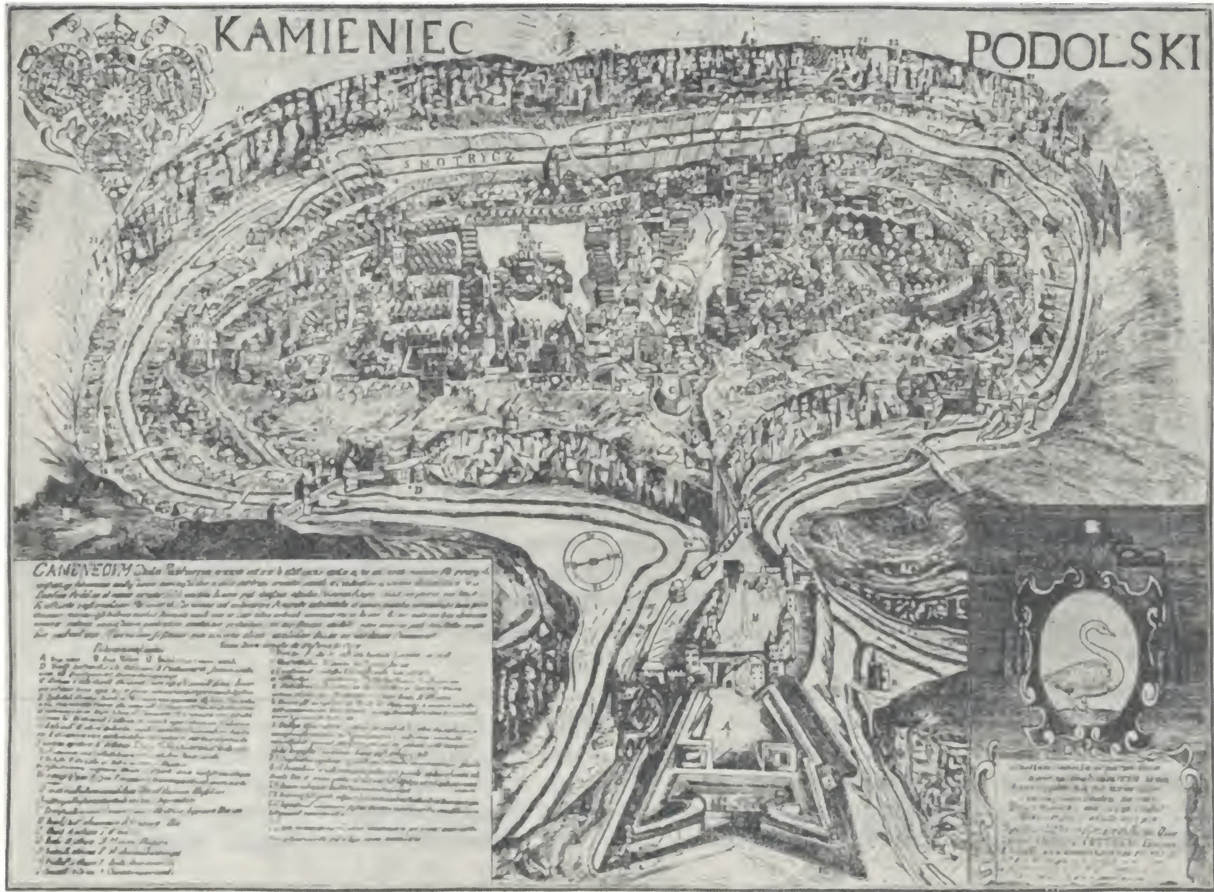

План Кам'янця-Подільського.
Гравюра. 1672 р.

106 Тыми жь часами на тамътои сторонѣ Днепра, под цремъ православнымъ Алеѯѣемъ Михаиловичом зостаючи козаками[л], маючи себѣ старшихъ от Дорошенка по забитъю [м—м] Брюховецкого, воевалися з воисками царскими. А гды кнзъ Григореи Григоревичъ Рамодановскои пришол под Чернѣговъ и добывал его крѣпкω, а градилъ[н] козокомъ[о], абы, не проливаючи крови своеи и[п] ведлугь своеи присяги, держалися цря православнаго, призволили на тое козаки, обрали себѣ за гетмана Демена Игнатовича Многогрѣшного, которого

арк. 348 [е]*відсутнє* [є]драбинчастомъ [ж]Мефωдїѧ [з—з]Петра [и]козаками [і]сандзаки [ї]Суховий *арк. 348 зв.* [й—й]иж Дорошенку пришли иншїе татаре [к—к]Того ж року Михайло Ханенко послалъ своихъ пословъ до кролѧ Михайла, подданючисѧ кролю а не турчину. Тые послы, бавившисѧ през все лѣто в Варшавѣ, привезли въωсени ωт кролѧ Михаила Ханенкови на Запороже булаву, бунчукъ, короговъ и привилеи на гетманство. *арк. 349* [л]козаки [м—м]Івана [н]радилъ [о]козакомъ [п]*відсутнє* [р—р]*повторюється* [с]ωт [т—т]жили [у—у]Демѧна, гетмана, Многогрѣшного старшїи [ф]зостаючии *арк. 349 зв.* [х]зраду [ц]позволенемъ [ч]*відсутнє* [ш]Самуйловича [щ]бывшаго

Иоана Самославовича[ш], бышего[щ] судиєю єнералного воисковото.

З Запорожя зас року 1670 Михаила Ханенко послал своих пословь до кроля Михаила,
107 поддоючися кролю,// а нє турчину. Тыи послы, бавившися чрєз всє лѣто вь Варшавє, привезли вь осєни от кроля Михаила Ханєнкови на Запорожьє булаву, бунчукъ и короговь, и привєлє на гєтманство.

Року 1671 вышоль гєтман кролєвскиі Ханєнко з Запорожя на Забожє, которому Уман и Браславьскоє воіводство поддалося. Пришла к нєму и полского воиска час[ю] на помочь противь[я] Дорошєнкови. Которие воиска всѣ лѣтовали и зымавали вь воєдствє[ь] Браславскомъ. А Дорошєнко тым часомъ часто посы-
107 зв. лал до цєсаря // турєцкого, просячи о силы на поляков. Цєсаръ послал Дорошєнку татарь.

[а—]А потомъ, року 1672[—а], довѣдовшися цєсарь турєцкии о нєзгодє сєнаторов многих з корєлємъ[б] полскимъ и о малои силѣ кролєвскои, нєсподєванє з вєликими воисками турєцкими прислал под Камєнєць-Подолскии визяр[а][в] своєго, з нимъ и хана татарского со всєю єго потугою. За ними и сам цєсарь пришол под Камєнєць. Хан[єн]ко[г] з поляками уступил до Полскои, а Дорошонко[д] з своимъ воискомъ пришол до цєсєра. Под Камєнєць
108 пришовши,// турєцкиї и татарскиї воиска дєвят днєи дєн и ночъ штурмовали такъ, жє тыи, котрыи были старшиі в Камєнцу, были[е] здали туркомъ Камєнєцъ мсца августа 18-г дня, бо нє было кому боронити. До того нѣмєц старшиі камєнєцкиі запалил порохи, от которых мури падалися, и для того здалися. А гдыбы в Камєнцу воиска было с потрєбу и згода[є], [ж—]пєвнє бы нє добыли того моцного и нєдобытаго мѣста, бо яко Камєнєцъ мѣсто старовѣчноє и от Бга укрунтованоє єстъ.[—ж] [з—]

Прєз всѣ вѣки ани турки, ани Батиї, которыи былъ Рускую и Полскую всю зємли до грунту попустошил, Камєнєцъ нє добыл, ани иншии //
жадєн нєприятєл а якъ єсть барзо оборонноє 108 зв.
мѣсто Камєнєцъ, такъ єго Стриковскиї описуєтъ, которыи самъ былъ в Камєнцу. «Замокъ,— мовитъ,— и мѣсто славноє Камєнєцъ, от камєннои скалы названыи, лєжитъ от Хотѣиня, замку волоского пограничного, и от Днєстра, рєки, двѣ мили, в ровнєнѣ пєнкнои.

Правє башта коронная, рукою Бжиєю збудованая, гдыбысмо єѣ стєрєчи, а малымъ коштомъ оправляти хотѣли. Вколо[и] єго єстъ пєрєкопь приражонныи [і—]барзо, а[і] прикрои глубоки, прєз которыи Смотричъ, рєка, плывучи, мѣсто обливаєтъ зъ обоихъ зас сторон. Вколо скалы камєнистыи барзо прикриї, якъ утєсан-
ныи,// пєрєкопь, рєку и мѣсто оточиваютъ, 109
а от поля ровного шєроким протягомъ отлучаваютъ, ижь гды з поля и пєрєкопъ до рєки посмотришъ, видится, якь пропастъ з пєрєкопу зас кь скалѣ камєннои, на которои посєрєдинѣ мѣсто лєжитъ. Приступъ барзо трудныи, прикрыи и на позрѣнъю нєподобныи,[—і] [й—]бо сказы[к] камєнныи, якъ двѣ стєнѣ утєсаныи, и з вєрху на долъ, и з долу навєрхь сутъ вынєслыи. Една башта от замъку прєз мость до мѣста, а другая до рєки Смотрячи в пєрєкопъ, там жє в пєрєкопѣ на рєцѣ сут башты мєжи
скалами змурованы. Замокъ // тєжь от мѣста 109 зв.
отлучєныи баштами и мурами, нє наигорѣи обварованныи, алє мѣсто самоє в лѣпшомъ мостъцу[л]...»[—й]

арк. 349 [ю]часть [я]противко [ь]воєводствѣ *арк. 349 зв.* [а—а]Тогω *ж* року [б]кролємъ [в]вѣзѣра *П текст пошкоджений* [г]Ханєнко *П текст пошкоджений* [д]Дорошєнко [е]*відсутнє* [є]згоду [ж—ж]мєжи собою мѣли [з—з]И такъ *арк. 350* [и]Вокою [і—і]а [ї]*відсутнє* [й—й]до взАтА [к]скалы [л]мѣстцу

ДОДАТКИ

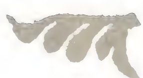

ЛѢТОПИСЕЦЪ АЛБО КРОЙНИКА О ЗЕМЛѢ ПОЛСКОЙ, ѾТКОЛА ЛАХИ ЛАХАМИ НАЗВАНИ И ПОЛАКАМИ ѾТ ПЕРШИХ И ДАЛШИХЪ К҃НЗЕЙ И КОРОЛЕЙ СОБРАНО З ЛАТИНСКИХЪ ГИСТОРЇЙ ПОЛСКИХ, НА РУСКИ ЯЗИК СПИСАНО РОКУ 1673

ЛЕХЪ ПЕРШЇЙ

Лехъ албо полякъ едного колѣна сутъ з русю, потомка Афета, с҃на Адамова албо Ноева, языка словенского ѡбое тие народи были и тепер сут военние и славние. Ное б҃лгослови Афета, абый владѣлъ и разширался. Імя тое Афетъ значит «розширене». Для того потомки его славне ѡт слави название своѥм мужеством и справами рицерскими широко розширилися с того славного народу были два брати
190 зв. роднїе Чехъ и Лех. Чех // з своими ѡсѣлъ межи Дунаемъ і Лабою рѣками і тая земля ѡт Чеха назвалася Ческою. Лех тежъ ѡсѣл: над Вислою в поляхъ. Ѿт котрого Леха ляхами й ѡт поля поляками названи. Той Ляхъ много мѣст нѣмецких повоевал і под свою владзу подбилъ аи спокойвъшися мало ѡт воини, проездился по полях і усмотрилъ мѣсця до будованъя мѣстъ и замков й найшолъ мѣсце барзо способное для доизбудованя мѣста и ѡборони, где много гнѣдъ[а] ѡрлѣхъ било. На томъ теди мѣсцу заложилъ мѣсто первое й славное і назвалъ его Гнѣздно ѡт гнѣздъ ѡрлѣхъ, и собѣ за гербъ взялъ ѡрла. Потомъ много звитязтвъ доказавши добре, сеи свѣтъ пожегнал.

ВИШЕМИР КНЯЗЪ ПОЛСКЇЙ

По смерти Леха йнъшие были князи над ляхами, рицерствомъ значние, по которихъ потомо[б] Леховъ Вышемиръ зостал кролемъ полскїмъ. Той полское розшїривъ панство ажъ до границъ Донского кролевства. А гдй Сивардъ, крол донскй, частими наездами докучал, поляком, тогди Бышемир[в] пошовши
191 з рицерством // хорим себе вчинилъ и призвалъ до себе двадцати князеи, стриевъ своих, и просилъ их, абы по смерти его с҃на, котрого з двох монархою посадили. Они охоче то ѡбецали, если сенаторове полские зезволят, а жона Попелева чашу з трутизною наготовавши, дала им пити, жеби каждии за здорове монархи пилъ с тои чаши. Они тои здради не знаючи, ѡхоче пили и вишовъши ѡт Попеля, всѣ померли. Жена Попелева мовила, же б҃ги их скарали, ижъ изъ злою мислю до манархи пришли, казала тѣла их в ѡзеро вкидати. З котрих труповъ за помстою Божиею без числа мишеи виишло, котрие миши ишли на замокъ Попеля и жону и дѣтей его гризти такъ, ижъ нѣ желѣзомъ нѣ огнемъ не могли их ѡтогнати, ажъ мусѣлъ в лодѣ на воду втѣкати, але не помогло, бо валим[г] за ними миши пошли, а такъ з'или кроля живого и жону и дѣтеи его.

ПАСТЬ

По зиденю ѡт мишей Попеля, собралися панове полские на ѡбране монархи. Был тежъ в томъ мѣстѣ Круцѣфѣцнии[д] еден человѣкъ простого стану, але добрии. Тои для родин своего сина приготовалъ напитокъ розннии. А ꙁди панство собралося в долгии час голод голод[е] ихъ притискалъ. Тогди тои ч҃лвѣкъ дарма додавалъ имъ // всякои харчѣ, що оние 191 зв.
панове з великои любве с порадою вчинили его монархою полским, хочь подлого стану. Котрии пожилъ лѣтъ 20, славно докончилъ сего свѣта, сина едного зоставилъ по собѣ. Ѿт того Пястя, монархи ишли ажъ до Людвика, свою лѣнѣю вели. Семовитъ по смерти ѡтца своего зосталъ монархою полскимъ мудре и мужне панствомъ радил ѡт своего панства часто неприятелеи громилъ: венгров, чеховъ, поморчиковъ до даваня дани себѣ примусилъ. Чтири лѣта былъ на кролевствѣ, зоставивши с҃на Леска, живота доконалъ Леско 4.

ЛЕСКО 4

Року 995 [!] Леско Четъвертй барзо молодй, по смерти ѡ҃тца своего зостал кролемъ полским і билъ под ѡпекунами лѣтъ зросту своего и в молодомъ вѣку умер, прецяж поцътивости, Семислава сина зоставил.

Року 921 Семиславъ по смерти ѡ҃тца своего зостал монаръхою Полскимъ панством мудре

кєруючи, алє ажъ у старости лѣтъ своихъ дождалъ сна, алє и то слѣпого. Назвалй єго Мєскомъ, в том скоро прозрѣлъ. И принєсєнъ прєд всѣх и банъкєтъ[е]. А гди питалъ вѣщковъ ѡтцъ, повѣдѣли; из прєз нєго Полска просвѣтится стим крєщєниємъ, що и стало такъ. Затим Сємислав Сємиславъ[е] в покою монархоює[ж]
192 // ѡставивши, скончился. По смєрти ѡтца своєго Мєско, котрй слѣпимъ родивъся, зосталъ монархою. Мѣлъ сємъ жонъ, алє з жадною потомъства нє мѣлъ. Для того фрасвался[з], жє билъ бєз потомства. Нѣкорієи[и] тєди чужоземци хрєстиянъство радили єму, аби принялъ вѣру хрєстиянскую и єдну жону мѣлъ хрєстиянку, ѡбєцуючи єму ѡт Бга потомство. Послухавши той ради, Мєско послалъ до кроля чєского Владислава, просячи ижби свою дочку імєнємъ Добровку далъ. Ѡбицял Владиславъ дочку свою дати, єсли би сталъ хрєстяниномъ, бо чєховє впєрєд приняли вѣру Хву, нѣжъ ляхи. Мєско з охотою зо въсѣмъ народом своймъ ѡхрєстилъся, (року 995)[і]. Року 995 вмѣсто Мєска назвался Мєчєславъ. Понялъ за сєбє дочку кроля чєского Добровъку, росказавъ тєж по всємъ панствѣ Полскомъ, аби всюди дня 7 марта балвановъ розбивали і полили[ї], що так учинєнно, бо, прєд тимъ поляки мѣли за бга слнцє, мсць, вѣтєръ, котрого звали Посвитъ, що свищєт, вѣючи, Иѡвиша, Плютона, Цєрєру, Ладо, Дияньну, такжє Лєлюмъ, Полєлюмъ. Котримъ балъваном празник,
192 зв. ѡсобливє 25 мая и 24 июня,// що і до сєго часу Ладє, Лєлюм, Полєлюм споминают. На знак правдиваго своєго хрєстиянства постановивъ, аби под час служби Бож., якъ Євглиє читаєтся, шаблѣ с похов до половини выимали, а якъ заспѣвают «Слава тєбѣ, Гди», тогди би в похви ховали, такъ сознаючи, иж готови ажъ до смєрти бится за вѣру хрстиянъскую. І много поставилъ Мєчєславъ цєрквєи і єпископовъ установилъ. З Добровки Влаславовни[й] мѣлъ сна Болєслава Храбърого. Породивши, заразъ умєрла і похована у Гнѣзъднѣ. Потом другую жону взял Юдифу. Тая єму вродила сна Мєчислава. Затимъ умєръ.

Року 999 Болєславъ Храбрй, ѡт своих значнихъ дѣлъ рицєрскихъ Храбрй названй, ѡбранй на монархию. Той будучи названй набожним ѡткупил золотомъ Войтѣха, ѡт прусъ забитого. Котриє мощй Ѡтомъ[к], цєсар римъскй приєхалъ з Риму до Полски, навѣжаючи того. Болєславъ, монарха польскй, стрѣлъ за 7 мил, вєликую почєст єму чинячи, сукномъ дорогу єму устилалъ, з вєликим достаткомъ чєстовалъ у Гнѣзъднѣ. Потомъ Болєславъ, много краєвъ і панъствъ, аж до моря Вєнєцкого, й жєлѣзнихъ столповъ два укополалъ[л] роспростєршй границъ, славного сна по собѣ Мєска // зоставилъ, ѡн умєр. 193
Мєско албо Мєчєслав кролєвалъ лѣтъ дєвят гнюсно, згинулъ.

По смєрти Мєчєслава Второго стала нєзгода, бо єдни хотѣли Ярослава києвского, алє жє былъ вѣри грєцкои, а видячи то, кролєвая, жє єи сином погоржають, побравъши всѣ скарби, из синомъ поєхала до брата, цєсара Саскои землѣ. Дала сина Казимєра до Парижа на науку. Котри потом сталъ мнихомъ. Тим часом і Ярославъ києвъскии бєз ѡтпору попустошилъ зємлю Полскую, а Братославъ чєскии з другои сторони повоєвалъ Шліѡнскъ, Врациславъ, Познан, Гнѣздно попустошилъ. Видячи то панове полскиє такую шкоду, послали по кролєвича Казимєра, яко дѣдича. Алє кролєвичъ ѡтмовлялъся, жє зосталъ законникомъ. Тєди за прозбою пановъ Вєнєдиктъ, папѣжъ, Дєвятии, разрѣшилъ Казимєра ѡт габита и позволилъ бити кролємъ полскимъ. Казимєр пєршии року 1041 по вѣстю з наукъ приєхалъ до Гнѣздна, зосталъ кролєм полским. Пєршє драпѣжниковъ ускромилъ, потом тих, котриє з дани вибилися,// знову 193
подават примусилъ. Потом значниє воєнниє 193 зв.
штуки показовалъ и взялъ за сєбє Марию, дочку князя Ярослава києвского, для которои збудовалъ в Краковѣ цєрковъ рускую. З нєю мѣл чтирох синовъ Мєшка, Болєслава, Ѡтона, Владислава и дочку Святохну.

Болєславъ ѡт смѣлости анѣмушу названии Смѣлии. Року 1068 старшии синъ Казимєровъ зосталъ кролємъ полским. Зараз Вратиславъ, чєскии кролъ, поднєс воину противъ Болєслава, вторгнулъ до Сліѡнска, пустошачи, Болєслав, собравши воиска, рихло прогналъ Вратислава и в Чєскои зємлѣ побравъши користи, вєрнулъся.

Року 1173 Мєчєславъ Трєтии Стариии, братъ Болєславъ[м] зосталъ кролємъ полским, алє былъ барзо лакомии и ѡкрутнии на всѣхъ, новиє нєзносниє установлялъ падатки нє тилко на простих, алє и на шляхтѣ дань бралъ. Для того и двор єго нѣкому был нєвдячний. Гди тєди поєхалъ до Вєликои Полщи, сєнаторовє послали по мєншого єго брата и дали єму, Казимєру, кролєвство.

Казимєр Справєдливии зостал кролєм полскимъ,// права брата своєго покасовалъ и 194

[а]гнѣздъ [б]потомок [в]Вышємир [г]валом [д]Крусвицы [е]*зайве* [е]*продовження речення відсутнє* [ж]монархию [з]фрасовался [и]нѣкоторїє [і]*дужки у тексті* [ї]палили [й]Владиславовны [к]Ѡтонъ [л]укоповалъ [м]Болєславовъ

шарпачовъ ускромилъ, справедливе пановалъ, за що его всѣ любили. Потомъ принялъ и Мечислава, брата своего, и далъ ему Познанское панство княжение, а самъ пошол на руских князеи воевати, на Всеволода и Владимера, где гди з воиском забавилъся, братъ его Мечиславъ знову королевства жадаючи, пошолъ з людом до Кракова и взял мѣсто Краковъ, але замку не взялъ. Казимер, тое почувши, вернулся з воискомъ своимъ, взявши князеи руских Романа и инних. А пришедши, взялъ Краковъ и бунтовниковъ годне скаралъ, а инших волно пустил. Потом Прускую землю под себе подбивши, с трутизни умер.

Року 1247 Батии в шестикротъ сто тисячей вишолъ, повоевал всю землю Рускую и Прусовъ и Полскую землю мечемъ и огнемъ. А гди Болеславъ з Генрикомъ барзо воиска маючи много противъ татар виишли, татарове все воиско их розбили, Болеславъ ледво сам утѣкъ А татаре, хотячи знати много люду побили,//
194 зв. по едномъ уху в кождого чловѣка отрѣзовали, але мѣховъ, девят наполнили. Тогдижъ венъгровъ звоевали, три лѣта держали землю Венгерскую, там и Батия забито.

По виистю татар Болеславъ, кролъ, вернулъся на столицу, кролевалъ лѣт 26 безъ жони увес вѣкъ свои. Бувъ для того Встидливим названъ.

Тогожъ року жона шляхецкая вродила 36 дѣтеи. Тогожъ року в землѣ Краковъскои в Калишу вродилося дитя з двома головами, а ногъ сѣмъ мало. Того трупа нѣ птахи, нѣ пси не или. Тогожъ року у Шлiонску дожчъ ишовъ кривавии 3 дни.

Ягело, великии князъ литовъскии, з Борисом и Витолтом вехалъ у Краковъ, от всѣхъ вдячне принятии и впроваженни на кролевство до кролевни в замокъ, зо всѣми братами окрестился, Владиславом назван и Великое князство Литовъское, и Руское, и Подолское подвернулъ и присягою потвердилъ. Того жъ дня и вѣнчалъся з кролевною Ядвигою и заразъ в пост великии поехалъ до Великои Полъщи и всѣ розрухи ускромилъ,//
195 потом поехалъ до Литви з множеством пановъ полских и со архиепископом глинензенским[н]. Приехавши до Вилня, росказалъ, абы Лотва[о] и Жмод, крестилися. Тамъже княжения подовъши[п] Литовъское Витолту, вернулся до Полскои, пошол просто Шлiонска воевати, тамъ мѣста зголъдовавъши, додому вернулся. Затимъ умре Ядвига, оженилъся з другою жоною.

Того часу Витолтъ Киевъ взялъ подъ Владимером, княземъ киевъским, и татар громилъ. Але посля от воискъ Темерияна, великого царя, был розгромлен року 1398. Тои Темерлинъ страшенъ билъ всѣму свѣту, Азию немалую посѣлъ былъ, Блезета цара турецкого, звѣтяжилъ и в желѣзнои клѣтци возилъ на него вступаючи, всѣдалъ на коня. А гди якого мѣста добивалъ, першого дня сидѣлъ под бѣлим наметомъ, значачи свою ласку, если здадутся, другого дня по червонимъ, знакъ даючи за упоръ кровопролитие, третего по чорним — всего мѣста знищеня.

Потом Ягелю еще взял четвертую жону, князя куевъского дочку, котрая ему уродила 195 зв.
двох синов: // Владислава и Казимера. Зостарѣвъшися, умер, похован в Краковѣ.

По смерти Ягелiона Владиславъ, синъ его, року 1434 зосталъ кролем полским. А ги[р] Жигмунтъ, цесар римскии, помер, за прозбою пановъ венгерских кролем венгерским коронованъ. Потом року 1443 Владиславъ пошолъ на турка воевати мѣста зацние, котрие турчинъ билъ позабиралъ, отискалъ. Там своего воеводу семигродского виправивъши, турковъ моцно побилъ; там башу посланого для оборони Македонии з немалим воиском, так збилъ, же ажъ и сам Амуратъ, цесар, боячися, слалъ пословъ, отдаючи мѣста всѣ рацкие, отдалъ, примиря просячи. Там кролъ змирилъ з цесарем и присягли собѣ один другому. Затим поселъ приехалъ от папежа, радячи, аби присягу и покои розорвалъ с турчином. Кролъ, послухавъши попѣжа, року 1444 з воискомъ пошолъ на турка. Що почувши, турчинъ Амурат дивовался нестатку християнскои присязѣ, собралъ воиска домового, уфаючи, же присяги кролъ не додержалъ. Подле 196
Чорного мора сточилъ валечную воину // з Владиславом. Тамъ барзо много християн турчинъ побивъ, где и самъ кролъ забитии зостал.

КАЗИМЕР ЧЕТВЕРТИ

По смерти Владислава ажъ на четвертии рокъ Казимер, брат его, зостал кролем польским року 1447. Петръ, господар волоскии, присягъ кролю и дан поступилъ и просилъ кроля, аби помочи ему давалъ, где мужне штукъ военнихъ доказавъши, Яна сина зоставивъши, померъ. По смерти Казимера, синъ его, Янъ Олбритъ, зосталъ кролемъ польскимъ до которого турки присилали, примѣря жадаючи, с котрими до часу примирилъ. Потомъ року 1494 кролъ Олбритъ з братом своимъ Владиславомъ учинил раду, а злучивъши воиска обоих кролевстъ ити на турка. Але тим часом Iван Василиевичъ, великии князъ московъскии, ударилъ на Литовъские краи и побралъ мѣста Вязму, Хлепен, Мещовъ, Любоцкъ, Серпоховъ, ледво его упросилъ през

посли князъ Алєксандєр литовъскии. Року 1497 собравши воиска великиє, Ѡлбрит на турка пошолъ, алє пєршє хотѣл Стєфана,//
196 господара волоского, зогнати с панства, а
зв. посадити тамъ брата своєго. И пришовши до Львова, послалъ до Стєфана, би єму далъ воиска на турковъ. Обєцалъ тоє Стєфан сполнити и живности дати воиску кролєвскому. Алє gду[с] ѡбачил зраду, послалъ посли до кроля Ѡлбрита, жєби тои воини понєхалъ алє того крол нє слухал, любо мѣлъ єщє во Львовѣ идучи, на подлє Кракова дитя вродила з ужємъ посполу, котрии ужъ моцно дитя гризъ. Другая жона вродила дитя з двома головами, єдна на звичаиномъ мѣстци, а другая — на хвостѣ, бо сѣмъ хвостовъ мѣло.

Року 1498 Стєфанъ з своим воискомъ убєгши в Подолє, вєлиє шкоди починилъ, много мѣстъ попалилъ, люд побилъ, а других в нєволю побралъ. Тогди князъ московъскии

Торунь. Гравюра XVI ст.

добрии[т] знак, бо єдєн шляхтичъ заишол билъ в голову и кричалъ: «На своє лихо наши идут!». Кон добрии под кролєм упавъ и здох, гди выєждалъ зо Львова. Єдного шляхтича в намєтѣ з двадцатми конми Перунъ забивъ. Кролъ на тоє нє дбаючи, ѡблєгъ Сачаву. Алє за порадою Владислава вчинилъ примирє з Стєфаном, до того захорѣвши, вєрнулся до Полщи и пошовъши, воиска полскиє шкоди вєликиє чинили по мѣстах и сєлах. За що волохи, розгнѣвавшися, ударили на полскоє воиско. Там и сам господар воиска подвѣвъ и значних пановъ позабивано полъских и в нєволю побрал. А такъ поляками ѡралъ и
197 насѣялъ жолудя, гдє вєликоє дубя поросло и тая дуброва Лядзскою називаєтся,// нєдалєко ѡт мѣста Ботана названого.

Року 1494 било тєпло так вєликою, жє в гєнвару и фєвралю квитнули дрєва, ѡстатокъ на марцу посхло ѡт морозу. Того жъ року жо-

Іван Василиєвичъ розгнѣвавшися на Алєксандра, князя литовъского, за границу и за тоє, жє Єлєнѣ, дочцѣ Івана Василиєвича, а своєи жєнѣ нє хотѣлъ у Вилнѣ цєркви змурсвати, воєвалъ моцно Литву и побралъ мѣста Брянскъ, Чєрнѣговъ, Стародубъ, Новъгород Сѣвєрскии. Князъ Литовъскои послалъ билъ гєтмана князя Константина Ѡстрозского и Миколая Радивила Москву воєвати, алє их москва // збила и самих поимавъши, до вєзєня подавано. Тогдижъ и Сапѣгу поимали москва и вєс 197
Сѣвєръ спустошила. А кролъ, до Торуня при- зв.
єхавъши, захорєлъ и помєр у 40 лѣтъ.

Алєксандєр по смєрти брата своєго Ѡлбрита зосталъ кролємъ польским, змуровалъ цєрковъ в Краковѣ рускую для Єлєни царєвни, жони своєи. Гдє єи рускиє священники

[н]гнєзнєнским [о]Литва [п]подавъши [р]гди [с]гди [т]нєдобрии

набоженство ωтправовали. Потом Александер, много значних рицерских речии доказавши, доконалъ жития своего року 1506-м похованъ у Вилню. Был кролем чтири лѣта.

ЖИГМУНТЪ I

По смерти кроля Александра, братъ его Жигмунтъ Казимеровичъ зосталъ кролемъ

Краків. Гравюра XVI ст.

полскимъ. Речъ Посполитую побудилъ з волохами, котрие пустошили землю и самии Лвовъ зодрали. Тих прогналъ, великие воини точилъ з москвою, Смоленскъ взял мѣсто, котрое Витолъть, князъ литовскии, пред стома лѣти взялъ билъ под москвою. До того с прускими мистрами мѣвалъ воину.

Тогож року цар турецкии Волоскую землю под свою моцъ подбилъ. Потом кролъ Жиг-
198 мунтъ помер, похован в Краковѣ,// року 1548.

При том кролю нѣякис Яковъ Мелстинскии з Березини мѣста учинилъся Хрстом и к нему присталъ Петръ Заторскии, мещанин краковъскии, а иншие учинилися апостолами и много людеи поωшуковали. Але гди их шалбѣрство в едномъ селѣ познано, рекъ теди тои, що звалъся Хстомъ до Петра: «Петре! Уже приходит мнѣ чаша моя, мушу еи пити». А Петръ рекъ: «И я вослѣдъ тебе иду, не ωставлю тебе!». А такъ побѣгли, а люде киями били, доганяючи, питали: «Прорци намъ, Христе, где тие кии росли».

По смерти Жигмунта Першого, син Жигмунтовъ, Августъ Жигмунтъ зостал кролемъ полским. Справовалъ мудре кролевством, бо Августъ Жигмунтъ покои любилъ, зрос в пещоткаx при матцѣ презъ 17 лѣтъ, нецвѣчонии у военних справах, еднакъ мудрѣи умѣвъ килка язиковъ, без потомства помер. Потом през часъ немалии без кроля була земля, ажъ Генрикъ князъ Боргонзскии, зосталъ кролем полскимъ, але не долго билъ на кролевствѣ
198 зв. полскомъ, бо потом гди пришли листи // ωт матки до кроля Генрика ω смерти брата его, ωзнаимуючи, а кроля французского, ωнъ радилъся сенаторовъ своих, щоби мѣлъ с тим почати. Они тое до сеиму ωтложили, а гди другое писмо ωт матки пришло с таким указомъ, же если би до 20 дня не прибулъ, то утратит кролевство французское. Для того ωнъ сеиму не ждучи, поехалъ до Францѣи, тамъ зостал французским кролемъ. Поляки любо пристлали по его, на кролевство взиваючи, але ωн поехалъ зъ столицѣ ωтцевскои. Поляки порадивъшися, з дому Ягеловъ Анну за кролевую приняли. А Стефана семигродского Баторого за мужа еи, а собѣ за кроля приняли

Року 1576 Стефан Батории кролемъ зосталъ, але гданщане его не схотѣли и воину поднесли, ажъ ледво их кнзѣ помирили. Потом кролъ уфалилъ трибуналѣ аби толко шест духовних, а шест свѣстцких ωсобъ было. А при болъшои части згоднии декрет аби бивалъ. Затим кроль, зобравъши, воиска, ходил под Полоцкъ и взял под свою моцъ, и Туровлъ и Соколъ тамъ взяли воевод двохъ // 199
Шеремета и Бориса Шеина. В тои часъ Костантин, князъ Ѡстрозскии, Чернѣгова добувалъ, але не добилъ. Потомъ. крол под мѣста московские, взялъ Торопецъ, Невель, Езерища, Псковъ, в которомъ било воевод 4. Того Пскова моцно крол добувалъ, ωблегши штурмами, гранатами, але все дарма. Затим зима наступила. Там ωставил кролъ гетмана, самъ до Вилня пошолъ. Потом змирилъ з Москвою гетман и поляком ωтдал мѣста, але не всѣ.

Року 1583 за Григория, папи римского, Тринадцатого, календар уставили, десятъ днеи помкнули и свята порознили, где мусят ся з велконоцю сѣмо и ωвако часомъ з русю, часом з жидами целебровать.

Потом Стефан, кролъ помер в Гроднѣ, року 1587. По смерти Стефана Баторого Жигимунтъ Третии кролемъ полским коронован, кролевичъ шведскии. Того жъ року собор про унѣю. Але тои унѣи панове рускии и шляхта и дх̃овенство руское не приняли.

Року 1597 Наливаико, гетман запорозскии, воиско зобравъши, Литву плюндровалъ, шляхту забивалъ // не любячи унѣи. На кото- 199 зв.
рого гетманъ короннии Жолъковъскии з воиском полскимъ пошовши, розгромилъ и самого Наливаика поимавши, на Солоницѣ под Луб-

нями, привезъ до Варшави, где на мѣдянои кобили его спалили.

Року 1599 шведскии губернатор, стрии кроля Жигмунта, виказал послушенство[у] кролю и Коронѣ Полскои. Для чого самъ крол Жигмунтъ з воискомъ ходилъ до Шведскои землѣ и знову привернулъ под свою владзу. Року 1600 Мигалъ, господар молтянскии, змовивъшися из шведами, повставъши противъ кроля, посѣлъ землю Волоскую. Господар волоскии втѣкъ до Полщи, а Мигалъ воєвалъ ѡколо Каменца-Подолского. Тогди и кардинала папежского забито. Затим Замоисцкии, гетман короннии, з иншими панами, собравши колко могли воиска, поишли до Влох, учинили битву з Мигалем и розбили воиско Мигалево, корогвии болеи двохсот воиска мултянского привезши на памятку, по костелах повѣшали.

Року 1604 Дмитрия, котрии повѣдалъ себе бити царевичомъ, князъ Ружинскии с Полскии провадилъ го столици московъскои // на
200 царство. Почувши то, москва єму приязная, забили своєго цара власного Федора Борисова и его царицу Марию Годунову. А Димитрия того приняли. Котрии не билъ Димитрием, але былъ, повѣдаютъ, Гришком, царствовалъ рокъ цѣлии и привезено єму з Полщѣ нѣякуюс панну за жону. Але в рокъ его баламутню москва познали, тамже в палацу царском забили и пановъ, котрие при нем були, зацнѣиших до Полщи ѡтослали, инших побили. А на столици Василия Івановича царем московъским поставили.

Року 1605 судерманское ксїѡнже, стрии кроля Жигмунта, с подданства кролевского виломалъся и учинилъся кролем шведскимъ и з воискомъ своимъ переправившися, наехалъ на Инфлянти и посѣлъ и Ригу облегъ. Крол Жигмунтъ того не терпячи, собралъ воиска за справою гетмана Хоткевича литовъского, пошолъ противъ шведом под Ригу. Там же на помочъ кролеви прибил ксїѡнже курделянское и, сточивъши битву изъ шведами, шведовъ розбили и самого гетмана шведского // забили, 200 зв.
девятдесят тисячъ шведовъ забили, а иншие у Дзвѣнѣ рецѣ потонули и сам вожъ утѣкъ ранении.

Року 1611 Жигмунтъ взялъ ѡт Москви Смоленскъ. Тих же часовъ забунтовавшися москалѣ, царя своєго Василия Івановича постерегли в чомъ и ѡтдали ляхом, а кролевича полского Владислава за царя приняли. На том и присягли кролевичу, а Владиславъ кролевичъ писалъся царем московимъ. А поляки ѡбняли царствующй градъ Москву, в Китайгородѣ мешкали. Потомъ гетманъ

Гданськ.
Гравюра XVI ст.

[у] непослушенство

коронй Жолковъскй з войскомъ полъским і литовъскимъ пришолъ, шкод много поробили. Три рокй держали царство Московское, на четвертй рокъ, собравши кнзѣ мост и бояре воскаф немалие, пришовши на денъ стого Дмитрия, взяли царство ωт поляковъ, их вибивши посадили на столѣци Михаїла Федоровича, рокух Романових.

метрополию киевъскую, Ісаїю Копистенского на архиепископию смоленъскую, Исакия Борисовича — на епископию владимерскую, Смоленскомъ [?], Аврамия Стигонского — на епископию туровъскую. Того жъ року цесар турецъкй Ѡсманъ поднесъ воину противъ Коронѣ Полъской. Кролъ Жигмунъть послалъ сна своего Владислач противъ турка з воскомш, самъ посполитимъ рушеням ωстался, воиска збираючи болъше. Владислав, кроле-

Року 1615 Жовъковскї, гетманъ коронй и иншую пани полские на Цециωрѣ гетману Жолковъскому голову ωтяли ч—и ка—ч і ка-
201 зали, аби на копй перед воискомъ татарским голову синъ его возил.// А инъших пановъ кнзѣ Корецкого цру турецкому ωтослали.

Року 1619 кролевичъ Владиславъ з великимъ войскомъ ходилъ на Москву, самое столѣци крѣпко, але потомъ примире вчинили декамъра 6 на денъ стого Николая.

Року 1621 Феωфанъ, патриярха иерусалимъскй, постил Иωва Борецкого в Киевѣ на

вичъ переправившися черезъ Днѣстръ, стал под Хотѣнямъ у Волоской землѣ ωкопались. Цар самъ турецкй Ѡсманъ, маючи войска девет кротъ по сто тисячеи, шол до Волох через Дунай войско 40 дней і 40 ночеи перепровлялося. Впередъ пришол Каракаш-баша і сточил бытву з ляхами под Хотѣнямъ. Тим часом
пришол і сам црь // турецкй. В тои битвѣ 201
14 тисяч турковъ легло нагло. Теж и козацкое зв.
воиско з Сагаидачним гетманомъ. Поляки рознє рвали таборъ турецкй. Але козаки тихо ночу пробилися ажъ до самого цря турецкого намету. Црь, перестрашенй, з намету втекъ.

Тимъ часо*м* много ту*р*ковъ козали[щ] позабивали. Тамъ цръ турецкй ба*р*зо ся стривожилъ. А гди почулъ, же и самъ кро*л* еще противъ туркахъ тягне*т*, болше му[ю] прибуло три[я] тривоги. До того ста*л* голо*д* в турецкомъ воиску, же шматъ хлѣба по че*р*воно*м*ъ золотому куповали, а воиска козацкие и по*л*ские всюди турковъ били. Для того ца*р* турецкй учинилъ прими*р*е с кролемъ Жигмунътом. Турчинъ ве*р*нулся до своеи землѣ, а поляки з велики*м* веселя*м* в Полъщу по*ш*ли. Тамъ ту*р*ковъ якъ

на метрополїю киевскую. Котрому кроль Владиславъ ѡ*т*далъ це*р*ковъ столечную метриполитанскую Сто*и* Софиискои, монасти*р* Видубицкий и Сгто Спса Пече*р*скомъ монастиру в местечку и Десятинную Бци з слободою Софѣйскою. Котрие всѣ церкви унѣяти держали и пустили били до конца, ко*т*рие це*р*кви,

Карта Московської держави. А. Дженкінсона. 1562 р.

Варшава. Гравюра XVI ст.

ѡ*т* голоду, такъ ѡ*т* бою пропало пя*т* кро*т* по 100 тисячей, за що панове турецкие розъгнѣвавъшися на Ѡсъмана царя, тятивою удавили, а сна его посадили на царъствѣ.

Року 1630 гетманъ козацкй Тара*с* зобравши воиско, збунътовалъся и на поляковъ, противъ котрого ге*т*манове короние з воискомъ по*д* Переясловлемъ во*и*ну точили. Тамъ
202 немало козаки ляховъ побили; золотую короговъ збили // гуса*р*скую, потомъ вчинили прими*р*е. Тара*с*, гетманъ, присягъ кролю на по*д*данство, а крол тую войну пребачилъ. Того *ж* року мо*р* былъ по всей Украѣнѣ, почался мця iюля, а скончився декавра. Того *ж* року поме*р* Иевъ Борецки, митрополи*т* киевски*и*, похованъ в монастиру Золотове*р*хого Михайла. Року 1633 кро*л* Жикгмунтъ поме*р*, 40 лѣтъ былъ.

Того*ж* року Владиславъ, синъ Жикгмунтовъ, Четве*р*ти, ѡбраннй зосталъ кролемъ полскимъ. Того*ж* року Петръ Могила, воеводи*ч* волоскй, архимандритъ печерский, посще

одержавши привилиѣ ѡ*т* кроля, поѡпровлялъ великимъ коштомъ, также и монастиръ Бра*т*скій в Киевѣ розширилъ и колiеумъ уфундовалъ. 202 зв.

Року 1634 кролъ Владиславъ по*д* Смоленскомъ Шеѣна зь // московски*м* войскомъ великимъ, котрїе тамъ Смоленска добивали, звоевалъ. А кгди просили о прими*р*е, кро*л* з ними вчинилъ прими*р*я, але риштунки военнїе всѣ казалъ ѡ*т* нихъ отобрати, Шеѣна о*т*пусти*л*.

Року 1637 гетманъ коронний Потоцки ходилъ на козаковъ за и*х* бунти и декамвра 7 дня по*д* Боровицею тихъ козаковъ розгромилъ. Потомъ знову по*д* Ста*р*це*м* козаковъ громили. Та*м* учинили згоду пнъ Кисѣлъ и иншїе панове присягли козакомъ имене*м* гетмана коронного, же на*д* ними не мститися. А козаки вѣрно*ст* присягли кролеви и Речи Посполи-

[ф]во*и*ска [х]роду [ц—ц]*зайве* [ч]Владислава [ш]во*и*ском [щ]козаки [ю]ему [я]*зайве*

той. А после той присяги, взявши Павлюка, гетмана козацкого, в Варшавѣ стратили, а Кизиму, сотника києвского з его синомъ и з иншими *в* Києвѣ на палъ позабивали. Тиє тѣла много стрѣмили на паляхъ. И постановили поляки, абый болше шести тысячъ козаковъ реєстровнихъ нє было и гетмана, аби и козаки сами собѣ нє оббирали, алє кого *им* кролъ подастъ. И полковники на*д* козаками аби по-

Станіслав Потоцький.
Гравюра XVII ст.

ляки были, а на Запоро*же*, абы по*лко*вники на залогу ходячи, перестерѣгали, жеби*и* якиє бунти нє щалися. Року 1639 гетма*н* //
203 корон-ний панъ крако*в*ский Кодакъ ѡсадилъ. Року 1647 генвара 1 Петръ Могила, метрополи*т* києвский, ѡборонца великий и розширитель православия, поме*р*. Похова*л*ъ[ь] в це*р*кви велкой Печерский. По сме*р*ти его зосталъ метрополито*м* Силивест*р* Косовъ.

Року 1648 Богданъ Хмелницкий с Чигрина пошолъ на Запоро*же* и с татарскимъ мурзою Тугай-Беє*т*[а] сприсягся противъ поляковъ. Тогди гетманове коронниє Потоцкий и Калиновский бислали Шемберка, комисара, с козаками рейстровими и з частю полского войска. Тогди и сами гетмани пошли за ними жъ. А гди пришли близко Запоро*жя*, козаки реєстровиє передалися до Хмелницко*го* и татаръ и стали против поляковъ. Побачивши гетмани и Шемберко зраду, почали входити, алє и*х* Хмелницкий догналъ с козаками и ордою на Жовти*х* Водахъ у Княжого Байраку, розбили ихъ и Шемберка и з иншими взяли в неволю. А Потоцкого ранного на Запороже ѿтослали, там же умеръ. Тогди *ж* поляки Читринъ[б] випаливши, вступили по*д* Корсунъ з войско*м*. Стали противъ Стеблева // за рѣчкою Росю. 203 зв.
Тогдижъ Корсунъ спалили. А Хмелницкий с козаками и татарми припавши, обохъ гетмановъ корунниxъ розгромилъ и татаромъ подавалъ сами*х* и много пано*в* после Вознесения Гдня, котриє напотомъ повикупалися.

Тогди заразъ кнзь Еремѣяшъ Вишневецкий из Заднѣпра уступилъ, а по*д* Прилукою розгрaмилъ козаковъ полку Уманского и инши*х*. А Кривоносъ, полковникъ Хмелницкого, пришолъ у сороку тисячъ козаковъ до Полоного, где било много шляхти и люду посполитого и взялъ мѣсто Полоноє и шляхту, котриє не могли утечи, а жидо*в* велико множство вистинали. Вишневецкїй, кнзь, до Полщи втекъ тогди. Того *ж* часу полковникъ Ганжа пошолъ з немалимъ во*и*скомъ козацкимъ по*д* Твилъчи*н*[в]. В котромъ мѣстѣ вся шляхта воєво*дс*тва Браславъско*го* била запе*р*лася и князъ Четве*р*тенскїй з ними *ж* запе*р*ся. Тогди моцно Ганжа мѣста добивалъ, шля*х*та с Тилъчина просили примиря. Ганжа з ними прими*р*е вчинилъ. Потребовалъ того, аби єму жидовъ видано и такъ шляхта жидовъ со всею маєтностю видали, а онъ и*х* побравши ѿ*т*ступилъ ѿ*т* Тилчина.//
После его ри*х*ло другий полковникъ 204
Хмелницкого Оставъ[г] Иванский пришолъ з войскомъ, добилъ замку Тилчинского шля*х*ту вибилъ. Гдѣ[д] кнзь Іоанъ Четве*р*тенскїй забитъ, а княгиню его взято до Умани в неволю. Того *ж* року кролъ Владиславъ померъ у Вилъню.

Потомъ Хелницкиие[е] потягнулъ з войскомъ на поляковъ. А проти*в* его пришло все войско полскоє, Вишневецкий и Домѣникъ, иншие пани. А такъ притиснули били козаковъ, же почали бити втѣкати, але пани полскиє с пихою своєю єденъ другого не слухали. В томъ Хмелницкому на помочъ притяло[е] орди шестъ тисячъ. А ляхи, взявши языка ѡ томъ, же и самъ ханъ ідетъ, покинувши увесъ ѡбо*з* и весъ ска*р*бъ, проти*в* Воздвиженїя чснаго крста всѣ рейме*н*тарове куди хто луча ночю

повтѣкали. А Хмелницкий за ними потягнули[ж] поди Львовъ. А татаре много селъ и мѣст попалилъ[з] и побрали в неволю побрали[д]. Тогди лвовяне многимъ скарбомъ ѡткупилися. Потом под Замостя притяг Хмелниц., але также и З[амостя][и] окупил[ося][и]. Части засъ татарскїе и козацкїе по Завислию пустошили.
204 А в томъ зѣма надойшла.// И такъ ѡшацован-
зв. нимъ скарбомъ татаре з людомъ козаки додому повернули.

вшелякїе волности козацкие и руси в блгочестиѣ, в ѡтправѣ церемонѣ церковной дати 205
все ѡбецалъ. Такъже церкви ѡт унѣятовъ подавати на блгочестие. До того тежъ становит къ жолнѣромъ на Украѣнѣ указоватъ не ѡбецалъся и на всякую волностъ пункта подалъ, а татаромъ за вислугу позволилъ кролъ много мѣстъ на Подолю. Котрие могли би ся

Облога Львова. Гравюра.

Року 1649 Янъ Козимеръ, братъ родний кроля Владислава, ѡбраний кролемъ полскимъ, с кляштора, габитъ покинувши, виййшол. Заразъ навеснѣ войска полскїе послалъ противъ Хмелницкому. А Хмелницкий также войско зобравши, тягнулъ ис татарми поляковъ воевати. И пришолъ под Збражъ[і]. Тамъ споткалъ воиско коронное з гетманомъ. Тамъже були кнзѣ Вишневецкий и Домѣникъ з великимъ войскомъ и не давши поля, заперлися в Збаражю. Тамъ ихъ Хмелницкий през шестъ недель добивалъ и такъ запер, же нѣѡткол живности не мѣли, мусили стерво исти, умирали з голоду. А въ томъ сам Янъ Казимер с посполитим рушенямъ притятъ под Зборомъ[ї]. Там татаре кроля ѡскочили так, же ледво у Зборовъ ухватился. Затим кролъ през посли упоминалъ Хмелницкого до покою и подданства, ѡбецуючися все на жаданя его справити. Тогди Хмелницкий покорне до кроля пришолъ и поклонъ ѡтдалъ и покой учинилъ. Где кролъ ему словомъ панскимъ //

боронили, але козаки упевняли мещан, а такъ за козаками татаре в мѣста ходили и людъ и скарбъ брали.

Тогож року приехалъ до Киева стѣйший патриярха иерусалимъскїй Паисий, до которого и Хмелницкий приездилъ по блгословенїе. Тогди ж и Адамъ Кисѣлъ на воеводство Киевское пиехалъ[й]. Року 1650 Хмелницкий послалъ сна своего старшого Тимоша з воискомъ и тагарми у Волоскую землю, всю попустощилъ и взялъ дочку у Василя, воеводи волоского, за жону. Того жъ року преѡсщенний митрополитъ киевскїй Силивестръ Косовъ постилъ чотирохъ епсповъ православнихъ Иосифа Чиплича[к] на [л]—спасенїю лукою—[л], Иосифа Горбацкого на епспию

[ь]пoxoванъ [а]Тугай-Беем [б]Чигринъ [в]Тилъчин [г]Остапъ [д]*зайве* [е]Хмелницкий [є]притягло [ж]потягнул [з]попалили [и]*текст пошкоджений* [і]Збаражъ [ї]Зборовъ [й]приехалъ [к]Чаплича [л—л]епископию луцкую

205 зв. могилєвскую // Дєωнисия Балабана на єп̃спию холмовскую, Антония Винѣцкого на єп̃спию премискую.

Року 1651 гєтманъ коронний Калиновский, вийшовши з нєволѣ татарской, пошолъ з войскомъ под Красноє, гдє заперся билъ Нєчай, полковникъ браславскій козацкий, и взялъ мѣсто. Тамъжє и Нєчая забито на масляномъ[м]

Замостя. Гравюра XVI ст.

нєдѣлѣ. Ѿтолъ пошолъ до Винѣцѣ. Тамъ в монастиру заперся билъ Богунъ, полковникъ паволоцкий. Гдє моцно добивало войско дєвєтъ днєй. В томъ Хмєлницкій прислалъ на ротунокъ Богуновѣ Дємъка, своєго асаулу, з войскомъ. Тогдижъ Калновскій[н], мостъ запаливши на Бугу, ωтишолъ до Бару, а далє в Полщу пошолъ. Того жъ року навєснѣ Хмєлницкий з ханомъ татарскимъ пошли на Полскую зємлю. Под Бєрєстєчкомъ споткалъ єго кролъ Казимєръ зо всѣмъ войскомъ. Тамъ козаки стали в лядаякомъ мѣстцу на болотѣ, гдє ханъ с татарами ωтступилъ Хмєлницкого для того, ижъ барзѣ ляхи на татаръ напирали, нѣжъ на козаковъ. Ѿтолъ татарє розумѣли, що змова єстъ мєжи ними. А такъ ханъ взялъ Хмєлницкого, пошолъ на Вкраѣну додому. Тоды кролъ козаковъ могъ би всѣхъ
206 погубити // и в болотѣ потопити, алє ласкою войско своє задєржалъ. Єднакъ сами козаки стривожившися, покинули вєсъ обозъ, куди хто могъ утѣкатъ почали. А тамъ сами собою загатили болото, жє иж якъ по мосту по трупу ходили. Тую рєчку Пляшовою називали, а другою за милю Ихъва, такъжє болотная.

Ѿтолъ кролъ пошовъ до Полщи, а Калиновскій с квартянимъ войскомъ пошолъ на Украину под Бѣлую Цєрковъ. А Хмєлницкій у Корсунѣ болшъ почалъ войска прибирати, послалъ [о—о] тотаровъ. Тимъ часомъ кн̃зъ Радивилъ, вєликий гєтманъ литовскій, і гєнсєвскии, гєтманъ полскій, з войскомъ литовскимъ под Києвъ пришли. Антонъ, полковникъ кієвский, почалъ билъ с Києва боронитися. Алє гди ωбачилъ нємѣру, уступилъ с Києва с козаками. А Радивилъ Золотими воротами вєхалъ в Києвъ, сталъ самъ у С̃той Софиѣ и з монастировъ, шщо хотѣлъ, бралъ. Тогдѣ Кієва нємало спалилъ и монастиръ Братскій, толко ц̃рковъ ωсталася. Затимъ Калиновскій под Бѣлую Цєрковъ пошолъ, бо тамъ було войска полки три козацкіє и ωкопалися на прєдмѣстю ωт Києва. Потомъ Хмєлницкий пришолъ з войскомъ // и 206 зв.
с татарми, гдє такъ войско лядскоє стиснули, ижъ пєрєд имъ живности, нѣ конємъ нє стало. А потомъ и воду имъ ωтняли, ωт посту Спасова до осєни такъ зморєни поляки учинили покой з Хмєлнцкимъ[п]. И позволилъ войску полскому становиска на Украѣнѣ на Заднѣпрю, такъжє у воєводствѣ Бряславскомъ ωт Тѣкича ажъ до Днѣпра. Поляки, стоячи по становискахъ, вєликіє кривди нє толко людємъ, алє и козаком мордєрства чинили. Року 1652 украѣнци нє тєрпячи кривди ωт войска полского, почали пєршє сами ляховъ забивати по Заднѣпру. Для того почали поляки втѣкати. Тогди жъ много ляховъ побито. Тогдѣжъ гєтманъ коронній Калиновский з войскомъ пошолъ за Богъ и сталъ на Батозѣ, послалъ до полку уманского, аби к нєму прибували.

Тимъ часомъ дали знати Хмелницкому ѡ томъ, а Хмелницкии з войскомъ и татарми [р—р] поляки невѣдоме пошолъ под Уманъ, а полкъ уманский взялъ из собою. А такъ невѣдоме пошолъ под Уманъ, а полъкъ уманскии взялъ из собою, [с]—а такъ невѣдоме—[с] вдарилъ на ляховъ и все воиско розгромилъ. Тамже Калиновского, гетмана, татарин одинъ прости втяв-
207 ши // ему голову в торбѣ принѣсъ. А с҃нъ Калиновского, котрий тогди ѡбознимъ билъ, утѣкаючи у Бубновцѣ ѡбвалилъся и утонулъ и многихъ пановъ едних побито, другихъ в неволю побрали татаре. В тотъ еще с-под Батога далѣ ходилъ Хмѣмъ[т], мног. шкодъ поробивши, додому з ордю[у] вернулся.

Того ж року 1653 моръ билъ великїй по всемъ краю Украйнскомъ, почалъся ѡ Сошествїѣ с҃тго д҃ха, ажъ до зѣмѣ тривалъ, страшно било видѣти.

Року 1653-о преставися Иосифъ Коновичъ Горбоцкии, е҃пс҃пъ белорускїи. Тогожъ року Адамъ Кисѣлъ, воевода киевский, преставися, Иосифъ во вѣри православной.

Тогожъ року на весну Чернецкий воевода з войскомъ полскимъ попустошилъ места Борщевку, Вѣницу, Погребиша[ф], Калника. Бугунъ, полковникъ, утѣкъ до Маностирищъ. Тамъ уманскїй полковникъ пришолъ на посилокъ. А полковникъ Бугунъ боронился. Але Чернецкий побилъ, полковника уманского Гродзенка забито, мѣсто самое спалилъ. Козаки в замок ухватилися, а иншїе погорѣли и самъ Чернецкий для великого пожару з мѣста уступилъ. А в том козаки и люд ночю из замку
207 зв. поутѣкали // куду[х] хто моглъ, пустий замок ѡставили. Тогож року под Жванцем кроль Казимер ѿт Хмелницкого в облеженю и позволил козаком, ѡ що просили, и покои з ними чинил.

Року 1654 генваря 5 Богданъ Хмелницкий православному ц҃рю и великому Алексею Михайловичу поддалъся зо всѣми крайнами ѡбохъ сторонъ Днепра. Присягу виконал зо всею старшиною в церквѣ переяславской. Которой присяги слугахъ[ч] Василий Василевичъ Буторлимъ[ч], царскй бояринъ. И по всѣхъ мѣстахъ козаки и мещане присягали ц҃рю в церквахъ на вѣчное подданство.

Тогожъ року ѿт[ш] середопостю в Киеви на горахъ город заложили. Тогдѣ татаре ѿт Хмелницкого ѿтступили, а с поляка[щ] примиря взяли. Того жъ року м҃сця августа 2 д҃ня слонца затменя страшно било, пред полуднем почалося, на годинъ три било с҃лнца часть так малая, якъ м҃цъ на новю третего д҃ня, и звѣзди видно било в полудне ясного дня.

Того ж лѣта московские войска царские побрали на Бѣлой Руси мѣста Полоцкъ, Витепскъ, Невел, Мстислав, Ѡршу, Могилевъ, Шклов, Копись и иншие мѣста. Самъ царъ с тромастами тисячъ войска пришовши, взял Смоленскъ и до Вилня тягнул.// Почувши то, 208
кн҃зъ Радивил, великий гетманъ литовскй z воиском уступилъ з Вилня, не могучи против царское сили спротивитися. А цар Вилню опановалъ и инших мѣстъ много попустошено и люду без числа много в неволю москва побрала.

Тогож року 1654 гетманове коронніе у осени под Бряславъ з войскомъ, к ним же и татаре на помоч по Забожю притягнули. Противъ того войска послав Хмелницкий своего наказного гетмана Томиленка з воиском козацким. Тамже на первомъ потканю Томиленка ляхи zабили, войско козацкое розбили. А полковник Зеленскии бряславскии, Богун вѣницкй, Гогол поднѣстрскй и иншие поуходили до Умани. Року 1655 по Рождествѣ Христовомъ пришли коронние гетманове под Уман з великою силою и с татарми и побивали през три днѣ штурмами, арматами, огнистими кулями, кгранатами, где много в мѣстѣ людей позабивали. Але кгди почули, иж идет Хмелницкй на одсѣчъ к Уманю, мало що воиска zоставивши, против Хмелницкого пошли. Там вперед татаре Хмелницкого ѡсадили с козаками и Шереметом и Ромодановского з московскими воиски межи Ставищами и межи Охматовом полю котрое поле // тепер. називают 208 зв.
Дрижиполе, бо там много от морозов дрижало и померзало. Осадивши Хмелницкого, не дали воиску скупитися бо в Букахъ тягло пят полковъ на помоч Хмелницкому, а в Ѡхматовѣ чтири тисячѣ пѣхоти. На том поли ляхи чтири днѣ потужне з Хмелницким безперестанку билися, а Хмелницки, маючи на добром посилку москву, потужне ѿтпор давалъ ляхомъ и татаромъ. Потом Хмелницки с таборомъ рушилъ и москва до Охматова. Там моцно ляхи рубали табор с татарами Хмелницкого, еднакже не вскурали ничого. У Охматовѣ воиско свое Хмелницкии наишовъ, а с тим потягнул до Буковъ, тамъ наишолъ полки свого воиска и моцно на нихъ гнѣвался, же на ратунок ему не поспѣшалися. А такъ до Уманя пришовши, нѣкого не наишли, кромъ свого люду. Тогди Хмелницкй за ляхами, а взявши вѣдомост, ижъ ляхи пошли взад, роспустилъ воиска на великй пост.

[м]Масляной [н]Калиновскїй [о—о]по [п]Хмелницкимъ [р—р]на [с—с]*зайве* [т]Хмѣлъ [у]ордою [ф]Погребища [х]куды [ч]слухалъ [ч]Бутурлинъ [ш]ѡ [щ]поляками

Того *ж* року повеснѣ Хмелницкии, а з ним Василій Василевич Буторлин з московским войском пошли под Каменецъ-Подолскй, хотѣли его добывати, стояли двѣ недѣли, нѣчого не удѣявши, пошли поді Лвов. А лвовяне окупилися, много скарбов ему давши, одержали
209 покой // И ѿтолъ послалъ Хмелницкій Данила Виговского с козаками и москвою под Люблинъ, где, доставъши Люблина, великий скарби тамъ москва и часть животворащаго древа Креста Гсдня. А Хмелницкии з Буртолимомъ[ю] пошли с-поди Львова восени, але несподѣване под Озѣрною споткали ихъ татаре и осодили били. А потомъ москва и козаки ѿтбили ихъ такъ, ижъ нѣчого не учинивши, прочъ ѿтиишли, еднак же козаковъ много постинали, котрїе непорядне ишли додому, хопаючися, не сподѣваючися татар. Тогдѣжъ много войска московского померзло, снѣгомъ запавши, преця *ж* до Києва добралися. Там Буторлин, захорѣвши, вмеръ, а Хмелницкй до Бѣлой Церкви пошолъ.

Року 1656 Хмелницкй почалъ з Ракоцим, кролемъ венгерскимъ, zностися. А такъ през посли кролеви венкгерскому ѿбецалъ Полское кролевство. А Ракоцїи ѿбецалъ много скарбъ и волностей козаком. Тогдѣ навеснѣ Хмель послал Антона, полковника киевского, наказним гетманом z войском козацким там. Кгди воиско стяглися[я] козацкое з Ракоцим, мѣста полские имъ подалися и самую Вар-
209 зв. шаву // и столицу Краковъ взялъ. А крол Казимер, видячи перовно, зехал до чужои землѣ. Ракоцй засъ взял Майдебуркъ, мѣсто славное, Плоцкъ, Торунъ и иншие. И своими ѡсадил жолнѣроми, всѣ ему подалися. В томъ Ракоцй зголдовати под владзу всѣхъ пановъ полскихъ, пошолъ додому.

Року 1657 кролъ полскии Казимер с чужой землѣ повернулъ, затягши войска. Тамже и Чернецкий, воевода руский, з войскомъ притяг противъ Ракоцого. Ракоции не могъ ѡпертися, бо вже Антонъ з войскомъ потягнулъ на Вкраину, що гди Ракоций ѡбачилъ, же ему ляхи ѿт Венгеръ дорогу заступили, и собѣ на Вкраѣну уступовалъ. Але ляхи под Межибожем с татарми Ракоцого ѡсадили. Ѡн, видячи немѣру, з ляхами ѡ покой почалъ. Прецяжъ для людкости змирили з ним, самого Ракоцого до Венгеръ вомчали, жебъ его ѡрда не ухватила, за ним гонячися. Прецяжъ войско з таборомъ его и гетмана его розбили, Ананицкого, засталъ его хорого, а такою новиною ѡ Ракоцом и своею ходнею причинил ему хороби. А такъ Богданъ Хмелницкий умеръ. Тогож року 1657, похован в Суботовѣ //
210 августа мця 27 дня.

Того *ж* року преставися Силивестръ Косовъ, митрополитъ киевский, поховалъ[б] у Стой Софии в катедлалной[а].

По смерти Хмелницкого ѡбрали козаки за гетмана собѣ Юря Хмелниченка меншого. Але ѡн, будучи молодимъ, уступил гетманство писареви енералномъ войсковому Иѡану Виговскому. Року 1658 мця генвария зостал митрополитом киевскимъ Деѡнисий Валабанъ[б]. Тоеиже весни поехалъ с Киева до Чигирина, потомъ болше южъ не булъ. Того жъ року [в]—Іванъ Луговскии—[в] [г]—споднес руку на цря. Потомъ—[г] ходилъ к Поутавѣ[д] на Пушкаря, полковника поютавского[е], которй не хотѣлъ его мѣти за гетмана. Тамъ войско Пушкарово розбили и самого Пушкаря забито. Того жъ року Данило Виговскй поднесъ руку на цря, пошолъ под Киевъ с татарами и сталъ на Николъскомъ полю ѿт Печерского, а киевскии полкъ стоялъ на Шкавицѣ. Але тамъ его воевода киевскй розбили Василий Борисовѣчъ Шереметъ и кнзъ Юреи Борятинской и кнняз[е] Иванъ Чадаевъ. Сам едно Виговскои човном втѣкъ.// Тогдѣжъ и самъ Виговский Иванъ 210 зв.
с татарми и с полками приходилъ под Киевъ, але нѣчого не вчинилъ, поеднался с царскими воеводами, прочъ пошолъ. Року 1659 мця мая Иванъ Виговский послал Гуляцкого[ж] противъ москви, а гди кнзъ Трубецкий натер на Гуляницкого, тогдѣ в Конотовъ[з], мѣстечко заперся Гуляцкий[и], где его москва держали час немалий, ажъ Виговский поднял татар, с котрими потаемне на москву и много москви побили. Потом москва ишла ѡборуною рокую[і] ажъ до Потивля. Тогдѣ жъ до Виговского приездилъ нѣякийсь Беневѣчъ ѿт кроля Казимера, намовляючи, аби цря ѿтступивши, при кролю зоставали. Приѡбецалъ тое бувъ гетманъ кролю, але заразъ перше заднѣпръские почали ляховъ бити, перше перше[ї] в Переяслови, потомъ в Нѣжинѣ и в Чернѣгови и всюди повибивали ляховъ. Тогди жъ и Немѣрича забито. Тогдѣ жъ под Фантовомъ[й] воиско собравшися, ѿтняли булову у Виговъского, септеврия 10 дня. Заразъ тогдѣ жъ Юрей Хмелниченна[к]
за гетмана. А и Виговскй // по ляховъ поехалъ, тутеж за ними и Данило поехалъ билъ, 211
але в Лисянцѣ козаки его ухвативъши, москалемъ ѿтдали. Проваженъ до цря, вмер на дорозѣ.

Тогдѣ жъ ѡзвалъся билъ гетманомъ Безпали козацкимъ, при кнзю Трубецкомъ, которй билъ старшимъ, якъ под Конотопомъ войско было, то тогдѣ часу, якъ ляховъ били, писали до кнзя Трубецкого, аби на йхъ прозбу при-

єхалъ, а под царскую руку взял. А такъ кнзъ Никитовичъ Трубєцкой з войском царским притягнулъ до Пєреясловля. Тамже и Хмєлницкии Юрей и всє воиско ѡбоих сторонъ Днепра утвердили Юря Хмелниченка гєтманомъ zа позволєнємъ кнзя Трубєцкого, а они присягли вѣчнє жит при цару московскомъ.

Року 1660 мсця августа 7 дня Шєрємєтъ Василей Борисовичъ боярин и воєвода києвскии z войскомъ московским с Києва Юрєи Хмєлницкии z воискомъ козацким с Чигирину пошли на поляковъ. Притягнулъ Шєрємєт под Любар, а Юрии под Слободища. Там их осадили ляхи с татарми. Нє далися, скупити войску там ляхи, в таборъ були ся вломили и гар-
211 зв. мату южъ були ѡпановали козаки // почали були втѣкати, алє якъ ѡбачили, жє татарє дорогу имъ zаступили, ѡбєзпєчившися, почали битися и с табору ляховъ вибили, корогов гусарскую и кролєвскую zбили. Тогдѣ Виговскй, будучий z ляхами, просилъ примиря, аби и кролю голдовали, алє Хмєлницкй нє хотѣлъ того. Козаки крикнули, аби и zмирилъ з ляхами. Шєрємєтъ зас ѡборонною рукою с-под Любаря назад ишолъ под Чуднов, тамъ осадили єго поляки, татарє, козаки. Тамъ прєз три нєдѣли трвалъ в облєжєню ажє нє стало корму, почалъ з ляхами о згоду трактоватъ.

Рада. Ляхи обєцали в цалости Шєрємєта отпустити, тилко риштунки отобрати, под присягою. В том татарє, як то почули, розгнѣвалися на ляхов. Тогдѣ ляхи, слова не одержали, иншихъ мєжи сєбє розобрали, а Шєрємєта татаром одали. Гдє запроважєн до Криму.

Zатим зѣма наступила. Хмєлниченко ляхомъ по всємъ Заднѣпру становиска подавал. За тоє розгнѣвавшис, що нє хотѣлъ битися з ляхами, алє волали: «Zдаимося». Тогдѣ ляхи кривди нєзноснїє нє толко мужом, алє и коза-
212 ком чинили.// Алє гєтманъ нє дбалъ о тоє, бо тогдѣ если бы и zишлося войско вкупу, мусили бъ вступати ляхи назад с татарми, тогди жъ, якъ здался Хмєл ляхомъ. Видячи то, Сомко, гєтманъ наказнии заднѣпрскии, с полками своѣми зосталъ под царскою державою. Року 1662 ходилъ Юрїй з ханом кримскимъ, ходил на Сомка. Стояли до зѣми, ничого нє учинили, тилко татар полономъ набавили. Другй разъ Юрии под Переясловъ пришолъ с козаками и з ляхами и добувалъ Переясловля. Кгди почувъ иж кнзъ Ромодановскии, тягнет з войскомъ и гєтманом Сомкомъ, одступилъ от Переясловля и сталъ противъ Канева. Тамъ их войско Ромодановский розбилъ и много козаковъ у Днепрѣ потонуло. Самъ Хмєлницки из старшиною човнами попєрєпливали, всє покидавши. Тоє дѣялося іюля 18 дня. Тогдѣ жъ московскиє воиска переправилися, хотѣли ити к Чигирину. Козаки иншиє ходили к Бгослави, там ихъ добрє бгославцѣ чостовали, у безоднѣ озера, нагих поробивши, овадами и комарами. Тогди Хмєлницки побѣгши, найшолъ орду под Чорним // лѣсомъ готовую москву пєрєбудилъ на тои 212 зв.
бокъ и много потопилъ москалей. Тогдѣ жъ Канєвъ татаромъ видалъ за всємъ Хмєлниченко за тоє, гнѣвъ на их державчи, жє напєрєдъ Сомку здалися. Тогдѣ самъ солтанъ стоялъ в мѣстѣ Канєвѣ, ажъ ѡткупилися мєщанє. Тогдѣ жъ Хмєлниченко ходилъ восни Юрєй, хотячи Києвъ воєвати, алє пошолъ нє займаючи Кієва у Вишъгородѣ цєрковъ розобралъ. Татарє на дєрєвах, на ѡбразахъ Днѣпръ пливали. Єденъ татаринъ на образѣ Прстои Бци до Кієва, любо и нє хотѣлъ приплилъ. В Кирилскомъ монастирѣ цєрковъ спалили и трапєзу, и кєлѣ, много людєи в нєволю. Року 1663 Юрїй Хмєлницки постригъся в чєрнцѣ в мнстиру Ирдѣнском от Дєонисия Булабана, гєтманство zдавши Павлу Тєтєрѣ.

Того жъ року прєставился Гєдєѡнъ Балабанъ, мєтрополитъ києвскїй. Того жъ лѣта зєхалися єпспи до Корсуна на ѡбраня мєтрополити. Гєдєѡнъ, кнзъ Чєтвєртєнский, єппъ луцкїй, Антоний Вѣницкий, єпспъ прємискїй, Іосифъ Тукалский, єпспъ бєлорускїй, Адамъ Жилиборскїй ѡбраннии на єпспию лвовскую. На томъ соборѣ стала була бєзгода в обраню митрополита. Єдни // хотѣли митрополитомъ 213
Антонїя Винѣцкого, єпспа прємискаго. І иншїє, якъ посполство, такъ и гєтманъ, ѡбрали Іосифа Тукалского, єпспа бѣлорускаго. А такъ розєхалися. Почали Бга просити за Іосифа мєтрополити.

Того жъ року Іванъ Бруховєцкй виишолъ из Запорожя с коzаками до Нѣжина. Тамъ за грамотою царскою раду вчинили ѡбирати гєтмана. Прислалъ цар Алєксєй Михаилович своєго околничого кнзя Данила Кгакгина. Тогди і Самко, гєтман, зо всѣми полками. Такъ тєж заднѣпрские полки. На тои радѣ zа помочу Мєфодія, єпспа і Василя Дворєцкого и иншихъ, котрїє дєржали за Самком,

---

[ю]Бутурлиномъ [я]стяглося [ь]похованъ [а]катєдралнои [б]Балабанъ [в—в]*закреслено* [г—г]*обведено* [д]Полтавѣ [е]полтавского [є]княз [ж]Гуляницкого [з]Конотопъ [и]Гуляницкий [і]рукою [ї]*зайве* [й]Фастовомъ [к]Хмєлниченка

zабывано. Для того Самко з своѥми полковниками утѣкъ в город московскии Нѣжинскии. Оттол потомъ Дворецкй, взявши Самка и полковниковъ єго, zа росказом нового //
213 зв. гєтмана, якобы и виводится што им противного zадавали. Они сподѣвалися, же ихъ цар губит нє каже; алє нє везучи ихъ на столицу, в Борзнѣ сут потрачени.

Року 1663 Казимер, крол полскй, мсца октоѵрия з войски полскими и с татарми притягнулъ. У Ржищевѣ переправился через Днѣпр, хотячи взяти Zаднѣпря од цара. Тут же Павел Тєтера до кроля прибул з воиском. Тогди много мѣстъ и сѣлъ попустошили, котрїє
214 єму нє хотѣли голдовати. Мѣстечко // Девицю вирубали. И ходил аж до Сивска. Тогдѣ жъ под Глуховъ притягъ, чтири нєдѣли моцно добувалъ подкопами, кгранатами и штурмами, алє нє добувши, краями литовскими вернувшися, люду много потратил, бо зараз zалогъ лядскихъ всюди повиганяли, а цару zголдовали под владзу.

Року 1664 Сулимка, козакъ с Торговицѣ, полковникомъ торговицким назвавшися, почал старостъ, врядниковъ забывати. Тим часомъ наспѣлъ Тєтера и Маховскии, що с кролем ходили, того Сулимку розбили и самого поймавши, стратили; козаковъ єго болєй пятисот живцем поимавши, без жадной фолкги под Бѣлою Церквою всѣхъ постинали. Того ж року Івана Виговского, воєводу руского, zа варту взявши, тои же Маховскии и Тєтера в Олховцє казали ростреляти, для того, иж нє йшолъ з кролем zа Днѣпръ, алє стоял у Фастовѣ, якоби и Сулимцѣ до бунтовъ свою порадою бил и листами помагалъ. Чернецкй зас, перевезшися Днѣпръ Бѣлой Церквѣ в Корсунѣ; в Черкасѣхъ около Ставищъ, много людєй погубилъ, Ставищъ добувалъ. Там же пострелен под мѣстом в Бѣлои Церквѣ вмер, тѣло єго проважено до Полщѣ. На єго мѣстцу Яблонского воєводою рускимъ вчинєно и полним гєтманом. Противъ того то Яблонского Іван Бруховецкй ходил из войском и комликами[л], алє онъ втѣкъ.

Року 1665 Іванъ Бруховецки ходилъ до цара Алєксєя Мих. гдє єму ласку великую цар показал, далъ єму пан[м] великородну Дарїю, племенницу у кнзя Юря Долгорукова z великимъ скарбомъ и учинилъ єго бояриномъ, то єстъ сєнаторомъ. Того ж року, якъ Тєтера до Полщѣ пошол, козаки обрали себѣ за гєтмана Опару, ясаулу. Тои нємного былъ гєтманом. Zатягнул татар на ляхов, а так под Лисянкою, трактуючи ѡ войнѣ, щос примовилъ прикрого мурзѣ Камамбету. Той мурза розгнѣвавшися, отдалъ Опару полякомъ, а Дорошєнка гєтманом наставлєно. Опарѣ гєтману, крол казалъ голову оттяти.

Року 1666 Маховскии z войском полским вышол на Вкраину. А Дорошєнко, гєтман, против єго z войском до Умани, татар собѣ на помоч затягнул. Оттол татарє и козаки побѣгши zа Вѣницу, под Браиловомъ ляхомъ погромили, самого Маховского живцем взяли и барзо много шляхти и шляхтянокъ с карєтами и ридванами побрали, котрїє єхали на празникъ Рождєства Хва. Такъ татаре з великою добичю повернули додому, а Дорошєнко до Чигирина пошол.

Року 1368[н] Іванъ Бруховецкй гєтман //
zаднѣпрскии, нє памятаючи на великоє царскиє добродѣйства, умислилъ татарскому хану 214 зв.
подлатися, царскихъ воєвод по мєстах заднѣпрскихъ єдних позабивал, а инших в нєволю побралъ. А zатяг собѣ на помоч шєстдєсят тисяч орди на помочъ. В тои же час Пєтро Дорошєнко, чигринскии гєтманъ, пошолъ с всѣми коzаками против Бруховецкого. Там на zмовѣ татарє z Дорошєнкомъ зостали. Бруховецкии обезпечился на татар з Гадячого виєхал, от своихъ же виданий Дорошєнку, zабыти зосталъ. Тѣло єго нагоє на драбинчастомъ возу сѣномъ прикритоє привязано[о] в Гадяч, там поховано, а жону єго Дорошєнко взял до Чигрина. Тогдѣ жъ єпспа Мафодїя и Василя Дворецкого взято в нєволю до Чигрина Котрїє держали сторону Бруховецкого. Пєтро Суховѣй того ж року из Запорожя вишолъ с татарми на Дорошенка, пустошили ко[п] Чигрина. Єднакъ нє спорали нѣчого, тилко татар полоном надарило. Zатим того ж року декамѵра 6 Дорошєнко послалъ до цєсара турецкого, офѣруючи єму свою зичливостъ, а просячи, жебы и цєсар на помоч на єго запорожцом нє давалъ помочи. Року 1669 приєхали турки, ласку, цєсарскую Дорошєнку // ѡсвѣдчаючи, 215
дали єму подарки от цєсара. А Дорошєнко принявъ подарки, цѣлком поддался турчину со всѣм краєм и санжаки албо привилѣи ѡт цєсара принялъ. Того ж року zноѣу Соховѣй z татарми и zапорозцами вишолъ на Дорошєнка. А обравши Ханєнка гєтманом под Уманю почали на Дорошєнка воєвати, алє татарє ѡбачили иж из башєю силитриискими турки и татарє пришли Дорошєнку на помоч, ѡтступили Ханєнка и Суховѣя, а втекли у свою землю. Ханенко зас и Суховѣй на Запорожє пошли. Тогдѣ ж Юря Хмелниченка єдучого з Умани татарє взяли.

Року 1670 крол Казимер кролевство здалъ. Того ж року примас Пряжмовскии и Реч Посполитая Дорошєнку, гєтману, клєйноти войсковиє дали: булаву, бунчукъ, корогов, которие Тєтера zавѣзъ бувъ, призиваючи єго Коронѣ Полской в подданство. Дорошєнко при-

нял клєиноти, лєч от турчина ѡт[р] нє хотѣлъ отступати. Того ж року Пряжмовскии примас и Рєч Посполитая обрали Михаила Корибута кролем Вишнєвєцкого. Коронованъ сєптєвра, алє иншиє сєнаторѣ нє хотѣли Михаила мѣти за кроля. Для того в нєзгодѣ жили с кролем.

Тими ж часи, котрїє мали собѣ старшихъ от Дорошєнка воєвали на царских людей, а кгди Григорїй Григор[с]. Ромодановскии пришолъ под Чернѣговъ и добувал єго крѣпко и радил козаком Ромодан, абыи крвє хрс-
215 зв. тиянской нє проливали, жили вєдлуг пєршои своєи присяги под царємъ // православним, на що и козаки позволилися, обрали собѣ за гєтмана Дємка Многогрѣшного. Так цар права потвєрдилъ козаком на пунктах, волностїй подал.

Року 1672 Дємка, гєтмана, свои ж поплѣчники ѡковавши, запровадили на столицу. Потом за росказом царскимъ ѡбрали ʒа гєтмана Іоана Самоило., бывшого суди чернѣгов[т]. Тогдѣ жъ Михайло Ханєнко послал своихъ пословъ, поддаючис кролю. Алє тїє посли прєз всє лѣто бавилися у кроля. Потомъ на Запорожя привєзли єму булаву, бунчук и корогов на гєтман[т]. Ѡттол виишол гєтман кролєвскии із Запорожя Ханєнко, ишовъ на Забожє, котрому Уман и Бряславскоє воєводство и част полского войска пришло к нєму против Дорошєнка. Котрїє войска всѣ лѣтовали у воєводствѣ Бряславском, а Дорошєнко часто посилал до цєсара турєцкого посли, просячи о помоч на ляхов. На що турчин послал янчар и татар єму. А потом і сам, довѣдавшися ѡ нєзгодѣ сєнаторов полских і о малои силѣ войска полского, нєсподѣванє войска своѣ вєликїє и визѣра и хана с татарми под Камєнєц-Подолскии потугою своєю і сам притягнул и Дорошєнко з воиском. А Ханєнко, видячи нємѣру, до Полщѣ вступил. Там войска турєцкие и татарскиє 9 дєн добували дєн и ноч. Тамтїє, що було старшини, в мѣстѣ, туркамъ здалися. До того нѣмєцъ камянєцки старшии, порохи запалил, от котрих мури падалися. Для того всє здалося турчину мѣсто, от вѣку нѣкимъ нє нарушонноє, ѡт самого Бга фундованноє, либо и Батии всю ʒємлю
216 Рускую и Подолскую взял,// єднакъ Камєнєцъ єму нє дался. Камєнєц от скали камєнної названнии, бо от гори долъ барзо глубоки, котрим Смотрѣчъ рѣка ідєт а мѣсто оточиваєтъ скали зас нє ужитиє втєсомъ стоят барзо високїє и труднїє до приступу.

Року 1674 мсца октоʋрїя Михаило, крол померъ немного был кролемъ, молодим будучи, ʒиишолъ з сєго свѣта. Того ж року салтан баша турєцкии з войсками притягнувши и под Уман, славноє мѣсто украинскоє, штучнє взяли, бо пєрвє казалъ турчинъ старшинѣ якобыи на мир к собѣ виити; алє кгди вишли старшина уманская, турчинъ другихъ пословъ в мѣсто послал, абыи и наказнїє старшїє уманскїє на згоду выишли. Оны турєцкой ʒради нє знаючи: всѣ пошли с поклономъ до турчина. Тогдѣ турчинъ нє пустил нѣкого мєщан вжє в мѣсто, а єщє з одного боку казалъ войску одступити, гдє прєз два днѣ и ночи люд в лѣс утѣкалъ. А остатокъ стал добуват, а так остатокъ впєнъ вирубалъ, любо и свого войска до сорока тисяч утратил, алє хрєстиян на килко сот, тысяч погубил, гдє єдних поповъ до сємисот было.

Року 1675. Гсдръ цар вєликии кнзъ Алєксєи Михаи[у] посилал своѣ грамоти до гєтмана чигринского Пєтра Дорошєнка, абыи от нєприятєля крста Гсдня ѡтступил турчина, а привєрнулся до православного єго цар[у].
прєс[у].// ф—и всѣ єго ласкавє приняли подданство—ф 216 зв.
вєличества. Ѡн того нє дбал напоминаня. Тогдѣ Іванъ Самоилович з воиском на єго ходил гєтман, алє ничого нє справилъ з ним. Року 1676 Пєтро Дорошєнко доброволнє поддался у вѣчност єго цар[у]. прєс[у]. и всѣ єго ласкавє приняли в подданство. Року 1678 августа 15 дня турки славноє мѣсто взяли Чигрин. Потом року 1679 вєликии гсдръ цар и вєликїй кнзъ Фєодор Алєксѣєвичъ чуючи, жє прєхваляєтся турчин, на Києв послалъ своѣ войска. Под Києвъ Михаила, кнзя Лєгуковѣча ʒ многим войскомъ, тудє ж і гєтмана малоросїйскаго Іоана Самойловича з многими войски под Києв послалъ. Тамъ войска стояли килко нєдѣль, алє за помочю Бга всємогущаго турчинъ нє посмѣлъ имъ ставитися, з сором назад вєрнулъ. А войска царскиє славнє по добром розряду розошлися до домовъ.//

Року 1690 саранча была страшная, котрая 217
трвала всю осєнь. Поѣла овси, гречки, проса, горохи, трави по всємъ маєтся краѣ. Жито хто нє вспѣлъ заволочит, ʒаразъ поѣла. Послѣ той саранчѣ много конєй, товару, свиней, овєцъ поздихало з голоду, бо всѣ лѣси, болота, поля окрила була и заѣмовала. Такой саранчѣ старїє людє нє памятаютъ, жєбыи такая була».

[л]колмиками [м]панну [н]1668 [о]привезено [п]коло [р]*зайве* [с]*скорочення у тексті* [т]*скорочення у тексті* [у]*скорочення у тексті* [ф—ф]*закреслено*

ПОВѢСТЬ Ѡ ПРЕСЛАВНЫХ ЧЮДАХ СВТОИ ВЕЛИКОМУЧЕНИЦЫ ВАРВАРЫ

ПРЕДОСЛОВИЕ

Великую бѣду і вечную муку раб евангельскии, котории един от панна взялъ талантъ, одедичил за тое, їже купли ї придобити ниякого поверенным собѣ не учинил талантомъ, кгды, во обрюсе завязавши, в землю его похоронил. Для того як он, обрусом зъвязавши, в земли схавал талантъ, так пан его звезавши
201 розказал, во тму кромешную // вкинути. Тоеи притчи ї я убоявшися, поневаж мнѣ Гсдь мои ї Бгъ за игуменством мнстря Михаиловского Золотоверхого поверил многоценныи, яко от пяти талантовъ, единъ ї неошацованныи талантъ, от пяти мовлю мудрых двѣ, премудрыя двы, великомученицы свтыя Варвары мощи в дозорѣ, в церкви Свтаго Михаила тут лежащия, от которых многие чюдо дѣются ї исцеления подаваются, якъ надорожьшее богатство: для того ї, яже бымъ скрываючи молъчаниемъ богатства чюд ї исцелении того мнѣ повѣреного таланта свтыя
201 зв. Варвары // мощеи, не был отсланъ въ скритость тмы вѣчнои, лишивши того богатства і купцов талантовых, бголюбезных ї мученицолюбезных мовлю дшъ, которії во дни моего їгуменства дѣялися ї дѣются чюдо сказати умыслилем жебы ї слухаючиї приобретѣния ревности к свтои Варвари ї от неи помочи приходячи приимовали, ї я, ако торжникъ повѣреннаго мнѣ таланта, з добрими талантов пяти торжниками заплату от талантодавца мог приняти. Вѣру зас кождыи мѣи, їже не ложное пишу и проповѣдаю, вѣдаючи, же Гсдь погубит вся глаголющия лъжу, але
202 правди взях,// мнѣ ї тебѣ читателю на ползу. А поневажь неможно, абым все чюдо свтои Варвары могъ бы личити, болшии некоторыи поведати починаю, а напервии:

Ѡ МОЩЕХ СВТОИ ВАРВАРЫ

Мощи свтои великомученицы Варвары которого часу ї яким способом до Киева до црькви Свтаго архистратига Михаила запровaжены, в лѣтописцах нѣзписаного, а естьли 1 были якии писма, гды пут[а] Киев долго з монастрми опустелыми стоял, тогды ї писма погинули. Еднак от старых людеи повести маемо, їже кнзю великому Михаилу // Свтополку, 202 зв.
правнуку свтаго Владимира Киевомъ обладающу, от грецкогѡ цря въ дар присланныи сут тыи свтыи мощи свтыя Варвары, а он, змуровавщи црьков Свтаго Михаила на свое імя року от Сотворения Свѣта 6616[б] положил в тои цркви на освщение мощи свтои великомученицы Варвары, которые ї доннѣ нѣтленны лежат. А же прѣдиве свтои Варвары мученицы, зъ самых преславных чюдеи познаваи і вѣруи невотпливе. До того приими свѣдетство от концлера[в] кралевства Полского Оссолинского, котории, будучи в Києве за отца митрополита Пєтра Могилы, повѣдал, же былемъ, мовит,// в Риме, питаемся всюды на 203
заходе, если бы мощи б гдѣ свтыя Варвары там были, албо слыхат гдѣ на всходе бо, мовит, маю великую-великую [г—г] къ свтои Варварѣ, знаючи тое певне с прикладов, їже кто поручается свтои Варварѣ, без споведи ї без причастия не умирают. Але, мовит, сказано мнѣ запѣвнѣ, їже мощеи свтои Варвары нѣт, ї которыи на всходе бывают, не сказают, толко провят, же гдѣ в ваших[д] сторонах мают бути. Ї я,— мовит Оссолнискии[е], вѣрую, їже в Києве власне сут — суть свтыя Варвары [е—е]. Просилъ частъ себѣ от мощеи свтыя Варвары ї для вѣры его дано часть палца руки[ж] свтыя Варвары.//

203 зв. И чтячи его, приими, читателю, второе сведецтво свтаго Макария потриарха антиохиского, котории за моего игуменства бывши у Києве и приехавши в монастыр нш Михаиловский, кланяючися з вѣрою мощем свтыя Варвары і з слезами мовит нам такъ, їже

Елиопол мѣсто, гдѣ свтая Варвара замучена была, в моеи епархи не далеко от Антиохии, и кгды пытателемся о мощех свтыя Варвары, нигдѣ на Востоце не слыхат; повѣдают, же мают бысти[з—з]. Так, мовит, ваше[и] ся земля у нас не забывается, і вѣрую, же то власнѣи, иже сут мощи свтыя Варвары, ї так треба вѣрити.//
204 І просил нас усилне патриархъ, абысмо частъ от мощеи свтои ему дали. И за благословениемъ тогдашняго отца митрополита нашего Селиверстра Косово[і], далисмо част от мощеи свтои Варвары свтыи патриарсе, котрую з великою радостию и з благодарением принялъ, за наїболшии скорбь[ї] себѣ почитаючи.

Не тилко теды з повести стародавнѣи и зс тых сведоцтвъ вѣру[й] кожды, ижь сез въ Михаиловскомъ монастыру Золотоверхомъ власнии мощи свтои великомченицы Варвары, и з вѣрою к ним приходи, ї помощъ на вшелякую потребу, твою примаи, але из чюдъ //
204 зв. великих от мощеи тых свтои великомученицы
Варвары дѣючихся вѣру[й] невонтпливе.

ЧУДО 1

Я, іеромонах Феодосии Софонович року 1655 їгуменство монастыря Михаиловского Золотоверхого принялем, поданное мнѣ от блаженнои памяти преосвщенного отца Силвестра Косова, митрополита киевского. Того року, пришовши еден мещанин зацны з Луцка, принеслъ руку зъ сребра учиненую ї дал завѣсити над мощми свтыя Варвары; а запитаны от нас, но[к] якии бы знакъ тую руку святои принеслъ, сказал, под сумнением, їже, мовит, заболѣла моя рука была была[л] // ї скорчилася
205 так, же не моглемъ еи разправити, котрую болѣзнъ неулеченную терпячи, припомянуем[м] свтую Варвару, же у еи мощеи даются їсцеления; млилемъся теды свтои о исцелении руки моеи, просячи ї оброкъ учинилен[н] да[о] еи мощеи їти, если мя улечит ї так, мовит, млтвами еи рука моя скорченая улечена застала, а я свои оброкъ выполняючи, пришолем с подякованем до еи мощеи на поклонение ї руку сребреную на зрак[п] руки моеи улеченнои през свтую Варвару еи мощем принеслемъ.

ЧУДО 2

Иоанъ Софонович, мѣщанин ї раица киевскии, едного часу крѣпко бывъ захорел //
205 зв. болѣзнию великою, а болѣючи немоло[р], припомянул собѣ свтую Варвару, от мощеи подаючую исцеления; а за болезнию лютою самъ не могучи поити, послалъ до монастыря Михаиловского к мощем свтои Варвары по воду з руки еи свтои з вѣрою, на лекарство своеи тажкои хоробе. Тым часом его великая горячка розпалила, же аж языкъ зъсыхалъ. Радили ему свои, абы чего колвекъ напился на угашене горячки; але он отповидел: хотяи бу-мъ[с] ї умирал, не буду ничего пити, аж воды з ручки свтои Варвары принесут. Такую мѣл вѣру ко стои мчнцѣ[т]. Потом гды принесено воду от свтои мощеи, молячися // з вѣрою напился 206
ї зараз, якъ по якомъ смачномъ моцномъ трумку[у], уснул тверто[ф]; ї перед тым ї сыпляти так не могъ. На тых мѣстъ явилася ему свтая Варвара і, взявши его за руку, мовит ему: «Члвче, знаи, мовит, же я естем свтая мученица Варвара. Многии, мовит не вѣрують, абы то мощи мои у Михаиловскомъ правдивии были. Ї сам же знаи, же мои тои мощи правдивии сут, і всемъ оповѣдаи, абы так вѣрили; а на знакъ того а то уже естъ здоров». Тое мовивши, зникнула, а Иоанъ, учутившися, знашолся так здоров, як бы нимало не хорел, ї благодарячи свтую Варвару, ни тилко мнѣ
тое чюдовное свое їсцеление // от свтои Вар- 206 зв.
вары ї о мощах еи упевненье оповѣдал, алѣ і всемъ до того часу оповѣдает.

ЧУДО 3

Гды кнзь Радивил взял бы[х] мѣсто сее Киев року[ц] 1651 а за его прозбою мусѣли дати ему часть от ребра свтои Варвары немалую, котрую он отслал за дам[ч] бискупу виленскому, котрии до кнзя а[ш] тое писал. Тую часть мощеи свтыя Варвары чесно ховал в своих палацах въ гебановои шкатунцѣ[щ]. А гды едного часу загорелися безкупскии покои ї не могли їх угасити, що колвѣкъ не выкнено[ю] з покоев, то все погорело, ї покои до конца згорели. А гды по згорению розгребли попел, о чюдо! мощи свтои // Варвары въ шкатулце 207
цѣлы ненарушении во огни знашли і все дивя-

[а]пуст [б]1108 [в]канцлера [г—г]*слово пропущено* веру (?) [д]*правлено* [е]Оссолинскии [є—є]*слово пропущено* мощи (?) [ж]*вписано над рядком* [з—з]*речення не дописано* в Руси (?) [и]ваша [і]Косова [ї]скарбъ [й]вѣруи [к]на [л]*зайве* [м]*правлено* [н]учинилем [о]до [п]знак [р]немало [с]*виправлено з* бут [т]*правлено* [у]трунку [ф]твердо [х]был [ц]року [ч]дар [ш]о [щ]шкатулцѣ [ю]выкинено *правлено*

чися, прославляли Бга ї чюдотворную великомученицу Варвару. Сиюᵃ чюдо мнѣ повѣдавъ члвкъ зацныи высокои годности, которыи тамъ самовидец былъ тых чудесных мощеи року 1657.

ЧУДО 4

Давнымъ чюдом великим сее подобное преславное чудо, котрое сталося року 1666. Два служалыи в постъ пред Рожеством Христовым, в котории постъ ї праздник Святыя Варвары бывает, зумовившисяᵇ пришли были окрасти з црерквиᵃ злато ї сребро і всю оздобу, що есть при мощех святои Варвары, їмяна имъ //
207 зв. Андрѣи ї Феодор. Ї єднои ночи, якъ их диявол показуя неякимсь ночинннямъ отомкнути замокъ правых двериї црькви Святыи Михаило ї пошли просто к мощем святыя Варвары, на образах намѣсных сребра ї ланцухов ї протчиї не рушевши; а гды почали приходити къ дверем святыя Варвары, гром на них страшныи ударилъ, їскры огненныи іх опалили, а оныи от того грому на землю попадали, от которого один оглох, а другого хороба злая напала, ї разуму отишол. К собѣ потомъ пришовши тот, котории приглох, видячи на собѣ Бжие и святои Варвары чудовное каране, вывел то-
208 варыща безумного зъ црькви,// ї црьковъ зънову замкнувши, ничего не беручи, побѣгли до дому. Тое чудо в тыжден самъ тои, котории был приглохлъ, ї товарища своего приведши, їсповѣдав пред отцем своим духовным в церкви, пред иероманахом Симионом, а иеромонах Симион мнѣ вызнал нескоро потом пред олтарем, предᵇ сумънeнемъ, їдучи службу Бжию служити.

ЧУДО 5

Преосвщенныи архиепископ чернѣговскии отцъ Лазар Боранович ї до сего дня вызнавает чюдо святои Варвары, которая над нимъ показала, гды он великою хоробою болѣл, а утекался до святои Варвары. На тѣх мѣстъ скорое
208 зв. от мощеи святои Варвары // получилъ исцеление и от того часу наиболшую къ святои Варвары почал мѣти вѣру, и здоровыи, казане на праздникъ святыя Варвары при мощех ея повѣдаючи, ї свое от святои оповѣдал чюдовное їсцеление на казаню.

ЧУДО 6

Благородныи болярин ї воівода киевскиї Петръ Василівич Шереметев самъ мнѣ повѣдав чюдовное уличене жоны своеи болярыне Анны Феодовныᵉ. Гды приихал онъ болярин из женою до Киева на воеводство року 1666 мсца декамврия 28 дня от того часу жена его, вѣру великую взявши до святыя Варвары, постановила тои ученикъᶻ святыи: ноимует
крилашенᵈ монастыря // нѣшего Михаиловско- 209
го, абы кождои нѣдли при мощах святои Варвары службу Бжию служили в пределѣ за них, и сама завше ходит ї слухает тоеи служби Бжеи. Того ж року мсца їюля захорѣла была барзо, будучи бременную, ї 8-го дня їюля тоя тяжкая пришла болярине Аннѣ болѣзнь, же ї мовити не могла, і все не сподѣвалися, абы жива была. Тогды болярин тяжко жалосны, не маючи їньшого лекарства, вѣру своеи болярине къ святои Варваре за певную улечение надѣю взявши ї свою преложивъши, послал позно своего слугу вѣрного доᵉ Мезецкого з грошми до мнтря, абы за болярыну при мощах
святыя Варвары былъ молебен // отправленъ; 209 зв.
ї зараз свщенницы почали молебен отправлять. А гды отпели молебен и слуга пошовши сказал болярину, иже уже отпѣли у святои Варвары молебенъ, за тым словом зараз промовила болярыня, же и легше еи стало ї породила сна, которого названо Владимир. І благодарение святои Варвары за тое чюдовное улечене отдаючи, постановили оброкъ щонедѣли сна до службы Бжеи ї того Владимира ᵉ⁻ᵉ ї причащати на службѣ Бжеи, от них закупленои у святои Варвары, що и чинят неотменно уже два роки тому.

ЧУДО 7

Знову тот же болярин Петръ Василівич Шереметевъ славил, же ї снъ его Василии //
чюдовнѣ за млтвами святыя Варвары исцелѣл 210
таким способомъ. Захорѣлъ, мовит, был снъ нѣшъ Василии ї болѣв барзо тяжко так же уже блискии смерти былъ, и лекарство єму не помогали. Единои ночи уже мы, звонпивши о его животѣ, свѣчу зажогши, ї ладаном накадили; а тогды, мовит, жена моя болярыня Анна, стоечи пред образами, пред которыми свѣча горела, почала плакати: «Святая великомученице Варваро, помолися Спсу ї Пресвтеи

Бдие абы моему сну, праве умираючему, даровали живот ї здорове. А я твоя оброчница буду вѣчная». Гды такъ молилася свтои Варвары болярыня, зараз // полегшела болѣзнь
210 зв. сна его Василия, і въ скорем часе оздоровел, а болярыня, оброкъ свои виполняючи, къ свтои Варвары великую вѣру мае, ї чюдное здоровление славят.

ЧУДО 8

Року 1659, мсца мая дня на праздникъ свтаго Феодосия пришол я въ Печерскиї мнстрь ї обачил службы Бжеи болѣючаго їеродиякона Афонасия ї спыталем, що бы за болѣзнь его была. Отповедил иже иже[ж], мовит, гдѣ тепер служилемъ службу Бжию, напала мя великая трясса ї ледве дослужилемъ, а уже мовит, болши тыждня третего дня мя
211 порывает ї истрезе крѣпко. Я реклемъ: // «Такия болѣзни їсцеляет свтая Варвара; прииди къ еи мощем во второк ї прослужи службу Бжию в пределѣ свтыя Варвары, ї оздоровеежь» Послухал мене їеродиякон Афонасиї пришол в понеделок вечер: в наш мнстрь, вкусил вечери ї назавтрее во второкъ, коли его мѣла напасть ї болѣзнь, прослужил службу Бжию, целовав мощы свтыя Варвары, ї отбѣгла от него болѣзнь зараз, ї здоровъ от того часу став, ї благодарилъ свою їсцелителницу свтую Варвару чюдотворную.

ЧУДО 9

Иеромонах Іосифъ такожде болѣзнию зелною болѣ , ча которую не могучи // лекарства
211 зв. знаити, утекся з верою до свтыя Варвары мощеи, ї з руки еи свтои гды воды напился, яд своеи болѣзни зараз вес выблевал ї от того часу досконале стал здоров, благодарячи свтую Варвару.

ЧУДО 10

Монах Гаврилъ великую хоробу трясовичную ї огнѣвичную терпѣлъ, а гды не моглъ еи улечити, радили ему братия, їже бы з вѣрою з руки свтои Варвары воды напился, ї непивне[з] так бы могъ оздоровети, але он маловѣренъ не слухалъ доброи ради ї не хотѣлъ не веречи, абы так улечился. Ї так борзѣи еще его тоя ж болѣзнъ трапила, аж я его довѣдавшися, построфовал // ї казал, абы вѣру мѣл ко свтои
212 Варвары невонтьпивую[и], а потом ї млтвою смирившися за маловѣрие, напился воды з руки свтои Варвары вмѣсто пѣвного лѣкарства. А гды он меня послухавши, з вѣрою напился з руки свтои Варвары, зараз от того часу оздоровел ї дяковал мнѣ, свтои Варварѣ.

ЧУДО 11

Младенец един лѣт осматцети[і] албо быльше попал былъ в хоробу новомѣсечную ї покилко мсцеи на новмсца отходил от разуму, и мовил ї учинил лѣдащо не знаючи що дѣял; їмя ему Еустафиї. Пан его, [і]—жалуючи, барзо—[і] фрасовался ї, не знаючи як бы тую его хоробу новомесечную улечити,//къ свтои Варвары[й—й] 212 зв.
и за потронку еи себѣ здавна маючи, оброкъ учинилъ къ свтои Варвары, еи помочи свтои своего слугу Еустафия поручаючи ї молячи, абы исцелила, к мощем еи свтымъ обичаючи его отслати. Ї за тымъ оброкомъ молитвами свтои Варвары зараз отступила от Еестафия слуги его тая не вомѣсечная тяжкая хороба, ї здоровым от того часу стал. Тое чюдовное їсцеление самъ панъ того Еустафия, пречестныи отцъ їгумен кирилскии, мнѣ повѣдал ї привозил его къ мощем свтои, дякуючи за исцеление.

ЧУДО 12

За немалое чюдо ї моя видения почитаю // а 213
тоя. Звичаи есть давныи у монстре ншем Михаиловскомъ, иже бывает в предѣле при мощах свтои Варвары кождого тыжня во второкъ служба Бжия ї молебен свтои Варвары. Единаго тєды часу року 1660 в постъ великии, же долгое бывает[к] набожественство абы братии не тяжко было многое спевания ї читания, казаленъ[л] былъ оставити, в постъ великии толко, второкъ молѣбен пѣти у свтои Варвары, ї скоро тое учинилен[м], гды мало уснулемъ, здоло ми ся, ако бы в церкви пришолем к мощем свтыя Варвары ї обачю еи в труне седячую не зовсемъ право ї поклонившися, з великим страхомъ реклемъ: «Лящ, свтая Варвара,// не гораз 213 зв.
такъ сидети». Свтая легла зараз, криво ногу и

[я]сие [ь]*правлено* [а]црквн [б]*виправлено з под* [в]Феодоровны (?) [г]учинокъ [д]крилошан [е]*зайве* [є—є]*пропущено слово* приносити (?) [ж]*зайве* [з]напевне [и]невонтпливую [і]осмнатцети [ї—ї]*правлено* [й—й]*слово пропущено* прибѣгнувши (?) [к]*правлено* [л]казалемъ [м]учинилем

руку з труны вывисивши вонъ. Я з страхомъ прошу, абы легла просто; а свтая мнѣ мовит: «Нє лягу просто, хиба ты поправиш». Я з боязнию мовлю: «Нє смѣю тобѣ дотыкатися». Знову[н] мнѣ свтая мовит: «Конєчнє ты направ що криво». А гды я мало доткнулємся мощєи зараз сами мощи право легли. А з жалостю єщє во видении толковалєм сєбѣ, їжє я то учинилємъ криво, жє молєбєн свтои во второкъ оставилєм, ї до сєбѣ пришодши, повѣдалємъ братии видєниє и сказалємъ, абы во великиї постъ во второкъ бывал у свтои Варвары молєбєнъ, понєваж сама нє любит ї зо[о] кривоз
214 почитаєт // тоє, жє оставили єсмо молєбєн. Ї такъ братия охоча почали молєбєнъ спѣвати.

ЧУДО 13

Знову того ж року фрасовалємся подчасъ сєи мєждоусобнои брани о скудости мнстря ї о нєбєзпєчєнство здоровья, а гды уснулєн, здалємся быти у мощєи свтыя Варвары і вижу свтую всю лєжачую во оливи — полно труно. И рєчєт мнє свтая, взявши мєнє за руку: «Нє фрасуися, а я з вами єстєнъ». А я сєбѣ толковалєн, иже в писмє свтом прєз оливу значится млсрдия; оливы тєды полность, в котором свтую Варвару лєжачую видєлєн, єсть млсть свтои к нам, ї жє полно всєго єи млтвами бу-
214 зв. дєт, ї нє оскудѣєт до конца // свтая обитєл и бєзпєчално будєт, яко жє млтвами свтыи Михаило и свтыя Варвары до сєго часу прєбыла цєла ї нєоскудно свтая обитєл, о чом благодаримъ свтую.

ЧУДО 14

Року 1668 августа въ 24 дня, Григориї слєсар робил работу єдному служалому, которыи служалыи нє зуполного разуму будучи пришол к Григорию ї хотѣл бєз платы свою взят работу ї, добывши шпады, мало Григория нє сколол. Григория с того пєрєполоху напала вєликая болѣзнь, так, жє до сєбѣ приитти нє могъ, аж по килко днях хори учинил оброкъ свтои Варвары, с котрои руки свтои скоро з вѣрою напился воды, зараз оздоровил //
215 ї самъ мнѣ тоє чюдовноє исцєлєниє своє от свтои Варвары оповѣдалъ, благодарячи свтую вєликомученицу.

ЧУДО 15

Иоанъ Колцєдан того ж часу хории барзо, за порадою знаючих чюдовънии также свтыя[п] Варвары исцєлєния, скоро з руки свтыи воды напилсє, зараз оздоровил ї мнѣ тоє оказал.

ЧУДО 16

Иван Алєѯѣєвъ Мєщєринов, голова стрєлєцкии, сказал мнѣ, їжє,— мовит,— коли колвєкъ альбо фрасунокъ ї туто на мєнє вєликоє будєт, албо ѧкая колвєкъ потрєба вєликая,— всєгда прииду к мощєм свтыя Варвары, ї скоро прослєзившися свтои мучєницы помолюся,// зараз помоч значную от нєи ї 215 зв.
досит учинънє въ моєи потрєбѣ приимаю; для того,— мовит,— ї моим стрєлцомъ, кгды котрии захорѣєт, по пєвноє лєкарство до свтои Варвары їти приказую, всє ншии лєкарства покинувши; ї они, мєня послухавши, скороє исцєлєниє от мощєи свтыя Варвары примуют.

ЧУДО 17

Афонасии Алєѯѣївич Ушаков єхал водою с Чєрнѣгова стрєлцами, а гды до Остра приближался, напали на них нєприятєлє болшє нижь их было, ї почали на их стрєляти моцно, ї самому Афонасию тамъ пострѣл — любо нє барзо жаразливыи достался, аж почал былъ о сєбѣ вонтьпити. Во которомъ разє єдєн стрєлєцъ рєчєт Афонасия: // «Обѣщался при 216
свтом Михаилє свтои вєликомучєницы Варвары ї молися, уфаи, будєм цєлы». Афонасѣи, услышав, з радостью учинил обѣт свтои Варвары ї молитися о помоч просяча почал. Скоро тоє учинил, зараз на бєрєзє явися їх людєи, и нєприятєли отихали, ї самъ Афонасии до своих с чєлна висѣл ї цєл с своими чолновыми застал. А так цєл чюдовънѣ[р] млтвами свтыя Варвары до Києва приєхав, молєбєн при мощєх свтыя Варвары закупил, дякуючи свтои Варвары, ї самъ мнѣ тую чюдовную свою прєсвтую Варвару оборону оповѣдалъ.

Многая ї иная чюда ї исцєлєния чюдотворноє от мощєи свтои Варвары дѣются, которыи нє толко сия малая книжица // бы нє зместила, 216 зв.
написалєм на ползу ї на поощрєниє вѣры къ свтои Варвары нєсумєннои слыщащимъ ї чтущим.

[н]вписано над рядком [о]за [п]вписано над рядком [р]правлено

ВЫКЛАДЪ
ѡ ЦЄРКВИ
СТОИ

Репродукція твору Ф. Софоновича
(Унів, 1670)

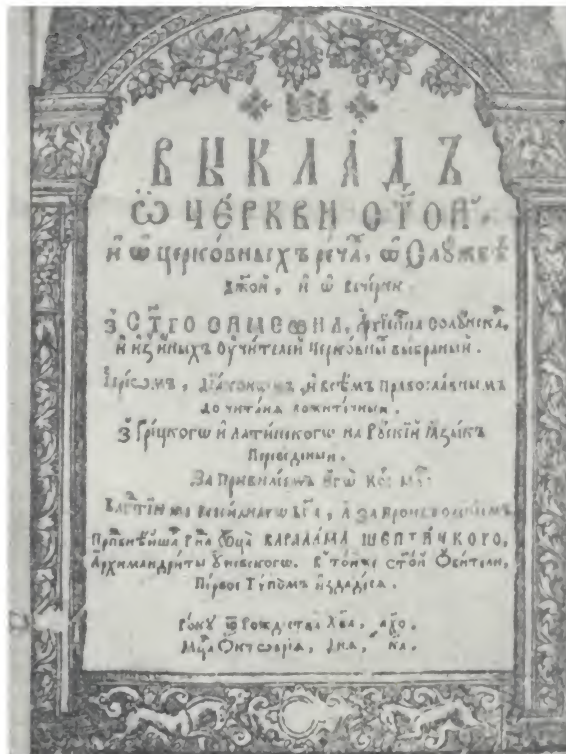

Выкладъ
ѡ Церкви Стой
и ѡ церковныхъ речахъ, ѡ Службе
Бжой, и ѡ вечерни.
З Стго [illegible]
и з иныхъ оучителей церковныхъ выбраный.
Ієреомъ, Діакономъ, и всемъ православнымъ
до читаня пожиточный.
З Грецкого и Латинского на Рускій языкъ
переведеный.
За привилеемъ Его Кор. Мл.
[illegible]
Превелебнейшаго Гна Ѡтца Варлаама Шептицкого,
Архимандриты Оуневского. В тойже Стой Ѡбители,
первое Тупомъ издадися.
Року ѿ Рождества Хва, ахо.
Мца Октоврія, дна, ка.

✠ ✠ ✠ ✠ ✠

ЧИТЕЛНИКУ ЛАСКАВЫЙ.

Нѣ всѣ тыи таемници и причины, православная
Церковъ матка наша, церковнии церемонии,
обрядныи гимны, и чтения спорядне[illegible] добре. на
сынш свои предала: але на пожиток на духовныи
и на воспоминание Божиих добродѣйствъ; которыи рос
мыслячи, абысмо духовне веселили, и подякованье
Господу Богу чинили: сами тѣжъ и хотѣнѣйшими, и теплѣй
шими до молитвы ставали; а на молитвѣ не о земныи ри
чах, але о той таемници, котораяся в церкви святой о
правует розмышляли. А иж не всѣм таемници належитъ в
церковного обряду свѣдомы: прото выклад о службѣ Божии,
гдѣ найболшии суть таемници, и о вечерни, тепер ни
выдати постаралисмися; и тебѣ чителнику ласкавый на
пожиток духовный предлагаем. Ты зась ласкаве от ны
принявши, насъ в молитвах своих не[з]поминай.

Тыхъ Святыхъ Учителей Церковныхъ Имена, у которыхъ
сей ВЫКЛАДЪ выбрано.

Святый Симеон Митрополит Солунский   С: Иоан Златоуст
Святый Герман, Патриарха Цареград: С: Иоан Дамаскинъ
Святый Нилъ Кавасила: Святый Амвросий.

О церкви

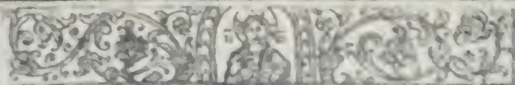

О ЦЕРКВЕ СВЯТОЙ,

ЩО ЗНАЧИТЪ ЦЕРКОВЪ.

Церковъ естъ домъ Божий, мѣсто святое, домъ
молитвы згромаждения народу, небо земное, и ме Гр. Пар.
стание Божие; которая либо з материалныхъ речий
естъ зложена: еднакъ ласки Божии и таемницъ полна
от Архиерея албо ему молитвами посвящается, елеемъ
святым помазуется. Едны части свои маетъ тылко
иереом входимыи, другии зась и простымъ людемъ.
Дѣлится церковъ святая на двое: на внутренный входъ
то естъ олтара, и зевнутренный, то естъ самую церковъ,
гдѣ люди простыи ставаютъ. Вѣдлугъ того тѣды своего
двоякого роздѣления, церковъ значитъ.
Первое, Пресвятой Троицы таемницу, же естъ непостижима
и недовѣдома, що значит олтаръ закрытый: а же тая
же Святая Троица, от насъ познаваема бываетъ, през свое
промыслъ, и през створение, то сама значитъ церковъ
всѣмъ незакрытая, мовит бо всѣмъ Апостолъ: Невидимая бо Рим: а.
его от создания мира, творенми, помышляемая ви

дима

имая суть. По втори, Олтаръ закрытый значитъ
Христа на тронѣ недовѣдомымъ Божествомъ, а церковъ видимымъ
человѣчеством: бо тѣжъ естъ мешкаючимъ христианомъ.
По трети, значитъ церковъ на двое роздѣляючаяся,
чловѣка з двухъ частей, з душѣ и з тѣла зложенно
Ко: а. го: Гдыжъ и чловѣкъ церквою называется: вы есте
церкви Бога жива. Почетверто, значитъ церковъ
весь свѣтъ, Олтаръ значитъ небо, а вся церковъ
значитъ землю, и наземныи речы. Дѣлится и
значитъ церковъ на три части, на притворъ, на самую
церковъ, и на Олтаръ: которыми трема частми,
значитъ надбнебныи, небныи, и земныи речы. Притворъ зем
ныи, речы значитъ: широкость церкви, значитъ небо;
а Олтаръ значитъ надбнебныи речы: то естъ самый
престолъ Божий. Значитъ тѣжъ тое трояко роздѣ
ление церкви, три вѣдлугъ роздѣления святого Дионисия
чины, небесныхъ силъ: якъ бо всѣмъ в небѣ трояки чи
ны хвалятъ Бога, такъ в земномъ небѣ, трояки люде
тогожъ выславляютъ, в церкви мовлю святой; в Ол
тари священници, и дияконы, в церкви люде вѣрныи со
вершенныи, в притворѣ покутуючии, которыхъ естъ
чинъ найнижшии. То наука святого Симеона Солунского.

Що значитъ завѣса у Олтаря.

Прикрыток, албо прибыток небесный значитъ: гдѣ

суть

суть Ангелы, и святии Божии опочиваютъ.

Чему Царскии двери называются.

Же ими Царь славы Христос, и Иерей в особѣ его входит.

Що значатъ, же Царскии двери на двое отворяются.

Значатъ роздѣлены, и рожность невидимыхъ речий,
от видимыхъ: якъ в небѣ, такъ в Олтари невидимыи суть
речи: якъ зась в поднебной, такъ и в церкви видимыи суть.

Чему на Царских вратах четыри Евангелистов малюютъ.

Бо през четырехъ, С: Евангелистовъ науку, фундованая
естъ церковъ, и весь свѣтъ ихъ наука, в едину церковъ
собрала; для тогожъ на церковныхъ вратах из Евангелистами
и Благовѣщение малюютъ: же, що Ангелъ з небес нашей
спасении благовѣстилъ, тое святыи Евангелисты благо
вѣстили, свѣту всѣмъ объявили.

Чему Престолъ Каменный.

Бо якоже естъ маестатомъ Христовымъ, такъ тежъ пре
значаетъ Христа, который называется Каменем, фунда
ментом церкви, Каменемъ краеугольнымъ, иже Христа иным
каменем фигуровалъ старозаконный, который пре
пустимъ Израилъ въ пустыни выпустилъ з себе воды, и
напоилъ его. Такъ теперъ насъ сей Каменъ новаго Израиля,
не водою, але потоком живота вѣчнаго, кровию мовлю
Слова Божого, напаяетъ.

Чему

Чему Мѵро Стыхъ в Престолъ вкладаютъ.

Же ихъ дхи мученическіи Хрту Мученику первому и великому завше суть притомныи, иже ѡни суть фундаментами Церкви: а Церковь, стала первей Хвою потомъ ихъ мученическою кровію угрунтована єсть.

Чему Мѵромъ Престолъ напускаютъ.

Для полности скутечной, выливающейся ласки Дха Стгѡ и живого Мѵра, которое на Престолѣ, посвящаєтся.

Чему Хустами покрываєтъся Престолъ.

Иже которыи нанемъ таемници справуютъся, не всѣмъ суть ѿкрыты, и до познаня розумови людскому трудны барзо: для тогожъ прикрытъ Престолъ.

Чему высокъ и ѡседовленъ Престолъ.

Бо єсть маестатомъ Царя Небеснагѡ, а царскій маестатъ завше єсть вынеслый.

Чему в посродку Олтаря Престолъ.

Бо на немъ Хс єсть в Пречистыхъ Таинахъ, и на немъ посвящаєтъся Тѣло, и Кровь Хва: который ведлугъ Псалмисты: содѣла спасеніе посредѣ земля. И тое посредѣ Олтаря, Престолъ стоячи значитъ. Ѱа: ог.

Чему четыреоуголный Престолъ.

Таи четыри оуглы, албо четыри грани, значатъ четыри части свѣта: за которыи всѣ, Хс на Престолѣ будучій умерлъ.

Що

Що значитъ Подножье, албо Покрытье, на Престолѣ.

Поневажъ Престолъ значитъ середину Земли, на которой Хс содѣла спасеніе: то над Престоломъ покрыте значитъ Небо, и маютъ тежъ на томъ покрытіи Небо, а в томъ покрытіи Голубь, в которомъ Пречистыи Таины хоронятъ: що все значитъ, иже Хс который на земли що на Престолѣ выражаєтъся за спасеніе свѣта умираєтъ: тойже маєтъ Славы єсть на Небѣ, що въ покрытіи надъ Престоломъ выражаєтся.

Що значитъ Горнее сѣдалище.

Значитъ Слова Бжогѡ вознесшагося по правицу Бга Оца сѣдѣніе, и Архієрей албо Іерей на немъ сѣдячій Хрста презначаєтъ; що иже такъ єсть, з Оныхъ слѡвъ знати, которыи Іерей на Горнее сѣдалище идучи, мовитъ: Блгвенъ еси на Престолѣ Славы Црствія твоєгѡ, сѣдай на Херувимѣхъ.

Що значатъ ступени у Горнего сѣдалища.

Значатъ чины Стыхъ, и чины Небесныхъ Силъ, и восхожденія ихъ, на которыхъ Хс почиваєтъ, ѧко мовитъ Писмо Стое, Сѣдай на Херувимѣхъ. Ѱа:

Що значитъ Олива которую ѡфѣруемъ в лампахъ.

Выражаєтъ Милосердіе к намъ Бжеское, которое в тамницахъ своихъ ѡказуєтъ, ѡ которомъ мы тежъ пресвятую ѡфѣру приносимъ.

Що зна

Що значитъ Воскъ который приносимъ.

Ѧкѡ тои воскъ з розныхъ пахнучихъ зѣлокъ ѹробленъ, такъ мы през працовитое житіе з розными пахнучими цвѣтами, абысмо приносили себе жертву живу, Сту, Блгоугодну Бгви, по Апостолу. Рим.

Що значитъ Кадило.

Презначаєтъ Бжскую любовь, и вонность Дха Стгѡ на всѣхъ походячую. Ѧкѡ з молитвы оной кадилной дасться знати: Кадило ти приносимъ Хе Бже нашъ въ вонь блгоуханія дховнаго, єже пріимъ въ пренебесный твой жертовникъ, возниспосли намъ Блгть Пресвятаго твоєгѡ Дха.

Чому людей кадятъ.

Абы тая Блгть Стагѡ Дха през Кадило выражена, и людемъ давалася, и ихъ ѡчищала, и запахомъ своимъ Блговонным духовъ смродливыхъ пекелныхъ нечистыхъ ѿ першкожена людемъ проганяла.

Чему ѿ Олтаря починаютъ кадити.

Бо тамъ єсть на Олтарѣ самъ Хс, ѿ которого Дха Стгѡ ласка през кадило значачая всѣмъ дается.

Що значатъ свѣчи горящіи у Олтаря.

Значатъ свѣтлость неугасаючую Стыхъ Бжіихъ ѿ которыхъ самъ Хс мовитъ: Вы єсте свѣтъ міру; которыи всѣ свѣтъ свѣтлостію науки Хвы, и чиновъ своихъ ѡсвѣтили, и тепер ѡсвѣчаютъ. Мѳ: е.

Що значитъ Амвонъ.

Значитъ Камень ѿваленый ѿ гроба Хва, а Діаконъ на немъ Єѵаліе читаючій, презначаєтъ Аггела ѡногѡ, который сидячи на Камени гробномъ благовѣстилъ Хрту умерлому: єсть гробъ, пред которымъ амвонъ ѧкъ Камень ѿ гроба ѿваленый лежитъ.

Що значатъ Круги свѣчъ посредѣ Церкви. Паникадило.

Поневажъ Церковь Небомъ называєтся, той кругъ свѣчъ значитъ твердь, албо ѡкругъ Небесный той, на которомъ звѣзды свѣтятся, албо значитъ Стыхъ свѣтлость; и для тогѡ бываєтъ в томъ кругѣ свѣчъ двенадцать, презначаючій двенадцать Апостоловъ, которыи первѣе свѣтъ, Бжскои свѣтлостіи ѡсвѣтили, крестяще ихъ въ Имя Оца, и Сна, и Стго Дха. Мѳ: кн.

Що значитъ украшеніе Церкви.

Значитъ всегѡ створенія ѿ Бга створенного пѣкность.

Що значатъ Завѣсы в Притворахъ по Монастырахъ.

Завѣсы тое значатъ, иже когды завѣсою Церковь заслонена, а мы в притворѣ маємся, значитъ ѧкобы мы выгнанцы з Небесныхъ роскошей, покутуючи, бо Притворъ мѣстце єсть покутуючихъ. просимося до Неба: а когды завѣсу ѿтворивши входимъ в Церковь, значитъ иже Хс до насъ выгнанцовъ пришедши средостѣніе

ведлугъ

Еф. в. ...дабгъ Апла межи нами и Бгомъ разорилъ, а на входъ
...оданый до Нба небеснаго; Црковь вобѣмъ сама значитъ Нбо.

Чемъ Діаконъ, тоестъ Хс, з дванадцатьма Аплами
при Олтарѣмъ малюетъ!

Якъ Олтаръ естъ маестатъ Хвъ, для тогω Хса на
маестатѣ якъ Судїи малюютъ, а при нѣмъ дванадцать
Апаловъ, бо и такъ самъ Хс ωбѣщалъ: яко вы шедшїи по
мнѣ, в паки бытїи, егда сядетъ Сн Члчскїй на Престлѣ
Ма: ѳі. славы своея, сядете и вы на дванадесяти престолахъ
судяще. Для того за якъ Судїи Хса сѣдащагω малюютъ
на Олтарѣмъ, абы мы на страшногω Судїи взираючи,
себе разсуждали, и съ страхомъ приступовали до Бжскихъ
таинницъ, памятаючи на слова Апла мовячогω: Яже
Ко: ал. аще ястъ хлѣбъ сей, или піетъ чашу Гдню недостойнѣ,
судъ себѣ ястъ и піетъ, неразсуждая тѣла Гдня. И
Тамже. зновъ: Аще быхω себе разсужали, не быхω осуждени были.

Ѡ ОДЕЖДѢ СЩЕННИЧЕСКОЙ

Що значитъ Стихаръ Сщенническій и Дїаконскій!

Малахї: в. Значитъ свѣтлую одѣжду Агглскую, и Сщенникъ бо
вѣмъ в писмѣ Аггломъ называется; а въ бѣлыхъ ω...
вави одеждахъ Агглы являлися, якъ и на гробѣ Хвомъ
бѣлый Стихаръ и для тогω, абы бѣлыми, тоестъ

итыми

итыми ω вшелакои змазы Іерїи, и Діакони были. Ω-
толь и шатои сщнїя называются, и радости и справедливости,
якω вкладаючи Стихаръ мовитъ: Возрадуется душа
Іса: ѯа. моя ω Гдѣ, ωблечѐ бо мя в ризу спсенїя, и про.

Що значитъ Ораръ!

Значитъ Крила Агглскіи, и для тогω на Орарахъ бывшій
каиω обыи слова три: Стъ, Стъ, Стъ; якω бы Діаконы,
якъ оныи Агглы съ крилами, спѣвали оу Ісаіи, Стъ, Стъ: Іса. ѕ.
Стъ. а якω Херувими тыи, едними крилами закрывали
лица, не могучи взирати на славу Бжїю, такъ Діаконъ
кгды приступаетъ до Причастїя, накшталтъ крилъ
Ораръ чинитъ, и с переду и с заду ωпоясуется на шестъ
ωпоясанїй, выражаючи кшталтъ Херувима шестикрилатω.

Що значитъ Епитрахиль!

Значитъ з Нба зступаючую на Іерея, посщенїя ласку
Дха Стаго. Що и самъ Стль албо Іерей выражаетъ, кгды
вкладаючи на себе Епитрахиль, мовитъ: Блгнъ Бгъ
изливаяй блгдть свою на Іерея своя. И штоль Сщенникъ
Епитрахиля заживаетъ до котои церемонїи ωтправованя.

Що значитъ поясъ Сщенническій!

Знакъ естъ услуги Хвои, которую на семъ свѣтѣ для
нашогω спсенїя подялъ: бо яндже ωпоясуется для тогω,
абы до роботы имъ свикнѣ не завадяли, и спосοбнѣй

кв шихъ

шїи были. Якъ впришломъ вѣцѣ послужити намъ ωбѣ-
цуетъ, ωдадугъ наимиясного: Препояшется, и посадитъ
Лу: ві. ихъ, и минувъ послужитъ имъ. Дотого поясъ естъ
знакъ силы, якъ Іерей ωпоясуючися выражаетъ. Благо-
словенъ Бгъ препоясай мя силою свышше.

Що значитъ Стителская Полица!

Значитъ Хвο звитязство надъ смертїю, и мечъ на
злостливаго дїавола, которого внѣвѣцъ мечъ ωбгнувъ;
и тымъ естъ подобная Тарчи, а привязуется ен Сти-
теля до бедра, где естъ найболшая сила члчкая: що вы-
ражаетъ кгды ен припоясуючи, мовитъ: Препояши
Ѱа: мд. оружіе твое по бедрѣ твоемъ силне.

Що значитъ Наракавицѣ!

Знакомъ суть чинища Бжогω всесправедливогω: яже Хс
своими руками ωфѣру тѣла и Крови своеи самъ принесъ;
нѣкоторыи тежъ хочутъ пре наракавници значити: вяза
и ωковы Хвы, которыми свазавше е ведоша, и предаша.

Ма: кз. Що значитъ Риза!

Значитъ высокую звысокости дарованую Іереви силу
Дха Стогω, значитъ и мѣхъ оный, албо хламиду, ко-
торою намѣваючися жиды Хса одѣвали: для тогω и
Кри[...] мѣха риза естъ рукавовъ немаючая. И Кр[...]
[...] естъ знакомъ страсти, и Кр[...]

Хва,

Хва, которыми всю справедливость Бжскую на зменшенѣ
грѣха первородного выконалъ, а мордерцу нашогω дїа-
вола ωтгнавши праведную волность даровалъ, и радость
справилъ; що выражаетъ слова на вкладанїи ей мовля-
мыи: Іерей твои ωблекутся въ правду, и про: праведность
бо на Правда при Кр[ес]тѣ выконанная радость справила.

Що значитъ Стителскій Омофоръ!

Тымъ Ститель з переду и з заду порамянахъ посхнавши
одѣвается, значачи Слова Бжїя вчловѣчѣнїе: жи-
нашои натуры приωдѣвся, для насъ Хс, и насъ якъ за- Еѯ: і.
блуждшее овча на рамо вземши, къ Оцу принеслъ; кото- Іеаі: ...
рый самъ Агнцемъ закланнымъ за насъ называется.
Що все выражаетъ и слова прикладанїи ωмофора мовлямыи: За-
блуждшее ωвча на рамо восприя, ко Оцу принесе, и про. Ма: ...

Що значитъ Митра Стителская!

Значитъ терновый вѣнецъ Хвъ. Албо тежъ ударъ ко-
торый былъ на главѣ Хвои головѣ. Здыймаетъ ей Стите-
ли при ωтправованїи Таинницъ Хвыхъ, шанучи Хса, ко-
торогω Головою Апллъ называетъ. ... Ио: ...

Що значатъ Источники оу Мантїи Стителской!

Ласку оученія з устъ ихъ текущую презначаютъ: ω
которой самъ Спситель мовитъ: вѣруяй въ мя, рѣки Іω: з.
з чрева егω потекутъ воды живыя. Албо вѣлми ...

вг Ѡкиз

Єпископъ наимаетъ, и свѧщенниковъ, и людій оучити. И
Апостолъ мовитъ: Подобаетъ Єпископу оучителну быти.
А тыи слова оученіѧ текущіи, источники мантіи зна-
чатъ, длѧ того и на персѧхъ у мантіи на верху з обои
сторонъ, двѣ таблицы нашиваютъ Святители гафтованіи,
з которыхъ бытъли источники ити з дачаніемъ: а тыи
двѣ таблицы значатъ два Тестаменты, старый и новый,
з которыхъ ѡбоихъ Святители источники оученіѧ по-
черпати повинни.

Ѡ ПРОСКОМИДІИ,

щото єсть проскомидіи.

Єстъ предложеніє хлѣба, и ѡдѣленіє ѿ простого покар-
му, а приготованіє през молитву до посвѧщеніѧ, где ни-
посвѧщаютъсѧ дары в таины Хвы: але только гисторіѧ
хвыхъ страстей и смерти выражаєтсѧ, и памѧтка. Якъ
мовитъ. Воспоминаніє Гда нашегѡ Іс Хрта.

Що Іерей напочатку вынимованьѧ Просфоры значитъ.

На проскомидіи гды Іерей вынимаєт Агнецъ: самый Агнецъ
значитъ Ха: Просфора. з которой Агнецъ вынимаєтсѧ,
Пречистую Пртую Бцу: самъ Свѧщенникъ Дха Стгѡ, кото-
рый на Дѣву нашедши, з Крови єи чистой, справилъ тѣло

Хво

Хво; а Діаконъ Аггла, который рекъ, Пртой Дѣ-
віи, Радуйсѧ, предначинаетъ.

Чему Свѧщенникъ на Проскомидіи ... Хс.
Гды мовитъ, Жретсѧ Агнецъ Бжій ... часть ...
тѣломъ ... а же вино которое вливаєтсѧ в Кровь.

Же Хс, Тѣло себѣ през Дха Стгѡ въ утробѣ Пртой
Дѣвы справленное, которое потомъ мѣлъ на Крстѣ ѡфѣ-
ровати, зарасъ оуродившисѧ, Бгу Оцу ѧко дары ѡфѣ-
ровалъ перворождный, ведлугъ Закону; такъ Іерей агнецъ
вынимаючи, зарасъ вымовлѧетъ Страстей гисторію, выра-
жаючи, же самъ Хс ѡ которого тѣло тотъ хлѣбъ ѡбра-
зуючи маетъ а вино в Кровь, тое справовалъ длѧ спасе-
ніѧ нашего: такъ Бгу Оцу свое тѣло принявши, за нас
ѡфѣру принесъ. В которомъ хлѣбѣ выраснувши живо-
тъ, и справы, и приложившисѧ, ѧкъ ѿ простого покармо ѿ-
лученный, през таковыхъ справъ выраженіє: тогды по молитвахъ
многихъ, в тѣло Хво посвѧщаєтъ.

Чему гды Іерей мовитъ, Жретсѧ Агнецъ Бжій, то перевер-
нувши к горѣ хлѣбъ рѣжетъ.

Же тая частка хлѣба, Ха значитъ, который ѧкъ пред-
реклъ Исаія, ѧкъ Агнецъ єстъ закланный, тое выражаетъ
на хлѣбѣ Іерей. Ѧкъ баранка когды хочутъ заколоти,
к горѣ перевертаютъ, тое Іерей в хлѣбѣ к горѣ перевер-
нувшимъ чинитъ; до того спод хлѣба, внутрь пропоротъ значитъ,

бѡ

бо з внутрь хлѣба цѣлого вырѣзаетъ: и такъ з спод-
у Іерей рѣжетъ, ѧко бы самый внутрь просекъ баранка на и-
ѡфѣру проректуючи; потомъ знову наци(ѧ)мъ ѡбернувши
к горѣ где суть слова вырисованыи, прободаетъ ѧко бы
з боку Ха, такъ ѧкъ на Крстѣ былъ пробитый, а Діако-
нъ в правой руцѣ вино держачи, а в лѣвой воду, разомъ въ
Кіелихъ, выражаючи тое ижъ по пробитіи ко-
пьемъ Хрта, разомъ Кровъ и вода вытекла з про-
битогѡ єгѡ боку.

Чему Іерей мовячи, Жретсѧ Агнецъ Бжій, и про-
рѣжетъ на Крстъ копіемъ.

Не только длѧ того, жебы лѣпѣй руками раздробла-
ти могъ, але таємницу выражаючи, же Хс на Крс-
тѣ за насъ пожренъ былъ.

Чему Пртой Бцы частка троугольная при Агнцу
на правой сторонѣ кладетсѧ.

Три оуглы значатъ, ижъ пресвѧтыи въ Троци Бгъ єди-
ный, єдиной тѣй себѣ оуслужилъ и ѡбралъ: Бгъ Оцъ за
дщерь, Бгъ Снъ за Матку, Бгъ Дхъ Стый за Ѡбран-
ницу, до таємницы ѡвлчуіенѧ рода члческагѡ.

Повторе: ижъ ѡна сама тыи найвышшіи три цнотѣ(?):
вѣру, надѣжду, и любовь, найдосконалѣй выполнила.
По правой зась сторонѣ, длѧ того. ижъ Пресвѧтая Бца,
єсть Црца Нбу и земли: на которой чтѣ вынимуючи

тѣм

тѣм частку Свѧщенникъ, мовитъ ѡныи слова: Предс-
та Царица ѿ деснꙋю тебе, и проча. абыса правдивы-
тыи слова Пророческіи выполнили.

Чему то вынимуютъ девѧть частокъ хлѣба. або а чиновъ.

Тыи девѧть частокъ ѡбокъ Агнца, значитъ дворъ Хвъ,
або слугъ єгѡ в славѣ Нбной: выражаючи девѧть чи-
новъ Агглскихъ. Ѧкъ бо вѣмъ на Нбѣ ѡкол маестату Бжого,
девѧть чиновъ служачи славѧ Ба: такъ тутъ ѡбок Ха престолу
свѧто в девѧти частках въ имѧ Стыхъ вынѧти, девѧть
чиновъ Стыхъ выражаєтъ, которыи єму соединив нсѧ
в єдино тѣло Црквы: бо прилѣплѧющисѧ Гдеви, єдинъ Дхъ
єсть съ Гдемъ; и славу єго маестату, ѧкъ слуги ѡкупилъ
и ѧкъ на Нбѣ Аггли, Архаггли, Начала власти, и про-
такъ тутъ Пророки, Аплы, Мчнки, Патріархи, и про-
ч ѡбок Ха суть в частках выраженым в славѣ єгѡ: Гдыжъ
ѡнъ тутъ ѧкъ Црь славы єсть. Ѡ ты частка Стыи Діонисі-
ѧ ѿ Црковном Началствѣ, мовитъ: ижъ през вылучаны
Стыхъ, приположеніи Агнца. значитсѧ злученье, и
єдности Стыхъ, з Хртомъ Гдемъ.

Длѧ чого частки за живыѧ и оумерлыѧ вынимаютсѧ!

Тымъ самимъ чинитъ оучастником тоей ѡфѣры, и
того которого имѧ припоминаетъ, и єдлоч з Хрто-
мъ горѣй зась вѣрны оумѣл, абы все себѣ ... ѧко

в

бы

бы тѣжъ мовна Іерей; поневажъ и за того, которого при поминаю, ты Хс оумиралесь, и егожъ помалуй приймуючи жертву, а з твоими Стыми зъ ними.

На которой сторонѣ Агнца частки Стыхъ класти!

Мат. На правой, бо то Стый есть кгвалты по правой стороне, взявши выхъ словъ вълики: и поставитъ овца одесную себе.

По выняти частокъ, на що заразъ кадятъ!

Для взыванія пріитя Дха Стого, къ дѣйствованію въ прилоленныхъ дарахъ, яко и млтва кадилная оуказуетъ.

На що звѣзду поставляютъ на дискосѣ!

Ижъ дискосъ, часомъ гробъ Хвъ, часомъ ясли выображаетъ, для того мовивши ѿ Стртехъ на хлѣбомъ на дискосѣ, зновъ поставляетъ звѣзду, якъ бы належачимъ въ ясляхъ. Есть и до того звѣзда вынайдена, абы частки ѿ покрытія не мѣшалися.

Що значатъ воздушки!

Первый плащеницу, которой тѣло Хво ѡбвито было: другій значитъ сударь, который былъ на главѣ; третій найбольшій, который аер албо воздухъ называется, презначаетъ камень, которымъ гробъ Хвъ былъ привалленъ и запечатанъ.

Що значитъ, же покрывши Стая кадятъ!

Кадило тутъ значитъ муро, которое Хрту при погребѣ принесено, до того уголь значитъ человѣчество Хво, огнь божество, а куреніе дыма и благоуханіе, дѣйство Дха Стго.

Ѡ Службѣ Бжой.

Если годи на едномъ Престолѣ, единого дня, двѣ службѣ Бжіи ѿправовати.

Жадною мѣрою не годится: але една тылко на едномъ престолѣ, аеже единого дня ѡфѣра ѿ правила. Причина того тая, же Хс разъ едину ѡфѣру за насъ себе принеслъ на крстѣ, разъ пострадалъ, разъ оумиралъ единъ.

Що значитъ гды Іерей ѿ жертовника приходитъ предъ престолъ!

Поневажъ Служба Бжая, таемницы Хва пріитя на сей свѣтъ, мешканя, и Стртей, и иншіи выражаетъ: тое ѿ жертовника до олтаря пріитіе сщенника, выражаетъ Хво на сей свѣтъ пріитіе; для того заразъ сщенникъ и при престолѣ; Ангелскую читаетъ пѣснь оную: Слава въ вышныхъ Бгу, и на земли миръ; которую Агглы спѣвали, гды Хс на сей свѣтъ пришолъ. Тоежъ и Стителя презначаетъ, гды з црскихъ вратъ выходитъ на амвонъ оу началка, при зачатіемъ Службы Бжіи.

Чему предъ зачатіемъ Службы Бжіи Сщенникъ Еуліе цѣлуетъ, а Діаконъ Престолъ!

Бо сщенникъ Ха выражаетъ, и цѣлуетъ тежъ Еуліе, яко самого Ха, кгдыжъ и тое Ха намъ выражаетъ, а Діако яко

мнишій, цѣлуетъ вышъ мнишій, маестатъ Хвъ.

Що то, же Діаконъ до Сщенника мовитъ: Время есть сотворити Гдеви!

Іоан. ке. Ѡповѣдаетъ что сотворити ѡбои, що Хс повелѣлъ. Сіе сотворите во мое воспоминаніе; оуказуетъ тогды часъ сотворити, тѣло и кровь Хву, при Службѣ Бжіи. И якъ

Іоан. гі. Хс хотячи жертву себе за насъ принести, мовилъ: еже твориши, сотвори скоро; тое и Діаконъ мовитъ, якобы, жебы добре не якъ Іуда, скоро вспоминаетъ, до принесенія жертвы приступовалъ сщенникъ. И тое творилъ, що и Хс самъ сотворилъ.

Чему Сщенникъ при початку иншихъ церемоній, мовитъ: Благословенъ Богъ нашъ; а на початку Службы Бжіи, все три Персоны Божескіи выражаетъ, мовитъ: Благословенно Царство Отца, и Сна, и Стого Дха.

Же найпервѣй люди презъ Хво воплощеніе познали Отца, и Сна, и Стгѡ Дха, ижъ естъ Богъ единъ. Тыи три особы: иже славимъ Троицы Стой, таемница спасенія нашего справлена естъ, которую таемницу, Служба Бжая выражаетъ.

Що значатъ Антифоны на початку Службы Бжіи!

Антифоны называются пѣсни ѿповѣдныи, же що единъ хоръ спѣваетъ, тоежъ и другій, и якобы единъ другому ѿповѣдае, ижъ согласіе Ангелское презначае, и таемници ѿ праздника, якій того дня ѿправуется; и бываютъ з Ѱалмовъ.

Кто тыи Антифоны вымыслилъ!

Богій повѣдаю, и иншіи, ижъ Бгоносецъ Игнатій вынашолъ антифоны. Же тыи и иныи троакіи ... Бжіи славу ѿспѣвали, слышалъ: для того и три антифоны, в которыхъ есть стихи з Ѱалмовъ и повѣдании воплощенія Сна Бжія: и для того первѣй воспоминаемъ тую которая намъ Спасителя породила, мовячи млтвами Бца Спсе спси насъ. Потомъ спасенія нашего справцу Ха хвалимъ; Спси насъ Сне Бжій, и проч.

Чему Діаконъ килка разы повторяетъ тую ектенію. Паки и паки миромъ Гду помолимся!

Не для того абысмо з другими людми миръ мѣли, межи собою, але жебысмо мысли свои весьмѣ оуспокоили: и такъ з миромъ, з такими мовили покоемъ своимъ молилися; бо мысли потребованіи, абы з Богомъ згодилися, то речъ неподобная: тогды з оуспокоиш свои мысли, кгды ни ѿ якой земной речи не будешъ мыслити, але толко оуважати ѿправуючимся таемници.

Чему третая и шестая пѣснь на Блаженна читаются!

Во мѣсто третій, и шестой годиной, Служба Бжая быти повинна. Ижъ и Хс третій годины ѡсужденъ на крстъ, а шестой распятъ былъ: а читаные тыхъ пѣсней презначаетъ Хвы Стрти ѡсужденіе и распятіе.

Що значитъ входъ ... малымъ называется!

вѣдлѹгъ стгѡ Сѵмеѡна Митрополита Солѹнскагѡ, значитъ, по воскресеніи славное Хво вознесеніе на нбо. Если Архіерей слѹжитъ, то ѡнъ особѹ Хвѹ выражаетъ, а иныи свщенници и діакони агглов и аплов выражаютъ, которыи притомніи, Ха вознесающогося провадили. для того и гды Стнтел входи в олтарь, зачиняны цркви врата бывают, и знову ему ѿчинаю, ѡни выражаючи, що агглы Хв чинили гдыся вознесъ, ѿчиняли нбныи врата, мовачи. возмѣте врата кнѧзи ваша.

Що значитъ, же діаконъ мовит: Премѹдрость прости!

Вѣдлѹгъ стгѡ Ніла Кавасила, ѹпоминает насъ, абыс ми начинаючи таинници бжіи, албо справовати, албо слѹхати: не лениво, але спилности, не дремлючи, ани инши що мыслачи; але просто стоячи, просто мысли до ѹважена и слѹхана мдрости, в таинницахъ замыкаючійся, держали.

Чемѹ Стнтел зарасъ по входѣ кадитъ?

Пресъ Кадило значитъ по вознесеніи Хвомъ Дха стгѡ к намъ пришествіе, который пресъ кадило

Днеѵ д. выражаетъся, якъ вышей ѿ кадилѣ речено.

Чемѹ Стнтел двома свѣщами стой ча с: бѵі: крти?

Преднаменаетъ тымъ, ѿ Ха в двохъ натѹрахъ бѹдѹчого исходачѹю свѣтлость. которои и нбо и земли, и

ѡбоихъ

ѡбоихъ, такъ нбныхъ якъ и земныхъ, освѣтила.

Чемѹ тогды Трстое спѣваютъ?

Пѣснь то агглскаѧ ѡказѹючаѧ таинницѹ Троицы стой, иже единъ ѿ Троицы Хс Бгъ воплотився; аже насъ своимъ воплощенїемъ, и показалъ намъ пакии натѹри ѿдесню Оца з агглами зъедночила, зъ ними заедно хвалячи Бга, поемъ ихъ пѣснь Трстѹю: для того и въ олтари Іерей и клирици тоежъ поютъ, же ѡбои въ едино зъедночени сѹть.

Чемѹ по входѣ Стнтел, албо Свщенникъ, идетъ на горное сѣдалище?

Для того, иже якъ рекліемо, входъ значитъ Хво вознесеніе, а Іерей самого Ха: идетъ теды до горнего сѣдалища, выражаючи, иже Хс вознесшися сѣлъ ѿдесню Оца; бо горни сѣдалищи, значитъ Хвъ маестатъ ѿдесню Оца, и для того на горное сѣдалище вступаючи, Іерей мовитъ: Блгвенъ еси на Пртолѣ црствія; же то Хвъ маестатъ, сѣдалище выражаетъ, и зарасъ кгды Апл читаютъ, сѣдитъ Іерей на горнемъ сѣдалищи, якъ и Хс ѿдесню Оца.

Чемѹ Стнтел на горнемъ сѣдалищи трима свѣщами знову креститъ, и миръ всѣмъ мовитъ?

Значитъ иже Хс сѣдящи ѿдесню Оца тричисленнымъ свѣтомъ всю вселенню ѡсвѣтилъ, и миръ справилъ, з Бгомъ

Ѻцемъ

Ѻцемъ поеднавши; для того мовитъ, миръ всѣмъ, показѹючи, же згода, и едность всѣмъ нам есть дана.

Що есть Прокименъ.

Есть предложены Пророцтва з Ѱаломѡвъ, ѿ тыхъ речахъ, которыи ѿ Хрстѣ в С. Еѵліи написаны сѹть: и якъ воины пре црмъ идѹтъ, такъ Пророцтва пре написанными ѿ Хѣ в С: Еѵліи речами предкѹютъ.

Що значитъ Читаны Апла?

Преднаменаетъ и приводитъ намъ на памѧть, по вознесеніи Хвомъ, розсланы стыхъ Апостоловъ на весь свѣтъ, для проповѣданя стгѡ Еѵліа.

Чемѹ спѣваютъ пре С: Еѵліемъ Аллилѹіа?

Хвалимо Бга задарованнѹю намъ ѿ негѡ ласкѹ, котораѧ в стомъ Еѵліи замыкаетъся, и пре з ѹтеніа стгѡ Еѵліа проповѣдана бываетъ.

Чемѹ кадитъ пресъ стымъ Еѵліемъ.

Абы ласка Дха стгѡ, походачаѧ намъ з стгѡ Еѵліа, тымъ сѧ ѡзначала.

Що значитъ Читаны стгѡ Еѵліа?

Тое, же по вознесеніи Хвомъ, вѣдлѹгъ росказаніа

Мар: нѕ. Хвого, проповѣдано естъ Еѵліе всей твари, пре Аплов.

Чемѹ впередъ Апостолъ, потомъ С: Еѵліе читаютъ?

Бо первѣй по Хвомъ вознесеніи, ѹтверженни сѹть

Дхомъ

Дхомъ стымъ Апостолы потомъ розышшаютъ проповѣдати стое Еѵліе.

Чемѹ Стнтел под часъ читаніа С. Еѵліа здиймаетъ омофоръ.

Слѹжбѹ свое и покорѹ къ Хрстѹ Гдѹ ѡказѹючи: понеже ачъ во всѣмъ самъ Хс пресъ стое Еѵліе мовитъ, якъ бы притомный, теды Стнтел знакъ сегѡ во площеніа, омофора мовлю, не смѣетъ носити на себѣ, але з раменъ складаетъ, и діаконъ ѿдаетъ себе слѹгою воплощшагосѧ Гда ѡказѹючи.

Чемѹ Стнтел во стомъ Еѵліи, гды зачинаютъ, и застанъ Стнтелскій прежатъ Бга, Троицею люди крститъ?

Ѡказѹетъ тымъ, же пре стое Еѵліе, побожныи чартки, и свщенство ѹтвержено естъ, иже бы пре ласкѹ Троицы стой (которѹю Троицю свѣчи выражаю) долгоденъ свѣто трвало. тыи знаменій значи, и просит

Чемѹ ѡглашенным Діаконъ велитъ з црквн выходити.

Иже приходи кончина, албо самого совершеніа таинствъ наставаетъ ча; и преднамена тоѧ ча, ѡ которомъ Хс рекъ: И проповѣдѣтсѧ сіе Еѵліе црствіа по всей вселеннѣй, въ свѣдѣтелство всѣмъ ѧзыкомъ. и тогда

Мат: к. придетъ кончина; егда изыйдѹтъ агглы, и ѿлѹчатъ злыа ѿ среды праведныхъ, що значитъ и діаконъ агглскѹю особѹ выражаючи.

Чемѹ Стнтел рѹки пред Переносомъ ѹмываетъ?

Г

Ѡказ:

Ѡказуючи тымъ, же что и непокалани до справованя
непокаланныхъ таинницъ божихъ приступуютъ, и
яжъ потреба до ихъ приступовати якъ можетъ най
не грешнiй чл҃векъ. тоежъ значитъ и Iерей кгды руки
умываетъ, предъ зачатiемъ Проскомидiи.

Що значитъ Переносъ, кгды с҃тыи Дары переносятся.

Значитъ второе Хр҃тово славное Пришествiе, для того и омо-
форъ С҃тителскiй несутъ. накоторомъ Кр҃ты суть, оные выраж-
аючи, же при пр҃шествiи Хр҃товом втором. явится знаменiе Хр҃тово,
Иса. 5. Кр҃тъ с҃тый. Рипиды тежъ несутъ, которыи с҃тый Дiонисiй
крилами называетъ, що значитъ Серафимов около Б҃а стоя-
чихъ, и просятъ в той час всѣ С҃щенницы та Ц҃ру, яко Архие-
рею, и всѣм не що иншого. только Ц҃ртва Б҃жого, мовячи
да помянетъ Г҃дь Б҃гъ во Ц҃ртвiи своемъ; а не просятъ здравiя
або иншого чого, же сей Хр҃тов значитъ второе Пришествiе,
в которомъ иншого не будетъ дѣйства вѣрнымъ, только
Мат. 25. Ц҃ртво небесное, ведлугъ словъ С҃пителя: прiйдѣте Бл҃гословен-
нии Отца моего наслѣдуйте уготованное вамъ Ц҃ртвiе, и про:
Повторе, значитъся тутъ в томъ входѣ и Хр҃тово при-
шествiе въ Iер҃лимъ на С҃трасть волную, ижъ тотъ Хр҃тос, кото-
рый на С҃трасть пришедши раны и смерть для насъ под-
нялъ: знову прiйдетъ также на судъ з ранами,
ѡказуючи ихъ невѣрнымъ, на заветы же и вѣчное.

Слушная ли рѣчъ естъ, по часѣ Переносу падати на колѣна!

Слушная, падати тутъ на колѣна, и кланятися
части для молитвъ С҃щенническихъ, яко бы просячи,
абы и ихъ при той ѡфѣри, которую уже ѡфѣровати
хочетъ, тамъ же вспоминалъ, абы и ихъ помянулъ
Г҃дь Б҃гъ въ Ц҃ртвiи своемъ: части для пошанованя Даровъ,
которыи переносятся хотяй во всемъ еще не суть доско-
нале посвящены, еднак, же суть Б҃гу ѡддучены, и молитвами
на Жертовницы роспоряжены, абы стались Тѣломъ, и
Кровiю Хр҃товою, для которого посвященя тепер переносят-
ся, и суть Антитипа, то естъ вызерунком. (ведлугъ
С҃того Василiя) Тѣла и Крови Хр҃товы; если тѣды шануемъ
образы Хр҃товы, и С҃тыхъ, и имъ кланяемся, лебо не суть
самiи живыи особы, але суть ихъ вызерунком, якожъ
не барздѣй Дарамъ кланятися маемъ, которыи суть
вызерунком Тѣла и Крови Хр҃товы: и для того переносят-
ся, абы тое доскональое сталося в нихъ посвященiе Тѣла и
Крови Хр҃товы; якъ на приклад: кгды кто маетъ приймати
на Епископство, и естъ на тое избраны лебо еще не естъ
посвященъ на Епископа: еднак, же уже шанеуютъ а людъ
иншiи маетъ быти, уже якъ самому ѡнѣйже слѣ ѡдаючи
пошанованя, и поклона: такъ же и Ц҃ру шерапомъ, лебо
еще не будетъ коронованъ, якъ Ц҃ру честь выражаемъ; i оттак
розумѣй и ѡ Дарахъ. в томъ Переносѣ на посвященiе пе-
реносячихъся, же имъ честь поклономъ выражаемъ.

якъ тымъ которыи ѡбранными молитвами роспоряже-
ны, на Тѣло и Кровъ Хр҃тову.

Чему по Переносѣ, Дары Аеромъ албо Воздухомъ
Iерей покрываетъ!

Ижъ Хр҃тос, лебо воплотился, не всѣмъ еднакъ напо-
чатку былъ познаваемый, то с҃тый Сvмеонъ. С҃:
зася Германъ, даетъ тую причину: ижъ покрываются
Дары по Переносѣ Аеромъ албо Воздухомъ, которымъ
ѡзначаетъся ночъ ѡная, и темный воздухъ, в ко-
торомъ Хр҃тос предданый естъ на муки: для чого тое
покрывало: и воздухомъ называетъся, для воздуха
тогдаш темностiи ѡкрытого.

Чему по Переносѣ Царскiи Врата затворяютъ!

Ижъ таинницы божiи не всѣмъ видѣти приналежитъ,
только самымъ с҃щенникомъ: бо кгды бы всѣ видѣли
не были бы таинницы. до того, якъ на небѣ межи
Агг҃лами естъ порядокъ: вышшiи албо всѣмъ чины,
безъ жадного средку, свѣтлости б҃жой уживаютъ:
другiи през першихъ: ѡстатнiи през середныхъ; якъ
учитъ с҃тый Дiонисiй. такъ в Ц҃ркви б҃жой дѣется:
С҃титель албо всѣмъ безъ жадного средку, до таинницъ
б҃жiихъ приступаетъ, с҃щенницы през С҃тителя, а люде през
с҃щенниковъ до участництва тыхже таинъ приступуютъ.

Чему С҃тителю многая лѣта спѣваютъ!

Абы въ с҃щенодѣйствiи щасливе, и долголѣтне
поступовалъ.

Чого то Iланой потребуютъ. Кгды Iерей, кгды Дiакон и пр.

В той мудрости божого вызнаня, або дари ѡтвор-
ти роскаждуетъ, уста мовили, и уши иншiи: лебо же
тежъ рекалъ: в той мудрости ѡтворѣте ушно дверi,
лебо слухайте, лебо мовите, бо вышнякого недбалства
ѡбнестѣ тое чиним; вонмѣмъ то естъ, пилнуйте, с
уважнiемъ зрозумѣвайте. то есть: Iила Кавасила навѣтъ.

Чему цѣлованiе бываетъ по вызнанiю Вѣры!

Любимо ѡказали любовъ, и зiдночены з собою
през щирое вызнанiе Вѣры, которое намъ едина ѡ
Троицы воплотившися вправилъ: и ижъ якъ Хр҃тос през
любовъ себе на ѡфѣру принеслъ, такъ и намъ в любви
до участництва его приступовати потреба.

Чему воздухъ на С҃. Дарами, по часѣ вызнаня Вѣры дрожатъ.
а по вызнанiю Вѣры з с҃тыхъ Даровъ воздухъ здыймаютъ!

Презъ тое даетъся знати, ижъ первѣй ѡ Хр҃тѣ всѣ
таины щире вызнавати потреба: а потомъ ясне и
безъ покрывала намъ его часамъ вбирати.

Чему С҃щенникъ кгды до Агг҃лской Пѣсни насъ взываетъ
вымовляши, Побѣдную пѣснь, четыри ѡвыи слова мовитъ.

Поющее. Вопiющее. Взывающее, и Глаголюще.

През тыи четыри слова, выражаются, Агг҃ловъ Пѣснь

тѣи ст҃ъ, ст҃ъ, ст҃ъ, спѣвающихъ четыри лица, ви
дѣнныи ѿ Ездекіила: презъ тое слово, Поюще, выра
жаетъся лице Орла, спѣвающого: пре Вопіюще, зна
чит ся лице Вола, вопіющаго: пре Возывающе, зна
чит ся лице Лва, возывающаго: пре Глаголюще, значит
ся лице Чл҃ка, мовячого. Четыри тыж пѣсны Аггелскіи
при Слꙋжбѣ Бж҃ой сꙋть: Первая, Слава въ вышнихъ
Бг҃ꙋ, которая есть на початкꙋ Литꙋргіи: другая,
Трисвѧтое. Третяя, Херꙋвимская: Четвертая сія, Ст҃ъ,
Ст҃ъ, Ст҃ъ, которꙋю спѣваемъ Хрсꙋ, ꙋже хотяще
мꙋ ѿфѣрои ся стати, пѣснь звитяжства: якъ и
Гдꙋ въ Іерлимъ вѣѣжджаючомꙋ на осляти, спѣвано емꙋ Осанна,
значитъ за тои пѣсни Аггелскои спѣванье, ижъ
в пришломъ вѣцѣ злꙋчени з Аггелами, ровнꙋ з
ними пѣснь Бг҃ꙋ спѣвати бꙋдемъ.

Нащо в той часъ, Рипидами Діаконы махаютъ!

Часто для того махана мꙋшокъ, абы дꙋховны тое ꙋва
жачи, ѿганяимо на тотъ часъ ѿколо себе мыслы злыи,
і непотребныи: часто Рипиды предначаютъ Серафи
мовъ ѿ Ісаіи виденыхъ, Ст҃ъ, Ст҃ъ, спѣвающихъ, бо да
[illegible] зна чаются Аггелы, которыи в почи
тании Хвыхъ, которая почвъ въ почтеніи Тѣла и Кро
ви выражаются, часто в образи на мꙋчениого Хрс: часто
здꙋмѣлыи и страшливыи, ѿ его терпѣнія в поко

шкни

шенья мꙋка, и стꙋрꙋганія, лица закрываючи.

Которыми словами посвящаются ст҃ыи Дары. и стаетъся
Хлѣбъ Тѣломъ Хвымъ, а вино Кровію?

Відомо єстъ зъ годности ст҃ыхъ Ѿтцевъ злаго. Иными
Хртовыми словами: Пріимѣте, ядите: се есть Тѣ
ло мое: и Пійте ѿ нея вси, сія есть Кровъ моя
по вымовленіи бо тыхъ Гд҃ныхъ словъ, ꙋже не естъ Хлѣбъ,
але Тѣло Хво, подъ особою Хлѣба: и вино не естъ,
але естъ подъ видомъ вина, Кровъ Хва. А же тыми сло
вами Хртовыми, Дары претворяються, то навча
естъ самого Хса, которыи мовилъ: Сіе творите въ
мое воспоминаніе. Такъ ꙋчитъ ст҃ыи Златоꙋстъ в
словѣ ѿ предателствѣ Іꙋдином, мовячи вътыи слова
Сіе естъ Тѣло мое, тыми словами предложенныи Дары
свершаются. Тожъ ясно ꙋчитъ и С: Дамаскинъ въ
книгахъ своихъ ѿ вѣрѣ Православной, доводом такимъ
яко мовитъ разъ Бгъ мовилъ земли: Да прорастит
земля всякꙋ травꙋ сѣмѧнꙋю, и всяко древо творящи
плодъ: и ѿ того часꙋ хоть ніхто на земли травы не
сѣетъ, само слово тое Бжое, разъ выреченое, што роко
справꙋетъ тое, же земля родитъ травꙋ, и древо
такъ Хртовы Слова оными Пріимѣте, и Пійте, разъ ре
ченныи, такꙋю моцъ маютъ, же скоро вымовлены ѿ
Іерея на Дарами бываютъ. справꙋютъ тое ижъ Хлѣбъ

Тѣломъ

Тѣломъ, а вино Кровію стаеся: такъ якъ кгды и
Хс мовилъ. Тожъ и ст҃ыи Амвросіи ꙋчитъ: ижъ тыми
словами посвящаются ст҃ыи Дары; бо кгды Іерей мовитъ
тыи слова Хвы: Пріимѣте, ядите, се естъ Тѣло мое;
и знову: Пійте ѿ нея вси, сія естъ Кровъ моя; мы
мовимо, Аминь. то естъ правда, што ꙋстами мовятъ,
нехай ꙋмыслъ внꙋтрняя выznаваетъ, же такъ естъ не
[illegible] же ꙋже тое не естъ Хлѣбъ. але Тѣло Хво: так
же и вино не естъ вино, але Кровъ Хва; або бо тѣмъ Аминь,
тое слово значитъ, ижъ такъ естъ правда.

Чемꙋ тогды Діаконъ трохꙋ навцеса держати Орарь,
показꙋетъ на дары!

Тогды Діаконъ берꙋтъ на себе Отцꙋ ст҃ого Іѡанна
Кр[illegible], которыи Хса палцемъ показꙋючи мовилъ Се естъ Агнецъ
Бжій; тое и Діяконъ ꙋказꙋетъ, же тое естъ ꙋже не Хлѣбъ,
але Хс самъ, якъ Агнецъ на ѿфѣрꙋ положенъ.

А на што потомъ Іерей по вымовленіи словъ Хртовыхъ,
Пріимѣте: Пійте, проситъ И ст҃аго Хлѣба бꙋти ст҃ой Тѣлꙋ
[illegible] въ Чаши сой ст҃ой Кровь, преложивъ Дꙋхомъ
твоимъ ст҃ымъ; [illegible] презъ тыи слова, але презъ сіи стаетъся
преложеніе Хлѣба въ Тѣло Хво, и вина въ Кровъ Хвꙋ!

То всѣхъ Ꙋчителей наꙋка естъ, же пре Хвы слова: а
[illegible] проситъ и Дꙋха ст҃ого, жебы преложилъ
Дары; для того, ижъ до посвященія Тѣла, и Крови Хвы.

двоє

двое ся ꙋдала, Бгъ, и такъ то естъ Іерей: [illegible]
тогды ѿными Бжими, [illegible] словами, ст҃ыи дары пр
елаются в Тѣло, и Кровъ Хвꙋ: [illegible]
вѣтъ, же тыи слова Хвы, [illegible] вымовленныи [illegible]
[illegible] справꙋютъ: Еднакъ се до посвященія [illegible]
[illegible], и все то Дꙋхъ справꙋе: а [illegible]
[illegible], проситъ з покоры, абы Дꙋхъ ст҃омꙋ [illegible]
годности, не перескажала до Преложенія ст҃ыхъ Даровъ.
Другая причина, для которои по вымовлении словъ Хвыхъ,
проситъ Бгъ Іерей: И сотвори ꙋбо [illegible] въ вѣрнх
Сꙋщенникъ, же тыи ст҃ыи Дары, словами Хвыми [illegible]
преложенны в Тѣло, и Кровъ Хвꙋ, еднакъ же зна [illegible]
вѣдаютъ Аѯїа, тыи ст҃ыи Дары стали ѡсꙋжденіе тымъ,
которое негодны ихъ пріймꙋютъ. А [illegible] тежъ зна [illegible]
годности своеи до ꙋживання тыхъ ст҃ыхъ Даровъ пр
иступати не може. Сꙋщенникъ проситъ, абы Дꙋхъ ст҃ыи, ко
торыи словами Хвыми преложилъ Дары в Тѣло и Кровъ
Хвꙋ, тоиже тыи ст҃ыи Дары, которы намъ [illegible]
ымъ маютъ быти на осꙋжденіе, справилъ, абы были пр
ложены намъ не на осꙋжденіе, але на ѿпꙋщеніе грѣховъ [illegible]
заразъ самъ докладаетъ Сꙋщенникъ, мовячи бо [illegible]
Преложивъ я Дꙋхомъ твоимъ ст҃ымъ, заразъ [illegible]
причинꙋ нашо преложенія, кгды мовитъ [illegible]
Причащающимся въ трезвеніе дꙋша, въ ѿпꙋщеніе грѣ

л

хѡвъ.

хова, и далѣй тамъ. Ѿтоль тѣды знати, же не вѣдаю(т)
с(вя)тыхъ даровъ, абы были в тѣло, и Кровь Х(ристо)ву преложе
ны, проси(т) Іерей; але просит вѣдлугъ насъ, абы ужѣ пре
ложеныи словами Х(ристо)выми с(вя)тыми дары: намъ єще пре
ложены были, изъ ѡсужденія, въ ѡставленіе грѣховъ;
яко тая м(о)л(и)тва повѣдуе(т). Яко быти причастником ро
ся и прочая: або вѣмъ г(д)ы вымовъ толко словка хвата(ли),
где Іерей призываетъ с(вя)т(а)го д(у)ха, а для сихъ словъ що мо
ви(т) Іерей: И сотвори, вѣрили, же ажъ теперъ д(у)хъ с(вя)тый
сходи(т) на с(вя)т(ы)е дары; потомъ розны(м) способомъ, г(д)ы и пови
ужѣ слова, и по Нерядномъ, проси Іерей, такъ: да не
мои ради грѣхов возбранивши бл(а)г(да)ти с(вя)т(а)го твоего д(у)ха,
прійти на предлежащія дары; и тутъ розумѣти бы же
єще д(у)хъ с(вя)тый не изышолъ, на с(вя)тыя дары, якъ п(о)ту
тѣды вѣрили, же ужѣ д(у)хъ с(вя)тый изышолъ, и преложил
такъ и тамъ розумѣти маемъ, не словъ хватаючися,
але рѣчъ самую уважаючи, и науки с(вя)тыхъ держачися.
Якъ ѿ тыхъ призываня д(у)ха с(вя)т(а)го, и ѿ церемоніи, такъ
и ѿ словами Х(ристо)выми, яко и по вымовленію словъ мо
витъ с(вя)тый Василій Великій, в Словѣ ѿ С(вя)томъ д(у)сѣ:
А не бовѣмъ контентуемся тыми словами, що намъ
Ап(осто)лъ, и с(вя)т(о)е Єv(ангеліе) въспоминаетъ: лечъ и иншіи и пре
тымъ, и по томъ мовимъ, яко много важныи
до тыхъ таемницъ.

Василій ѿ с(вя)т(о)мъ д(у)сѣ г(лава) п. з.

На що С(вя)щенникъ при Нерядномъ с(вя)тыхъ въспоминаетъ,
мовачи: ѡ с(вя)тыхъ Патріархахъ, и прочая. Чи то
за тыхъ молится с(вя)тыхъ?

Не молится за с(вя)тыхъ, але хотячи молитися за у
мершихъ людій, и за живы, впередъ с(вя)тыхъ прикладаетъ
яко причинцовъ за нами, бо ихъ вымѣнивши, мовитъ
зарасъ: ихъже м(о)л(и)твами посѣти насъ Б(о)же. А потомъ
проси(т) за мертвыхъ и за живыхъ, абы за м(о)л(и)твами
с(вя)тыхъ, нами змиловался Г(оспо)дь Б(о)гъ. Другая рѣчъ мо
витъ тутъ С(вя)щенникъ, ижъ ѡфѣруемъ тебѣ ѡфѣру з(а)
с(вя)тыхъ, не для того, абы с(вя)тым тая ѡфѣра была якая
лѣкарство, албо абы и помагала имъ досконалости якой
г(д)ы они досконалы суть с(вя)тыи: але абы для и, вкоторы
ч(ес)т, тутъ же частки вынаты(м) личы, ѡфѣра сама тая
Б(о)гу на божую славу Б(о)гу шла, и принята была: и
и то при той ѡфѣрѣ г(д)ы и впоминаютъ, кошила ч(ес)ть с(вя)тая

Чому то просить Іерей. И не по слову насъ
Влаке съ дерзновеніемъ, и прочая.

Абы далъ знати, ижъ презъ того С(ы)на ѡ(т)ч(е)го єди
нороднаго, который с(е)бе ѡфѣру за насъ принесъ,
ст(а)лися мы и мы презъ ласку сынами; и просимъ
абысмы годни єго ѡ(т)цемъ называли, и такъ якъ
сыны просбу нашу смѣло до єго вносили. Надъ то
значитъ и то, ижъ в пришломъ вѣцѣ, єдно будемъ

всѣ у ѡ(т)ца небого, и єго ласки вѣчне будемъ уживати.

Чому зновъ до причастія береть С(вя)титель Омофоръ?

Оказовалъ себе знавши, Омофоръ, же єстъ
слуга Х(ристо)въ в справованіи єго таемницъ: а когды
ужѣ всю справу таемницъ Х(ристо)выхъ ѿправилъ, а
мѣстъ с(вя)тый хлѣбъ подносити и ламати; зновъ
знакъ с(вя)тителства своего береть на себе. которым
ѡбволикается Омофоръ. тамъ слугою являлъ ѿка
зовался; дачи знати, же самъ Х(ристо)съ таемницы
свои справуетъ, а С(вя)титель только якъ слуга. а тутъ
зновъ Х(ристо)ву ѡсобу самую починаетъ выражати, г(д)ы
якъ Х(ристо)съ маетъ хлѣбъ ламати, и давати.

На що С(вя)щенникъ подноситъ с(вя)тый хлѣбъ. Г(д)ы мовитъ: С(вя)тая с(вя)тымъ

Значитъ тымъ на крестѣ за насъ с(вя)т(о)е Подноса,
и Распятаго Х(ристо)са: для того, и хлѣбъ с(вя)тый роз
дробивши, зарасъ на крестъ кладетъ, частки.

На що мовитъ С(вя)щенникъ С(вя)тая С(вя)тымъ?

До поживаня того животнаго хлѣба, и Крови
с(вя)тои, с(вя)тыхъ тежъ людій взываетъ бо с(вя)тымъ
толко годно того покарму поживати, а грѣшныи
судъ себѣ мають, и инетъ; и для того треба
себе разсуждати.

На що мы спѣваемъ, Єдинъ С(вя)тъ, Єдинъ Г(оспо)дь?

Тое вызнаваемъ устами, що с(вя)тый Павелъ мовитъ:

Ѡ имени Іс(у)совѣ, всякое колѣно поклонится, и
всякъ языкъ исповѣстъ, яко Г(оспо)дь Іс(ус) Х(ристо)съ въ славу
Б(о)гу ѡ(т)цу, а ижъ С(вя)щенникъ до поживаня с(вя)того
того покарму, с(вя)тыхъ людій взываетъ. мы не чуемо
ся в с(вя)тости годнои; признаваемъ ижъ сама только
ѡнъ с(вя)тъ, якъ Б(о)гъ ѿ себе самаго: а люде ѿ него ужива
якъ ѿ Б(о)га принимаютъ с(вя)тость, яко бы мовили:
которъ знаемъ с(вя)тъ! мы грѣшныи, только єдинъ
с(вя)тый, самъ Г(оспо)дь Іс(ус) Х(ристо)съ, который и насъ ѿчиняетъ
уживаючымъ. С(вя)тыхъ єго таемницъ.

Чому на четыри части ламаетъ С(вя)щенникъ хлѣбъ с(вя)тый?

Ижъ Х(ристо)съ за всѣ четыри части свѣта, ѡфѣровалъ
себе на крестѣ. ламаетъ зась с(вя)тый хлѣбъ: бо и тамъ
и Х(ристо)съ ламалъ, и давалъ.

Кладучи часть єдину в Келихъ, На що мовитъ с(вя)щенникъ
Исполненіе с(вя)таго д(у)ха?

Презъ тыи слова, тое ѡбъявляетъ: ижъ Х(ристо)съ яко
д(у)хомъ с(вя)тымъ въ ѡтробѣ Пречистои абы почался,
и за справою тогожъ д(у)ха с(вя)того, смерти за насъ
ся предавъ: и въ тыхъ таемницахъ будучи. такъ
свѣтъ ѡживилъ, и д(у)хомъ с(вя)тымъ церковъ свою
даровалъ, и наполнилъ.

Чому воду теплую, до Келиха приливаютъ?

Оказуючи, же и по смерти твоей, змертвого єго

тѣла, Кровь животнаѧ, справою Д҃ха С҃тгѡ вытекла: ѧжє жаѧ Кровъ животнаѧ, и теплаѧ была, предъ Причастїємъ теплоты приливаєтъ, абы причащаючиисѧ, чуючи теплость, вѣрили такъ ѧкѡ бы тѣжъ теперъ вытекаючи з боку Хр҃стовогѡ Кровъ животную єсли теплую пили: ѧжє мы тоє такъ вѣруємъ, иже сѧ то справою Д҃ха С҃тогѡ стало, длѧ того теплоту вливаючи, мовитъ Сщ҃енникъ: Теплота вѣры, исполнена С҃тгѡ Д҃ха.

Чему Дїаконъ до Причастїѧ Ѡраремъ ѡполѣсуєтсѧ?

Реклосѧ ѡ томъ тамъ, гдѣ ѡ Ѡрари Дїакѡнскомъ мовилисмо: иже длѧ тогѡ, же выражаєтъ ѡсобу Аг҃гловъ, Серафимѡвъ, которыи на лице Бж҃їє зрѣти немогучи, крилами лица свои закрываютъ; Ѡраръ тѣды тутъ наслѣдуєтъ крилъ: и Дїаконъ тожъ ѡказуєтъ, негоднымъ себе ѡказуючи взирати на С҃тыѧ Таины, в которыхъ самъ єст Х҃с Б҃гъ; и ѧко бы Серафим крилами, Ѡраремъ закрываєтсѧ.

По Причастїи чему Сщ҃енникъ и Дїаконъ цѣлуютсѧ?

Иже и в прийшломъ вѣцѣ тымъ Хр҃томъ, котораго въ Пречистыхъ Таинахъ приимаємъ, в збавку лицемъ [illegible] будутъ, ѧкъ и теперь причастникамъ єдности єгѡ; длѧ тогожъ и цѣлуючисѧ, Х҃с ѧкъ посредѣ

Сщ҃енни

Сщ҃енника, тои єдности вспоминаєтъ, мовѧчи: Х҃с посредѣ насъ, єстъ и будетъ.

Чему С҃тителѧ Їерей, а Їерея Дїакони, цѣлуютъ в плече?

Иже Х҃а в лице ударено, а Х҃с покорне знижаючисѧ, тѣды и С҃тителѧ приймаючи в лице поцѣлованїе ѡт мнѣйшихъ Їерѡвъ, смирителѧ Х҃а образъ припоминаєтъ, а свои С҃тителства годности, не возносѧсѧ; такжє и Їерей.

Чему Їерей в замкненомъ Ѡлтарѣ причащаютсѧ, а людей явне двери ѡтворивши причащаютъ?

Тоє [illegible]ютъ призначаючи, же и Х҃с самъ только в замкненои на горници Ученикомъ давалъ, по видомъ хлѣба Тѣла своє а по видомъ вина, Крови своєи С҃тои: а потомъ на[illegible], явно всѣмъ народомъ на Кр҃тѣ подалъ, ѡказавши Тѣло своє ѧкъ ѡферу Б҃гу Ѡтцу.

Чему Сщ҃енници в Ѡлтари ѡсобливѣ Тѣло Х҃во а руки и ѡсобливѣ Кровь єгѡ з Кѵлиха приймаютъ! Людемъ зась посполу Тѣло з Кровїю Х҃вою Лжицею подаютъ?

Бо и Х҃с такъ чинилъ, и научилъ: Гды первѣй Ученикомъ на горници, ѡсобливѣ Тѣло своє по видѣ хлѣба, а ѡсобливѣ Кровь, по видѣ вина подалъ; потомъ за Тѣло и Кровъ свою, посполу з Тѣла проливаючою на Кр҃тѣ, людемъ ѡтдалъ.

Чему Сщ҃енникъ [illegible] Лжицею Тѣло и Кровь Х҃ву подаєтъ. Що то значитъ!

Сщ҃енникъ [illegible] ѡказанїемъ, а Писмѣ С҃томъ на Іс҃ ѕ.

Зна

зываєтсѧ Аг҃гломъ; у Пророка зась Їсаїи, єстъ же єдинъ Аг҃глъ послан ѡт Ѡлтарѧ Гд҃нѧ, и взѧвши клещами уголь горящїи, ѡт тогожъ Ѡлтарѧ, дотыкаєтсѧ устъ
Іс҃ ѕ. Їсаїи Пророка, и рекъ: Се прикоснусѧ устнамъ твоимъ, и ѡтиметъ беззаконїѧ твоѧ, который то уголь горящїи, ведлугъ з [illegible] Учителей з давна, призначалъ Х҃а: Уголь въ немъ значилъ Чл҃вѣчество, а огнь значилъ Бж҃ество; тутъ тѣды, же в Пречистыхъ Таинахъ, самъ Х҃с єстъ провидѣнный Їсаїю, Їерей єстъ ѧкъ Аг҃глъ, лжица значи[illegible] клещѣ [illegible]ныи Аг҃гловы, Уголь Х҃а, которои лжицею [illegible] клещами взѧвши з Ѡлтарѧ; Угль Х҃а Їерей ѧкъ Аг҃глъ подаєтъ вѣрнымъ мовѧчи тоєжъ, що и Аг҃глъ до Їсаїи: Се прикоснусѧ устнамъ твоимъ, и проч.

Гды покадивши С҃: Дары, знову з Престола на Жертовникъ Сщ҃енникъ несетъ, Що то значитъ!

Призначаєтъ славноє Х҃во вознесенїє, иже знову ѡтходитъ тамъ ѡтколь пришолъ, и славою своєю землю наполнилъ; и насъ которыи причащаємсѧ С҃тыхъ Таинъ єгѡ, тоижъ славы участниками, в прийдучомъ вѣцѣ учинитъ.

Що то, же Дїаконъ мовитъ, Прости приємше!

То єстъ, мы которыи приймаємо С҃тыи Дары, з добрыми учениками просто ставши, пилно не ленивѡ, годноє Гд҃у Б҃гу подѧкованїє, чинѣмо.

Що то же мовитъ, Съ миромъ изыйдемъ!

Иже

Иже негодитсѧ з церкви выходити, пока [illegible] Таинъ [illegible]: только тымъ [illegible] ѡтправивши [illegible], длѧ сего вольно [illegible] выхожати з церкви; и єстъ то прикладъ Х҃въ, который совершивши Таинъ Вечерю, и заспѣвавши вышолъ: И воспѣвше изыдоша [illegible] кгды мовилъ: Востанѣте, идѣмъ ѡтсюду. Тоєжъ Їерей ѡтправивши, мовитъ: Съ миромъ изыйдемъ.

Що єстъ Молитва заамвоннаѧ?

Там єстъ, всѣхъ молитвъ, и проч. [illegible] короткоє зобраны всѣхъ [illegible]; и длѧ того Сщ҃енникъ, не в Ѡлтари але в церкви, в голосъ людемъ [illegible] читаєтъ: поневажъ єсли люди не знали що Сщ҃енникъ просилъ Б҃га, тихо молитвы при Службѣ Бж҃ой читаючи; тутъ в молитвѣ сей, все тоє зобравши абы вже людъ зналъ, же ѡнъ ѡ тыхъ речи Б҃га просилъ, которыи в молитвѣ сей вспоминаєтъ.

Нащо Сщ҃енникъ роздаєтъ люду, и що ѡна єстъ!

Єстъ то роздробленый хлѣбъ тои, з которогѡ Агнецъ вынималсѧ, и єст С҃тым, длѧ словъ Сщ҃енническихъ наднимъ мовленыхъ, и молитвъ; и длѧ того, же з него [illegible] з утробы, Притомъ вѣдь Агнецъ вынатыи єстъ на ѡферу, ведлугъ С҃: Германа. Даєтсѧ за тои хлѣбъ людемъ, которыи при ѡфѣри служебной были, иже немогутъ всѣ що днѧ готовыми быти, до Причастїѧ самыхъ Таинъ Х҃выхъ; а єднак

є

абы

абы знакъ былъ тогω, ижъ ωни суть вѣрныи. И за нихъ Хс офѣру себе приня, и ωни єи суть участниками. Той стый хлѣбъ называнчійся дара имъ даєтся. И любъ не самаго Агнца, тогожъ єднакъ хлѣба стогω, з которого Агнцъ выимовался участниками стаєтся. А люди беручи з пошанованымъ, цѣлуютъ сщенникову руку, ижъ рука тая держивши не давно тѣлω Хво, стоитъ ω негω приимала; абы теды и люди, тоижъ свягоєги участниками быти могли, руку цѣлуютъ.

Чему Дїакω а не Сщенникъ остаток Пречтыя Тайны потреблаєт?

Ижъ по скончаньи свѣта, до сконалеса будутъ тѣшити, не тылкω великїи Стыи Бжїи, и люди бывшїи на семъ свѣтѣ значныи, великаго стану: але и малыи, подлого роду, и нищїи духомъ, будут славы єго заживати, вѣчнѣ, щедрω, и достаточнω, вѣдлуг

[50.] ψаломисты: Насыщуся внегда явитмися слава твоя.

Що значитъ по ωтпустѣ заключеныи Црскихъ Вратъ?

Значитъ, ижъ по скончании свѣта сегω, уже замкнутся двери Ласки Бжїи грѣшнымъ, уже жадная ублагалная офѣра, ани Стая Литургїа, ани иншая якая помоцъ, небудетъ душамъ грѣшнымъ, толкω кождый ω дѣлъ своихъ, или прославитса, или осудится.

[Іω: е.] И изыдутъ бо (рече) сотворшїи блгая, въ воскрнїє живота, а сотворшїи злая, въ воскрнїє суда.

О вече

ω вечерни всеношной.

Чему пре початкомъ Сщенникъ Црковъ кадит.

Значитъ оный часъ пре сотворенїемъ свѣта; бо Каднло значитъ благдть Стго Духа, якоса вышей рекло: Духъ зась Бжїй пре сотвореніемъ свѣта, ношашеся верху воды.

Чему сщенникъ починаєтъ ω Слава Стѣй:

Предначаєтъ, ижъ прежде вѣкъ Бгъ былъ єдинъ въ Стой Троицѣ: и ωнея все бытъ єже бысть. Якω ψаломиста мовитъ: Словомъ Гднимъ Нбса утвердишася, и Духомъ устъ єгω вся сила ихъ, и на другомъ мѣсцу: якω той рече и быша.

Що значитъ ψаломъ?

Значитъ благодѣяніє Гда Бга, за створенїе свѣта, и всѣ речи видимыи, и невидимыи; ижъ отъ небытїя въ бытїє все мудрє сотворилъ. Якоса зась з ψаломисты: Благослови душе моя Гда. Гди Бже мой: и далѣй, вся премудростїю сотворилъ єси.

Чему Царскїи Врата зарасъ [illegible] ψаломъ [illegible] затинаютъ?

Значитъ, ижъ на самомъ початку свѣта, Рай затворилъся, Адамовымъ преступленїемъ.

Що значитъ Ектенїа Дїаконская, не в Олтарю але в Црквѣ?

Значитъ Аггелское з Нба на землю; частократное навѣжаньє людей: поневажъ Олтаръ значитъ Нбо, а Црковъ землю; а любо затворилъ былъ Бгъ Рай, єднакъ не перестаєтъ навѣжати роду человѣческого през Аггеловъ: дїаконъ зась Аггела значитъ.

Що значитъ Каднима?

Завѣтъ даный през Моϵсеа, и даво ω Хѣ пророцтво.

Що значитъ Гди воззвахъ? Продукъ в кождый [illegible].

Чему на два Крылосы спѣваютъ?

Значит то, ижъ Старый Завѣт з Новымъ згажаєт, вѣдлуг словъ Хвыхъ: Не прїидохъ разорити, но исполнити.

[Мат: е.] Що значатъ стихи на десят? Десятеро Бжїє Приказанїє.

Що значатъ Запѣвы предъ стихирами?

Значат, ижъ всѣ Тайны новаго Завѣта, Пророчество старого завѣта упредило, якъ денница Слнце.

Що значитъ Кажѣнїє подъ часъ Стихиръ?

Значитъ, ижъ завше Духъ Стый присвѣщалъ в Црквы, и тепер присвѣщаєт по часъ млтвъ, а найбарзѣй оскрый. Або, ижъ Аггели млячихъ людей в Црквѣ, млнтвы ωносятъ Бгу, понеамомъ въ Апокалиψи: Аггелъ прїиде и ста предъ Олтаремъ, имѣяй кадилницу златý,

[Апо: н.] и дана быша ему кажденїя многа, да дастъ ω молитвъ Стыхъ всѣхъ на Олтаръ.

Чему

Чему Хоры [illegible] що спѣваютъ [illegible]

Значитъ, ижъ прииде Аггеламъ [illegible] земными, то єсть Аггелы та человѣки [illegible].

Що значитъ Догматы?

Предвѣчное з Отца без матери, и подъ лѣта [illegible] Отца Рожтво Хво: якоса видѣти з Догматыка.

Чему на той часъ Црскїи Врата отверзаютъ?

Значитъ, ижъ през долгїи часъ Рай през [illegible] Адамовымъ былъ затворенъ: а [illegible] не тылко Рай, але и Нбо єсть отверсто.

Що значитъ Входъ?

Тайну воплощенїа Хва, въ мїръ пришествїа [illegible] человѣчекїи пожитїа; що з Млтвы оной зрится, [illegible] сщенникъ на той часъ на входѣ читаєтъ: [illegible] пришествїє твоє и внештеи Хе, и пожитїє, [illegible] человѣчно єстъ. Иначей и входъ значитъ [illegible] вый и тріумфалный входъ Стыхъ Бжїихъ въ Чертогъ Нбесной, который будетъ в вечеръ, то єсть при доконченїи свѣта. Гдыжъ коли день скончитса сегω свѣта, будетъ вечеръ. Бо и Црство Нбесное, Хс єго, ровнаєтъ вечери; и тогды Стыи з Хтомъ внидутъ въ Црство Нбесное. Для тогожъ и Сщенникъ входячи мовитъ: Благословенъ входъ Стыхъ твоихъ Гди [illegible]

Стихъ

стыхъ входъ до Церкве призначаетъся, и спѣваютъ,
Свѣте тихій, же з Свѣтомъ тихимъ Христомъ, тогды
Мат. Праведници просвѣтятся яко солнце, в царствіи Отца ихъ.

Що тое значитъ на входѣ, ѡповѣданій Діаконское:
Премудрость прости?

Водлугъ того ижъ входъ, значитъ пришествіе в міръ
Лук. в. Христово, и сіе значитъ, ижъ Ангели пастушкомъ Рожество
Христово ѡповѣдали; такъ же и Предтеча который Христа
Іоан. а. проповѣдалъ глаголя: Се Агнецъ Божій, вземляй грѣхи міра.

Що значитъ спѣваны: пришедше на западъ солнца?
Значитъ, ижъ Христосъ Солнце праведное, пришолъ в вечеръ,
то естъ в послѣдніи часы, водлугъ Апостола: Егда пріиде
Галат. д. кончина лѣту, посла Богъ Сына своего единороднаго;
западъ зась, тѣмное естество наше значитъ.

Що значитъ, же Священникъ з Діакономъ на Горное сѣ
далище идутъ, наперед Престоломъ, ижъ и за Пре
столомъ Креста ѡкрестно миминаться?

Пред Престоломъ значитъ, же Христосъ Крестъ, и
колюн смерть свою, а перед Апостоломъ ѡзнаймо
вала: за Престоломъ зась значитъ Крестъ, распятіе
Христово за мѣстомъ Іерусалимомъ.

Що значитъ Горное сѣдалище?
Господу горѣ. И иначій: Горнее сѣдалище значитъ
вшествіе Христово в царствіи небесномъ ѡдесную Отца, где

и все

и всѣ святіи з Христомъ будутъ радоватися мѣти,
якъ самъ Христосъ мовитъ в Евангеліи: Праведницы ...
ихъ; притомъ тогды и Псалми спѣваютъ: Господь воцарися
в лѣпоту ся ѡблече; ижъ вечеръ и входъ призначаетъся
для того, ижъ входъ ... бываетъ ... на
вечерни: же тамъ день починаетъся воскресенія ... а
Христосъ святымъ входъ до свѣтлости вѣчной, воскресеніемъ своимъ
справилъ. Во иншіи за дни входъ такій называютъ, ...
хиба в праздники Христовы, же зимъ и прочее, ... святыхъ ...
Церкво будетъ, або в праздники святыхъ, же ихъ ...
входъ въ царство, призначаетъся, а ...
тѣлко въ праздники ... святыхъ. ...
больший почести, ижъ при нихъ и всѣ справедливыи
внидутъ въ царство небесное.

Що значитъ Литія въ Притворѣ?

Снятіе с Креста Тѣла Господня, и несеніе з ... до
Гробу: бо Притворъ мѣсце есть, гдѣ погребаются
мертвыхъ; а ижъ и Христосъ з мертвыми подобенъ въ
Гробѣ до третяго дня положенъ бысть: и до ада
снійде. що и Діаконъ, при ...
розныхъ погребахъ, а на ... и ѡ мертвыхъ, во
споминаетъ; тогды просячи, который в Гробѣ ...
положенъ быти: абы и Гробнымъ животъ даровалъ.

Чому тогды Священникъ ... мовитъ.
до Людей ѡбернувшися?

Прит...

призначаетъ Христово въ ада сошествіи. водлугъ Пророка: Господи
Боже ... ѡбратися, и яви лице твое и спасени будемъ,
Лук. ... даже, або, ѡстатній часъ: коли пришедъ Христосъ
посредѣ Учениковъ, и рекъ: Миръ вамъ.

Що значатъ Стихиры?

Значатъ, ижъ Христосъ, адъ зборивши, Адама и всѣхъ Святыхъ
з совсѣмъ вывелъ, водлугъ Пророка: Ты Кровію завѣта
твоего исвободилъ еси узники твоя, изъ рова безводна. На томъ часѣ
Іоан. к. Священникъ посреди всѣхъ стоитъ; якобы Христосъ посредѣ
Учениковъ своихъ, посылаючи ихъ на проповѣдь.

Чому при докончени вечерни на Всеношномъ, благословляетъ
Священникъ, Хлѣбъ, Пшеницу, Вино, и Елей?

Абыся згодилъ Конецъ з Початкомъ: понеже во
всѣмъ в Псалмѣ початковомъ хвалимъ, жито есть
речъ пожиточная, ѡт Бога человѣку сотворенная, хлѣбъ
вино, и Елей, гды мовимъ: вино веселитъ сердце человѣку,
Псал. ... умастити лице елеемъ, и хлѣбъ сердце человѣку укрѣпитъ:
и знову: ѡт плода пшеницы вина и елея своего у
множишася; тогды при концу благословляемъ тыи
вещи, и просимъ Бога, абы ихъ ... пожиточных
намъ приумножалъ. И иначій: хлѣбъ, и вино, для того ижъ
Мат. ... подъ видомъ хлѣба, Христосъ тайну тѣла своего, а подъ
видомъ вина, Кровь свою, вѣрнымъ предалъ.

Чому пять Хлѣбовъ?

Ижъ пятьма хлѣбы пять тысячій Христосъ народу накормилъ

Чому

Чому Благословляетъ Пшеницу?

Ижъ в пшеници Христосъ образъ своего Воскресенія показалъ,
Іоан. ... якомовитъ у Святого Іоанна Евангелисты: Аще зерно пше
ничное падъ на землю не умретъ, то едино пребываетъ,
аще ли умретъ, многъ плодъ сотворитъ. для тогожъ и
в памятіхъ преставльшихся пшеницу поставляютъ, абы
смо мѣли надѣю воскресенія. Такъ же и при Тайнѣ маслѣ
священія, пшеницу ставляютъ; абы умираючій, мѣлъ
надѣю воскресенія. Чому Елей? Елей, значитъ пришествіе
Духа Святого: Тоежъ призначало же и святіи Апостоли
Мар. ... мазали елеомъ многія недужныя, и исцѣляху.

Що значитъ Благословеніе Господа на всѣ времена?

Подяковали, ижесмо завши повинны Господу Богу за
всѣ его добродѣйства, дяковати.

Що значитъ Благословеніи?

Вознесеніе Христово. ижъ Христосъ скончивши Тайну ѡт вѣка
сокровенную, и совершивши дѣло ѡт Бога Отца ему
порученное. вознеслъся на небеса подаючи Апостоломъ благословеніе:
Лук. ... якоже Евангелистъ мовитъ: И воздвигъ руцѣ свои, благослови
ихъ, и быстъ егда благословляше ихъ, ѡтступи ѡт нихъ,
и возношашеся на небо, и тыи поклонишася ему:
Тому подобаетъ, и ѡт насъ, честь, и поклоненіе: купно со Отцемъ,
и Святымъ Духомъ: нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ.
Аминь.

СЛОВО КЪ ЧИТАТЕЛЕМЪ

ЖИТІЕ СТ: И РАВНОАПЛНАГО

Велика: Кнжа Кіевскагω Владимера.

[illegible]

[illegible] приѣхали, [illegible] потомъ, [illegible] такою [illegible] значною учинилъ, а ѡна [illegible] ихъ: [illegible] тогда [illegible]? ѡни рекли: книга [illegible] которая учитъ вѣры христовой, [illegible] огонь, и [illegible] не згорѣла. потомъ [illegible] есть Богъ, [illegible] митрополитъ [illegible] великій [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] огонь [illegible] [illegible] [illegible] многіе увѣровали въ Христа, и крестилися.

По [illegible] крестился [illegible]. Года ѿ Рождества [illegible] за святой Ѡлги, [illegible] жоны Игоровы, бабы святого Владиміра: которая ѣздила до Константинополя для вѣры, и крестилася, гдѣ крестилъ [illegible] патріархъ [illegible] а самъ царь грецкій Константинъ [illegible] былъ. Которая [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ѡлга [illegible] [illegible] до вѣры [illegible] не могла.

[illegible] рокъ [illegible] крестился [illegible]

ѿ Константинополя, за [illegible] [illegible] великого князя Владиміра, [illegible] самодержца, а за царей грецкихъ Василія, и Константина, а патріархи Константинопольского [illegible] Хрисоверга, року ѿ [illegible] [illegible] [illegible] повѣдаетъ, которое такъ стало: [illegible] приходити до Владиміра з рознихъ [illegible], и народовъ, хвалячи кождый свою вѣру [illegible] з нихъ. [illegible] Махометовы. Владиміръ спыталъ ихъ: [illegible] вѣра есть? ѡни ѿповѣдали: вѣруемъ Богу, а [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Владиміръ [illegible] Константина [illegible] [illegible] Владиміра [illegible] [illegible]

и [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] страшный судъ. святый Кирилъ [illegible] Владиміра [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] страшномъ судѣ [illegible] [illegible] [illegible] Владиміра, спыталъ философа: [illegible] святый Кирилъ ѿповѣдалъ [illegible] Богъ [illegible] [illegible] праведныхъ и грѣшныхъ, [illegible] праведныхъ, а другихъ по лѣвицы [illegible] [illegible] [illegible] грѣшніи, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Владиміръ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] по лѣвицы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Владиміръ [illegible] [illegible] философа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] философа [illegible] [illegible]

по ѿѣздѣ святого Кирила, зобралъ Владиміръ всѣхъ бояръ своихъ, [illegible] старыхъ, и [illegible]: [illegible] приходили до мене з рознихъ [illegible], [illegible] вѣры [illegible] вѣры махометовой, [illegible] [illegible], и римляне, хвалячи кождый з нихъ свою вѣру, на остатокъ тежъ всѣхъ пришли и Греки, которыи велми дивныи речи повѣдали, почавши ѿ початку свѣта, [illegible] до [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] повѣдаютъ, [illegible] по смерти кождый [illegible] Владиміра [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

вѣра, и якъ хто служитъ Бгу. Посланишти ѿ него в розныхъ сторонахъ были, приглядаючися и выглядуючися ѿ вѣрахъ, и якъ хто служитъ Бгу. на остатокъ приѣхали и до Константинополя, до Царей Василия, и Константина, повѣдаючи имъ причину приѣзду своего. Цари зась рады имъ были, и ѿдали [illegible] Стѣйшому Патрїарсѣ Сергїи ѿ нихъ, и причину приѣзду ихъ ему повѣдили. Стѣйший Патрїархъ, каза[illegible] [illegible] ирквъ. и праздникъ [illegible] учинила, и самъ оу коштовныхъ апаратахъ з [illegible] [illegible] служб[illegible] Бжїю ѿправовалъ [illegible] под часъ Служби Бжои впровадили Послов до церкви: [illegible] ѿ [illegible] хвалы Бжїа, и [illegible] вдячныи. весьма удивили: а розумѣли [illegible] на нбѣ, а не на земли стояли. [illegible] [illegible] на той часъ Свѣтъ Нбныи: и были [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ихъ [illegible] и [illegible] [illegible], и [illegible] ѿ [illegible].

И когда посланныи ѿ Владимира вернулися, онъ [illegible] всѣхъ бояръ, и людей своихъ мудрыхъ, зо[illegible]: казалъ Посломъ пред всѣми, где што [illegible], и [illegible] ѿ всѣхъ вѣрахъ, и ѿ службахъ [illegible] [illegible]. Посланници повѣдали мовячи: [illegible] на [illegible] Набоженство, и вѣра так [illegible],

якъ Грецкая; бо когда насъ впроважено в Церковъ, где ся они Бгу своему молятъ, и набоженство [illegible] ѿправуютъ. видѣлисмо тамъ, [illegible] [illegible] ихъ церкви, и [illegible] до [illegible] [illegible] вдячнии, где насъ всѣхъ [illegible] [illegible] [illegible], и бачилисмо въ видѣнии, здалося намъ жесмо не на земли, але на нбѣ, на той часъ стояли: и не маш нигде такого въ всѣхъ народах в Церкви Набоженства, и ѿправъ якъ оу нихъ. А прето вѣруемъ же правдивая ихъ естъ вѣра, и правдивый Бгъ з тыми толко [illegible] живетъ. Рекли Бояре до Владимира: еслибы вѣра Грецкая не была правдивая, тобы баба твоя Олга не увѣрила. бо небѣста была велми мудрая. И такъ Владимиръ вѣру святую Грецкую, якъ Саччу на свѣтиничиню [illegible], и познавши, же она естъ найправдивша, рекъ: што учиню! пойду в земли ихъ, и [illegible] мѣста ихъ, и найду тамъ учителей, а якъ умыслилъ, такъ и учинилъ. Зобравши войско велико, пошолъ до Тавринкїи, што теперь Перекопомъ зовется, тое мѣсто и Херсонъ вз[я]вши, послалъ до Царей, зычачи собѣ Сестры ихъ Анны за малжонку; они ѿповѣдали: не маш оу Хрїстианъ такого звычаю, абы за некрещеныхъ ѿдавали, если ся окреститъ, то не толко тое, але и болшого, то

Посол[illegible] [illegible] вѣра [illegible] [illegible] Грецк[illegible]

[illegible] Гре[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

естъ [illegible] ѿдержишъ. Владимиръ ѿповѣдалъ: уже мнѣ давно уподобалася вѣра ваша, Грецкая [illegible] послов моихъ посылалъ, пришлите [illegible] [illegible], а я окрещуся, вдячне новину [illegible] [illegible] Цари, намовляли сестру свою абы пошла за Владимира; которая лubo и не хотѣла, единак [illegible], такъ великого народа, и [illegible] [illegible] своей [illegible]. Притомъ ѣхала Царевна з великимъ множествомъ Княжатъ Грецкихъ, и [illegible], до Херсона: где приѣхавши, Гды была [illegible] на палацъ замку Херсонскаго, на той [illegible] [illegible] а Владимиръ [illegible], и почалъ [illegible] [illegible] [illegible] ѿ вѣрѣ стой, розумѣючи ижъ то его [illegible] [illegible] [illegible]: але Царевна послала до него, мовячи: если хочешъ видѣти, крестися, [illegible] [illegible]. Если ся окрестишъ, то [illegible] [illegible], але и души твои [illegible] [illegible]: што болшого царства [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]: если то правда будетъ, потомъ познаю [illegible] вѣра Хрїстианская естъ правдивая, и Бгъ [illegible] [illegible], и казалъся креститися. А гды [illegible] [illegible] почалъ крестити, сталося знаменитое чудо: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Владимиръ [illegible] [illegible], [illegible] якъ [illegible] [illegible] его [illegible],

и видѣлъ ясно [illegible] и [illegible], и жадного боли не мѣлъ, якобы нигды на очи нехоровалъ. Зарзо славилъ Бга въ Стой Троици единаго, мовячи: Теперъ позналамъ правдивого Бга. На стомъ Крещении дано ему имя, [illegible]. Просвѣщенъ будучи Владимиръ, душею и тѣломъ радовался. што видячи Бояре его многїи з нихъ крестилися. Оучинивши Владимиръ весѣле, [illegible] звычай, и вз[я]вши [illegible], и Митрополита Михаила, ѿ Стѣйшаго Патрїархи Сергїа Цариградского, ѣхалъ до Кїева. Когды приѣхалъ, людъ [illegible] [illegible] з великою радостю его [illegible]. Привезъ тежъ на той часъ з собою и мощи, стого [illegible] Климента, и ученика его [illegible], и иныхъ немало, ѿбразы, книги, апараты, и иныя начиня церковныя, [illegible], Дїаконовъ, [illegible], [illegible], и розмаитыхъ [illegible] з Грецїи до Кїева. Потомъ [illegible] [illegible] [illegible] до Крещенїа [illegible] [illegible] [illegible] в Кїевѣ [illegible]. мовячи: если хто [illegible], того, и [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], такъ богатїи якъ и убогии, старии, и молодыи, [illegible] и волныи, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], и [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Прозрѣ[illegible] Владим[illegible]

[illegible] [illegible] Сто [illegible] [illegible]

[illegible] до Кїева

...ного великого возрасту людій зобрало: и ста Владимир з отцем Греческим духовенством там прибыл: и казал в воду... всем, малым зась меншим... при березе стоячи, их крестити... кождому з них дати з особна имена, и молитвы на ними до крещения святого належачи читачи, крестиан всех, во имя Отца и Сына и Святого Духа.

Тогож дня, сам Митрополит Михаил, всех двенадцати сынов Владимировых, которых з розных жен мел особно в криници окрестил. И от того часу, тую криницу над Днепром где они крестилися, и по сей день Хрещатиком Кіяне зовуть, по своей криници. Молился [illegible] Бгу С. Владимир так.

Бже, сотворивый небо и землю, призри на новокрещеных людей твоих сих, дай им Гди истинно познати тебе Бга праведного: утверди их в православной вере, и мне поможи, абым зъвитяжил такъ видимыхъ, якъ и невыдимыхъ всехъ непріятелей, аминь. Потом зараз Владимир послалъ по всехъ местахъ, и селахъ крестити всехъ, которыи колвекъ были в его панстве. А если бы хто крестити не хотелъ, на таких кары яко на непокорливыхъ постановилъ. Приказалъ тежъ болваны палити, крушити, и божницы

до грунту выворочати, а на тыхъ местцахъ церкви святыи ставити. А найпервей самъ поставилъ церковъ в Кіеве въ Имя Пречистыя Бца, праве напротивъ [illegible] которой и десятины звыкло [illegible] которои и теперъ зовуть церковъ десятинною. Тутъ споминимъ о болванахъ, которыхъ оны мели за боги, не нежъ бы годны были и споминания, але абысмо познали якъ великое самохвалства, на той часъ диаволъ по тогъ... людій, и до якого шаленства приводилъ, и ошукалъ. Же не только не знали праведного Бга; але еще и безъдушнымъ и немымъ речамъ, от людей учиненымъ, належачую честь Божую отдавали. Первый тыды у нихъ богъ былъ Перунъ, з дерева учиненый на образъ чловечій, голова ему была серебряная, а усы золотыи, в которого каменъ былъ в рукахъ велми зелный: предъ которымъ огонь завше горелъ. А если бы ся трафило за недосмотромъ попа ихъ согашати его, оного згладити, такогож безъ милости вымовки, якъ не пріятеля бога своего убивали.

Вторый богъ Волосъ, быдлячій.

Третій Позвиздъ, иныи его звали Похвистъ, а некоторыи и вихромъ его называли, того вызнавали быти бога воздуха, погоды и непогоды.

Четвертый богъ Ладо, того верыли быти богомъ веселя, утехи, и всякого доброго поводженя. Тому оферы приносили тыи, которыи женитися мели, абы за его помочю, весело, добре, и житїе мели, того Лада по некоторыхъ сторонахъ, и до сего часу на веселахъ руками плещучи, яко отголосъ вичи: Ладо, Ладо, спеваючи и песнахъ своихъ часто его споминаютъ. Пятый Купало, которого нерозумне быти бога розумевали тому тежъ шаленыи, и згодлыи подяковали и оферы приносили; на початку жнива: которому то Купалъ богу яко речи, по некоторыхъ сторонахъ, и теперъ памятку отправуютъ в навечеріе Рождества Свтого Іоанна Предтечи, такимъ способомъ: в вечеръ зобравшися молодицы и панны, плетутъ собе венки из зела розного, которыи кладутъ на голову, и оповиваются ими, кладутъ зась огонь, и беручися за руки и около огня около скачутъ и спеваючи песни, в которыхъ часто споминаютъ Купала, а потомъ презъ огонь оныи перескакуютъ, себе оному Купалу в оферу сами... принимаютъ, много и иныхъ вымышлены... бесовскихъ кгрыдкихъ на той часъ на оныхъ схадзкахъ чинатъ, что не слушна и писаніемъ подати.

Некоторыи з нихъ криницамъ, озерамъ, з оферы тежъ

урожан приносили: а чаломъ на оферу и людій топили, що и теперъ безрозумныи, по некоторыхъ сторонахъ чинятъ, подъ часъ знаменитого праздника Рожества Христова. Зобравшися молодыи мешчане... и въ мысли холопскія вкидаютъ в воду, и такъ ся... тыхъ боговъ, что... бесовъ, ижъ вкинены в воду, ябо и ... ябо тамъ ... розъвиваются, и умираютъ, ябо утопаютъ, а в иншихъ зась сторонахъ не вкидаютъ в воду, але только поливаютъ водою, и тое дело тому бесу оферу чинятъ. Шестый Коляда, которому праздникъ великій чинивали, двадцать пятого дня и... Рожество Хрстово и святымъ крещеніемъ просвещенны, и болваны погинули, однакъ же некоторыи шаленыи памятку бесу Коляде, и теперъ чинятъ, почавши от самого Рожества Хрстова, презъ все Свята стодачныя песни спеваютъ, в которыхъ и о Рожестве Хвомъ споминаютъ, але болшей Коляду беса выхваляютъ; тамъ тежъ на сходкахъ своихъ... и иныи кгрыдкіи речи вымышляютъ, которыя такъже негодныя и писаніемъ выразити. Не дошто тежъ было шаленымъ людемъ тыхъ боговъ, але еще ихъ мели много, которымъ имена суть тыи: Хорсъ, Дажба, Мокошъ, Стрибогъ, Симарглъ, а инны

...ствие Владимиръ землю Рускую, всѣ болваны з мѣстцъ вѣдомыхъ крушити началъ, а в воду вки-даць. Найперве Перуна моць старшого, казалъ су-[illegible] до хвоста конского, волочи з горы до Днѣпра, а приставилъ мужей двенадцать, абы его болваного били кiями. то чинилъ, не [illegible] [illegible] дерево то чути мѣло, але [illegible] болшое [illegible] [illegible], и з [illegible] насмѣвалъ, который [illegible] [illegible] и зводилъ: а приволокши до берега, [illegible] вкинути его в Днѣпръ. [illegible] [illegible] [illegible] до берега [illegible] аж минетъ пороги, и тамъ нижей пороговъ [illegible] до [illegible] горы высокой, которой Перуномъ и теперъ зовутъ. А на томъ мѣстцу гдѣ былъ болванъ Перуна, казалъ Владимiръ поставити церковъ, на имя Святого Василiя Великаго; и иныхъ всѣхъ болвановъ казалъ кидати единыхъ в огонь, а другихъ в воду, [illegible] до [illegible] [illegible]. И [illegible], [illegible] всѣхъ болвановъ выкоренилъ. Выкоренивши Святый Владимiръ болвохвалство, вѣру святую [illegible] на тыхъ мѣстцахъ церкви святыи будовалъ [illegible] [illegible] [illegible] казалъ: [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] Кiева надъ реками, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], фундовалъ: на томъ часъ мѣсто

надъ

надъ рекою [illegible] [illegible], и назвалъ его своимъ именемъ [illegible] Василевъ, которое теперъ Василковомъ зовутъ.

З отколь [illegible] Святый Владимiръ до Царягорода до Святѣйшаго Патрiархи Сергiя, просячи абы ему прислалъ еще болший епископовъ, и прислалъ ему Святѣйший Патрiархъ епископовъ три, Iоакима, Федора, Ѳеомя. З которыми пошолъ Владимiръ [illegible] повѣтъ [illegible], и Ростовскiй. И заложилъ тамъ мѣсто надъ рекою Клязмою, и назвалъ его первымъ своимъ именемъ Владимѣръ. Поставивъ тамъ церковъ на имя Пресвятой Бцы, и далъ имъ епископа Ѳеодора. А оттоль пошолъ в Ростовъ, и тамъ покрушивши болваны и на тыхъ мѣстцахъ поставивши церкви, далъ имъ епископа Ѳеомя. А потомъ пришолъ до Великаго Новагорода, и тамъ болвана Перуна укрушаючи казалъ волочи до рѣки, и волокучого бити кiями, бѣсъ который в ономъ болванѣ мешкалъ, не моглъ терпѣти оного насмѣвиска, почалъ жалостно великимъ голосомъ кричати: бѣда бѣда мнѣ, жемъ впалъ в руки немилостивыхъ людей, которыи недавно мене якъ Бга чтили, а теперъ такую мнѣ зневагу [illegible] [illegible] чинятъ, што [illegible] [illegible]

чинитъ.

чинити мѣлъ незнаю! Приволокши его на мостъ вкинули в рѣку. Вернувшися до Кiева, Святый Владимiръ роздѣлилъ панство свое Рускую землю на двонадцать княжений; и посадилъ на нихъ двонадцать сыновъ своихъ, которыхъ мѣлъ з розныхъ жонъ. Найпервей старшого сына своего Вышеслава посадилъ въ Великомъ Новѣгородѣ. Изяслава в Полоцку, Святополка въ Туровѣ, Ярослава по смерти Вышеслава в Новѣгородѣ, Бориса в Ростовѣ, Глѣба в Муромѣ, Станислава в Деревляхъ, Всеволода в Володимеру, Мстислава в Тмутороканѣ, Станислава в Смоленску, Брячислава в Луцку, Судислава в Псковѣ, з которыми послалъ и священниковъ, приказуючи синомъ своимъ, абы кождый з нихъ по своихъ панствахъ, казалъ вѣру христiанскую учити, и крестити людей, въ имя Оца и Сна, и Святого Дха. А болваны и божницы крушити, и з корнемъ выкорчовати, а на тыхъ мѣстцахъ церкви святыи ставити. [illegible] [illegible] припадали его з [illegible] [illegible] [illegible] законами. Когды уже Святый Владимiръ помочю Всемогущого Бга всѣ болваны и божницы [illegible] [illegible] выкоренилъ, а церквей святыхъ много набудовалъ, и вѣру святую добре утвердилъ: такъ

тѣхъ

тѣжъ и шпиталей немало для убожества и уломныхъ нафундовалъ, и годными датками и фундацiями и маетностями надаровалъ. По великихъ щедротахъ своихъ в покою Бгу духа своего отъ подо року, [illegible], отдалъ. Мовячи з Псалмистомъ: в руцѣ твои Бже мой предаю духъ мой. И такъ по земномъ Царствiи на Небесное отышолъ Царствовати.

Много бы всѣхъ лѣтъ отъ рожденiя своего Святый Владимiръ жилъ. Лѣтописцы незмѣнкуютъ тылко отъ Княженiя лѣтъ тридцать пять. В болвохвалствѣ Княжилъ лѣтъ осмъ, а окрестившися двадцать семъ. Тѣло его Святое положено в Кiевѣ въ церквѣ Пресвятой Бцы Десятинной, въ гробѣ Марморовомъ, з великою чтiю и жалемъ всѣхъ яко Оца. И ходатая нашего: на честь въ Стой Троицы единому Бгу, Оцу, и Сну, и Стому Дху; которому належитъ выш[ей] людская слава, и поклонъ, нынѣ и завжды, и на вѣки вѣкомъ, Аминь.

На конецъ книжици сея.

Всеблагаго чина православный читателю,
Где Богу благодарение воздаимо многоблагодателю.
Сподобилъ убо насъ Царь и на последокъ летомъ,
Познати Бога своего съ Сыномъ и Светомъ.
В сие время много и плача достойно,
Оумаляется ныне зря [illegible] благолѣпно.
[illegible] бо Богъ яко же самъ вѣсть,
Обоимъ созданиемъ оумъ человечъ не поведѣтъ.
Слово бо Божие ни в чемъ премѣнится,
Тогда правыхъ въ всемъ благословится.
Прият бо великий Владимеръ Крещениемъ просвещение,
Къ нему [illegible] благоразумиемъ [illegible],
Самъ [illegible] да оувидятъ [illegible],
Своей церкви оуставы къ Божией славѣ.
Зрѣлъ [illegible] достойны сихъ поведовати,
И на лѣта вѣчныи потомству подати.
Они [illegible] приложю [illegible],
И благоразумно [illegible] [illegible].
Состояния [illegible] дни [illegible] начало,
И [illegible] благоподобными [illegible] стало.
Нами же [illegible] радость,
[illegible] радость.

Владимир

Владимиръ бо свой народъ Крещениемъ просвѣтилъ,
Писаниемъ благоразумныя тайны освѣтилъ.
Тогда многобожие оупразднися и должно [illegible],
Нынѣ же славится Богъ единою властию,
Больше всемъ недоумение [illegible] писати.
Ниже бо всемъ можемъ [illegible] и [illegible] сказати,
О единой бо [illegible] благодати [illegible].
Тако бо благословится от Бога православный народъ,
Желающимъ [illegible] от начала даже и до нынѣ.
Видимыхъ врагъ и невидимыхъ [illegible] гордынѣ,
Вѣчный и всесильный Богъ [illegible] быти,
Своимъ милосердиемъ благоволи намъ дати.
Да обитель сия богатно [illegible] на многие лѣта,
И да не оскудѣетъ слава ея до скончания свѣта.
И насъ Христе Боже [illegible],
И съ [illegible] радостный гласъ воспевати.

Конецъ.
Съ Богомъ Святымъ.

Желателю [illegible] православный, [illegible] Христолюбивый, [illegible] вѣдати, яко сия Книжица, [illegible] в святой [illegible] и чудотворной Лаврѣ Печерской Киевской. [illegible] в обители сей [illegible] святой обители Киевской, Оуспения Пресвятыя Богородицы [illegible]. Лѣта Господня, ахо.

Богу в Троици единому, [illegible] благословившихъ и [illegible], даже начати и совершити, честь, слава, и поклонение, нынѣ и присно, и во вѣки вѣкомъ,

Аминь.

[illegible] Типографа.

ВЕЛИКІ КНЯЗІ КИЇВСЬКІ, ЯКІ ЗГАДУЮТЬСЯ У «КРОЙНІЦІ»*

Олег Віщий весна (?) 882 — осінь 912
Ігор Рюрикович осінь 912 — осінь 945
Ольга, дружина Ігора Рюриковича; регент сина Святослава Ігоревича осінь 945—957
Святослав Ігоревич 957 — серед. липня 969 (березень 972)
Ярополк Святославич серед. липня 969 — 11.VI.978 від серед. липня 969 до березня 972— намісник Святослава Ігоревича
Володимир Святославич Великий (Святий) 11.VI.978 — 15.VII.1015
Святополк Ярополкович Окаянний 15.VII.1015—26.XI.1015
Ярослав Володимирович Мудрий 26(27).XI.1015—14.VIII. 1018
Святополк Ярополкович (удруге) 14.VIII.1018 — зима 1018/1019
Ярослав Володимирович (удруге) зима 1018/1019— 20.II.2054; від поч. 1024 до [весни] 1026 у Києві сиділи його посадники
Ізяслав Ярославич кінець лютого 1054—15.IX.1068
Всеслав Брячиславович 15.IX.1068 — серед. квітня 1069
Ізяслав Ярославич (удруге) 2.V.1069—22.III.1073
Святослав Ярославич 22.III.1073—27.XII.1076: спочатку удвох з Всеволодом Ярославичем
Всеволод Ярославич 1.I.1077—15.VII.1077
Ізяслав Ярославич (утретє) 15.VII.1077—3.X.1078
Всеволод Ярославич (удруге) 3.X.1078—13.IV.1093
Святополк Ізяславич 24.IV.1093—16.IV.1113
Володимир Всеволодович Мономах 20.IV.1113—19.V.1125
Мстислав Володимирович Великий 20.V.1125—15.IV.1132
Ярополк Володимирович 17.IV.1132—18.II.1139
Вячеслав Володимирович 22.II.1139—4.III.1139
Всеволод Ольгович 5.III.1139—1.VIII.1146
Ігор Ольгович 1.VIII.1146—13.VIII.1146
Ізяслав Мстиславич 13.VIII.1146—[1.IX] 1149
Юрій Володимирович Долгорукий [2.IX] 1149—20.VIII.1150
Вячеслав Володимирович (удруге) 20.VIII.1150 (кілька годин)
Ізяслав Мстиславич (удруге) 20.VIII.1150—27.VIII.1150
Юрій Володимирович (удруге) [28.VIII] 1150 — [6.IV] 1151
Ізяслав Мстиславич (утретє) [6.IV] 1151—13.XI. 1154; з 8. IV. 1151 — разом з Вячеславом Володимировичем (утретє)
Вячеслав Володимирович (продовження третього княжіння) 13.XI. 1154 — [8.XII] 1154; з 15 (16).XI. 1154 — разом з Святославом Всеволодовичем
Ростислав Мстиславич [8.XII] 1154—15.XII. 1154; з [8.XII] до 10.XII. 1154 — разом з Вячеславом Володимировичем (кінець його третього княжіння)
Ізяслав Давидович 16 (17?) XII. 1154 — бл. 20.III. 1155
Юрій Володимирович (утретє) 20.III. 1155—15.V. 1157
Ізяслав Давидович (удруге) 19.V.1157—21.XII. 1158
Мстислав Ізяславич 22.XII. 1158—12.IV. 1159
Ростислав Мстиславич (удруге) 12.IV. 1159—12.II. 1161
Ізяслав Давидович (утретє) 12.II. 1161—6.III. 1161
Ростислав Мстиславич (утретє) 6.III. 1161 — 14.III. 1167
Володимир Мстиславич бл. 20.III. 1167—9 (10).V. 1167
Ярополк Ізяславич 9 (10).V. 1167—15 (12).V. 1167
Мстислав Ізяславич (удруге) 15 (12).V.1167—12.III.1169
Гліб Юрійович 12.III.1169—20.II.1170
Мстислав Ізяславич (утретє) 22.II.1170—13.IV.1170
Гліб Юрійович (удруге) 13.IV.1170—20.I.1171
Володимир Мстиславич (удруге) 5.II.1171—10.V.1171
Михалко Юрійович 12 (13).V.1171—[1] VII.1171
Роман Ростиславич 1.VII.1171— серед. лютого 1173
Михалко Юрійович (удруге) бл. 18.II.1173—23.III.1173; номінально; фактично — його брат Всеволод Юрійович
Рюрик Ростиславич 24.III.1173—6.IX.1173
Святослав Всеволодович (удруге) 6.IX.1173—18 (19).XII. 1173
Ярослав Ізяславич [20.XII] 1173 — др. пол. лютого 1174 (перерва — 12 днів)
Святослав Всеволодович (утретє) др. пол. лютого 1174 — поч. березня 1174 (12 днів)
Ярослав Ізяславич (продовження княжіння) поч. березня 1174 — кінець 1174
Роман Ростиславич (удруге) кінець 1174—19 (?).VII.1176
Святослав Всеволодович (учетверте) 20.VII.1176— кінець липня 1176 (тиждень?)
Роман (утретє), Мстислав, Рюрик (удруге) Ростиславичі кінець липня 1176 — поч. серпня 1176
Святослав Всеволодович (уп'яте) поч. серпня 1176 — кінець літа — поч. осені 1180
Рюрик Ростиславич (утретє) кінець літа — поч. осені 1180 — літо 1181
Святослав Всеволодович (ушосте) літо 1181 — [27] VII.1194
Рюрик Ростиславич (учетверте) 1.VIII.1194 — літо (?) 1201
Інгвар Ярославич літо (?) 1201 — 2 (1).1203
Рюрик Ростиславич (уп'яте) 2 (1).I.1203 — серед. січня 1203
Інгвар Ярославич (удруге) серед. січня 1203—16.II.1203
Рюрик Ростиславич (ушосте) 16.II.1203 — поч. лютого 1204
Роман Мстиславич поч. лютого 1204 — серед. лютого 1204 (два тижні)

---

* *Махновець Л. Є.* Літопис Руський.— К., 1989. — С. 521—522.

Інгвар Ярославич (утретє) др. пол. лютого 1204 (кілька днів)

Ростислав Рюрикович кінець лютого 1204 — бл. 25.VI. (після 19.VI.) 1205

Рюрик Ростиславич (усьоме) бл. 25.VI.(після 19.VI.) 1205 — серед. серпня 1206

Всеволод Святославич серед. серпня 1206 — жовтень (?) 1206

Рюрик Ростиславич (увосьме) жовтень (?) 1206 — квітень 1207

Всеволод Святославич (удруге) квітень 1207 — кінець жовтня 1207

Рюрик Ростиславич (удев'яте) кінець жовтня 1207 — весна 1210

Всеволод Святославич (утретє) весна 1210 — бл. 15 липня 1212

Мстислав Романович бл. 15 липня 1212 (один-два дні)

Інгвар Ярославич (учетверте) бл. 17 липня 1212 — кінець липня 1212

Мстислав Романович (продовження княжіння) кінець липня 1212—31.V.1223

Володимир Рюрикович поч. червня 1223 — кінець травня 1235

Ізяслав Мстиславич кінець травня 1235 — весна 1236

Ярослав Всеволодович весна 1236 — [10.IV] 1236

Ізяслав Мстиславич (удруге) [10.IV] 1236 — травень 1236

Володимир Рюрикович (удруге) травень 1236 — січень (?) 1238

Ярослав Всеволодович (удруге) січень (?) 1238 — бл. III. 1238

Михайло Всеволодович серед. березня 1238 — осінь 1239

Ростислав Мстиславич осінь 1239 — зима (?) 1239/1240

Данило Романович зима (?) 1239 (1240—6.XII.1240; посадив у Києві тисяцького Дмитра)

Михайло Всеволодович (удруге) квітень 1241— весна 1243

Ярослав Всеволодович (утретє) весна 1243—30.IX.1246; посадив у Києві боярина Дмитра Єйковича.

ПОЛЬСЬКІ КОРОЛІ І КНЯЗІ, ЯКІ ЗГАДУЮТЬСЯ У «КРОЙНІЦІ»

Лех ?— бл. 925
Семомисл 925—960
Мешко (Мечислав) I 960—992
Болеслав I Хоробрий 992—1025
Мешко II Ламберт 1025—1034
Болеслав Забутий 1034—1039
Казимир I 1039—1058
Болеслав II Сміливий 1058—1079, у вигнанні 1079—1081
Владислав I Герман 1079—1102
Болеслав III Кривоустий 1102—1138
Владислав II 1138—1146
Болеслав IV Кучерявий 1146—1173
Мешко III Старий 1173—1177, 1190, 1198—1202
Казимир II 1177—1190, 1191—1194
Лешко I Білий 1194—1198, 1201, 1202—1210, 1211—1227
Генрік I Бородатий 1228—1238
Генрік II 1238—1241
Конрад I 1202—1229, 1241—1243
Болеслав V 1234—1279
Лешко II Чорний 1279—1288
Генрік IV Пробус 1289—1290
Пшемислав 1290—1295
Вацлав II Чеський 1300—1305
Вацлав III 1305—1306
Владислав I Локеток 1306—1333
Казимир III Великий 1333—1370
Людовік Угорський 1370—1382
Ядвіга 1384—1385 разом з Ягайлом (Ягелло)
Владислав II (Ягайло) 1386—1434
Владислав III Варненчик 1434—1444
Казимир IV Ягеллончик 1447—1492
Ян Ольбрахт 1492—1501
Олександр 1501—1506
Сигізмунд I Старий 1506—1548
Сигізмунд II Август 1548—1572
Генрік Валуа 1573—1574
Стефан Баторій 1576—1586
Сигізмунд III Ваза 1587—1632
Владислав IV 1632—1648
Ян Казимир 1648—1668
Михайло Вишневецький 1669—1673

КОМЕНТАРІ

[1]—[1] Каппадокія — стародавня назва області в центральній частині Малої Азії. В середині III тис. до н. е. на цих землях поселилися індоєвропейські племена. У II тис. до н. е. Каппадокія становила ядро Хетської держави. На початку VI ст. до н. е. вона була завойована Мідією, а з другої половини VI ст. до н. е. являлась частиною давньоперської держави Ахеменідів. За царя Аріарата (IV ст. до н. е.) стала незалежною, але наприкінці того ж століття була підкорена державою Селевкідів. У середині III ст. до н. е. знов стала незалежною державою, але з I ст. до н. е. була підкорена Римом. Інколи назву «Каппадокія» вживали середньовічні автори для визначення центральної частини Малої Азії. У польській історіографії XVI—XVII ст. про Каппадокію та сусідню з нею Пафлагонію нерідко згадували ідеологи т. зв. сарматської теорії, а за ними й українські хроністи. Так, автор Густинського літопису наводив у своєму творі легенду, за якою слов'яни прибули з Вавілону до Пафлагонії, брали участь у Троянській війні, а після падіння Трої рушили до Європи (Італія, Іллірія, «Сарматія», тобто Східна Європа). Ці дані взяті з ненадрукованого початку Густинського літопису (*ЦНБ*.— № 315/678 С.— Арк. 1—30).

[2] Митридат VI Євпатор — цар Понтійської держави у 121—63 рр. до н. е. (фактично з 111 р.). За нього Понтійське царство досягло найбільшої могутності. Воно охоплювало територію Малої Азії, головним чином Каппадокії, Східного (Колхіда) та Північного (Боспорська держава — Крим, Таманський півострів, пониззя Дону — Танаїса) Причорномор'я. Двічі посилав війська до Криму, щоб перешкодити скіфському царству взяти Херсонес. Придушив повстання боспорських скіфів на чолі з Савмаком у 107 р. до н. е.

[3]—[3] Александр Македонський (356—323 рр. до н. е.) — полководець та державний діяч, цар Македонії з 336 р. до н. е. Внаслідок його завойовницьких походів утворилася величезна держава від Інда до Дунаю. Легенда про надання грамоти Александром Македонським слов'янам розглянута у книзі Первольфа I. (Славяне. Их взаимные отношения и связи.— Варшава, 1888.— Т. 2).

[4]—[4] Август Гай Юлій Цезар Октавіан — з 63 р. до н. е.— 14 р. н. е. перший римський імператор (27 р. до н. е.— 14 р. н. е.), який вів успішні війни. Правління Августа співпало з «золотим віком» римської літератури та мистецтва.

[5] Одонацер (Одоакр) (431—493) — керівник одного з германських загонів на службі Західної Римської імперії. Походив з германського племені скіфів. 22 або 23 серпня 476 р. усунув останнього імператора Західної Римської імперії Августула і проголосив себе правителем Італії. У 493 р. держава Одоакра була завойована остготами, а сам Одоакр загинув у бою.

[6]—[6] Меотида (Меотіс, Меотика), тобто Азовське море.

[7]—[7] Таврида — Кримський півострів.

[8] Молкопь — Мангуп, місто у середньовічному Криму.

[9] Киркел або Керкер — назва середньовічного міста-фортеці, одного з центрів Кримського ханства. Керкер пов'язують з Чуфут-Кале, який знаходиться у 7 км від Бахчисарая.

[10] Азов — нині місто в Ростовській області РРФСР, порт на Дону. Поселення на місці Азова виникло в елліністичні часи й підтримувало зв'язки з давньогрецькою колонією Танаїсом. У X—XI ст. входило до складу Тмутараканського князівства Київської Русі. У 1067 р. воно було захоплено половцями й одержало назву від імені половецького хана Азака. Азак — місто Золотої Орди, пізніше Кримського ханства. У 1471 р. Азов захопили турки й перетворили його на фортецю. У 1637—1642 рр. Азовом володіли донські козаки, яким допомагали запорожці. З 1696 р. увійшов до складу Росії, але після невдалого Прутського походу Петра I Туреччина знову оволоділа містом. З 1736 р., внаслідок Бєлградського мирного договору Азов остаточно увійшов до складу Росії.

[11] Кафа (Каффа) заснована у другій половині XIII ст. генуезьцями як торгова факторія поблизу Феодосії, яка перебувала під владою татар. У зв'язку з швидким зростанням факторії у XIV—XV ст. назва Кафа стала загальновизнаною. Колишню назву — Феодосія місто одержало лише після приєднання Криму до Росії у 1783 р.

[12]—[12] Сучасне місто Білгород-Дністровський.

[13] Кілія — нині місто в Одеській області, на лівому березі Кілійського гирла Дунаю, за 40 км від узбережжя Чорного моря. Перша згадка про місто датована XIV ст. У 1484 р. Кілію загарбала Османська імперія й перетворила його в фортецю — опорний пункт на Чорному морі. Кілію неодноразово брали запорозькі козаки у ході визвольної боротьби проти турецько-татарської агресії у XV—XVII ст.

[14] Торговиця — місто, про яке М. Стрийковський писав: «Тарговіска — місто занепале старе у полях за Києвом до Перекопа» (*Stryjkowski M*. Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi.— Warszawa.— 1846.— T. 1.— S. 64).

[15]—[15] Імператор Візантії Михаїл III (842—867). Загальновідомо, що першу впорядковану слов'янську абетку створили просвітителі Кирило (Костянтин) (826—869) та Мефодій (820—885) за часів правління Михаїла III. У 863 р. вони були послані імператором до Моравії для проповіді християнства й допомоги моравському князю Ростиславу. Перед від'їздом Кирило створив слов'янську абетку і з допомогою Мефодія переклав слов'янською мовою (македонський діалект) кілька богословських книг. Відомо також, що у слов'ян до введення абетки Кирила існувало своє письмо. Докладніше про це див. у кн.: *Истрин В. А*. 1100 лет славянской азбуки. М., 1988; *Сказания* о начале славянской письменности.— М., 1981.

[16] Правління напівлегендарного Кия та його братів слід, очевидно, віднести до V ст. Зауважимо, що за даними М. Стрийковського Київ було засновано у 430 р. (*Stryjkowski M*. Kronika...— T. 1.— S. 368).

[17] Аскольд (р. н. невід.— 882) — давньоруський князь. У 860 р. здійснив похід на Константинополь.

[18] Дір (р. н. невід.— 882) — давньоруський князь, сподвижник Аскольда.

[19] Рюрик (р. н. невід.— 879) — ватажок варязької дружини, якого, згідно з літописною легендою, новгородці нібито закликали разом з його братами Синеусом і Трувором князювати на Русь. Започаткував князівську династію Рюриковичів (РЕІУ.— Т. 4.— С. 43).

[20] Олег (р. н. невід.— 912 (922))— давньоруський князь у Новгороді. Оволодів Києвом у 882 р., вбивши Аскольда й

Діра. У 883—885 рр. підкорив деревлян, сіверян і радимичів, намагався поширити свою владу на інші східнослов'янські племена, воював проти хозарів. У 911 р. здійснив вдалий похід у Візантію (РЕІУ.— Т. 1.— С. 283).

21—21 Ігор (р. н. невід.— 945) — великий князь київський у 912—945 рр. Здійснив походи на Візантію у 941 і 944 рр. Ігоря було вбито під час повстання деревлян 945 р.

22—22 Слова додані Ф. Софоновичем.

23 Ольга (р. н. невід.— 969) — велика княгиня київська у 945—957 рр., дружина князя Ігоря.

24—24 Святослав Ігорович (р. н. невід.— 972) — великий князь київський у 945—972 рр. Проводив активну зовнішню політику, зокрема розгромив у 60-х роках X ст. Хозарський каганат, здійснив два походи у Болгарію (968 та 971). Після укладення мирного договору під Доростолом (971) Святослав, повертаючись з своєю дружиною до Києва, загинув в районі Дніпрових порогів (РЕІУ.— Т. 4.— С. 61).

25—25 Володимир Святославич Святий — великий князь київський (978—1015). За його правління на Русі було запроваджено християнство (988), завершено об'єднання всіх східнослов'янських земель у складі Київської Русі. В той час Київська Русь досягла апогею своєї політичної могутності.

26—26 Ф. Софонович недосить точно відтворив написання цих земель, які містяться у праці М. Стрийковського: «...Вятицьку... Дулебську».

27—27 Ці події «Повість временних літ» датує 6510 (1002) р.

28—28 Згідно з родинним переказом Киселів, цим порадником був воєвода Свенельд, якого прозвали з того часу Киселем.

29 Біблійне оповідання про перемогу Давида над велетнем Голіафом.

30 Тобто черепаха (з польськ. żółw)

31—31 Візантійський імператор Костянтин II Болгаробійця (963, 976—1025) та його брат Костянтин VIII (1025—1028).

32 Херсонес Таврійський (поблизу сучасного Севастополя), який належав тоді Візантії.

33—33 Ця інформація, ймовірно, була почерпнута Ф. Софоновичем з місцевих переказів.

34—34 Поширення тексту джерела.

35—35 Церква Св. Богородиці — Десятинна. Збудована князем Володимиром у 991—996 рр.

36 Ярослав Володимирович Мудрий — великий князь київський (1015—1054).

37—37 Щодо дати смерті князя Володимира Святославича див. ком. 25—25.

38—38 «Повість временних літ» дає дещо інше написання цих імен: Путша, Талец, Єлович, Ляшко.

39—39 Цей фрагмент тексту дає можливість простежити характер перекладу та певного редагування свідчень хроніки М. Стрийковського, де аналогічна звістка подана у такій формі: «Ich swięto Rus obchodzi na każdy rok 24 dnia miesiąca lipca» (*Stryjkowski M.* Kronika ...— T. 1.— S. 158).

40—40 У ПЗ знаходимо: «...у Ростовца».

41—41 У цьому випадку Ф. Софонович невірно зрозумів свідчення Золотоверхого літопису. У ПЗ ця звістка подана у такій формі: «родися оу Володимира, снъ Мъстиславь, внук Всеволож» (*ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 190).

42—42 В інших джерелах — «Лубна», тобто м. Лубни.

43—43 Ампліфікація Ф. Софоновича.

44—44 У Хлебниківському та Іпатіївському літописах звістка про смерть Євпраксії датована 6610 (1102) р.

45—45 Ця звістка не має аналогій. Очевидно, тут слід мати на увазі не Ярополка, сина Володимира Мономаха, а Ярослава Святополковича, племінника Володимира. Але Ярослав, очевидно, був князем ще за життя Всеволода (ПЗ за 6620 (1112) рік).

46—46 Ампліфікація Ф. Софоновича. Розповідь про поєдинок Володимира Мономаха з правителем Кафи є пізнішою легендою, яку грунтовно проаналізував О. І. Рогов (*Рогов А. И.* Русско-польские...— С. 94).

47—47 Ампліфікація Ф. Софоновича («з Чернигова»), бо Всеволод Ольгович був тоді чернігівським князем.

48—48 Хлебниківський та Іпатіївський літописи датують смерть Ярополка 18 лютого (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 15).

49—49 Помилка переписувача. У списку Толстовський 236 замість «Курск» вказано «Корсунь».

50—50 Ф. Софонович невдало поєднав повідомлення за 6648 (1140) та 6650 (1142) рр.

51—51 Невдале поєднання автором «Кройніки о Русі» звісток 1140—1142 рр.

52—52 Ця звістка вимагає уточнення. Ростислав Мстиславич та Ізяслав Мстиславич майже одночасно пустошили волості Ігоря та Святослава Ольговичів, але текст ПЗ не вказує, що вони діяли об'єднаним військом (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 311; *Літопис* руський.— С. 194—195; *Соловьев С. М.* Указ. соч.— Кн. 2, т. 6.— С. 432—433).

53—53 Це оповідання (до слів «року 6651-г.») вміщено у Хлебниківському та Іпатіївському літописах під 6652 (1144) р.

54—54 Звістка під цією датою «Кройніки о Русі» вміщена у Хлебниківському та Іпатіївському літописах під 6653 (1145) р.

55—55 У Хлебниківському та Іпатіївському літописах ця звістка вміщена під 6654 (1146) р.

56—56 Повідомлення про смерть Святослава Ольговича вміщено у відомих редакціях ПЗ під 6654 (1146) р.

57—57 Ампліфікація Ф. Софоновича.

58—58 Дані слова відсутні у Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 323). Не виключена ампліфікація Ф. Софоновича.

59—59 Поширення тексту джерела Ф. Софоновичем.

60—60 Неточність автора. За відомими редакціями ПЗ, до Новгорода-Сіверського прибув Іван Юрійович. Далі міститься звістка про взяття Ізяславом Мстиславичем, його сином та Ізяславом і Володимиром Давидовичами — Путивля. Скорочуючи текст джерела, Ф. Софонович помилково написав «Новгород» замість «Путивль» (*ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 332).

61—61 Помилка переписувачів, або ж самого Ф. Софоновича. Повинно бути: «Изяслав Мстиславич».

62—62 У першому випадку маємо, очевидно, звичайне поширення тексту Ф. Софоновичем, а в другому подібна аналогія трапляється лише у творі В. М. Татіщева.

63—63 Цю інформацію Ф. Софонович, очевидно, запозичив з житія Володимира Святославича.

64—64 Поширення тексту джерела.

65—65 Неточність автора. У Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ йдеться про Володимира Давидовича, який послав Ізяслава Давидовича з Чернігова до Ізяслава Мстиславича (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 345; *Літопис* руський.— С. 209).

66—66 Поширення тексту джерела. У ПЗ цих слів немає, але з попереднього викладу ясно, чому Давидовичі хотіли вирушити у похід проти Юрія Долгорукого.

67 Святослав Всеволодович. Ця звістка, де йдеться про прохання Святослава до Ізяслава Мстиславича відпустити його до братів у Чернігів, передана Ф. Софоновичем неповно (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 343; *Літопис* руський.— С. 210).

68—68 Поширення тексту джерела.

69—69 Ця деталь у повідомленнях відомих редакцій ПЗ про вбивство киянами колишнього київського князя Ігоря Ольговича у 1147 р. відсутня (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 349, 351).

70—70 Це уточнення у відомих редакціях ПЗ відсутнє.

71—71 Поширення тексту джерела.

72—72 У списку Толстовський 236 подано помилково «Данилка».

73—73 Поширення тексту джерела.

[74—74] Поширення тексту джерела.

[75—75] Згідно з текстом відомих редакцій ПЗ та інших пам'яток, посередницьку місію Володимира, князя галицького, підтримав лише один син Юрія Долгорукого — Андрій, а згодом і брат Юрія — Вячеслав. Ростислав же Юрійович вимагав продовження війни проти Ізяслава Мстиславича. Очевидно, тут Ф. Софонович допустив помилку.

[76—76] В інших джерелах про цю угоду йдеться як про рівноправну для обох сторін. У «Кройніці о Русі» натякається на її невигідність для Ізяслава Мстиславича. Не виключено також, що це могло бути й поширення тексту джерела Ф. Софоновичем.

[77—77] Це та інші повідомлення датовані відомими редакціями ПЗ 6658 (1150) р.

[78—78] Це повідомлення не має аналогій в інших джерелах. Згідно з відомими редакціями ПЗ, Володимир знаходився у цей час поблизу міста Белза. Одержавши повідомлення про похід угорського короля, він, не вступаючи в бій, втік до Перемишля. Щоправда, у ПЗ знаходимо повідомлення про взяття угорцями Санока, полонення намісника Володимира. Про дії Ізяслава Мстиславича, спрямовані на розрив можливого порозуміння угорського короля з Володимиром, князем галицьким, джерела не згадують. Можливо, Золотоверхий літопис — одне із джерел «Кройніки о Русі», краще зберіг текст оригіналу ПЗ (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 405—406; *Літопис* руський.— С. 234—235).

[79—79] Цей похід «Кройніка о Русі» датує 6658 (1150) р., хоч події мали місце у 6659 (1151) р.

[80—80] м. Остер. Поширення тексту джерела.

[81—81] Аналогічне датування міститься у Лаврентіївському літопису. У відомих редакціях ПЗ ця дата міститься після звістки про смерть Ростислава Юрійовича у Переяславі (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 418—419).

[82—82] У відомих редакціях ПЗ додана згадка про Вячеслава Володимировича. Ф. Софонович не згадував тут про соправителя Ізяслава Мстиславича (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 423).

[83—83] Авторська помилка, бо йдеться про Ростислава Мстиславича, князя смоленського. Цікаво, що тут Ф. Софонович також не згадує про Вячеслава Володимировича, який посилав до смоленського князя за допомогою разом з Ізяславом Мстиславичем (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 423).

[84—84] Ф. Софонович цікаво переробив текст, оскільки вираз «оборонною рукою», або табором, нерідко трапляється в українських та польських джерелах XVI—XVII ст.

[85—85] Тут, безперечно, помилка, бо у відомих редакціях ПЗ йдеться про Мстислава Ізяславича, якого раніше батько відправив до угорського короля за допомогою (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 432—433; *Літопис* руський.— С. 246—247).

[86—86] Поширення тексту джерела (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 440)

[87—87] У відомих редакціях ПЗ, як і Лаврентіївському та інших літописах повідомлялося, що Мстислав втік до Луцька (*ПСРЛ*.— Т. 1.— С. 336; Т. 2.— С. 441—442). Невдале поширення тексту джерела.

[88—88] Назва городка міститься лише у В. М. Татіщева (*Татищев В. Н.* Указ. соч.— Т. 3.— С. 25).

[89] Авторська помилка, тому що у відомих редакціях ПЗ йдеться про послів.

[90—90] Це важливе уточнення в інших джерелах відсутнє.

[91] У Хлебниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ подано: «Кочеръска», «Корецка», тобто Корчеська.

[92] Тут помилка Ф. Софоновича. Вірно: «Святославом Всеволодовичем». Крім того, у поході брав участь також Мстислав Ізяславич.

[93] «Пурсы» — Поросся.

[94—94] Ця звістка не має аналогій в інших джерелах. Не виключено, що Ф. Софонович не дуже уважно використав текст Золотоверхого літопису.

[95—95] Цих слів у відомих редакціях ПЗ немає. Ф. Софонович очевидно зробив це уточнення, спираючись на попередні звістки, в яких йшлося про те, що Святослав Ольгович радив Ізяславу Давидовичу покинути Київ і княжити в Чернігові.

[96—96] У редакціях ПЗ: «Неблъскую» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 492).

[97—97] Поширення тексту джерела.

[98—98] Помилка Ф. Софоновича. Йдеться про Володаря Глібовича.

[99] Очевидно, помилка Ф. Софоновича, бо у редакціях ПЗ подано іншу цифру: 12 (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 501).

[100—100] Текст джерела не дуже точно переданий Ф. Софоновичем. Там йдеться про переведення іншого митрополита з Царграда (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 501; *Літопис* руський — С. 275).

[101—101] Поширення тексту джерела.

[102—102] Поширення тексту джерела.

[103—103] У Хлєбниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ йдеться про інтриги, що спричинили ворожнечу між Святославом Ольговичем та Ростиславом Мстиславичем, та нібито задуману передачу Чернігова Ізяславу Давидовичу. Дані «Кройніки о Русі» можливо у спотвореному вигляді відбивають оригінальну звістку Золотоверхого літопису (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 513).

[104—104] Поширення тексту джерела. Слід звернути увагу на повідомлення Хлебниківського та Іпатіївського літописів, де відзначається, що полки Ізяслава Давидовича перейшли Дніпро по льоду.

[105—105] Поширення тексту джерела.

[106—106] Дані «Кройніки о Русі» точні, оскільки Білгород і Торчеський були волостями Мстислава Ізяславича (*Літопис* руський.— С. 284).

[107] У списку Толстовський 236 помилково подано: з «сыном».

[108] Тут джерело «Кройніки о Русі» — Золотоверхий літопис чітко виявляє свою близькість до Хлебниківської редакції ПЗ, де також зазначено «Святославлю». У Іпатіївській редакції слово «Славлю» помилково виправлено на «Всеславлю» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 527).

[109] У редакціях ПЗ йдеться про Чичерськ, де зустрічав його Олег Святославич. Тут Ф. Софонович, очевидно, допустив помилку. У Чернігові тоді князював Святослав Всеволодович, противник Олега Святославича (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 528).

[110—110] Ця звістка подана відповідно відомих редакцій ПЗ, але у списку Толстовський 236 переписувач невірно прочитав дане слово як «обрадовался».

[111—111] У редакціях ПЗ допущено помилку: написано «Святослава Ярославича» замість «Святослава Ростиславича». Під 6676 (1168) р. в цих редакціях чітко говориться про новгородського князя Святослава Ростиславича. Очевидно, Ф. Софонович помітив дану помилку, але в свою чергу сам допустив неточність. Як відомо, Мстислав Ростиславич, племінник Андрія Боголюбського, став новгородським князем лише після смерті Святослава (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 537).

[112—112] Поширення тексту джерела.

[113—113] Ф. Софонович не до кінця зрозумів текст джерела. У відповідному місці Хлєбниківської та Іпатіївської редакцій ПЗ переказується наклепницькі слова, звернені Борисовичами до Давида Ростиславича про те, що нібито Мстислав Ізяславич їх озлобив, задумав арештувати Давида (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 541).

[114—114] На відміну від відомих редакцій ПЗ, у «Кройніці о Русі» вірно подане ім'я, по-батькові Романа Ростиславича, де читаємо: «Роман Дюрдевич». Проте, слово «Гургиевич» слід віднести до згадки про Гліба з Переяслава (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 543; *Літопис* руський.— С. 294).

[115—115] Ця звістка датована у редакціях ПЗ 6679 (1171) р.

[116—116] Поширення тексту джерела (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 546).

[117—117] Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ. Не виключено, що Золотоверхий літопис краще зберіг текст оригіналу ПЗ.

[118—118] У першій частині даного фрагменту датування «Кройніки о Русі» відповідає Хлебниківській редакції ПЗ і є точним. В Іпатіївській редакції подається неточно: «маия въ 30» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 567). У другій частині Ф. Софонович помилився у підрахунках. Має бути аналогічно відповідним місцям Хлебниківського або Іпатіївського літописів: 4 місяці.

[119—119] Поширення тексту хроніки М. Стрийковського.

[120—120] Поширення тексту джерела.

[121—121] Поширення тексту джерела. У відомих редакціях ПЗ йдеться про іноземних купців (*Літопис* руський.— С. 311).

[122—122] Не дуже зрозуміле місце «Кройніки о Русі». Згідно з відомими редакціями ПЗ, князь Ярослав Ізяславич зачинив у місті всіх киян (*Літопис* руський.— С. 311).

[123—123] Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ. Певні аналогії їм можна знайти у Московському літописному зводі кінця XV ст. під 1175 р. (*ПСРЛ*.— Т. 25.— М., 1949.— С. 83).

[124—124] Поширення тексту джерела (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 592—593).

[125—125] Це уточнення відсутнє в інших джерелах. Можливо, Ф. Софонович не зрозумів повідомлення Золотоверхого літопису, де, як у відповідних редакціях ПЗ, зазначалося «три Ӥрслимы», тобто три Єрусалими (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 582).

[126—126] Тут, очевидно, Ф. Софонович поширив текст свого джерела.

[127] У відповідному місці Хлєбниківської та Іпатіївської редакцій ПЗ: «поле» («поли»). Можливо в оригіналі «Кройніки о Русі» було «блоні» або «болоні», тобто луки.

[128] У відомих редакціях ПЗ — «Бякобоу».

[129] Поширення тексту джерела.

[130—130] У відомих редакціях ПЗ читаємо: 23 (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 628).

[131—131] У Хлєбниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ читаємо у відповідному місці: «Билюковича Изая и Товлыя... Бокмиша (Токмиша), ...Корязя Колотановича... Тарсоука» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 632).

[132] У відповідних редакціях ПЗ читаємо: «Кончак» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 634).

[133—133] Тут Ф. Софонович допустив помилку. У відомих редакціях ПЗ: «Тятинци». Татинці — це брід через Дніпро поблизу гирла лівої притоки Золотоноші біля колишнього с. Мутихи Нині затоплено водами Кременчуцького водосховища (*Літопис* руський.— С. 343, 571).

[134—134] У відомих редакціях ПЗ — «Голоубого» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 344).

[135] У відомих редакціях ПЗ: «Нездиловича». «А галичане отняли от него сна его и жону Романовну». Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ. Вище йшлося про те, що князь Володимир поїхав до Угорщини з дружиною і двома синами. Відомо, що галичани відняли у нього Федору (дружину — ?) (*Літопис* руський.— С. 346; *ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 660).

[136—136] Йдеться про торчського князя Кунтувдія. Ф. Софонович, очевидно, не до кінця зрозумів текст джерела, де йшлося про те, що Рюрик заступався за Кунтувдія (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 668; *Літопис* руський.— С. 349).

[137—137] У відомих редакціях ПЗ: «Кобан... Акочаевичъ» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 671).

[138—138] Ця й наступна звістки даного розділу вміщені в Хлєбниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ під 6702 (1194) р. (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 679—680; *Літопис* руський.— С. 354).

[139—139] Тут поширення тексту джерела.

[140—140] Це місце Ф. Софонович невірно відчитав з джерела. Згідно з відомими редакціями ПЗ, київський князь Рюрик Ростиславич надав Роману м. Полону й половину Корсунської області (Тартака) (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 688; *Літопис* руський.— С. 357).

[141—141] Тут допущено помилку. У відомих редакціях ПЗ: «Мстислава Романовича» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 691).

[142—142] Тут допущено помилку. У відомих редакціях ПЗ: «Испроси оу дрюютьского (дръютьскаг) князя Мьстислава Романовича», тобто йдеться про друцького, а не торчеського князя Бориса (*ПСРЛ*.— Т. 2.— 3. 692; *Літопис* руський.— С. 359).

[143—143] Тут Ф. Софонович допустив помилку. Скорочуючи дані літописного джерела, він сплутав Мстислава Мстиславича Удатного, синівця Рюрика, з сином останнього Ростиславом. Деталь («з Киева») є поширенням тексту (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 361).

[144] У відомих редакціях ПЗ знаходимо у відповідному місці: «Вятьскыя городы» («вятичскыя городи») (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 698; *Літопис* руський.— С. 361).

[145—145] Дане повідомлення передано Ф. Софоновичем у помилковому вигляді. У Чернігові було залишено Олега та Гліба Святославичів. Смоленський князь Давид-Гліб Ростиславич, брат київського князя Рюрика, був у ворожих стосунках з чернігівським князем Ярославом Всеволодовичем і тому останній не міг зробити його своїм намісником у Чернігові (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 698; *Літопис* руський.— С. 361).

[146—146] У даному випадку не дуже точно передано текст джерела «Кройніки о Русі». Згідно з відомими редакціями ПЗ, Всеволод неодноразово радився з Давидом Ростиславичем та рязанськими князями про припинення війни з Ярославом Всеволодовичем, чернігівським князем і його братами (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 699 ; *Літопис* руський.— С. 361).

[147—147] Тут помилка автора. Має бути «Мстислава Романовича» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 699).

[148—148] Так Ф. Софонович переклав слово «тверди» літописного джерела (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 702).

[149—149] Це датування аналогічне хронології Хлебниківської редакції, а також Густинського літопису. В Іпатіївській редакції інша дата — 24 квітня (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 702; Спб., 1848.— С. 326).

[150—150] Тут поширення тексту джерела (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 722).

[151—151] Поширення тексту джерела.

[152] Поширення тексту джерела.

[153—153] Ця звістка оригінальна. У відомих редакціях ПЗ згадувалися лише імена угорських воєвод, яких король направив на допомогу Данилу Романовичу разом з військами. Малоймовірно, що тут йдеться про Всеволода Святославича Чермного, оскільки за деякими джерелами (Новгородський I літопис) угри повісили тоді двох його братів або Всеволода Володимировича, сина колишнього галицького князя Володимира, посланого батьком до Угорщини близько 1206 р. Не виключено, що Ф. Софонович тут допустив помилку, прочитавши слово «воевод» як «Всеволод» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 724; *Літопис* руський.— С. 373).

[154—154] Ф. Софонович неточно передав суть даного повідомлення. У відомих редакціях ПЗ читаємо: «Инъвар приде из Лоуцка» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 727).

[155—155] Цих даних немає у Хлєбниківській, Іпатіївській, Єрмолаївській редакціях ПЗ (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 729).

[156] У відомих редакціях ПЗ: «Тихомлъ» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 730).

[157—157] Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 730).

[158—158] У відомих редакціях ПЗ ці імена подані у дещо іншому вигляді: «Живибоуд, Довьят, Довъспроунк... Викынт Роушъковичев» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 735).

[159] Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ.

[160—160] Це доповнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ.

[161] Поширення тексту джерела.

[162—162] Оповідання про битву на Калці вміщено в Іпатіївській редакції під 1224 р. Дана битва відбулася у 1223 р.

163—163 Ці дані у відомих редакціях ПЗ, як і в інших джерелах, відсутні. Більше того, в них чітко зазначається: «Василка же не б бо в Володимери млад» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 741). Очевидно, Ф. Софонович сплутав Василька Романовича, брата Данила Галицького, з галицьким воєводою Васильком Гавриловичем, який справді брав участь у битві на Калці у 1223 р. і був там поранений. Крім того, за деякими даними, у цій битві загинув інший Василько — син чернігівського князя Мстислава (*Літопис* руський.— С. 381).

164—164 Літописне оповідання, починаючи з цих слів, вміщене у Іпатіївському літописі під 6733 (1225) р.

165—165 Тут невдале поширення тексту джерела. У відомих редакціях ПЗ дещо нижче йдеться про Дем'яна та Андрія: «и бывшим послом от обоих», тобто від Данила та польського князя Леска (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 746; *Літопис* руський.— С. 381).

166 У відомих редакціях ПЗ: «Яна». Ф. Софонович, очевидно, неточно прочитав звістку джерела (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С 746).

167 У відомих редакціях ПЗ «Актаз».

168—168 Дані «Кройніки о Русі», починаючи з цих слів і до кінця розділу вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6374 (1226) р.

169—169 Факт оволодіння угорським королем Холма у відомих редакціях ПЗ не зафіксований.

170—170 Дані «Кройніки о Русі». Починаючи з цих слів і до кінця розділу датовані у Іпатіївській редакції ПЗ 6735 (1227) р.

171—171 Початок даного розділу, починаючи з цих слів, датований у Іпатіївській редакції ПЗ 6736 (1228) р.

172—172 Дані «Кройніки о Русі», починаючи з цих слів і до кінця 5-го розділу, вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6737 (1229) р.

173—173 Ці дані у відомих редакціях ПЗ відсутні (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 754).

174—174 Незважаючи на те, що ці дані розходяться з відомими редакціями ПЗ, вони, можливо, не являються помилкою Ф. Софоновича, а більш точно передають текст оригіналу ПЗ.

175—175 У відомих редакціях ПЗ згадується не Ярослав, а Мирослав (*ПСРЛ*.— Т. 2. — С. 758).

176—176 Тут Ф. Софонович допустив помилку, невірно прочитавши текст Золотоверхого літопису. У відомих редакціях ПЗ: «от Боброкы», тобто від річки Бібрки (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 759; *Літопис* руський.— С. 386).

177 У відомих редакціях ПЗ йшлося лише про одного посла угорського короля Бели (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 760).

178—178 Дані «Кройніки о Русі», починаючи з цих слів і до слів «Потом самъ Даниил», вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6738 (1230) р., а наступні оповідання (до кінця розділу) — під 6739 (1231) р.

179—179 У відомих редакціях ПЗ йдеться безпосередньо про Олександра, хоч зміст цього повідомлення не зовсім ясний: «со братоучадьем, с браточядіем его Олександром» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 762).

180—180 У редакції ПЗ («во Браневича ве ръли», «въ Браневича ве рли») у сучасному перекладі подано як: «у [село] Браневичеву Ріль» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 762; *Літопис* руський.— С. 387).

181 У відомих редакціях ПЗ названо інше ім'я: «Шельв (Шелев)» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 764).

182—182 Тут, очевидно, поширення тексту джерела. Водночас, слід зауважити, що за «Кройнікою о Русі» Андрій став панувати у Галичі одразу ж після захоплення міста угорським королем. У відомих редакціях ПЗ про княжіння Андрія йдеться після даних, які відтворюють похід угорського короля на Володимир (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 765).

183 У відомих редакціях ПЗ: «Зеремиевич (Зервмѣевичъ)».

184 У даному випадку поплутана хронологія двох битв (подана як одна), що мали місце у 1231 та 1232 рр. (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 767—768, 769).

185 У відомих редакціях ПЗ: «Плѣснѣскоу».

186—186 Наступна звістка міститься в Іпатіївській редакції ПЗ під 6741 (1233) р., а починаючи з слів «тогды ж Глѣбъ Еремѣевичъ» — під 6742 (1234) р.

187—187 Поширення тексту джерела.

188—188 У відомих редакціях ПЗ відсутні пояснення мотивів зміни наміру князя Володимира Рюриковича та воєводи Мирослава.

189—189 Починаючи з цих слів і до кінця розділу, ці відомості датовані в Іпатіївській редакції ПЗ 6743 (1235) р.

190—190 Тут, очевидно, поширення тексту джерела.

191 Тут торки, на що чітко вказано в редакції ПЗ.

192—192 Тут поширення тексту джерела.

193—193 Це уточнення, яке дає можливість оцінити похід Данила на Польщу як успішний, відсутнє у відомих редакціях ПЗ (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 776).

194 У Хлєбниківській та Іпатіївській редакціях ПЗ: «Горы», але у Єрмолаївській редакції: «Татра» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 778).

195 У Хлєбниківському та Іпатіївському редакціях ПЗ, як в переважній більшості інших літописів, подано точну дату: 6741, тобто 1237 р. Датування нашестя Батия на Русь 6741 знаходимо лише в Єрмолаївській редакції ПЗ. Очевидно, воно було аналогічним і в Золотоверхому літописі (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 778).

196—196 Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 779).

197—197 Ф. Софонович припустив ім'я цього єпископа — Митрофан.

198—198 Ця і наступні звістки даного розділу датовані в Іпатіївській редакції 6746 (1238) р. У відомих редакціях ПЗ знаходимо: «по сыну», тобто після сина, у деяких інших літописах (Тверський, Софійський) — «за сыном». Можливо, слово «за» Ф. Софонович прочитав як «зъ», але не виключено, що київський князь Михайло перед нападом татар був разом із сином (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 782; *ПСРЛ*.— М., 1965.— Т. 15.— С. 374; Спб., 1910.— Т. 20, ч. 1.— С. 158; Спб., 1856.— Т. 7.— С. 144; Пг., 1921.— Т. 24.— С. 94).

199—199 У відомих редакціях ПЗ ці імена подані дещо в іншій редакції: «Оурдю и Байдар... Кадан... Меньгоу... Кююк (Коуюк)...» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 785). Тут йдеться про брата Батия, старшого сина Джучі — Урдюя (Орду-Ічен, Орда), двоюрідних його братів Куюка (Гуюка) і Кайдана (Кадана, Хадана), Менгу (Менгухан, Мунке) (*Літопис* руський.— С. 395).

200—200 Поширення тексту джерела.

201—201 Ці уточнення відсутні у відомих редакціях ПЗ. Лише в хроніці М. та Й. Бєльських знаходимо певні аналогії. Зазначимо, що під Ленчицею слід мати на увазі Лігницю у Сілезії (*Stryjkowski M*. Kronika... T. 1.— S. 111).

202 Звістки даного розділу вміщені у Іпатіївській редакції ПЗ під 6748 (1240) р., а з слів «Потомъ Ростиславъ Михайловичъ з Чернигова приѣхавши» — під 6749 (1241) р., з слів «Того ж часу татаре» — під 6751 (1243) р., з слів «Послышавши кнзь Михаилъ» — під 6753 (1245) р. Остання звістка даного розділу («Тогды жъ татарове...») датована в Іпатіївській редакції ПЗ 6551 (1243) р.

203 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції під 6753 (1245) р. (початок розділу), під 6754 (1246) р.— від слів «Того жъ року литва», під 6755 (1247) р.— від слів «Потомъ знову литва», під 6756 (1248) р.— від слів «По часѣ немаломъ ятвѣги», під 6757 (1249) р.— від слів «По тых войнах кнзъ Ростиславъ Михайловичъ».

204—204 Цей фрагмент відсутній у відомих редакціях ПЗ. Тут Ф. Софонович, очевидно, прагнув в узагальнюючому вигляді показати наслідки монголо-татарської навали.

205—205 Тут Ф. Софонович подав цікаве пояснення архаїчного терміну, що походить з часів Київської Русі.

206 У даному випадку Ф. Софонович дотримувався написання джерела, бо у відомих редакціях ПЗ читаємо: «Лонъкогвени (Лонъкгвени)». Тут йдеться про польського князя Владислава Лесконогого, тобто Тонконогого.

207—207 У відомих редакціях ПЗ не знаходимо даних про те, що Філя супроводжував Ростислава до Польщі, де Ростислав залишив свою княгиню. Лише у ході наступного висвітлення подій відомі редакції ПЗ згадують про участь Філі Гордого у битві під Ярославом над Саном та його загибель (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 803, 805). Насправді битва під Ярославом відбулася 17 серпня 1245 р. (*Крип'якевич І. П.* Галицько-Волинське князівство.— К., 1984.— С. 97).

208—208 Цей фрагмент відсутній у відомих редакціях ПЗ. Ф. Софонович слідував за Хлебниківською редакцією ПЗ, де йшлося про добрий знак (знамення) для Данила. У Іпатіївській редакції ПЗ протилежний зміст: «не на добро бысть». Крім того, виділені нами слова відсутні у обох редакціях, а також у Єрмолаївському літописі. Вони дають можливість прояснити суть цього не досить зрозумілого місця ПЗ. Дуже важливою є звістка про те, що на гербі князя Данила Романовича був зображений орел. Пізніша інформація, яка містилася у праці М. та Й. Бєльських, свідчить, що двоголовий орел на блакитному полі містився на прапорі Перемиської землі, а на прапорі Белзького воєводства зображувався білий гриф на червоному полі. Не виключено отже, що подібний герб міг бути також у галицьких князів XIII ст. (*Stryjkowski M.* Kronika...— T. 1.— S. 14).

209 Звістки даного розділу (до слів «Въ таяжь лѣта умерл... Конратъ») вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6758 (1250) р., а подальші — під 6759 (1251) р.

210—210 Слова додані Ф. Софоновичем дещо змінюють зміст даного повідомлення (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 808).

211 Звістки даного розділу до слів «оттолъ прислалъ Тевтивилъ...» вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6760 (1252) р., а після цих слів — 6761 (1253) р.

212—212 У відомих редакціях ПЗ: «Отагаре тенъникъ Пѣтовъскый (Отагаре теник Пѣтовскій)». Мається на увазі Отто Гардек Петтауський (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 814; *Літопис* руський.— С. 408).

213—213 У відомих редакціях ПЗ: «Нѣнадѣеви (Нонадѣеви и Телявели и Диверикъзоу (Девериксоу).

214 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6762 (1254) р.

215—215 У відомих редакціях ПЗ: «геръцюкове (герциковъ), тобто герцог. Титул Фрідріха Ф. Софонович помилково сприйняв за його ім'я.

216—216 У відомих редакціях ПЗ: «Святослав», тобто Святослав Ігорович. Ф. Софонович помилково подав ім'я Мстислава, можливо, маючи на увазі Мстислава Великого або Мстислава Удатного.

217 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6763 (1255) р.

218—218 Цей фрагмент є оригінальним доповненням Ф. Софоновича.

219—219 «Самовит жмодскиі». Помилка Ф. Софоновича, бо Самовит (Семовит) князь черський і мазовецький був сином князя Конрада І. Цю ж помилку Ф. Софонович повторив у розділі 18.

220—220 Цей фрагмент є оригінальним уточненням Ф. Софоновича.

221 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6763 (1255) р., від слів «Потом корол Даниилъ...» — під 6764 (1256) р., від слів «Корло послал» — під 6765 (1257) р.

222—222 Не дуже вдалий переказ звістки ПЗ, у відомих редакціях якого читаємо: «и град бывшій на нем преже, именемъ Рай» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 828).

223—223 У відомих редакціях ПЗ: «Буряля и Раимоче (Роимочи), Комата и Дора» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 834).

224 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6765 (1257) р.; від слів «Королъ Даниилъ зъ Василком» — під 6766 (1258) р.; від слів «Потом Куремся» — під 6767 (1259) р.

225—225 У відомих редакціях ПЗ ці імена подані у дещо іншій формі: «Веренгер прирокомъ Просвелъ». Йдеться про воєводу Бернгарда Прейселя, прибічника Гертруди Бабенберг (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 837; *Літопис* руський.— С. 416).

226—226 Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ.

227 У відомих редакціях ПЗ: «Жедѣчевьева (Жедечева)».

228—228 Це уточнення відсутнє у відомих редакціях ПЗ.

229—229 Тут Ф. Софонович додав власне пояснення слова «станы». Зазначимо, що в даному випадку джерело «Кройніки о Русі» — Золотоверхий літопис був ближчий до Іпатіївської редакції, де містилося те ж слово. У Хлебниківській редакції ПЗ: «Страны» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 842).

230 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6767 (1259) р.; від слів «аж потом знову той город Холм» — під 6768 (1260) р.; від слів «за двѣ лѣта учинилася была тишина» — під 6769 (1261) р.

231—231 Відомі редакції ПЗ називають іншу цифру — 35 сажнів (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 844).

232 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6770 (1262) р.

233—233 У відомих редакціях ПЗ це ім'я подане в іншій формі: «Тюдияминовичъ (Тядняминович же) Ковжидад (Кодвиждадъ)» (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 856).

234—234 Перша частина даної звістки є своєрідною ампліфікацією, але друга «до Холма» не узгоджується з відомими редакціями ПЗ, де названо Галич як місце хрещення Войшелка. До того ж Ф. Софонович опустив згадку про Василька Романовича, якого відомі редакції ПЗ називали тут поряд з Данилом. Не виключено, що у даному випадку джерело Ф. Софоновича краще зберегло текст оригіналу ПЗ (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 859; *Літопис* руський.— С. 424).

235 У відомих редакціях ПЗ вказано правильно «Немнъ».

236—236 Це оригінальне повідомлення вказує на кращу збереженість тексту оригіналу ПЗ у Золотоверхому літописі. Щоправда, тут допущена помилка. Очевидно, має бути «килканадцатю», тобто більше десяти, а не «килканадвадцатю».

237—237 Це оригінальне повідомлення в окремих випадках суперечить відомим редакціям ПЗ і хроніці М. Стрийковського (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 860; *Літопис* руський.— С. 425; *Stryjkowski M.* Kronika...— T. 1.— S. 298). Так, у відомих редакціях ПЗ не йшлося про Тройната, слуг Довмонта і Тройната.

238 Частина звісток, яка запозичена з ПЗ, датована в Іпатіївській редакції останнього 6773 (1265), 6774 (*1266*) та 6776 (1268) рр.

239—239 Поширення тексту джерела.

240—240 Очевидно, поширення тексту джерела.

241—241 Оригінальне уточнення Ф. Софоновича. Можливо невдале поширення тексту джерела.

242 Та частина звісток, яка запозичена з ПЗ, вміщена в Іпатіївській редакції останнього під 6778 (1270), 6779 (1271), 6780 (1272), 6781 (1273), 6782 (1274), 6784 (1276), 6785 (1277), 6786 (1278) рр.

243 Згідно з відомими редакціями ПЗ: «Тоурииск», тобто Турійськ.

244 Та частина звісток, яка запозичена з ПЗ, вміщена в Іпатіївській редакції ПЗ під 6787 (1279), 6788 (1280), 6789 (1281) рр.

245 Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6790 (1282) р.; від слів «по тыхъ часахъ Телебуг»— під 6781 (1283) р.; від слів «тоеж зимы у кнзя Юрья Лвовича...» — під 6792 (1284); від слів «А на початку лѣта »— під 6793 (1285); а від слів «того ж лѣта умерл... Леско»— під 6794 (1286) р.

246—246 Ці дані відсутні у відомих редакціях ПЗ, де йшлося лише про мор на Русі, в Польщі та Орді (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 895—896).

[247—247] Першу цифру Ф. Софонович подав за своїм джерелом, яке співпадало з Хлебниківською редакцією ПЗ (в Іпатіївській — 60 тис.). Друга цифра (158) є оригінальною, бо у відомих редакціях ПЗ знаходимо цифру 111.

[248] Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6795 (1287) р.; від слів «потом прислал Юрий Лвович» — під 6796 (1288) р.

[249] Помилка автора. У відомих редакціях ПЗ: «Раю боудоущоу». Ф. Софонович невірно прочитав відповідне місце джерела.

[250—250] У відомих редакціях ПЗ: «бронѣ (брынѣ)», тобто броні дощаті — панцир зі сталевих бляшок (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 904; *Літопис* руський.— С. 439).

[251—251] Очевидно, поширення тексту джерела.

[252—252] Дані про те, що тіло Володимира Васильковича поклали «в гробі отчому», відсутні у відомих редакціях ПЗ. Не збігається з останніми і дата поховання: 6 квітня (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 927; *Літопис* руський.— С. 446—447).

[253] Звістки початку даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6797 (1289) р.

[254] У відомих редакціях ПЗ: «лоукнѣ (локнѣ)», тобто лукна. Лукно — міра місткості сипких тіл і меду. В XI—XIII ст. дорівнювала приблизно 24 кг (меду) (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 932; *Літопис* руський.— С. 449).

[255] Золотоверхий літопис у даному випадку ближче до Хлебниківської редакції («Боуивид»), а не до Іпатіївської («Боудивид»).

[256] Звістки даного розділу вміщені в Іпатіївській редакції ПЗ під 6798 (1290) р.; а від слів «Того ж лѣта Лев» — під 6799 (1291) р.

[257] Кіммери (кіммерійці) — найдавніші з відомих за своєю назвою племен, які жили на території Північного Причорномор'я. Згадки про кіммерійців як про своїх сусідів містяться в ассірійських джерелах VIII—VII ст. до н. е. Відомості про них є у Гомера (бл. VIII ст. до н. е.) та Геродота (V ст. до н. е.). В VI ст. до н. е. грецькі колоністи називали Керченську протоку Боспором Кіммерійським, найменування кіммерійців відбилося також в інших назвах Боспору («Кіммерійські переправи», «Кіммерійські стіни», «Кіммерик»). За «Історією» Геродота кіммерійці жили у Північному Причорномор'ї аж до Фракії й були вигнані звідти скіфами або асимільовані ними в VII ст. до н. е.

[258] Ф. Софонович, йдучи за своїм джерелом — хронікою М. Стрийковського, помилково ототожнив кіммерійців з кімврами. Останні були германськими (за іншою думкою — кельтськими) племенами, які проживали на Ютландському півострові. У II ст. до н. е. вони нанесли ряд поразок римлянам у Галлії та Іспанії (109, 107, 105 рр, до н. е.). Об'єднавшись з тевтонами, гельветами та іншими племенами, зайняли Галлію та Північну Італію. У 101 р. до н. е. кімври розгромлені при Верцелах військами римського полководця Гая Марія. Це нашестя кімврів, тевтонів та інших племен стало першим нашестям давніх германців на Рим.

[259] Елиспонт — Гелеспонт — антична назва протоки Дарданели, що з'єднує Чорне море з Середземним.

[260] Фракія — історична область у Східній частині Балканського півострова між Егейським, Чорним та Мармуровим морями. Ф. Софонович невірно відчитав повідомлення свого джерела-хроніки М. Стрийковського, в якій написано «Таврика», тобто Крим.

[261—261] Ця думка Ф. Софоновича, запозичена з хронік М. Стрийковського і О. Гваньїні, не підтверджена наукою.

[262—262] Ці дані, запозичені з хроніки М. Стрийковського, походять з середньовічної книжної легенди й не підтверджуються наукою.

[263] Палемон — легендарний засновник першої князівської династії в Литві. Різні варіанти середньовічної легенди про Палемона та його синів Куноса, Борка й Спери детально розглянуті польською дослідницею М. Захара-Вавжиньчик. (*Zachara-Wawrzyńczyk M*. Geneza legendy o rzymskim pochodzeniu litwinów // Zeszczyty historyczne.— Warszawa.—1963.— N 3).

[264] Нерон — римський імператор у 54—67 рр.

[265] Юрборк (Істерборк, Юргемборк, Юстерборк) — сучасний Черняхівськ Калінінградської області РРФСР.

[266] Великомир — м. Вількомир на р. Святаю.

[267] Мунтвил — Монтвил Гимбутович — жмудський князь.

[268] Живибунт (Живибуд) — литовський князь, згадуваний у 1219 р. в умовах угоди дружини Романа Великого та її синів Данила й Василька.

[269] Новгрод — м. Новогрудок (в сучасній Гродненській області Білорусі).

[270] Борис Полоцький. Відомості про цього князя та будівництво ним храмів розглянуті О. І. Роговим.

[271—271] Ф. Софонович пропускає тут детальнішу розповідь про Параскевію (Параску) (1185—1239), дочку князя Бориса, яка прийняла католицизм і згодом була канонізована (1273).

[272] Балаклай — татарський хан згадувався лише у літописах Великого князівства Литовського, хроніці М. Стрийковського та ще деяких залежних від цих літописів джерелах.

[273] Міндовг (Міндаугас) — великий князь литовський, з 1253 р.— король. Помер у 1263 р.

[274] Тевтивил — князь полоцький. Помер у 1263 р.

[275—275] Йдеться про одного з великих магістрів Лівонського ордену: Андрія фон Вельвена (1240—1241).

[276—276] Інокентій IV (Синібальд Ф'єскі), римський папа (1243—1254), який встановив стосунки з Литвою й погодився на коронацію Міндовга.

[277] Тройнат (Тренята, Стройнат) — великий князь литовський та жмудський (1263—1264).

[278] Войшелк — великий князь литовський (1264—1268). Ім'я Войшелк було, очевидно, чернечим і походить від імені Василько.

[279] Шварно Данилович, син Данила Галицького, зять Міндовга, князь дрогочинський. Помер у 1269 р. Був фактично великим князем литовським у 1267—1269 рр.

[280] Довмонт (Довмант) — великий князь литовський (1281—1283). Втік до Пскова, де й помер у 1299 р.

[281] Тройден — великий князь литовський (1269—1282).

[282] Гедимін (Гедимінас) — великий князь литовський (1316—1341). Завоював Вітебське, Мінське, Друцьке, Турово-Пінське, Полоцьке князівства; змусив визнати васалітет Київського та Смоленського князівств.

[283] Троки — сучасний Тракай у 28 км від Вільнюса. Місто було засноване в XIII ст. За Гедиміна стало резиденцією великих князів литовських.

[284—284] Владислав I Локеток — князь ленчицький та куявський (1275—1333), серадзький (1288—1333), великопольський та поморський (1306—1333). У 1325 р. він уклав з Гедиміном договір проти Лівонського ордену, зміцнений шлюбом його сина Казимира (в майбутньому Казимира III Великого) з дочкою Гедиміна Альдоною. У 1326 р. було здійснено польсько-литовський похід проти Бранденбурга.

[285] Фринбург — німецька фортеця Баєрбург на р. Німан, де загинув Гедимін (1341).

[286] Ольгерд (Альгірдас) — великий князь литовський (1345—1377). Вів вперту боротьбу за розширення Литовської держави, захопив значну частину України, Смоленське князівство. У 1363 р. розгромив поблизу Синіх Вод (неподалік р. Південний Буг) татарське військо.

[287] Кейстут (Кестутис) — син Гедиміна, князь тракайський та жмудський, з 1345 р. фактичний співправитель Ольгерда. Уславився як керівник боротьби литовського народу проти агресії Тевтонського ордену. У 1381 р. Кейстут разом з сином Вітовтом повстав проти Ягайла, сина Ольгерда, великого князя литовського, і заволодів Вільнюсом. У 1382 р. зрадливо схоплений і вбитий з наказу Ягайла.

[288] Ягайло (Владислав II Ягелло) — великий князь литовський (1377—1392), король Польщі (1386—1434), засновник династії Ягеллонів. Для боротьби проти Тевтонського ордену уклав Кревську унію з Польщею, скріплену шлюбом з польською королевою Ядвігою. Внаслідок Кревської унії Польща й Литва перетворювалися в єдину державу.

289—289 Йдеться про комтура остерденського Тевтонського ордену. Цю посаду займав Бурхард фон Мансфельд (1374—1379), потім Куно фон Ліхтенштейн (1379—1385).

290—290 Як і М. Стрийковський, Ф. Софонович помилково називав Андрія Ольгердовича Андрієм Кейстутовичем. (*Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 2.— S. 62; *Хроника* Быховца.— М., 1966.— С. 61). Він невірно прочитав звістку джерела й вважав, що Ягайло прагнув вигнати Андрія «з Витебска», хоч відомо, що Андрій панував у Полоцьку (*Пресняков А. Е.* Лекции по русской истории.— М., 1939.— Т. 2, вып. 1.— С. 75).

291 Войдило (Войдат) — староста лідський. У 1379 р. одружився з дочкою Ольгерда Марією. У 1382 р. був повішений з наказу Кейстута.

292—292 Головну роль у змові відіграв віленський староста Хануль (Хавнуль), що походив з ризьких німців. Як винагороду за допомогу Ягайлові отримав віленське намісництво і став секретарем та перекладачем Ягайла.

293—293 Тут Ганна — друга дружина Вітовта, дочка смоленського князя Святослава Івановича. Померла у 1418 р.

294 Скиргайло (Скиргелло) Ольгердович — князь троцький (тракайський) з 1382 р., полоцький — з 1387 р., київський — з 1395 р. У 1386—1392 рр. був намісником Ягайла в Литві. Помер у 1397 р.

295 Вітовт (Вітаутас) — великий князь литовський (1392—1430). Після Кревської унії 1385 р. боровся за незалежність Литви від Польщі. Домігся від польського короля Владислава II Ягайла (Ягелла) визнання за собою Великого князівства Литовського.

296 Софія, дочка Вітовта, вийшла заміж за Василя I у 1391 р. Померла у 1453 р.

297—297 Василій I, великий князь московський (1389—1425), спадкоємець Дмитрія Донського.

298 Свидригайло — Болеслав Ольгердович, великий князь литовський (1430—1432). Відомий насамперед своєю боротьбою проти Ягайла (Владислава II Ягелла), який сприяв загарбанню українських земель, ліквідації рівноправності Литви з Польщею, полонізації та окатоличенню східнослов'янського населення Великого князівства Литовського.

299—299 Темираксак — Тимур, середньоазіатський полководець, емір (1370—1405), творець величезної держави. Вів завойовницькі походи в Індії, Ірані, Закавказзі, Туреччині та інших країнах. Після трьох походів у 1389, 1394—1395 рр. завдав удару Золотій Орді, пограбував її столицю Сарай-Берке.

300 Баезета — турецький султан (1389—1402). У битві біля Анкари (Ангори), яка відбулася у 1402 р., зазнав нищівної поразки від Тимура й потрапив у полон, де невдовзі помер (за деякими даними — покінчив життя самогубством).

301 Едігей (Ідігу) — емір Білої Орди. У 1376 р. втік від переслідувань Урус-хана до Тимура й став його васалом. У 1391 р. зрадив Тимуру, а 1396 р. став незалежним правителем, засновником Ногайської Орди. Проте польські хроністи вважали Едігея воєначальником Тимура й після 1391 р. У 1399 р. керував золотоординськими військами, які розгромили сили великого князя литовського Вітовта у битві біля р. Ворскли. Був ханом Золотої Орди у 1399—1412 рр.

302—302 Вітовт помер 27 жовтня 1430 р. Вереснем цього року цю подію не датує жодне інше джерело. Літописи й хроніки називають різні дати смерті Вітовта: 23 жовтня 1429 р. (*ДБЛ*.— ВР, ф. 37, оп. I, спр. 435.— Арк. 83 зв.); 23 серпня 1430 р. (*Хроника* Быховца.— С. 84); 23 жовтня 1430 р. (*ПСРЛ*.— Т. 17.— С. 61, 133, 284, 335, 395, 461); 24 жовтня 1430 р. (*ПСРЛ*.— Спб., 1859. Т. 8, ч. 2); осінь 1431 р. (*Псковские* летописи.— М., 1955.— Вып. 2.— С. 43); грудень 1431 р. (*ПСРЛ*.— Т. 17.— С. 102); 3 грудня 1531 р. (*ПСРЛ*.— Т. 2.— С. 616). До жовтня 1430 р. відносить цю подію О. Гваньїні. 1430 р. датує смерть Вітовта, не називаючи дня і місяця, Густинський літопис (*ПСРЛ*.— Спб., 1848.— Т. 2.— С. 354).

303—303 «Николай Древицкий» — королівський секретар 1425 р., кустош сандомирський з 1433 р.

304—304 Сигізмунд Кейстутович — великий князь литовський (1432—1440). Його дружиною була Ганна-Софія, дочка тверського князя Івана (1431).

305 Смоленський митрополит Гарасим, прихильник церковної унії. Спалений у Вітебську (1433) з наказу Свидригайла по звинуваченню у зраді.

306—306 Олелько (Олександр) Володимирович — онук Ольгерда, київський князь (1443—1455). Почав князювати незабаром після відновлення Київського князівства (1440).

307—307 У М. Стрийковського, джерела Ф. Софоновича, у даному випадку більш точно: «бояри та слуги» (*Stryjkowski M.* Kronika ... Т. 2.— S. 203).

308 Помилковий, недовірливий. У М. Стрийковського — «меланхолік» (*Stryjkowski M.* Kronika...— Т. 2.— S. 203).

309 Митрополит київський (1436—1458) прийняв унію на Флорентійському соборі у 1439 р., потім зробив невдалу спробу запровадити її на Україні. Детальніше про ці події див.: *Плохий С. Н.* Папство и Украина: Политика рим. курии на укр. землях в XVI—XVII вв.— Київ, 1989.— С. 14, 53.

310—310 Казимир Ягайлович — великий князь литовський (1440—1492).

311 Мухаммад (Мехмед) II Фатих — турецький султан у 1444—1446, 1451—1481 рр. завоював Константинополь у 1453 р.

312 Костянтин XI Драгас Палеолог — останній візантійський імператор, що панував у 1449—1453 рр., керівник оборони Константинополя.

313 Дані про Гертусю (Гертука), які містяться у хроніках М. Стрийковського та М. Кромера мають легендарний характер.

314—314 Великий князь московський Іван III (1462—1505), державний діяч, приєднав Новгород до Москви у 1478 р. За Івана III було об'єднано російські землі.

315 Олександр — великий князь литовський (1492—1507), польський король (1501—1507).

316—316 Костянтин Острозький (1460—1530), український православний князь, гетьман великий литовський у 1497—1500, 1507—1530 рр., маршалок Волинської землі з 1507 р., каштелян віленський з 1511 р., воєвода троцький з 1522 р. З 1500 до 1507 рр. перебував у російському полоні.

317 В інших списках — «Яполских». У М. Стрийковського це місце читається як: «лапонських», тобто країн півночі.

318 Сигізмунд Старий — великий князь литовський та король польський у 1507—1548 рр.

319—319 Богдан III — молдавський господар у 1449—1451 рр.

320—320 Василій II Сліпий — великий князь московський у 1425—1462 рр.

321—321 Менглі Гірей I — кримський хан у 1446—1474, 1475—1476, 1478—1514 рр.

322 П'яст — легендарний засновник князівської та королівської династії в Польщі (династії П'ястів), яка перервалася зі смертю Казимира III (1370).

323 У списку допущено помилку. Йдеться про чеського короля Болеслава I (929—972), з дочкою якого Добравою одружився Мешко I у 965 р. Від цього шлюбу народився Болеслав, майбутній перший король Польщі.

324—324 Мешко I прийняв християнство у 966 р., тоді ж розпочалося введення християнства в Польщі. Дальша розповідь про язичеські божества слов'ян подана за хронікою О. Гваньїні, котрий невірно пов'язав їх з греко-римським язичеським пантеоном.

325—325 По смерті Добрави Мешко I одружився з Одою, дочкою маркграфа Дітріха, від якої мав двох синів. Оду та її синів вигнав з країни Болеслав I.

326 Бенедикт VII, римський папа (974—983).

327 Войтех, архієпископ празький, у 996 р. повертаючись з Риму втік до Польщі, оскільки в Чехії були вбиті члени його родини. У 997 р. відправився як місіонер до Прусії, де заги-

нув. Його тіло Болеслав I викупив на вагу золота. У 998 р. римська церква визнала Войтеха святим.

[328] Оттон III — правитель «Священної Римської імперії» (983—1002), імператор з 986 р. У 1000 р. прибув на гнезненський з'їзд, де символічно коронував Болеслава I. Цей акт формально не мав законної сили, оскільки римський папа негативно ставився до коронації Болеслава. Лише у 1025 р. відбулася коронація Болеслава I за згодою Ватікану.

[329—329] В О. Гваньїні точніше: «сестреницю».

[330—330] Болеслав III Рудий — король Чехії (999—1002). 1003 р. Болеслав I спершу посадив на престол замість Болеслава чеського Владивоя, проте він уклав союз з імператором «Священної Римської імперії» Генріхом II, усунув його. Згодом він повернув престол Болеславу III, проте незабаром знову скинув його й осліпив. Болеслав Хоробрий панував 18 місяців, але потім змушений був поступитися новому королю Чехії Яромиру (1003, 1004—1012, 1033—1034).

[331—331] Цей фрагмент тексту Ф. Софонович увів до «Кройніки о землі Полской», основуючись на інформації своєї ж «Кройніки о Русі».

[332—332] Слідом за О. Гваньїні, М. та Й. Бєльськими, Ф. Софонович не вказував, що під час міжкоролів'я у Польщі вибухнуло найбільше у її історії повстання 1037—1038 рр.

[333—333] Ці слова у джерелах Ф. Софоновича, О. Гваньїні та М. і Й. Бєльських відсутні.

[334—334] Хроніки О. Гваньїні та М. і Й. Бєльських свідчать лише про Італію та монастир у Клюні в Франції.

[335—335] «Повість временних літ» повідомляє про два походи Ярослава Мудрого на Польщу: 1031 та 1041 рр.

[336—336] Бржетислав I — король Чехії у 1034—1055 рр.

[337—337] «Венедикт Девятый» — Бенедикт IX Феофилакт, римський папа у 1032—1044 рр.

[338—338] Вирішальну перемогу над мазовецьким князем Масловом Казимир I здобув у 1047 р.

[339—339] У даному випадку Ф. Софонович йшов за М. та Й. Бєльськими («котрих було чотири, але швидко померли, тобто Мешко і Оттон, а два залишилися: Болеслав і Владислав» Bielski M. Kronika Polska.— T. 1.— S. 111). У редакціях П. Кохановського, тут, як і в ряді інших випадків, текст твору Ф. Софоновича звірено за хронікою О. Гваньїні й внесено поправки: «трох сынов». У О. Гваньїні: «трьох синів: Болеслава старшого, Владислава і Мешко... Мешко скоро потім помер» (ЦНБ.— ВР. ін. 545.— Арк. 36).

[340—340] Вратислав II — князь Моравії (1059—1061), Чехії (1061—1092), король (1085).

[341] Бела I — угорський король (1060—1063).

[342—342] Йдеться про події, описані Ф. Софоновичем у «Кройніці о Русі». Даний фрагмент грунтується якраз на першій частині твору.

[343—343] Йдеться про краківського біскупа Станіслава, який вступив у конфлікт з Болеславом II і був страчений у 1079 р. Пізніше канонізований католицькою церквою. Характер конфлікту між королем та біскупом відомі джерела не розкривають. Смерть Станіслава була використана противником Болеслава II і внаслідок змови до влади прийшов Владислав Герман. Болеслав із сином Мешком втік до Угорщини, де помер у 1081 р. Мешко повернувся до Польщі й був отруєний з наказу Владислава Германа (1089). П. Кохановський доповнює «Кройніку о землі Полской» повідомленням з твору О. Гваньїні про вигнання Болеслава II.

[344] Першою дружиною Владислава Германа була Юдита, дочка чеського короля Вратислава II, яка померла після народження сина, майбутнього короля Болеслава III Кривоустого. Другою дружиною стала Юдита-Марія, дочка імператора «Священної Римської імперії» Генріха III, вдова угорського короля Соломона. П. Кохановський додав до твору Ф. Софоновича великий фрагмент про ці події, запозичений з хроніки О. Гваньїні. Він допустив при переписуванні дрібну помилку: назвав річку Родан Родами, а також уточнив яким саме біскупом був Ламперт («бискупа краковского»).

[345—345] Цей фрагмент грунтується на «Кройніці о Русі».

[346] Борживой II — чеський король у 1101—1107, 1117—1120 рр.

[347—347] Перші походи Болеслава III на Помор'є мали грабіжницький характер (1103—1105). У 1113 р. внаслідок нових походів Болеслава III до складу Польщі увійшла частина Помор'я; у 1123—1124 рр. князь Західного Помор'я Варціслав визнав себе васалом Польщі.

[348—348] Так автор називав Данію.

[349—349] Згідно з актом про престолонаслідування, який, звичайно, називають «тестаментом» (заповітом). Болеслав III намагався запобігти роздрібленню держави, надаючи кожному з своїх синів, за винятком Казимира, що народився, очевидно, після смерті батька, окремі князівства — уділи.

[350—350] Владислав II змушений тікати з Польщі у 1146 р. Слідом за ним виїхала його дружина Агнія (Агнешка), дочка маркграфа Австрії Леопольда III. Владислав II визнав себе васалом «Священної Римської імперії» і правитель останньої Конрад III (1138—1152) вчинив у 1146 р. похід проти Польщі. У 1157 р. новий похід проти Болеслава IV очолив імператор Фрідріх I Барбаросса (1152—1190).

[351—351] Тут, безперечно, помилка. Це помітив вже П. Кохановський, який виправив у своїй редакції «Кройніки о землі Полской». Має бути: «в Плоцку».

[352] Олена, удова Казимира Справедливого, дочка великого князя київського Ростислава. Спираючись на допомогу краківського воєводи Миколая Грифіта й краківського біскупа Пелки, практично правила Польщею до повноліття Лешка Білого. У двох битвах над р. Мозгавою поблизу Єнджеюва війська Миколая Грифіта й союзного Лешку князя галицького Романа Великого розгромили Мешка (Мечислава) Старого (1194). Порозуміння Мешка з Оленою відноситься до 1198 р., після чого Мешко князював у Кракові до 1201 р.

П. Кохановський, грунтуючись на хроніці, значно доповнив розповідь Ф. Софоновича про Лешка Білого. Він допустив лише одну помилку, називаючи Владислава Тонконогого Тонконосим.

[353—353] Під час з'їзду в Гонсаві Святополк, поморський князь, Владислав Одонич, великопольський князь, двоюрідний брат Лешка, вчинили замах на Лешка й на Генріха Бородатого. Лешка було вбито, а поранений Владислав утік.

[354—354] Битва під Лігницею 9 квітня 1241 р., в якій орди Батия перемогли польсько-німецьке військо.

[355—355] Фантастичне оповідання про Малгожату Вежбовську М. та Й. Бєльські й О. Гваньїні датують 21 січня 1269 р.

[356—356] Слова «царем» та «гетманом своим» являються ампліфікацією Ф. Софоновича.

[357—357] Після смерті Чорного (1288) Павел, краківський біскуп, з малопольськими феодалами закликав на престол Болеслава, князя плоцького. Але краківський каштелян Сулко віддав столицю Генріху IV Пробусу, якого підтримало міщанство.

[358—358] У той час чеським королем був Владислав III Індржих (1197—1222). Очевидно, йдеться про чеського короля Вацлава II (1191—1192).

[359—359] Пшемислав загинув у Рогозні (лютий 1296 р.) внаслідок змови великопольських родів Зарембів та Наленчів.

[360—360] Після смерті галицько-волинського князя Болеслава-Юрія Тройденовича (7 квітня 1340 р.) Казимир III розпочав похід на Галичину. Внаслідок тривалої війни Казимир III загарбав у 1349 р. Галичину й частину Волині. Іншу частину Волині разом з Луцьком зайняли війська Великого князівства Литовського на чолі з Любартом. У 1351 р. було заключено угоду між Казимиром III та литовським князем Кейстутом, а у 1352 р. перемир'я (з Кейстутом і Ольгердом). До Литви відходили Володимирська, Луцька, Белзька, Холмська і Брестська землі, до Польщі — Галичина. У 1366 р. заключено нову угоду, за якою Литва утримувала за собою лише Луцьк,

Брест, деякі міста у північно-східній частині Волині; інші землі переходили під владу Польщі.

361—361 Йдеться про війну 1345—1348 рр.

362—362 Ці дані Ф. Софонович запозичив з хроніки М. та Й. Бєльських, які, в свою чергу, використовували хроніку Яна Длугоша. В тексті допущена помилка, бо Я. Длугош датував молдавський похід польського короля Людовика Угорського (1370—1382) 1359 р.

363—363 У редакції П. Кохановського «Кройніки о земли Полской», «Хронографа» — 1370 р.; «Обширному синопсисі руському» — 1371 р.

364—364 Панування Людовика Анжуйського не користувалося популярністю у Польщі. Невдовзі після коронації Людовік повернувся до Угорщини, а владу намісника в Польщі передав своїй матері, а потім сестрі Казимира Великого Ельжбеті. Внаслідок широкого невдоволення вона також змушена була виїхати у 1376 р. з Польщі. Згодом намісником став Владислав Опольчик, потім знову Ельжбета (до своєї смерті у 1380), нарешті Завіша з Курозвенк.

365—365 Друга дочка Людовіка Угорського — Марія була дружиною Сигізмунда Люксембурзького, бранденбурзького маркграфа у 1378—1395, 1411—1415 рр., чеського короля у 1436—1437 рр. (у 1419—1421 рр.— як претендент), імператора «Священної Римської імперії» у 1410—1437 рр. Спроба останнього зайняти польський престол виявилася невдалою.

366—366 Ядвіга справді була нареченою австрійського (а не «руського», як помилково подано в редакціях П. Кохановського) князя Вільгельма Габсбурга, якому польські феодали виплатили за порушення шлюбної умови 200 тис. флоринів.

367—367 Четвертою дружиною Ягайла стала княгиня Софія Гольшанська (1422).

368—368 Владислав III Варненчик був також королем Угорщини у 1440—1444 рр. під іменем Ласло I.

369—369 Янош Хуняді (1407—1456) — національний герой Угорщини, уславлений борець проти агресії Османської імперії. Підтримав претензії на угорську корону Владислава III, у 1441—1443 рр. здійснив ряд вдалих походів протитурецьких завойовників. У листопаді 1444 р. зазнав поразки у битві проти турецьких військ під Варною. У цій битві поліг король Владислав III.

370 Мурад II — турецький султан у 1421—1443, 1446—1451 рр. У період битви під Варною султанський престол займав Мехмед II (1444—1446, 1451—1481).

371—371 Тевтонський орден після Великої війни 1409—1411 рр. переживав стан тяжкої кризи. У 1440 р. виник Антихрестоносний союз, який у 1454 р. звернувся до короля Казимира Ягеллончика з проханням прийняти Пруссію під його владу. В березні 1454 р. Казимир формально здійснив інкорпорацію, що стало приводом до Тринадцятилітньої війни (1454—1467), внаслідок якої орден потрапив в залежність від Польщі. Слово «прусове» слід розуміти в іншому контексті, як у попередніх звістках. Якщо раніше йшлося про так званих старих пруссів, споріднених з литовцями, то тепер малися на увазі німецькі феодали, які завоювали землі у Східній Прибалтиці.

372—372 Ельжбета, дочка Альбрехта II Габсбурга короля Чехії (1438—1439), Угорщини (1437—1439), «Священної Римської імперії» (1438—1439). Шлюб з нею Казимир IV взяв у лютому 1454 р. Від цього шлюбу народилося 7 дочок: Ядвіга, Софія, Анна, Барбара, Ельжбета, Ельжбета, Ельжбета; 6 синів: Владислав, Казимир, Ян Ольбрахт, Олександр, Сигізмунд, Фридерик, з яких молодим помер Казимир, Фридерик став духовною особою, а інші були королями Польщі й князями Литви.

373 Хойніце — орденська фортеця Помор'я, де 18 вересня 1454 р. війська Казимира IV зазнали поразки у битві з хрестоносцями. Місто-фортеця капітулювало перед Казимиром IV на заключному етапі війни (28 вересня 1466 р.).

374 Мальборк — потужна фортеця хрестоносців у Прусії.

375—375 Йдеться про так званий другий Торунський мир (19 листопада 1454 р.), підписаний між Казимиром IV та великим магістром Тевтонського ордену Людвігом фон Ерліхсхаузеном (1450—1467). У переговорах брав активну участь папський легат Рудольф. Орден повертав Польщі Гданське Помор'я з Хелмською, Добжинською землями і Вармією (Пруси Королевські). Великий магістр визнав себе васалом польського короля.

376—376 Семен Олелькович — останній київський удільний князь (1455—1470), правнук Ольгерда, син київського князя Олелька (Олександра) Володимировича у 1443—1455 р. Ще Вітовт усунув з Київського князівства удільного князя Володимира Ольгердовича й передав владу в Києві своєму намісникові. Потім Київське князівство було відновлено, але ненадовго. Після смерті Олелька Казимир IV залишив київським князем Семена Олельковича, але без права передачі влади у спадок. Після його смерті польсько-литовський уряд остаточно ліквідував Київське князівство, перетворивши його на воєводство. Першим воєводою було призначено тестя Семена Олельковича — литовського феодала Мартина Гаштовта (Гаштольда), якого кияни не прийняли. Прибувши у 1471 р. з військом Гаштовт де-факто поклав кінець існуванню Київського князівства.

377 Владислав II Ягеллон — король Чехії (1471—1516), король Угорщини (як Ласло II) у 1490—1516 рр.

378—378 Стефан III Великий — господар Молдавії (1457—1504).

379—379 У хроніці М. та Й. Бєльських: «шляхтич Сробський». Тут Ф. Софонович повторив помилку польських хроністів.

380—380 Спадкоємець російського престолу Дмитрій, син Івана Молодого, який помер у 1490 р., онук Івана III. Навесні 1502 р. Дмитрій разом з своєю матір'ю був ув'язнений, а спадкоємцем великого князя проголошено Василя, сина Івана III від другого шлюбу з Софією Палеолог.

381—381 Матіаш Хуняді — угорський король (1458—1490).

382—382 Василій III — великий князь московський (1505—1533). Він завершив приєднання до Москви Пскова (1510), Волоцького уділу (1513), Рязанського князівства (1521), а також Смоленська (1514).

383—383 Детальний опис цих подій див.: *Зимин А. А.* Россия на пороге нового времени.— М., 1972.— С. 112—123, 142—168.

384—384 На основі краківського миру (8 квітня 1525 р.) між Тевтонським орденом і Польщею відбулася секуляризація, ордену який ставав світською державою, ленним князівством залежним від Польщі. Останній магістр ордену, маркграф бранденбурзький Альбрехт став тоді світським правителем (князем) і склав присягу польському королю Сигізмунду (Жигмунту) Старому на вірність.

385—385 Дата невірна. У джерелі цього повідомлення «Кройніки о земли Полской» — творі М. та Й. Бєльських — ця звістка датована 1531 р. О. Гваньїні датував її 1530 р., Стрийковський — 1531 або 1532 рр. У редакції П. Кохановського датування є виправленим: 1532 р. Петро IV Рареш (Петрило) — молдавський господар у 1527—1538 рр.

386—386 Іван IV Васильович — великий князь московський (1533—1547) перший російський цар (1527—1584). Коли помер Василій III, його сину Івану ще не було 4 років (він народився у 1530 р.).

387—387 Іван Федорович Овчина-Оболенський-Телепньов (помер у 1539 р.) — боярин (1534), російський князь, державний діяч, фаворит Олени Глинської — великої княгині, регентші при малолітньому Івані IV у 1533—1538 рр.

388—388 Автор мав на увазі Сулеймана I (II) Кануні, турецького султана у 1520—1566 рр.

389—389 Тут і далі йдеться про події Лівонської війни 1558—1583 рр.

390—390 О. Гваньїні зазначав 50 тис. полонених. Це, очевидно, сталося внаслідок того, що Ф. Софонович використав

не друкований оригінал польськомовної хроніки О. Гваньїні, а її рукописну копію або переклад українською мовою (*ЦНБ*.— ВР, ін. 545.— Арк. 108).

391—391 Йдеться про Карла IX, французького короля (1560—1574) та його матір Катерину Медичі.

392—392 Польська шляхта після втечі Генріха Валуа оголосила 15.XII.1575 р. польською королевою сестру Сигізмунда-Августа Анну Ягеллонку, домоглася укладення її шлюбу з трансильванським (семиградським) князем Стефаном Баторієм, який став королем Речі Посполитої з 1576 р.

393—393 Віддаючи перевагу Максиміліану II Габсбургу, міщани Гданська виступали проти кандидатури на престол Стефана Баторія. Лише смерть Максиміліана запобігла громадянській війні у Польщі. Проте гданські міщани продовжували не визнавати Стефана Баторія й тільки облога міста змусила їх уступити новому королю.

394—394 Іван Підкова — видатний керівник запорозького козацтва, очолив похід козаків до Молдавії проти турецького ставленика, господаря Петра V Кривого. 31 грудня 1577 р. козаки при підтримці значної частини населення Молдавії оволоділи Яссами й проголосили Івана Підкову господарем. У 1578 р. під натиском турецьких військ, яких підтримала частина молдавських феодалів, І. Підкова змушений був відступити на Україну, де був з наказу Стефана Баторія арештований і страчений (16 червня 1578 р.).

395 Івоня (Іон) III Воде Лютий або Арменчик — молдавський господар (лютий 1572 — червень 1574 рр.), організатор боротьби проти турецького панування.

396—396 Петро V Кривий — молдавський господар у 1574 — 23.XI.1577, I.I.1578—21.XI.1579, VIII.1582—29.VIII.1591 рр.

397—397 Мурад III, турецький султан у 1574—1595 рр.

398—398 Сейм 1578 р. ухвалив постанову про створення трибуналу коронного, який розглядав апеляції від шляхетських судів у громадських та кримінальних справах. До складу трибуналу входили професійні судді, лише обрані на сеймиках шляхетські депутати. Духовні депутати виступали у трибуналі як судді лише в тому разі, коли одна з сторін була духовною особою. Першу половину кожного року трибунал функціонував у Любліні (у справах Малопольщі), другу — у Петркові (у справах Великопольщі). У 1581 р. аналогічний трибунал створила Литва. Виникнення трибуналу означало дальше послаблення королівської влади у Речі Посполитій.

399—399 Ян Замойський (1542—1605) — політичний і державний діяч Речі Посполитої, гетьман великий коронний з 1581 р., канцлер коронний з 1578 р.

400—400 Йдеться про реформу календаря, проведену римським папою Григорієм XIII (1572—1585) у 1582 р. Замість старого (юліанського) запроваджувався більш точний (григоріанський). В умовах експансії Ватикану на Схід, колоніальної політики Речі Посполитої на Україні та в Білорусі ця реформа була сприйнята як частина плану ідеологічного наступу на православ'я й викликала негативну реакцію східнослов'янських народів. Григоріанський календар було запроваджено на території колишньої Російської імперії лише з 1 січня 1918 р.

401—401 Криштоф Баторі — князь Трансільванії (Семигрода) у 1576—1581 рр., брат Стефана Баторія. Його дочка Гризельда вступила в шлюб з Яном Замойським (Гризельда Баторі (пом. 1580 р.) — третя дружина Я. Замойського).

402—402 Феодор (Федор) Іоанович — російський цар (1584—1598).

403—403 Сигізмунд III Ваза — король Речі Посполитої у 1587—1632 рр. У списку з ЦДАДА СРСР він помилково названий «Жигмунт Четвертий». Цю помилку виправив П. Кохановський у своїх редакціях «Кройніки о землі Полской». Сигізмунд — швед за походженням, був також шведським королем з 1592 до 1599 рр.

404 **Іпатій Потій** (1541—1613) — володимирський православний єпископ (з 1593), один з засновників уніатської церкви на Україні, уніатський митрополит (1600—1613).

405—405 Климент VIII (Іполит Альдобрантіні) — римський папа (1592—1603).

406 Жолкевський (Жулкевський, Жолковський) Станіслав (1547—1620) — каштелян краківський, гетьман польний, коронний з 1588 р., згодом гетьман і канцлер великий коронний. Жорстоко придушив селянсько-козацьке повстання під керівництвом Северина Наливайка 1594—1596 рр.

407—407 Відомості про спалення С. Наливайка після тортур на мідяній кобилі (бику), які містяться також в інших літописах, основувалися на легендах, народних переказах.

408—408 Йдеться про герцога Карла Зюдерманландського, який панував у Швеції (1599—1611).

409 Михай I Вітеазул (1558—1601) — визначний організатор боротьби за незалежність придунайських князівств, полководець, господар Волощини у 1593—1601 рр. (з перервами). Після розгрому турецьких військ у 1595 р. об'єднав у 1600 р. під своєю владою Волощину, Молдавію й Трансільванію, ставши одночасно господарем Молдавії (1600—1601) і князем Трансільванії (1599—1601). Успішні дії Михая I викликали невдоволення Речі Посполитої, позиції якої у цьому регіоні послабнули. 20 листопада 1600 р. 20-тисячне військо Речі Посполитої під командуванням Я. Замойського у битві над р. Телезиною завдали поразки 50-тисячній армії Михая I. Пізніше Михай I зазнав нової поразки від військ Речі Посполитої під командуванням Якуба Потоцького. 9 серпня 1601 р. господаря таємно вбили австрійські солдати, підбурювані волоськими боярами. Річ Посполита посадила на волоському та молдавському престолах своїх васалів — братів Могил (Симеона та Єремію). Це викликало невдоволення Туреччини, яка посадила у 1602 р. свого ставленника у Волощині, а у 1606 р. змусила трансільванського князя визнати свою залежність від султана.

410—410 Авантюра Лжедмитрія I, підготовка до якої велася у Речі Посполитій протягом 1603—1604 рр.

411—411 Йдеться про вбивство царевича Федора (сина Бориса Годунова) і його матері — Марії Годунової. Повстання у Москві відбулося 1 червня 1605 р. Лжедмитрій I вступив до Москви 20 червня 1605 р.

412—412 За найпоширенішою версією Лжедмитрій I — колишній диякон Чудова монастиря Григорій Отреп'єв, син галицького феодала Богдана Отреп'єва. Лжедмитрія I було вбито повсталими жителями Москви 17 травня 1606 р. під час підготовки його весілля з дочкою польського магната Мнішка — Мариною.

413—413 Шуйський Василій Іванович — російський цар у 1606—1610 рр.

414—414 Герцог Карл Зюдерманландський був проголошений королем Швеції у 1604 р. У 1605 р. він розпочав новий наступ у Прибалтиці, сподіваючись оволодіти Ригою. 27 вересня 1605 р. чотирьохтисячна польсько-литовська армія під командуванням великого гетьмана литовського Яна-Карла Ходкевича розгромила 11-тисячне шведське військо в битві під Кирхгольмом. Редакція «Кройніки о землі Полской» з ЦНБ подає перебільшені втрати шведської армії (90 тис.). Ф. Софонович вказував, що військами Я. Ходкевича було захоплено 10 шведських прапорів. П. П'ясецький називав іншу цифру — 60 прапорів.

415—415 Невдачі уряду царя Василія Шуйського у боротьбі з інтервентами й невдоволення дворян та частини боярства його зовнішньою політикою призвели до бунту дворян на чолі із З. Ляпуновим. 17 липня 1610 р. Василя Шуйського було детронізовано й разом з братом Дмитрієм насильно пострижено у ченці.

416—416 Група бояр, занепокоєних перспективою захоплення російського престолу самозванцем Лжедмитрієм II, детронізувала Шуйського й 17 серпня 1611 р. підписала угоду про обрання російським царем сина Сигізмунда III Вази, за умови прийняття Владиславом православ'я.

417—417 У 1611 р. К. М. Мініним було організоване друге ополчення у Нижньому Новгороді, воєнне керівництво яким

було передано князю Д. М. Пожарському. Тоді ж польські інтервенти були обложені російськими ополченцями в Кремлі. 4 вересня 1612 р. обложені капітулювали. 21 лютого 1613 р. Земський собор обрав новим царем Росії Михайла Федоровича Романова (1613—1645).

418—418 Тут помилка автора. У 1615 р. антитурецький похід в Молдавію здійснили українські князі Самійло Корецький та Михайло Вишневецький. Внаслідок перемоги біля Татарень господар Молдавії Стефан Томша залишив престол, який зайняв Олександр Могила, син Ієремії Могили. Проте наступного року Османська імперія взяла реванш. Її війська під командуванням Іскандер-паші розгромили С. Корецького та М. Вишневецького, захопили у полон Олександра Могилу і вийшли на кордон Речі Посполитої з Молдавією. 23 вересня 1617 р. С. Жолкевський — великий гетьман коронний, був змушений підписати Бушевську мирну угоду, згідно з умовами якої Річ Посполита зобов'язалася не втручатися у молдавські й трансільванські справи. Далі Ф. Софонович розповідав про події битви під містечком Цецорою (поблизу Ясс) 19 вересня 1620 р., де загинув С. Жолкевський. Крім С. Корецького і М. Струся у полон потрапили син С. Жолкевського — Ян, О. Балабан, Я. Тишкевич, В. Фаренсбах та ін. (*Османская* империя в первой четверти XVII века.— М., 1984.— С. 23—32, 56).

419—419 Осман II — турецький султан у 1618—1622 рр.

420—420 Йдеться про похід на Москву королевича Владислава, розпочатий у 1617 р. Невдала облога Москви польськими військами (1617—1618) змусила їх припинити інтервенцію проти Росії. 3 січня 1619 р. було підписано Деулінське перемир'я, за умовами якого до Речі Посполитої переходила Смоленщина, а також Чернігівська та Новгород-Сіверська земля.

421—421 Єрусалимський патріарх Феофан прибув до Києва на початку 1620 р. (20-х числах березня). Пізніше він відновив православну ієрархію, висвятивши на перемиську єпископію києво-межигірського ігумена Ісайю Копинського (16 жовтня 1620 р.), київсько-галицьку митрополію — Іова Борецького (18 жовтня 1620 р.), полоцьку архієпископію — Мелентія Смотрицького (не пізніше початку листопада 1620 р.). Повертаючись з Києва на батьківщину, Феофан висвятив на володимирську й брестську єпископію трахтемирівського ігумена Єзекіїля Курцевича (17 січня 1621 р.) у Білій Церкві, на луцьку та острозьку єпископію — чернчицького ігумена Ісаакія Борискевича, у Животові на холмську й белзьку єпископію — ігумена Паїсія Іполитовича. Тоді ж було призначено на туровську й пінську єпископію грецького стагонського єпископа Авраамія. Відновлення вищої православної ієрархії на Україні мало велике значення у боротьбі українського народу проти експансії Речі Посполитої та Ватікану. Детальніше про ці події див.: *Голубев С. Т.* Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники.— Киев, 1883.— Т. 1.— С. 301—303.

422—422 Йдеться про Мустафу I — турецького султана у 1617—1618, 1622—1623 рр.

423—423 Тарас Федорович (Трясило) — гетьман запорозьких нереєстрових козаків у 1629—1630 рр., керівник селянсько-козацького повстання 1630 р., яке охопило значну територію Наддніпрянської України. У ході запеклих боїв повстанці одержали важливу перемогу під Переяславом (25 травня 1630 р.). Командуючий каральними військами коронний гетьман С. Конецпольський змушений був підписати мирну угоду, вигідну, щоправда, для реєстровців. Побоюючись зради угодовськи настроеної козацької старшини Т. Федорович з частиною козаків пішов на Запорожжя.

424—424 Видатний український церковний, політичний та культурний діяч, київський митрополит Іов Борецький помер 22 (12) березня 1631 р.

425—425 Петро Могила (31 грудня 1595 — 21 січня 1647 рр.) — видатний церковний, політичний та культурний діяч. Син волоського господаря (воєводи) Симеона Могили. Києво-печерський архімандрит у 1627—1632 рр., митрополит київський і галицький — у 1632—1647 рр. Домігся у короля Владислава IV легалізації на Україні і в Білорусі православної церкви. Вніс значний вклад у розвиток культури та науки. Зокрема, у 1632 р. відбулося об'єднання школи Троїцького монастиря Києво-Печерської лаври з Київською братською школою. Новий навчальний заклад одержав назву Києво-Могилянського колегіуму (з 1701 р.— Києво-Могилянська академія). У соціальних питаннях підтримував уряд Речі Посполитої.

426—426 Йдеться про події російсько-польської війни 1632—1634 рр. Восени 1632 р. російські війська під командуванням М. Б. Шеїна розпочали облогу Смоленська, через 10 місяців сюди прибула 25-тисячна армія Владислава IV. В результаті боїв російське військо було оточене, після тривалої оборони капітулювало (лютий 1634). Згодом був підписаний Поляновський мир 1634 р., який в цілому підтвердив умови Деулінського перемир'я і навіть змінив їх де в чому на користь Росії.

427—427 6 грудня 1637 р. селянсько-козацьке військо П. Павлюка та К. Скидана зазнало поразки від карателів М. Потоцького під Кумейками. Дещо пізніше С. Лащ обложив війська Павлюка у м. Боровиці між Черкасами й Чигирином. 10 грудня 1637 р. відбувся бій. Переконавшись, що опір повстанців зламати не вдасться, М. Потоцький розпочав переговори. Проте П. Павлюк, Томиленко і ще троє старшин були зрадницьки заарештовані карателями, відправлені до Варшави. 14 грудня 1637 р. повстанці капітулювали. Вирішальні бої селянсько-козацьких загонів з карателями на другому етапі повстання відбулися у травні — серпні 1638 р. Перший начний бій військ Я Острянина з карателями М. Потоцького відбувся 6 травня 1638 р., останній (при Старці) — 12 червня — 29 липня 1638 р. Після підписання мирної угоди 29 липня 1638 р. чимало повстанців загинуло внаслідок порушення карателями її умов. М. Павлюк, Б. Кизим і син останнього Кизименко були страчені: Павлюк — у Варшаві, а Кизим з сином посаджені на палі в Києві.

428—428 Адам Кисіль (1580 — 3.V. 1653 рр.) — український православний магнат, політичний діяч, дипломат Речі Посполитої. Брав участь у веденні переговорів з повстанцями під Боровицею, а потім у роки визвольної війни українського народу 1648—1654 рр.

429 Йдеться про фортецю Кодак, збудовану біля першого дніпровського порога (Кодацького) за рішенням сейму Речі Посполитої. Нині — селище Старий Кодак (Койдаки), яке входить у межі м. Дніпропетровська. Ф. Софонович подав тут неточну інформацію. Кодак було збудовано й осаджено залогою у 1635 р. Після часткового зруйнування фортеці повстанцями І. Сулими у 1635 р., її згодом було відбудовано і знов осаджено залогою.

430—430 Б. Хмельницький з групою своїх однодумців вирушив на Низ Дніпра наприкінці 1647 р., а наприкінці січня 1648 р. вигнав з Січі польську залогу. У лютому 1648 р. між Б. Хмельницьким та кримським ханом Іслам-Гіреєм III було укладено угоду, згідно з якою Тугай-бей виступив на боці козацького війська (*Петровський М. Н.* Нариси з історії України.— К., 1940.— Вип. IV.— С. 37, 40).

431—131 Владислав IV, намагаючися зберегти українські землі під владою Речі Посполитої, надав певні пільги українським світським і духовним феодалам, козацькій старшині.

432 Ярема Вишневецький (1612—1651) — один з керівників каральних військ жорстоко придушував антифеодальну та визвольну боротьбу українського народу.

433 Магнат Речі Посполитої Владислав-Домінік Острозький-Заславський (до 1618—1656).

434 Обрання брата Владислава IV Яна Казимира королем Речі Посполитої відбулося 20 листопада 1648 р., а коронація — 17 січня 1649 р.

435—435 Ф. Софонович перебільшував роль татарських загонів у розгромі королівського війська під Зборовом.

436—436 Київський полковник Антон Жданович (роки н. і см. невідомі).

437—437 Відомості про роль уманського полку у битві під Батогом є оригінальними. Лише в анонімній шляхетській хроніці 50-х років XVII ст. повідомлялося про те, що напере-

одні битви у польському таборі було залишено місце «для козаків Уманського полку, оскільки вони були його (Калиновського.— *Авт.*) піддані, але ці (уманці.— *Авт.*) не прийшли» (*ПКК*.— Т. 1.— С. 187).

[438—438] Ф. Софонович помилявся, вважаючи, що козаки брали участь у переговорах з королем. Мали місце лише польсько-татарські переговори (26 листопада — 15 грудня 1653 р.) (*Петровський М. Н.* Нариси...— С. 188—189).

[439—439] Олексій Михайлович — російський цар (1645—1676).

[440] Януш Радзивілл — гетьман польний литовський (1646—1654), гетьман великий литовський (1654—1656), підкоморій литовський з 1633 р., староста жмудський з 1647 р., воєвода віленський з 1653 р.

[441—441] С. Потоцький «Ревера» — гетьман польний коронний (1652—1654), гетьман великий коронний (1654—1667), а також Ст. Лянцкоронський — гетьман польний коронний (1654—1667). В авангарді карателів йшов коронний обозний С. Чарнецький. Великий наступ польсько-татарських військ на прикордонні українські полки, в тому числі й Брацлавський, відбувся восени 1654 р. Тоді було захоплено ними Бар, Шаргород, Красне, Мурафу, Немирів, Кальник та інші населені пункти.

[442—442] Польсько-татарське військо обложило Умань 10 січня 1655 р. Внаслідок мужніх дій повстанського гарнізону, очолюваного героєм визвольної війни, полковником Іваном Богуном, військо змушено було відступити.

[443—443] Дрожипільська (Охматівська) битва 29—30 січня 1655 р.— одна з найбільших битв визвольної 1648—1654 рр. та російсько-польської воєн 1654—1667 рр. Українським військом командував Б. Хмельницький, російським — В. Шереметєв. Завершилася перемогою російсько-українських сил (*Санин Г. А.* Отношения России и Украины с Крымским ханством в середине XVII в.— М., 1987.— С. 142; *Мальцев А. Н.* Россия и Белоруссия в середине XVII века.— М., 1974.— С. 62).

[444—444] Командуючі російсько-українським військом Б. Хмельницький та В. В. Бутурлін виступили в похід з-під Білої Церкви 1—2 липня 1655 р. Облога Кам'янця-Подільського була знята наприкінці серпня 1655 р.

[445—445] Битва під Озерною між російсько-українськими, з одного боку, та кримськими військами, з іншого, відбулася 9 листопада 1656 р. В ході битви союзні війська завдали поразки ординцям.

[446—446] Юрій II Ракоці — князь Трансільванії (1648—1658).

[447—447] Карл X Густав — король Швеції (1654—1660). Контакти з ним Б. Хмельницького, як і з Ракоці, Ф. Софонович відносив до 27.VII.1657 р. Датування неточне. Події мали місце ще раніше, в роки визвольної війни. Очевидно, Ф. Софонович мав на увазі зміцнення цих контактів, які завершилися підписанням Раднотської угоди в 1656 р.

[448—448] Б. Хмельницький помер у Суботові 27 липня 1657 р.

[449—449] Війська полтавського полковника Мартина Пушкаря зазнали поразки від військ І. Виговського під Полтавою. Загинув полковник 11 червня 1658 р.

[450—450] Ця облога завершилася Конотопською битвою, в якій російські війська зазнали поразки (травень 1659 р.).

[451—451] Гадяцька угода між польським королем та І. Виговським 7 вересня 1658 р. Затверджена сеймом у 1659 р.

[452] Переяславська рада 17 жовтня 1659 р., на якій гетьманом було обрано Ю. Хмельницького.

[453] Битва під Любаром на Волині (вересень 1660 р.), в якій російсько-українські війська під командуванням В. Б. Шереметєва зазнали поразки від польсько-татарських сил і відступили до Чуднова. Водночас Ю. Хмельницький, під впливом пропольськи настроєної старшини, підписав 17 жовтня 1660 р. Слободищенський трактат, який передбачав відрив України від Росії і перехід під владу Речі Посполитої. Після цього війська В. Б. Шереметєва капітулювали.

[454—454] Яким Сомко — наказний гетьман Лівобережної України (1660—1663), шурин Б. Хмельницького, не прийняв умов Слободищенського трактату і виступив проти Ю. Хмельницького та Речі Посполитої. Був страчений з наказу гетьмана Лівобережної України І. Брюховецького 28 вересня 1663 р.

[455—455] Битва поблизу Городища, де війська Г. Г. Ромодановського і Я. Сомка розбили загони Ю. Хмельницького та ординців 16 липня 1662 р.

[456—456] Ю. Хмельницький зрікся булави на початку 1663 р. Новим гетьманом, влада якого поширювалася лише на Правобережну Україну, було собрано Павла Тетерю.

[457] «Чорна рада» відбувалася у 1663 р. у Ніжині.

[458—458] Російський гарнізон, що стояв в місті.

[459—459] Татарські воєначальники Селім-Гірей та Ширимбей. Вони і П. Тетеря приєдналися до короля після облоги Глухова, тобто не раніше лютого 1664 р. Неточно вказує Ф. Софонович і маршрут польсько-шляхетських військ: Салтикова Дівиця — Сівськ — Глухів. Насправді облога Глухова передувала походу на Сівськ.

[460—460] Йдеться про повстання під проводом Івана Сулими (Сулимки) на Правобережній Україні, яке мало антифеодальний та визвольний характер. Воно було придушене польсько-шляхетськими карателями, Сулимку полонено й страчено.

[461—461] Звинуваченого у зраді Речі Посполитій колишнього гетьмана України І. Виговського було розстріляно з наказу П. Тетері та С. Маховського 26 березня 1664 р.

[462—462] У списку допущено, безперечно, помилку переписувачем: правильно *Ставищами*, а не *Становищами*. С. Чарнецького справді було поранено у ході воєнних дій, але він помер від хвороби у січні 1665 р. у с. Соколові (Руське воєводство). Проте чутки про смерть С. Чарнецького були тоді надзвичайно поширеними. Так, І. Брюховецький у листі до царя від 10 лютого 1665 р. писав: «...Речь носится, что мертва его (С. Чарнецького.— *Авт.*) из Белой Церкви отпроваджена, а смерть его таят». Джерелом таких чуток була та обставина, що до хворого Чарнецького нікого не «пропускали» і тому особи, які зустрічалися мали підстави «чаять его мертвым» (*Акты* ЮЗР.— Т. 5.— С. 253, 258).

[463] Станіслав Яблоновський — польний гетьман, коронний у 1667—1672 рр.

[464—464] І. Брюховецький загинув 8 червня 1668 р. від руки повсталих козаків, які перейшли на бік П. Дорошенка.

[465—465] Київський полковник В. Дворецький пробув під арештом у Чигирині близько року і втік звідти 3 травня 1669 р.

[466—466] Йдеться про М. Портянку, який був посланий до султана Мухамеда IV (1648—1687) після Корсунської ради, яка завершилася 14 березня 1669 р.

[467—467] Ю. Хмельницький був захоплений у полон Білгородською Ордою, переданий туркам, а потім ув'язнений у стамбульську фортецю Єдикуле.

[468—468] Гетьмана Лівобережної України Д. Многогрішного було заарештовано Неєловим і разом з П. Рославцем відправлено до Москви (*Акты* ЮЗР.— Т. 9.— С. 814, 817).

ПЕРЕЛІК СЛІВ ПІД ТИТЛАМИ

Б҃га — Бога
б҃га — бога
б҃ги — боги
б҃гобоязливъ — богобоязливий
Б҃голюба — Боголюба
б҃голюбєзных — боголюбезних

Бголюбѣ — Боголюбі
Бголюбскиї — Боголюбський
бголюбскиї — боголюбські
бголюбскими — боголюбськими
Бголюбского — Боголюбського
Бголюбъ — Боголюб
Бголюбь — Боголюб
Бгом — Богом
Бгомъ — Богом
Бгослави — Богуславу
бгославцѣ — богуславці
Бгу — Богу
бгу — богу
Бгуславль — Богуслав
Бгъ — Бог
Бгь — Бог
бгь — бог
Бдца — Богородиця
Бдцє — Богородиці
Бдци — Богородиці
Бдцу — Богородицю
Бдцы — Богородиці
Бдцы — Богородиці
Бжє — Боже
Бжєи — Божої
Бжєи — Божої
бжєствєнных — божественних
Бжиєго — Божого
Бжиєю — Божою
Бжии — Божої
Бжиимъ — Божим
Бжиі — Божі
Бжиї — Божий
Бжию — Божу
Бжия — Божа
блговѣрномъ — благовірному
блговѣрныи — благовірний
блговѣрныи — благовірний
Блговѣщения — Благовіщення
блгодарєнъ — благодарен
блгодаривши — благодаривши
блгодарячи — благодарячи
блгословение — благословення
блгословениє — благословення
блгословениємъ — благословенням
блгословениї — благословенні
блгословєния — благословення
блгословєнїє — благословення
блгословєнныи — благословенний
блгослови — благослови
блгословившися — благословившися
блгословилъ — благословив
блгоуханиє — благоухання
блгочєстивыи — благочестивий
блгочєстивымъ — благочестивим
блгочєстивыхъ — благочестивих
блгочєстиє — благочестя
блгочєстиѣ — благочестя
блгочєстиї — благочесті
блжєнна — блаженна
блжєннаѧ — блаженна
блжити — блажити
Бци — Богородиці
Бцы — Богородиці

внукъ — внук

Гдня — Господня
Гни — Господні
Гсда — Господа
Гсда — Господа
гсднє — господине
Гсдня — Господня
гсдръ — государ
гсдрю — господарю
Гсду — Господу
Гсдъ — Господь
Гсдь — Господь
Гсдь — Господь

Двда — Давида
Двы — Діви
двы — діви
днєи — днів
днєї — днів
дни — дні
днии — днів
днії — днів
днлю — неділю
дня — дня
дняхъ — днях
днѧ — дня
доннѣ — донині
дха — духа
дхвнымь — духовним
дхвных — духовних
дхвных — духовних
дховєнство — духовенство

д͠хь — дух
д͠ши — душі
д͠шу — душу
д͠шъ — душ

Є͠вглиє — Євангеліє
є͠пископов — єпископів
є͠ппъ — єпископ
є͠пспа — єпископа
є͠пспи — єпископи
є͠пспию — єпископію
є͠псповъ — єпископів
є͠пспъ — єпископ

з͠емли — землі
з͠емлю — землю
з͠емля — земля

и͠мъ — їм

к͠нгини — княгині
к͠негинею — княгинею
к͠негини — княгині
к͠нежениемъ — княжінням
к͠нежения — княжіння
к͠нже — княже
к͠нжение — княжіння
к͠нжении — княжінні
к͠нжениї — княжінні
к͠нжения — княжіння
к͠нжии — княжі
к͠нжиих — княжих
к͠нжиль — княжив
к͠нжих — княжих
к͠нжниемъ — княжінням
к͠нжую — княжу
к͠нзеи — князів
к͠нзей — князів
к͠нзѣ — князі
к͠нзе — князі
к͠нзев — князів
к͠нзеи — князів
к͠нзеи — князів
к͠нзеї — князів
к͠нзем — князем, князям
к͠нземи — князями
к͠нземъ — князем, князям
к͠нземь — князем
к͠нзех — князях
к͠нзехъ — князях
к͠нзи — князі
к͠нзствѣ — князівстві
к͠нзъ — князь
к͠нзь — князь
к͠нзю — князю
к͠нзя — князя
к͠нзя — князя
к͠нзями — князями
к͠нзямь — князям
к͠нзѧ — князя
к͠няжата — княжата
к͠няжение — княжіння
к͠няженниемъ — княжінням
к͠няжении — княжінні
к͠няжилъ — княжив
к͠няжими — княжими
к͠няжимь — княжим
к͠няжну — княжну
к͠няжого — княжого
к͠князевых — князівських
к͠няземъ — князям
к͠княства — князівства
к͠князь — князь
к͠князю — князю
к͠князя — князя
к͠рста — хреста
к͠рщениї — хрещенні

Лжехр͠ста — Лжехриста

м͠лсрдия — милосердя
м͠лстив — милостивий
м͠лстыню — милостиню
м͠лтвами — молитвами
м͠лтвѣ — молитві
м͠лтвою — молитвою
м͠лтвы — молитви
м͠нстрь — монастир
м͠нстрь — монастир
м͠нстря — монастиря
м͠нтра — монастиря
монаст͠рми — монастирями
М͠рїй — Марії
м͠стцах — місцях
м͠сца — місяця
м͠сцеи — місяців
м͠сць — місяць
м͠сця — місяця
м͠ца — місяця
м͠цъ — місяць

м͠ця — **місяця**
м͠чнцѣ — мучениці

н͠дли — неділі
н͠длю — неділю
нем͠л*ст*вии — немилостивий
н͠нешние — нинішні
н͠нѣ — нині
нов*м*͠сца — новомісяччя
н͠шє — наше
н͠шєго — нашого
н͠шє*м* — нашому
н͠ши*х* — наших
н͠шъ — наш

о͠свщєниє — освячення
о͠тца — отця
о͠*т*ца — отця
о͠*т*цє*в*скоє — отецьке
о͠*т*цєвско*и* — отецької
о͠*т*цє*в*ско*и* — отецької
о͠*т*цєвскомъ — отецькому
о͠*т*цє*м* — отцем
о͠тцємъ — отцем
о͠*т*цємъ — отцем
о͠*т*цѣ — отці
о͠тцовъ — отців
о͠*т*цовъ — отців
о͠*т*цовь — отців
о͠*т*цомъ — отцям
о͠*т*цу — отцю
о͠*т*цъ — отець
о͠*т*цы — отці
о͠*т*ць — отець
о͠*т*чємъ — отчому
о͠*т*чиомъ — отчому
о͠*т*чичу — отчичу
о͠*т*чого — отчого
о͠*т*чомъ — отчому

ѡ͠*т*ца — отця
ѡ͠*т*цѣ — отці, отцю
ѡ͠*т*цєво — отцево
ѡ͠*т*цєвомъ — отцевому
ѡ͠*т*цємъ — отцем
ѡ͠*т*цємь — отцем
ѡ͠*т*цовъ — отців
ѡ͠*т*цу — отцю
ѡ͠*т*цъ — отець
ѡ͠*т*цы — отці, отцю
ѡ͠*т*ць — отець
ѡ͠*т*чє*ї* — отчої
ѡ͠*т*чо*и* — отчої

п͠анавє — панове
п͠ановъ — панів
п͠на — пана
п͠навь — панів
п͠нство — панство
п͠нъ — пан
побж͠ны*и* — побожний
полуд͠ню — полудню
пос͠ти*л* — посвятив
пос͠щє — посвячений
прєосв͠щє*н*ного — преосвященного
прєосв͠щє*н*ныи — преосвященний
Прєсв͠тє*и* — Пресвятій
Прєсв͠то*и* — Пресвятої
прєсв͠тую — пресвяту
проб͠гъ — пробог
П͠р*с*тои — Пресвятої
П͠р*с*тыѧ — Пресвятої

С͠втаго — Святого
с͠втаго — святого
с͠втагѡ — святого
С͠втая — Свята
с͠втая — свята
С͠втго — Святого
с͠втго — святого
С͠втгѡ — Святого
с͠втгѡ — святого
с͠втитєлє*ї* — святителів
с͠втобливостью — святовливістю
С͠втого — Святого
с͠втого — святого
с͠втоє — святе
С͠вто*и* — Святої
с͠втои — святій
с͠вто*и* — святої
С͠вто*ї* — Святої
с͠вто*м* — святому
с͠втому — святому
с͠втомъ — святому
С͠втопєтрє — Святопетре
С͠втополка — Святополка
С͠втопо*л*ка — Святополка
С͠втополко*в* — Святополків

Свтопо*л*ко*в* — Святополків
Свтопо*л*кова — Святополкова
Свтопо*л*ковича — Святополковича
Свтопо*л*ковича — Святополковича
Свтополково — Святополково
Свтопо*л*ково — Святополково
Свтопо*л*ковови — Святополкові
Свтополкового — Святополкового
Свтопо*л*ковомъ — Святополковому
Свтополковъ — Святополків
Свтопо*л*ковъ — Святополків
Свтопо*л*ковы — Святополкові
Свтопо*л*ковыми — Святополковими
Свтополковь — Святополків
Свтополкомъ — Святополком
Свтопо*л*комъ — Святополком
Свтополку — Святополку
Свтопо*л*ку — Святополку
Свтополкъ — Святополк
Свтопо*л*къ — Святополк
Свтополкь — Святополк
Свтопо*л*кь — Святополк
Свтопо*л*чи*ч* — Святополчич
Свтосла*в* — Святослав
Свтослава — Святослава
Свтославѣ — Святославі
Свтославича — Святославича
Свтославичи — Святославичі
Свтославичомъ — Святославичам, Святославичом
Свтославичъ — Святославич
Свтославичь — Святославич
Свтославичю — Святославичу
Свтославо*в* — Святославів
Свтославова — Святославова
Свтос*л*авови — Святославові
Свтославового — Святославового
Свтославово*и* — Святославовій
Свтославово*м* — Святославовім
Свтославовы — Святославові
Свтославовы*х* — Святославових
Свтославовыхъ — Святославових
Свтославо*м* — Святославом
Свтославомъ — Святославом
Свтославу — Святославу
Свтосла*в*ца — Святославця
Свтославъ — Святослав
Свтославь — Святослав
Свтощу — Свягошу
Свтою — Святою
свтую — святу
Свтыи — Святий
свтыи — святі, святий
свты*и* — святий
свтыі — святі
свтыми — святими
свтымъ — святим
Свты*х* — Святих
свты*х* — святих
Свтыхъ — Святих
свтыхъ — святих
свтыя — святої
свще*н*ницы — священниці
сєгодня — сьогодні
слнца — сонця
слнцє — сонце
слнцо — сонце
сна — сина
снама — синами
снами — синами
сновє — сини
сновєць — синовець
сновєць — синовець
снови — синові
сновца — синовця
сно*в*ца — синовця
сно*в*цємъ — синовцем
сновцо*в* — синовців
сно*в*цовъ — синовців
сно*в*цовь — синовців
сновцо*м* — синовцем
сно*в*цомъ — синовцем, синовцям
сновцу — синовцю
сно*в*цу — синовцю
сновцы — синовці
сновъ — синів
сновь — синів
сновьцомъ — синовцем, синовцям
сномъ — сином, синам
сномь — сином
сну — сину
снъ — син
сны — сини
снь — син
Спса — Спаса
Спсу — Спасу
Стго — Святого
стго — святого

стѣйший — святійший
стим — святим
ститєлѧ — святителя
стобливє — святовливе
стого — святого
Сѹои — Святої
стои — святої
Стой — Святої
стому — святому
Стополка — Святополка
стрсти — страсті

Хва — Христова
Хву — Христову
Хрста — Христа
Хрства — Христова
Хрство — Христово
хрстияномъ — християнам
Хрстова — Христова
Хрстовым — Христовим
Хрстовымъ — Христовим
хрстолюбивою — христолюбивою
Хрстос — Христос
Хсва — Христова

церкви — церкві
црве — цареве
црвє — цареві
црвна — царівна
црєвича — царевича
црєвны — царівни
црєвныї — царівни
црєи — царів
црєї — царів
црєм — царем
црємониї — церемонії
црємъ — царем
црємь — царем
црєркви — церкви
цри — царі
Цригород — Царгород
Цригорода — Царгорода
цригородского — царгородського
цригородцкого — царгородського
Цриградѣ — Царгороді
Цриграду — Царгороду
цриградцкиї — царгородський
црквами — церквами
црквєї — церков
Црквѣ — Церкви
црквєи — церков
Црквн — Церкви
церкви — церкви, церкві
црквъ — церков
црков — церкву
црковною — церковною
црковными — церковними
црковъ — церква, церкву
црквь — церкву
црковью — церквою
цркого — царського
црмъ — царем
црскиі — царський
црскиї — царські
црским — царським
црскими — царськими
црскимъ — царським
црских — царських
црского — царського
црскоє — царського
црскою — царською
црску — царську
црскую — царську
црство — царство
црствѡ — царство
црствъ — царств
цру — царю
цръ — цар
црь — цар
црькви — церкві
црьковъ — церкву
црьскии — царський
црьскую — царську
црю — царю
цря — царя
црѧ — царя

члвѣкъ — чоловік
члвка — чоловіка
члвков — чоловіків
члвковь — чоловіків
члвкъ — чоловік
члвкь — чоловік
члвческих — чоловічеських
чловѣка — чоловіка
чснаго — чесного

штодня — щодня

СКОРОЧЕННЯ, ВЖИВАНІ У ТЕКСТАХ

апстлами — апостолами
апстлскїє — апостольські
апстлской — апостольської
Бгъ — Бог
Бгь — Бог
Бжиє — Боже
Бжиєго — Божого
Бож.— Божої
великомчєницы — велекомучениці
Гди — Господи
гєтман.— гетьманство
гпдрствѣ — господарстві
Григор.— Григорович
Гсда — Господа
Гсди — Господи
гсднє — господине
Гсдня — Господня
гсдрства — господарства
гсдрствѣ — господарстві
гсдрство — господарство
гсдрь — господар
гсдрю — господарю
гсдря — государя
Гсду — Господу
Гсдъ — Господь
Гсдь — Господь
д.— дня
д.— дня
єпспа — єпископа
єпспь — єпископ
камєн.— кам'яну
к‥вѣ — крові
крстъ — хрест
Мих.— Михайловича
Михаи.— Михайлович
млсрдаго — милосердного
млсрдия — милосердя
млсрдь — милосердний
млсти — милості
млстиню — милостиню
млстъ — милість
млстыни — милостині
млсть — милість
мнстиру — монастиру
мнстрѣ — монастирі
мнстръ — монастир
мнстрь — монастир
мнстря — монастиря
мнстрѧ — монастиря
монстрє — монастирі
мсца — місяця
мсцѣ — місяці
мсцєи — місяців
мсцовъ — місяців
мсцъ — місяць
мсцы — місяці
мсць — місяць
ндль — неділю
постилъ — посвятив
прєс.— пресвітлості
проч.— прочая
прпдбных — преподобних
Прстой — Пресвятої
Рож.— Різдва
Рож.— Різдва
Рожд.— Різдва
Рождства — Різдва
рок.— року
Самойло.— Самойловича
Свтополька — Святополка
снъ — син
трвала — тривала
трвалъ — тривал
Хва — Христова
Хрста — Христа
Хрства — Христова
Хрство — Христово
Хрсте — Христе
хрстиян — християн
хрстияне — християни
хрстияномъ — християнам
хрстиянскихъ — християнських
хрстиянского — християнського
хрстиянскои — християнської
хрстиянской — християнської
Хрстова — Христова
Хрстовомъ — Христовому
Хрстовомь — Христовому
Хрстовым — Христовому
Хрстовым — Христовим
Хрстовымъ — Христовому
Хрстовых — Христових
хрстолюбивою — христолюбивою
хрстолюбивъ — христолюбивий
Хрстом — Христом
Хрстомъ — Христом
Хрстос — Христос
Хртос — Христос
Хстомъ — Христом
цар.— царського
црквѣ — церкві
црковъ — церкву
црства — царства
црство — царство
црствъ — царств
црь — цар
цръковными — церковными
црь — цар
црю — царю
члвчє — чоловіче

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Авт.— авторський
арк.— аркуш
бібл.— біблійний
бояр.— боярин
вел.кн.— великий князь
воєв.— воєвода
зв.— зворот
імп.— імператор
ін.— інші
кн.— князь
кор.— король
легенд.— легендарний
м.— місто, містечко
о.— острів
обл.— область
оз.— озеро
помилк.— помилково
р.— рік
р.— ріка
рр.— роки
с.— село
св.—святий
ст.— століття
т. ін.— таке інше
уд.— удільний
уроч.— урочище

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

ЗМІСТ

Научное издание

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ
АРХЕОГРАФИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ
ИНСТИТУТ УКРАИНСКОЙ АРХЕОГРАФИИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ УКРАИНЫ

ПАМЯТНИКИ УКРАИНСКОГО ЛЕТОПИСАНИЯ

Софонович Феодосий

ХРОНИКА ИЗ ЛЕТОПИСЦЕВ ДРЕВНИХ

ПОДГОТОВКА ТЕКСТА К ПЕЧАТИ, ПРЕДИСЛОВИЕ, КОММЕНТАРИИ
Ю. А. МЫЦЫКА, В. Н. КРАВЧЕНКО

Киев, издательство «Наукова думка»

Художник Н. Ю. СЛІПЦОВА
Художній редактор С. П. КВІТКА
Технічні редактори Г. М. КОВАЛЬОВА, Б. М. КРИЧЕВСЬКА
Коректори З. А. ЄРОХІНА, І. В. КРИВОШЕЇНА

ИБ № 11448

Здано до набору 16.01.91. Підп. до друку 26.12.91. Формат 84×108/16. Папір друк. № 1. Вис. друк. Ум.-друк. арк. 35,28. Ум фарбо-відб 45,15. Обл.-вид. арк. 42,17. Тираж 5000 пр. Зам. № 1—409.

Видавництво «Наукова думка». 252601 Київ, вул. Репіна, 3

Головне підприємство республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига». 252057, Київ, вул. Довженка, 3.

Софонович Феодосій

С68 Хроніка з літописців стародавніх / АН України, Археограф. коміс., Ін-т укр. археографії, Ін-т історії України. Підготовка тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. — К.: Наук. думка, 1992. — 336 с. — (Пам'ятки укр. літописання). — Текст укр. та рос. мовами.

ISBN 5-12-002045-3 (в опр.). 5000 пр.

«Хроніка» визначного культурного діяча України XVII ст. Ф. Софоновича — одна з перших узагальнюючих праць з історії України з найдавніших часів до 1673 р. Вона складається з трьох частин-хронік: про Русь, початок і назву Литви, про землю Польську. У першій частині висвітлюється історія Київської Русі, другій і третій — історія України XIV—XVII ст. на фоні історії Литви та Польщі.

Для істориків, філологів, викладачів та студентів, всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

С $\frac{0503020902\text{-}031}{М221(04)\text{-}92}$ 62-91

ББК63.3(2Ук)4

DESNA
Dranica
Mlyn
Mlynek
Pieczary
Mikulski Manaster
Manaster
KIO
Wiszgrud